

Jogtudományi Monográfiák 13.

PUMP JUDIT

A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV
A KÖRNYEZETJOGÁSZ SZEMÉVEL

PÁZMÁNY PRESS

Pump Judit

A Polgári Törvénykönyv a környezetjogász szemével

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK
KÖNYVEI

JOGTUDOMÁNYI MONOGRÁFIÁK 13.

Sorozatszerkesztő: *Schanda Balázs*

PUMP JUDIT

**A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV
A KÖRNYEZETJOGÁSZ
SZEMÉVEL**

PÁZMÁNY PRESS

Budapest

2019

A kötet a Lósy Imre Alapítvány
tananyagfejlesztési pályázatának támogatásával készült.

Lektorálta:
Döme Attila

Illusztrációk:
Varga-Péter Kata

Kézirat lezárva: 2019. február 15. a Ptk. 2018. augusztus 7-én hatályos
szövegét figyelembe véve.

© Szerző, 2019
© Varga-Péter Kata, 2019
© PPKE JÁK, 2019

ISSN 2061-5191
ISBN 978-963-308-375-8

Kiadja:
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kara
1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30.
www.jak.ppke.hu

Felelős kiadó: Dr. Szabó István dékán

Korrektúra: Máté Judit

Szerkesztés, tördelés: Szakaliné Szeder Andrea

TARTALOM

Ajánlás	7
Előszó	9
A környezetjog és polgári jog kapcsolata, elméleti alapok	13
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről	17
Első könyv – Bevezető rendelkezések	17
Második könyv – Az ember mint jogalany	35
<i>Első rész: A jogképesség (2.1. §–2:3. §)</i>	42
<i>Harmadik rész: Személyiségi jogok (2:42. §–2:54. §)</i>	47
Harmadik könyv – A jogi személy	67
<i>Első rész: A jogi személy általános szabályai (3:1. §–3:8. §)</i>	68
<i>Második rész: Egyesület (3:86. §)</i>	88
<i>Hetedik rész: Az állam részvétele a polgári jogi jogviszonyokban (3:405. §–3:406.§)</i>	90
Ötödik könyv – Dologi jog	93
<i>Első rész: A birtok (5:1. §–5:8. §)</i>	93
<i>Második rész: A tulajdonjog (5:13. §–5:84.§)</i>	100
<i>Harmadik rész: A korlátolt dologi jogok (5:86. §–5:164. §)</i>	176
<i>Negyedik rész: Az ingatlan-nyilvántartás (5:165. §–5:177. §)</i>	190
Hatodik könyv – Kötelmi jog	205
<i>Első rész: A kötelek közös szabályai (6:1. §–6:57. §)</i>	205
<i>Második rész: A szerződés általános szabályai (6:58. §–6:212. §)</i>	234
<i>Negyedik rész: Felelősség szerződésen kívül okozott kárért (6:518. §–6:564. §)</i>	321

<i>Hatodik rész: Egyéb kötelemkeletkeztető tények (6:579. §–6:592. §) ..</i>	384
Fehasznált irodalom	399
Ajánlott irodalom	409
Irodalmi szemelvények.....	413

AJÁNLÁS

A Polgári Törvénykönyv szabályozása tárgyává a személyek alapvető vagyoni és személyi viszonyait teszi, vezérelvévé pedig a mellérendeltséget és az egyenjogúságot. Erre a kódexre általában a materiális és immateriális javak fogyasztásának és forgalmának jogi normarendszereként, alapvető védelmüket biztosító instrumentumként tekintünk. A Ptk. által szabályozott életviszonyokról való hagyományos gondolkodásunkban nem jelenik meg a természeti környezet szempontja, ha az egyébként nem része a törvényi tényállásnak. A jogászai közgondolkodás a környezetjogot ma még alapvetően a közigazgatási jog részterületének tekinti, amelyhez a magánjogi szabályozás csak részlegesen és esetlegesen kapcsolódik. Ha felületesen tekintünk végig a Ptk.-n, ez az érzésünk nem is gyengül, hiszen a természeti környezet védett jogtárgyként kizárólag a 6:535. § (2) bekezdésében jelenik meg, igaz, itt különlegesen erős magánjogi védelem, objektív (tárgyi) kártérítési felelősség kapcsolódik hozzá.

A környezetjogászok számára evidencia, hogy a környezetjog nem szűkíthető le a jogalany és a környezet kapcsolatára, a környezet emberi magatartásokkal szembeni védelmére, nem rendelhető alá valamely jogágnak, de nem is sorolható be közéjük. Ötvözi szinte valamennyi jogág eszközeit, tárgykörébe vonja a műszaki, gazdasági szempontokat, lehetőségeket és eredményeket, koncentrálna a regionális adottságokra és követelményekre, de értékeli a globális folyamatokat is stb. Hosszasan kereshetném még az árnyalatokat és próbálgathatnám az esetvonásokat annak a komplexitásnak a megfelelő ábrázolásához, ami a környezetjogot jellemzi, de összefoglalhatom egy keresetlen metaforában is: a környezetjog gondolkodásmód. Pump Judit könyve arra ébreszti rá az olvasót, hogy ez a gondolkodásmód nem idegen a polgári jogásztól sem. Hogy a természeti környezet nem a közigazgatás magánügye, hanem a magánjog szereplőinek olyan közügye, amit szinte egyetlen jogcselekménynél sem hagyhatnának figyelmen kívül. Mert a környezethez – így vagy úgy – mindenképpen viszonyulunk. Gondolkodó és cselekvő (cogitans et agens) lényként tőlünk függ: hogyan. S ebben a „hogyan”-ban az önmagunkról alkotott képünk is kirajzolódik. A környezethez való viszonyunkban ugyanis nemcsak a természettel, nemcsak a jövő nemzedékeivel, még csak nem is a velünk jogi kapcsolatban lévő embertár-

sainkkal szembeni felelősségünk mutatkozik meg, hanem az önbecsülésünk is. Ahogy a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia megfogalmazta a Teremtett világért való felelősségünkről szóló, 2008. évi körlevelének 169. pontjában: „A természeti környezet megóvása nem más, mint a közjó, vagyis az emberi méltóság védelme és előmozdítása.” Az emberi méltóságot pedig a Polgári Törvénykönyv 2:42. § (2) bekezdése szerint is mindenki köteles tiszteletben tartani.

Pump Judit – ebben az egyedülálló, világviszonylatban is újszerű, úttörő munkájában – nemcsak megmutatja, de meggyőzően bizonyítja is, hogy a környezetjog és a magánjog kapcsolata jóval sokrétűbb és szervezesebb, mint gondolnánk. Arra vállalkozott, hogy a kódex normaanyagát sorra véve, pontról pontra kibontsa annak környezeti szempontú tartalmát, környezetjogi jelentőségét. Egy különleges kommentárt készített a Polgári Törvénykönyvhöz, amely az egyes rendelkezések környezetvédelmi szemléletű értelmezését adja, kiegészítő szempontokkal szolgálva a hagyományos interpretációkhoz. Nem megoldásokat kínál, hanem kérdésekkel szembesít bennünket és új szempontokkal segíti a saját válaszaink megtalálását. Szelíden igyekszik orientálni a joggyakorlatot, világossá téve azt is, hogy a magánjogi vitákban ítélkező bíróságok felelőssége messze túlmutat a felek perbe vitt jogi érdekeinek összemérésén.

Pump Judit könyve olyan ablakot nyit a polgári jogra, amelyen keresztül beáramló fény részletgazdagabbá, színekkel telítettebbé teszi a mindennapi életünket szabályozó magánjog világát, segítve bennünket, hogy abban jobban eligazodhassunk. Jogilag, emberileg egyaránt jobban.

A könyvet nem csak a környezetvédelmi szakjogászképzés hallgatóinak, de valamennyi polgári jogásznak is ajánlom a figyelmébe.

Budapest, 2019. február

Döme Attila

ELŐSZÓ

Az alábbi jegyzet azzal a céllal született, hogy segítse a környezetvédelmi szakjogász-képzésben résztvevőket a környezetjog és polgári jog közötti kapcsolat megértésében. A képzésben 1999. óta résztvevő oktatóként többször is szembesültem a hallgatók jegyzet iránti igényével. A képzés hallgatósága, többnyire a környezetvédelem területén dolgozó gyakorló jogászok, mérnökök, közgazdászok olyan jegyzetet szerettek volna kezükbe kapni, amely mindennapi munkájuk során segíti döntésüket. A környezetjog és polgári jog közötti kapcsolatot bemutató tantárgy oktatására a képzés második felében kerül sor, akkor, amikor a hallgatóság már sikeres vizsgát tett az alapozó tárgyakból, tanúbizonyosságát adva annak, hogy elsajátították a környezetjog elméleti alapjait, a nem jogáshallgatók, pedig a polgári jog lényegét.

A környezetjog és polgári jog kapcsolatát mind az Alkotmánybíróság (AB), mind a bírói gyakorlat jelentős mértékben meghatározta, meghatározza. Az AB határozatok és a polgári jogi tárgyú bírósági ítéletek környezetjogi szempontú ismertetése és értelmezése az előadások fontos részét képezték.¹ Ezért magától értetődőnek tűnt, hogy olyan jegyzetre lenne szükség, amely az új Polgári törvénykönyv – a 2013. évi V. törvény – rendelkezései mentén haladva hívja fel a figyelmet a környezetjogi vonatkozásokra.

Az új Ptk. jelentős módosításokat vezetett be, azoknak hatása a jegyzet írásakor még csak sejthető, hiszen a bírói gyakorlaton keresztül érvényesülése fogja majd igazán megmutatni, hogy az új rendelkezések hogyan is változtatják meg a polgári jogviszonyba lépő személyek magatartását. A bírói gyakorlat megváltozásának elemzése akkor végezhető el, ha az új Ptk. rendelkezésein alapuló vitás ügyek megjelennek az igazságszolgáltatás fellebbviteli fórumai

¹ Az évek során az oktatást segítő a hallgatók számára több az Alkotmánybíróság, illetve a bíróságok joggyakorlatát bemutató általános környezetjogi vonatkozású, vagy tematikus (természetvédelem, hulladékgazdálkodás) gyűjteményt készítettem, melyek egy része kutatásokban és a PhD értekezésemben (Pump Judit: A jog hatása a fenntartható közszolgáltatásra a hulladékgazdálkodás és a vízgazdálkodás területén, PhD értekezés, ELTE ÁJK Doktori Iskola, 2012) is megjelent.

előtt is. Az idő rövidege azonban ezt még nem tette lehetővé. Csak kevés terület van, ahol az ítéletábrákön vagy a Kúrián már az új Ptk. alapján kellett döntést hozni, így az ott megszületett ítéletek hiányában annak megítélésére, hogy az új rendelkezések vajon módosították-e a polgári jogi eszközök környezetjogi szabályozó funkcióját vagy sem, még nem jött el az idő.² Ennek ellenére, vagy talán éppen ezért is van szükség arra, hogy a Ptk. rendelkezéseit áttekintsük, és a hozzájuk fűzött magyarázatok mellett hivatkozzunk olyan ítéletekre is, amelyek tárgyuk alapján ugyan nem sorolhatók a környezetvédelmi ügyek közé, de tartalmukat irányadónak tekintjük, amikor a Ptk. környezetjogi szabályozásban betöltött szerepét elemezzük.

A Kúria az új Ptk. rendelkezéseit figyelembe véve jogegységi határozatot³ fogadott el, mely táblázatos formában összegzi azokat az elvi iránymutatásokat, amelyek a jövőre nézve is követendők a bíróságok számára. A jegyzetben is hivatkozni fogunk rájuk. Az elvi iránymutatások és a Ptk. kapcsolatát a táblázat jól tükrözi azzal, hogy külön jelöli azokat, amelyek már meghaladottá váltak, amelyek beépültek a Ptk.-ba, vagy az eltérés miatt már nem lehetnek irányadóak, és végül, amelyek továbbra is követendők. A táblázat arra is felhívja a figyelmet, hogy bár az elvi iránymutatások nem örökérvényűek, mert a társadalmi, gazdasági viszonyok által meghatározottak, vannak olyan általános kapcsolatok, értékek, amelyek fennmaradása, megőrzése a bíróságok feladata marad. A múltban hozott döntések ezért továbbra is irányadóak ezekben az esetekben mindaddig, amíg a jogalkotó azzal ellentétes szabályozást nem hoz, és amíg a magánjog régmúltra visszavehető értékeit az Alkotmánybíróság megvédi.⁴

Az új Ptk.-hoz több kommentár is készült az elmúlt évek során. Bár a könyv szerkezetének jellege hasonló, a jegyzet nem ezeknek a kommentároknak körét kívánja bővíteni, hiszen célja a magánjog és környezetjog kapcsolatának bemutatása. Ez indokolja azt is, hogy nem minden paragrafushoz született megjegyzés, csak azokhoz, amelyeket fontosnak tartottam. Ez alól kivételt képez az egyes szerződésekről szóló kötelmi jogi különös rész, ami ebben a jegyzetben terjedelmi okok miatt nem szerepel. A környezetjogi tankönyvekben a szerződések közül leginkább csak a biztosítási szerződéssel foglalkoznak, bár megjelentek

² Ennek kapcsán nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a Ptk. hatályba lépése lépcsőzetes, 2014. március 15-én nem minden rendelkezése lépett hatályba. A hatályba léptető rendelkezéseket a Ptk. (2013. évi CLXXVII. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről) tartalmazza.

³ 1/2014. PJE határozat

⁴ 42/2006. (X. 5.) AB határozat, 18/2015. (VI. 15.) AB határozat

már a hatósági, a közszolgáltatási vagy a támogatási szerződések is, azonban nem tekintik át a teljes különös részi szabályozást abból a szempontból, hogy milyen szerepet töltenek vagy tölthetnek be a környezetjogi célok elérésében, és milyen feltételek mellett vagy miként válhatnak környezetjogi szabályozási eszközzé.

Az egyes rendelkezések elemzéséhez, a magánjogi megközelítés alapjaként a bíróság.hu honlapon található e-tananyagot használtam fel,⁵ mely mintegy tudományos összegzésként segíti a bírák munkáját, irányt mutatva mindennapi döntéseikhez. A Ptk. környezetjogi elemzése ezért a tananyag magánjogi logikája mentén készült, azt fogadva el viszonyítási alapnak. A Ptk. rendelkezéseire fűzött gondolatok szerkezete és tartalmi irányultsága a tananyaghoz igazodik, vezérfonalként használva azt, hogy a könyvet olvasók számára átláthatóvá és könnyen érthetővé váljon a környezetjog és a polgári jog kapcsolata, a környezetjogi megközelítés alkalmazhatósága, vagy alkalmazási problémái a magánjogi jogviszonyokban. Az e-tananyag megközelítési alapként való használata miatt a szövegben külön-külön csak kivételes esetben hivatkozom rá. Szerzőit és az általuk felhasznált munkákat a felhasznált irodalmi lista tartalmazza. A kiválasztott jogesetek között található olyan, amelyik az e-tananyagban is megjelenik, de nem mindegyiket lehet ott megtalálni. A jogesetek illusztrációk a környezetjogi megközelítés meglétére, hiányára vagy alkalmazhatóságára. A Ptk. rendelkezéseinek környezetjogi szempontú elemzését és értékelését egy rövid, csupán néhány oldalas elméleti összefoglaló vezeti föl, ismertetve a környezetjog és a polgári jog közötti kapcsolat bemutatásához alkalmazott megközelítés lényegét. A szövegben szereplő irodalmi hivatkozások alapját képező szövegek megtalálhatók az irodalmi szemelvényben.

Mivel a könyv a környezetvédelmi szakjogászképzés hallgatóinak készült, akik külön tárgy keretei között tanulják az elemzések szempontjából alapozó tárgynak számító környezetjogot és a környezetgazdaságtant, ezért számukra a környezetjog és a környezetgazdaságtan fogalomrendszere, a szabályozásmódszertani megközelítések ismertek, külön hivatkozni rájuk nem kell. Azokat pedig, akik a környezeti alapokkal szeretnének közelebbről megismerkedni, az oktatásban használt könyvekről készült ajánlott irodalom segítheti az eligazodásban.

A jegyzet megírásához vezető úton nagy segítségemre voltak a szakjogászképzésben részt vett hallgatók. Az új gondolatokra való nyitottságuk, kétségeik megfogalmazása nélkül nem született volna meg ez a jegyzet. Külön is hálás

⁵ <http://projektjeink.birosag.hu/e-learning/ptk> (utolsó megtekintés 2019. 02. 28.)

vagyok a 2018-ban a PPKE JÁK Deák Intézet szervezte képzésben végzett hallgatóknak, akik konkrét javaslatokat is megfogalmazva véleményezték a jegyzet egyes részeinek első változatát. Köszönettel tartozom a Lósy Imre Alapítvány Kuratórium elnökének, Bándi Gyulának és a kuratórium tagjainak, akik támogatása és türelme segítette a jegyzet elkészültét. Köszönettel tartozom mindazoknak, akik időt szakítottak rá és meghallgattak, vitatkoztak velem az évek során. Kritikai észrevételeik, egyetértésük formálta e jegyzet tartalmát. Sokat köszönhetek Lábady Tamás bírónak, aki egyetemi éveim alatt megmutatta a jogeset elemzések szépségét, és akivel sajnos már nem tudtam megvitatni a jövő nemzedék és a magzatvédelem közötti kapcsolatról kialakított gondolataimat. Végtelen hálával tartozom Döme Attila bírónak, hogy vállalta a jegyzet lektorálását és minden esetben figyelmeztetett, ha a magánjogi kereteket túlfeszítettem, miközben elfogadta környezetjogászai világlátásomat, a magánjogi jogintézmények másfajta értékelését, az ezzel járó kérdőjeleket és gyakran szokatlan válaszokat, még akkor is, ha azokkal maga nem mindig értett egyet. Végül köszönet jár családomnak és különösen lányomnak, Varga-Péter Katának, aki a példákat vidám illusztrációkká varázsolta, színesebbé téve a jegyzetet.

Budapest, 2019. február

a szerző

A KÖRNYEZETJOG ÉS POLGÁRI JOG KAPCSOLATA, ELMÉLETI ALAPOK

A környezetjogász a Ptk. rendelkezéseiben azt keresi, hogy azok hogyan is alkalmazhatók a környezet, a természet védelmére, mely eszközök azok, amelyek e funkciót el tudják látni. A környezetjog és polgári jog kapcsolata ebben a kontextusban szabályozás-módszertani kérdésként merül föl. Ez a természetes következménye annak az elméleti vitának is, amelynek eredményeként általánosan elfogadottá vált, hogy a környezetjog nem jogág, hanem jogterület, annak ellenére, hogy önálló célrendszerrel és alapelvekkel rendelkezik. A célok és alapelvek azonban nem a jogági besoroláshoz nyújtanak segítséget, hanem ahhoz, hogy megtaláljuk azokat a jogintézményeket, amelyek alkalmasak arra, hogy általuk az alapelvek tartalma testet öltjön és e jogintézményeken keresztül életre keljen, a célok megvalósulhassanak.

Az egyes környezetvédelmi területek szabályozása kapcsán a módszertani megközelítésből adódóan többnyire kimaradnak a polgári jogi eszközök annak ellenére, hogy a jogalkotó azokat is igénybe veszi. A szabályozás hatékonyságának, célszerűségének, szükségességének és arányosságának megítéléséhez elengedhetetlen, hogy az eszközöket egyenként és összességükben is a védendő közérdek szempontjából vizsgáljuk.⁶ Hazai viszonyaink között a jogi forma jogági kötöttségeket hordoz.⁷ A jogi kultúra korlátozhatja a döntések jogi tartalmát, formáját. Nem tekinthetünk el attól, hogy az egyén magatartását a jog jogviszonyokon keresztül szabályozza. A környezetjog – mint jogterület és nem jogág – a környezet védelmét szolgálja, annak a természetes környezetnek, melynek léte az emberiség létezésének alapfeltétele. Szükséges tehát, hogy e jogterületi jelleg a módszertan is megfelelően tükrözze.

⁶ A szükségesség és arányosság tesztjét az Alkotmánybíróság környezetvédelmi határozataiban is rendszeresen alkalmazza, ezekre később többször is hivatkozunk.

⁷ 109/2009. (XI. 18.) AB határozat

A környezetjog és a polgári jog kapcsolatának elemzését szabályozás-módszertani szempontból két irányból végezhetjük el: egyrészt vizsgálhatjuk azt, hogy a polgári jog hogyan védi a környezeti elemeket, azok folyamatait, rendszerét, és milyen szerepet tölt be a fenntartható fejlődés eszmerendszerének érvényesülésében, érvényesíthetőségében; másrészt vizsgálhatjuk abból a szempontból is, hogy a környezetjogi gondolkodás hogyan integrálható a polgári jog rendszerébe, és ezáltal hogyan változik, változhat a polgári jogi eszközök tartalma. E kettő együttesétől függ, hogy a környezetjog részeként a polgári jog milyen szabályozó funkciót tud betölteni. Az első esetben a polgári jogi eszköz mint a jogalkotó által választott szabályozási módszer jelenik meg, ezért ezt elsődleges szabályozásnak, míg a második esetet, ahol a polgári jog szabályozási funkciója nem feltétlenül a jogalkotó által választott, hanem az a jogalkalmazáson keresztül alakul ki, másodlagos szabályozásnak nevezzük. Az „elsődleges” és „másodlagos” szavak nem hierarchiára utalnak, csak arra, hogy az adott polgári jogi eszköz szerepe a környezetjog szempontjából elsődleges, vagy másodlagos.

E kettősség jelenik meg az Alkotmánybíróság (AB) döntéseiben is. Az AB számos határozatában nyilvánította alkotmányosnak a tulajdonos jogosultságainak korlátozását a természeti értékek védelme érdekében, elfogadva ezzel az elsődleges szabályozást. Ugyanakkor csak a polgári jog elvrendszerének érvényesülése mellett tartotta elfogadhatónak a települési hulladékgyűjtési közszolgáltatási szerződés környezetvédelmet szolgáló szabályozását, amennyiben a szolgáltatás–ellenszolgáltatás elvének mint a szerződéses jog egyik alapelvének érvényesülését kérte számon a jogalkotótól.⁸ Az elsődleges szabályozás az eszköz polgári jogi tartalmát nem változtatja meg, míg a másodlagos szabályozás esetén az módosul. Ezért a változás csak olyan mértékű lehet, hogy attól az eszköz ne veszítse el polgári jogi jellegét. Ez különösen a szerződéses viszonyok esetén kérdéses. Mind a magánjogászok, mind a közjoggal foglalkozók elfogadják azt, hogy a magánjog és a közjog mint két különböző jogág tiszta formájában már nem létezik. A jogágak határainak összemosódásához köthető viták a környezetjogi szabályozás kapcsán is megjelentek. A tudományos vitákban egyrészt a magánjog közjogiasodásáról, másrészt egyes jogágakról beszélnek. A tudományos munkákban nem jelenik meg az a különbség, amit mi *elsődleges, illetve másodlagos szabályozásként nevesítettünk. A másodlagos szabályozás esetén* beszélhetünk a magánjog közjogiasodásáról, de a másodlagos szabályozást nem szűkítjük le az állami beavatkozásra bekövetkező

⁸ Ezekről az AB határozatokról a kötelmi jogi részben külön is szó lesz.

változásokra. A környezeti értékek beépítése a magánjog eszköztárába nem feltétlenül csak a jogalkotáson keresztül jelenhet meg. Az ember és a környezet közötti viszony érték alapú, és közvetve, vagy közvetlenül alakítja a magánjogi kapcsolatokat állami beavatkozás nélkül is.

Anélkül, hogy a módszertani kérdésekkel tovább foglalkoznánk, a Ptk. rendelkezéseihez fűzött gondolatok alapján vesszük számba, hogy milyen eszközök állnak, állhatnak rendelkezésre a környezetjogi szabályozás számára.

2013. ÉVI V. TÖRVÉNY A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVRŐL

Első könyv **Bevezető rendelkezések**

1:1. § *[A törvény hatálya]*

E törvény a mellérendeltség és egyenjogúság elve szerint szabályozza a személyek alapvető vagyoni és személyi viszonyait.

A Ptk. hatálya a személyek alapvető vagyoni és személyi viszonyaira terjed ki, és a személyek közötti viszonyt rendezi. Ehhez képest a környezetvédelmi törvény a környezetet, elemeit és rendszereit kívánja védeni az emberi beavatkozások negatív hatásától, ezért a védelemnek azt a módját választotta, hogy meghatározza a környezeti elemek használatának módját. Mondhatjuk azt is, hogy a környezetvédelmi törvény – ideértve azokat a törvényeket is, amelyeket vele összhangban kell megalkotni¹ – az ember és a környezet közötti viszonyt rendezi. A két viszonyrendszernek tehát látszólag nincsen egymáshoz köze, hiszen a Ptk. a személyek közötti kapcsolatot rendezi. A különbséget látszólagosnak azért tekinthetjük, mert az élőlények jogalanyiségének gondolata is emberek közötti viszonyra utal, arra, hogy az egyik ember egy másik ember magatartásával szemben meg kívánja védeni az élőlényeket. A környezetvédelmi törvény emberi magatartásokhoz ad általános iránymutatást, illetve természeti elemekhez fűz értéket, védelmüket érdekként, az ember érdekeként is nevesíti. A környezetvédelmi törvény és a Ptk. között a lényeges különbség az, hogy míg a környezetvédelmi törvény saját követelményrendszerén keresztül a személy és a környezet közötti kapcsolatot láthatóvá teszi, addig a Ptk. e kapcsolatot természetesnek véve nem mindig „nyilatkozik arról”, arra gyakran csak konkrét ügyeken keresztül derül fény. Ebből azonban nem következik az, hogy ne lenne

¹ A környezetvédelmi törvény felsorolja mindazokat a területeket, amelyek érintik a törvény hatálya alá tartozó elemeket.

közös bennük az ember és a természet közötti kapcsolat szabályozására való alkalmasság. Bár kétségtelen, hogy az eszközük más.

Vegyük például a fák jogát. A szomszédjogi szabályok egyik legősibb szabálya a „ne vágd ki a fát”. A fák és a növényzet tiszteletének, megóvásának kifejezett parancsát nem találjuk meg a Ptk.-ban, e parancsot a bírák fogalmazták meg konkrét ügyekben, tipikusan szomszédjogi, birtokvédelmi vitát eldöntő ítéletekben.² A települések falai közé beszorult ember fák és növényzet iránti tisztelete egy ősi kapocs maradványaként köti össze az embert természetes környezetével. És itt álljunk meg egy pillanatra! Ahhoz, hogy a magánjogi viták egyáltalán megjelenjenek, két feltételnek kell együttesen érvényesülnie: 1. legyen olyan személy, akinek ingatlanát fák és növények ékesítik, és 2. legyen olyan személy, akit létük zavar. Bármelyik feltétel hiánya a vitás esetek eltűnéséhez vezet. Mindkét feltétel mögött az egyének környezethez való viszonya húzódik meg, és polgári jogi értelmet, személyt és vagyont érintően – többek között – az egyéni viszonyulások közötti összhangon vagy annak hiányán keresztül kap.³

A magánautonómia védelme egyben az egyén értékrendjének tiszteletben tartását, adott esetben védelmét is jelenti. Az egyén és a környezet közötti viszony alakulását közvetlenül határozza meg az egyén értékrendje, világlátása és annak társadalmi elfogadottsága. Megjegyzendő, hogy a társadalmi értékrend alakulását, az egyén és környezetének viszonyrendszerét közvetve és közvetlenül is befolyásolja a közjog által üzent értékrend. Visszatérve a fákhhoz, ha az állam a közjog eszközeivel a fák védelmét másodlagossá teszi, akkor a társadalomban az az egyéni értékrend erősödik meg, amely a fákra mint fizikai akadályokat képező, gondoskodást nem igénylő, életszükségletekkel nem rendelkező⁴ dolgokra tekint. Ezzel szemben áll a magánjog a fák megmentését elváró – a fakivágását csak különös esetekre korlátozó – ősi parancsa, mely a

² BH1985. 58., PK. 3.

³ Ezzel szemben a természetvédelmi oltalom alatt álló fák kivételével a közjog nem az egyén és a fák közötti viszony alapján dönt a fák sorsáról. Ha a feltételek adottak, ami többnyire röviden úgy fogalmazható meg, hogy a fa fizikai elhelyezkedése miatt „útban van”, akkor a fa kivágható.

⁴ A fáknak is szükségük van megfelelő mennyiségű vízre, szabad felületű talajra, ágaiknak, gyökereiknek térre. A nem megfelelő feltételek között a fa megbetegszik, és előbb-utóbb elhal. A fa igényeinek megítélése ugyanakkor szakmai kérdés, s a szakértők között nincsen mindig összhang. Vö. Kfv.II.37.146/2016/8.

fákat mint élőlényeket, életünk sajátos társait védi és oltalmazza, tudomásul véve, hogy nélkülük szegényebbek lennénk.⁵

Szólnunk kell még a vagyronról is. A Ptk. hatályát meghatározó rendelkezés egyértelműen fogalmaz, amikor kimondja, hogy a személyek vagyoni viszonya- it is rendezi. A vagyronon többnyire a pénzben is megjeleníthető értéket értjük, és ez az érték alapvetően a piaci viszonyok között alakul ki. A Ptk. szabályozta vagyronról akkor beszélhetünk, ha valakinek van valamije, ami másnak is értéket képvisel, vagy a társadalom azt értékként elismeri. Az senki számára nem vitatott, hogy az ingatlan és az ingó dolgok a vagyron részét képezik. Hogy ezen túl mik tekinthetők még „dolog”-nak, illetve milyen jogok és kötelezettségek válnak, válhatnak a vagyron részévé, az a Ptk. szabályaitól függ. A vagyron egyszerre jelenti az aktív és passzív vagyronelemeket, a vagyrongyarapodást eredményezőket és a tartozásokat. A magánjogi vagyron értékelése elsősorban a piacon keresztül történik, egy vagyronelem értékét az határozza meg, hogy az egyik fél mennyit hajlandó a másiknak fizetni érte – ideértve a nem pénzbeli ellenszolgáltatást is. A vagyronelem értékelésekor fontos szempont, hogy az mire használható. A dolgok értékelése és értéke jelentős változáson mehet át attól függően, hogy milyen célra kívánják felhasználni (pl. ingatlan mezőgazdasági vagy ipari célú hasznosítása). Ebből az is következik, hogy a dolog funkciót befolyásoló tulajdonságai és a vagyron értéke közötti kapcsolat háromféle is lehet: semleges, értéknövelő, vagy -csökkentő.

A vagyron piaci értékelése mellett megjelenik az egyéni és a közösségi értékelés is. Az egyéni értékelésben a szubjektív elem az erőteljes, míg a közösségi értékelésben a közösség érdekeinek védelme, ezek azonban a vagyron – igényeken keresztül kifejeződő – értékére csak akkor hatnak, ha azokat a Ptk. a piaci értéktől függetlenül is figyelembe veendővé teszi. A szubjektív elem tipikusan a személyiségi jogokhoz kapcsolódó kártérítési igényekben jelenik meg. Vegyünk például egy kiskertet. A gazdája mindennap boldogan gondozgatja, asztalára innen kerül a friss zöldség és gyümölcs. A magánszemély számára az ingatlan mint vagyronelem értékét nem a piaci forgalmi értéke adja, mert abban nem jelennek meg azok az értékelemek, amelyek a személy szubjektív értékei alapján az ingatlan használatából adódnak. Míg a piac nem, a Ptk. e szubjektív elemek értékelésére is lehetőséget ad, amennyiben megsértésük esetén pénzben

⁵ Ezt a kapcsolatot gyönyörűen fogalmazza meg Jókai Mór *A kőszívű ember fiai* című művében. Ld. az irodalmi szemelvényt a 411. oldalon.

kifejezhető értékévé transzformálja át őket, igényként érvényesíthető követeléssé változtatva.⁶

Részben hasonló jelenséggel találkozunk akkor, amikor védett fajok találhatók az ingatlanon, csak ebben az esetben nem az egyén, hanem a közösség nevében az állam rendeli e fajokhoz az eszmei értéket, ami a közösség értékítéletét fejezi ki. Adott dologhoz az egyén és a közösség által rendelt eszmei érték nem feltétlenül esik egybe. A piac a kereskedelmi forgalmon keresztül rendel értéket a dolgokhoz, azaz egy dolog értéke attól függ, hogy adott személy szubjektív értékelése mennyiben válik egy adott közösség tagjai számára is elfogadott értékévé. A dolgok értékét gyakran ritkaságuk adja. A védett fajok eszmei értéke is aszerint nő, hogy milyen közel állnak a kihaláshoz. Ennek ellenére az állam által hozzárendelt eszmei értéket, amely a védett fajok értékét jeleníti meg, az ingatlan piac jellemzően nem veszi figyelembe, mert a piac az ingatlan értékét a tervezett ingatlanhasználatra való alkalmasság alapján ítéli meg. Az értékelést árnyalja, ha az állam hosszú távon is kiszámítható pénzügyi támogatást nyújt a védett fajok és élőhelyük megőrzéséhez. Mindezek miatt a dolog mint a vagyon része kettős értéket hordozhat, melyet egyrészt a piaci szereplők, másrészt az állam rendelnek hozzá. Minél kevésbé fogadja el a piac az állami értékelést, annál nagyobb a két értékelés között a különbség, mely akkor válik nyilvánvalóvá, amikor a dolog károsodik és az állam az általa hozzárendelt érték alapján lép fel a károsítóval szemben. Így fordulhat elő, hogy a tulajdonos számára a piaci értékítéletre tekintettel néhány tízezer forint aktívumként nyilvántartott ingatlan több tízmillió forintos passzívummá változhat át, ha az ott élő védett fajokat vagy élőhelyüket károsította. Mindebből az következik, hogy a vagyon nem szakítható el a személyek és a közösség értékítéletétől és érdekvédelmétől, attól, hogy a Ptk. mit és hogyan rendel védeni.

A fentiekén túl külön is ki kell térnünk arra, vajon mi alapján dönthető el, hogy egy, a környezetjog hatálya alá tartozó jogviszony polgári vagy közigazgatási ügynek minősüljön. Ahogy arra korábban már utaltunk, a környezetjog gazdasági szabályozó eszközei között kiemelt szerepet töltenek be a környezethasználat költségeire közvetlenül ható adók, járulékok, támogatások. Az ügy jogági besorolását különböző szempontok szerint lehet eldönteni, attól függően, hogy a jogviszony szempontjából mit tartunk meghatározónak. A pénzügyi támogatásokkal kapcsolatos bírósági gyakorlat alapján a Kúria Közigazgatási-Munkaügyi, valamint Polgári Kollégiuma azt az álláspontot képviselte, hogy a közigazgatási hatósági hatáskör léte vagy hiánya az, amely alapján eldönthető,

⁶ A vörösiszap katasztrófa pereit jó példák erre.

hogy adott ügy a Ptk. hatálya alá tartozik vagy sem.⁷ A hatósági hatáskör létezésének vízválasztó jellege miatt a kollégiumi vélemény hangsúlyozza, hogy a közjogi vagy magánjogi elemek arányának vizsgálatára nincsen szükség.⁸ Ez alapján a felek közötti kapcsolat jellegét nem az határozza meg, hogy a jogszabályok milyen mértékben korlátozzák a felek egymás közötti viszonyát, hanem az, hogy a felek egyike a jogviszonyban mint hatóság van jelen. Ez a szerep az, ami önmagában is alkalmas arra, hogy egyértelműen megállapítható legyen a jogviszony jellege.

A probléma tehát látszólag könnyen megoldható lenne, hiszen a hatósági hatáskör és telepítése mindig megjelenik jogszabályban. Vitás ügyek akkor bukkannak föl, ha a jogviszonyban olyan állami szereplő vesz részt, amelynek különböző közhatalmi jellegű jogosítványai vannak és azt kell eldönteni, hogy az adott jogviszonyban milyen minőségében vesz részt. A bíróság tehát arról dönt, hogy a felek között milyen jogviszony jött létre, és azt milyen jogszabály alapján kell, lehet eldönteni. A kollégiumi vélemény ugyanakkor óvatosságra inti a bíróságokat, amikor arra hívja fel a figyelmet, hogy e mérlegelés során nemcsak az adott jogviszonyt kell értékelni, hanem azt is, „[...] hogy az általa megállapíthatónak vélt másik jogviszonyban a perben megjelölt igény érvényesítésének ténylegesen adottak-e a feltételei.”

A környezetvédelmi célú közjogi elemek a magánjogi jogviszonyokban is megjelennek, bár a mindennapokban a természetes környezetre hatást gyakorló emberi magatartás szabályozásával elsősorban a hagyományos közigazgatási eszközök – pl. engedélyezés, bejelentés, nyilvántartás, ellenőrzés – alkalmazásakor találkozhatunk. Miközben általánosan elfogadott a magánjogi és a közjogi elemek keveredése, hiányzik az az elvrendszer, amely a szabályozást átláthatóvá és kiszámíthatóvá teheti, és hiányoznak azok a jogviszony feleit védő garanciális eszközök, amelyek e sajátos szabályozási módhoz igazodnának. A magánjog ugyanis alapvetően kétféleképpen viszonyul a közjoghoz: egyrészt elfogadja az állami beavatkozást a magánjogi kapcsolatokba (tulajdonjog, szerződések joga), másrészt nem veszi tudomásul azt (szomszédjogi ügyekben a jogági függetlenség). A magánfelek egymás közötti kapcsolatát meghatározó közjogi rendelkezés felek általi megkérdőjelezésére a hazai szabályozás nem

⁷ 1/2012 (XII.10.) KMK.-PK. vélemény a pénzügyi támogatásokkal kapcsolatos perek hatásköri kérdéseiről (<https://kuria-birosag.hu/hu/kollvel/12012-xii-10-kmk-pk-velemeny>; utolsó megtekintés 2019. 02. 28.)

⁸ „A polgári és közigazgatási ügyek elhatárolása során a jogviszonyban megjelenő közjogi vagy magánjogi elemek dominanciájának nincs jelentősége. Ezek arányának vizsgálata alapján a hatásköri probléma nem dönthető el, mivel az egyes elemek túlsúlya sem jelenti önmagában közigazgatási vagy polgári hatáskör fennállását.”

ad lehetőséget. Ez alól némileg kivételként értékelhető az az eset, amikor a magánfél ügyét bíróság elé viszi, és kéri a bíróságtól az alkalmazott jogszabály alkotmánybírósági felülvizsgálatának kezdeményezését. Ezt azonban két szempontból sem tekinthetjük valós védelmi eszköznek, mert egyrészt erre csak a bírósági szakban van lehetőség, másrészt a bíróság nem köteles a kérdést az Alkotmánybíróság elé utalni.

Ahogy arra a kollégiumi vélemény is utalt, a közjogi elemek jelenléte még nem teszi a polgári ügyet közigazgatási üggyé. Azonban az állami beavatkozás szabadsága sem korlátlan. Az Alkotmánybíróság a szükségesség és arányosság tesztje alapján már kidolgozta, hogy hol van a tulajdonjog közjogi korlátozhatóságának határa.⁹ Ilyen teszttel azonban nem minden területen találkozunk. Bár az Alkotmánybíróság több döntése is egyértelművé tette, hogy a magánjog elvrendszerén belül engedi csak meg a közjogi beavatkozást,¹⁰ arra vonatkozó döntés azonban még nem született, hogy hol van az a pont, amely a jogági hovatartozást eldöntheti, milyen teszt alkalmazandó annak megítéléséhez, hogy az adott szabályozás még a polgári jog, vagy a közjog eszköztárába tartozik-e. A közjogi elemek vehetik át úgy a jogviszony szabályozását, hogy az egyik felet megfosztják olyan magánjogi igény érvényesítésének lehetőségétől, amely igény a jogviszony természetes része annak magánjogi jellegéből fakadóan, vagy ellentétbe kerülnek a Ptk. rendelkezéseivel.¹¹ A kollégiumi vélemény szerint is fontos kérdés, hogy van-e olyan jogviszony, amelyben a magánjogi igény érvényesíthető. Mindezekből az következik, hogy a magánjogi jogviszonyok közjogi korlátozhatósága határának tekinthető a magánjogi eszköztől elválaszthatatlan igény érvényesíthetősége, és a Ptk. rendszerébe illeszthetősége. A környezetjogi eszközök kiválasztásában az állam szabadon dönthet. Szabadságát a magánjogi jogintézmények természetéből fakadó igények és érvényesíthetőségük kötöttsége is korlátozhatja. Az állam nem avatkozhat be úgy az egyes jogviszonyokba, hogy közben nincsen tekintettel az egyes jogintézmények jogi tartalmára, a belőlük fakadó jogokra, kötelezettségekre

⁹ Ld. 17/2015. (VI. 5.) AB határozat [69]–[71], 18/2015. (VI. 15.) AB határozat [17]–[23], 25/2015. (VII. 21.) AB. határozat [54]–[64].

¹⁰ A 6/1999. (IV. 21.) AB határozatában az Alkotmánybíróság egyértelműen fogalmazott, amikor megállapította, hogy a szemétszállításról szóló önkormányzati rendeletek azért alkotmányellenesek, mert „[...] nem a tényleges szemétkibocsátáshoz és az elszállított szemét mennyiségéhez igazodóan állapították meg a díjfizetés alapjául szolgáló mutatókat, ezzel megsértették a polgári jog egyik alapvető elvét, a szolgáltatás–ellenszolgáltatás egyenértékűségének követelményét.” (Alkotmánybírósági határozatok kötete, Magyar Közlönyben megjelent határozatok, 92.)

¹¹ 109/2009. (XI. 18.) AB határozat.

és felelősségre. Az állami beavatkozás nem foszthatja meg a magánjogi jogintézményt annak lényegi elemétől. Ha a beavatkozásra szükség van, akkor más eszközt kell választania.

A kollégiumi vélemény alapján a bíróságok feladata az igény érvényesíthetőségének vizsgálata. Felmerül tehát a kérdés, milyen szerepe lehet a bíróságoknak a megfelelő környezetjogi eszköz kiválasztásában. Vajon elvárható-e a bíróságoktól, hogy minden esetben az Alkotmánybírósághoz forduljanak alkotmányossági normakontrollt kérve, ha az előttük álló ügy esetén látható, hogy a közjogi elem a Ptk. szabályozási rendszerét és logikáját felrúgja, a magánjogi igény érvényesíthetőségét ellehetleníti. Múltbeli ügyek azt mutatják, hogy a Kúria jogegységi határozaton keresztül próbálja a kérdést rendezni, azonban a jogegységi határozat sem tud minden problémát megoldani, ezért a jogegységi határozat ellenére a bírák fordultak már az Alkotmánybírósághoz a nem megfelelő szabályozás miatt.¹² E példák követése kívánatos lenne, segíthetné a környezetjogi szabályozás átláthatóságát és kiszámíthatóságát.

1:2. § [Értelmezési alapelv]

- (1) E törvény rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni.
- (2) A polgári jogi viszonyokra vonatkozó jogszabályokat e törvénnyel összhangban kell értelmezni.

A környezetjog szempontjából kiemelt jelentősége van annak, hogy a Ptk. alapelvi szinten kötődik az Alaptörvényhez.¹³ Az értelmezési alapelv tehát arra szólítja fel a jogalkalmazókat, hogy tartsák szem előtt az Alaptörvény rendelkezéseit. De milyen környezetjogi üzenetet küld az Alaptörvény a Ptk. hatálya alá tartozóknak? Magyarország Alaptörvényében a Nemzeti Hitvallás részeként hitet tett amellet, hogy a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápolja, megóvja, és a jövő nemzedékek iránti felelősségtudattól vezérelve vállalta az életfeltételeket biztosító természeti erőforrások védelmét azok gondos használatán keresztül. A Hitvallás szerint a nemzet a múlt, a jelen és a jövő magyarjainak szövetsége. Ezzel összhangban az Alaptörvény P) cikke a természeti erőforrásokat (külön is nevesítve a termőföldet, az erdőket és a

¹² Ld. 2/2005. Közigazgatási-polgári jogegységi határozat, 109/2009. (XI. 18.) AB határozat, 1/2009. Közigazgatási-polgári jogegységi határozat a parkolási díj (pótdíj) bíróság előtti érvényesíthetőségéről szóló 2/2005. Közigazgatási-polgári jogegységi határozat alkalmazhatóságáról

¹³ Lábady szerint ez a rendelkezés az Alaptörvény R) cikkének inverze és a Ptk. oldaláról azt a parancsot foglalja magában, hogy rendelkezéseit az Alaptörvénnyel összhangban kell értelmezni. LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 115.

vízkeszletet), a biológiai sokféleséget (kiemelve a honos növény- és állatfajokat), valamint a kulturális értékeket a nemzet közös örökségének nevezte és védelmét, fenntartását, valamint a jövő nemzedékek számára való megőrzését az állam és mindenki kötelezettségévé tette.¹⁴

A környezetjog szempontjából az Alaptörvény rendelkezései közül általában kettőt szoktak kiemelni: a XXI. cikket és a XX. cikket. A XXI. cikkben deklarált *egészséges környezethez való jog* tartalmát az AB részletesen először a 28/1994. (V. 20.) AB határozatában, s későbbi határozataiban arra építve fejtette ki. Az AB az alapjog kapcsán az állam objektív intézményvédelmi szerepét hangsúlyozta, amely kiterjed egyrészt a jogintézményekre is, másrészt a szervezeti garanciákra is. Az Alkotmánybíróság határozataiban azt is kifejtette, hogy a szankcionálással szemben a megelőző típusú intézményvédelmi eszközöknek kell prioritást biztosítani. A visszalépés tilalma mindezekre tekintettel ma már kettős tartalmat hordoz, egyrészt a már elért védelmi szinttől való visszalépés általános tilalmát, másrészt azt is, hogy a megelőzést szolgáló eszközöket nem lehet szankcionáló eszközökkel felváltani, lecserélni.

Az Alkotmánybíróság 1994-es, a jogalkotással szembeni általános alapelvek megfogalmazónak tekintett, és azóta is következetesen hivatkozott határozata tulajdonjogi ügyben foglalkozott az egészséges környezethez való jog intézményvédelmi garanciáival, így egyértelmű, hogy a garanciák nem szűkíthetők le a közjogi garanciákra, a magánjogi garanciák ugyanúgy vizsgálандók és éppen olyan fontosak lehetnek.¹⁵

A másik kiemelt alapvető jog az Alaptörvény XX. cikke. Az (1) bekezdése alapján *mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez*, a (2) bekezdés pedig rögzíti, hogy ezt a jogot Magyarország – többek között – a környezet védelmének biztosításával segíti elő. Az Alkotmánybíróság az egészséghez való jogot az Alaptörvény alapján az emberi méltóság sérthetlenségéből vezette le, és az Alaptörvény előtti időből származó értelmezését fenntarthatónak nyilvánította. Megállapította, hogy *„[a]z egészséghez való alanyi jog az egyén testi és lelki integritását védi, s mint ilyen az ember egészségének megőrzésére szolgál.”* Az Alkotmánybíróság az egészséghez való jog alanyi oldalának az Alaptörvény XX.

¹⁴ A Nemzeti Hitvallás, a P) cikk és az egészséges környezethez való jog, valamint a testi és lelki egészséghez való jog közötti szoros kapcsolat kifejtésére lásd többek között az Alkotmánybíróság 16/2015. (VI. 5.) és a 28/2017. (X. 25.), 13/2018. (IX. 4.) AB határozatait.

¹⁵ Akkor az AB a védett természeti területek esetén a védelem garanciáját abban látta, ha azok állami tulajdonban és a természetvédelmi kezelésre rendelt vagyonkezelő vagyonkezelésében vannak. Az Alkotmánybíróság 2015-ben ennél egyvel továbblépve azt is követelményként írta elő, hogy a vagyonkezelés csak olyan állami vagyonkezelő szervezetre bízható, amelynek jogszabály adta feladata és kötelezettsége e védelem. AB/2015. (VI. 5.) AB határozat [109]–[111]

cikk (1) bekezdését tartja, míg a (2) bekezdést az objektív, intézményvédelmi oldalnak.¹⁶ A két alapvető jog – függetlenül attól, hogy alanyi jogot, vagy államcél közvetít – nem választható el egymástól, hiszen mindkettőnek lényegi eleme az emberi életfeltétel, a környezet védelme. Az egészséges környezethez való jog érvényesítése nélkül a testi és lelki egészség megőrzése lehetetlenné válik.¹⁷

Az értelmezési elv szempontjából kiemelendő még az Alaptörvény 38. cikke, mely az állam és a helyi önkormányzatok tulajdonát a nemzet vagyonának minősíti. E vagyon kezelésének és védelmének céljaként megjelenik a nemzedékek közötti igazságos megosztás, melynek feltétele, hogy a ma és a jövő nemzedékek szükségleteinek kielégítését szolgáló természeti erőforrásokat megóvjuk.¹⁸

Az Alaptörvény tekinthető úgy, mint a Brundtland jelentés fenntartható fejlődés fogalmának¹⁹ alkotmányos szintre emelése és egyben az ökológiai korlátok elfogadása. Az Alaptörvényből fakadó kötelezettségek, a környezet állapotának megóvása, a természeti erőforrások gondos használata a magánjogi kapcsolatokra is kihatással van, hiszen az ember személyi és vagyoni viszonyait a környezet állapota közvetlenül befolyásolja.

¹⁶ 3132/2013. (VII. 2.) AB határozat, ABH, 1899, 1898.

¹⁷ Az egészséges környezethez való jog és a testi lelki egészséghez való jog intézményvédelmi garanciáinak létét az ombudsmanok és a jövő nemzedékek érdekét védő helyettese vizsgálatuk során folyamatosan figyelemmel kísérték. Ld. jövő nemzedékek országgyűlési biztosának (Fülöp Sándor) állásfoglalásait: <http://www.jno.hu/hu/?&menu=allasfog> (utolsó megtekintés 2019. 02. 28.), és az alapvető jogok biztosának és biztos-helyettesének közös jelentéseit <http://www.ajbh.hu/jelentesek-inditvanyok-allasfoglalasok;jsessionid=8CBD414EA7572C8DBC4770F078FCCFED> (utolsó megtekintés 2019. 02. 28.) A közjogi és magánjogi eszközök egymást kiegészítő jellegét az AJB-8106/2013 és az AJB-4371/2014. számú ügyben hozott jelentések külön is kiemelik.

¹⁸ 28/2017. AB határozat [33]: „Az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdése alapján a jelen generációt három fő kötelezettség terheli: a választás lehetőségének megőrzése, a minőség megőrzése és a hozzáférés lehetőségének biztosítása. A választás lehetőségének biztosítása azon a megfontoláson alapul, hogy a jövő nemzedékek életfeltételei akkor biztosíthatóak leginkább, ha az átörökölt természeti örökség képes a jövő generációk számára megadni a választás szabadságát problémáik megoldásában ahelyett, hogy a jelenkor döntései kényszerpályára állítanák a későbbi generációkat. A minőség megőrzésének követelménye szerint törekedni kell arra, hogy a természeti környezetet legalább olyan állapotban adjuk át a jövő nemzedékek számára, mint ahogy azt az elmúlt nemzedékektől kaptuk. A természeti erőforrásokhoz való hozzáférés követelménye szerint pedig a jelen nemzedékei mindaddig szabadon hozzáférhetnek a rendelkezésre álló erőforrásokhoz, amíg tiszteletben tartják a jövő generációk méltányos érdekeit.”

¹⁹ A fenntartható fejlődés fogalmát először az ENSZ által megbízott Brundtland asszony vezette bizottság fogalmazta meg 1987-ben a Közös jövőnk című jelentésében. Lényegét tekintve a fenntartható fejlődés egy olyan fejlődés, amely összhangba kívánja hozni a jelen és jövő nemzedékek szükségleteinek kielégítését az ahhoz szükséges feltételek megőrzése és annak tudomásul vétele mellett, hogy a természeti erőforrások végesek. (<http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>; utolsó megtekintés 2019. 02. 28.)

Az értelmezési alapelvből az következik, hogy elvárható a fentiekben megfogalmazott értékrend megjelenése és érvényesítése a polgári jogi jogviszonyra lépő felek magatartásának – jogainak, kötelezettségeinek és felelősségének – értelmezése során. Hogy ez az értékrend mennyire képes a magánjogi viszonyokat is áthatni, a bírósági gyakorlat függvénye is. Az Alaptörvény 28. cikke a bíróságokra azt a kötelezettséget rója, hogy a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét az Alaptörvénnyel összhangban értelmezzék. Az Alkotmánybíróság a környezetjogi rendelkezések áttekintését követően megállapította, hogy „[...] az Alaptörvény nem csupán megőrizte az egészséges környezethez való alkotmányos alapjog védettségi szintjét, hanem az Alkotmányhoz képest e tárgykörben lényegesen bővebb rendelkezéseket is tartalmaz. Az Alaptörvény ezáltal az Alkotmány és az Alkotmánybíróság környezetvédelmi értékrendjét és szemléletét tovább is fejlesztette.”²⁰ A bíróságoknak tehát Alaptörvényből fakadó kötelezettsége ezen értékrend érvényesítése és szemlélet elterjesztése a jogszabályok értelmezésén keresztül.

1:3. § [A jóhiszeműség és tisztesség elve]

- (1) A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően kötelesek eljárni.
- (2) A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.

Az ember és természet kapcsolata értékalapú, ezért annak tartalmi megjelenítése elvárható az erkölcsi alapokon nyugvó jóhiszeműség és tisztesség elvének alkalmazásakor. Az emberek egymás közötti kapcsolatát közvetve, de közvetlenül is alakítja az, hogy milyen az egyén természeti környezetéhez való viszonya, illetve milyen mértékben hajlandó mások viszonyát figyelembe venni. Miközben a magánautonómia cselekvési és döntési autonómiát biztosít, a jóhiszeműség elve ennek korlátot szab, egyfajta figyelmeztető jel arra, hogy az egyén döntései másokra hatással vannak, és erkölcsi kötelezettséggé teszi, hogy ezt a hatást ne hagyja figyelmen kívül. Az egyén személyi és vagyoni viszonyait meghatározza a környezet állapota. A bírósági gyakorlaton múlik, hogy a jóhiszeműség elvének természetes részévé válik-e természeti környezetünk tisztelete, mely magában foglalja az élet tiszteletét, az élethez szükséges feltételek megteremtésének és megőrzésének parancsát, a károsításuk általános tilalmát. Amikor a magánautonómia a közjogi korlátozás megszüntetésével

²⁰ 16/2015. (VI. 5.) AB határozat [91].

vagy gyengülésével erősödik meg, akkor gyakorlati jelentőséggel bír, hogy a jogalkalmazás során a mellérendelt felek kapcsolatát miként alakítja a jóhiszeműség és tisztesség elve.

Példaként az otthonteremtést vehetjük, amely a magánautonómia egyik kiemelt területe. Nem vitatható, hogy az otthon része maga a ház és környezete. Egy ház otthonná a benne lakók érzésén keresztül válik. Azt, hogy milyen érzéstől lesz egy ház és környezete valakinek az otthona, azt csak az ott élő személy tudja megmondani. Van, akinek attól, hogy fák és növények veszik körbe, van, aki a betont szereti. Van, aki a nyári nap forró sugarai elől a fák árnyékába menekül, míg mások úszómedencét építenek és süttetik magukat a nappal. Van, aki a lehullott falevélben látja az életet adó erőt, összegyűjti, komposztálja és visszaadja a talajnak, ezzel segítve a természet energia-körforgását. Van, aki számára a lehullott falevél a rendetlenség jele, és a rend fenntartása érdekében kertjében csak örökzöld növényeket tart, füvesít, vagy még azt sem, kertjét kőlapokkal fedi le. Lehet, hogy a lakók számára az egyetlen elérhető vízforrás, akár az ivóvíz is, a saját kút.

Az egyes egyének otthonát házak és kertek füzére köti össze. Az ingatlanok beépíthetőségét és annak feltételeit jogszabályok határozzák meg. Ha az építkezés vagy jelentősebb átalakítás hatósági engedélyhez kötött, akkor az engedélyezési eljárás biztosítja annak lehetőségét, hogy a szomszédos ingatlanok otthonteremtői egymás igényét kölcsönösen megismerjék, egyeztessék, és az építkezésről olyan döntés szülessen, amely minden fél számára elfogadható. Hatósági engedélyezési eljárás nélkül nincs olyan formalizált egyeztetési eljárás, amely a feleket a tervekről és az építkezésről hozott végleges döntés előtt egy asztalhoz kényszerítené. A szomszédjogi szabályok érvényesítése már bekövetkezett sérelmek orvoslására alkalmas. Engedélyezési eljárás hiányában az építkezéssel kapcsolatos szomszédjogi viták kialakulását csak az előzheti meg, ha a felek a jóhiszeműség és tisztesség elve alapján erkölcsi kötelezettséget is éreznek arra, hogy szomszédjukkal még a tervek véglegesítése előtt beszéljenek.

A jóhiszeműség és tisztesség elve a magánautonómia szabadságát szorítja korlátok közé azáltal, hogy a magatartásokkal szemben állít etikai alapon objektív mércét. Az Alaptörvény megfogalmazta kötelezettség, a nemzet közös örökségének védelme vagy az alapvető jogok érvényesülése és érvényesíthetősége többek között azon múlik, hogy a bíróságok milyen tartalommal töltik meg. Vajon a kölcsönös bizalomra építve a jóhiszeműség és tisztesség elve magában foglalja-e a parancsot, mely arra szólít föl, hogy kerüljük el a környezet állapotának rontását, s az életfeltételek biztosítását szolgáló szűkös természeti

erőforrások használata során vegyük figyelembe az ugyanattól függő személyek érdekét (például ne fosszunk meg másokat vizük forrásától)?

Nem a magánjog, hanem a környezetjog szabályozásának módszertani kérdése, hogy a környezeti szempontok érvényesítésére milyen eszközök állnak a felek rendelkezésére, ha egy közjogi eszköz kikerül a szabályozásból, vajon van-e olyan eszköz, akár magánjogi eszköz, amelyik e funkciót képes átvenni. Gyakran feledkezünk meg arról, hogy közjogi eszköz meghozatalát a közösség védelme indokolja, mely lehet a közösség mint egész érdekének védelme, de lehet az egyéni érdek védelme is, tekintettel az egyének érdekazonosságára, azonos szükségleteire, az érdekérvényesítő képességek közötti különbségekre, és nem minden esetben található olyan magánjogi eszköz, amely a közjogi eszközök védelmi funkcióját képes lenne átvenni. Így van ez a jóhiszeműség és tisztesség elvének alkalmazhatóságánál is. Hiába épül be a környezet védelme, ha az egyén számára az erkölcsi megalapozottságú parancs betartása lehetetlen az állam vagy az önkormányzat támogatása nélkül.²¹

Az elv kapcsán kell még megemlítenünk a (2) bekezdésben megjelenő „*venire contra factum proprium*” elvét, amely erősíteni kívánja az egyéni magatartásokba vetett bizalmat. A magánjogi viszonyokban megjelenő magatartásokat gyakran a közjogi jellegű anyagi jogi szabályok – így a környezetjog körébe tartozók is – határozzák meg. A mindennapok azt mutatják, hogy e szabályok követésének elmaradását az emberek nem feltétlenül tartják a jó erkölcsbe ütközőnek, sőt a hosszú távra visszatekintő magánjogi kapcsolatok is e szabályok figyelmen kívül hagyására építve és azt feltételezve alakultak ki és szilárdultak meg. A jóhiszeműség és tisztesség elve körébe azonban ezek a magatartások nem tartoznak, nem tartozhatnak, hiszen okkal senki sem bízhatna a másik jogellenes magatartásában. A magánautonómia cselekvési és döntési szabadsága nem a jogszabályok megszegésének jogát jelenti, hanem annak szabadságát, hogy az adott jogi keretek között saját érdekeit szem előtt tartva döntsön szabadon.

1:4. § [Az elvárható magatartás elve. Felróhatóság]

- (1) Ha e törvény eltérő követelményt nem támaszt, a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.
- (2) Felróható magatartására előnyök szerzése végett senki nem hivatkozhat.

²¹ Szomszédjogi viták sora indítható arra, hogy télen sokan hulladékkal fűtenek. Önmagában a hulladékkal való tüzeléstől való eltiltástól nem várható a szomszédok valódi védelme, ha mögötte az egyén olyan problémája húzódik meg, amelynek megoldására nem képes.

- (3) A másik fél felróható magatartására hivatkozhat az is, aki maga felróhatóan járt el.

A magatartással szemben támasztott általános elvárás mindig az adott jogviszony alapján fogalmazható meg, figyelembe véve nemcsak az ügy körülményeit, hanem a felek képesítését, szakmai tudását, azt is, hogy a végzettsége, illetve a jogszabályok alapján milyen szakmai követelmények betartása várható el tőle jogai és kötelezettségei teljesítése közben.²² Az Alaptörvény a P) cikkében nevesített nemzet közös örökségének védelmét, fenntartását és megőrzését mindenki számára kötelezettségként írja elő függetlenül attól, hogy milyen végzettséggel rendelkezik. A környezetvédelmi törvény a környezeti elemek használatával kapcsolatban fogalmazza meg az általános követelményeket, alapvető feltételeket és az irányadó elveket, amelyek közül e körben kiemelendő az elővigyázatosság és a megelőzés elve. A természeti erőforrások nem megfelelő használata ugyanis visszafordíthatatlan folyamatokat indíthatnak el, vagy akár fejznek be, ezért általános követelményként értelmezhető az elővigyázatosságra, a megelőzésre épülő magatartás, amiből következik, hogy a környezetjogi elveknek megfelelő használatot a környezetvédelmi törvény hatálya alá tartozó tevékenységek sajátos követelményrendszerének tekinthetjük.

A jogszabályokban rögzített szakmai magatartási normákat a bíróságok a jogalkalmazás során figyelembe veszik, és mint az elvárhatóság mércéjére tekintenek. Természetesnek tartja mindenki, hogy a banki alkalmazottnak a banktitokra vonatkozó kötelezettséget be kell tartania,²³ ahogy a bíróság a téves diagnózis okozta kártérítési ügyben az orvostól elvárható magatartás megítélésakor az orvos tájékoztatási kötelezettségét meghatározó jogszabályra mint szakmai követelményre támaszkodik.²⁴ A környezeti elemek használatával kapcsolatos szakmai követelmények általános jelleggel még nem váltak az elvárhatósági mérce részévé, annak ellenére, hogy egyfajta, mindenkire kötelező, a környezeti elemeket védő „szakmai” követelményrendszert testesítenek meg. A követelményrendszer általános jellege, a követelmények foglalkozástól való függetlensége miatt rájuk többnyire nem mint szakmai szabályokra tekintenek, s ezért eddig elmaradt, hogy a magatartásokkal szembeni elvárhatósági mérce részévé váljanak. Ahhoz, hogy a környezet használatát meghatározó szakmai követelmények a felróhatóság szempontjából váljanak értékelhetővé, arra is

²² EBH1999. 101.

²³ Szekszárdi Törvényszék 17-H-GJ-2015-9. bírósági határozat.

²⁴ 2229/2010. számú polgári elvi határozat, <http://lb.hu/hu/elvhat/22292010-szamu-polgari-elvi-hatarozat>; utolsó megtekintés 2019. 02. 28.)

szükség van, hogy legyen olyan személy, aki igényének érvényesítésekor erre hivatkozik. Az emberek környezethez való viszonyulását és a társadalmi értékrendszert mutatja az, ha ezek a szempontok érvényesülnek, vagy érvényesítésük elmarad a polgári jogi jogviszonyokban.

Az általában elvárhatóság fogalmában a közösség normája tükröződik. Az, hogy mit tekintünk általában elvárhatónak, a társadalmi értékrend alapján alakul. Az ember és a dolog közötti kapcsolat, különösen ha élőlényekről van szó, más értelmet kaphat, ha az elvárhatósági mérce magában foglalja a dolgok közötti különbségtételt aszerint, hogy élő, vagy élettelen, akkor is, ha a Ptk. erre vonatkozó kifejezett rendelkezést nem tartalmaz.²⁵ A magatartással szembeni elvárás a közösség elvárását tükrözi. Fontos, hogy ez az elvárás és a megfelelés módja az idők folyamán a közösség tagjai között létrejövő konkrét kapcsolatokon keresztül alakult ki és folyamatosan változik, rugalmasan alkalmazkodva a különböző viszonyokhoz és értékválasztásokhoz. Míg az egyén a jogszabály megalkotásában közvetlenül nem vesz részt, annak csak eredményével szembeesül, addig a jogszabálytól független felróhatósági mérce követelményének kialakításakor fontos szerepet játszik, hallgatása a meglévő normák elfogadását vagy megerősítését jelenti, míg aktív részvételével a változásokhoz közvetlenül járul hozzá.

Az elvárhatósági mérce bár az egyén szabadságának korlátozását jelenti a tőle való eltérés szankcióval való fenyegetettsége miatt, egyúttal a tapasztalatok összességeként is felfogható egy olyan szubsztanciának, amely segíti, hogy az egyén ne kövesse el elődei hibáit. Ez a védő-óvó elv azonban lehetőséget ad arra, hogy a megfelelés módját az egyén – akár a bíróságok közvetítésén keresztül – megváltoztassa, ha azt a társadalmi, gazdasági viszonyok szükségessé teszik. A megfelelés módja ugyanis nemcsak az egyének egymáshoz való viszonyától függ, azt a technológia mint közvetítő eszköz is befolyásolja. A technológiai fejlesztések egyes magatartási normákat fölöslegessé, míg mások beemelését szükségessé tehetik. Ebben az esetben nem az általában elvárhatóság mércéje változik, hanem az, ahogy e mércének az egyén meg tud felelni.

Vegyük például az életet. Az emberi élet hármasság létfeltétele évezredek óta mit sem változott, az embernek szüksége van levegőre, vízre és élelmiszerre. (A sorrend mutatja, hogy levegő nélkül azonnal meghalunk, míg élelem nélkül is néhány nappal tovább élhetünk, ha vízhez juthatunk.) E három létfeltétel közül a levegő sajátos közjó, bár ritkán gondolunk rá ebben a minőségében. A

²⁵ A Ptk. csak az állatokkal szembeni magatartásra vonatkozóan tartalmaz eltérő rendelkezést, a növényekre nem. (Ptk. 5:14. § (3) bek.)

levegő nemcsak halmazállapota miatt a létezés alapja, hanem minősége miatt is. Az élethez szükséges megfelelő minőségű levegőtől az embert jellemzően akkor lehet megfosztani, ha zárt térbe kerül, bár tudjuk, hogy szabadtérben is válhat olyan szennyezetté a levegő, ami megbetegedésekhez, sőt akár halálhoz is vezethet,²⁶ ezért elvárható, hogy a zárt térben is biztosított legyen a megfelelő arányú oxigén tartalom, valamint az emberi szervezetre káros anyagoktól való mentessége. Bármennyire is magától értetődő a levegő minősége és az emberi egészség közötti kapcsolat, egyre többször találjuk magunkat olyan zárt teremben, ahol a megfelelő minőségű levegőhöz jutás elektromos áramtól függő technológiai berendezések, rendszerek működésének függvénye. Ez nem más, mint a zárt terekkel szembeni elvárás megváltozása, illetve annak elfogadása, hogy a levegőhöz egy közvetítő technológián keresztül jutunk, és erre nem azért van szükség, mert a szervezetünk működésében zavar keletkezett (pl. a beteget lélegeztetőgépre kellett tenni), hanem azért, mert elfogadtuk azt a technológiai fejlesztést, amely pl. az épületeket, a vonatfülkéket úgy alakítja ki, hogy nem lehet közvetlenül levegőhöz jutni. Az új technológia tehát megváltoztatja azt, hogy az élet védelme szempontjából milyen magatartást tekintünk általában elvárhatónak például olyan szolgáltatások esetén, ahol a zárt tér levegőjét a térben lévők nem képesek kicserélni a nyílászárók mechanikus kinyitásával.

A példánál maradva, a felróhatóság megítélése szempontjából fontos kérdés, elvárható-e mindenkiel szemben, hogy megtegye azokat a szükséges intézkedéseket, amelyek az egészség megóvását szolgálják, függetlenül attól, hogy azt jogszabály kötelezettségként előírja vagy sem. Felmerül a kérdés, hogy azoknál a technológiáknál, amelyek működése másként hat az ember egészségére és környezetére, ha tisztítása elmarad, a tisztítás kötelezettsége része-e a működéshez kapcsolódó kötelezettségnek, vagy attól elválasztható. A környezetjogi megközelítés azt kívánná meg, hogy a működtetővel szembeni elvárás a tisztításra is kiterjedjen, függetlenül attól, hogy annak elmaradása a technológia működésére közvetlenül nem hat, azt nem korlátozza, vagy állítja meg. Hasonló jellegű kérdésre már igent mondott a bíróság, amikor a környezethasználó tevékenységének részeként értékelte a kibocsátást befogadó természetes közeget, a vizet, és a szennyezés okozta halpusztulásért megállapította a környezethasználó kártérítési felelősségét.²⁷ A bírói gyakorlattól függ, hogy az általában elvárhatóság kiegészül-e a környezetjog elveit is érvényesítő,

²⁶ Szomorú példaként vált ismertté az 1952-es londoni szmog, illetve a nyáron megjelenő szmog, ami Los Angeles-t jellemezte, és ezért róla nevezték el a jelenséget is.

²⁷ BH1997. 300.

a környezetet védő tartalommal tekintettel a környezet állapota és a személyek vagyoni, valamint személyi viszonyai közötti szoros és közvetlen kapcsolatra.²⁸ A bíróság azonban csak akkor tudja e követelményt megfogalmazni, ha lesznek olyanok, akik igényérvényesítésük részeként erre hivatkoznak, ha a bíróságnak értékelnie kell, miként veszélyezteti vagy sérti az igényérvényesítő jogát a környezet állapotának megváltozása.

1:6. § [Bírói út]

Az e törvényben biztosított jogok érvényesítése – ha törvény eltérően nem rendelkezik – bírói útra tartozik.

A korábbiakban már utaltunk arra, hogy a közjogi eszközök eljárási rendjükön keresztül fontos szerepet tölthetnek be a magánjogi felek egymáshoz való viszonyában egymás közti kapcsolatának alakításában. Hagyományos közjogi eszköz létezése esetén a felek közötti vitát a közhatalmi szereplő – ennek vagy annak a félnek igazat adva – közhatalmi eszközzel a közigazgatás eljárási szabályai szerint dönti el. Ha ezek a hagyományos közjogi eszközök eltűnnek, akkor a vita eldöntéséből kikerül a közhatalmi szereplő is, és a felek vitájuk eldöntésére a polgári ügyekben eljáró bírósághoz fordulhatnak. A polgári bíróságok a vitás kérdésben a felek érdekeinek mérlegelése alapján hozza meg ítéletét, ami lényegesen különbözhet a hatóság döntési szempontrendszerétől, hiszen ott elsődlegesen nem a felek egymáshoz való viszonyát kell értékelni, hanem a közösség érdekét védő közjogi normák és az egyén kapcsolatát. A közösség érdeke, így a környezet védelme a magánjogi viták eldöntésében csak akkor tud bármilyen szerepet is játszani, ha elvei és szempontjai a Ptk. alapelveinek részévé válnak. Mint azt a fák védelme kapcsán bemutattuk, ez a fajta szemlélet nem áll távol a magánjog rendszerétől. A Ptk. kifejezett rendelkezésének hiányában a bíróságokon múlik, hogy a magánjogi viszonyokat a környezetjogi szemlélet milyen mértékben lesz képes átítatni, az Alaptörvény szellemiségét mindennapi életünk részévé tenni. Érdeemes azonban emlékeztetni arra, hogy a bíróságoknak ez nem önkéntes vállalása, hanem az Alaptörvény 28. cikkéből fakadó kötelezettsége. E kötelezettség fényében különleges megvilágítást kapnak az olyan korábbi legfelsőbb bírósági döntések is, amelyek a környezeti elvek érvényesülését segítik, így a szennyezést befogadó környezeti elemet a veszélyeztető tevékenység részének minősítették,²⁹ a környezet veszélyeztetést

²⁸ EBH2010. 2233.

²⁹ BH1997. 300.

olyan tág fogalomnak tekintették, amely magában foglalja a szennyezést és a károsítást is,³⁰ vagy ahol a környezetterheléssel járó tevékenységgel szembeni szubjektív félelmeket, aggályokat az ingatlan értékcsökkenésében szerepet játszó objektív tényezőként fogadták el, mert az a piaci értéket képes befolyásolni.³¹

³⁰ BH2003. 419.

³¹ EBH2007. 1600, 13/2014. számú polgári elvi döntés (<http://lb.hu/hu/elvdont/132014-szamu-polgari-elvi-dontes>; utolsó megtekintés 2019. 02. 28.).

Második könyv Az ember mint jogalany

A személyek mellérendeltségi viszonyát szabályozó Ptk. érvényesülése többek között azon múlik, hogy milyenek a jogviszonyba lépő jogalanyok, milyen tulajdonságok jellemzik őket és kapcsolatukat. Bár a Ptk. külön tárgyalja a személyek közül az embert mint jogalanyt és a jogi személyt, nem szabad elfelejtenünk azt, hogy a jogi személyekhez kapcsolódó döntéseket is emberek hozzák. Ezért amikor azt vizsgáljuk, hogy a magánjogi viszonyokban mik is azok a tényezők, tulajdonságok, amelyek az embert jellemzik és magatartását befolyásolják, akkor tudomásul kell vennünk, hogy ezek a jogi személy mögött lévő emberekre is igazak.

Ha a Ptk.-t abból a szempontból vizsgáljuk, hogy jogintézményei hogyan válhatnak a környezetjog szabályozó eszközévé, akkor vizsgálnunk kell az emberre ható tényezőket és az emberi tulajdonságokat, mert ezek időben folyamatosan változnak és a megváltozott ember másként viselkedik a magánjogi jogviszonyokban. Környezetjogi aspektusból külön is jelentőséggel bír, hogy egyrészt természetes környezetével való kapcsolatának alakulása az ember tulajdonságaira közvetlenül hat, akár megváltoztatva azokat, másrészt milyen közvetítő eszközök segítik döntéseit.

A természeti erőforrásokról nemzedékről nemzedékre átadott tudás az élet fennmaradásának alapját képezte. A növények és állatok természete, használhatóságuk, hatásuk, fenyegetésük az emberre mind olyan tudás része, amely az emberi lét szempontjából meghatározó volt. Gondoljunk csak arra, hogy a törökök vagy a labanc elől hányszor menekült a helyi lakosság a mocsarak világába. Mindenki számára természetes ismeret volt a növények és az állatok feldolgozása, az egyes részek ehetősége vagy hasznosításának lehetősége. De említhetjük a mindenki számára értelmet hordozó időjárást előre jelző jeleket is. Az időjárási viszonyok, a területek jellemzői természetes tudásként jelentek meg és egy-egy közösség fizikai fennmaradásának is alapját képezték.

Ezek jelentőségének hangsúlyozása mellett azt is ki kell emelnünk, hogy a technológiai változások miatt az emberi érzékszervek másként vesznek részt a fizikai környezet észlelésében, és emiatt az egyéni tapasztalat is más lesz. Vegyük például az egeret. Aki volt már olyan házban, ahol megjelent az egér, az ismeri azt a jellegzetes egérszagot, amit ürüléke terjeszt. Ez elől a személy elől nem lehet eltitkolni, ha a megvásárolni kívánt ingatlan egérlakta. Ezzel szemben az, aki az egeret csak képről ismeri, vagy látott már élő is, de azt olyan körülmények között – például kisállat kereskedésben –, hogy a sokféle szag miatt az agy nem képes az egér képe és szaga közötti kapcsolatot létrehozni, az a személy az egérlakta házba belépve nem fogja felismerni, hogy a ház „nem lakatlan”.

A legújabb technológiai fejlődés ennél továbblépett már, amikor a virtuális valóság képkalkító eszközein keresztül olyan kapcsolatokat is létrehoz, amelyek a valóságban egyáltalán nem léteznek. A virtuális szemüveg például lehetővé teszi, hogy gyerekek klóros medencében azt éljék át, mintha tengeri halak és állatok között úsznának. Az agy a különböző érzékszervek küldte információkat egy csokorba gyűjti, és különösen kisgyerekkorban, amikor a gyermekben a valóság és mesevilág érzékelése még nem válik el egymástól, teljes mértékben kialakulhat egy téves valóságkép azokról az élőlényekről, amelyekkel együtt úszkált. Téves információk rögzülhetnek az élőhelyről (pl. klóros vagy sós vízben élnek), az élőlények tulajdonságairól (pl. méretéről), emberhez való

viszonyáról (veszélyességéről). A virtuális valóság által közvetített hamis kép az embert teljesen elszakíthatja természetes környezetétől, akár megszüntetheti, vagy tompíthatja azokat az ösztönös reakciókat, amelyek életfunkcióink szerves részét alkotják, ugyanakkor feltételezik, hogy a természet jeleit képesek vagyunk érzékelni és jelentésüket megfelelő módon értelmezni.³² A természetes körülmények ismeretének hiánya hamis üzenetet küld arról, hogy mik azok a tényezők, amelyekre az ember hatni képes és melyek azok, amelyek fölött az embernek nincs hatalma. Minél kevesebb érzékszervünk vesz részt a tapasztalat szerzésében, illetve minél inkább elszakad az egyéni tapasztalatszerzés a valós természetes viszonyoktól, annál inkább megváltozik az ember természethez való alkalmazkodóképessége és szándéka. A természetes folyamatokba való beavatkozás céljává egyrészt a döntési hatalom kiterjesztése, másrészt a gazdasági haszon növelése válik, és megerősödik az a szemlélet, hogy az ember nem része a természetnek, amihez életben maradása érdekében alkalmazkodnia kell, hanem a természetes folyamatokat ember alkotta eszközök beiktatásával irányítani képes.

A jogalany jellemzése szempontjából fontos, hogy a számítógép és internet világában a gyorsaság önmagában értékké vált, és az embereknek egyre kevésbé van türelme kivárni a természetes folyamatokat, megpróbálják felgyorsítani azokat anélkül, hogy értékelnék, mit is veszítenek a felgyorsítással. A termékek és szolgáltatások minőségét nem feltétlenül belső tulajdonságuk, hosszú távon is kiszámítható és változatlan minőségük adja,³³ hanem az, hogy mikor érhetők el, mikor állnak rendelkezésre. A technológiák gyors változása miatt egyre kevésbé fontos magának a technológiának az ismerete, hiszen az a fontos, hogy minél előbb és jobban tudja valaki alkalmazni az újat. A nemzedékek közötti tapasztalatátadás iránya megváltozik, ha a mindennapi életben az alkalmazkodás viszonyítási alapjává nem a természet, hanem a technológia válik, hiszen azok az ismeretek, amelyek nemzedékről nemzedékre adódtak át a természetről, a hozzá való alkalmazkodás feltételeiről, lehetőségeiről és nehézségeiről, vagy akár az emberek közötti együttműködés módjáról, látszólag haszontalanná és fölöslegessé válnak, ha azok az új technológia alkalmazásához nem nyújtanak segítséget. Ha a mindennapi életünk minősége attól függ, hogy miként tudjuk elsajátítani az éppen aktuális technológia használatához szükséges ismereteket,

³² Többek között ezt kihasználva segíthetik virtuális eszközök a pánikbetegségek gyógyítását.

³³ Régen a kukoricát azért morzsoolták májusban, mert nedvességtartalma ekkor volt a legalacsonyabb, s a „májusi morzsol” fordulat minőségi fogalommmá vált.

akkor mindig az a nemzedék tanítja a többi, amelyik a technológia használatát a leggyorsabban elkezdte.

A természettel kapcsolatos tudás az ipari társadalomban leértékelődik, és látszólag haszontalanná válik, s ha a saját tapasztalaton keresztül nem kap megerősítést, elveszhet. Az egyén a számára szükséges információkat és tudást nem a természet megfigyelésén és a természet adta jelek értelmezésén keresztül szerzi meg, hanem egyre inkább átadja ezt külső, ember által készített eszköznek. Először csak az eszköz lesz olyan, mely a természet adta jellel tekinthető azonosnak, később már az értelmezést is másra bízta. A tudás nem más, mint észlelés, elemzés, értelmezés, értékelés.

A tudás a tevékenység elvégzéséhez szükséges, ezért a tevékenység által mindig meghatározott annak milyensége (tartalma és formai közvetítője). Minden egyes eleme más lesz attól függően, hogy mihez kell a tudás. Ebből a szempontból különbséget tehetünk aszerint, hogy az adott tudásra mindenkinek szüksége van, vagy sem. Nem mindenki képes minden tudást megszerezni, a társadalmi viszonyaink adta feltételek között egyfajta tudásmegosztás alakul ki, tudjuk, melyik az a tudás, amelyik az egyén által megszerzendő és ki az, aki olyan tudással rendelkezik, ami az egyén számára hiányzik. E tudás és tapasztalat is közvetlen, az egyéneken keresztül adódik át. A helyi tudás a helyi lakosok állandóságán keresztül ellenőrzött tudássá válik, egyfajta társadalmi ellenőrzés valósul meg, mely a tudást és a tudót is a konkrét tapasztalatok alapján értékeli.

A technológiai fejlődés megváltoztatta az észlelést, és a társadalom tagjai között kialakult két csoport, aszerint, hogy az észleléshez szükséges eszközzel rendelkezett vagy sem. Az észlelés eszköze az emberi észleléshez képest egyrészt fejlesztés, mert képes olyan dolgok észlelésére, melyek az emberi érzékszervek számára rejtve vannak, másrészt fejletlenebb, mert képtelen arra az összetett érzékelésre, amely az emberi érzékeléssel elszakíthatatlanul együtt jár, mert az ember minden pillanatban minden érzékszervével érzékel, akár akar, akár nem. Ebből pedig az következik, hogy az emberi észlelésnek tárgya nem egy dolog és nem ragadható ki a természetes környezetéből, az mindig egységet képez, míg a technikai eszközzel történő észlelés az észlelés tárgyát a többi tényező észlelésétől elszakítja. Az emberi és az eszköz általi észlelésnek még egy fontos eleme, hogy az információ elemzésére és értékelésére csak az képes, aki észlelni is tud, ezért az elemzés és értékelés minden esetben az észleléssel szerzett információk teljességére kiterjed. A technikai eszközzel közvetített információ elemzése és értékelése a szerzett információra vonatkozik, és az információszerzés módjának egységesítésén keresztül válik értelmezhetővé, annak szabványosításán keresztül.

A technológiai fejlődés jelentős mértékben eltér a korábbiaktól, mert azok ma elsősorban laboratóriumok eredményei, eredményességük is laboratóriumi viszonyok között tesztelt. Az új technológiai megoldás – ideértve a mesterségesen előállított anyagokat és termékeket is – természetre és emberre gyakorolt hatása nem az egyének tapasztalatának összegződése és nemzedékről nemzedékre átadott tudás, hanem kutatók laboratóriumi vizsgálatainak eredménye, amelyet az elérendő célhoz igazodó szempontrendszer szerinti tesztek adják. A mesterséges körülmények között tesztelt technológia bevezetését követően az alkalmazás során felmerülő tényleges negatív környezeti hatásokra – ideértve az ember egészségére gyakorolt hatásokat is – gyakran csak hosszabb idő eltelével derül fény. Jól példázza ezt az 1948-ban Nobel-díjat kapott DDT, amelyet Magyarországon is már a negyvenes évektől használtak, ugyanakkor több mint 20 évre volt szükség ahhoz, hogy káros hatásai – különösen az élelmiszerláncban való felhalmozódása miatt – egyértelművé váljanak, és 1968-ban, a világon elsőként hazánkban betiltsák.³⁴

Az új technológiák, anyagok hatása egyre inkább szakértői kérdéssé válik, mert egyre kevésbé része az egyéni ismeret- és tapasztalatszerzésen alapuló, a nemzedékeken keresztül átadódó általános tudásnak. Például múltbéli tapasztalatok miatt közismert az arzén mérgező hatása, míg a laboratóriumban kifejlesztett Speed sokáig közkedvelt fogyókúra szer volt, káros hatását a szakértők csak később mutatták ki. A házakat nemcsak azért festették mésszel fehérre, mert szerették az emberek a fehér színt, hanem fertőtlenítő hatása miatt is. A ma használt műanyag festékek egy része olyan, még ha be is töltenek ilyen jellegű funkciót is, hogy párolgásukkor káros levegőszennyező anyagok is felszabadulhatnak, veszélyeztetve a lakók egészségét. A felgyorsult technológiaváltás világában kérdés, hogy mik lesznek vagy maradnak azok a kérdések, amelyekre mindenkitől elvárható, hogy választ tudjon adni, és mik lesznek azok, amelyek szakértői tudást feltételeznek. A magánjogi viták eldöntésekor jelentőséggel bír, hogy egy kérdés a mindennapos vagy a szakértői tudás része.

Az új technológiák működéséhez jellemzően elektromos áram és informatikai hálózat szükséges, ami az emberi kapcsolatok állandó részévé teszi az áram és az internetkapcsolat létét. Az informatikai rendszerek és a távolságot átívelő internethálózat nemcsak az emberek közti kapcsolatfelvételt és kapcsolattartást változtatta meg, hanem az ember és a dolog közti viszonyt is, lehetővé téve, hogy valaki a dolgok irányítását, megmozdulását távolról irányítsa. E két szolgáltatás

³⁴ JOSEPOVITS Gyula – NECHAY Olivér: *Klórozott szénhidrogének helyettesítési lehetősége a növényvédelemben (témadokumentáció)*. Budapest, Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium Információs Központja (AGROINFORM), 1968.

észrevétlenül szövi be mindennapi életünket és veszi át a „hatalmat” döntéseink felett azáltal, hogy azok előkészítésének és végrehajtásának is elengedhetetlen feltételévé és eszközévé váltak.³⁵ Természetesnek tartjuk, hogy társadalmi, gazdasági életünket, helyzetünket befolyásoló, vagy meghatározó adatainkat olyan helyen tároljuk, ami fölött nincsen se fizikai, se más jellegű hatalmunk, fennmaradásuk és megőrzésük számunkra teljesen ismeretlen helyen és személyek által működtetett rendszerek létezésétől függ. A szolgáltatásfüggőség mindaddig szinte láthatatlan, amíg biztosításuk folyamatos, azonban az ember kiszolgáltatottsága azonnal érezhetővé válik abban a pillanatban, amikor a szolgáltatás nyújtása valamilyen technikai ok miatt megszakad. Az okok között megtalálhatók az időjárás okozta műszaki problémák is, amik miatt az ember kiszolgáltatottságát nem a szolgáltatóval, hanem a természettel szemben éli meg, és ez utóbbit hibáztatja, s fel sem merül a technológia feladása, ellenben megerősödik a természet fölötti uralom technológiai megoldása iránti igény. Az összetett és fizikai valóságukban a világ különböző pontjain elhelyezkedő hálózatokat érő természeti hatások sokszor kiszámíthatatlanok, hiszen azok mindig egy adott helyen lévő fizikai létesítményre hatnak, és lehetséges, hogy A helyen a szolgáltatás azért nem működik, mert az akár több száz km-re lévő B helyen működő eszköz egy vihar miatt működésképtelenné válik, vagy az energiatermelés valamiért megszakad. A működési problémák számos következménnyel járhatnak, például ellehetetleníthetik szerződések megkötését, teljesítését vagy felmondását. A régen egyszerű jogviszonyok összetettekké válnak, mert nem csupán a technológia jelenik meg közvetítőként, hanem maguk a háttérszolgáltatások is. Az adottságként kezelt szolgáltatásokra polgári jogviszony jellegük ellenére az azt igénybe vevőknek nincs hatása, döntésük abban merül ki, hogy a szolgáltatást igénybe veszik vagy sem. Semmi szerepük nincsen a szolgáltatás meghatározásában, a folyamatos és biztonságos szolgáltatáshoz való hozzáférés feltételeinek kialakításában, vagy akár a szolgáltatás megszüntetésével kapcsolatos döntésben, miközben e szolgáltatások mindennapi döntéseik meghozatalának eszközévé válva a többi polgári jogviszonyaik részévé is váltak. Mindezek magánjogi hatásának – például az előreláthatóság vagy a vis maior – megítélése a bíróságokra hárul.

Az emberek egymás közötti kapcsolatát meghatározóan alakítja az, hogy milyen technológia játszik közvetítő szerepet, mert ahhoz igazodnak elvárásaink. Gondoljunk csak arra, hogy milyen óriási különbség van a múlt és a ma leve-

³⁵ Gondolhatunk például a közszolgáltatások biztosította e-számlákra és internetbankon keresztüli rendezésükre.

lezése között. Nem a levél gyors eljuttatásának vágya és a türelmetlenség más, hanem az az időtartam, amit az egyén elfogadhatónak tart. Szilágyi Erzsébet boldog volt, hogy a távolság ellenére fiához, Hunyadi Mátyáshoz levele még aznap eljutott és a választ is megkapta.³⁶ Az interneten keresztüli levélváltás gyorsasága nem a feladó és a címzett közti távolságtól és annak áthidalásához szükséges időn múlik, hanem attól, hogy a levél címzettje milyen fogadó kutyával rendelkezik, mikor tud és akar válaszolni. Ha megelevenítenénk Berend Iván tőzsdéjét,³⁷ akkor azt állapíthatnánk meg, hogy a múlt és a ma közötti különbség ott sem a tranzakciók céljának megváltozásából fakad, hanem a műveletek eszközei és a művelet elvégzéséhez szükséges idő felgyorsulásából.

Mindezekhez az egy időben élő nemzedékek tagjai érzelmileg sokféleképpen viszonyulnak, ezért a technológia átvétele és alkalmazása még nemzedéken belül sem mindig zökkenőmentes, nemhogy nemzedékek között.³⁸ A magánjog területén ez azt jelenti, hogy az általában elvárhatósági mérce konkrét jogügyletekben nem csupán más formán keresztül jelenik meg, hanem más tartalommal töltődik meg. A tévedés például nem feltétlenül abból adódik, hogy az egyik félnek nincs kellő ismerete valamiről, hanem abból, hogy minden technológia használata során kialakulnak azok a magatartásminták, amelyekre az ember joggal számíthat. Ha a felek ilyen irányú tapasztalata más, akkor a magatartásuk is más lesz, függetlenül attól, hogy közben megegyezésük alapja, a jogviszonyra lépés indoka és célja mit sem változott, csak az odavezető út lesz más anélkül, hogy arra gondolnának, gondoltak volna.

A jövő nemzedékek védelme a fenntarthatóság elvének érvényesítésén keresztül vált a környezetjog egyik deklarált céljává. A természeti erőforrások nemzedékek közötti igazságos megosztásának teret többek között a magánjogi jogviszonyok adnak. Az igazságos megosztás feltételezi a nemzedékek közötti – egymást megértő – párbeszédet. A Ptk. jogalanya, az ember minden jogviszonyba saját értékrendjével, tapasztalataival lép. Az emberek egymás közti viszonyait meghatározó olyan tényezők, mint a természettel való kapcsolat, vagy a magatartások egyre növekvő mértékű technológia függősége között egyre nagyobb, néha áthidalhatatlan szakadéknak tűnő különbség van. A bíróságok ezért nem csupán a konkrét jogviszonyról döntenek, hanem közvetve arról is, hogy mi módon lehet megőrizni a társadalom egységét, megelőzve a nemze-

³⁶ ARANY János: *Mátyás anyja*. ld. az irodalmi szemelvényt a 413. oldalon.

³⁷ JÓKAI Mór: *Fekete gyémántok* Al pari fejezete, ld. az irodalmi szemelvényt a 415. oldalon.

³⁸ Ma már X, Y, és Z generációról beszélnek. A Z generáció tagjait „digitális bennszülöttnék” is nevezik, jelezve, hogy internet nélkül nem tudják elképzelni az életet.

dékek elszakadását, egymás ellen fordulását, és hogyan érhető el az értékrend állandósága, ha a megőrzésüket szolgáló magatartások feltételrendszere akár évről évre változik, és a változó feltételrendszer nem mindenki számára követhető vagy elfogadható.

Első rész A jogképesség

2:1. § [A jogképesség]

- (1) Minden ember jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek.
- (2) A jogképességet korlátozó jognyilatkozat semmis.

2:2. § [A jogképesség kezdete]

- (1) A jogképesség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától illeti meg.
- (2) A fogamzás időpontjának a születéstől visszafelé számított háromszázadik napot kell tekinteni; bizonyítani lehet, hogy a fogamzás korábbi vagy későbbi időpontban történt. A születés napja a határidőbe beleszámít.

A jövő nemzedékek érdekvédelme a fenntartható fejlődésre tekintettel a környezetjog régóta megoldásra váró problémája. A probléma megoldásához alapvetően három kérdésre kell választ kapnunk: 1. kik alkotják a jövő nemzedéket, 2. megfogalmazható-e védendő érdekük a technológiai fejlődés és a társadalmi, gazdasági rendszerek állandó változása ellenére, és 3. ki az, aki az érdekek védelmét elláthatja. E három kérdésre a Ptk.-ban is találunk válaszokat. A Ptk. az Alaptörvénnyel összhangban rögzíti az ember jogképességét, melyet a magzatra is kiterjeszt élve születés esetén, azaz látszólag csak az élő ember lehet a Ptk. alapján jogok és kötelezettségek címzettje. A magzat feltételes jogalanyiságából azonban a magzat egyfajta jogképességének elismerése következik, még akkor is, ha jogainak mind vagyoni, mind személyiségi jogainak³⁹ érvényesítésére akkor kerül sor, ha élve születik. Nem vitathatóan a magzat a meg nem született nemzedéknek az élő tagja, olyan személy, akinek védelme az élethez és az emberi méltósághoz való jogból eredeztethető.⁴⁰ A Ptk. tehát a magzat védelmére vonatkozó szabályokkal védelem alá helyezi a jövő nemzedékek tagjai közül a már megfogantak sorsát is.

³⁹ A magzati állapotban okozott egészségkárosodások az azt okozóval szemben személyiségi jogi igényeket keletkeztetnek (pl. 11/2015. számú polgári elvi határozat, <http://lb.hu/hu/elvhat/112015-szamu-polgari-elvi-hatarozat;>; utolsó megtekintés 2019. 02. 28.)

⁴⁰ Vö. 64/1991. (XII. 17.) AB határozat.

A Ptk. az ember személyi és vagyoni viszonyait védi, és nincs ez másként a magzat esetén sem. Azok a magánjogi igények, amelyeket a magzati állapot időszaka alatt a magzatot ért, ember okozta károsító tevékenységek alapoznak meg, arra utalnak, hogy a bíróság az ember személyiségi jogait a magzati létezés szakaszára is kiterjeszti, és emiatt a magzatot megilletik mindazok a magánjogi védelmi eszközök, amelyek az embert mint jogalanyt védeni rendeltettek. A magzati létezés az ember létszakaszának sajátos időszaka. Az őt ez idő alatt érő hatások azok közé a tényezők közé tartoznak, amelyek közvetlenül befolyásolják a megszületett személy egészségi állapotát, életlehetőségeit, társadalmi és gazdasági helyzetét.

Ma már általánosan elfogadott, hogy a testi és lelki egészséghez való jog érvényesülése többek között a környezet állapotától függ. A magzat érzékenysége – a gyermekhez hasonlóan – eltér a felnőttekétől, ha azt vesszük figyelembe, hogy milyen környezeti feltételek megléte teremti meg az egészséges fejlődését, milyen mértékű és típusú szennyező anyagok válhatnak ki benne negatív hatást. A szennyező anyagok eltérő hatása a felnőtt és a gyermek viszonylatában jól ismert. A gyermek nemcsak azért veszélyeztetettebb, mert kisebb és ezért ugyanaz a szennyező anyag mennyiség a gyermeki szervezetben magasabb koncentrációnak felel meg, hanem azért is, mert a gyermek szervezetében olyan fejlődés zajlik, ami a felnőtt szervezetet már nem jellemzi.⁴¹ Ez a különbség a felnőtt és magzat viszonylatában még markánsabb.

A magzat egészséges fejlődését az őt hordozó, tápláló anya biztosítja. A magzat számára az anya teste az anyai gondoskodás első megjelenése. A természet csodás gondviseléssel az anyai szervezetet úgy alakította ki, hogy a negatív környezeti hatások ne jussanak el a magzathoz. Az anya szervezete azonban nem alkalmas arra, hogy minden negatív környezeti hatást kiszűrjön, s a káros hatásokat semlegesítse. Ezért a magzat védelme érdekében nem elég az anyát érő, vagy őt veszélyeztető káros környezeti terhelések megelőzése. Az ember személyiségi jogai akkor érvényesülnek a magzati állapotban, ha kikényszeríthetővé válnak azok a környezet állapota vagy annak romlása miatt megjelenő közvetlen veszélyhelyzet elhárításához szükséges, megelőzést szolgáló intézkedések is, amelyek segítik a magzat egészséges fejlődését és a feltételek folyamatos meglétét. Ebből pedig az következne, hogy azokon a településeken, ahol a környezet állapota közvetlenül veszélyezteti az emberek egészségét, és ezért

⁴¹ A gyermekek sajátos érzékenységére tekintettel fogadták el 2004-ben az Egészségügyi Világszervezet Európai Régiójában az Európai cselekvési terv a környezetért és a gyermekek egészségéért programot. A program végrehajtása során számos kutatás bizonyítja a gyermekek veszélyeztetettségét és sajátos igényét.

lehetőségük van arra, hogy a környezethasználóval szemben fellépjenek, kérve a bíróságtól a veszélyeztető magatartástól való eltiltást, ott a magzat védelmére kirendelt gyám is kérhetné a megelőző intézkedések megtételét, ezzel óvva meg őt mint a jövő nemzedék egyik tagját.

Az ember Ptk. által védett létszakasza a magzati állapottal válik teljessé. Ezért a magzat védelmét felfoghatjuk úgy is, hogy az az egészséges élve születés egyik garanciális eszköze, s mint ilyen a megelőzés és elővigyázatosság elve alapján mindenkire azt a kötelezettséget rója, hogy vigyázzon a magzatra, kerülje az őt károsító környezeti hatásokat. Az elővigyázatosság elvének alkalmazása esetén talán megelőzhető lett volna a Minamata-kór megjelenése. A japán Chisso gyár a Minamata-öböl vizébe engedte a technológia során használt fémhiganyt, amit az öböl lakta baktériumok szerves higanyvegyületté alakították át, megteremtve a feltételét annak, hogy a higany megjelenjen a táplálékláncban, ez pedig számos esetben a magzatok károsodásához vezetett, ami születés után a gyermekek életésélyét és lehetőségeit jelentős mértékben csökkentette. A várandós anyák a jelen és a jövő nemzedék közötti szoros kapcsolat megtestesítői, rajtuk keresztül válik láthatóvá is, hogy a jelen nemzedék döntései közvetlenül hatnak a jövő nemzedék életére, életlehetőségeire. Amennyiben elfogadjuk, hogy a magzat a jövő nemzedéket képviseli, akkor az egészségét óvó intézkedéseket egyben tekinthetjük a jövő nemzedék védelmének is, tudomásul véve ugyanakkor és nem megfeledkezve arról, hogy a Ptk. konkrét személyekre, vagyoni viszonyaikra és nem absztrakt közösségre vonatkozó rendelkezéseket fogalmaz meg.

A magzat negatív környezeti hatásoktól való megóvásának lehetőségét a perképesség hiánya kizárhatja. A magzat perképességének hiányát a bírói gyakorlat az Alkotmánybíróság terhesség megszakítással kapcsolatos határozatára építve alakította ki.⁴² A bíróság nem engedi, hogy az anyával szemben a magzat gyámja (korábban gondnoka) dönthessen a magzat sorsáról. A környezeti hatások elleni fellépés azonban nem erről szól, hanem arról, hogy kérhető-e magzati állapotban védelem az embert érő negatív hatásokkal szemben.

⁴² 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, BH1998. 372., BH2001. 61.

2:3. § [A magzat gyámja]

- (1) A gyámhatóság – kérelemre vagy hivatalból – gyámot rendel a magzat részére, ha ez a magzat jogainak megóvása érdekében szükséges.
- (2) Gyám rendelését a magzat szülője, nagyszülője, az ügyész és a jegyző kérheti.

A Ptk. lehetővé teszi a magzat számára gyámrendelését, ha az a magzat jogának megóvása érdekében szükséges. Ez azt jelenti, hogy a Ptk. elismeri, hogy a jövőben megszületendő gyermeknek – a jövő nemzedék tagjának – is lehet olyan védendő érdeke és joga, ami akár bírósági úton is kikényszeríthető, s a gyámot alkalmasnak tekinti a magzat érdekvédelmére, igényeinek érvényesítésére. A Ptk.-nak e rendelkezése kapcsán felmerül a kérdés, ha a magzat nem jogalany, milyen jogai lehetnek, aminek védelmére gyámot lehet rendelni. S mit tehet a gyám, ha a magzat jogának védelmét csak bírósági úton tudná érvényesíteni? Ha a magzatnak nincsen perképessége, akkor ez azt jelenti, hogy a gyám a magzat jogait csak a bíróságon kívül képviselheti? Mi értelme van a gyámrendelésnek, kivel szemben és milyen ügyben képviselheti a gyám a magzatot?

Az Alkotmánybíróság bírói gyakorlatot meghatározó határozatában⁴³ utal a régi Ptk.-ra, és a megszületendő gyermek érdekei közül a vagyoni érdekeinek védelmét a megszületéséig fennálló függő jogi helyzetben látja. A függő jogi helyzet kármegelőző jellegű és hatású, és a magzat élete alatt tart, a magzat halála, vagy a születés vet annak véget. Sem a régi Ptk., sem az új Ptk. nem tesz különbséget a magzatot megillető jogok között. Így, ha elfogadjuk, hogy a Ptk. a megszületendő gyermek vagyoni érdekét védeni rendeli, akkor azt is el kellene fogadnunk, hogy a Ptk. alapján a megszületendő gyermek személyiségi jogának védelme is biztosítható, biztosítandó, amennyiben azt veszély fenyegeti. A veszély jellegére tekintettel nem a függő jogi helyzetet hívhatjuk segítségül, hanem a személyiségi jogok védelmét szolgáló eszközök közül a sérelem megelőzésének, csökkentésének eszközét, a jogsértés abbahagyására, és a jogsértő további jogsértéstől való eltiltására, valamint a sérelmes helyzet megszüntetésére, a jogsértést megelőző állapot helyreállítására vonatkozó követelést (2:51. § (1) *b*) és *d*). Véleményünk szerint a Ptk. rendelkezése, mely gyám kirendelését írja elő, ha a magzat jogainak megóvása azt szükségessé teszi, megalapozza a gyám fellépését a negatív környezeti hatásokkal szemben a megszületendő gyermek személyiségi jogainak védelme érdekében.

A megszületendő gyermek, a magzat érdeke, hogy a környezet állapota őt – ideértve fejlődését is – ne veszélyeztesse, ne károsítsa. A jövő nemzedék

⁴³ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat Indokolás D) 2. c) pont.

tagjának tekintett magzat érdeke általános érvényű, ezért kimondható, hogy a magzathoz hasonlóan a jövő nemzedék érdeke az egészséges fejlődéshez és léthez szükséges környezet állapotának megteremtése és megőrzése, a károsító emberi beavatkozásokkal szembeni fellépés lehetővé tétele.

A Ptk. a személyeknek nyújt védelmet, ezért általánosságban a jövő nemzedékek védelmére nem alkalmas. Ugyanakkor a magzati állapotban lévő egyes tagjai számára már a Ptk. rendelkezései is biztosíthatnak hatékony védelmet, feltéve, hogy a bíróságok az igényérvényesítést, mely elsősorban a személyiségi jogok megsértésére vagy veszélyeztetésére alapulhatnak, megengedi.

A személyiségi jogok olyan abszolút szerkezetű jogok, amelyek a Ptk. 2:54. § (1) bekezdése alapján a személyesen érvényesítendő jogok közé tartoznak. A (2) bekezdés értelmében a törvényes képviselő jogosult fellépni a cselekvőképtelen személyiségi jogainak védelme érdekében. A magzat biológiai állapotából következően a cselekvőképtelenek közé sorolandó – függetlenül attól, hogy erre vonatkozó külön rendelkezés a cselekvőképesség szabályai között nem található –, törvényes képviselőt a kirendelt gyám látja el.

A gyám hivatalból és kérelemre is kirendelhető. A jövő nemzedék tagjai védelme szempontjából fontos lehet, hogy a kirendelést kérők között ott található az ügyész és a jegyző is. Míg a szülő, nagyszülő gyámrendelés kérése mögött egyértelműen csak annak az egy magzatnak az érdeke jelenhet meg, akit az anya a szíve alatt hordoz, addig az ügyész és a jegyző is minden egyes magzat számára kérheti a gyám kirendelését, akinél veszélyeztetve látják a környezet állapotához kötött életfeltételek biztosítását, biztosíthatóságát. Az ügyész és a jegyző is megteremtheti annak feltételét, hogy a megszületendő gyermekek, a jövő nemzedék már megfogant tagjai külön-külön – összességükben mégis együtt – magánjogi védelmet kérjenek és kapjanak. A gyámrendeléssel a jegyző a helyi lakosság védelméhez járulhat hozzá, megteremtve a magánjogi igényérvényesítést azokban az esetekben, amikor közjogi eszközök alkalmazása hatástalannak vagy elégtelennek bizonyulnak. Érdemes megjegyezni, hogy a magzatok magánjogi védelmét, igényeik érvényesítését segítheti az egészségkárosító környezetterhelés miatt indítható társult per jogintézményének léte, amennyiben a gyámok bírósági igényérvényesítési joga e területen elismerést nyerne.

Harmadik rész Személyiségi jogok

2:42. § [A személyiségi jogok általános védelme]

- (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét, így különösen a magán- és családi élet, az otthon, a másokkal való – bármilyen módon, illetve eszközzel történő – kapcsolattartás és a jóhírnév tiszteletben tartásához való jogát szabadon érvényesíthesse, és hogy abban őt senki ne gátolja.
- (2) Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.
- (3) Nem sért személyiségi jogot az a magatartás, amelyhez az érintett hozzájárult.

A környezetjog az ember létezésének természeti feltételeit hivatott védeni. A személyiségi jogok általános védelme nemcsak az emberre, hanem a létezését biztosító feltételekre is kiterjed, hiszen védi a magán- és családi életen túl az ember otthonát is. Az otthon a fizikai létezés tere, egy olyan tér, amelyben az ember saját maga szabadon alakítja mindennapjainak feltételrendszerét.⁴⁴ A Ptk. rendelkezései azonban nemcsak az otthoni környezetet védik, hanem mindazokat a feltételeket is, amelyek az emberi méltóság biztosításához, megőrzéséhez szükségesek. Ezen keresztül válnak személyiségi jogi szempontból is értelmezhetővé a környezetünkben, illetve annak állapotában bekövetkező és az embert érő negatív hatások.

A személyiségi jogok az embert védik, ebből adódóan a Ptk. rendelkezései akkor alkalmazhatóak, ha az ember jogai sérülnek, azaz az ember alakította környezet állapota az ember személyiségi jogainak sérelmét idézi elő. A környezet állapota és a személyiségi jogok közötti kapcsolatnak két oldala van, egyrészt egy természettudományos, másrészt egy társadalmi, gazdasági. Mivel a Ptk. az egyén személyi és vagyoni viszonyait védi, nem az egyén természetben betöltött helyét és szerepét, ezért a környezet állapota a polgári jog szempontjából akkor nyerhet csak értelmet, ha azok valamelyikét – társadalmi és gazdasági kapcsolatrendszerében betöltött helyét és szerepét – negatívan érinti. Ezt tükrözik a nevesített személyiségi jogok is. A személyiségi jogok abszolút szerkezetűek és ezért a védelmet „tiltófák” felállítása biztosítja. E tiltófák egyfajta keretet adnak, meghatározzák azokat a határokat, magatartási normákat, amelyeket nem lehet büntetlenül átlépni. A tiltás nem a konkrét magatartásra, hanem

⁴⁴ BDT2017. 3747.

annak eredményére vonatkozik. A személyiségi jogok megsértése tiltott, azaz nem elég a személyiségi joggal való kapcsolat, hanem az is szükséges, hogy a társadalom úgy ítélje meg, adott magatartás alkalmas annak megsértésére, az egyén társadalmi vagy gazdasági érdekeinek károsítására.

Mindez nagyon hasonlít a környezetjogi szabályozáshoz. A környezetjogi szabályok alapvetően szintén tiltófákat állítanak fel, az abszolút szerkezetű jogviszonyhoz hasonlóan általánosságban tiltják a környezeti elemek és rendszereik veszélyeztetését, szennyezését és károsítását. A védett tárgy és a magatartás közötti kapcsolat szankcionálása itt is eredményhez kötött. Többek között ez teszi alkalmassá a személyiségi jogi szabályokat arra, hogy a környezetjog eszköztárában is felsorolásra kerüljenek. A hagyományos személyiségi jogvédelemhez képest azonban két különbség kiemelendő. Egyrészt, ha a jogsértés a környezet állapota miatt következik be, akkor annak megítélése természettudományos ismeretek alapján történik, ezért a tudományos ismeretek változása a személyiségi jogi szabályok alkalmazhatóságát is befolyásolja. Másrészt a társadalom értékrendjétől függ, hogy a személyiségi jogok körébe felvehetőnek, illetve odatartozónak tekinti-e a környezeti elemekben bekövetkező állapotromlás következményét. A tapasztalat az, hogy az értékrendet tükröző társadalmi toleranciaküszöb sem állandó. Minél szorosabb a kapcsolat az ember megélhetése és a környezet állapota között, annál elfogadottabbá válik a személyiségi jogok alkalmazása. A környezet védelme közösségi érdek, ebből az következne, hogy a közösséghez tartozó egyének érdeke is az. De ahogy arra már korábban kitértünk, az egyén számára megélhetése, alapvető szükségleteinek kielégítése az elsődleges, ezért ha az függetleníthető a környezet állapotától, akkor az egyénnek erre az érdekérvényesítési eszközre nincsen szüksége. Sőt, annak más általi használatát sem támogatja, akár el is ítéli. A személyiségi jogérvényesítés iránti igény társadalmi elfogadottsága nagyon színes képet mutathat, a területhasználatok jellege és veszélyeztetettsége hol felerősíti, hol szinte teljesen megszünteti azt. Adott közösség mindennapi élete, a természethez való viszonya, kultúrája alakítja ezt az igényt, s teheti állandóvá, vagy belenyugszik változásába, elfogadva a megélhetés módjának változását. Abban a társadalomban, ahol az emberek számára magától értetődő, hogy a környezeti elemeket védeni kell, és természetes, hogy magatartásuk is ezzel áll összhangban, ott az is természetes, hogy a környezet állapota az ember személyiségi jogait közvetlenül befolyásolja, és a környezet állapotának alakulásától a személyiségi jogok érvényesülése elválaszthatatlan.

A személyiségi jogok természetükből adódóan a környezeti teherviselő mellett a környezethasználó védelmét is szolgálják, szolgálhatják. A környezethasz-

nálók többsége nem természetes, hanem jogi személy. A Ptk. a személyek jogait védi, a természetes személyek esetében ezeket személyiségi jogoknak, míg a jogi személy esetén személyhez fűződő jogoknak nevezve. A szabályozás alapja az ember személyiségének védelme, ezért a jogok és védelmük kidolgozása is az ember mint jogalany fejezetben kapott helyett, azonban e szabályokat kell alkalmazni a jogi személyekre is (Ptk. 3:1. § (3)). A személyiségi jog védelmi szabályainak (a továbbiakban a személyhez fűződő jog védelmét is értjük alatta) környezetjogi alkalmazása, alkalmazhatósága nem attól függ, hogy milyen személyről van szó, hanem attól, hogy a környezethasználat szempontjából minek minősül, környezethasználónak vagy környezeti teherviselőnek. A különböző jogok ugyanis más tartalmat kapnak attól függően, hogy a jogaiban sértett fél melyik oldalon áll. A következőkben ezért a nevesített jogokat egyrészt a környezeti teherviselő, másrészt a környezethasználó oldaláról vesszük számba.

2:43. § [Nevesített személyiségi jogok]

A személyiségi jogok sérelmét jelenti különösen

a) az élet, a testi épség és az egészség megsértése;

Ma már senki sem vitatja, hogy a környezet állapota és az ember élete, testi épsége és egészsége között a kapcsolat közvetlen. Ennek ellenére mégis számos bizonytalanság is megjelenik, ami miatt a jogsértés megállapítása nem könnyű. A problémát elsősorban az okozza, hogy nem elég annak tudományos igazsága, hogy adott környezeti állapot és az élet, testi épség és egészség között közvetlen a kapcsolat, hanem azt is bizonyítani kell, hogy adott konkrét magatartás felelős a környezet állapotáért, valamint annak az ember életére, testi épségére, egészségére gyakorolt hatásáért. A bizonytalanság abból ered, hogy a környezet állapotát számos tényező – emberi magatartások, természeti folyamatok – együtthatása alakítja, ahogy az ember is számos hatásnak van egyszerre kitéve. A Ptk. személyiségi jogvédelmi eszközének alkalmazhatóságához kettős feltételnek egyszerre kell teljesülnie: 1. legyen a sok tényező közül kiemelhető az a magatartás, amely egyértelműen felelős azért a környezeti állapotért, amely 2. kimutathatóan közvetlen okozója az embert érő negatív hatásnak és felelős a bekövetkezett negatív eredményért is. E kettős feltétel szükségességéből adódik, hogy vannak olyan környezethasználatok, amelyekkel szemben negatív hatásuk ellenére sem lehet személyiségi jogvédelmet kérni. A diffúz szennyezéssel járó környezethasználat esetén ugyanis nem hátrózható meg, hogy kinek a magatartása és milyen módon, illetve mértékben hatott a környezet állapotára, a környezeti elemek közvetítésével az emberre.

Hiába volt tudott dolog az ólmozott benzint használó autók kipufogógázában megjelenő ólom egészségkárosító hatása, különösen a gyermekek idegrendszeri fejlődésére gyakorolt negatív hatása, sikeresen nem lehetett személyiségi jogi igényt érvényesíteni az egyes autóhasználókkal szemben. A sikerhez ugyanis választ kell adni arra a kérdésre, hogy a sérelmet szenvedett fél fizikai állapota mennyiben vezethető vissza a környezet állapotára, illetve azt mennyiben befolyásolták más tényezők.

Az egészségkárosodások és betegségek között található olyanok, amelyek megjelenése könnyen közvetlen összefüggésbe hozható a környezet állapotát rontó tényezővel (vörösiszap, cián), míg mások hatása nem feltétlenül kizárólagos, azonban hosszú távon káros vagy szinergikus hatásuk vitathatatlan (lignitégetés okozta levegőszennyezés). Amennyiben a tudomány már bizonyította adott környezetállapot egészségkárosító hatását, akkor joggal merül föl az igény, hogy a bíróság e hatást fogadja el a hatásnak közvetlenül kitett ember esetén. Ez a fajta vélelem nem idegen a bírói gyakorlattól. Például egészségügyi intézményben a kezelés ideje alatt felmerült egészségkárosodás esetén a bíróság megdönthető vélelemnek tekinti, hogy a károsodást a kezelés okozta.⁴⁵ Hasonló vélelem alapozza meg a foglalkozási megbetegedésre alapított igényt, amely akár jogszabályi szinten is rögzíti, hogy mely munkakörök és munkakörülmények azok, ahol az emberi szervezetet hosszabb távon át érő hatások kellő óvatosság ellenére is megbetegíthetnek.⁴⁶ A környezet állapota okozta megbetegedésekhez kapcsolható vélelem sokat segíthetne a megelőzésben.

A vélelem alkalmazása, alkalmazhatósága nem egyszerű. A bírónak általános kérdésekről is döntést kell hoznia, és az igényérvényesítés sikere az állami monitoring rendszer működése adta feltételektől is függhet. A vélelem alapját adott környezethasználat és egészségkárosodás között meglévő, a tudomány által bizonyított ok-okozati kapcsolat adja. Kérdés, hogy a vélelem a környezetjog elővigyázatosság elvére, vagy a megelőzés elvére alapítható-e. Mivel a két elv között a lényegi különbséget az adja, hogy az ok-okozati összefüggésről a tudományos társadalomban milyen mértékű konszenzus alakult ki, ezért ha csak akkor alkalmazzuk a vélelmet, ha az oksági kapcsolat elfogadottsága általános érvényű, akkor azt a megelőzés elvére építjük, ha azonban e vélelem a sértettet akkor is segíti, ha a tudományos bizonyítottság még nem abszolút érvényű, akkor az elővigyázatosság elvének érvényesítése mellett döntünk.

⁴⁵ Szegedi Ítéletábrla Pf. 20.572/2014/2. megjelent: BDT2016. 4.

⁴⁶ Kúria Mfv.I.10.201/2015/4.

A környezetjogban mindkét két elv használatára akad példa, a kettő közötti választáskor többnyire a veszélyességet és a károsodás bekövetkezésének kockázatát veszik számításba. A visszafordíthatatlan károk bekövetkezése esetén az elővigyázatosság elvének alkalmazása indokolható, ahogy az emberi egészség védelme is ezt tenné elfogadhatóvá. Az elvek közötti választás azonban gazdasági következményekkel is jár, hiszen a vélelem alkalmazásával megkönnyíti olyan, a társadalmat terhelő externális költségek internalizálását, amelyek a közjogi szabályokon keresztül – a bírságotlasi gyakorlat miatt – csak nehezen vagy egyáltalán nem tudnak beépülni a környezethasználó költségei közé. Az externális költségek jellemzője ugyanis, hogy a társadalom tagjainak kell megfizetnie azokat a költségeket, amelyek a környezethasználattal járnak, és amelyeket a környezethasználó valamilyen oknál fogva nem fedez. Ebben a kontextusban externális költségnek tekintjük mindazokat a költségeket, amelyek a környezeti veszélyek és károk – ideértve azok következményeként fellépő károkat is – megelőzésével és elhárításával járnak a tevékenység folytatása alatt, illetve után, és fedezetét a környezethasználó nem építi be a szolgáltatások, termékek ellenértékébe, és más módon sem gondoskodik róluk. A két elv hatására figyelembe veendő externális költségek közötti eltérés befolyásolhatja a bírósági gyakorlat alakulását, mert a bíróságnak az a feladata, hogy a magánjogi vitát a felek, azaz mindkét fél érdekeinek mérlegelése mellett döntse el. Mindenesetre az emberi élet és egészség társadalmi értékéről egyfajta képet fest az, hogy a vélelem alkalmazhatósága mikor és melyik elv alapján merül föl.

A vélelem alkalmazását hátráltathatja, ha hiányoznak, vagy nem megfelelően működnek az állami monitoring rendszerek. A tudományos bizonyítottságon túl az igényérvényesítéshez, a tényállás tisztázásához megkerülhetetlen a konkrét ügyszóhoz kapcsolódó tények ismertetése. Hiába a tudományosan igazolt ok-okozati összefüggés, ha nincs kellő információ az adott hely környezeti állapotáról. A vélelem használhatóságát megkönnyíti, ha rendelkezésre állnak olyan adatok, és készülnek olyan összehasonlító elemzések, amelyek egy-egy település vagy településrész viszonylatában alkalmasak a környezet állapota és a megbetegedések közötti kapcsolat kimutatására.

E jog védelem alá vonja a testi épség mellett az egészséget is, ami nem szűkíthető le a test egészségére, kiterjed a lelki egészségre is. A környezethasználattal a környezet állapotában olyan radikális változások következhetnek be, amelyek az egyénnek lelki traumát okozhatnak. Ahhoz, hogy e lelki trauma a Ptk. személyiségvédelmi rendszerében is értelmezhető legyen, szükség van a traumát előidéző ok jogellenes magatartásra való visszavezethetőségére. A

vörösiszap katasztrófa esetén például a bíróságok nemcsak azokat a pszichés problémákat értékelték a személyiségi jog sérelme szempontjából, amelyek az átélt események miatt alakultak ki, hanem azokat is, amelyek az egyén természettel való kapcsolatának radikális megváltozása miatt jelentek meg.⁴⁷

A bíróság ítéletein keresztül közvetlenül alakítja a környezeti teherviselő és a környezetterhelő közötti kapcsolatot. A jövő kérdése, és a bíróságok döntésén is múlik, hogy az elvi kinyilatkoztatáson túl a mindennapok természetes részévé válik-e az a parancs, amely szerint a környezethasználatot úgy kell folytatni, hogy az az emberi egészséget ne károsítsa, a környezet állapotát ne rontsa.

2:43. §

b) a személyes szabadság, a magánélet, a magánlakás megsértése;

A „magánlakás megsértése” olyan személyiségi jogsérelem, amire szintén mint a környezetjog egyik szabályozó eszközére tekinthetünk.⁴⁸ A magánlakás személyiségi jogon keresztüli védelme a magánélet tiszteletének egyik kifejező eszköze, mely alkalmas arra, hogy a magánéletet sértő cselekményekkel szemben fel lehessen lépni. A bírói gyakorlat szerint a magánlakás az a másoktól elzárt fizikai tér, ahol az ember a magánéletét éli, s életviteléhez igazodóan pihenésének helyéül szolgál. E funkcionális fogalomból adódóan azon nemcsak a kifejezetten lakáscélú ingatlant, hanem a nyaralót és az ilyen célt szolgáló eszközöket, így a sátrat, vagy a hálókocsit is érteni kell.⁴⁹ A magánélet és a magánlakáshoz való jog sérelmét okozza, ha valaki jogtalanul zavarja a magánéletet, akadályozza a kialakított életvitelt, vagy a pihenést háborítja. E tilalom másik oldalról nézve a magánszemély szabadságára, döntési és cselekvési autonómiájára utal. A személyiségi jogok abszolút szerkezetük ellenére nem tekinthetők korlátozhatatlannak, a korlátozás mértékének megítélésakor a bíróság a szükségesség és arányosság elvét alkalmazza, s jogtalannak azt a magatartást tekinti, amelyik e teszt alapján szükségtelennek vagy aránytalanoknak bizonyul. A magánélet és a magánlakás megsértésére alapított környezetjogi vonatkozású keresetekben gyakran a szomszédjogi keresetek alapját is képező tényállásra, valamilyen zavaró hatásra, gyakran zajhatásra hivatkoznak. Ezekben az ügyekben a személyiségi jogok érvényesítése is attól függ, hogy sikerül-e

⁴⁷ Fővárosi Törvényszék .P.../2011/48., Fővárosi Ítélet tábla 9.Pf.20.227/2014/4., Kúria Pfv. III.21.593/2014/4.szám.

⁴⁸ Ezt a megközelítést az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei is alátámasztják. A környezetjogi tankönyvekben leggyakrabban hivatkozott ügy a López vs. Spanyolország (16798/90).

⁴⁹ BDT2017. 3747

bebizonyítani, hogy a zavaró hatás a szükséges mértéket meghaladta, és ezért a szükségtelenségből adódóan a hatást kiváltó magatartás jogellenessé vált. A szomszédjogi kereseteket a dologi jogról szóló részben fogjuk ismertetni, itt csak arra utalunk, hogy bár a jogvédelem eszköze sok hasonlóságot mutat, a különbség nem elhanyagolható, hiszen a sérelemdíj mint a nem vagyoni sérelem kárpótlása csak a személyiségi jogi keresetekben érvényesíthető.

2:43. §

c) a személy hátrányos megkülönböztetése

A Ptk. a személyiségi jogok védelme érdekében tiltja a hátrányos megkülönböztetést. A polgári jogban a hátrányos megkülönböztetés feltétele, hogy legyen egy olyan csoportalkotó jellemző, ami alapján kimondható, hogy valakivel szemben azért gyakorolnak hátrányos megkülönböztetést, mert valamely csoporthoz tartozik. A környezetjog terén jól ismert, hogy a szegények környezeti terhelésnek való kitettsége jellemzően nagyobb, mint a társadalom többi tagjának. A környezetterhelő beruházások megvalósításának helye gyakran esik egybe a szegények által lakott területekkel. Bár hatásukban ezek a döntések lehetnek diszkriminatívak, polgári jogi szempontból racionálisnak tekinthetők, hiszen az ingatlanpiaci árak a társadalom tagjainak gazdagságát is tükrözik. Ahhoz, hogy adott beruházásokkal kapcsolatos döntést hátrányos megkülönböztetésnek tekinthessünk, szükség van arra, hogy két összehasonlítható csoport közötti szándékos megkülönböztetés legyen mögötte. A környezethasználó magatartását akkor sorolhatjuk például e körbe, ha bizonyítható, hogy két különböző helyszínen különbség van a környezethasználat feltételeiben és azok szigorúságában aszerint, hogy kik laknak a környéken, vagy gazdasági indokok nélkül választanak az egyik vagy másik hely között. A problémát az adja, hogy a környezethasználó szempontjából gazdasági kérdésként merül föl annak vizsgálata, hogy adott társadalmi csoport képes-e akár a bíróság előtt is igényt érvényesíteni, illetve az igényérvényesítés esetén az összeg nagysága hogyan változhat. A piaci racionalitás azonban nem vezethet hátrányos megkülönböztetéshez, azaz például a környezet állapotát sehol sem lehet úgy lerontani, hogy amiatt az ember egészsége, élete kerüljön veszélybe.

A hátrányos megkülönböztetésnek ennél konkrétabb formája is megjelenhet, amennyiben az egészséges ivóvízhez való hozzáférést vizsgáljuk. Magyarországon az ivóvízhez való hozzáférés 98%-ban vezetékes rendszeren keresztül történik. Ebből az következik, hogy a lakosság 2 százaléka számára az ivóvízhez jutás forrása közkút, vagy magánkút. A vízhez és sanitációhoz való hozzáférést

az ENSZ emberi joggá nyilvánította.⁵⁰ A WHO az élet és az emberi méltóság szempontjából fogalmazta meg azokat a feltételeket – ivóvíz esetén mennyiség és távolság –, amelyek irányadóak lehetnek a hátrányos megkülönböztetés megítélésekor is. Emiatt felmerülhet a kérdés, hogy tekinthető-e hátrányos megkülönböztetésnek a döntés, ha a közutakról való ellátás esetén olyan mennyiség rendelkezésre állását kell csupán biztosítani, amely még nem alkalmas az emberi méltóság biztosításához, vagy ha a közutak üzemeltetésében, korlátozásában különbség van aszerint, hogy a településnek mely részében helyezkednek el. A bíróságok a szegények fokozott környezeti terhelésének megelőzésében, a már meglévők csökkentésében fontos szerepet tölthetnek be, ha elfogadják, hogy a hátrányos megkülönböztetés elleni személyiségi jogvédelem e területre is kiterjed. Ugyanakkor kérdés, hogy ez a védelem kiterjeszhető-e mind a közvetlen, mind a közvetett diszkrimináció okozta hátrányos megkülönböztetésre.⁵¹

Az egyéni jogvédelmen túl a Ptk. a környezetterhelésnek jobban kitett közösségek személyiségi jogvédelmét is megteremthetné a diszkrimináció tilalmába ütköző jogsértő magatartással szemben azáltal, ha mind a közösség, mind az ügyész felléphetne igény érvényesítőként. Jelenleg a fellépés feltétele, a közösséghez – a magyar nemzethez, valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez – tartozás mellett, hogy a személyt nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezésmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem érje. A bírói gyakorlat az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség értelmezése kapcsán elfogadja, hogy a társadalmi származás és a vagyoni helyzet az egyes ember személyiségének lényegi vonása.⁵² A bírói gyakorlat azt is elismeri, hogy a hátrányos megkülönböztetés megvalósulhat azzal, ha valakit egy helyiségbe származása miatt nem engednek be, vagy ott indokolatlanul, a szakmai szabályokat megszegve nem szolgálnak ki.⁵³ A környezeti típusú megkülönböztetés esetén ez fordítva van, szennyező beruházásokkal „mennek be” olyan területekre, ahol hátrányos helyzetű etnikai csoportok és nehéz anyagi helyzetben élők laknak, és más beruházásokkal összehasonlítva nem ugyanazokat a védelmi, megelőző

⁵⁰ Ld. az ENSZ Közgyűlése 2010. július 28-án kelt 64/292. számú határozatát (A/RES/64/292).

⁵¹ Az ombudsmani hivatalhoz érkező, az ivóvízhez való hozzáférést korlátozó döntéssel szembeni panaszok alapján indult vizsgálat alapján megállapítást nyert a közvetett diszkrimináció ténye, valamint az is, hogy a képviselő-testület által hozott korlátozás elsősorban azokat a településrészeket érintette, ahol magas volt a romlakosság aránya. A korlátozó döntést a képviselő-testület hozta, és az érintettek vízpazarló gyakorlatáról mint az intézkedés megtételének indokáról szóló tájékoztatók a sajtóban is megjelentek. Részletesen ld. az AJB-5527/2013. ügyben kiadott jelentést.

⁵² EBH2011. 2307.

⁵³ BH2003. 150.

intézkedéseket teszik meg, vagy azokon a területeken hátrányosabb feltételekkel biztosítják az ivóvíz elérhetőségét, s mindez a nagy nyilvánosság számára is észlelhető, köztudomású. Kérdés, hogy ezt a „fordított magatartást” a bíróság elismeri-e olyannak, ami a közösség vagy az ügyész fellépését lehetővé teszi.

2:43. §

d) a becsület és a jóhírnév megsértése;

A becsület és jóhírnév megsértése alá olyan személyiségi jogsérelmek tartoznak, amelyek mind a környezethasználó, mind a környezeti teherviselő oldalán felmerülhetnek.

2:45. § [*A becsülethez és jóhírnévhez való jog*]

- (1) A becsület megsértését jelenti különösen a más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás.
- (2) A jóhírnév megsértését jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó és e személyt sértő, valótlan tényt állít vagy híresztel, vagy valós tényt hamis színben tüntet fel.

A becsület és a jó hírnév két olyan szó, amely feltételezi általánosan elfogadott társadalmi értékek létezését. A sértés szó összehasonlításon alapul, mert ahhoz, hogy valamit sértőnek lehessen tekinteni, szükség van egy általánosan elfogadott zsinórmértékre, amiktől való eltérés az egyén önbecsülését rontja, vagy a társadalom negatív megítélését vonja maga után. A társadalom a környezetszennyezést, -károsítást, vagy a természeti erőforrások kizsigerezését különbözőképpen ítéli meg, s fogadja el mint a gazdasági fejlődés természetes velejáróját, így a társadalmi értékítélettől függ, hogy sértőnek és hamis színben feltüntetettnek tekintik-e, ha azt valaki másként gondolja, például a környezetszennyezésről azt állítja, hogy az kellő gondossággal elkerülhető lett volna. Az is lehet, hogy valamely környezethasználathoz kapcsolódóan önmagában a környezetszennyező, vagy -károsító szó használatát tartja valaki sértőnek amiatt, hogy másként ítéli meg a környezetre gyakorolt hatást. A hatás megítélésében fontos szerepet játszik, hogy a kijelentést a megelőzés vagy az elővigyázatosság elve alapján fogalmazzuk-e meg. Ahogy arról a korábbiakban már írtunk, az elővigyázatosság elve mögött meghúzódó tudományos ismeretek elfogadottsága még nem teljes körű, ezért a bíróságokon múlik, hogy akár sértőnek, valótlanak, vagy hamis színben feltüntetettnek tekintik-e azt az állítást, amely például

a megelőzés elve alapján engedélyezett termék gyártójáról, forgalmazójáról azt állítja, hogy környezetszennyező vagy -károsító.

A környezetjogi szempontból releváns ügyekben jelentősége van a közérdekű adatok körének és elérhetőségének. A közérdekű adatok a valós tények közé tartoznak, így az azokra való hivatkozás egyfajta garanciát jelenthet arra, hogy a környezethasználóval szembeni fellépés ne váljon személyiségi jogsértést megalapozóvá. Önmagában azonban a közérdekű adatok használata még nem elég, hiszen a jogsértés megvalósítható úgy is, hogy a valós tényeket hamis színben tüntetik föl.

A környezethasználat és a környezet állapota közti kapcsolat dinamikus, időben és térben is változhat, akár a hatás, akár az eredmény vonatkozásában. Ezért a környezethasználó tevékenységének megítélésekor nem elég a közérdekű adatok ismerete – például, hogy a környezethasználót adott környezetszennyezés miatt jelentős bírság megfizetésére kötelezték –, figyelembe kell venni azt is, hogy mit tett a jövőbeli környezetszennyezések megelőzésére, a negatív hatás felszámolására. A bíróság az ügyek eldöntésekor a környezethasználat megítélésének egyik társadalmi mércéjét adja meg. Hiszen a környezethasználattal kapcsolatban dönti el egyrészt, hogy milyen véleménynyilvánítás vagy kifejezőmód számít elfogadhatatlannak, mert alkalmas arra, hogy más személy társadalmi helyzetét hátrányosan befolyásolja, vagy bántó jellege miatt a társadalom tagjai nem kötelesek azt tolerálni. Másrészt mi tekinthető sértőnek, az elővigyázatosság és a megelőzés elve tükrében mi minősíthető valótlan tényállításnak, vagy hamis színben történő feltüntetésnek.

2:43.§

e) a magántitokhoz és a személyes adatok védelméhez való jog megsértése

A környezetjog alapelveinek érvényesülése szempontjából fontos kérdés, hogy milyen titokszabályokat tartalmaz a Ptk. A gazdasági tevékenységek különböző módon és mértékben veszik igénybe a természeti erőforrásokat vagy terhelik a környezeti elemeket, ezáltal hatva az egyes elemekre külön-külön, a köztük lezajló folyamatokra, a rendszer egészére, és mindezen keresztül az ember egészségére. Az ezzel kapcsolatos információkat környezeti információnak nevezzük.⁵⁴ Miközben egyre több szó esik a környezet állapota és

⁵⁴ E terület alapvető szabályait az Aarhusi Egyezmény (a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló, Aarhusban, 1998. június 25-én elfogadott Egyezmény) fektette le. Ez képezi az alapját mind a hazai, mind az uniós jognak.

az emberi egészség közötti szoros kapcsolatról, csak ritkán beszélünk arról, hogy ez a közvetlen kapcsolat a jogi személyek – különösen a gazdasági tevékenységet folytatók – egy bizonyos körére is igaz. Mindazokban az esetekben, amikor valamely tevékenység folytatása attól függ, hogy a természeti erőforrás milyen mennyiségben és minőségben áll rendelkezésre, a gazdálkodó érdeke is, hogy megtudjon minden környezeti információt, amely e körbe tartozik. Ebből a szempontból a gazdasági szereplőket három csoportba sorolhatjuk. Az első csoportba azok tartoznak, akik számára a környezet állapotának megőrzése tevékenységük folytatásának alapfeltétele (például az ivóvíz minőséget használó élelmiszer-, vagy gyógyszergyártó cégek, egészségturizmusra létrehozott tudószanatóriumok). A második csoportba azokat sorolhatjuk, amelyeknek nem mindegy, hogyan alakul a környezeti elem mennyisége, minőségének változása azonban számukra érdektelen (például a vizet hűtésre használók). És végül a harmadik csoportba azok kerülnek, amelyek nem használnak fel környezeti elemet, bár tevékenységük kihat a környezet állapotára (például autópálya üzemeltetők).

A környezeti elemek igénybevétele és terhelése a környezethasználó által használt és alkalmazott technológiától függ. A technológiának szerves részét képezik azok az információk, amelyek a környezeti elemekre, azok igénybevételére, terhelésére vonatkoznak. Azok, akiknek érdeke, hogy megismerjék a környezet állapotát befolyásoló hatásokat, mert akár egészségük, akár tevékenységük függ attól, joggal tartanak igényt arra, hogy a szükséges információk birtokába juthassanak. A technológiai leírások azonban többnyire az üzleti titkok körébe, és ezért a Ptk. személyiségi jog védelme alá tartoznak, hiszen a magántitok védelme az üzleti titokra is kiterjed.

2:46. § *[A magántitokhoz való jog]*

- (1) A magántitok védelme kiterjed különösen a levéltitok, a hivatásbeli titok és az üzleti titok oltalmára.
- (2) A magántitok megsértését jelenti különösen a magántitok jogosulatlan megszerzése és felhasználása, nyilvánosságra hozatala vagy illetéktelen személyvel való közlése.

2:47. § *[Az üzleti titokhoz való jog. Know-how (védett ismeret)]*

- (1) Üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó minden nem közismert vagy az érintett gazdasági tevékenységet végző személyek számára nem könnyen hozzáférhető olyan tény, tájékoztatás, egyéb adat és az azokból készült összeállítás, amelynek illetéktelenek által történő megszerzése, hasznosítása, másokkal való közlése vagy nyilvánosságra hozatala a jogosult

jogos pénzügyi, gazdasági vagy piaci érdekét sértené vagy veszélyeztetné, feltéve, hogy a titok megőrzésével kapcsolatban a vele jogszerűen rendelkező jogosultat felróhatóság nem terheli.

- (2) Az üzleti titokkal azonos védelemben részesül az azonosításra alkalmas módon rögzített, vagyoni értéket képviselő műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeret, tapasztalat vagy ezek összeállítása (e törvény alkalmazásában: védett ismeret), ha a jóhiszeműség és tisztesség elvét sértő módon szerzik meg, hasznosítják, közlik mással vagy hozzák nyilvánosságra. E védelemre nem lehet hivatkozni azzal szemben, aki a védett ismerethez vagy az azt lényegében helyettesítő hasonló ismerethez
 - a) a jogosulttól független fejlesztéssel vagy
 - b) jogszerűen megszerzett termék vagy jogszerűen igénybevett szolgáltatás vizsgálata és elemzése útján jutott hozzá.
- (3) Az üzleti titok megsértésére nem lehet hivatkozni azzal szemben, aki az üzleti titkot vagy a védett ismeretet harmadik személytől kereskedelmi forgalomban jóhiszeműen és ellenérték fejében szerezte meg.

A környezeti információ és az üzleti titkok köre egymást részben átfedő halmazok. A környezetjog több alapelvének érvényesülése is elképzelhetetlen a környezeti információhoz való hozzáférés nélkül. Az elővigyázatosság vagy a megelőzés elve csak akkor érvényesíthető, ha tudjuk, hogy milyen hatásokkal szemben kell, vagy kellene fellépni. Ennek ellenére az információhoz való hozzáférés jogának értelmezése és szakirodalmi kibontása a társadalmi részvétel elvéhez kötődik. A társadalmi részvétel a környezeti teherviselő ember védelmét szolgálja, azt kívánja biztosítani, hogy saját érdekét meg tudja fogalmazni a környezethasználóval szemben. Ahogy azt már korábban kifejtettük, az egyéni érdek magában foglalja a környezet állapotának védelmét, megőrzését nemcsak a jelen, hanem a jövő generációk számára is. A környezeti információhoz való hozzáférés tehát az egyéni érdekérvényesítés alapfeltétele, ezért az ahhoz való hozzáférést számos jogintézmény garantálja, így különösen a környezeti információ közérdekű adattá nyilvánítása, és a hozzáférés bírósági úton való kikényszeríthetősége. Ez azonban nem jelenti egyúttal azt is, hogy minden környezeti információhoz szabad lenne a hozzáférés, hiszen a környezeti információk között vannak olyanok, amelyek közvetlenül befolyásolhatják a gazdálkodó szervezetek pénzügyi, gazdasági vagy piaci érdekét. Mindezek miatt az az egyéni érdek, amely a környezeti információhoz való hozzáféréshez fűződik, ellentétben áll azzal a gazdálkodói érdekekkel, amely indokoltá teszi az üzleti titok védelmét.⁵⁵

⁵⁵ Vö. Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.169/2009/3., Kúria Pfv.IV.22.344/2016/4., Debreceni Törvényszék 9.G.40.062/2017/13.

A Ptk. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely iránymutatásul szolgálhatna annak eldöntésében, hogy az üzleti titokkörbe tartozó környezeti információk kiadása mikor tagadható meg. Az üzleti titokvédelem ugyanakkor nem korlátlan, az csak a jogos érdek megóvása iránti igényt ismeri el, ezért azt a kérdést kell eldönteni, hogy az üzleti titokkörbe tartozó környezeti információknak mely része az, amelynek visszatartása nem tekinthető jogos érdeknek. E kérdés megválaszolásához segítséget nyújt, ha a környezeti információk közé tartozó, az üzleti titkokat megtestesítő technológiai információkat két csoportba soroljuk aszerint, hogy a gazdasági tevékenység bemeneti, vagy kimeneti oldalán helyezkednek el. A bemeneti oldalhoz tartozónak tekintjük azokat az információkat, amelyek alapján megtudható, hogy a gazdálkodó szervezet tevékenységéhez miből megnyit és hogyan használ fel, míg a kimeneteli oldalhoz azokat az információkat soroljuk, amelyek a kibocsátáshoz tartoznak és közvetlenül hatnak a környezet állapotára, az ember egészségére. Véleményünk szerint nem tekinthető jogos érdeknek azoknak az üzleti titkoknak a visszatartása, amelyek a kimeneti oldalhoz tartoznak, mert azok hiánya ellehetetleníti a környezeti teherviselők magánjogi érdekérvényesítését, ideértve az érdekek megfogalmazását is. Környezetjogi szempontból fontos, hogy a környezeti teherviselők magánjogi érdekéről van szó, hiszen mint ahogy arról már korábban szót ejtettünk, nemcsak a magánszemélynek, hanem a gazdálkodó szervezetnek is lehet elemi érdeke az üzleti titok körébe tartozó környezeti információ megszerzése. Az üzleti titok védelem ilyen jellegű korlátozása környezetjogi és versenyjogi szempontból is kedvező, mert segítheti az externális költségek internalizálását, így a gazdálkodó szervezetek nem szerezhetnek versenyelőnyt abból, hogy tevékenységük környezeti költségei nem épülnek be a termékek, szolgáltatások árába.

Azoknál az információknál, amelyek egyszerre minősülnek környezeti információnak és üzleti titoknak, a hozzáférés megengedése vagy korlátozása, azaz a titok oltalma ugyanannak a kérdésnek az eldöntését igényli, csak egyszer a környezeti teherviselő, másszor a környezethasználó oldaláról. A Ptk. nem tesz különbséget aközött, hogy kinek a magánjogi érdekét védi, a teherviselőét vagy a terhelőét. Ugyanakkor a bíróság üzleti titokvédelemről szóló döntése közvetlenül befolyásolhatja azt, hogy ki és hogyan lesz majd képes magánjogi érdekeinek védelmére. Az üzleti titokkörbe tartozó információhoz való hozzáféréstől függhet például az, hogy akár magánszemély, akár gazdálkodó szervezet tudomást szerez-e arról, hogy valakinek a tevékenysége őt veszélyezteteti, és képes lesz-e védelemért a bírósághoz folyamodni a környezetveszélyeztető tevékenységet folytatóval szemben, s kérni a bíróságot, hogy kötelezze a veszélyeztetőt a magatartás abbahagyására vagy a megelőző intézkedések megtételére.

A Ptk. a védett ismeretnek (know-how) az üzleti titokkal azonos védelmet biztosít. A klasszikus védett ismereti tárgyakhoz képest új problémaként merül föl, hogy a környezeti elemekről, a biológiai sokféleségről, növény- és állatfajokról és azok emberre gyakorolt hatásáról nemzedékről nemzedékre átadott tudás azonosításra alkalmas rögzítésével vajon létrejön-e, létrejöhet-e olyan védett ismeret, amely a Ptk. védelmét élvezi. Vajon lehet-e a nemzedékek tapasztalatát összegző tudást kisajátítani és a magánjogi védelmen keresztül a közösséget ettől megfosztani? A Ptk. a védett ismeret körébe tartozónak azokat a műszaki, gazdasági vagy szervezési ismereteket, tapasztalatot vagy összegzésüket tekinti, amelyek vagyoni értéket képviselnek. E kontextusban az érték vagyoni jellege hangsúlyos, hiszen magánjogi védelmét a Ptk. ezért teremti meg. De vajon ki az, aki számára a Ptk. a védelmet biztosítja? Azzal, hogy az azonosításra alkalmas módon való rögzítést teszi a védelem feltételévé, úgy tűnhet, hogy a védelem nem a tudás birtokosát – az ismeret, tapasztalat gazdáját –, hanem ezek rögzítőjét illeti meg. Ez pedig azt jelentené, hogy önmagában az a tény, hogy valaki megteremt az ismeret fizikai formában való átadhatóságát, azaz elszakítja az embertől, olyan dolgot hoz létre, amely személyiségi jogvédelmet érdemel. A személyiségi jogvédelem abszolút szerkezetéből pedig az következne, hogy ezen ismeretek használatára és hasznosítására csak annak lesz joga, akár a közösséggel szemben is, aki a védett ismeret tulajdonosává válik. A személyiségi jogvédelem ilyen irányú fejlődése ellentétes lenne a fenntarthatóság gondolatával, a jövő nemzedékek érdekeinek védelmével. Hiszen a jövő nemzedék érdeke, hogy környezetünkéről évszázadokon át szerzett tapasztalat átadása ne szakadjon meg azért, mert azt vagyoni értékévé téve egyesek saját vagyonuk gyarapítására fordítják. Az ilyen jellegű tudás kisajátítása ugyanis azzal járhat, hogy a tudás a jövő nemzedék számára teljesen elveszhet, ha nem lesz olyan személy, aki a tudást képes, vagy hajlandó megfizetni, vagy ha az vagyoni értékét elveszíti, és ezért megőrzése az érték tulajdonosának már nem áll érdekében.

2:51. § *[Felróhatóságtól független szankciók]*

- (1) Akit személyiségi jogában megsértenek, a jogsértés ténye alapján – az elévülési időn belül – az eset körülményeihez képest követelheti
- a) a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását;
 - b) a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől;
 - c) azt, hogy a jogsértő adjon megfelelő elégtételt, és ennek biztosítson saját költségén megfelelő nyilvánosságot;

- d) a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását és a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítését vagy jogsértő mivoltától való megfosztását;
- e) azt, hogy a jogsértő vagy jogutódja a jogsértéssel elért vagyoni előnyt engedje át javára a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint.
- (2) Ha közigazgatási jogkörben eljáró személy sért személyiségi jogot, az (1) bekezdésben foglalt szankciókat a közhatalmi jogkört gyakorló jogi személlyel szemben kell érvényesíteni. Ha a közhatalmi jogkör gyakorlója nem jogi személy, a szankciókat azzal a jogi személyiséggel rendelkező közigazgatási szervvel szemben kell érvényesíteni, amelynek keretében az eljáró közigazgatási szerv működik.
- (3) Ha bírósági vagy ügyészségi jogkörben eljáró személy sért személyiségi jogot, az (1) bekezdésben foglalt szankciókat bírósági jogkörben eljáró személy esetén a bírósággal, ügyészségi jogkörben eljáró személy esetén a Legfőbb Ügyészséggel szemben kell érvényesíteni. Ha az eljáró bíróság nem jogi személy, az igényt azzal a bírósággal szemben kell érvényesíteni, amelynek elnöke a nem jogi személy bíróság bírái tekintetében az általános munkáltatói jogkört gyakorolja.

A környezetjog szempontjából is fontos, hogy a Ptk. a személyiségi jog megsértőjét a felróhatóságtól független szankcióval sújtja, és a sérelmet szenvedett fél nemcsak a jogsértő magatartással, hanem a jogsértő helyzettel szemben is fel tud lépni, hiszen a jogsértés ténye alapján kérheti a jogsértés abbahagyását, és a jövőre nézve – mintegy megelőző intézkedésként – a jogsértő magatartástól való eltiltást, valamint a sérelmes helyzet megszüntetése mellett a helyreállítást is. Ez környezethasználattal összefüggő személyiségi jogsérelem esetén, ha a környezeti teherviselő a személyiségi jogában sértett fél, akkor a bíróságtól a környezethasználóval szemben fellépve nem csupán azt kérheti, hogy a jogsértő környezethasználattól tiltsa el, hanem azt is, hogy az eredeti állapotot állítsa helyre, ami a környezet állapotának helyreállítását jelentené.

A Ptk. új szankciót is bevezetett, a jogsértő jogsértéssel elért vagyoni előnyének sértett általi követelhetőségét. Környezetjogi szempontból e szankció léte jelentős mértékben hozzájárulhat ahhoz és ösztönzőleg hathat arra, hogy a környezethasználó tevékenységét úgy alakítsa, hogy azzal a környezet állapotát ne rontsa. A kérdés természetesen az, hogy mi alapján lehet megállapítani a vagyoni előnyt. A vagyoni előny értékeléséhez össze kell hasonlítani a jogsértő és a jogsértés nélküli helyzetből fakadó bevételeket és költségkieséseket. A vagyoni előny körébe tartoznak 1. azok a költségek, amelyeket ki kellett volna fizetni a környezet romlásának megakadályozása érdekében, 2. azok a jövedelmek, amelyekhez a környezethasználó nem jutott volna hozzá, ha a megelőző intézkedéseket megteszi. Például hulladék esetén a megfelelő tároló létesítmény

kialakításához szükséges idő miatt nem tudta volna kellő időben fogadni a megrendelést, vagy kevesebb hulladék tárolását tudta volna csak elvállalni.

2:52. § [Sérelemdíj]

- (1) Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.
- (2) A sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire – különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára – a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni, azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges.
- (3) A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására – tekintettel, egy összegben határozza meg.

A sérelemdíj bevezetésével megszűnt a nem vagyoni kártérítés intézménye, és érvényesítésének lehetősége a szerződésen kívül okozott kártérítés rendszerében. A fogalmi és dogmatikai tisztázást szolgáló módosítás eredményeként jelent meg a sérelemdíj fogalma, amely a nem vagyoni sérelem ellentételezését takarja. Az új szabályozásnak várható hatása lehet, hogy a környezetjogi vagyoni kártérítési perek mellett megjelennek majd a személyiségi jogi igények is, mert a sérelmét kifejező sértett fél csak így tud a korábbiakhoz hasonló vagyoni ellentételezéshez jutni. Nem lenne meglepő, ha például a szomszédjogi keresetekkel együtt természetessé válna a személyiségi jogi igényérvényesítés. Ha a személyiségi jogsérelem ugyanabból a töből fakad, azaz oka a szükségtelen zavarás, akkor e tény bizonyítása egyben szabad utat engedhet a sérelemdíj érvényesítésének is. A bírósági gyakorlat szerint nem kizárt több igény együttes érvényesítése. Annak nincs értelme, hogy ugyanazt a jogvédelmet a sérelmet szenvedett fél különböző jogcímenekén kérje, ugyanakkor több jogalap megnevezése már érthetővé válik, ha a jogellenes magatartás polgári jogi szankciói között a különbség lényeges.

A nem vagyoni kár szabályozásának megváltozása a közösségek életkörülményeinek romlásában megnyilvánuló kár megtérítésére is hatással lehet. Ha törvény a károk között sorolja föl a természetben és az életkörülményekben bekövetkező kárt, akkor az embert természetes környezetének részévé teszi, és elfogadja azt, hogy a természetes környezet romlása az ember életét közvetlenül befolyásolja. A közérdek megalapozhatja az ügyész felhatalmazását a közösséget, csoportot ért hátrányok miatti nem vagyoni igény érvényesítésére. A Ptk. a környezet állapotának romlása és az egyén életfeltételeiben bekövetkezett hát-

rány miatti nem vagyoni igények kielégítését nem a szerződésen kívül okozott kártérítési felelősség szabályain, hanem a személyiségi jog védelmén belül, a sérelemdíj jogintézményén keresztül teremti meg. Bár a Ptk. bizonyos körben elismeri az ügyész keresetösségi jogát a személyiségi jogi ügyekben, azonban nem ad lehetőséget arra, hogy sérelemdíj megfizetése iránt keresetet indítson, mert jogát leszűkíti a felróhatóság nélküli szankciók érvényesítésére. A nem vagyoni hátrány kompenzálását rendező magánjogi rendszer átalakítása közvetlenül befolyásolhatja a környezeti teherviselők mint közösség által elszenvedett hátrány ellentételezésének esélyét. Ha az nem jár együtt a más jogszabályokban megjelenő szabályok módosításával az új magánjogi megoldással való összhang megteremtése érdekében, akkor a közösséget megillető igényérvényesítést akár meg is szüntetheti, hiába maradt meg változatlanul a másik törvényben a régi szabály, ha annak Ptk.-beli alapja eltűnt. A szabályok együttes értelmezésekor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a régi Ptk.-hoz képest az új Ptk. a magánjogi rendszer alapjait úgy fekteti le, hogy az azoktól való eltérést más jogszabály nem fogalmazhat meg.⁵⁶ Arról sem feledkezhetünk meg, hogy az Alkotmánybíróság nem feltétlenül fogadja el a bíróságok kísérletét a jogalkotási hibák kijavítására. Kényes kérdés, hogy egy bírói szövegértelmezés mikor tekinthető, tekintendő valódi értelmezésnek és mikor a jogalkotás pótlásának. Az Alkotmánybíróság szerint a bíróság az Alaptörvényben nem kapott felhatalmazást arra, hogy jogot alkosson, ezért a valódi jogalkotási hibákat a bíróság döntésével nem korrigálhatja, akkor sem, ha azok mulasztásos jogsértésben ragadhatók meg.⁵⁷

A természeti értékek károsításához kapcsolható nem vagyoni kártérítési perek a régi Ptk. alapján nem voltak egyszerűek, mert a nem vagyoni kár nagyságának kiszámítására használt ökológiai közgazdaságtani számításokat a bíróság általában nem fogadta el, azokat a vagyoni kár értékelésére tartotta csak alkalmasnak.⁵⁸ Ezt a problémát a sérelemdíj szabályozása megszüntetheti, mert a sérelemdíj megállapításához nem kell külön bizonyítani a hátrányt és annak nagyságát, a jogsértés tényére tekintettel a nem vagyoni sérelem bekövetkezte – az irányadó bírói gyakorlat alapján – vélelmezett. Ez azonban nem jelenti egyben azt is, hogy a sérelemdíj mértéke ne változhatna. A Ptk. a sérelemdíj összegének megállapításához irányadó szempontokat a környe-

⁵⁶ Vö. régi Ptk. 1. § (1) bekezdését és új Ptk. 1:2. § (2) bekezdését, valamint a projekt 1:2. §-hoz fűzött megjegyzésben Kecskés Lászlóval készült interjú töredékét (Az új Ptk bevezető rendelkezései – interjú Kecskés László professzorral).

⁵⁷ 2/2016. (II. 8.) AB határozat.

⁵⁸ Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.22.152/2006.

zethasználat oldaláról három nagy csoportba sorolhatjuk aszerint, hogy 1. a környezethasználó magatartását (a jogsértés súlya, gyakorisága), 2. a hatását (a sértett és a környezetére gyakorolt hatása) vagy 3. magát a környezethasználót (felróhatóság) jellemzik. A sérelemdíj elsődleges funkciója a kompenzáció, de büntető jellegű – egyfajta magánjogi büntetés – is,⁵⁹ s a sérelemdíj összege elretenthet a jogsértéstől, vagy legalább megfontolásra sarkallhatja az érintetteket. A sérelemdíj fizetését megalapozó hatás környezetjogi megítélésében kiemelt szerepet játszik a magatartás következményének visszafordíthatósága vagy visszafordíthatatlansága. Mivel a természeti erőforrások nemzedékek közötti igazságos megosztására akkor van lehetőség, ha azok szűkös voltát és megújuló képességét egyaránt figyelembe vesszük, ezért, ha a bíróság e tényezőkre is tekintettel van a sérelemdíj mértékének megállapításakor, akkor ezzel egyfajta mellékhatásként hozzájárul a jövő nemzedékek érdekeinek védelméhez.

2:53. § [*Kártérítési felelősség*]

Aki személyiségi jogainak megsértéséből eredően kárt szenved, a jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését.

A személyiségi jogok sérelme tényleges kárt is okozhat, amelynek megtérítésére a jogsértő személy a jogellenesen okozott károkért tartozik felelősséggel. Ez azt jelenti, hogy a kártérítési igény akkor érvényesíthető, ha bizonyítható, hogy a személyiségi jog sérelme és a sértett félnél felmerülő kár között okozati összefüggés van. A kártérítési felelősségről később lesz szó.

2:54. § [*A személyiségi jogok érvényesítése*]

- (1) A személyiségi jogokat személyesen lehet érvényesíteni.
- (2) A korlátozottan cselekvőképes kiskorú és a cselekvőképességében részlegesen korlátozott személy a személyiségi jogai védelmében önállóan felléphet. A cselekvőképtelen személyiségi jogainak védelmében törvényes képviselője léphet fel.
- (3) Az ismeretlen helyen távollévő személyiségi jogának védelmében a hozzátartozója vagy gondnoka léphet fel.
- (4) Ha a személyiségi jog megsértése közérdekbe ütközik, a jogosult hozzájárulásával az ügyész keresetet indíthat, és érvényesítheti a jogsértés felróhatóságtól független szankcióit. Az ügyész keresete alapján a jogsértéssel elért

⁵⁹ A törvény indoklására hivatkozva állapítja meg a Projekt a sérelemdíj kettős funkcióját: *a személyiségi sérelem vagyoni kompenzálását, illetve a személyiségi jogsértés magánjogi büntetését.*

vagyoni előnyt közérdekű célra kell átengedni. E bekezdést az (5) bekezdésben foglalt jogsértés esetén azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy az ügyész a jogosult hozzájárulása nélkül is – az elévülési időn belül – keresetet indíthat.

- (5) A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti.

Az általános szabály, mely szerint a személyiségi jogsérelemre alapított igényt személyesen lehet érvényesíteni, a környezeti ügyekre is irányadó. Amennyiben elfogadjuk, hogy a magzatnak is vannak a gyám által védhető személyiségi jogai, akkor az ő esetében az igényérvényesítő a gyám lesz.

A környezet állapotára visszavezethető személyiségi jogok védelmében az ügyész is aktív szerepet tölthet be. Következik ez abból, hogy a Ptk. a jogosult hozzájárulása esetén e körben is megengedi az ügyész fellépését a köz érdekében. Az Alaptörvényből levezethető és az Alkotmánybíróság által is megerősített, hogy a környezet állapotának védelme közérdek, ezért nem igazán vitatható, hogy a környezet állapotának romlása miatt bekövetkező egészségromlás megelőzése vagy megállítása közérdek. A környezeti feltételek negatív irányú megváltozása a hatásterületen mindenkit érint, még akkor is, ha maga a hatás eltérő mértékű. Az ügyészi fellépés megengedése lehetőséget teremt arra, hogy a személyiségi jogokban sértett felek egész csoportját védje meg azáltal, hogy érvényesíti a jogsértéssel szemben alkalmazható, felróhatóságtól független szankciót. A környezetállapot rontásának megállítása, és az állapot helyreállítása olyan eredmények, amelyek pozitív hatását mindenki élvezheti. Az ügyészi keresetindításnak azonban van egy fontos feltétele, a jogosult hozzájárulása. Ebből az következik, hogy a perre akkor kerülhet sor, ha az ügyész és a károsultak találkoznak, akár úgy, hogy a személyiségi jogában sértett fél keresi meg az ügyészt, akár úgy, hogy az ügyész keresi meg a sértett felet, feleket. Akármelyik is történik, az ügyészi fellépés a sértetti csoport minden tagjára nézve kedvező eredményt hozhat. Ez alól kivételt jelent a jogalap nélküli gazdagodás címén elérhető vagyoni előny elvonása. Ezt a szankciót az ügyész is kérheti, azonban az ügyész indította perben ezt az összeget közérdekű célra kell átengedni. A Ptk. nem rendelkezik arról, hogy a pénzt a költségvetésbe kellene befizetni, csupán arról, hogy közérdekű célra kell fordítani. E rendelke-

zés némi bizonytalanságot rejt magában, azonban a szöveg nyitottsága ellenére az az értelmezés látszik indokolhatónak, hogy olyan közérdekű célra kell a vagyoni előnyt fordítani, amely közvetlen összefüggésbe hozható a megsértett személyiségi joggal. Kérdésként merül föl, vajon erről már a bíróság ítéletében dönteni kell, vagy elég a teljesítésre iránymutató kötelezettség kimondása megfelelő határidő kitűzésével. Ilyen tartalmú kötelezés azzal járna, hogy a jogalap nélküli vagyoni előny valamilyen módon mégiscsak ahhoz a helyi közösséghez juthatna vissza, akik jogának megsértésével a környezethasználó az előnyhöz jutott. A környezethasználó kötelezése mellett szól az is, hogy ha az összeget a központi költségvetésbe kellene befizetni, akkor annak sorsa teljesen bizonytalanná válna, hiszen nincsen olyan, a pénz fölött rendelkezési joggal nevesíthető állami szereplő, akit a bíróság kötelezhetne az összegnek a sértetti közösség érdekét szolgáló közérdekű célra való felhasználására.

Harmadik könyv

A jogi személy

A környezetjog a személyek között alapvetően nem aszerint tesz különbséget, hogy természetes vagy jogi személy, hanem aszerint, hogy a környezet használójaként a terhelője, vagy e teher elviselője. A környezetjog az önkéntes eszközök között tárgyalja azokat a környezetirányítási rendszereket, ideértve a különböző szabványokat is, amelyek meghatározó jelentőségűek a jogi személy magatartásának alakításában. Ezek a rendszerek a jogi személyeken kívül jönnek létre és a már létrehozott jogi személy lesz az, amelyik a külső magatartási normát a maga számára elfogadja. A Ptk. jogi személyre vonatkozó rendelkezései ezzel szemben a jogi személy megalakulásának, működésének és megszűnésének belső szabályairól, az ezekhez kapcsolódó jogairól, kötelezettségeiről és felelősségéről szólnak. Az új Ptk. jogi személyre vonatkozó rendelkezéseire általánosságban a diszpozitivitás jellemző, a kógens szabályok köre leszűkült. Környezetjogi szempontból mindkettőnek jelentősége van. A diszpozitív rendelkezések lehetőséget adnak arra, hogy a jogi személy létrehozói olyan környezethasználót hívjanak életre, amelyiknek a környezeti szempontok tiszteletben tartása megszületésének pillanatától kezdve célja, és megvalósítása egyben a menedzsmenttől – az alapítók által – elvárt, számonkérhető kötelezettség. A kógens szabályok e szabadság kereteit határozzák meg, környezetjogi szempontból kijelölve azt a minimum követelményt, amelynek minden jogi személynek meg kell felelnie.

Első rész

A jogi személy általános szabályai

3:1. § [A jogi személy jogképessége]

- (1) A jogi személy jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek.
- (2) A jogi személy jogképessége kiterjed minden olyan jogra és kötelezettségre, amely jellegénél fogva nem csupán az emberhez fűződhet.

A jogi személy Ptk. szerinti jogképessége abszolút, nem köti a jogi személy céljához, hogy milyen jogok és kötelezettségek illethetik meg külső viszonyaikban. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jogi személyt alapító és a jogi személy közötti jogviszonyban ennek ne lenne jelentősége, azonban ez mint belső ügy a jogi személy és az őt létrehozó között tisztázandó kérdés. A jogképesség korlátlanúsága harmadik személlyel kapcsolatban értelmezendő. Érdekes ugyanakkor felhívni a figyelmet arra, hogy bizonyos esetben van, vagy lehet jelentősége annak, hogy adott jogi személyt milyen célra hoztak létre. A jogi személyek céljának meghatározása mellett többnyire rögzíteni kell a jogi személy tevékenységét. Állami szervezetek esetén a tevékenység helyett vagy mellett a szervezet feladatait és hatáskörét határozzák meg. A Ptk. alapján létrehozott állami szervezetek tevékenysége, feladatellátása mindig célhoz kötött, és ebből adódóan jogaik és kötelezettségeik is azok. Ez a célhoz kötöttség magánjogi kapcsolataikban is korlátozza őket, mely korlátokat gyakran jogszabályok rögzítik, meghatározva a jogi személy célján és feladatán túl a magánjogi jogviszonyokban releváns jogokat és kötelezettségeket is (pl. a tulajdonos állam képviselőjének joga). Az állami szervek esetén a jogi személy jogainak és kötelezettségének célhoz kötöttsége egyfajta garanciát jelent arra, hogy magánjogi döntéseket is csak a feladat ellátására alkalmas szervezet hozhasson.⁶⁰

- (3) A jogi személy személyhez fűződő jogaira a személyiségi jogokra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, kivéve, ha a védelem jellegénél fogva csupán az embert illelheti meg.

A jogi személyek személyhez fűződő jogait a személyiségi jogokról szóló fejezetben már tárgyaltuk, ezért itt azokra külön nem térünk ki, csak arra kívánjuk felhívni a figyelmet, hogy a jogi személy nem feltétlenül csak környezethasználói szerepben jelenik meg, sőt az sem kizárt, hogy egyik esetben mint környezethasználó, míg más esetben mint teherviselő kívánja jogát érvényesíteni.

⁶⁰ 16/2015. (VI. 5.) AB határozat.

- (4) A jogi személy törvényben meghatározott típusban, törvény által nem tiltott tevékenység folytatására és cél elérése érdekében alapítható és működtethető; az e rendelkezésbe ütköző létesítő okirat semmis.

A típus kényszer környezetvédelmi szempontból is fontos. Nemcsak a vagyoni forgalomban résztvevők számára ad, adhat biztonságot, hanem a környezeti teherviselőknél is. A típus kényszeren keresztül láthatóvá válik, hogy a szervezet milyen szabályok alapján köteles felelősséget vállalni kötelezettségeiért. A felelősség kérdése a környezethasználat során kiemelkedő, hiszen a szennyező fizet elve alapján a környezethasználó felel mindazért a tevékenységéért, amivel környezeti kár bekövetkezésének veszélyét teremtette meg, vagy környezeti kárt okozott.

A jogi személy létesítésének általános szabadságát törvény korlátozhatja. Azt, hogy mi tekinthető tiltott tevékenységnek és célnak, a Ptk. alapján törvényben kell rögzíteni. A tiltásnak egyértelműnek kell lennie. Ilyenre a környezetvédelem és a természetvédelem területén számtalan példa áll rendelkezésünkre. Talán a legismertebbek közé tartozik ezek közül a kihalással veszélyeztetett fajok forgalmának tiltása. Míg tilomba ütközne olyan jogi személy létrehozása, amelynek tevékenysége vagy célja arra terjed ki, hogy fokozottan védett fajokat ejtsen el, és teremtse meg az egyedek vagy részeinek kereskedelmi forgalmához a lehetőséget, addig e fajok védelmének előmozdítására már lehet jogi személyt létrehozni. Nem mindegy, hogy a pacsirta paradicsomként reklámozott jogi személy célja a védett madarak befogása és levesbetétkénti felhasználása, vagy számukra idilli körülmények megteremtése.

Az állam adott tevékenységet és jogi személy típust, típusokat a harmadik fél védelmében is összeköthet. A tevékenységhez kapcsolt típuskényszert alapvetően az indokolja, hogy jelentős eltérés van abban, hogy a jogi személy milyen vagyonnal alapítható. Egyfajta vélelemként értelmezhető, hogy a nagyobb alapítói vagyon a jogi személy pénzügyi felelősségvállalása esetére biztosítékot jelenthet a kötelezettség teljesítésére. A tevékenység végzésére a magánszemélyt is gyakran azért tartják alkalmatlannak, mert feltételezik, hogy nem rendelkezik megfelelő nagyságú tőkével.

A környezeti veszélyhelyzetek és károk megelőzésének és elhárításának fedezetét két saját forrás biztosítja: a bevételek, illetve a saját vagyon. Bár környezeti szempontból kérdésként merülhet fel, hogy a típuskényszer mennyiben képes hozzájárulni az externális költségek internalizálásához, a tapasztalat azt mutatja, hogy a típuskényszer önmagában nem igazán jelent garanciát az externális költségek megjelenésének elkerülésére. A jogi személyekkel szemben lefolytatott felszámolási vagy végelszámolási eljárások ugyanis azt jelzik, hogy önmagában a saját vagyon gyakran – de lehet, hogy inkább többnyire – nem alkalmas arra, hogy a környezet helyreállításával kapcsolatos költségeket fedezze. Sőt, a jogi személyek korlátozott felelőssége éppen az alapító, alapítók magánvagyonának védelmét szolgálja. Ez nem meglepő, hiszen a múltban a korlátozott felelősségű szervezeti formák megteremtésének ez volt az egyik célja. Ilyen jogi személy létrehozását a személyek azért vállalták, mert ezen keresztül olyan jogi konstrukció jött létre, amely az alapítók vagyonától elkülönült. Ma már léteznek ugyan olyan jogi személyek is, amelyek tartozásáért az alapítók felelőssége nem, vagy csak részben korlátozott, azonban a pénzügyi fedezet biztosítására többnyire ez sem jelent megoldást, mert ezek a jogi személyeket jellemzően azok alakítják, akik nem rendelkeznek jelentősebb tőkével.

A magánjogban a típuskényszer alkalmazása segíti a magánjogi kapcsolatok átláthatóságát azáltal, hogy a diszpozitivitás ellenére vannak olyan, az egyes jogi személyek legfontosabb jogi jellemzőit meghatározó szabályok, amelyekről az alapítók, illetve a tulajdonosok, a tagok nem térhetnek el.⁶¹ A hazai joggyakorlatban megjelentek olyan jogi személyek, amelyek nevük alapján valamelyik, Ptk. által szabályozott magánjogi típusba tartoznak, ugyanakkor már alapításuk célja között szerepel közjogi feladatok ellátása is (bár ez nem feltétlenül jelenik meg

⁶¹ Ezt emelik ki a projekt szerzői is a 3:4. §-hoz fűzött 5.3. pontban található megjegyzésben is. „Egyértelmű az is – figyelemmel a formakényszere –, hogy az adott jogi személy jogi formájától sem lehet eltérni, így azon szabályok, amely az adott jogi személy forma jellegzetességét adják, nem minősülnek diszpozitívoknak, a Ptk. csak a törvény vagy más jogszabály által nevesített jogi személy típusokat ismeri el, a típusok nem keverhetők, nem alakíthatók szabadon.”

a létesítő okiratban). A már létezésük kezdetekor Janus arcú jogi személyek nem tekinthetők azonosnak azokkal, amelyek saját tevékenységük mellett közhatalmi felhatalmazás alapján látnak el közjogi feladatot is. Felmerül a kérdés, vajon besorolhatók-e ezek a szervezetek a Ptk. által nevesített jogi személyek közé.

A Ptk. meglehetősen nagy szabadságot ad az alapítónak abban, hogy milyen tevékenységre és milyen célból hozhat létre jogi személyt, hiszen az egyetlen korlát a törvényi szinten kimondott tiltás. Ugyanakkor a típuskénszer miatt az általános szabályokban megfogalmazott szabadság nem értelmezhető a jogi személy típusoknál megfogalmazott korlátoktól függetlenül. A Ptk. minden jogi személy esetén megadja a típus fogalmát. Ezek egyike sem engedi meg a kétarcúságot. A Ptk. az egyesület esetén a tagok közötti akarategyezőséget kifejező alapszabályban meghatározott cél elérését hangsúlyozza, kizárva a gazdasági cél kitűzését (3:63. § (1) és (2)). A gazdasági társaságok általános fogalma szerint a jogi személy célja „*az üzletszerű közös gazdasági tevékenység*”, a tagok vagyoni hozzájárulása és a nyereség és a veszteség tagok közötti megosztása mellett. (3:88. § (1)) Az általános fogalommal összhangban annak rendszerén belül értelmezhető az egyes gazdasági társaságok fogalom-meghatározása. Ez alapján mindegyik társaságnak egyetlen célja a gazdasági tevékenység folytatása, különbség köztük abban áll, hogy a tagokat milyen jogok és kötelezettségek terhelik, illetve harmadik személlyel szemben a jogi személy kötelezettségeiért milyen felelősséggel tartoznak az alapítók, illetve a tulajdonosok, a tagok (közkereseti társaság, 3:128. §; betéti társaság, 3:154. §; korlátolt felelősségű társaság, 3:159. §, részvénytársaság, 3:210. §). A szövetkezetet a tagok gazdasági és társadalmi szükségleteinek kielégítésére lehet létrehozni (3:325. § (1)). Az egyesülés a tagok kooperációs társasága, melynek célja részben a gazdasági jellegű – az eredményesség előmozdítása, és a gazdasági tevékenység összehangolása –, részben társadalmi jellegű, amennyiben az egyesülés ellátja a tagok szakmai érdekképviselétét (3:368. §). Az alapítvány feladata az alapító által meghatározott célok elérésére rendelt vagyon kezelése (3:378. §). Megemlítendő a vállalatcsoport is, mely egységes üzletpolitika végrehajtását szolgálja, melyben taggá részvénytársaság, korlátolt felelősségű társaság, egyesülés és szövetkezet válhat. (3:49. § (1) és (2) bekezdés). Mindezekből az következne, hogy a Ptk. alapján nem lehetne létrehozni Janus arcú jogi személyt.

A Ptk. a magánjogi jogalanyiség létehez feltételként írja elő, hogy a jogi személyre vonatkozó típust törvény határozza meg. A Janus arcú szervezetek Ptk.-n kívüli szabályozását indokolja maga a Ptk. hatálya is, mely szerint a Ptk. a személyek vagyoni és személyi viszonyait rendezi. A Ptk. nem tartalmaz olyan szabályokat, amelyek a közhatalmi jogosítványok gyakorlására, az azzal

kapcsolatos felelősségi szabályokra vonatkoznak. A magánjogi jogi személyre vonatkozó szabályok a harmadik fél vonatkozásában kivétel nélkül azokat a kapcsolatokat rendezik, amelyekben a felek mellérendeltségi viszonyban állnak egymással. A Janus arcú szervezet jellemzője, hogy ugyanabban a kapcsolatrendszerben egyszerre többféle szerepet is betölthet, ami miatt a felek közötti jogviszonyok olyan szövődéke jön létre, amelyben a jogviszonyok beazonosítása és szétválasztása problémát okozhat. A hierarchikus és mellérendelt jogviszonyok egyidejűsége a jogi kapcsolatot átláthatatlanná teheti, s bizonytalanná válhat, hogy a felek a Janus arcú jogi személy döntésével szemben mely szabályok alapján léphetnek fel, érdekeiket hogyan tudják érvényesíteni.

- (5) A jogi személynek saját névvel, székhellyel, tagjaitól, illetve alapítójától elkülönített vagyonnal, valamint az ügyvezetését és képviselését ellátó szervezettel kell rendelkeznie.

A jogi személy tagoktól és alapítótól való elkülönülésének elismerése azokra a jogi személyekre is vonatkozik, amelyeket az állam vagy az önkormányzat, illetve az önkormányzatok alapítottak. A környezetvédelem területén több olyan, Ptk. alapján létrehozott jogi személy is létezik, amelyeknek feladata és célja a környezeti elemekkel való fenntartható gazdálkodás. A Ptk. nem tesz különbséget a különböző szervezetek között aszerint, hogy ki az alapító, ebből következően az alapító és a jogi személy közötti kapcsolatra vonatkozó szabályokban sincs eltérés az alapító személyétől függően. Az elkülönült vagyon tehát az állam vagy az önkormányzat által alapított jogi személy esetén is a kötelezettségekért való helytállás biztosítója.

3:2. § [Helytállás a jogi személy tartozásaiért]

- (1) A jogi személy kötelezettségeiért saját vagyonával köteles helytállni; a jogi személy tagjai és alapítója a jogi személy tartozásaiért nem felelnek.
- (2) Ha a jogi személy tagja vagy alapítója korlátolt felelősségével visszaélt, és emiatt a jogi személy jogutód nélküli megszűnésekor kielégítetlen hitelezői követelések maradtak fenn, e tartozásokért a tag vagy az alapító korlátlanul köteles helytállni.

A visszaélésszerű joggyakorlás megtiltása és az alapítók teljes felelősségének megállapítása segítheti a környezeti károkért való felelősség alóli kibújás lehetőségének csökkentését. Kérdés azonban, hogy hogyan értelmezhető az, ha a gazdasági tevékenységet végző személy nem rendelkezik megfelelő tőkével a környezet védelméhez, s ez vizsgálható vagy értékelhető-e a visszaélés szempontjából. Figyelembe vehető-e az, hogy a jogi személy pénzügyi helyzetét

hogyan alakítja? A korlátolt felelősséggel való visszaélésnek tekinthető-e, ha tevékenységét az elővigyázatosság és a megelőzés elvére tekintet nélkül végzi, figyelmen kívül hagyva a környezetszennyezés, -veszélyeztetés és -károsítás megelőzésével, valamint a kárelhárítással járó költségeket, s az így felmerülő károkért sem tud helyállni, a költségek fedezetét nem biztosítja?

A jogi személy tartozásaiért való felelősség megállapításához nem elég a visszaélés megállapítása, további három feltételnek is érvényesülnie kell: 1. a jogi személynek jogutód nélkül kell megszűnnie, 2. kielégítetlen hitelezői követelésnek kell fennmaradnia, 3. aminek oka a korlátolt felelősséggel való visszaélés. Nézzük őket egyenként. Az alapítók és a tagok mentesítése a felelősség alól abban az esetben, ha a jogi személy jogutódlással szűnik meg, arra utal, hogy a jogutód a kötelezettségek teljesítésének garanciájává válik függetlenül attól, hogy a kötelezettségek teljesítésére alkalmas vagy sem.

A második feltétel összhangban áll azzal, hogy a Ptk. kiemelt figyelmet fordít a hitelező, a hitelezői érdekek védelmére. E körben hitelező az, akinek pénz- vagy pénzben kifejezett vagyoni követelése van a jogi személlyel szemben. A környezethasználattal járó externális költségeket hitelezői szempontból két nagy csoportba sorolhatjuk. Az első csoportba azok a költségek tartoznak, amelyek a környezeti károk, veszélyek elhárításával, a szennyezések felszámolásával járnak, a másik csoportba pedig azok, amelyek a környezeti teherviselő személyek vagyonában vagy testi és lelki egészségében bekövetkezett károk ellentételezését szolgálják.

Az externális költségek hitelként akkor jelennek meg, ha azok pénzkövetelésként nevesíthetővé válnak. Ehhez két feltételnek egyszerre kell teljesülnie: 1. a követelésnek pénzben kifejezhetőnek kell lennie, 2. kell valaki, aki hitelezői igénnyel lép fel. Az externális költség fogalmában a „költség” szó arra utal, hogy a pénzben való kifejezés nem okozhat problémát, hiszen a „költség” szó önmagában is már pénzre utal. A dolog azonban nem ilyen egyszerű. Az externális költségekkel kapcsolatos probléma kettős, egyrészt meghatározása attól függ, hogy milyen költséget kell externálisnak tekinteni, másrészt nem mindegy, hogy hogyan számítható ki a negatív hátrány értéke. Különböző szempontok alapján lehet ezeket meghatározni, de ezekkel később foglalkozunk, most csak annyit rögzítünk, hogy amennyiben a kettős feltétel érvényesül, akkor az externális költségek is megjeleníthetők hitelezői követelésként. A hitelezői követeléssé válásnak van még egy harmadik feltétele, egy időbeli. A környezeti károokra gyakran jellemző, hogy jelentős idő telik el az expozíció és a kár láthatóvá válása között. Emiatt hitelezővé is csak az tud válni, aki a hitelezői csoporthoz tartozását még időben tudja jelezni, azaz károsodása már akkor egyértelmű.

A visszaélészerű joggyakorlás kapcsán érdemes még említést tenni egy olyan, a gazdálkodással együtt járó, a hulladéktermeléshez kapcsolódó gyakorlatra, amely a környezeti teher elviselőivel szemben tipikusan visszaélészerű joggyakorlásnak tekinthető, azonban nem tartozik abba a körbe, amely a jogi személyek tartozásaiért való háttérfelelősséget az általános szabályok alapján megalapozná. A környezeti veszélyhelyzetek kialakulását és a károk megjelenését jellemzően a technológiai folyamatok során kibocsátott túlzott mértékű szennyező anyag okozza, a keletkező hulladék nem megfelelő tárolása. A két tevékenység okozta környezetkárosítás között lényegi különbség van, míg az első esetben egyértelmű, hogy a környezeti felelősséggel terhelt a tevékenységet végző jogi személy lesz, addig a második esetben nem feltétlenül, hiszen a hulladék tárolását, kezelését másra is bízhatja. Ekkor a közvetlen károsító, illetve veszélyeztető már az a jogi személy lesz (az sem kizárt, hogy természetes személy), akinek a hulladékot átadták. A hulladékok tárolása és kezelése költséges tevékenység, ezért a gyakorlat azt mutatja, hogy a jogi személyek olyan félnek is átadják a hulladékot, aki nem alkalmas a tevékenység megfelelő végzésére. A visszaélészerű joggyakorlás tehát két oldalról is értékelhető a hulladék termelője és a hulladék tárolója, kezelője szempontjából, feltéve, hogy a hulladék termelője olyannak adja át a hulladékot, aki annak kezelésére nem alkalmas, illetve az átvevő részéről, aki alkalmatlansága ellenére azt átveszi. A probléma a jogi személy létfázisának két különböző szakaszában jelentkezik, az első a működése alatt, a második, amikor megszűnik. Az általános szabályok az alapítók, tagok helytállási kötelezettségét csak a második esetre írják elő, ezért ha a hulladékot átadják, akkor azzal a hulladéktermelő jogi személy tag, alapító magánvagyonának veszélyeztetettsége megszűnik. Szemben az átvevővel, akinél a visszaélészerű joggyakorlás felmerülhet, különösen, ha tudatos alultőkésítésben manifesztálódik.

A kérdés persze az, hogy mit is tekintünk alultőkésítésnek. A gazdasági társaságok vagyona pénzbeli és nem pénzbeli hozzájárulásból egyaránt állhat. És az alapítók az alapításhoz szükséges vagyonon túl a jogi személy működéséhez hitelt is felvehetnek.⁶² A nem pénzbeli hozzájárulás értéke az évek során bármely irányba akár jelentős változáson is átmehet. Hitelfelvétel esetén pedig a hitelezői körbe nemcsak azok kerülnek be, akikkel szemben a jogi személy a működéséből fakadóan keletkező tartozását nem egyenlítette ki, hanem azok is, akik a tényleges pénzügyi forrásokat biztosították. Mikor beszélhetünk alultőkésítésről? Milyen gazdasági, pénzügyi döntéssel szemben fogalmazható meg

⁶² Vö. Győri Ítéletábrla Gf.II.20.151/2015/5/I.

az az elvárás, hogy a tagnak, az alapítónak saját magánvagyonával is felelnie kell a jogi személy tartozásaiért? A válasz attól függ, hogy hogyan is határozzuk meg az elvárhatóság mércéjét, milyen mértékű gondosságot kívánunk meg a jogi személyektől, figyelembe kell-e vennie az ökológiai korlátokat, hatásokat. A jogi személlyel szembeni elvárásokat többek között a számviteli szabályok közvetítik. A bíróságok a jogszabályok keretei között tudják csak értékelni a magatartásokat. Ezért jelentősége van annak, hogy a Ptk. mellett a bíróság által figyelembe veendő jogszabályok milyen üzenetet küldenek az érintetteknek.

3:3. § [A jogi személyek általános szabályainak alkalmazása]

- (1) A jogi személy általános szabályait kell alkalmazni, ha e törvény az egyes jogi személy típusokkal kapcsolatban eltérően nem rendelkezik.
- (2) A jogi személy általános szabályait megfelelően alkalmazni kell az e törvényben nem szabályozott típusú jogi személyre.

A Ptk. jogi személyre vonatkozó általános szabályainak alkalmazását a Ptk. kódex jellegére tekintettel minden jogi személyre vonatkozóan kimondja. A Ptk-ban nem szabályozott jogi személyek esetén a „*megfelelően*” szó használata az „*alkalmazni*” szó előtt jelzi, hogy nem minden általános szabály értelmezhető a más törvényekben szabályozott típusok esetén. Az általános szabályok a jogi személy különböző létszakaszaira vonatkoznak: a létesítésre, a működésre és a megszűnésre. Értelemszerűen a létesítésre vonatkozó szabályok a legrészletesebbek, hiszen e körben kell tisztázni azokat a feltételeket, amelyek teljesítése esetén kimondható, hogy egy új személy létrejött.

3:4. § [A jogi személy létrehozásának szabadsága]

- (1) A jogi személy létrehozásáról a személyek szerződésben, alapító okiratban vagy alapszabályban (a továbbiakban együtt: létesítő okirat) szabadon rendelkezhetnek, a jogi személy szervezetét és működési szabályait maguk állapíthatják meg.
- (2) A jogi személy tagjai, illetve alapítói az egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonyuk, valamint a jogi személy szervezetének és működésének szabályozása során a létesítő okiratban – a (3) bekezdésben foglaltak kivételével – eltérhetnek e törvénynek a jogi személyekre vonatkozó szabályaitól.
- (3) A jogi személy tagjai, illetve alapítói nem térhetnek el az e törvényben foglaltaktól, ha
 - a) az eltérést e törvény tiltja; vagy
 - b) az eltérés a jogi személy hitelezőinek, munkavállalóinak vagy a tagok kisebbségének jogait nyilvánvalóan sérti, vagy a jogi személyek törvényes működése feletti felügyelet érvényesülését akadályozza.

- (4) A jogi személy a jogi személy típusnak megfelelő létesítő okiratán alapuló bírósági nyilvántartásba vétellel jön létre. A jogi személy nyilvántartásba való bejegyzését a nyilvántartó bíróság jogszabályban meghatározott okból tagadhatja meg.
- (5) A jogi személy határozott vagy határozatlan időre jöhet létre. Ha a létesítő okirat a jogi személy fennállásának időtartamáról nem rendelkezik, a jogi személy határozatlan időre jön létre.

A jogi személy létesítésének diszpozitív szabályai lehetőséget teremtenek arra, hogy az alapítók olyan szervezetet alakítsanak ki, amely a fenntarthatóság értékrendjének megfelelő. A Ptk. hangsúlyozottan a magánjogi jogalanyok magánautonómiájába tartozó kérdésnek tekinti azt, hogy mikor és milyen jogi személyt hoznak létre, milyen szervezetet alakítanak ki, hogyan határozzák meg működésének rendjét. Ez kiterjed arra is, hogy az alapítók szabadon válasszák ki a sokszínű eszköztárból azokat, amelyek garanciaként szolgálhatnak a fenntarthatósági értékeknek megfelelő működésre, arra, hogy ezek az értékek megjelenhessenek a jogi személy életében, belső és külső viszonyai egyaránt azok mentén alakuljanak. A jogi személyek diszpozitív szabályozása az államnak mint alapítónak is nagy szabadságot biztosít, így a magánjog keretei között az állam magánautonómiája is védelmet kap. Bár kérdés, hogy az állam esetén mit is jelenthet a magánautonómia, hiszen az állam szerepvállalása sosem szakítható el a közérdektől, a magánjogi jogalanyok létrehozásakor sem.

Az alapítók szabadsága nem abszolút mértékű. A Ptk. vonatkozó saját rendelkezéseitől való eltérést egyrészt saját maga korlátozta, másrészt meghatározta azt a kört, akiknek védelmét kiemeltnek tartja.⁶³ E körbe tartozik három nevesített csoport – a hitelezők, a munkavállalók és a véleményükkel kisebbségben maradó tagok – érdekvédelme, valamint a törvényes működés feletti felügyelet is. A törvényben meghatározott tiltások az alapítók számára is egyfajta garanciát jelentenek, mert alapvető jogaikat és kötelezettségeiket kiszámíthatóvá teszi. Az egyes csoportokhoz tartozók védelme már más. E körben azoknak a személyi csoportja került nevesítésre, akiknek törvényi szintű védelmét a Ptk. rendelkezései biztosítják. A Ptk. e védelmi szabályoktól való eltérést tiltja, mintegy a védelmi szinttől való visszalépés tilalmaként. Ha a Ptk. által védett közösségeket nézzük, akkor az látható, hogy az eltérés tilalma három különböző viszonyrendszerben tekintendő garanciának: 1. a tulajdonosok egymás közötti, 2. a jogi személy és munkavállalói, illetve 3. a jogi személy és a hitelezők viszonyában. A jogi személy mint környezetterhelő nem jelenik

⁶³ BDT2017. 3684., BH2017. 124.

meg, így e szabályok nem jelentenek közvetlen garanciális védelmet a környezetterhelő és környezeti teherviselő mint egységes csoport kapcsolatában. A környezeti teherviselői csoport tagjai védelmet akkor kaphatnak, ha valamely védett csoport tagjává válnak.

A környezeti teherviselők elvileg bármely csoport tagjaként megjelenhetnek, amennyiben a környezethasználó személye és a teherviselő személye között közvetlen kapcsolat alakul ki. A közvetlen kapcsolat feltétele, hogy mindkét csoport tagjai az adott hatásterületen éljenek. A hatásterület fogalma ma már nem csak a közigazgatási jog része, hiszen kijelöli azt a fizikai, földrajzi területet, amelyen belül a magatartások a magánjog szempontjából is értelmezhetők. A hatásterület jellemzőiről részletesen a szomszédjog kapcsán lesz szó. Itt és most csak azt jelezzük, hogy a hatásterület kapcsolatot hoz létre az ott élők között. E kapcsolat a személyek között különbözik attól függően, hogy mely csoportba tartoznak: 1. a környezet terhelő, 2. a teherviselő, 3. egyszerre terhelő és teherviselő. A csoporthoz tartozás meghatározza a személy érdekeit és magatartását is. Az 1. és 2. csoport tagjai között az érdekkonfliktus egyértelmű és külső konfliktusként is érzékelhető, míg a 3. csoport tagjainál a konfliktus egyszerre külső és belső. Ez azt jelenti, hogy a környezeti terhelés okozta változások külső konfliktushoz vezetnek, ha a második csoport tagjainak érdeksérelmet eredményezik, továbbá belső konfliktus kialakulását is eredményezi, ha saját érdekeit is sérti. Tipikusan e körbe tartozó konfliktus, ha a jogi személy termékeinek gyártásakor olyan légszennyező anyagok kerülnek a levegőbe, amelyek egészségkárosodáshoz vezetnek.

A kettős érdeksérelem nemcsak természetes személy, hanem jogi személy esetén is értelmezhető, hiszen a környezet állapotának alakulása a jogi személy szempontjából is fontos lehet, amennyiben az a tevékenységét közvetlenül befolyásolja. A kettős érdeksérelem a természetes személyek esetén másként merül föl, érdekviszonyaik is sokszínűek, változatosak amiatt, hogy többféle védett csoportba is tartozhatnak. Az első védett csoportba a kisebbségben lévő tagok tartoznak, a tulajdonosok és a tagok egymás közötti kapcsolatában biztosít védelmet, a kisebbség érdekérvényesítését kívánja biztosítani. A kisebbségvédelem környezeti vonatkozása akkor jelenik meg, ha a jogi személy tevékenysége a környezet állapotában, a hatásterületen élők egészségi állapotában úgy eredményez negatív változásokat, hogy az a jogi személy létesítő okiratával, határozataival, korábbi üzletpolitikájával vagy tevékenységével nincs összhangban, és ezt a véleményükkel kisebbségben lévők mint kisebbségi érdeksérelmet képesek megjeleníteni. A kisebbségi érdeksérelem nem abból adódik, hogy maga a személy – családja – a negatív hatások elszenvedői közé tartozik vagy

sem. Azonban a károsultak csoportjához tartozás motivációs tényező lehet a kisebbségvédelmi mechanizmus beindításához.

Fontos tehát tisztázni, hogy mit is jelenthet a kisebbségvédelem. A Ptk. alapján a kisebbségvédelem nem a kisebbségi akarat védelmét jelenti, hanem azt, hogy a kisebbség képes legyen kikényszeríteni, hogy bizonyos kérdésekben a gazdasági társaság legfőbb szerve köteles legyen döntést hozni (a legfőbb szerv gyűlésének összehívása, 3:57. §, 3:103. §, 3:362. §, egyedi könyvvizsgálat kezdeményezése, 3:104. §, 3:363. §, igényérvényesítés kezdeményezése, 3:105. §, 3:364. §). A Ptk. tehát nem tartalmi, hanem eljárási garanciákat tartalmaz, hogy ezek tartalmivá is válhatnak, az attól függ, hogy a kisebbség a környezeti kérdésekben él-e ezzel a lehetőséggel.

A második védett csoport a munkavállalók. A munkavállalók a jogi személyen belül két minőségben is megjelenhetnek, hiszen a jogi személynek nemcsak munkavállalói lehetnek, hanem tulajdonossá, taggá is válhatnak. A Ptk. munkavállalói érdekvédelemről szóló szabályai azonban csak az első minőségre vonatkozó védelmet szolgálják. Környezeti szempontból azonban mind a két minőség fontos lehet, hiszen a munkavállalók közvetlenül tapasztalhatják meg azt, hogy a gazdasági társaság tevékenysége milyen környezetterheléssel jár, a hatásterület leszűkül a jogi személy területére, vagy átlépi annak „határát”, valamint hogyan befolyásolja a munkavállalók és a hatásterületen élők egészségi állapotát.

A munkavállalók helyzete különös. A Ptk. munkavállalókra vonatkozó általános rendelkezése alapján a munkavállalók számára általános védelmet biztosít azáltal, hogy a rendelkezéseitől való eltérést csak akkor engedi meg, ha azzal a munkavállalói érdekek nem sérülnek. A munkavállalókra vonatkozó legerősebb védelmi szabály a felügyelőbizottságban való részvétel joga feltételhez kötött. A kettős feltétel együttes meglétét írja elő a Ptk.: 1. a felügyelőbizottság létrehozása kötelező, azonban csak akkor, ha 2. a teljes munkaidős munkavállalók létszáma 200 főnél nagyobb. A védelmi szabály alkalmazására 200 fő alatt is lehetőség van, ha azt az alapító okirat tartalmazza. Ilyenkor a védelmi szabályok betartása akár bírósági úton is kikényszeríthető. A munkavállalók felügyelőbizottságban való részvételének környezetvédelmi szempontból azért van jelentősége, mert megtudhatják, milyen intézkedéseket tett az ügyvezetés a környezeti károk megelőzése, elhárítása, megszüntetése érdekében, ideértve a költségek fedezetének rendelkezésre állását is. Ha azok nem megfelelőek, akkor mint felügyelőbizottsági tag ezt jelezheti. Ha a felügyelőbizottságban véleményével kisebbségben marad, akkor a legfelsőbb döntéshozó testület köteles a kérdéssel érdemben foglalkozni. Ez pedig nem jelent kevesebbet, mint hogy a

munkavállalói érdekképviselői rendszer alkalmas eszköz arra, hogy megerősítse a fenntarthatósági értékrenddel összhangban álló ügyvezetést, vagy az azt figyelmen kívül hagyóval szemben felléphessen.

A munkavállalói érdekképviselővel kapcsolatban érdemes még felhívni a figyelmet arra, hogy ha a munkavállalói érdekképviselő erős és következetesen fellép a munkavédelmi előírások betartatása érdekében, akkor azzal jelentős mértékben hozzájárulhat a környezeti károk megelőzéséhez. A munkavédelmi előírások ugyanis a munkavállalók egészségének védelmében számos olyan követelményt tartalmaznak, amelyeknek betartása és betartatása a környezetvédelmi károk megelőzésének elengedhetetlen feltétele, mind a környezeti elemek és rendszereik védelme, mind az emberi egészség megőrzése szempontjából.⁶⁴ Ennek egyik bizonyítékának tekinthető a lőrinci azbesztszennyezés, ami azért válhatott a település lakói számára is egészségkárosítóvá, mert a gyáron belüli tevékenységet nem a munkavédelmi előírásoknak megfelelően végezték.⁶⁵

Nem szabad megfeledkezni arról, hogy az emberi magatartásra visszavezethető veszélyeztetések esetén mindig van valaki, akinek a tevékenysége, vagy mulasztása okozza azt. A munkavállalók jogviszonyából adódóan a magatartás két eleme: a döntés arról, hogy mit kell tenni, illetve mit nem szabad tenni, valamint maga a tevőleges magatartás vagy annak hiánya nem feltétlenül kötődik egy személyhez. A jogi személyre vonatkozó szabályok diszpozitív jellegéből adódóan lehetőség van arra, hogy a döntés olyan dokumentumokban jelenjen meg, amelyek betartása és betartatása az ügyvezetés kötelezettsége is.

A munkavállalók motivációja a munkavédelmi szabályok, vagy általában a környezetvédelmi előírások tiszteletben tartására nagyon különböző lehet. Mint mindenben, a közvetlen érintettség meghatározó erejű. Azzal a munkavállalóval szemben, aki saját családjában, baráti társaságában, közeli ismerősi körében tapasztalja meg a környezethasználó tevékenységének negatív hatását, etikai elvárásként is megfogalmazódik az igény, hogy tegyen valamit. Az egyén szintjén ez azt jelenti, hogy négy különböző személy, csoport által megfogalmazott elvárásnak kell egyszerre megfelelnie: 1. akinek a megélhetése a jövedelem-szerzéstől függ, 2. a munkahelyi vezetők, 3. a környezethasználó tevékenysége miatt veszélyeztetettek és a károsultak, 4. a Ptk. bíróságon keresztül kikényszeríthetősége, különös tekintettel az általában elvárhatóságra. A munkavállaló tevékenysége teljesen konfliktusmentes, ha ez a négy összhangban van. Az

⁶⁴ Kúria Mfv.I.10.201/2015/4.

⁶⁵ Jól példázza ezt a Lőrinci Cementgyár bontása. Ld. az alapvető jogok biztosának és a jövő nemzedékek érdekeit védő biztoshelyettesének AJB-2373/2018. számú közös jelentését.

összhangból nem feltétlenül következik az, hogy a környezeti elemeket, vagy az emberi egészséget értékelő elvárás az uralkodó, a fordítottja is igaz lehet.

Az egyén szintjén a valódi konfliktust az okozza, ha úgy kell mindennapi munkáját végezni, hogy azzal nem ért egyet, de a jövedelemszerzési lehetőségek korlátozott mivolta csapdában tartja. E csapdahelyzetet tovább fokozza, ha a saját közössége is a fellépést követeli tőle. Különleges helyzetet teremt a Ptk. általában elvárhatósági mércéjének kikényszeríthetősége. Ha a munkavállaló nem szembesül az első három konfliktussal, akkor számára egyáltalán nem érdekes, hogy a bíróság az adott ügyet hogyan ítélné meg. A bíróság potenciális döntése csak akkor befolyásolja döntését, ha saját konfliktusait szeretné megoldani. Hiába vannak tehát a megfelelő jogszabályok és hiába biztosított a lehetőség bírói kikényszerítésükre, ha nincs olyan személy, aki azt kezdeményezné. De igaz ez a másik oldalról is. A munkavállaló hiába fordul bírósághoz igazolást várva a saját és a közösség elvárhatósági mércéjének megfelelő magatartás kikényszerítésére, ha azt a bíróság megtagadja tőle. Azt a bírónak kell eldöntenie, hogy adott jogszabály az igényérvényesítést lehetővé teszi vagy sem. Ehhez két feltételnek egyszerre kell teljesülnie: legyen olyan jogszabályhely, amire az igényt alapítani lehet, és a bíró egyetértsen azzal, hogy ez a hivatkozás megfelelő. A jogszabályokon túl ezért a bírói jogértelmezés az egyik kulcsa annak, hogy a társadalom tagjai szerint melyik elvárhatósági mérce válik uralkodóvá. Polgári jogi ügyekben azonban nem tekinthetünk el attól, hogy a bíróságot milyen eljárási szabályok kötik, van-e arra lehetősége, vagy kötelezettsége, hogy az ügyet ne, vagy ne csak a kereset alapján döntse el. A keresethez kötöttség ugyanis a bírót is gúzsba köti, és személyesen hiába osztja a munkavállaló álláspontját, ha közben a kereset alapján éppen ellenkező döntést kell hoznia. Az elvárhatósági mércék „harca” szempontjából tehát a másik kulcsszereplő az, aki az ügyet a bíróságra viszi, és ott az igényérvényesítőt képviseli.

A Ptk. munkavállalókat védő szabályai a munkáltató és a munkavállaló viszonyában kívánja megteremteni, hogy a munkavállalók hallathassák hangjukat. Mivel ezek eljárási jellegű szabályok, ezért a munkavállalókon múlik, hogy milyen tartalommal töltik meg. E szabályokon keresztül a munkavállalók lehetőséget kaptak arra, hogy előmozdítsák a környezeti szempontok érvényesítését, érvényesülését; részesei legyenek a gazdasági társaság üzletpolitikájának alakításában, végrehajtásában. E jogtól meg kell különböztetni azokat a jogokat, amelyek a munkavállalót a munkaviszonyra vonatkozó szabályokon keresztül illetik meg. Míg azok az önálló egyént védik, addig a Ptk. e rendelkezései a munkavállalók csoportját. Ebből az is következik, hogy a munkavállalói érdekképviselő egy csoport, egy közösség érdekképviselője, aminek tartalma

aszerint változik, hogy az egyének értékítélete milyen. A munkavállalók változásával megváltozhat az, hogy e közösség mikor tartja szükségesnek a megszólalást, milyen értékekkel tud azonosulni. Ahogy azt már korábban jeleztük, az érintettség a környezetvédelmi ügyekben nagy úr, a munkavállalók fellépését közvetlenül befolyásolja, hogy kinek az elvárásaihoz kell igazodniuk, kinek kell megfelelniük. Lényeges különbség is lehet amögött, hogy az egyes munkavállalók miért viszonyulnak másként a negatív hatásokhoz. A hatásterületen kívül élő munkavállalónak nem kell családját féltetnie, és könnyebben hagyja ott azt a helyet, aminek az értékrendjével nem ért egyet, ha van más munkalehetősége is.

Ahogy a tulajdonosok és a tagok, úgy a munkavállalók személyében bekövetkező változások is lényegesen módosíthatják a környezeti ügyek kezelését. Mindez pedig kihatással van a harmadik csoport, a hitelezők csoportjának védelmére.

A hitelezővédelem, mint arról korábban már volt szó, tág értelemben használatos, nemcsak a szerződések alapján létrejött hitelezői jogviszony hitelezőit foglalja magában, hanem mindazokat, akiknek pénzben kifejezhető követelése van. A hitelezőket két csoportba sorolhatjuk abból a szempontból, hogy pénzt adnak a működésre, vagy pénzzel tartoznak nekik a működésből fakadóan. Környezetvédelmi szempontból mindkét csoport érdekes lehet. Először is szükséges rögzíteni azt, hogy a Ptk. nem tesz különbséget aközött, hogy a hitelező melyik csoportba tartozik, és a hitelező védelme szempontjából azt sem értékeli, hogy a többi hitelező miért került hitelezői pozícióba.

A hitelezővédelmi szabályok elsősorban azt a célt szolgálják, hogy a követelések kielégítéséhez szükséges vagyontfedezet ne tűnjön el, a hitelezői igények ne maradjanak kielégítetlenül. Ebből következően nincs különbség a hitelezők között, hiszen nem vizsgálja senki, hogy az első csoportba tartozó hitelező figyelembe vette-e a gazdasági társaság mint környezethasználó tevékenységét, környezeti szempontból értékelte-e üzletpolitikáját, vizsgálta-e azt, hogyan épülnek be a megelőzés költségei az árakba, stb. Még akkor sem, ha ma már egyre gyakrabban találkozhatunk azzal, hogy a hitelezők hitelpolitikájukon keresztül aktív részesévé kívánnak válni a fenntartható fejlődésre való átállásnak, és azokat a gazdasági vállalkozásokat „támogatják” pénzügyi forrásaikkal, amelyek a társadalmi felelősségvállalás jegyében a megelőzéssel járó költségekkel számolnak, és azt beépítik ár- és díjképzésükbe, illetve amelyek működésükhöz megteremtik a környezethasználat negatív hatásainak kivédését. Az első csoportba tartozó hitelezők között tehát jelentős különbség lehet aszerint, hogy a környezethasználatot kapcsolatos költségeket a vállalkozások részének tekintik, vagy elfogadják azt, hogy ezek externális költséggé váljanak. Ez utób-

binak automatikus következménye, hogy a hitelezők között megjelenhet egy olyan károsult kör mint hitelező, akiknek megjelenését kivédik a társadalmi felelősséget vállaló hitelezők. Ennek ellenére mégisincs különbség a két hitelezői kör között, mert az eltérő hitelezői magatartást a Ptk. nem tudja kezelni. Ez annak következménye, hogy vélelmezett a hitelezők érdekazonosságára. Ami természetesen részben igaz is, hiszen a pénzügyi hitelt nyújtó szervezet, annak reményében nyújt hitelt, hogy a befektetése megtérül és kamatot is kap érte. Azt, hogy ehhez milyen áron jut, a Ptk. a hitelezők vonatkozásában – egymáshoz való viszonyában – nem értékeli, akkor sem, ha az általában elvárhatóság alapjává a fenntarthatóság válik, mert nincsen olyan eszköz, amely ezt lehetővé tenné. Elvileg a hitelezői követelések társadalmi megítélésében van különbség, és ezt fejezi ki a hitelezők kielégítési sorrendje. E sorrend kialakításakor azonban a társadalmi felelősségvállalás mint sorrendiséget meghatározó szempont nem jelenik meg. Ez részben annak is betudható, hogy a szennyező fizet elvének érvényesítésére nincs általános megoldás annak ellenére, hogy látszólag egyértelmű elvről beszélünk: az fizesse a költségeket, aki miatt felmerültek.

A környezeti externális költségek fedezésének módját is többféle megoldás jellemzi. E költségek megfizetése alapvetően három csoportra terhelhető, 1. a környezethasználóra, 2. a kár elviselőire, 3. az adófizetőkre. Az első csoport esetén a költségviselő valójában a szolgáltatást, illetve a terméket használók csoportja a díjon/áron keresztül, míg a harmadik körbe mindkét csoport tagjai beletartoznak, amennyiben adófizetők. Az externális költségek fedezetének hiánya a jogi személy szintjén nem jelenti azt, hogy az adott gazdasági tevékenység nem tud jövedelmet termelni, különösen akkor, ha az externális költségek beépülése azért marad el, mert szándékosan nem veszik figyelembe. Általánosan elfogadott álláspont, hogy e költségek beépítése a díjak, az árak emelkedéséhez vezet, és ennek van egy olyan szintje, amely a szolgáltatások igénybe vevői, a termékek használói számára – különösen a fogyasztók számára – már elfogadhatatlan. Emiatt a gazdálkodó szervezetek úgy értékelhetik, hogy e költségek megjelenítése a díjban azonos értékű azzal, mintha a gazdasági tevékenység felhagyásáról döntöttek volna. Ma már azonban ezzel a nézettel szemben egyre gyakrabban jelennek meg a környezettudatos döntések pozitív oldalát kiemelő elméletek, szabványok és gyakorlatok (pl. ISO 4000 szabványok, EMAS rendszerhez tartozás, környezetirányítási rendszer bevezetése, tisztességes kereskedelem [fair trade], stb.). Mindez arra hívja fel a figyelmet, hogy a környezeti költségek fedezetének biztosítása részben a jogalkotó, részben a jogi személy döntési kompetenciájába tartozik. A jogi személy döntési szabadságának pénzügyi korlátait a hitelezők magatartása is kijelöli. A jogi személy

környezethasználattal járó költségeinek elismerése vagy figyelmen kívül hagyása a pénzügyi forrást biztosító hitelezők részéről közvetlenül befolyásolja azt, hogy kik és mikor válnak hitelezővé amiatt, hogy a környezethasználat negatív hatásának áldozataivá lettek.

A Ptk. hitelezővédelmi szabályai arra nem alkalmasak, hogy a két fő hitelezői csoport tagjainak – aki pénzt biztosít a jogi személynek, illetve akinek a jogi személy tartozik – egymáshoz való viszonyát rendezze, hiszen nem is az a célja. A jogi személynek kell olyan magatartást tanúsítania, amely biztosítja, hogy a környezethasználat ne jelentsen veszélyt és ne károsítson. A jogi személyre vonatkozó diszpozitív szabályok ebből a szempontból az önszabályozás fontos eszközei. A Ptk. a klasszikus hitelezővédelmi szabályokat tartalmazza, de lehetővé teszi, hogy a jogi személy éljen törvény adta szabadságával és olyan jogi személyt hozzon létre – akár tevékenységének korlátok közé szorításával is –, amely köteles a környezeti szempontokat is figyelembe venni. Így elkerülhető vagy csökkenthető lenne a második hitelezői csoport környezeti károsultjainak megjelenése. E körre vonatkozóan szükséges még egy megjegyzést tennünk. A környezeti károk térben és időben gyakran válnak el a konkrét tevékenység végzésének időpontjától és helyétől, a negatív hatás gyakran nem várt helyen és módon, valamint nem várt időben jelentkeznek. Ez igaz a nemzedékek viszonyában is. Ha a jelen nemzedék nem vállalja a negatív környezeti hatások megelőzését és felszámolását, akkor a jövő nemzedék tagjait teszi hitelezőkké. Hogy ez a hitelezői pozíció csak jelképes, vagy valódi is lehet, az attól függ, hogy elfogadjuk-e a jövő nemzedék tagjainak jogképességét és igényérvényesítési jogát.

A Ptk. védelmi szabályai többnyire eljárás jellegűek, garanciát jelentenek arra, hogy a döntésekben az érintettek részt tudjanak venni, a megalapozott és felelős döntéshez szükséges tájékoztatást időben megkapják. Ezek az elsősorban belső szabályok teremtik meg az egyensúlyt az alapítói (tagok), az ügyvezetői és a munkavállalói érdekek között a belső ellenőrzés feltételeinek biztosítása mellett. A másik körbe azokat a szabályokat sorolhatjuk, amelyek a vagyoni hozzájárulásokról rendelkeznek, meghatározva a jellegüket, és a kötelezettségek teljesítésének feltételrendszerét. Ezek a szabályok biztosítják, hogy a jogi személy alapítói, vezetése – ideértve a belső ellenőrzést végző felügyelő bizottságot is – megismerje a jogi személy működésének pozitív eredményeit és negatív következményeit, és legalább évente egyszer szembesüljön környezetterhelő tevékenységének jellegével és mértékével, a veszélyek és kockázatok jelentőségével, a bekövetkezett károk nagyságával. Az ismeretek alapján van

lehetőségük arra, hogy meghozzák azokat a döntéseket, amelyek a veszélyek elhárítását és a károk csökkentését, valamint felszámolását szolgálják.

A Ptk. jogi személlyel kapcsolatos védelmi szabályai között vannak olyanok, amelyek hozzájárulhatnak a környezeti teherviselők érdekeinek védelméhez is. Különösen ilyennek tekinthetők azok az eltérést korlátozó rendelkezések, amelyek nem teszik lehetővé a gazdasági társaság felügyelő bizottságát megillető jogkörök csökkentését. Ezek közül kiemelendő, hogy a felügyelőbizottság jogosult szakértőt igénybe venni (3:120. § (1)), továbbá összehívhatja a társaság legfőbb szervének ülését, ha azt tapasztalja, hogy az ügyvezetés tevékenysége nem megfelelő, akár azért, mert ellentétes a jogszabályokkal, akár azért, mert nem áll összhangban az alapítói vagy a társaság legfőbb döntéshozói szervének akaratával. Míg az első körbe tartozó követelményrendszert a jogalkotók, illetve a hatóságok határozzák meg, addig a második körbe tartozó követelmények a jogi személy létrehozói szándékától függenek. A felügyelőbizottság jogköre felhívja a figyelmet arra, milyen nagy jelentősége van annak, hogy a létesítés, valamint a működés során megszülető dokumentumokon keresztül milyen elvárás fogalmazódik meg az ügyvezetéssel szemben.

A védelmi szabályoktól való eltérés korlátozottsága a jogi személyekre vonatkozó rendelkezések diszpozitív jellegével együtt a fenntarthatóság irányába való elmozdulás megerősödését szolgálhatja, ha erre megvan az alapítói szándék, különösen, ha az a jogi személy létesítő okiratában is már megjelenik (pl. a választott névben, vagy a pénzügyi hozzájárulásokra vonatkozó kötelezettségekben). Az így megszülető dokumentumok értékközvetítők, az alapítók társadalomképének tükröi, egyfajta összegzése a saját magukkal és másokkal szembeni elvárásoknak. E szemléletmód egyik jó kifejező eszköze, hogy a vezetők miképp viszonyulnak a környezetterheléssel együtt járó költségekhez, mennyiben veszik figyelembe a gazdasági hatásokon túl a társadalmi és a természeti hatásokat és vajon ezeket a költségeket externális költségnek tekintik-e.

A jogi személyek magatartása – ideértve önszabályozásukat – azonban nemcsak a jogi személyről magáról, hanem a társadalomról is tükörképet mutat, hiszen tevékenységüket a hazai kultúrához igazodva végzik. A kultúra magában foglalja a jogi és nem jogi szabályokat, társadalmi elvárásokat, s ezeken keresztül kapnak értelmet a környezetjogi elvek is, így a megelőzés, az elővigyázatosság vagy a szennyező fizet elve. Hozzászoktunk ahhoz, hogy a társadalmi részvétel elvét elsősorban a jogalkotásban vagy a közigazgatási eljárásokban való részvételre szűkítsük le, pedig a Ptk. is tartalmaz számos olyan rendelkezést, amely e tekintetben értelmezhető. Gondoljunk csak a szomszédjogi vitákra, milyen sokat meg lehetne előzni, ha a jogi személy létrehozói

belső szabályai között általános követelményként rögzítenék az érintett felekkel való egyeztetés kötelezettségét, s a jogi személy nem csak arra hivatkozna, hogy magatartása a közjogi szabályok szerint jogszerű. De ezekre a kérdésekre a későbbiekben részletesen is kitérünk. Arra azonban itt is szükséges felhívni a figyelmet, hogy a jogi személyek magatartásának alakulásában fontos szerepet tölt be az, hogy a társadalom milyen tartalommal tölti meg a jóhiszeműség és tisztesség elvét, milyen magatartást tart az általában elvárhatóság követelményével összhangban állónak és ezért elfogadhatónak.

A jogi személyek a bírósági nyilvántartásba vétellel jönnek létre. Mivel a nyilvántartásba vételt a nyilvántartó bíróság jogszabályban meghatározott ok miatt megtagadhatja, ezért ez a környezetjogi szabályozás számára lehetőséget nyújt arra, hogy olyan feltételeket határozzon meg, amelyek az adott környezethasználathoz és közösségi érdekhez a leginkább illeszkedik. Ebbe a körbe tartozónak tekinthetjük azokat a szabályokat is, amelyek a környezet védelme szempontjából fontos közszolgáltatásokat – például a víz- és csatornaszolgáltatást – nyújtó szolgáltatók tulajdonosi viszonyaira vonatkoznak. Ahhoz, hogy ezek a szabályok valóban be tudják tölteni funkciójukat, arra van szükség, hogy a jogalkotó tiszteletben tartsa a fogalmak magánjogi tartalmát és azt válassza ki, amelyik a cél elérésére valóban alkalmas. Itt csak utalunk arra, hogy akkor, amikor az önkormányzat tulajdonában lévő víziközműveket a jogalkotó a korlátozottan forgalomképes dolgok közé sorolta, lehetővé vált olyan közszolgáltató bejegyzése, amelyiknek vagyonaiba az alapító önkormányzat e közműveket apportként bevitte. Ha a jogszabály a közműveket forgalomképtelennek minősítette volna, akkor a bíróság a nyilvántartásba vételt megtagadhatta volna. Ez pedig azt jelenti, hogy a jogalkotó nem megfelelő eszközt választott ki az elsődleges szabályozó funkció ellátására. Ezzel szemben, ahogy az a korábbiak alapján is látható, a jogi személyre vonatkozó általános szabályok kapcsán is felmerülhet az igény, hogy a Ptk. rendelkezései más értelmet is nyerjenek, betöltve a másodlagos szabályozás szerepét. Nincs ez másként a létesítő okiratra vonatkozó szabályok esetén sem.

3:5. § *[A létesítő okirat tartalma]*

A jogi személy létesítő okiratában a jogi személy létesítésére irányuló akarat kifejezésén túl meg kell határozni

- a) a jogi személy nevét;
- b) a jogi személy székhelyét;
- c) a jogi személy célját vagy fő tevékenységét;

- d) a jogi személyt létesítő személy vagy személyek nevét, valamint azok lakóhelyét vagy székhelyét;
- e) a jogi személy részére teljesítendő vagyoni hozzájárulásokat, azok értékét, továbbá a vagyon rendelkezésre bocsátásának módját és idejét; és
- f) a jogi személy első vezető tisztségviselőjét.

A létesítő okirat kötelező tartalmi elemei a különböző típusok esetén más-más szempontból fontosak, pl.: az egyesület esetén a jogi személy célja és működési területe lesz az, amely meghatározza, hogy milyen közigazgatási eljárásokban vehet majd részt, míg a vagyoni hozzájárulásokra vonatkozó szabályok a gazdasági társaság esetén nyerne nagyobb jelentőséget. A jogi személy neve azonban mindegyik típusnál kiemelt szerepet kaphat, hiszen a Ptk. a névre vonatkozóan is általános szabályokat fogalmazott meg.

3:6. § [A jogi személy neve]

- (1) A jogi személy nevének olyan mértékben kell különböznie a korábban nyilvántartásba vett más jogi személy elnevezésétől, hogy azzal ne legyen összetéveszthető. Ha több jogi személy nyilvántartásba vételét kéri azonos vagy összetéveszthető név alatt, a név viselésének joga azt illeti meg, aki kérelmét elsőként nyújtotta be.
- (2) A jogi személy neve nem kelthet a valósággal ellentétes látszatot. A jogi személy típusára vagy formájára vonatkozó elnevezést a jogi személy nevében fel kell tüntetni.
- (3) A jogi személy nevében a jogi személy típusát, ha a név a jogi személy tevékenységét is tartalmazza, akkor a tevékenységet is magyar nyelven, a magyar helyesírás követelményeinek megfelelően kell feltüntetni.

A névnek a megkülönböztethetőségen túl hármas követelménynek kell megfelelnie: a névkizárólagosság, a névvalódiság és a névszabatosság követelményének. Környezetvédelmi szempontból a három közül a névvalódiság követelménye a legizgalmasabb kérdés, hiszen a név akkor tekinthető „*valódinak*”, ha az összhangban van a jogi személy céljával és tevékenységével.⁶⁶ A kettő egymáshoz való viszonyát először az alapításkor kell vizsgálni. A név akkor „*jó*”, ha nem alkalmas arra, hogy a valósággal ellentétes látszatot keltsen. A névvalódiság követelményének való megfelelést először a létesítéskor vizsgálják. Ez a megelőzési típusú ellenőrzés biztosítja azt, hogy csak olyan jogi személy kezdhesse meg működését, amelynek neve a Ptk. rendelkezésein túl megfelel azoknak a céloknak és tevékenységnek is, amelyről a létesítők

⁶⁶ Fővárosi Ítéltábla 1.Pkf.26.186/2006/4..

határoztak. Felmerül a kérdés, vajon a név és a valóság közötti összhangnak csak az alapításkor kell meglennie, vagy a jogi személy működése során sem kelthet téves látszatot. Ebből a szempontból iránymutató a Ptk.-nak az a kötelező rendelkezése, hogy a névben fel kell tüntetni a jogi személy típusára vagy formájára vonatkozó elnevezést. E rendelkezésnek a jogi személy működése során van jelentősége, így a név alapján a jogi személlyel kapcsolatba kerülő személyek már a névből tudhatják, hogy milyen, a típuskényszerből adódó jogok és kötelezettségek illetik meg, illetve terhelik az adott jogi személyt, hitelezőként mire számíthat. Valószínű, hogy mindenki a névvalódisággal ellentétesen tartaná, ha egy közkereseti társaság saját nevében a „kkt.” rövidítés helyett a „kft.” jelzést tüntetné föl, amely a korlátolt felelősségű társaság jele, mert az azt a látszatot keltené, hogy a jogi személy felelősége korlátozott. Ez ellentétes lenne a közkereseti társaságokra vonatkozó szabályozással, mert aszerint a tagok a társaság kötelezettségeiért nemcsak a társasági vagyonnal, hanem saját vagyonukkal is korlátlanul és egyetemlegesen kötelesek helytállni. A helytállási kötelezettségnek egyértelműen a működés során keletkező harmadik személyekkel szembeni kötelezettségek teljesítése szempontjából van jelentősége. Ebből joggal vonhatjuk le azt a következtetést, hogy az összhang fenntartása a jogi személy teljes életciklusa alatt számonkérhető követelmény.

A következő tisztázandó kérdés, hogy milyen szempontok mentén értékelendő a név és a valóság közötti összhang a működés során, különösen akkor, ha a névben szereplő szó, kifejezés egyértelmű utalást tesz a jogi személy céljára, tevékenységére. Tekinthető-e téves látszat keltésre alkalmasnak például az, ha a jogi személy nevében szereplő „környezetvédelem” kifejezés ellenére tevékenységét úgy folytatja, hogy azzal a környezetet veszélyezteti, esetleg károsítja, a környezethasználattal együtt járó megelőzési költségeket nem veszi figyelembe, azt externális költségként a társadalom tagjaira hárítja? A válasz a szó, a kifejezés tartalmától függ, mennyire tekinthető tartalma állandónak és abszolútnak. A jogi személy típusára, jellegére utaló kifejezés feltüntetése esetén a tartalmat a Ptk. rögzíti. Ez nem jelenti azt, hogy a tartalom változatlan, de azt igen, hogy mindenki számára megismerhető és azonos tartalmat hordozó. Hasonló mondható el a környezetvédelem szó esetén is, hiszen rendelkezünk olyan törvénnyel, amely meghatározza annak tartalmát, és így referenciapontként használható. Bár törvényi rendelkezés nélkül is érezhető, hogy a környezetet károsító jogi személy nem tekinthető környezetvédőnek.

Vannak olyan tevékenységek, amelyek esetén egy-egy környezetszennyező esemény bekövetkezésének kizárása szinte lehetetlen, mert az alkalmazott technológia azt nem teszi lehetővé. Ennek ellenére a jogi személy mindent

megtehet annak érdekében, hogy a környezethasználattal járó negatív hatásokat minimálisra csökkentse, a környezetkárosítást megelőzze. Ennek elismerése jelenik meg a „környezetbarát” jelölésekben is. Ez a kifejezés – a jogi szabályozás alapján – relatív tartalmat hordoz, mert a termékek, szolgáltatások összehasonlításán alapul. Ezzel szemben a „környezetvédelem” szó tartalma abszolút jellegű, mert nem összehasonlításra épül, és arra a komplex tevékenységre utal, amely egyszerre védi az elemeket, a köztük lévő folyamatokat.

A mindennapi életben a környezetvédelem szót nem a fenti abszolút értelemben használják, hanem a környezetbarát szóhoz hasonlóan relatív értelemben, bár a viszonyítási alap más: nem a termékek és szolgáltatások összehasonlítása, hanem a környezethasználattal együtt járó negatív hatások társadalmi megítélése. E hatások elfogadottságától vagy elutasításától függ, hogy mit tekintünk környezetvédőnek és mit nem. A társadalmi elváráshoz, a társadalmi értékrendhez viszonyítva válik, válhat egy jogi személy tevékenysége környezetvédelmivé és fogadjuk el nevében a szó megjelenítését. Alapvetően tehát nem objektív valóságról van szó, hanem a tények értékrendhez igazodó értékeléséről. Ebből következően a jogi személyek elnevezése a névvalódiság követelményére tekintettel a társadalom értékrendjének egyik tükré.

3:8. § [A jogi személy tevékenysége]

A jogi személy minden olyan tevékenységet folytathat, amelyet jogszabály nem tilt vagy nem korlátoz.

A társadalmi értékrendet tükrözi az is, hogy a jogi személy milyen tevékenységet folytathat. A *mindent szabad, amit jogszabály nem tilt, vagy nem korlátoz* szabadságának értelmezésekor meghatározó lehet, hogy a társadalom tagjai miként értelmezik az általános környezetvédelmi tiltó és korlátozó szabályokat.

Második rész Egyesület

A jogi személyek közül környezetjogi szempontból kiemelendők az egyesületi formát választó civil szervezetek, ugyanis a környezetvédelmi törvény e szervezeteknek kereshetőségi jogot biztosít a környezetet veszélyeztető, szennyező vagy károsító környezethasználóval szemben. Ugyanakkor a Ptk. egyesületekre vonatkozó szabályozása miatt e joggal a szervezetek nem mindig mernek élni. A környezeti perekre jellemző, hogy olyan szakkérdésekben is döntenie kell

a bíróságnak, amelyek költséges szakértői közreműködést igényelnek, és pervesztés esetén e költségek megfizetése az egyesület kötelezettségévé válik. Amennyiben az egyesületnek nincsen kiszámítható és biztos bevétele akár a tagsági díjakból, akár más forrásból, akkor ezek a tartozások az egyesület egyéb tevékenységének folytatását is ellehetetleníthetik, és végül ahhoz vezethetnek, hogy a tagság az egyesület megszüntetése mellett dönt. Az egyesület jogutód nélküli megszűnése esetén vezető tisztségviselői a gazdálkodó szervezetek vezetőihez hasonlóan felelnek a kielégítetlen hitelezői követelésekért.

3:86. § *[A vezető tisztségviselők felelőssége jogutód nélküli megszűnés esetén]*

- (1) Az egyesület jogutód nélküli megszűnése után a vezető tisztségviselőkkel szemben e minőségükben az egyesületnek okozott károk miatti kártérítési igényt – a jogerős bírósági törléstől számított egy éven belül – az egyesület törlésének időpontjában tagsági jogviszonyban álló tag vagy az érvényesítheti, akinek a részére a megszűnőkor fennmaradó egyesületi vagyont át kellett adni, vagy ha lett volna vagyon, át kellett volna adni.
- (2) Ha az egyesület jogutód nélkül megszűnik, a hitelezők kielégítetlen követelésük erejéig kártérítési igényt érvényesíthetnek az egyesület vezető tisztségviselőivel szemben a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint, ha a vezető tisztségviselő az egyesület fizetési képzetlenségével fenyegető helyzetet beállta után a hitelezői érdekeket nem vette figyelembe. Ez a rendelkezés végelszámolással történő megszűnés esetén nem alkalmazható.

Nem kétséges, hogy a szakértői perköltség ki nem fizetése olyan adósság, amely az egyesület jogutód nélküli megszűnése során hitelezői igényként érvényesíthető. Ugyanakkor kérdésként merül föl, hogy a perköltség megfizetésének kötelezettségét kimondó bírósági határozatot kell-e, és mikortól kell fizetési képzetlenséggel fenyegető helyzetként értékelni. Az sem egyértelmű, hogy egy ilyen tartozás megléte után indított újabb per, ha az eredményét tekintve negatív volt, vajon minősíthető-e a hitelezői érdekeket figyelmen kívül hagyó magatartásnak. Amennyiben igen, akkor ez azzal a következménnyel járna, hogy a civil szervezetek vezető tisztségviselői mindent megtennének annak érdekében, hogy az egyesület csak olyan esetben forduljon bírósághoz, amikor a tényállás tisztázásához biztosan nem kell szakértőt igénybe venni. Márpedig a környezeti ügyek jellegéből és tárgyából adódóan ezek száma elenyésző lenne.

A környezetjogban a környezetvédelmi szervezetek perlési joga a társadalmi részvétel és a társadalmi ellenőrzés egyik garanciális eszköze. E szervezetek környezethasználóval szembeni fellépése kiegészíti a közjogi szabályozás rendszerét és a hatósági ellenőrzést. Az a szabály, amely lehetővé teszi, hogy a

környezetvédelmi szervezet a bíróságtól kérje a környezethasználó jogellenes magatartástól való eltiltását akkor is, ha a hatóság hasonló tartalmú kötelezést már kiadott, a környezethasználók és közvetve a környezeti teherviselők közötti vitarendezés egyik eszköze. Amennyiben olyan bírói gyakorlat alakulna ki, amelyik az egyesület vezetői tisztségviselőinek felelősségét állapítaná meg a vesztes perek miatt, akkor az közvetett módon ugyan, de negatívan hatna a környezet, illetve a környezeti teherviselők védelmét szolgáló társadalmi ellenőrzés e fontos jogintézményére.

Hetedik rész

Az állam részvétele a polgári jogi jogviszonyokban

3:405. § *[Az állam jogalanyisága]*

- (1) Az állam a polgári jogi jogviszonyokban jogi személyként vesz részt.
- (2) Az államot a polgári jogi jogviszonyokban az állami vagyon felügyeletéért felelős miniszter képviseli.

A Ptk. az állam jogalanyiságát rögzíti, az önkormányzatokat külön nem említi. Ezt hiányosságnak is tekinthetjük, hiszen az Alaptörvény szerint az állam és az önkormányzatok vagyona együttesen testesíti meg a nemzeti vagyont. Az „állam” az Alaptörvény rendelkezései szerint hol magában foglalja az önkormányzatokat, hol azoktól elhatárolva jelenik meg. A nemzeti vagyon esetében ez utóbbi történik. A Ptk. is ez utóbbira utal azáltal, hogy az állami vagyonnal kapcsolatos jogügyletekben képviselőként az érte felelős minisztert jelöli meg. A helyi önkormányzat jogi személyisége az önkormányzati törvényből fakad (2011. évi CLXXXIX. tv. 41.§ (1)), a jogi személyekre vonatkozó rendelkezéseket az önkormányzati törvényben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

A Ptk. nem tartalmaz az állammal szemben más jogalanyokhoz képest többtelvárást. Az értelmezési alapelvre tekintettel azonban kiemelendőnek tartjuk az Alaptörvény 38. cikkéből fakadó kötelezettséget, mely véleményünk szerint a polgári jogi jogviszonyokban is érvényesítendő általános követelményként jelenik meg.

3:406. § *[Helytállás az állami kötelezettségeikért]*

Az államot és az államháztartás részét képező jogi személyt a polgári jogi jogviszonyból fakadó kötelezettsége költségvetési fedezet hiányában is terheli.

A Ptk. e helytállási kötelezettségre vonatkozó szabálya is a jogalanyokkal szembeni azonos elvárást fogalmazza meg. Ez az általános kötelezettség az állam mellett minden olyan jogi személyre kiterjed, ami az államháztartás részét képezi, így az önkormányzatokra is. Mindez egyfajta rögzítése annak, hogy a jogalanyok között nincsen különbség, a vállalt kötelezettségért való felelősség azonos, és független attól, hogy kiről – az államról, más jogi személyről vagy természetes személyről – van szó. Ez a rendelkezés, ha bírósági érvényesítése nem ütközik majd akadályba, az Alaptörvényben is megfogalmazott felelős, a természeti erőforrások gondos használatával összhangban álló magatartás kikényszerítését segítheti elő.

Ötödik könyv Dologi jog

A Ptk. dologi jogi szabályai között számos található, amely a környezetjogi szabályozás szempontjából releváns, vagy az lehet. Bár a Ptk. a régi Ptk.-hoz képest több szerkezeti változást hozott, ezek a környezetjog szabályozása szempontjából nem tartoznak a lényegi kérdések közé, ezért ezekkel nem foglalkozunk.

Első rész A birtok

5:1. § [*Birtokos*]

- (1) Birtokos az, aki a dolgot sajátjaként vagy a dolog időleges birtokára jogosító jogviszony alapján hatalmában tartja.
- (2) Olyan birtokos mellett, aki a dolog időleges birtokára jogosító jogviszony alapján tényleges hatalmában tartja a dolgot (albirtokos), birtokosnak kell tekinteni azt is, akitől a tényleges hatalmat gyakorló a birtokát származtatja (főbirtokos).
- (3) Birtokos az is, akitől a dolog jogalap nélkül időlegesen más személy tényleges hatalmába került.

A környezetjog birtokoshoz való viszonya többféle lehet, attól függően, hogy környezeti teherviselőről vagy környezethasználóról van szó. Míg a magánjog a birtokos – abszolút szerkezetű jogviszonyból fakadó – jogosultságait emeli ki, addig a környezetjogi szabályozás számára az is fontos, hogy a birtokos az a személy, aki a dolgot hatalmában tartja és ezért ő az, akinek lehetősége van arra, hogy a dologhoz köthető szükséges intézkedéseket megtegye akár a dolog védelmében, akár a dolog negatív hatásának megelőzésére, a károk csökkentésére, helyreállítására. Emiatt számos környezetjogi szabály van, amely a birtokosra és nem a tulajdonosra ró kötelezettséget. Vegyük például a veszélyes hulladékot. Egy hulladék attól lesz veszélyes hulladék, hogy olyan tulajdonságokkal

rendelkezik, amelyek miatt veszélyes lehet az emberre és a környezetre, mert többek között gyúlékony, mérgező, vagy akár könnyen felrobban. E tulajdonságok miatt fontos, hogy a nekik megfelelő kezelési kötelezettség azt a személyt terhelje, akinek a dolog a birtokában van, aki azt ténylegesen hatalmában tartja. Hasonló megállapítást tehetünk azokra a dolgokra is, amelyek nem veszélyesek, hanem veszélyeztetettek és ebből adódóan különleges kezelést igényelnek, például a védett növény- és állatfajok egyedei.

5:2. § [*A birtok megszerzése*]

A dolog birtokát megszerzi, akinek a dolog tényleges hatalmába jut.

Amikor a dolog valamilyen tulajdonsága az, ami miatt sajátos gondoskodásra van szükség, akkor a környezetjogi kötelezettség magához a dologhoz kötődik és teljesítése a mindenkori birtokostól számonkérhető. Ebből következően az ilyen dolgok fölött tényleges hatalmat szerző személy nemcsak jogosultságot szerez, hanem egyben kötelezettséget is.

5:3. § [*Birtokátruházás*]

- (1) A birtok átruházása a dolog feletti tényleges hatalomnak az erre irányuló megállapodás alapján való átengedésével valósul meg. A birtokátruházásra a szerződés létrejöttére és érvényességére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.
- (2) A birtokátruházás a birtokos és a birtok megszerzőjének erre irányuló megállapodásával megvalósul, ha
 - a) a birtokot megszerző fél a dolgot albirtokosként már birtokában tartja; vagy
 - b) az átruházó fél a dolgot albirtokosként továbbra is birtokában tartja.
- (3) A birtokátruházás a birtokos dolog feletti tényleges hatalmának megszűntetésével megvalósul, ha ebben a birtokos és a birtok megszerzője megállapodnak.
- (4) Ha a dolog harmadik személy birtokában van, a birtokátruházás a dolog kiadása iránti igénynek a birtokot szerző félre való átruházásával megvalósul, ha ebben a birtokos és a birtokot szerző fél megállapodnak.

A környezetjog hatálya alá tartozó dolgok között vannak olyanok, amelyek birtoklására nem mindenki alkalmas, mert tartásuk olyan sajátos körülményeket kíván meg, amelyek nincsenek meg mindenkinél, vagy a birtokostól olyan sajátos tudás meglétét várja el, amellyel nem mindenki rendelkezik. A környezetjog ezért korlátozhatja azt, hogy egyes dolgok kinek a birtokába kerülhetnek. A védett növény- és állatfajok kereskedelmének megakadályozását

szolgálja például az a rendelkezés, mely szerint azok birtoklása is engedélyhez kötött. Ebben az esetben is igaz, hogy a birtok megszerzésének korlátozott volta a dologtól elválaszthatatlan, ugyanakkor a korlátozás a tényleges birtokba adáson túl arra az esetre is vonatkozik, amikor a dolog még nincsen a birtokos birtokában, arra csak igénye keletkezett.

5:4. § [*A birtok elvesztése*]

- (1) A birtokot a birtokos elveszti, ha a dolog feletti tényleges hatalom gyakorlásával véglegesen felhagy, vagy ha a dolog birtokát más szerzi meg.
- (2) A birtok nem vész el azzal, hogy a birtokos a tényleges hatalom gyakorlásában időlegesen akadályoztatva van.
- (3) A birtokos halálával vagy jogutódlással való megszűnésével a dolog birtoka a hagyaték megnyílásával vagy a jogutódlással az örökösre vagy a jogutódra száll át. Az örökös vagy a jogutód birtokosi helyzetét az örökghagyó vagy a más jogelőd birtokláshoz való jogcíme határozza meg.

A Ptk. új szabályai közé tartozik az a rendelkezés, amely a birtok elvesztésére vonatkozik. A birtok elvesztésének két módozatát szabályozza. Az első esetben a dolog elvesztése a birtokos akaratának megnyilvánulása, míg a második esetben a lényegi elem az, hogy a dolog más birtokába kerül. Környezetjogi szempontból az első szabályozás okozhat problémát, mert a birtok akaratlagos elvesztése azzal a következménnyel járhat, hogy a dolog fölött senki sem gyakorol tényleges hatalmat, mintegy uratlan dologgá válik, ezáltal nem lesz olyan személy, aki a dologhoz kötődő védő-óvó intézkedések megtételére kötelezett lehetne. A Ptk. a birtok akaratlagos elvesztését nem a birtokos jogaként szabályozza, hanem azt a tényt rögzíti, hogy a birtokos ilyen magatartása a birtok elvesztését eredményezi. Kérdés, hogy a birtoklással való felhagyásra tekinthetünk-e jogként vagy sem, különösen akkor, ha a dologhoz olyan kötelezettség kötődik, amely feltételezi a dolog feletti tényleges uralmat. A környezetjog a közjogi szabályok címzettjének azért a birtokost nevezte meg, mert ezen keresztül biztosítható a környezet védelme. A régi Ptk. a birtok elvesztésére vonatkozó szabályokat nem tartalmazott, így a környezetjogi szabályok jellemzően nem térnek ki arra, hogy bizonyos dolgok birtoklásával felhagyni nem lehet. A környezetjogi szabályozás célja, és a szabályozás lényege abban ragadható meg, hogy mindig legyen olyan személy, aki a dolog fölött tényleges uralmat gyakorolja és ezen keresztül megelőzhető legyen a dolgot fenyegető, vagy a dolog miatt bekövetkező közvetlen veszély megjelenése. Ha a birtoklással ezekben az esetekben is jogszerűen mindig fel lehetne hagyni anélkül, hogy a dolog más birtokába kerülne, akkor ezzel megszakadna a kötelezettek láncolata, veszélyeztetve a környezetjogi szabályozás

céljának megvalósulását. Ha a környezetjog magánjogi eszközt alkalmaz, akkor az feltételezi a magánjogi szankciók megállapíthatóságát, alkalmazhatóságát, magánjogi kötelezett nélkül azonban erre nincsen lehetőség.

A birtok elvesztésének akaratlagos módja felveti azt a kérdést is, vajon minden esetben hulladéknak tekintendő-e a birtokos hatalmából így kikerült dolog. A hulladék fogalmának két lényegi eleme van: 1. a birtokos megválása a dologtól, és 2. a megválás oka, mely lehet saját akarat, szándék vagy kötelezettség. Amikor a birtokos egy anyagtól vagy terméktől azért válik meg, mert nincsen már rá szüksége, akkor ez megféleltethető a birtok akaratlagos elvesztésével. A hulladékos szabályozás alapján a Ptk. szerinti birtok elvesztője a hulladék termelője. A környezetjog részletesen szabályozza a hulladék sorsát, ideértve a hulladéktermelő és a hulladékbirtokos jogait, kötelezettségeit és a jogkövetkezményeket, ha azok teljesítése elmarad. Kérdés tehát, hogy a dolog akaratlagos elvesztése feléleszti-e automatikusan a hulladékos szabályozást, a jogok és kötelezettségek sorát, vagy kialakulhat olyan magánjogi joggyakorlat, amely a közjogi szabályokat e téren figyelmen kívül hagyja. Ha igen, akkor ez szükségessé tenné a hulladékos szabályozás felülvizsgálatát annak megállapítására, hogy az új körülmények között a birtokosra vonatkozó szabályok mennyiben képesek és alkalmasak a környezetjogi szabályozási cél elérésére.

Végül szólnunk kell még a jogi személyeket érintő birtok elvesztési szabályokról. A Ptk. csak a jogutódlással való megszűnés esetére vonatkozó szabályokat tartalmaz. Környezetjogi szempontból a jogutód nélküli megszűnés az, ami számos problémát vet föl, többek között azt, hogy mi lesz a sorsa azoknak a dolgoknak, amelyek a környezet védelme érdekében kötelezettséggel terheltek. A Ptk. csak arról rendelkezik, hogy a jogutód nélkül megszűnő jogi személy hitelezői igények kielégítését követően megmaradt vagyonát sajátos jogutódlásként felosztják a jogi személy tagjai, vagy tagság híján az alapítói jogok gyakorlói között, mert e vagyon őket illeti meg.⁶⁷ Azonban arról már nem rendelkezik a Ptk. hogy mit kell tenni akkor, ha a vagyonra nem tartanak igényt, különösen azért nem, mert birtoklása hasznot nem hoz, csak költségeket keletkeztet.

A környezetjogi szabályozás miatt a birtokost terhelő költségek két nagy csoportba sorolhatók: 1. a dolog veszélyes jellegéből adódó megelőzést és elhárítást szolgáló költségek, 2. azok a költségek, amelyek a közösség számára értéket jelentő dolog megóvásához szükségesek. Bár a költség keletkezésének oka más, mindkét esetre igaz, hogy a közösség érdeke, hogy a dolognak mindig legyen

⁶⁷ 3:48. §

olyan birtokosa, aki ezeket a költségeket képes fedezni, és a kötelezettségeikért helytállni.

5:5. § *[A birtokost megillető birtokvédelem]*

- (1) A birtokost birtokvédelem illeti meg, ha birtokától jogalap nélkül megfosztják vagy birtoklásában jogalap nélkül háborítják (a továbbiakban: tilos önhatalom).
- (2) A birtokost a birtokvédelem mindenkivel szemben megilleti, annak kivételével, akitől a birtokot tilos önhatalommal szerezte meg.
- (3) Az albirtokos jogcíme szerint részesül birtokvédelemben a főbirtokossal szemben.
- (4) Közös birtok esetén a birtokvédelem mindegyik birtokost önállóan megilleti, és bármelyik birtokos követelheti a dolog közös birtokba bocsátását.
- (5) A közös birtokosok egymással szemben a jogcímük szerint jogosultak birtokvédelemre.

A Ptk. birtokvédelmi szabályai lehetővé teszik, hogy a környezeti teherviselő a környezethasználóval szemben fellépjen birtoklásának háborítatlanságáért. A tilos önhatalomnak minősülő magatartás olyan zavarásnak minősül, amelynek megszüntetését a birtokos joggal kérheti. A környezetjog egyik klasszikus kérdése, hogy mely környezethasználói magatartás tekinthető tilos önhatalomnak, amellyel szemben a környezeti teherviselő védelmet kérhet. A bírói gyakorlat azt mutatja, hogy a vita rendezéséhez a bíróság ugyanazokat a szempontokat alkalmazza az érdekek mérlegelésekor, mint a szomszédjogi perekben. Egyik oldalon a zavarás szükségtelensége, másik oldalon a zavarás tűrésének kötelezettsége áll, s e kettő mérlegelése alapján hozható meg a döntés. A birtokvédelmi ügyekben, ahogy a szomszédjogi ügyekben is, a bíróság nem csak a környezethasználó és a környezeti teherviselő közötti vitáról dönt. E vitákhoz ugyanis gyakran az ember és környezete közötti kapcsolat különbsége vezet. A természethez való eltérő viszonyulásból eltérő emberi magatartások következnek, megváltoztatva azt, hogy ki mit él meg birtokának háborításaként. Jól illusztrálja ezt, hogy a tyúkpercek más tartalommal töltődnek meg amiatt, hogy az ingatlanhasználatokban, a települések fejlődésében lényeges változások következtek be. Ma már nem az a vita tárgya, hogy kinek a tyúkjá mikor ment át a másik kertjébe, hanem az, hogy egyáltalán miért kell a tyúk kotkodácsolását hallgatni. A tyúk tojást üdvözlő öröm kotkodácsolása zavaró hanggá válhat annak, akinek nincsen saját tyúkjá. Ahogy falvainkra egyre kevésbé jellemző, hogy a baromfihang a falvak életének szerves részét képezi, mert alig van ház, ahol baromfit tartanak, úgy a városi ember számára egyre kevesebb hely van,

ahova a közlekedés eredetű vagy egyéb zajoktól elmenekülhetne. Egy magatartás tilos önhatalommá minősítésével a bíróság akarva-akaratlanul arról is döntést hoz, hogy milyen fejlődés lesz a településeken elfogadható, mik azok a társadalmi elvárások, amelyek miatt egyik vagy másik zavaró tényezővel szemben tűrés kötelezettség fogalmazható meg.⁶⁸ Mindezek miatt az ilyen típusú ügyekben hozott konkrét döntések a társadalom értékítéletét is tükrözi. Ezekről a kérdésekről részletesebben a szomszédjogi ügyek kapcsán lesz szó.

5:6. § [Önhatalom]

- (1) A tilos önhatalom ellen a birtokos – a birtok megvédéséhez szükséges mértékben – önhatalommal is felléphet.
- (2) Az elveszett birtok visszaszerzése érdekében önhatalommal akkor lehet fellépni, ha a más birtokvédelmi eszköz igénybevételével járó idővesztés a birtokvédelmet meghiúsítaná.

A Ptk. megengedi, hogy a birtokos birtokának megvédése érdekében saját maga lépjen föl a tilos önhatalommal szemben. A környezeti ügyek között tipikusnak számítanak azok a birtokháborítási ügyek, amelyek olyan anyagok vagy hulladékok tárolását sérelmezik a szomszédos ingatlanon, amelyek az ingatlan használatát zavarják. A hulladékok okozta zavarás sokféle lehet, hiszen a hulladék minőségétől és mennyiségétől függően változik, hogy milyen negatív hatással kell számolni, esztétikai zavarásként jelenik meg, rágszálók számára biztosít élelmet, vagy akár a felszín alatti vizek beszennyezésével fenyegetve veszélyezteti a házi kút vizének használatát. A tilos önhatalommal szembeni fellépésnek a birtok megvédéséhez igazodóan arányosnak kell lenni. Kérdés, hogy elfogadható-e szükséges mértékűnek az a beavatkozás, amikor a tilos önhatalommal szembeni fellépés megkívánja a birtokos belépését a másik ingatlanára, mert csak így tudja megszüntetni a zavaró hatást.

5:7. § [Birtokper]

- (1) Tilos önhatalom esetén a birtokos az eredeti birtokállapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését kérheti a bíróságtól.
- (2) A bíróság a birtokláshoz való jogosultság alapján dönt. A békés birtoklásban megzavart fél jogosultságát vélelmezni kell.

5:8. § [Birtokvédelem a tényleges birtoklási helyzet alapján]

- (1) A birtokos egy éven belül a jegyzőtől is kérheti az eredeti birtokállapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését.

⁶⁸ BH2012. 260.

- (2) A jegyző elrendeli az eredeti birtokállapot helyreállítását és a birtoksértőt a birtoksértő magatartástól eltiltja; kivéve, ha nyilvánvaló, hogy az, aki birtokvédelmet kért, nem jogosult a birtoklásra vagy birtoklásának megzavarását túrni volt köteles. A jegyző – kérelemre – jogosult a hasznok, a károk és a költségek kérdésében is határozni.
- (3) A jegyző határozata ellen közigazgatási úton jogorvoslatnak helye nincs. Az a fél, aki a jegyző birtokvédelem kérdésében hozott határozatát sérelmesnek tartja, a határozat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül a bíróságtól a másik féllel szemben indított perben kérheti a határozat megváltoztatását.
- (4) A jegyzőnek a birtoklás kérdésében hozott határozatát a meghozatalától számított három napon belül végre kell hajtani. A keresetindításnak a jegyző által hozott határozat végrehajtására nincs halasztó hatálya, kivéve, ha a jegyző a hasznok, károk és költségek kérdésében is határozatot hozott, és az érdekelt fél ebben a kérdésben vagy a birtoklás kérdésében pert indított.

A Ptk. továbbra is lehetővé teszi, hogy posszeszórius birtokvédelem alapján a birtokában háborított személy egy éven belül szabadon válasszon, hogy a vita rendezésére a közigazgatási vagy a bírósági utat választja. A közigazgatási út választása azt jelenti, hogy a birtokos a jegyzőhöz fordulhat és tőle kérheti a védelmet. A jegyzői védelem kérése a környezeti szabályozás hatálya alá is tartozó ügyekben nem problémamentes, hiszen a jegyzőnek számtalan feladata és hatásköre van a helyi környezet állapotának alakításában. A jegyző a helyi környezetpolitika egyik kulcsszereplője, különböző szerepekben hozott döntései közvetve vagy közvetlenül befolyásolják a környezet állapotát és az arra hatást gyakorló tevékenységeket. A jegyző azonban nemcsak a környezetpolitika alakításában vesz részt, hanem a település többi politikájának, így a gazdaság- és a szociálpolitikájának megvalósításában is. A birtokvédelmi vitás ügyekben a jegyző feladata, hogy a vitát pártatlanul döntse el, a felek érdekeinek mérlegelése alapján. A jegyző környezetvédelmi és egyéb önkormányzati feladatai miatt azonban nem tekinthető ugyanolyan semleges döntéshozónak, mint a bíróság. A bíróság független mérlegelés alapján dönti el a vitát a felek között. A jegyző döntéshozatala azonban nem ilyen könnyű. Egyik oldalról felmerül, hogy elvárható-e a jegyzőtől semleges döntés, ha például a birtokos olyan zavarás ellen kíván fellépni, amely a jegyző által képviselt településfejlesztés következménye, vagy olyan környezethasználó zavaró hatását kellene korlátok közé szorítania, aki adófizetőként meghatározó szerepet tölt be a település költségvetésének és foglalkoztatási helyzetének alakulásában? Másik oldalról pedig a jegyző az, aki a helyi viszonyok jó ismerője, ezért könnyebben tudja eldönteni a vitás ügyeket, a tényállás tisztázása, valamint az érdekek összehangolása egyszerűbb és gyorsabb lehet.

A vitás ügyek objektív megítélését eljárási szabályok kívánják segíteni, ezek közül is kiemelendők a döntéshozó személyére vonatkozó kizárási szabályok. Ezek általában kizárják a döntéshozatalból azt a személyt, akitől az ügy objektív megítélése közvetlen személyes érintettsége, vagy más – az eljárási szabályokat rögzítő jogszabályban megadott – okból nem várható el. A fentiek miatt a környezeti ügyek körébe tartozó birtokvédelmi eljárásokban a jegyzőre vonatkozó kizárási szabályokat különös gonddal kell vizsgálni,⁶⁹ annak ellenére, hogy a birtokos szabadon dönthet arról, kihez fordul, a bírósághoz vagy a jegyzőhöz.

Második rész A tulajdonjog

5:13. § [A tulajdonjog]

- (1) A tulajdonost tulajdonjogának tárgyán – jogszabály és mások jogai által megszabott korlátok között – teljes és kizárólagos jogi hatalom illeti meg.
- (2) A tulajdonost megilleti különösen a birtoklás, a használat, a hasznosítás, a hasznok szedésének és a rendelkezés joga.
- (3) A tulajdonosnak joga van minden jogosulatlan behatás kizárására.

A Ptk. bár a tulajdonos számára teljes és kizárólagos hatalmat biztosít, egyúttal jelzi, hogy ez a hatalom nem korlátlan, mert jogszabály vagy mások jogai azt korlátok közé szoríthatják. Az értelmezési alapelvre is tekintettel az első korlátot az Alaptörvény rendelkezései adják. Az Alaptörvény P) cikkéből fakadó kötelezettség mindenkire, így a magánjogi jogalanyokra is vonatkozik, azaz bárki is legyen a nemzet közös örökségébe tartozó dolog tulajdonosa, a dolog fölötti halmát csak úgy gyakorolhatja, hogy közben a dolgot védi, óvja és szem előtt tartja a jövő nemzedékek érdekét. Ez az általános kötelezettség és korlát jellemzően a tulajdonos használatra, hasznosításra és a hasznok szedésére kiterjedő jogára értelmezhető, mert figyelemmel kell lennie a természeti erőforrások megújuló képességére, a biológiai sokféleség megőrzésére, a környezetállapot romlásának és rontásának elkerülésére. De vajon elvárható-e mindenkitől, hogy ezeket a szempontokat mindig figyelembe vegye? S vajon a magánjog a tulajdonossal szemben megfogalmaz-e kikényszeríthető módon ilyen kötelezettséget?

⁶⁹ EBH2014. K.8.

Az Alkotmánybíróság védett természeti területek magánkézbe adását érintő, 1994-ben meghozott döntése⁷⁰ még arra utal, hogy a magántulajdonnak önmagában e magatartás nem része, ahhoz, hogy mindenkitől elvárható, számonkérhető és mindenkivel szemben kikényszeríthető kötelezettséggé váljon, jogszabályban rögzített követelményekre van szükség, ha az elvárhatósági mérce erre nem terjed ki, mert a magánjog ebből a szempontból értékmentes. A tulajdonos tulajdonában lévő dolog vagyoni értékét alapvetően a piac határozza meg, ugyanakkor a tényleges értéke a tulajdonos szubjektív megítélésétől függ, és lehetnek olyan értékelési szempontok, amelyek a piacon keresztül nem értelmezhetők, az egyén szintjén azonban igen. Gondoljunk csak arra az idilli képre, amelyet Jókai Mór fest a Körössziget fájáról, élővilágáról, ahol a fákat nem vágják ki, mert nem a vágásérettség a fontos, hanem az ökológiai rendszer működőképességének érintetlenül hagyása. Ahol a rovarokkal, legyekkel, szúnyogokkal szemben nem vegyszerekkel védekeznek, azt a feladatot a madarakra bízák. S a terület nem azért hoz a tulajdonosának hasznot, mert az ott termelt javakat eladhatja, hanem azért, mert ott megpihenhet.⁷¹

Az Alkotmánybíróság 1994-ben hozott döntése megerősítette, hogy a Ptk. biztosította dolog feletti jogi hatalom a tulajdonosnak szabadságot ad arra, hogy mit kíván tenni azzal, s döntését elsősorban saját egyéni, és nem a közösség érdeke irányítja. A közösségi érdek figyelembevételének kötelezettsége – az elvárhatósági elven túl – csak azt a tulajdonost terheli, akinek tulajdonjoga a közösség érdekéből eredeztethető. Nem véletlen ezért, hogy az Alkotmánybíróság a védett természeti területek állami tulajdonban tartását a közösségi érdekképviselőlet garanciájának tekintette, és korlátozta az állam jogalkotói rendelkezési jogát, azt, hogy a korábban már közösségi – termelőszövetkezeti – tulajdonban lévő területeket az állam helyett magánszemélyeknek adja át. Fontos, hogy az Alkotmánybíróság azt a jogszabályt tartotta alkotmányellenesnek, amely az állam rendelkezési jogának korlátozását kimondó jogi kötelezettséget megszüntette, azaz még az állam kapcsán is szükségesnek tartotta a tulajdonjog részjogosítványának, a rendelkezési jognak jogszabályi korlátozását.

Az a tény, hogy 1994-ben az Alkotmánybíróság a rendelkezési jogon belül az államnak a tulajdonjog átruházási jogát korlátozta, arra utal, hogy a természet, azaz a dolog állapotának védelme az állami tulajdonban álló dolog használatára, hasznosítására és hasznok szedésére vonatkozó jog gyakorlásának magától érte-

⁷⁰ 28/1994. (V. 20.) AB határozat.

⁷¹ JÓKAI MÓR: *A kőszívű ember fiai*, Napfény és Holdfény fejezet, ld. az irodalmi szemelvényt a 411. oldalon..

tódó és természetes tartalmi eleme, mintegy anyagi jogi követelmény volt. Ehhez képest 2016-ban az állam rendelkezési jogának további korlátozására is szükség volt. Az Alkotmánybíróság ugyanis kimondta, hogy az állam védett természeti területek fölötti döntését csak olyan állami szervezetre bízhatja, amelyiknek nemcsak az Alaptörvényből fakadóan, hanem a jogszabály által is kimondottan feladata és ezért kötelezettsége is azok védelme, mert enélkül fennáll annak veszélye, hogy a gazdasági érdekekhez képest a védelem másodlagossá válik.⁷² Az Alkotmánybíróság kimondva- kimondatlanul azt fogalmazta meg, hogy az állami tulajdonjog tartalma nem magától értetődő, a közösség érdekeinek védelmében szükség lehet az állam tulajdona feletti hatalmának korlátozására is.

Általánosságban elmondható, hogy a tulajdonjog jogszabályi korlátozása közjogi normákon keresztül történik, alkotmányosságához meg kell felelnie a szükségesség és arányosság tesztjének. Számtalan környezetjogi szabály van, amely e lehetőséggel élve korlátozza a tulajdonjog valamely elemét. E szabályok határozzák meg, hogy ki milyen dolgot tarthat birtokában, mit és hogyan használhat, hasznosíthat, és mennyire szabadon rendelkezhet a dolog felett. A tulajdonosi jogok korlátozottságának nem csak közjogi jogkövetkezményei vannak, az kihat a magánjogi jogviszonyokra is.

A tulajdonjog jogszabályi korlátozásának és korlátozhatóságának alapját az Alaptörvény adja. Az Alaptörvény látszólag nem tesz különbséget a tulajdonjog tartalmában aszerint, hogy ki a tulajdonos, azonban ezt látszólagosnak tekintjük, hiszen az állami és az önkormányzati tulajdont nemzeti vagyonnak minősíti, és azzal, hogy kinyilvánítja a nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célját, egyúttal e vagyon tulajdonosának nemcsak a jogait, de a kötelezettségeit is meghatározza. E kötelezettség nem szakítható el az Alaptörvény többi rendelkezésétől, a nemzet közös örökségét védő P) cikktől, vagy a nemzet fogalmát a jövő nemzedékekre is kiterjesztő Nemzeti Hitvallástól, mely szerint a nemzet a múlt, a jelen és a jövő magyarjainak szövetsége. Nem tekinthető ezért véletlennek, hogy a nemzeti vagyonról szóló alaptörvényi rendelkezés a természeti erőforrások megóvásának kötelezettsége mellett a nemzeti vagyon tulajdonosával – az állammal és az önkormányzattal – szemben azt az elvárást fogalmazza meg, hogy a nemzeti vagyon kezelésekor a jelen nemzedékek szükségleteinek kielégítésekor legyenek tekintettel a jövő nemzedékek szükségleteire is (Alaptörvény 38. cikk (1) bek.).

A nemzeti vagyon egyszerre több és kevesebb, mint a nemzet közös öröksége, hiszen az Alaptörvényből nem következik feltétlenül, hogy a nemzet közös

⁷² 16/2015. (VI. 65.) AB határozat.

örökségébe tartozó dolgok csak állami vagy önkormányzati tulajdonban lehetnek. E körben a tulajdonviszonyok rendezése az országgyűlés kétharmadára hárul. Az országgyűlés sarkalatos törvényben dönthet arról, hogy mely dolgok esetén szükséges az állami és/vagy önkormányzati tulajdonosi státusz és arról, is, hogy ezek megőrzése érdekében mely vagyonelemeket minősít kizárólagos állami tulajdonná, kivonva ezzel őket a piaci forgalom alól. A kizárólagossá minősítés jelzésértékű, arra hívja fel a figyelmet, hogy a természeti erőforrással való gazdálkodást az állam nem kívánja másnak átengedni, egyrészt azért, mert az állami bevételek biztos forrását képezi, másrészt azért, mert csak az állam alkalmas arra, hogy az egyes tulajdonosi érdekeket összehangolja, a közösség minden tagja – ideértve a jövő nemzedék tagjait is – számára védelmet biztosítson, harmadrészt így biztosítható a természeti erőforrások megújuló képességének megőrzése és hosszú távon való fenntartása. S következik mindez az Alaptörvényből is, mely a közérdek szolgálatát a nemzeti vagyon kezelésétől és védelmétől elválaszthatatlanná tette.⁷³

A nemzeti vagyon tulajdonosára vonatkozó, az Alaptörvényből fakadó konkrét kötelezettséget nem a Ptk., hanem külön törvény szabályozza, ezzel a Ptk. megőrizte a tulajdonosokkal szembeni semlegességét, és általános érvényű maradt az a rendelkezés, hogy a tulajdonos a tulajdona fölötti teljes és kizárólagos jogi hatalmat a jogszabályok és mások jogai által megrajzolt keretek között élvezi.

A Ptk. az államot jogi személynek tekinti, így az állami tulajdonban lévő tárgyak fölött az állam mint jogi személy gyakorolja a tulajdonosi jogosítványokat és viseli a tulajdonnal járó terheket, ugyanúgy, mint a többi jogalany. Az állam tulajdonviszonyai is – a dologi jog szabályrendszerén keresztül – abszolút szerkezetűek, de sajátos módon. Az állam ugyanis nemcsak jogosult,

⁷³ Az Alkotmánybíróság 13/2018. (IX. 4.) AB határozatában ezt így fogalmazta meg: Az Alaptörvény XIII. cikk (1) bekezdésének második mondata szerint „[a] tulajdon társadalmi felelősséggel jár.” Mindez azt jelenti, hogy miközben az Alaptörvény XIII. cikk (1) bekezdése a tulajdonnal együtt járó társadalmi felelősséget általánosságban határozza meg, addig ezt a társadalmi felelősséget maga az Alaptörvény konkretizálja az Alaptörvény 38. cikke szerinti nemzeti vagyon, illetőleg az Alaptörvény P) cikke szerinti nemzet közös öröksége esetében. Az Alkotmánybíróság kiemeli, hogy a nemzeti vagyon és a nemzet közös öröksége fogalmi nem teljesen azonosak, ám amennyiben valamely vagyonelem esetében egybeesnek, úgy a XIII. cikk (1) bekezdése szerinti tulajdonosi felelősséget a 38. cikk (1) bekezdésére és a P) cikk (1) bekezdésére is tekintettel, azokat összeegyeztetve lehet meghatározni. [...] kizárólagos állami tulajdonban álló felszín alatti vizek [...] egyszerre állnak a 38. cikk (1) bekezdése és a P) cikk (1) bekezdése szerinti védelem alatt. Mindez azt jelenti, hogy az állam mint kizárólagos tulajdonos csak oly módon gazdálkodhat a felszín alatti vizekkel (ideértve a vízhasználat lehetőségének megteremtését is), hogy az nem csupán a jelen nemzedékek közös szükségleteire van tekintettel, hanem a jövő nemzedékek szükségleteire, illetőleg magukra a természeti erőforrásokra mint önmagukban is értéket képviselő és megóvandó szabályozási tárgyakra is.” (13/2018. (IX. 4.) AB határozat [54]).

hanem az Alaptörvényből fakadóan kötelezett is, így az abszolút szerkezetű jogviszonyban mint jogosulttal szemben mindenki a kötelezetti oldalra kerül, ugyanakkor, mint kötelezettel szemben mindenki jogosulttá válik. E kettőség azoknak a vagyonelemeknek a kapcsán jelenik meg, ahol az állami tulajdon a közösségi érdekvédelem eszköze, mert nincs olyan más jogi személy, amely alkalmas lenne az egyéni érdekek összehangolására, a közösség szempontjainak érvényesítésére. Bár az állami tulajdon nem azonosítható a közös tulajdonnal, mégis, ha az állami tulajdonjog tárgya közjóság, akkor annak hasznosítása és használata során a közös tulajdonhoz hasonló korlátozás érvényesítésére lenne szükség. A közös tulajdon esetén a tulajdonostársak joga korlátozott, amennyiben a birtoklás és a használat jogával csak úgy élhetnek, hogy a többiek joga és a dologhoz fűződő lényeges jogi érdeke ne sérüljön. (5:74. §) Az állam mint tulajdonos feladata, hogy a közjóság használata és hasznosítása során az egyéni jogok érvényesítésének és védelmének feltételeit a közösség minden tagja számára megteremtse. Ez várható el például olyan, az emberi élet alapját képező közjóság kapcsán is, mint a kizárólagos állami tulajdoni körbe tartozó felszín alatti vízkészlet esetén. A nemzet közös örökségéhez tartozó vagyontárgyakhoz hasonlóan a közjavak veszélyeztetőivel szembeni fellépés a tulajdonos államnak olyan jogosultsága, amely egyben kötelezettsége is, hiszen csak így tudja a közjavak védelmét és a hozzájuk férést az érintett közösség minden egyes tagja számára biztosítani.

Az állam tulajdonjogának korlátozott volta az állami tulajdon vagyonelemeihez kötődően különböző lehet, azonban az nem attól függően változik, hogy a kormány mely tagjának felelősségi körébe tartozik az adott dolog, hanem magától a dologtól. Ez például azt jelenti, hogy minden minisztériumnak mint a tulajdonos állam képviselőjének a védett természeti területekkel kapcsolatos jogai és kötelezettségei azonosak, azokat gazdasági érdekek háttérbe nem szoríthatják. Erről az állam magánjogi jogviszonyain keresztül köteles gondoskodni.

Ha az állami tulajdon esetén el is fogadjuk az abszolút szerkezetű jogviszony sajátosságát, az állami tulajdonost mindenkivel szemben terhelő kötelezettség létét, akkor sem kerülhető meg a kérdés, hogy van-e bárki is, aki e kötelezettség teljesítését számonkérheti. Vajon az a magánszemély, aki ásott kútjának vizét azért nem tudja használni, mert az állam nem védte meg a felszín alatti vizet az elszennyeződéstől, felléphet-e az állammal szemben, arra hivatkozva, hogy az állam elmulasztotta állami tulajdonnal járó kötelezettségének teljesítését és ezzel neki kárt okozott? Vajon indíthat-e pert az állam mint tulajdonos ellen az, aki azért nem jut megfelelő mennyiségű ivóvízhez, mert a vízkészlet kizárólagos tulajdonosa az állam, nem védte meg egyéni érdekét, és nem tett meg mindent

annak érdekében, hogy az azonos vízkészletet használó vízközösség tagjai a vizet úgy használják, hogy azzal ne sértsék az egyén jogát? A kizárólagos állami tulajdon miatt ugyanis a vízközösség tagjai között a közös tulajdontól eltérően a víz használatának megosztásához köthető közvetlen magánjogi jogviszony nem jön létre, az az állami tulajdonos közvetítésén keresztül jeleníthető csak meg, mert e közösség tagjai egymás közti jogviszonyaiban a közös tulajdon tulajdonostársaihoz hasonló jogokkal és igényérvényesítési lehetőséggel nem rendelkeznek.

Noha az állam jogi személy, azonban a dolog felett tényleges hatalmat csak úgy tud gyakorolni, ha a birtoklást és vele a dolog használatát, hasznainak szedését, illetve egyes rendelkezési jogok gyakorlásának jogát másnak átengedi. E magánjogi jogviszonyokban az átadott dolgok továbbra is állami tulajdonként a nemzeti vagyon részét képezik, ebből következően a dolog birtokosa és használója köteles joggyakorlása során a dolog tulajdonságait és a hozzákapcsolódó közösségi érdekeket figyelembe venni. Felmerül a kérdés, hogy ha az állam nem tesz semmit e kötelezettség kikényszerítésére, akkor van-e másnak – pl. az ügyésznek vagy civil szervezetnek – joga a bíróság előtt fellépni a nemzeti vagyon védelmében, különösen, ha az a nemzet közös örökségéhez tartozva alkotmányos védelem alatt is áll. A kérdésfeltevést megalapozhatja az, ha az ügyésznek vagy a környezetvédelmi szervezetnek egyébként is van lehetősége a környezethasználó elleni fellépésre, ha az a környezetet veszélyezteti, szennyezi vagy károsítja.

5:14. § [A dolog]

- (1) A birtokba vehető testi tárgy tulajdonjog tárgya lehet.
- (2) A dologra vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell a pénzre és az értékpapírokra, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre.
- (3) A dologra vonatkozó szabályokat az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni.

A dolgokat a magánjog különböző csoportokba sorolja. Jellemzően különbséget tesz a dolgok helyhez kötöttsége alapján: 1. helyettesíthetőségük szerint (fajlagosan meghatározott vagy egyedi, azaz helyettesíthető vagy nem helyettesíthető), 2. ingó és ingatlan, 3. oszthatóságuk (osztható és oszthatatlan), 4. egymáshoz való viszonyuk (alkotórész, tartozék), vagy 5. piaci forgalomképességük alapján (forgalomképes, korlátozottan forgalomképes, forgalomképtelen). A környezetjog szempontjából e csoportosítások is jelentőséggel bírnak, azonban nem mindig a jól ismert okok miatt.

Vegyük például a helyettesíthetőséget. Nem vonná senki sem kétségbe, hogy a dolog származási hely szerinti meghatározása – mely a dolog nem fajlagos,

hanem egyedi megjelölését jelenti – a helyettesíthetőséget kizárhatja. A bor-régiók, vagy akár egy-egy dűlő bora sem helyettesíthető másikkal, mert azok minősége más, még akkor is, ha azonos szőlőfajtából készülnek. A természeti környezetre utaló származási helyek közötti különbséget az élőhelyek – a domborzat, a talajviszonyok, az időjárási viszonyok, stb. – különbsége adja.

Környezetjogi megközelítésben a helyettesíthetőség jelentőséggel bír az ökológiai rendszerek és működőképességük fenntartásában. A növény- és állatvilágban nem ritka, hogy egyes fajok létezése a másik faj létezésétől függ, vagy a fajok élőhelye olyan sajátossággal bír, amelynek megváltoztatása adott faj eltűnéséhez, populációjának csökkenéséhez vezethet. A fekete gólya fokozottan védett faj, egyedének eszmei értéke 500.000 Ft. Fészkelő helyét a megbízható idős fák, elsősorban a tölgyesek adják. A fekete gólya élőhelye mindaddig nem okoz problémát, amíg a fészkelő helyét képező erdőrészlet fáin nem lesznek vágásérettek. Az erdőgazdálkodásban minden egyes fafajhoz hozzárendelik azt a kort – vágásérettség –, amikor kivágásuk a gazdasági hasznosítás szempontjából a legkedvezőbb. A védett és fokozottan védett fajok esetén a védelem az élőhelyre is kiterjed, így a fekete gólya esetén azokra az idős fákra, amelyeken fészkel. Kivágható-e a vágásérett korba került tölgyfa, ha azon fekete gólya fészke található, s ha nem, akkor hány fát kell meghagyni érintetlenül ahhoz, hogy az élőhely ne sérüljön? E kérdések bírósági perek tárgyai, az erdőgazdaságok számára a természetvédelmi korlátozás jövedelemkiesést eredményez, ezért felmerül a

kártalanítás iránti igény, illetve annak jogalapja. A vitás kérdés eldöntésében kulcskérdés az öreg tölgyes mint fekete gólya élőhely helyettesíthetősége.

A helyettesíthetőség kérdése a mezőgazdaság területén is számos esetben felmerül. A pockok elleni védekezés egyik hagyományos módjának tekinthető, ha a ragadozó madarak számára az érintett területen megfelelő sűrűséggel ülfákat helyeznek ki, amelyeken a ragadozók a magasból figyelhetik a pockok mozgását és le tudnak csapni rájuk. Az ülfák vagy az ilyen funkciót ellátni képes fák eltüntetése a ragadozó madarak eltűnését is eredményezi, s egyben megszünteti a természet nyújtotta növényvédelmi szolgáltatást, átadva a helyet a vegyszeres növényvédelemnek.

A növényvédelmi célú vegyszerhasználat számos ellentmondást és konfliktust hordoz magában. A helyettesíthetőség szempontjából a leglátványosabb viták talán a porzó rovarokra, különösen a méhekre ható vegyszerek használata kapcsán merülnek föl újra és újra. A porzó rovarok olyan szolgáltatást nyújtanak, amelynek pótlására nincs még ember által előállított technológia. De ha lenne is, a porzó rovarok ökológiai rendszerben betöltött szerepét nem lehet leszűkíteni a virágok beporzására, hiszen azt már most is tudjuk, hogy fontos szerepet töltenek be a táplálékláncban, és egyes fajok szaporodásukon keresztül a természet adta növényvédelem szerves részét képezik.⁷⁴ Ugyanakkor nagyon korlátozott ismeretünk van arról, hogy létezésükkel hogyan járulnak hozzá a természeti rendszerek – ideértve a mezőgazdaságot is – működőképességének fenntartásához. A porzó rovarok a nem helyettesíthető dolgok közé tartoznak, mert „tevékenységük ellátását” más élőlények nem tudják átvenni, és a természetben betöltött szerepük összetettségét emberi technológia pótolni nem tudja.

A környezetjog a környezeti elemeket és azok rendszerét azért védi, mert azok gyakran nem helyettesíthetők. A föld, a talaj sokoldalú feladatellátása jól példázza ezt.⁷⁵ A talajról általában a mezőgazdaság jut az emberek eszébe, ami természetes is, hiszen élelmiszertermelésünk alapját a jó minőségű talajok adják. A talajok víztározó képességéről már kevesebb szó esik, és még kevesebbet lehet hallani arról, hogy felszín alatti vizeink mennyisége és minősége is a talajoktól függ, mert nem mindegy, hogy a talaj képes-e megszűrni, tisztítani a ráhulló csapadékot, és vajon közvetítésével képesek-e felszín alatti ivóvízba-

⁷⁴ A fűrészdarazsak például szaporodásuk különböző fázisai alatt számos növénykárosító bogarat és rovarot pusztítanak el.

⁷⁵ A talaj többértéű szerepével kapcsolatos védelmi igényt a jövő nemzedékek szószólójának elvi állásfoglalása részletesen tartalmazza. http://www.ajbh.hu/documents/10180/2584047/talaj_allasfoglalas_vegleges_melleklettel.pdf/4628595d-ddff-41c3-8ba7-89730904b2cb (utolsó megtekintés 2019. 02. 28.)

zisaink tiszta vízzel feltöltődni. Az is ritkán merül föl, hogy a vizek tárolása mellett a talaj fontos hő és tápanyag raktározó, múltunk emlékeinek megőrzője, és az is a talaj minőségétől függ, hogy mikor, hol és milyen kincsekre bukkanhatunk.⁷⁶ Arról pedig már szinte teljesen megfélekedünk, hogy a jó minőségű talaj attól lesz az, hogy élőlények milliói lakják, alakítják fizikai szerkezetét, víz- és levegőháztartását, és segítik, hogy a talaj ásványi anyagai a növények számára felvehetővé válhassanak, vagy azt, hogy a talajon átfolyó víz tisztán érje el a vízkészleteket. A talaj ugyanis élőhely, az edafon⁷⁷, a talajlakó élőlények élőhelye. A talaj tehát olyan összetett helyhez kötött rendszer, amely sokszínű feladatellátása miatt nem helyettesíthető dolog, bár egyes szerepeit technológiai megoldások pótolhatják. A kettő között további lényeges különbség az, hogy míg a talaj természetes velejárója a szolgáltatások ingyenessége és azonnali rendelkezésre állása, addig technológiai pótlása idő- és költségigényes.

A talaj, a föld helyettesíthetőségének problémái közül van olyan, amivel a Ptk. is foglalkozik. Ilyen az egyes szomszédjogok között található földtámasz joga (5:24. §), amivel később részletesen is foglalkozunk. Itt csak annyit említünk meg, hogy a föld támasztó hatását a talaj mennyisége mellett a talaj szerkezete is befolyásolja, ezért nem mindegy, hogy az milyen változásokon megy át. A talaj lefedése adott helyen megszünteti a víz befogadóképességét, és átalakítja víztározó képességét is, ezzel megváltoztatva a lehulló csapadékvíz felszíni mozgását. A víztározás, vízelvezetés a talaj természetes szolgáltatása. A talaj lefedése esetén ezek a szolgáltatások csak emberi technológiai megoldás alkalmazásával helyettesíthetők. A csapadékvíz elvezető rendszer kiépítése, vagy a meglévő átalakítása nélkül a lefolyó csapadékvíz komoly károkat okozhat az ingatlanokban. A talaj víztározó képességének megszüntetése a környezetjog szempontjából az ökoszisztéma szolgáltatás csökkenésének, adott esetben akár károsításának is tekinthető, ami magánjogi kárként is kifejeződik. A talaj természetes szolgáltatását megszüntető tevékenység megtiltása, vagy helyettesítésének kötelezővé tétele a magánjogi kár bekövetkezésének megelőzését jelentené.

Érdemes még megemlíteni a talaj helyi klímára gyakorolt hatását is. Ha forró nyári napon valaki az aszfalttal lefedett utcáról belép egy fákkal és bok-

⁷⁶ A talajok minősége – fizikai állapota, kémiai összetétele – határozza meg, hogy múltból hol és milyen anyagú emlékek őrződnek meg.

⁷⁷ Az edafon szó Francé Rezső (többnyire Raoul Francé-ként ismert) a talajélővilág magyar kutatójának nevéhez fűződik. A talajlakó élőlényeket nevezte így és írta le jelentőségüket az 1922-ben megjelent könyvében, melyet magyarul 1926-ban *Élet a termőföldben* címmel adott ki az Athenaeum Kiadó.

rokkal teli kertés ház udvarába, azonnal megtapasztalhatja a hőmérsékletbeli különbséget, mely egyrészt adódik abból, hogy a talaj jelenléte miatt a kertben növények élhetnek, másrészt abból, hogy a talaj a hőmérsékletet elnyeli és nem sugározza vissza. A külső hőmérséklet az épület belső hőmérsékletét is befolyásolja. A talaj helyi klímaszabályozó szolgáltatásának kiváltását légkondicionáló beszerelésével és működtetésével tudjuk helyettesíteni.

A talaj mennyiségi és minőségi jelenléte az ingatlanok helyettesíthetőségének megítélése szempontjából is érdekes lehet. Az már megszokott, hogy a lakóingatlanokat komfortfokozatuk szerint hasonlítják össze, és amikor arról kell döntenie, hogy az egyik ingatlan a másikkal helyettesíthető-e, akkor a komfortfokozatot biztosan figyelembe veszik. A talaj mennyisége és minősége – a sokrétű szolgáltatás miatt – az ingatlanok helyettesíthetőségének megítélésekor szintén szempontként jelenhet meg.

Számtalan további példa lenne még felsorolható, amely felhívja a figyelmet arra, hogy a környezeti elemek, rendszerek és működésük helyettesíthetőségének milyen magánjogi vonatkozásai vannak, lehetnek. Összefoglalásként azt állapíthatjuk meg, hogy a helyettesíthetőségben szerepet játszik adott dolog élő vagy élettelen mivolta, az élettelen, a természettel való kapcsolata, s ez a dolognak olyan minősége, amely a magánjogi jogviszonyokban sem hagyható figyelmen kívül, még akkor sem, ha a Ptk. dologra vonatkozó szabályozása csak az állatokra vonatkozó rendelkezést tartalmaz. Az is kiemelendő, hogy ha emberi magatartás olyan tudott és meglévő ökoszisztéma szolgáltatást szüntet meg, amely a Ptk. jogalanyainak akár személyi, akár vagyoni viszonyait érinti, akkor az nemcsak a személyiségi jogi, birtok- vagy tulajdonjogvédelmi, hanem a kárfelelősségi rendelkezések szempontjából is értékelendő, mert veszélyeztetésként is értékelhető. A Ptk. a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai között rendelkezik arról, hogy károsodás veszélye esetén a veszélyeztető kérheti a bíróságtól nemcsak a veszélyeztető magatartástól való eltiltást, hanem a kár megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételét is.⁷⁸ Az emberi beavatkozással megszüntetésre ítélt vagy lecsökkenő ökoszisztéma szolgáltatások helyettesítésére való kötelezés a szolgáltatás létezésének tudomásul vételét eredményezné, megmutatná, hogy a természet nyújtotta ingyenes szolgáltatás megszüntetése milyen vagyoni károkat okoz azáltal, hogy helyét emberi technológia tudja csak átvenni, és a beruházások megvalósítási költségein túl a működtetés is folyamatos pénzügyi források megteremtését igényli.

⁷⁸ 6:523. § a) és b) pontok.

Ez a társadalom szintjén megjelenő externális költségek internalizálását mozdítaná előre.

A dolgok ingó és ingatlanra való felosztása a legközismertebb. A környezeti elemek között vannak olyanok, amelyek hol ingatlanként, hol ingóként jelennek meg. A víz és a talaj például egyszerre lehet ingó és ingatlan is. Ingatlan, amikor a földterülethez kapcsolódik és ingó, amikor elválasztásra kerül a földtől. A víz és a talaj ingatlanként helyhez kötött, nem helyettesíthető természeti erőforrások. Mennyiségük és minőségük is elszakíthatatlan az adott helytől, mert állapotukat a földrajzi adottságok mellett az időjárási viszonyok is befolyásolják. A víz és a talaj is kitermelhető, és kitermeléssel ingóvá válnak. A vízre ingó állapotában is igaz, hogy nem helyettesíthető, mert az élet forrása, nélküle nincsen élet. A Ptk. a dolognak ezt a minőségét külön védelem alá nem helyezi, a dologra vonatkozó, az élethez köthető szabályt csak az állatokkal kapcsolatban találunk.

A környezetjog más megvilágításba helyezi azt is, hogy egy dolog minek tekinthető, oszthatónak vagy oszthatatlannak, egyszerűnek vagy összetettnek. Osztható dolognak a bírói gyakorlat azt tekinti, ha a felosztás minőségi és értékváltozást nem eredményez, mert a felosztással létrejött dolgok csak mennyiségükben különböznek a felosztás előtti dologtól. Az egyszerű dolgok feloszthatók, míg az összetett dolgok nem, mert a felosztás a részek szempontjából minőségi változást is eredményez. Az összetett dolgok oszthatóságát vagy oszthatatlanságát objektív és szubjektív tényezők együttese határozza meg. A dolog nemcsak attól lesz a Ptk. szempontjából oszthatatlan, hogy a fizikai megosztással a részek minőségi változáson esnek át, hanem azért, hogy az egész funkciójához és a részek egységéhez érték fűződik. A bútor addig bútor, amíg van, aki azt a funkciót látja benne és értékeli. A funkció nélkül a bútor csak összeillesztett fadarabok halmaza. A funkció értéknek minősítése szubjektív megítélésen alapul, a dolog tulajdonosa, birtokosa számára kell, hogy értéket jelentsen. Ez a szubjektív érték a piacon keresztül vagyoni értékké is válhat, azonban a dolog oszthatatlanságához nem kell feltétlenül a piac értékítélete. Ha az egyéni értékelés általánossá válik, akkor társadalmi szinten is megjelenik. Ennek lehetünk tanúi akkor, amikor a házassági vagyonközösség megítélésekor az egyébként önálló dolgokat gazdasági egységként kezelve természetben nem megoszthatónak tekinti a bíróság. A vagyon megoszthatóságának az válik akadályává, hogy ellehetetleníti azt a gazdálkodást, amire tekintettel az ingó és ingatlan dolgokat megszerezték. A dolgok funkcionális összekapcsolódása az

észszerű és okszerű gazdálkodás fogalmán keresztül valósul meg, s zárja ki a dolgok természetbeni megosztását.⁷⁹

A környezetjog által védett rendszerek összetett és ezért oszthatatlan rendszerek. Azokra, amelyek önálló dologként nem jeleníthetők meg, az ilyen csoportosításokat nehéz alkalmazni annak ellenére, hogy az elhatárolás logikája azonos. Az állatok szempontjából egy terület például csak úgy válik oszthatóvá, ha a felosztás után is kiterjed mindazokra a helyekre, amelyek az életciklusuk bármely fázisához szükséges élőhelyet magukban foglalják, illetve egy területen kellő számú egyed marad ahhoz, hogy a populáció életképes maradjon. Ha a felosztás nem ennek mentén történik, például a téli bűvőhelyet elválasztják a szaporodási helytől, vagy az egyedek száma alacsonyabb lesz, mint ami a faj fennmaradásához szükséges, akkor az az adott populáció életképtelenségéhez vezethet.

Az élőhelyek összekötésének fenntartása gyakran közjogi kötelezettségként jelenik meg (pl. autópályákon átívelő vadterelők, vagy alatta áthaladó békaátjáró). Azonban a felépítés után az összekötő rendszerek fenntartása már az utak fenntartójának polgári jogi kötelezettségévé is válik, ahogy az utakon áthaladó vadak okozta közlekedési balesetekkel okozott károk megtérítésére is a Ptk. rendelkezéseit kell alkalmazni. Az élőhelyek oszthatatlansága piaci értéként is megjelenik, ha az adott terület értékét a rajta lévő vad, például a gemenci szarvas adja. Ekkor az ingatlan tulajdonosának nem érdeke a terület olyan megosztása, amely figyelmen kívül hagyja a vadak élőhely és táplálkozási igényét, mozgását.

A környezetjog szabályozó eszközként tekint a dolgok forgalomképességére. Ahogy arról már korábban is szó volt, a környezetjogi szabályozás céljai között szerepel, hogy a védendő dolgok, vagy azok, amelyektől veszélyes tulajdonságaik miatt másokat meg kell védeni, csak olyan személyek tulajdonába kerüljenek, akik a dolog e sajátos minőségét kezelni tudják. E cél elérésének egyik eszköze a dolgok forgalomképességének korlátozása. A dolgok a forgalomképesség alapján három csoportba sorolhatók: 1. forgalomképes, 2. korlátozottan forgalomképes, 3. forgalomképtelen. A környezetjog a közérdek, valamint a védettség, illetve a veszélyesség mértékétől függően sorolja a különböző dolgokat egyik vagy másik csoportba. A védett vagy fokozottan védett fajok korlátozottan forgalomképesek, vagy forgalomképtelenek. A veszélyes anyagok, így a növényvédőszeres korlátozottan forgalomképesek, mert már önmagában

⁷⁹ Kúria Pfv.20413/2011/7.

birtoklásuk is szaktudást igényel, annak ismeretét, hogy milyen feltételeket kell teremteni ahhoz, hogy másokat ne veszélyeztessenek.

A dolog forgalomképességének korlátozása ezen túl a közérdekhez is kötődhet. A közösség érdekének védelme akár a dolog forgalomképtelenné minősítését is indokolhatja, gondoljunk csak az ivóvizet adó felszín alatti vízkészletekre. Az állami, az önkormányzati vagyonelemek között mindhárom csoporthoz tartozó dolgot találhatunk. A Ptk. alapvetően nem rendelkezik arról, hogy a dolgok mely csoportba tartozzanak. A társadalmi megítélés és a gazdasági megfontolások alakítják azt, hogy mely dolog kerül ebbe vagy abba a csoportba.

5:15. § [Alkotórész]

A tulajdonjog kiterjed mindarra, ami a dologgal olyképpen van tartósan egyesítve, hogy az elválasztással a dolog vagy elválasztott része elpusztulna, illetve az elválasztással értéke vagy használhatósága számottevően csökkenne.

5:16. § [Tartozék]

A tulajdonjog kétség esetén kiterjed arra is, ami nem alkotórész ugyan, de a dolog rendeltetésszerű használatához vagy épségben tartásához rendszerint szükséges vagy azt elősegíti.

A Ptk. egyértelműen meghatározza azt, hogy mikor kell egy dolgot alkotórésznek és mikor tartozéknak tekinteni. Adott dolog és annak része közötti kapcsolat minősége állandó. Ugyanakkor e minőség attól függően változhat, hogy milyen dologgal való kapcsolatot értékelünk. A Kúria 1/2014. PJE határozata az új Ptk. alapján is irányadónak tartja a kültelki közút szélére ültetett fák tulajdonjogáról, kezeléséről, fenntartásáról és pótlásáról szóló XXVI. számú Polgári Elvi Döntést. Az elvi döntés szerint a fa alkotórésze annak az ingatlannak, amelyből kinőtt, és tartozéka a közútnak, amit véd. A környezetjog szempontjából fontos a kettős minősítés lehetősége. A fa közút tartozékká tételének célja a közút biztonságos üzemeltetéséhez fűződő közérdek védelme. Az út menti fák és növényzet megfelelő elhelyezés és kezelés mellett védik az út fizikai állapotát és csökkenthetik a járműveket érő negatív hatásokat is, mert megfogják az erős szelet, a szélfúttá havat. A XXVI. PED egyértelműen fogalmazva kimondja, hogy a közösségi érdek érvényesülését nem befolyásolhatja az egyéni érdek, ezért a közút melletti 2 méteres sávban lévő, tartozéknak minősülő fákkal kapcsolatos minden döntés meghozatalára a közút tulajdonosa jogosult, és nem az az ingatlanulajdonos, akinek az ingatlanjához a fa alkotórészként kapcsolódik.

Az emberi települések összekapcsolását és a köztük lévő mozgást segítő úthálózatokhoz hasonló feladatot lát el a természetben az ökológiai hálózat. Az

ökológiai folyosók összekapcsolják a természetes és természetközeli területeket, melyek között található magterületek és a negatív emberi hatást kivédő puffer zónák is. Az ökológiai folyosók hálózatának állami kijelölése annak bizonyítéka, hogy közérdek a természetes és természetközeli élőhelyek létezése, az ember ingatlanhasználatával azokat nem számolhatja föl teljes mértékben, és nem szüntetheti meg a köztük való kapcsolatot. Az ökológiai hálózatok fenntartása és megőrzése a nemzet közös örökségét képező biológiai sokféleség védelmének, az állam Alaptörvényből fakadó kötelezettség teljesítésének egyik eszköze.⁸⁰

Az ökológiai hálózathoz tartozó ökológiai folyosók tulajdonviszonyai vegyesek. Az ökológiai hálózat az ingatlanon lévő növényzet létezését jelenti, és e növényzet megváltoztatása, például a fák kivágása, az adott folyosó és akár a hálózat funkcióvesztésével járhat. A Ptk. alapján a növényzet dologként az ingatlan alkotórésze, ezért róla szóló döntést az ingatlan tulajdonosa hozhat, hiszen tulajdonjoga az alkotórészre kiterjed. A XXVI. számú PED azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy az alkotórész feletti tulajdonjog a köz érdekében korlátozható azzal, ha az egyébként alkotórésznek minősülő dolgot egy másik dolog védelmére tartozékká nyilvánítunk. Ebben az esetben a döntés a közérdekhez igazodva ahhoz a személyhez kerül, aki a tartozéknak minősített dolog szerint jogosult döntést hozni. A közút és az ökológiai folyosó között nincs különbség abban a tekintetben, hogy miért van szükség a döntéshozó személyének megváltoztatására. Ha a PED szövegét úgy változtatjuk meg, hogy az emberi közlekedésre utaló szavakat az ökológiai folyosóhoz illő terminológiával váltjuk föl, akkor látható, hogy a fák és növényzet tartozékká minősítése alkalmas magánjogi eszköz lehetne az ökológiai hálózat megőrzésére. „Az ilyen fák közvetlenül érinthetik *ökológiai folyosók* (az általuk szegélyezett utak) sorsát, főleg gyökérzetük kiterjedésével, óvó, védő vagy egyéb hatásukkal, s esetleg még a tájképi jelleg szempontjából is. Mindenesetre alapos *természetvédelmi* (útügyi) ismeretek szükségesek ahhoz, hogy helyesen legyen elbírálható, vajon az ilyen *ökológiai folyosóhoz tartozó* (út menti fák) telepítése, kezelése, megbolygatása, kitermelése milyen hatással lehet az *ökológiai folyosóra* (a közútra).”

Az ökológiai folyosók a mezőgazdasági területeket is átszövik, és ezért funkcionálisan a mezővédő erdősávok is az ökológiai hálózat részét képezik. E területek funkciója azonban nem szűkül le a biológiai sokféleség védelmére, számos más szolgáltatást is nyújtanak, hiszen az erdők a mikroklimatikus viszonyok szabályozásán keresztül csökkentik az időjárási szélsőségek hatását,

⁸⁰ Az ökológiai folyosó jelentőségét az Alkotmánybíróság már az Alkotmány alapján is kiemelte. Ld. 48/1997. (X. 6.) AB határozat.

a víz és szél okozta talajeróziót, befolyásolják a növények párolgását és ezen keresztül csökkentik a vízigényt, otthont adnak a növényi kártevőkkel szemben fellépő állatvilágnak, ezáltal csökkentve a vegyszeres védekezés szükségességét, összességében közvetlenül pozitív hatással vannak a növénytermesztés feltételeire, növelik a terméshozamot, javítják a terület gazdasági jövedelemtermő képességét.⁸¹ E mezővédő erdősávok, az ökológiai folyosók pénzben is kifejezhető hasznát a hatásterületen lévő ingatlantulajdonosok mindegyike élvezi, míg a folyosók felszámolása mindenkinek gazdasági kárt okoz.

A fák alkotórész jellegéből az következik, hogy a fák sorsát nem a közösség érdeke, hanem az egyéni érdek határozza meg. Az egyéni döntés attól függ, hogy az egyén mit tekint érdekének. Az érdek meghatározás első lépése az érdek felismerése és tudatosulása, ami azon múlik, hogy a gazda tudása mire terjed ki. Ha a gazda nincsen tisztában a mezővédő erdősáv mezőgazdasági hasznokra és költségekre kiható jelentőségével, mert az ezzel kapcsolatos hagyományos tudása már elveszett, akkor a pénzügyi szempontok értékelésekor sem fogja figyelembe venni azokat. A termesztett növények kiválasztásával, a talajerózió elleni védelemmel, az öntözéssel, a növényvédelemmel kapcsolatos gazdasági döntések alternatív megoldásai között a fák megőrzése nem fog szerepelni. Ha a gazda a mezővédő erdősáv fáinak nem tulajdonít gazdasági értéket, akkor a természethez való szubjektív viszonyulásától függően fog döntést hozni róluk.

Az egyéni döntéshozatalt közvetlenül befolyásolják a környezetjog gazdasági eszközei, a kedvezmények és támogatások. A környezetjog gazdasági eszközei a közösség érdekében kívánják befolyásolni az egyéni döntést. A gazdasági eszközök alkalmazása nem csak a környezetjogra jellemző, s bár a különböző területeken alkalmazott gazdasági eszközök hatásmechanizmusa azonos, céljaikban jelentős különbségek lehetnek. Ilyenek a mezőgazdaság számára nyújtott támogatások is, amelyek meghatározó szerepet tölthetnek be abban, hogy a gazda egyéni szinten milyen döntést hoz az erdősáv fáiról. Egyéni döntése attól függ, hogy a támogatás hogyan érinti a fákat. E viszony három féle lehet: 1. a támogatás megszerzéséhez a fák létezése feltétel (a mezőgazdaság zöldítésének programjai), 2. a fák létezése a támogatás megszerzésének akadálya (terület alapú támogatások esetén a művelt terület nagysága határozza meg az összeget), 3. a fák szempontjából semleges (fiatal gazdák támogatása). Az első támogatás a környezetjog támogatási körébe is sorolható, míg a második csoportba tartozó támogatásokról ez már nem mondható el, mert az egyéni érdekérvényesítést

⁸¹ SZARVAS Péter: *Mezővédő erdősávok, fasorok jellemzése, ökológiai feltárása, kihatásai*. Doktori értekezés. Debrecen, 2010. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/95889/ertekezés.pdf?sequence=7&isAllowed=y> (utolsó megtekintés 2019. 02. 28.)

a közösségi érdek fölé helyezi. Környezetjogi szabályozásként ennek gátat szabhat az, ha a mezővédő erdősávok az ökológiai folyosók részévé válnak, és mint ilyenek azok tartozékaként jelennek meg. A tartozéknak minősülő mezővédő erdősáv fájának sorsáról – azok többes funkciójára tekintettel – nemcsak a természetvédelmi, hanem a mezőgazdasági szempontok figyelembevételével is kell dönten. A kérdés természetesen az, hogy ki az, aki az ökológiai folyosók fájának megőrzéséhez fűződő érdeket mint polgári jogi igényt érvényesíteni tudná. Vajon a jogszabályi környezet lehetővé teszi-e azt, hogy jogalkotás nélkül a bíróság a XXVI. számú PED elvi megközelítését az ökológiai folyosók és a mezővédő erdősávok fáira alkalmazni tudja? Ahhoz, hogy a bíróság az egyik tulajdonos jogát egy másik tulajdonos érdekében korlátozza, az kell, hogy annak legyen jogalapja. Jogszabályi rendelkezés nélkül erre csak akkor van lehetősége, ha az érintett tulajdonosok ebben megegyeznek. A kérdés, hogy van-e ilyen megállapodás kötésére lehetőség és vajon miért is vállalná az egyik tulajdonos a saját tulajdonába tartozó dolog használatának korlátozását azzal, hogy az ingatlanának alkotórészét képező növényeket egy másik ingatlan szempontjából tartozéknak minősítse. Ha az ökológiai folyosóhoz tartozó ingatlantulajdonosok magukat közösségnek tekintenék, akkor a felvetés már nem lenne olyan abszurd, hiszen azt természetesnek tartjuk, hogy egy közösség tagjai a közösség érdekeit szem előtt tartják. E közösségi érdek miatt vethető fel az a kérdés is, hogy tekinthető-e alkotmányellenesnek az az állami támogatás, amely a biológiai sokféleség és a termőföld védelmét szolgáló fák kivágására ösztönöz, sértve ezzel tulajdonosi érdeket, s vajon egy ilyen típusú jogérvényesítésnek mi lehetne a jogalapja. Ez szükséges ahhoz, hogy egyértelmű legyen, ki és kivel szemben tudna fellépni, és mit érvényesíthetne.

Megjegyzendő, hogy a növényzet kettős minősítése alkotórészként és tartozékként mint a magánjog egyik közérdek-védelmi eszköze felmerülhet minden olyan területen, ahol valamiért védősáv fenntartására van szükség, a hatások kívül tartására (ivóvízbázisok védelme), vagy adott területen belül tartására (veszélyes üzemek).

5:17. § *[Az ingatlanon fennálló tulajdonjog terjedelme]*

- (1) Az ingatlanon fennálló tulajdonjog a föld feletti légi térre és a föld alatti földtestre az ingatlan hasznosítási lehetőségeinek határáig terjed.
- (2) Az ingatlanon fennálló tulajdonjog a föld méhének kincseire és a természeti erőforrásokra nem terjed ki.

A Ptk. ingatlan tulajdonjogára vonatkozó szabályozás nem ellentmondásmentes. Az ingatlan fölötti tulajdonjog fizikai terjedelmét külön nem jelöli ki, bár

egyértelművé teszi, hogy a tulajdonjog nemcsak a földfelszínre, hanem a felszín feletti légi térre és a felszín alatti földre is kiterjed, annak határát a hasznosítási lehetőségtől teszi függővé, amit a technológia fejlődése közvetlenül befolyásol. Egy ingatlan hasznosítási lehetőségét többnyire a közjog építésre vonatkozó szabályai alakítják, amennyiben meghatározzák azokat az építményre vonatkozó feltételeket, amelyeket figyelembe kell venni. Az épületekre vonatkozó szabályok többnyire abból indulnak ki, hogy mi az ingatlan hasznosítási célja (lakóépület, ipari létesítmény), és e funkciókra vonatkozóan fogalmaznak meg kötelező szabályokat, vagy olyanokat, amelyektől való eltéréshez hatósági engedélyre van szükség. Ahogy erre már korábban utaltunk, az épületekre vonatkozó szabályoknak van egy harmadik csoportja is, ez pedig a magánjog által szabályozott. Azok a kérdések, amelyek az ingatlan tulajdonosának szabad döntésére bízva alakítják az épület megvalósítását, a polgári jog által szabályozottak, hiszen a döntést az ingatlan feletti tulajdonjog teljessége alapján hozhatja meg, de csak úgy, hogy közben figyelembe veszi a magánjogi korlátokat.

Visszatérve a hasznosításra és az ingatlan fizikai terjedelmére, érdemes egy kicsit elszakadni a ma technológiai megoldásaitól és a jövőbe tekinteni. A közlekedési problémák megoldására fejlesztették ki azokat a kétszemélyes, sofőr nélküli, önjáró légi taxikat, amelyek próbaüzembe helyezését már megkezdték.⁸² Ezek a kisméretű légi járművek a településeken a házak fölött közlekednek, akár közvetlenül felettük, közlekedésükhöz nincsen kijelölt légtér, hiszen az egyetlen, amit érzékelőik figyelembe vesznek, az a fizikai akadály. Emiatt nem lehet az ingatlan feletti levegőoszlopot szétválasztani légi térre, amelyre az ingatlan tulajdonos tulajdonjoga terjed ki, és légtérre, ami már az állam tulajdonában áll.

Hasonló problémák már ma is felmerülhetnek a drónok használata kapcsán. Vajon miként értelmezendő a tulajdonjog az ingatlan feletti légi térre nézve, amikor ezek a földről irányítható technikai eszközök azokba belépnek, gyakran nem csak egy ingatlant érintve. A drónok használata ma már nagyon sokféle, technológiája kinőtt a gyerekkorból, amikor csak irányítható játéknak tekintették. Mivel kép- és hangfelvételek készítésére is alkalmassá váltak, ezért e funkció hasznosításukat sokszínűvé tette. Ugyanakkor nem kerülhető meg a kérdés, vajon hol és milyen körülmények között használhatja valaki a drónok közlekedésére az ingatlanok feletti légi teret, másik oldalról nézve, milyen jogi eszközök állnak az ingatlantulajdonos rendelkezésére, hogy az ingatlana feletti teret az idegen technikai eszközök megjelenésétől megóvhassa.

⁸² Az önjáró légi taxikat Dubajban, az Egyesült Arab Emírségben 2017 őszén tesztelték.

A tulajdonos tulajdonjoga a levegő és földoszlop által kijelölt fizikai határon belül sem teljes, mert nem terjed ki mindenre, így a föld méhének kincseire és a természeti erőforrásokra. E korlátozásból az következik, hogy az ingatlan dologösszesség, ingatlanhoz tartozásukat azonos helyhez kötöttségük adja. A Ptk. nem nevesíti a föld méhének kincseit, és a természeti erőforrás fogalmát sem adja meg. A bírói gyakorlat alapján az első csoportba tipikusan a fémek és ásványok tartoznak, míg a természeti erőforrások között tartják számon a fosszilis energiahordozókat és a vizet.

A környezetgazdaságtan fogalmaira építő környezetjog szerint a fémek és ásványok ugyanúgy természeti erőforrások, mint a víz, a különbség köztük abban áll, hogy az első a nem megújuló, míg a második a megújuló erőforrások körébe tartozik. Ugyanakkor vannak olyan természeti erőforrások is, amelyek a bírói gyakorlatban ilyen minőségben még nem jelentek meg annak ellenére, hogy azokat a szakirodalom annak tekinti, vagy akár jogszabály is akként nevesíti. Ilyen például a geotermikus energia, köztük a földhő, a fák vagy a talaj, amelyek bizonyos feltételek megléte esetén a megújuló természeti erőforrások közé tartoznak. Mivel a Ptk. a természeti erőforrásokat kiveszi az ingatlan fölötti tulajdonjog alól, ebből az következne, hogy az az ingatlan termőrétegét képező talajra, a földhőre vagy a fákra sem terjed ki. Ugyanakkor ez utóbbira biztosan kiterjed, hiszen, a fák a bírói gyakorlat szerint az ingatlan alkotórészei, és ilyen minőségük alapján az ingatlantulajdonos tulajdonjoga alá tartoznak. Azonban ez sem ilyen egyszerű. Az ingatlan alkotórészeire az ingatlan fölötti tulajdonjog nem feltétlenül terjed ki, hiszen a környezetjog a védett, fokozottan védett növényeket mint nevesíthető dolgok tulajdonosaként az államot nevesíti, és ez a minőség akkor is jellemzi őket, amikor az ingatlanhoz kapcsolódnak. A Ptk. ezt a jogi helyzetet külön nem szabályozza. A tulajdonjog teljességére és korlátozhatóságára vonatkozó szabályokból okszerűen az következne, hogy amennyiben a jogalkotó az ingatlan mint dologösszesség valamely dolga fölötti tulajdonjogot az ingatlan tulajdonosától eltérő személynek adja át, akkor az ingatlan tulajdonjoga arra a dologra nem terjed ki, akkor sem, ha az az ingatlannak egyébként alkotórésze. Az ingatlan tulajdonosa ugyanakkor a tulajdonos és a közjogi jogszabályok által meghatározott keretek között birtokosaként a dolgot használhatja és hasznait is szedheti.

A Ptk. arról is hallgat, hogy kinek a tulajdonába kerülhetnek az ingatlanok azon részei, amelyekre az ingatlan tulajdonjoga nem terjed ki, azt jellemzően más jogszabályok határozzák meg, bár a Ptk. még erre vonatkozó utalást sem tesz. Ha jogszabály külön nem rendezi az ingatlan természeti erőforrásainak sorsát, akkor abból okszerűen az következne, hogy arra az ingatlantulajdonos

joga mégis csak kiterjed, mintegy vélelmezve azon is a tulajdonjogot, s fölötté szabadon rendelkezhet. Az ingatlan felszínén található talaj esetén ez nem is igazán okoz gondot, és nem merül föl kétség afelől, hogy a talaj mint természeti erőforrás az adott ingatlan tulajdonosának tulajdonát képezi addig, amíg attól nem válik el. Más kérdés, hogy a talaj, ha az ingatlantól fizikailag elválasztják, önálló dologként átruházás tárgyává válik. Ha vélelmezzük a tulajdonjogot, akkor ez a jogügylet nem birtok-, hanem tulajdonjog átruházásnak tekintendő. E kérdésről a Ptk. azonban hallgat. A termőtalaj leválasztása az ingatlanról nem ritka, minden olyan beruházással együtt járó kötelezettség, amikor termőföld területet vesznek igénybe. A termőföld értékét adó talaj megvédését szolgáló közjogi kötelezettség magában foglalja a termőtalaj letermelését a beruházással érintett területről és hasznosítását. Ha a termőtalajt valóban értéknek tekintենek, olyan értéknek, amely tükrözi feltételesen megújuló képességét, akkor a tulajdonjogi viták már felmerültek volna. Ahogy az ingatlan értékét is megváltoztatná, ha a piac elsősorban nem a felszín kiterjedési nagysága és formája, valamint az állam művelés alól való kivonásának költségei alapján értékelné, hanem a rajta lévő talaj mennyiségét és minőségét, valamint az általa helyben nyújtott ökoszisztéma szolgáltatásokat venné alapul. Mivel ilyen értéket sem a társadalom, sem a piac egyelőre nem rendel hozzá, ezért a talaj letermelése és máshol való hasznosítása elsődlegesen költségként jelenik meg. Márpedig nincs olyan tulajdonos, aki azért harcolna, hogy költségeit növelhesse.

A termőtalaj, ahogy a víz is az emberi élethez szükséges élelmiszertermelés alapja, sajátos közjóság. Rendelkezésre állásának korlátozott voltát a piac azonban egyelőre még nem értékeli, sőt a zöldmezős beruházások⁸³ arra utalnak, hogy a tiszta talaj olcsóbb, mint a szennyezett, kármentesítésre váró. A talaj közjóság jellegét a társadalom sem fogadta még el. És az állam sem tekint rá úgy, mint az ingatlan rejtekében fekvő ásványkincsekre, legalábbis ez az üzenete annak, hogy nem csökken, hanem továbbra is nő a lefedett talajok nagysága, és nincs olyan nyilvántartás és vagyoni elszámolás, amely kimutatná, hogy miként alakul e vagyonelem helyzete évről évre. A talajvagyon értékelése ugyanakkor nem könnyű feladat, mert a talaj komplex rendszer, olyan rendszer, melynek minőségében meghatározó szerepet tölt be fizikai, kémiai tulajdonságán, szerkezetén, szerves anyag összetételén túl a benne lévő élővilág, az edafon. Mindezek miatt a talajok értékét már a letermelés fizikai művelete megváltoztatja, ahogy máshova történő áthelyezésük is. Adott talaj

⁸³ A zöldmezős beruházás olyan ipari vagy egyéb beruházás, aminek következtében a mezőgazdasági területen talajfedéssel építmények jelennek meg – ideértve a közutakat is – és a terület mezőgazdasági hasznosítását és annak lehetőségét is megszünteti.

természetes minőségét – az emberi beavatkozásokon túl – az adott hely környezeti, természeti adottságai alakítják. Mindebből pedig az következne, hogy az ingatlan és a talaj olyan dologi összesség, ami nem megosztható, mert a megosztással, ami a talaj letermelését jelenti, mind a letermelt talaj, mind a visszamaradó ingatlan minősége megváltozik. Ez utóbbi minőségváltozása a talajhoz köthető ökoszisztéma szolgáltatások elvesztéséből adódik. Mindezen környezetjogi szempontok a tulajdonjogon keresztül a Ptk. alkalmazásában is értelmet nyerhetnek, amennyiben az ingatlan feletti tulajdonjog tartalma képessé válik megjeleníteni a talaj valódi értékét és közjószág jellegét.

A földhővel kapcsolatban más kérdések is felmerülnek. A természeti erőforrásoknak van egy köre, ami mai tudásunk szerint a kimeríthetetlen források közé tartozik, önmagában az emberi hasznosítás a mennyiséget nem csökkenti, ilyen a földhő, a hullámok energiája, a napenergia, a szél. Ezek az energiaforrások olyan közjószágok, amelyek megfelelő technológia segítségével mindenki számára elérhetővé válhatnak. Mivel az ingatlan elhelyezkedésétől függ, hogy az ingatlanhoz mely energiaforrás hasznosítása kapcsolható, ezért az ingatlan értékét a természeti erőforrások is befolyásolhatják. Az energiaforrások hasznosításának célja lehet saját használat, de megjelenhet az igény arra, hogy e forrásokhoz ugyanannak a technológiai megoldásnak a közvetítésével mások is hozzáférhessenek. A birtokos joga a használatra és a hasznosításra is kiterjed, így a dologgá átalakított energia a hasznosításon keresztül vagyonszerzési lehetőséggé is válik.

Jelenleg a kimerülő energiaforrások miatt egyre nagyobb igény van arra, hogy olyan energiaforrások hasznosítása felé forduljunk, amelyek kimeríthetetlenek. Miközben az energiaforrások kimeríthetetlenek, a kitermelésükhöz használt technológiai eszközök a kimerülő természeti erőforrásokat veszik igénybe, ebből pedig az következik, hogy a kimeríthetetlen energiaforrások a valóságban nem azok, mert a hozzáférés megteremtésének eszközei végesek. A környezetjogi szabályozás egyik célja, hogy olyan jogi keretet teremtsen, amely a természeti erőforrások hatékony felhasználását és a nemzedékek közötti igazságos megosztást egyszerre biztosítja. A Ptk. nem tesz különbséget a természeti erőforrások között aszerint, hogy azok kimeríthetők vagy kimeríthetetlenek. Az energiaforrásokhoz való hozzáférés technológiai megoldásai aszerint fejlődnek, hogy azok egyéni vagy közösségi igények kielégítését kívánják szolgálni. A technológiai igények alakulását pedig többek között a természeti erőforrásokhoz rendelt tulajdonviszonyok határozzák meg. Az ingatlan értékére is kiható tényezőként jelenhet meg az, hogy a kimeríthetetlen természeti erőforrások hasznosítására kiterjed-e az ingatlantulajdonos vagy -birtokos joga. Akár

magánjogi vitát is generálhat a természeti erőforrások tulajdonviszonyának rendezetlensége, amennyiben a birtokos nem azonos a tulajdonossal.

Összegzésként az állapítható meg, hogy az ingatlan fölötti tulajdonjog terjedelme bizonytalanná válik amiatt, hogy az alól a Ptk. nemcsak a föld méhének kincseit, hanem a természeti erőforrásokat is kiveszi. A föld méhének kincsei olyan általános és absztrakt fogalom, amely lehetővé teszi, hogy minden olyan dolog e körbe kerüljön, amely a föld felszíne alatt, a föld részét képezi, ha a technológiai fejlődés eredményeként önálló vagyoni értéket hordozó dologgá vált. A ritkafémek iránti igényt például az informatikai rendszerek fejlődése hívta életre, s ezzel együtt jelent meg a felettük lévő tulajdonjogviszony rendezése iránti igény is. A magánjogi szabályozásra tehát nem azért van szükség, mert adott dolog természeti erőforrás, hanem azért, mert az ingatlan részeként önálló vagyoni érték hordozójává vált, és ez a magánjogi jogviszonyokban is kifejeződik. Ehhez képest a természeti erőforrások fogalma független attól, hogy az éppen ingónak vagy ingatlanak minősíthető, és megtestesít-e vagyoni értéket, hiszen nem minden természeti erőforráshoz lehet pénzbeli értéket rendelni. Amikor a Ptk. átvette a régi Ptk. szabályozását, nem volt tekintettel a két fogalom közötti lényeges különbségre. Az ingatlan fölötti tulajdonjog terjedelmével kapcsolatos ellentmondások egy része meg sem jelenne, ha a természeti erőforrásra való utalás a szövegben nem szerepelne és a joggyakorlatra, a bíróságok értelmezésére lenne bízva, hogy melyek azok a természeti erőforrások, amiket a Ptk. a föld méhének kincseként szabályoz. Ezzel megszűnne az az értelmezési bizonytalanság, ami a Ptk. rendszerétől idegen fogalmi meghatározásból adódik.

5:21. § *[A birtoklás joga]*

A tulajdonost megilleti a birtoklás joga és a birtokvédelem.

A birtoklással kapcsolatos kérdéseket korábban már tárgyaltuk, itt csak annyit szükséges kiemelni, hogy a birtoklás joga a tulajdonjog egyik részjogsítványa is.

5:22. § *[Használat, hasznok szedése, terhek viselése és veszélyviselés]*

A tulajdonos jogosult a dolgot használni és a dolog hasznait szedni; viseli a dologgal járó terheket és a dologban beállott azt a kárt, amelynek megtérítésére senkit sem lehet kötelezni.

A környezetjogi szabályok között számos olyan szabály van, amely korlátozza a tulajdonos használati jogát. Ha a dolog maga környezeti elem, akkor a

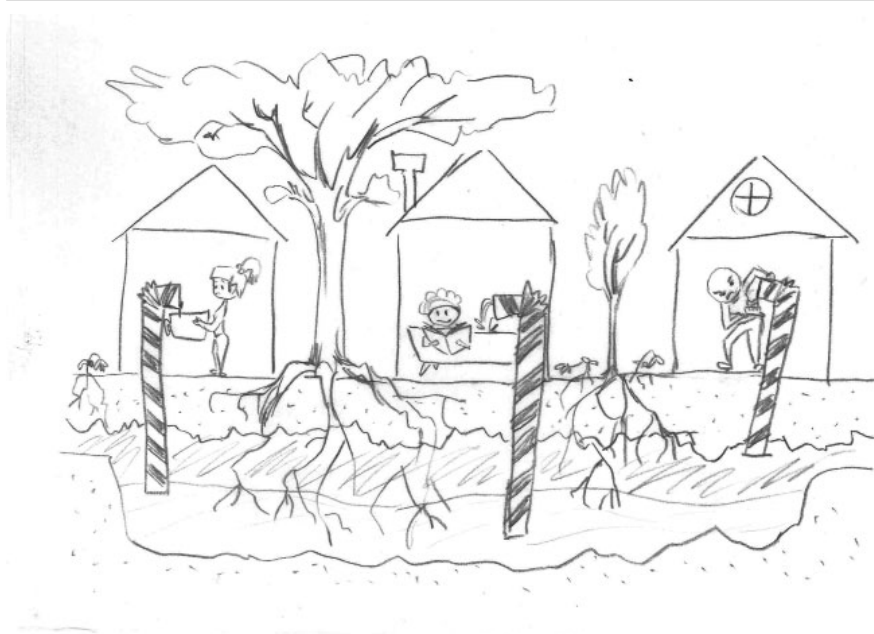
környezetjogi szabályozás célja, hogy a tulajdonos a dolgot úgy használja, hogy azzal a dolog, azaz a környezeti elem állapotát ne rontsa, kedvező állapotát megőrizze. A korlátozás a hasznok szedésére is kiterjed, amennyiben a tulajdonosnak a környezeti elem hasznosításánál figyelembe kell vennie a természeti erőforrások megújulóképességét. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a tulajdonosnak mindez alapvető érdeke, azonban nem feltétlenül az. Az, hogy a tulajdonos hogyan használja dolgát és hasznait miként kívánja élvezni, azon múlik, hogy mi a célja a dologgal. Ha a cél a dolog hosszú távú használata és használatra való alkalmasságának megőrzése, akkor a tulajdonosi magatartás valószínűsíthetően egybeesik azokkal a külső követelményekkel, amelyek közjogi formát öltenek. Gondolhatnánk, hogy a mezőgazdaságból élők számára például a talaj védelme tevékenységük természetes része, hiszen többek között azon múlik, hogy milyen lesz a termés mennyisége és minősége. Ez a feltételezés a gyakorlati tapasztalatok szerint azonban csak akkor igaz, ha egyrészt a tulajdonos tisztában van azzal, hogy a talajt védeni kell, és azzal is, hogy azt hogyan kell tenni, másrészt hosszú távon arra rendezkedett be, hogy megélhetését részben vagy egészben a föld hozama fogja biztosítani. A Ptk. a tulajdonosnak szabad kezet ad abban, hogy tulajdonával mit kezd, ez a szabadsága arra is kiterjed, hogy a dolgot úgy használja, hogy közben az károsodik, vagy akár meg is semmisül. Ha ezzel vagyonában kárt okoz, akkor annak következményeit maga köteles viselni. A környezetjogi szabályok a tulajdonosnak lényegében e szabadságát korlátozzák, a gondos gazda magatartását mintegy általános kötelezettséggé téve, kívülről pótolandó a belső önszabályozás hiányát.

A használatot korlátozhatja az ingatlanhoz kapcsolódó egyes tulajdonosi szerkezet. Ahogy arról már korábban szó volt, a közút menti fák tartozékká minősítése azt az ingatlantulajdonost korlátozhatja e fák hasznosításában, akinek ingatlanán a fa kinőtt és annak alkotórészeként a tulajdonosa is. Más jellegűen, de korlátozott a védett növény- és állatfajoknak otthont adó ingatlan használata is. Az ingatlan tulajdonosa ugyanis azt csak úgy használhatja, hogy azzal egyúttal az ingatlanához kötődő, állami tulajdonban lévő egyedekben és élőhelyükben kárt ne okozzon, azokat ne veszélyeztesse. Mivel az állami tulajdonban lévő védett fajok jelenléte nem állami tulajdonban álló ingatlanon nem keletkeztet közös tulajdont, ezért a tulajdonost terhelő ilyen jellegű kötelezettség csupán korlátozásként értelmezhető. Ugyanakkor a korlátozásra okot adó dolog megóvása iránti kötelezettség teljesítése felfogható úgy is, mint egyfajta, a közösségnek nyújtott szolgáltatás, amiért a tulajdonos a közösségtől ellenértékre tarthat igényt. A környezetjog gazdasági eszközei közé tartoznak azok a támogatások, amelyek e szolgáltatás ellentételezéseként értelmezhetők. Nem kizárt, hogy e

két, lényegében különböző megközelítésű eszközt a környezetjog egyszerre alkalmazza, segítve egyrészt a mindenkivel szembeni védelmet, másrészt azt, hogy a terület olyan személy kezébe kerüljön, aki a védelmi céllal egyetért és azzal azonosulni tud, és ezért a használat korlátozása nem csupán külső kényszer, hanem a tulajdonos saját belső értékrendjén alapuló választás is.

Vannak olyan ingatlanok, amelyek használatát közérdekből korlátozzák. Ha a korlátozás állandó, akkor ez az ingatlan egyfajta minőségét testesíti meg. Ilyen minőséget eredményeznek például az ex lege védelem alatt álló dolgok (barlangok), a természetvédelmi célú területkijelölések (védett természeti területek, Natura 2000 terület), és ilyennek tekinthetők a különböző célú védőterületek, védőzónák, védőidomok (ivóvízbázis védelme) is. E területek tulajdonosának szabadságkorlátozása célhoz kötött, az ingatlant csak úgy használhatja, hogy azzal a terület egészének minőségét ne veszélyeztesse, azt sértetlenül megőrizze. A használat korlátozása sokféle lehet, az mindig a védelmi célhoz igazodóan határozza meg, hogy a tulajdonos mit tehet, vagy mit nem tehet, sőt az is előírható, hogy amit tesz, azt hogyan és mikor teheti. A dolgok környezetvédelmi célú korlátozása az ingatlanhoz hasonlóan az ingó esetén is egyfajta minőséget jelent, mert elválaszthatatlanul kötődik hozzá.

Az ingatlanhasznosítás korlátozásának oka nem mindig látható vagy érzékelhető a föld felszínén, mert az ok a felszín alatt található (barlang, felszín alatti vízbázis). Miközben hozzászoktunk ahhoz, hogy a barlangok a felszín alatt több ingatlan alá is benyúlnak, addig a felszín alatti vízkészletek elhelyezkedésével kapcsolatban ilyen élményünk nincsen, mert a vízért mindig a föld mélye felé fúrunk, és nem feltétlenül tudatosodik az, hogy hasonlóan ahhoz, amikor az üvegtáblán lévő bőléből szívószállal egyszerre többen is isznak, a különböző ingatlanok függőleges kútjai azonos vízkészletet érnek el. Ezekben az esetekben is megjelenhet a tulajdonjogok keveredése, mégis lényeges különbség van abban, hogy a tulajdonos azt képes érzékelni vagy sem.

A Ptk. általános szabályozással az ingatlan feletti tulajdonjog terjedelme alól kivonta a föld méhének kincseit és a természeti erőforrásokat, tehát az ingatlan tulajdonosának használati joga ezekre a dolgokra nem feltétlenül terjed ki. A használat mindig konkrét magatartást feltételez, ezért a korlátozás csak e konkrét magatartás és annak hatása kapcsán értelmezhető. Konkrét magatartáshoz konkrét dologra van szükség. A dolog tulajdonosát megillető, a tulajdonjogviszony abszolút szerkezetéből adódó védelemmel mint jogosultsággal szemben konkrét dologhoz kapcsolódóan akkor áll fenn mindenki, így az ingatlantulajdonos kötelezettsége is, ha a dolog fizikai létezéséről tudomása van. A vizek felszín alatti elhelyezkedéséről és védőidomainak terjedelméről a tulajdonos kétféleképpen szerezhet tudomást: 1. saját maga fedezi föl létezését, 2. a vizek és védőidomok tulajdonosa őt azok létezéséről tájékoztatja. Ha adott ingatlant érintően a felszín alatti vizek létezéséről a vizek tulajdonosa tud, akkor arról az ingatlan tulajdonosát köteles tájékoztatni. Mivel az ingatlan tulajdonjogának terjedelme kiterjed a földfelszín alatti földre is, ezért az ingatlan tulajdonosa jogosult a földalatti terület használatára és hasznainak szedésére. E használat és hasznaszedés azonban ugyanúgy jogi akadályba ütközhet, ahogy a felszín feletti korlátozottá válik, ha adott ingatlan egyes részei más tulajdonába tartoznak.

A korlátozásokat a tulajdonos kárként élheti meg. Emiatt fontos kérdés, hogy a korlátozásra mikor kerül sor, még a tulajdon megszerzése előtt vagy

után. Ha a dolog használatának korlátozott volta már a tulajdon megszerzése előtt a dolognak quasi tulajdonságává vált, akkor kártalanításra a tulajdonos nem számíthat, hiszen nincs olyan magatartás, amely kárt okozott neki. Más a helyzet, ha a dolog szabad használatát korlátozzák, mert ebben az esetben már a korlátozás okozhat kárt, ami kártalanítás iránti igényt alapozhat meg. A támogatási igény a Ptk.-ból nem következik automatikusan, így az attól függ, hogy milyen a szabályozási környezet. A használat környezeti jogi korlátozása jellemzően a Ptk.-n kívül, más jogszabályokban jelenik meg.

5:23. § [*A dolog használatának általános magánjogi korlátja*]

A tulajdonos a dolog használata során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen a szomszédokat szükségtelenül zavarná, vagy amellyel jogaik gyakorlását veszélyeztetné.

A bíróságok elé kerülő környezeti ügyek jelentős részének anyagi jogi alapját a szükségtelen zavarás adja, ezért érdemes az egyes elemeket külön szemügyre venni. Először is azt kell rögzítenünk, hogy zavarásról akkor beszélhetünk, ha az emberi magatartás következménye, hiszen a dolog használata is emberi magatartás. Az állatok okozta zaj, bűz és egyéb zavaró hatás gyakran vezet szomszédjogi vitához. Bár a zavarást közvetlenül az állatok okozzák, az ellenük való fellépésre akkor van lehetőség, ha a zavaró hatás alakításában emberi magatartás is szerepet játszik például azzal, hogy ő maga az állatok tartója, vagy az ingatlanán az állatok azért jelennek meg, mert azt valamilyen magatartással előidézti, például eteti őket. A tulajdonos magatartására vezethető vissza továbbá az is, ha ingatlanán olyan tevékenységet folytat, vagy tesz lehetővé, amelynek hatása másokat zavar.⁸⁴ Annak ellenére, hogy a szükségtelen zavarásra alapított perek többsége ingatlanhasználatokhoz kapcsolódik, ez nem feltétel, hiszen a Ptk. kötelezettsége általában a dolgok használatára vonatkozik, így e körbe tartozik az ingó használata is. S az sem feltétel, hogy a dolgot zavaró módon használó tulajdonos az ingatlan tulajdonosa legyen. A lakóingatlanok csöndjét és békéjét zavarhatja meg az a közutast használó motoros, aki motorjának kipufogó zajával kívánja magára felhívni a környék lakóinak figyelmét, vagy az az autótulajdonos, akinek autójából olyan hangerővel árad a zene, mintha mozgó koncerten venne részt az ember. Természetesen felmerülhet a kérdés, a közút kezelőjét milyen kötelezettség terheli abban, hogy a közúton csak olyan járművek közlekedjenek, amelyek nem tekinthetők zavarónak. S vajon

⁸⁴ BH1982. 91.

kötelezettségei közé tartozik-e, hogy megakadályozza az olyan járművek közúthasználatát, amelyek mindenki számára érzékelhető módon zavarók?

A tulajdonos dolog használatát korlátozó magatartási normák egyfajta általános elvárhatósági mércének való megfelelést írnak elő kötelezettségként azzal, hogy a használatot a szomszédság mint adott közösség által elfogadott normákhoz igazítják. A Ptk. a szomszédság létét nem írja elő feltételként, azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy magánjogi viták a szomszédok között jönnek létre, mely adódik abból, hogy a problémát nem egy-egy zavaró magatartás okozza, hanem a magatartások ismétlődése, folyamatossága, ez pedig jellemzően, bár nem kizárólagosan ingatlanhasználathoz kapcsolódik. A szomszédon nem csak a közvetlen szomszédot kell érteni, a múltban is jól ismert volt a második, harmadik szomszéd fogalma. A közösséget alkotó szomszédságot az ingatlanok elhelyezkedése mellett meghatározza az, hogy a zavaró hatás milyen környezeti elemek közvetítésével jut el a sértett félhez, s hoz létre a környezeti teher viselője és környezetet terhelő felek között magánjogi szempontok szerint is értékelhető szomszédságot. A szomszédság kialakulásban tehát szerepet játszik a környezetterhelés maga, valamint a zavaró hatást, a környezetterhelést közvetítő környezeti elem is. A szomszéd szó feltételezi, hogy a felek egymástól – legalább jogilag – elkülönült térben tartózkodnak, és a zavarás abból adódik, hogy a dolog használata e tér határait átlépve egy másik térben kéretlenül és nem kívánt módon megjelenik. Ennek egyik legszebb irodalmi példáját Fekete Istvánnál olvashatjuk, amikor Tutajos figyelmezteti Bütyök barátját, hogy a Matulának szánt rádiót nem szabad hangosan hallgatni, mert nem tudhatjuk, hogy a más lakásába hivatlanul bejutó hang milyen hatással lehet az ott lakókra, akár testi vagy lelki egészségüket is károsíthatja.⁸⁵ Fekete István példabeszéde arra a környezetjogi szempontból releváns tényre is felhívja a figyelmet, hogy közjogi szabályozásra egyrészt akkor van szükség, ha az emberek tudata nem fogja át a hatás zavaró jellegét és annak következményét, másrészt, ha ismeri ugyan, de nem fogadja azt el olyannak, ami miatt másként kellene viselkednie. Hiszen közjogi korlátozás nélkül is természetesnek tartjuk például, hogy senki sem vezethet át a szomszéd lakásába mérges gázt.

A szomszédjogi szabályok az együttélés általános normáit fogalmazzák meg konkrét eseteken keresztül. A társadalmi és így a magánjogi elvárások is az évek során folyamatosan változnak, részben a társadalom tagjainak egymáshoz való viszonyának átalakulása (vakokat segítő hangjelzés az átkelőknél), gazdasági helyzetének megváltozása (autók számának növekedése) miatt, részben az

⁸⁵ FEKETE István: *Téli berek*, ld. az irodalmi szemelvényt a 421. oldalon.

ember és a természet kapcsolatának módosulása (baromfitartás megváltozása) következtében, a technológiai fejlesztések (mobilhálózatok kiépítése) és a településfejlődés (bevásárlóközpontok megjelenése) hatására. A Ptk. az együttélés alap normájává az alkalmazkodást tette, az érdekek kölcsönös figyelembevételét, hiszen a szükségtelen zavarás elleni fellépés lehetősége egyben azt is jelenti, hogy létezik olyan zavarás, amelynek elviselése mindenkitől elvárt. Az egyik fél tűrési kötelezettsége a másik fél számára a zavarás szabadságát és jogosságát igazolja, ezzel fogadva el a társadalmi szerveződés – a társadalom tagjai között nemcsak magánéleti, hanem gazdasági vonatkozású kapcsolatok – feltételrendszerét.⁸⁶ Mind a tűrési kötelezettség, mind a szükségtelen zavarástól való tartózkodás adott személyekre vonatkozik, ugyanannak a magatartásnak a két oldala. A magatartás megítélésekor a bíróság a felekkel szembeni elvárást a közösség mércéjét figyelembe véve fogalmazza meg.⁸⁷ E közösségi mérce kialakításában az egyén azzal is részt vesz, hogy milyen típusú ügyekkel szemben és hol lép föl.

A szomszédjogi ügyek mindig adott helyzetben lévő személyek közötti vitás helyzetek miatt alakulnak ki, de egyben a társadalmi szerveződés feltételrendszeréről, a közvetítő technológiákról és fizikai megjelenésükről alkotott egyéni véleményeket is tükrözik. Gondoljunk csak az úthálózatokra és az utakat a városok környékén ma már szinte egyfajta nyitott csőbe helyező zaj ellen védőfalakra, a mobiltornyokra, a szélerőmű parkokra, az egyre több felületen megjelenő, napenergiát gyűjtő lapokra, a házak tetejét beborító zöldfelületekre, az eltűnt parkokra és a lakóövezetekben megjelenő sportcentrumokra. A szomszédjogi viták megjelenése ma már több a két szomszéd egymás közötti vitájánál. A bíróságok az egyén és a közösség kapcsolatát is értékelve, akarva-akaratlan véleményt formálnak az egyén és a közösség tagjai között közvetítő szerepet betöltő technológiai megoldásokról, s a tűrési kötelezettség vagy a szükségtelen zavarás kimondásával nyitnak utat technológiai fejlesztések előtt, vagy járulnak hozzá eltűnésükhöz. A zaj elleni védőfalak nem jelentek volna meg az utak mentén, ha a bíróságok nem találták volna jogosnak az útmentén lévő ingatlanok tulajdonosainak fellépését a közlekedés eredetű zajokkal szemben. A falak minősége, ideértve átlátszó voltukat is, szintén e jogérvényesítéseknek az eredménye. Ugyanakkor nem mondhatjuk azt, hogy a zaj elleni védekezés általános eszközzé a mesterséges anyagból készített fal lépett, hiszen a településeken belül a bíróságok élő sövénykerítések telepíté-

⁸⁶ Vö. 17/2018. (X. 10.) AB határozat.

⁸⁷ EBH2006. 1399, EBH2007. 1600, BH2007. 220., EBD 2014.P.13.

sét is előírják. Az elfogadhatónak minősített technológiai megoldások között különbség van hatékonyságukban és szerepük összetettségében. Míg az utakat szegélyező átlátszó falak és a madarak közötti kapcsolat kimerül abban, hogy felkerülnek rájuk a madarakat a falnak repüléstől megóvó ragadozómadár sziluett matricák, addig a sűrű növényzetben a madarak búvóhelyet, otthont találnak. A növényzet porfogó és levegőtisztító hatása mellett lényeges szerepet tölt be a helyi klimatikus viszonyok alakulásában, a csapadékvíz megkötésében. Mindezekkel a többletfunkciót ellátó tulajdonságokkal egy átlátszó zajvédő fal nem rendelkezik. Ugyanakkor az átlátszó fal megőrizhet valamit a kilátás szépségéből, amit a növényzet elzár.

A környezetjog egyik alapelve a szennyező fizet elve, melynek lényege, hogy a környezethasználat negatív hatásainak megelőzése, megszüntetése, következményeinek felszámolása magának a környezethasználónak a kötelezettsége. Ebből az következik, hogy a környezetjog szerint a környezethasználónak kell mindent megtenni a negatív hatásokkal szemben. A Ptk. ezt a szabályt szomszédjogi ügyekben nem feltétlenül érvényesíti ennyire szigorúan, mert más a megközelítés alapja. Míg a szennyező fizet elve érvényesítésének célja, hogy a környezethasználattal járó költségek a környezethasználót terheljék, és lehetőleg minél kisebb legyen a társadalmat terhelő externális költség, addig a szomszédjogi ügyek nem a költségviselésről, hanem arról szólnak, hogy miként lehet a különböző dolgok használatát úgy összehangolni, hogy közben a felek egymást ne zavarják, vagy ha zavarják is, a társadalom által elfogadottnak minősített szükséges mértéket azzal ne haladják meg. Ennek során természetesen előfordul, hogy a bíróságnak olyan döntést kell hoznia, amelynek költségvonzata van, ilyenkor a szomszédjogi ügyek is értelmezhetők a szennyező fizet elve alapján. Jellemzően a költségek azt a felet terhelik, akinek környezethasználata negatív hatással járhat, akinek jogsértő magatartása miatt kell az eredeti állapotot helyreállítani.

A szomszédjogi ügyekben azt, hogy ki és mit köteles tőlni, mindig az adott helyzet határozza meg. Az első kérdés természetesen az, hogy a használatot tekinthetjük-e zavarásnak és mi is a zavarás lényegi eleme. Vegyük például a fűnyírást. Aki valaha is töltött nyáron családi házas környezetben hétvégét, vagy a betonrengetegből a zöld fák és füves kertek díszítette üdülőbe ment pihenni, akkor megtapasztalhatta a fűnyírás zavaró hatását. Az embernek akár egész napját elronthatja a motoros fűnyíró hangja, ha mint egy zenekarban, hol az egyik, hol a másik ingatlanon bög föl a gép, igazodva ahhoz, hogy a fű nyírójának éppen mikor van ideje e munkát elvégezni, mert nincsen olyan

napszak, amire azt mondhatnánk, igen, eljött a fűnyírás ideje, mint ahogy a városban, ha megszólal az első villamos, tudjuk, hogy eljött a reggel.

A mindennapok életritmusához zajok tartoznak, mely zajokat természetesnek fogadunk el, különösen akkor, ha a zajok ritmusának része a csend, ami lehetővé teszi a pihenést is. Régen a települések, településrészek lakói ugyanazokra a zajokra keltek és ugyanazokra a zajokra feküdtek le, mert megélhetésük forrása hasonló volt, és ezért tevékenységük és pihenésük ritmusa is ugyanarra a napszakra esett. Ahogy a települések szerkezete is megváltozott, úgy a zajok is kiszámíthatatlanokká váltak, alkalmazkodni is ehhez kell. Mivel azonos ritmusról ma már nem beszélhetünk, ezért nehéz is meghatározni, hogy mikorra is kellene a fűnyírást tenni. A kérdés persze csak látszólag kötődik a fűnyíráshoz. Az ember tolta forgópengés fűnyíró használatával járó hanghatás és hatásterülete elenyészik egy motoros fűnyíróéhoz képest. És miért is zavarná az embert, ha a fűvet valaki kaszával vágna le, esetleg kecskével lelegettetné? A zavarást nem a fűnyírás, hanem az alkalmazott technológia okozza. A szükségtelen zavarás megszüntetéséhez nem feltétlenül kell adott tevékenység folytatásának idejét vagy helyét korlátozni, lehet, hogy elegendő a technológiaváltás.

A környezetterhelésből adódó zavaró hatások sokfélék lehetnek, az alkalmazott technológiától függ, hogy a terhelés, legyen az szennyező anyag kibocsátás, bűz vagy zajhatás, rezgés, hol és milyen módon tartható adott tulajdonos

ingatlanán belül, illetve, ha az ingatlan határát túllépi, akkor mást hogyan lehet a negatív hatástól megvédeni, egyáltalán megvédhető-e. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a választott technológia milyen hatással lehet az élőlényekre. A különböző közszolgáltatók és fatulajdonosok közötti konfliktusok forrása a légvezetékek elhelyezése és védelme. Légvezeték nélkül, vagy a kábel megfelelő elhelyezésével megszűnik a konfliktus forrása, és nincs szükség a fa koronájának csonkolására.

A zavarást közvetítő környezeti elem technológia függősége miatt a szomszédság egybeesik a környezeti hatásterülettel, azonban az, hogy az adott területen belül – ami többnyire nem egy, a zavaró forrás köré rajzolt kör – az egyes személyeket mi, hogyan zavarja, zavarhatja, már az egyedi viszonyoktól függ. A közvetítő környezeti elemek közül a felszín alatti vizek különös szerepet töltenek be, mert mint ahogy arra már korábban figyelmeztettünk, nem tudjuk, hogy mi is zajlik a föld felszíne alatt. Szomszédjogi vita nincs zavaró hatás és annak zavarásként való észlelése nélkül. A felszín alatti vizek mozgásának megváltoztatása, valamint a szennyező anyag közvetítése miatt bekövetkező zavarás létezése többnyire azzal válik észlelhetővé, hogy valamilyen kézzel fogható kár következik be, például az ásott vagy fűrt kút vize váratlanul elapad, vagy a kútból származó víz elszennyeződése az öntözött növények elpusztulásához, rosszabb esetben a vizet ivók rosszulletéhez vezet. A dolog tulajdonosát is meglepetésként érheti dologhasználatának ilyen hatása, mert ő sincs feltétlenül tisztában azzal, hogy tevékenységének milyen következménye lehet. Ezért minden olyan magatartással szemben, amelynek zavaró hatását a felszín alatti vizek közvetítik, olyan követelmény megfogalmazása indokolt, amely a környezetjogi elvek közül az elővigyázatosság elvével van összhangban, azt érvényesíti.

A környezeti elemek használata szomszédjogi vitaként akkor merül fel, ha a végesen rendelkezésre álló környezeti elemet többen kívánják használni. A környezeti elemek használatával járó jogok gyakorlása miatti szomszédjogi vita mindig feltételezi, hogy az egyik fél használata a másik fél használatát közvetlenül érinti. Vegyünk két ingatlant, az egyikken magánkútból elégítik ki a felmerülő vízigényeket, míg a másiknál a közműves rendszerből. Ha a vízigények kielégítésének forrása különbözik, akkor nincs olyan közös terület, ami vitához vezetne. Ezzel szemben, ha a magánkút és a közműves ivóvízellátást biztosító kút azonos felszín alatti vízbázist érint, akkor megjelenik az a pont, amely az érdekek között a kapcsolatot létrehozza. Ez azonban önmagában – az érdekelt felek sérelme nélkül – még nem vezet vitához.

A felszín alatti vizek nagyon sérülékenyek, elszennyeződésük esetén az eredeti állapot helyreállítása szinte lehetetlen, s a kutak vizének használata

akár évtizedekre lehetetlenné válik.⁸⁸ Ezért önmagában az, ha valaki engedély nélkül, vagy az engedélytől eltérő módon létesít kút, már zavaró hatásnak minősíthető, mert fennáll annak a veszélye, hogy a felszín alatti vizet elszennyezi. A szükségtelen zavarás megállapításához nem feltétlenül szükséges a zavarás tényleges bekövetkezése, különösen a kár megjelenése, elég az, ha annak lehetősége fennáll.⁸⁹ A kérdés persze az, hogy ki tudja észlelni egy illegális kút létesítését, és lesz-e olyan személy, aki ez ellen akár bíróság előtt fellép. Egy kút technológiai létesítése nem vesz túl sok időt igénybe, nem jár az építkezésekhez hasonlóan látványos felvonulással. Ezért még a tényleges telekszomszédok sem feltétlenül észlelik a kút létesítését. Ha feltételezzük, hogy a szomszéd tudomást szerzett róla, akkor igényérvényesítéséhez kell, hogy nevesítse azt a szükségtelen zavarást, ami a kút létesítésével összefüggésbe hozható. Ha összegezni akarjuk, hogy egy kút létesítése és működtetése milyen szükségtelen zavarással járhat, akkor három zavarást mindenképpen ki kell emelnünk: 1. a rosszul megépített kút lehetővé teszi a talajszennyeződések felszín alatti vízbe kerülését, 2. a rossz helyen létesített kút a felszín alatt mozgó szennyező anyagot vivő vízcsóvát összekötheti egy másik földtani közegek által védett tiszta, akár ivóvízkészlettel, ami az utóbbi vízkészlet azonnali elszennyeződését eredményezi, 3. a vízvédelmi övezetben létesített kút megteremti annak lehetőségét, hogy a szennyeződés a védett vízkészletbe jusson. Bármelyik is következik be, életünkhöz szükséges ivóvízkészleteink kerülnek veszélybe, s válhatnak egyik pillanatról a másikra felhasználásra alkalmatlanná, miközben kiváltásuk csak költséges technológiai tisztítórendszerek kiépítésével és működtetésével lehetséges.

A problémák megelőzését szolgáló környezetjogi eszköz a kutak létesítésének engedélyhez kötése. Azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy a kutak egyre nagyobb számban létesülnek engedély nélkül, és amikor a hatósági ellenőrzés alkalmatlan ezek feltárására, akkor az illegálisan létesülő és működő kutak száma és az általuk megtestesített veszélyeztetés nem csökken, az okozott károk terjedése nem áll meg. Visszatérve a szomszédjogi igény érvényesítésének feltételeihez, úgy véljük, hogy a szükségtelen zavarás jellege indokolttá tenné, hogy a bíróság ne kívánja meg az illegális kút létesítővel és működtetővel szemben fellépőtől, hogy sorolja föl, milyen konkrét zavarást tart indokoltnak, hanem e különleges esetben, tekintettel arra, hogy a hatás a szem elől rejtve marad a visszafordíthatatlan kár megjelenéséig, vélelmezze a szükségtelen za-

⁸⁸ Erre utalt a jövő nemzedékek szószólója a felszín alatti vizek védelmében kiadott elvi állásfoglalásában, illetve az Alkotmánybíróság a 13/2018. (IX. 4.) AB határozat is.

⁸⁹ Vö. BH2003. 64., EBH2011. 2397.

varást, s a kút működtetőjére terhelje annak bizonyítását, hogy a kút kiépítése a szakmai szabályoknak megfelelő volt, szennyező csóvát nem érint, és a vízkészletek mennyiségét és minőségét semmilyen módon nem veszélyezteti. Hasonló vélelem a birtokvédelmi ügyekben is alkalmazható lenne. Adott felszín alatti vízbázis használóinak közösségéhez tartozó egyének – a közös használatra vonatkozó Ptk. rendelkezések hiányában – a szomszédjogi és birtokvédelmi szabályokon keresztül kaphatnak hasonló védelmet, mint ami közös tulajdon esetén minden tulajdonost megillet.

A szomszédjogi perek egy sajátos körét képezik azok, amelyek környezetjogi szempontból új értelmet kaphatnak. Ezek közé tartozik például a benapozottság. A telek benapozottsága meghatározza a telek használatának lehetőségét, így azt is, hogy az ingatlan alkalmas-e napenergia „begyűjtésére”, mert ha igen, akkor az ingatlan energiaellátását részben vagy egészben át lehet állítani a napenergia hasznosításából származó energiára. Napenergia hasznosításhoz az kell, hogy a Nap sugarai közvetlenül ériék el azokat az eszközöket, amelyek az energiát hasznosíthatóvá teszik. Az ingatlan benapozottsága ezért olyan feltétel, amelyet figyelembe vesznek a napenergia hasznosítását szolgáló rendszerek telepítésekor. Mint azt a szomszédjogi perek bizonyítják, a telek benapozottságát a szomszédos ingatlanok hasznosítása, a fák ültetése, az épületek felhúzása közvetlenül befolyásolja. A bírói gyakorlat szerint az ingatlantulajdonossal szembeni elvárás az, hogy saját érdekei mellett vegye figyelembe a másik fél érdekét, és arra is tekintettel hozza meg döntését.⁹⁰ A másik fél érdeke mellett az ingatlantulajdonosnak a helybeli környezeti és építkezési szokásokat is figyelembe kell vennie. A napenergia hasznosítása ma még nem általános, bár növekszik azoknak az épületeknek a száma, amelyekben az energiaellátást legalább részben a napenergia biztosítja. A hasznosítás általánossá válása az ingatlanok építkezési szokásait is megváltoztathatja, és kialakulhatnak olyan típusú épületek, amelyek már e lehetőséget eleve magukban hordozzák.

Ma már létezik olyan technológiai megoldás, amely az elektromos energiával meghajtott autót, az ún. villanyautót a közlekedésen túl más célú hasznosításra is alkalmassá teszi, mert képes külső energia felvételére, az akkumulátorban való tárolására és a tárolt energia leadására, így szállítására is. Ezek a fejlesztések az egyébként statikus elektromos energiahálózatokat „mozgó hálózatként” kiegészíthetik. Egy ilyen jellegű fejlesztés a magánházaknál termelődő napenergia hasznosítás feltételeit meghatározó benapozottsághoz fűződő, jelenleg egyéni érdeket akár közérdekké is teheti a jövőben. Hasonló szempontok

⁹⁰ 2397/2011. Polgári elvi határozat.

mentén lehet értékelni a többi alternatív energiaforrást is. Természeti erőforrásaink megóvása, a levegőszennyező anyagok kibocsátásával nem járó alternatív energiaforrások hasznosítása általánosan elfogadott közérdek, ahogy a levegő tisztaságának megőrzése is az. Ugyanakkor az energia hasznosíthatóságát lehetővé tevő eszközök járhatnak olyan hatással – így a szélkerék, a hőszivattyú például zajhatással, a komposztálás bűzhatással –, amelyek a szomszéd számára zavarók lehetnek.

A szomszédjogi perekben keresztül a bíróság hatással van arra, hogy az alternatív energiahasznosítási rendszerek hol és milyen körülmények között terjednek el. Ebben szerepet játszhat az, hogy a bíróságok elismerik-e a közérdek megtestesülését a magánháznaknál megjelenő alternatív energiahasznosításban, ahogy a szomszédjogi perekben már természetes a különböző hálózatok léteéhez fűződő közérdek figyelembevétele, mert azok biztosítják a közlekedést, vagy a kommunikáció fizikai feltételrendszerét. Az, hogy az alternatív energiahasznosításhoz fűződő hármasközérdek – a természeti erőforrások megőrzése, az alternatív energiaforrások bevonása a hálózati energiaellátásba, illetve a levegőtisztaság védelme – közül melyik kerül előtérbe, attól függ, hogy mi a zavaró hatás oka. Szomszédjogi perben a szennyezőanyag-kibocsátás elmaradása akkor válik közérdekként értékelhetővé, ha a bíróság elfogadja, hogy a levegő tisztaságának megőrzése közérdek. A szomszédjogi perek tanulsága szerint a közérdek elfogadottsága azt jelenti, a bíróság három elemű érdekviszonyt értékel, a közérdeket és a két ellenérdekű fél érdekét. Az Alkotmánybíróság is megerősítette, hogy a bíróság feladata, hogy e három között teremtsen egyensúlyt az adott viszonyok között.⁹¹ Ebben értékelési szempontként jelenhet meg például a szmoghelyzetek kialakulásának gyakorisága. A földrajzi adottságok és a légköri viszonyok változatossága, a meglévő szennyezőanyag-kibocsátó források sokszínűsége miatt a lakosság veszélyeztetettsége nagyon eltérő. Ezért a szennyezőanyag-kibocsátás elmaradása mint a közérdek érvényesítés eszköze, más megítélés alá eshet. Azonban azt is figyelembe kell venni, hogy a kedvező hatás miként érhető el. A környezetjog a környezeti hatásokat mindig külön-külön és együtt is értékeli, mert nem tekinti kedvező változásnak azt, ha az egyik környezeti elem terhelése azért csökken, mert a terhelés egy másik elemre átvándorult. Ennek magánjogi kifejeződése a szükségtelen zavarás értékelése, amikor a bíróság szükségtelen zavarásnak minősít olyan hatást, ami a közérdekre, illetve a másik fél érdekére tekintettel már aránytalan. Hangsúlyozandó ugyanakkor, hogy az alternatív energiahasznosítás elterjedését hátráltathatja, ha a bíróság nem

⁹¹ 42/2006. (X. 5.) AB határozat, 18/2015. (VI. 15.) AB határozat.

ismeri el a hozzá fűződő közérdeket, és a szomszédjogi perekben csak a két fél érdekét mérlegeli, míg kedvező fordulatot hozhat, ha a közérdek elfogadásával az érdekek egyensúlyának megteremtésekor a közérdeket is figyelembe veszi. A közérdekre való hivatkozás azonban ekkor sem eredményezheti a másik fél aránytalan terhelését.⁹²

5:24. § *[A földtámasz joga]*

A tulajdonos nem foszthatja meg a szomszédos épületet a szükséges földtámasztól anélkül, hogy más megfelelő rögzítésről ne gondoskodnék.

A szükséges földtámasztól való megfosztást általában a föld mozgásával azonosítjuk. Az építményt tartó földtámasz azonban nemcsak ezen keresztül vonható el vagy károsítható, hanem azzal is, ha a föld letakarásával megváltoztatjuk annak vízháztartását, mert a kiszáradt föld az épület súlya alatt összenyomódik, s ez az építmény mozgását, megsüllyedését eredményezheti. Egy ingatlan vízháztartását a talajvízszint mozgása is befolyásolja, a földtámasz minőségét közvetlenül alakítja. A jelentős vízkivételek (pl. bányászat) a talajvízszint csökkenéséhez vezetnek, míg megszűnésüket követően a talajvíz az eredeti szintre áll be újra. A víz megjelenése a föld emelkedését idézi elő, azaz a földtámasz mozgását. A föld vízháztartásának megváltoztatása a föld támasztó képességében minőségi változást eredményez, aminek következtében a földtámasz mennyiségi csökkenése nélkül, a minőségi változás miatt az épületet a korábbi minőségű földtámasztól a föld letakarásával, vagy a vízkivétel felhagyásával megfosztjuk. Ez a minőségi változás másként hat az alappal és az alap nélkül felépített házakra. A Ptk. a földtámasz jogát a szükséges földtá-

⁹² A közérdek elismerése közötti különbség már megjelent szomszédjogi bírósági ítéletekben. A Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság előtt hőszivattyú zajterhelése miatti szomszédjogi perben hozott 20.P.22.335/2014/56. számú ítéletében a bíróság megfogalmazása szerint „[...] az alperesek célja korunk és a jövő környezetvédelmi szempontjainak maradéktalan szem előtt tartásával egy olyan alacsony energiafelhasználású épület megvalósítása volt, amely a rendelkezésre álló lehetőségek keretei között a lehető legtöbb megújuló energiaforrást veszi igénybe és a nagyvárosi környezetben időnként korlátozásokat szükségessé tevő, valamint korlátozásmentes időszakban is egészségkárosító káros anyag kibocsátást a lehető legalacsonyabb szintre kívánja szorítani. Ezen szempontok érvényre juttatása állami érdek, ezért a kereset elbírálása során a bíróságnak a Ptk. 100. §-a alapján a felpereseknek maradéktalan háborítatlanságához való tulajdonjogi részjogosítványát az alperes törvényes érdekeivel az eset összes körülményét és a zavarás mértékét is mérlegelve kellett összevetnie.” Ezzel szemben a Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság a 72.Pf.631.418/2017/7. számú jogerős ítéletében azt az álláspontját fejtette ki, hogy „[a] szomszédos ingatlanok tulajdonosainak birtokláshoz fűződő jogainak megfelelő gyakorlása körében azonban annak nincs jelentősége, hogy az egyes ingatlanok műszakilag milyen állapotban vannak, illetve a zavaró használatlaltal milyen gazdasági vagy környezetvédelmi célt kívánnak elérni.”

maszhoz való jogként határozza meg. E jog a „szükséges” szó használata miatt a meglévő földtámasz mennyiségének és minőségének védelmére is kiterjed. Kérdés, vajon ki az, aki figyel arra, hogy például az utak leburkolása milyen hatással lehet, vagy lesz az út mentén található épületekre, a megsüllyedés vagy éppen a föld emelkedése okozta építménykárosodásokat mennyiben tekintik a földtámasz minőségi változása okozta következménynek, és emiatt az épület földtámasztól való megfosztásának, és az így okozott kárért tartozik-e valaki felelőséggel?

5:26. § [*A szükséghelyzet*]

- (1) Másnak életét, testi épségét vagy vagyonát közvetlenül fenyegető és más módon el nem hárítható veszély esetén a tulajdonos köteles tűrni, hogy dolgát a veszély megszüntetése céljából a szükséges mértékben igénybe vegyék, felhasználják vagy abban kárt okozzanak. Más vagyonát fenyegető veszély esetén ez a kötelezettség a tulajdonost akkor terheli, ha a fenyegető kár előreláthatóan jelentős mértékben meghaladja azt a kárt, amely a tulajdonost a behatás következtében érheti.
- (2) A tulajdonos a szükséghelyzetbe került személytől kártalanítást, attól, aki a veszély megszüntetése során indokolatlanul nagy kárt okozott, a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint kártérítést követelhet.
- (3) Ha több személy életét, testi épségét vagy vagyonát fenyegető veszélyt egyes veszélyeztetett tárgyak feláldozásával hárítanak el, az ebből eredő kárt, ha e tárgyak feláldozása szükséges volt, veszélyeztetett érdekeik arányában valamennyien viselik; ezt a szabályt kell alkalmazni a veszély elhárítására fordított szükséges költség megosztására is.

A Ptk. szükséghelyzeti szabályozása a közvetlen veszély elhárításakor kialakuló viszonyt kívánja rendezni. Elsődlegesen annak a tulajdonosnak a tűrés kötelezettségét fogalmazza meg, akinek dolgát igénybe veszik azért, hogy életet vagy vagyont mentsenek. Az élet és testi épség védelme mellett a vagyont fenyegető közvetlen veszély elhárításának lehetősége környezetjogi szempontból is értékelhető. A szükséghelyzet kialakulásának négy feltétele van: 1. legyen egy olyan személy, akinek élete, testi épsége, vagyona veszélybe kerül, 2. a veszély fenyegetettsége közvetlen legyen, 3. a veszély megszüntetéséhez igénybe vett dolog tulajdonosa és a fenyegetett személy más legyen, 4. a veszély csak a dolog igénybevételével, felhasználásával vagy abban kár okozásával lehessen elhárítható. Környezetjogi szempontból mindegyik feltételnek jelentősége van, csak más-más okból. Az első két feltétel a fenyegetettre, míg a másik kettő a dolog tulajdonosára vonatkozik.

Az első kettő feltétel röviden összefoglalva azt jelenti, hogy valaki, illetve valakinek a vagyona rosszkor van rossz helyen. A térbeli megjelenés és az időbeliség nemcsak a közvetlenség szempontjából értékelhető, hanem a veszély oldaláról is. A veszély a Ptk. szerint kárveszélyt takar, azaz azt, hogy valami olyan esemény várható, amellyel szembeni fellépés nélkül károsodás következhet be. A szükséghelyzet tehát egy adott időpontban, adott helyen meglévő állapot és az esemény közötti kapcsolat negatív megítéléséből fakad. Vegyünk egy árvízzel időről időre előtött területet. Ha azon a területen olyan növényeket termesztünk, amelyeknek az időszakos elöntés nem okoz kárt, sőt még hasznos is, akkor ott az árvízi esemény nem hoz létre szükséghelyzetet. De ha éppen olyan növényt termesztünk, amely az árvíztől elpusztul, vagy károsodik, akkor az árvíz kár bekövetkezésével fenyeget, és ezért nem tekinthetünk már rá úgy, mint egy semleges vagy pozitív eseményre. Ha a rendszeresen vízjárta területeken a vízjáráshoz igazodóan az épületet magas lábakra helyezik, akkor az árvizek a vagyont, az életet nem fenyegetik. Ha valaki az árvíz idején az épületben ragad – a hirtelen lezúduló víz elsodorja a csónakot –, elfogy minden ételme és vize, és az árvíz fogságából emberünk az épületben található fabútorokból tutajt készítve tud ki szabadulni, akkor az e tevékenységével okozott kárt már a szükséghelyzetre vonatkozó szabályok alapján kell megítélni. Érdemes megfigyelni a két példa közötti különbséget. A helyi viszonyokhoz igazodó növény kiválasztásával a vagyomban bekövetkező kár fenyegetettsége megelőzhető, míg az épület oszlopra emelése az élet veszélyeztetésének elkerüléséhez nem feltétlenül elegendő.

Részben hasonló problémával találkozhatunk a belvizek esetén is. A belvíz a föld felszínét takaró víz, ha a talajvíz megjelenik a felszínen, ha a felszínre hulló csapadékot a talaj már nem tudja befogadni, de belvíz önti el az ingatlant akkor is, ha a víz a föld felszínéről nem tud a talajba beszivárogni, pedig a fizikai hely adott lenne hozzá. Ezzel találkozhatunk tavasszal, ha a fagyott talajra hullott hó olvadni kezd, és a talajt takaró vékony jégpáncél nem engedi meg, hogy a föld a vizet befogadja. S belvíz alakulhat ki ott is, ahol a természetes folyamatok, vagy emberi beavatkozás – taposás, nehéz gépek járása vagy rossz talajművelés – hatására a föld tömörödötté válik. A két gátló tényező között az azonos eredmény – a belvíz léte – ellenére jelentős különbség van. Fagyott talajról az olvadást követően a víz beszivárgása automatikusan megoldódik, míg a talajtömörödés felszámolására, a talaj víz-befogadóképességének helyreállítására emberi beavatkozásra van szükség.

A természet okozta szükséghelyzetek kapcsán megjelenő kárveszély helyhez kötöttsége mellett az időhöz kötöttség is fontos kérdéssé válhat. Az, hogy egy

terület vízzel való elöntése mennyiben tekinthető kárnak, attól is függ, hogy a víz negatív hatását milyen időintervallumon belül vesszük figyelembe. Jelenleg nincsen olyan technológiai megoldás, amely miatt az ember alkotta létesítményeknek, az épületeknek jót tenne a vízzel való elöntés. Ezért az azzal való fenyegetettség mindig kárveszélyre is utal. Ilyen egyértelmű kijelentést természetes környezetünk ideiglenes vízfedettsége kapcsán már nem mondhatunk.

Az elöntések a talaj vízháztartásának meghatározó tényezőjeként alakítják a talaj szerkezetét, a talaj és a talajfüggő élővilág, az edafon és a talajból kinövő növények életfeltételét. Ezért az ingatlanok elöntése kapcsán külön értékendővé válhat a víz hatása az ingatlan talajára és az ingatlant fedő növényzetre. A talaj számára az elöntés lehet jótékony hatású, mert a kiszáradóban lévő talaj vízkészletét pótolja, aminek következményeként – akár már mezőgazdasági éven belül is a természetből növények miatt – nem kár, hanem haszon keletkezik. Sőt az sem ritka, hogy pont az elöntések elmaradása teremt veszélyt, mert a talaj vízháztartásának regenerálódása helyett annak romlásához vezet. A növényzet szempontjából a megítélés fordított. Ha olyan növényt kívánnak termesztetni a területen, amelyik időlegesen sem kedveli a víz alatti állapotot, az elöntés mindig látható kárt okoz. Ha a veszélyeztetett személy nem látja az elöntés és a talaj minősége közötti szoros kapcsolatot, a vízháztartás javulása okozta potenciális gazdasági hasznot, akkor az elöntés elmaradását nem feltétlenül érzékeli kárként. A kiszáradt, kemény talajú kert, ha hosszabb ideig víz alá kerül háromágú répa helyett gyönyörű egyágú répa termesztésére is alkalmassá válhat a talaj szerkezetének kedvező megváltozása miatt. Ugyanakkor a száraz nyarak, egyre rontva a talaj szerkezetét, visszahozhatják a háromágú répákat.

A mezőgazdasági károk megítélésében ezért nem mindegy, hogy milyen időintervallumra vetítve vizsgáljuk a kárt, és értékeljük-e az elöntést a talaj szempontjából is, vagy csak az éppen akkor rajta lévő növényzet károsodását vesszük figyelembe. Összegzésként kiemelendő tehát, hogy a belvíz, ahogy az árvíz is, önmagában se nem jó, se nem rossz. Fenyegetéssé az teszi, ha megjelenéséhez kár kapcsolódhat, jellemzően a mezőgazdaságban, vagy az épített környezet elemeiben. Az árvíz- és a belvíz-fenyegetettség helyhez kötött, s az adott ingatlan tulajdonságaként is értelmezhető, ha attól elválaszthatatlan. Ez alól a talajt fedő jégpáncél okozta belvíz kivétel, mert az nem a helytől, hanem az időjárástól függ.

A szükséghelyzeti szabály alkalmazásának harmadik feltétele a két személy közötti különbség. Következik ez abból az általános szabályból is, hogy a dologban bekövetkezett kárt a tulajdonos viseli, ha annak megtérítésére más nem kötelezhető (5:22.§). E szabály látszólag egyértelmű, a valóságban azonban

nem ilyen egyszerű. Az állami tulajdonban lévő dolgok az állam tulajdonában vannak, azonban vagyonkezelésük és az azért való felelősség nem feltétlenül tartozik egy személyhez. Ha a dolog vagyonkezelői szerződéssel kerül adott személyhez, akkor az a tulajdonosi jogok egy részének gyakorlását is jelenti. A vagyonkezelés célját és az átadott állami tulajdoni tárgyat a szerződés fogja meghatározni. Az állami tulajdont kezelő szervezetek között lehet érdekkonfliktus, amennyiben a szervezetek célja között nincs megteremtve az összhang. A kérdés, hogy az állami szervezetekre tekinthetünk-e úgy, mint két elkülönült személyre, amikor a fenyegetett vagyonelem és a fenyegetést megszüntető dolog is az állam tulajdonában van.

Vegyük például a Natura 2000 hálózathoz tartozó belvízelvezető csatornákat. Egy szükséghelyzet esetén a belvízcsatornák „kitisztítása” az idő szorítása miatt a Natura 2000 területben mint élőhelyben, valamint a védett fajokban okozhat kárt. A védett fajok állami tulajdonban vannak. Ha a csatorna is állami tulajdonban van, akkor a tulajdonos személyében nincsen különbség, csak a tulajdont kezelő személye más. A természeti értékek védelme a nemzeti park igazgatóságok mint természetvédelmi kezelő felelősségi körébe tartozik, ugyanakkor a csatorna vagyonkezelője az, aki a csatornával együtt a védett fajok birtokosa is. A védett fajok elpusztítása vagy károsítása szükséghelyzetben az állami vagyonban okoz kárt. Ha ezt olyan állami vagyonkezelő végzi, akinek az állami tulajdon a birtokában van, akkor mondhatjuk azt, hogy a károkozó és a károsult személye azonos. Ha azonban abból indulunk ki, hogy a védett fajok természetvédelmi kezelésével egy önálló személyt bíztak meg, és a károkozó személy más, akkor az állami tulajdon ellenére is két személyünk van.

A negyedik feltétel, hogy a közvetlen veszély más módon ne legyen megszüntethető, azaz csak a dolog igénybevételével, felhasználásával, vagy abban kárt okozva lehessen elhárítható. A „megszüntethető” szó használata látszólag arra utal, hogy a megelőzésnek e téren nem sok szerepe van. A tulajdonos túrési kötelezettsége azonban nem korlátlan, hiszen az csak a szükséges mértékre terjed ki, és e körben vizsgálendő kérdés, hogy a károsult eleget tett-e kárenyhítési kötelezettségének.

A kárenyhítésnek e körben két változata is van, a természetes körülményekhez való igazodás, másrészt a megelőző intézkedések megtétele. Ahogy arra már utaltunk, az árvizek, belvizek okozta károk egy része fel sem merülne, ha a területhasználatok a természeti viszonyokhoz igazodnának. A vizek okozta károk megelőzéséhez azonban nem mindig elég az, ha adott ingatlan tulajdonosa ingatlanát a természeti adottságokhoz igazítja, mert lehet, hogy a szükséghelyzetet egy másik ingatlanról lefolyó víz okozza. Ahogy a folyók vi-

szonylatában van értelme a felvízi és alvízi ingatlanoknak, úgy a belvíz esetén is más a helyzete a magasabban, illetve a mélyebben fekvő területeknek, akkor is, ha a belvíz kialakulásában más tényezők is fontos szerepet játszatnak. A magasabban fekvő ingatlanra lehulló csapadék miatt az alacsonyabb területen lévő ingatlanon jelenhet meg olyan kárveszély, amely csak egy harmadik ingatlan igénybevételével szüntethető meg. A szükséghelyzeti kapcsolatrendszer ebben az esetben kibővül egy újabb személlyel, azzal, akinek területéről a víz eredetileg származik. A kármegelőzési kötelezettség szempontjából fontos kérdés, hogy ki az, akit e kötelezettség terhel. Ha szigorúan a fenyegetett és a dolog tulajdonosa közötti kapcsolatot vizsgáljuk, akkor a kérdést úgy kell feltennünk, vajon a dolog tulajdonosa köteles-e eltérni dolgának igénybevételét, használatát, vagy abban kár okozását csak azért, mert a fenyegetett személy nem tett meg mindent annak érdekében, hogy a fenyegetést elhárítsa. A fenyegetett ugyanis egyrészt felléphet azzal a személlyel szemben dolgának védelmében, akinek magatartására a kárveszély kialakulása visszavezethető, másrészt saját maga is tehet védelmi intézkedéseket.

A fenyegetett szempontjából fontos kérdés, hogy az ingatlanra lehulló csapadék kezelése kinek a kötelezettsége. Ha a csapadék kezelése az ingatlan tulajdonosát terheli, akkor a fenyegetett jogosan léphet föl vele szemben, és követelheti tőle a megfelelő megelőző intézkedések megtételét, amely adott esetben lehet akár a szántás irányának megváltoztatása, vagy egy vízelvezető árok karbantartása, csapadékvíz tározó létrehozása. Ha a csapadék kezelése nem az ingatlan tulajdonosának kötelezettsége, hanem állami, önkormányzati vagy társulati feladat, akkor a fenyegetett velük szemben tud fellépni. Ugyanakkor ez a személy gyakran maga lesz az, aki a fenyegetett érdekében a szükséghelyzetet megszünteti. Ezért a kérdés itt is feltehető, vajon kiterjed-e a tulajdonos tűrési kötelezettsége arra, hogy tulajdonát azért vegyék igénybe, használják vagy károsítsák, mert a fenyegetett nem lépett föl a szükséghelyzet kialakulását megelőző intézkedések megtétele érdekében.

E kérdés eldöntésében szerepet játszhat az, hogy a bíróság milyen időintervallumon belül értékeli a más módon el nem háríthatóságot. A fenti példákban a fenyegetett fellépése a szükséghelyzet kialakulásának megelőzését szolgálta. A kérdés tehát az, hogy a más módon elháríthatóság a szükséghelyzet kialakulása előtti időre vagy csak a megjelenése utáni időszakra értelmezhető, értelmezendő. A szükséghelyzet lényegi eleme a közvetlen veszélyeztetettség. Ha ez a kárveszéllyel való fenyegetettség az ingatlan tulajdonságaként is értelmezhető, akkor joggal merülhet fel a felhasznált dolog tulajdonosának oldalán, hogy a megelőző lépések megtételének elmaradását a bíróság vegye figyelembe. Míg

hasonló érvelés fogalmazható meg a szükséghelyzettel fenyegetett részéről, ha a víz okozta szükséghelyzetet ő maga elhárítani nem tudja, és a víz tulajdonságaiból következően mindig ugyanazt az ingatlant lehet csak felhasználni. Ilyenkor ugyanis ennek az ingatlannak szinte tulajdonságává válik a vízzel való előntés. E kettőséget konkrét vagyoni kárral fenyegető szükséghelyzetre vonatkoztatva a Ptk. a felhasznált dolog tulajdonosát terhelő tűrés kötelezettség korlátozásával és a kártalanítási szabályokkal oldja föl, amennyiben a tűrés kötelezettség csak akkor terheli, ha a beavatkozás nélküli, illetve a beavatkozás okozta károk összevetésekor előreláthatólag nála következne be kisebb kár, ugyanakkor kárának megtérítésére kártalanítási igénye keletkezik. Kiemelendő, hogy ha a fenyegetettség az ingatlanok egymáshoz való viszonylatában állandó, akkor ebből az következne, hogy az ingatlanok tulajdonosai hosszú távú megoldást keressenek és találjanak a károk megelőzésére. Erre alkalmas jogintézménynek tűnnek a szolgálmak, valamint a közérdekű használat.

A szükséghelyzeti szabályok kapcsán beszélnünk kell még a veszélyt megszüntető személyéről és felelőségéről, hiszen a felhasznált dolog tulajdonosa a veszélyt megszüntető személytől kártérítés keretében követelheti kárának megtérítését, ha az indokolatlanul nagy volt. A vizek okozta kártételek megelőzése és a közvetlen veszély megszüntetése gyakran ugyanannak a személynek a feladata. Előfordulhat, hogy a veszély, amit meg kell szüntetni, azért alakult ki, mert a megelőzést szolgáló létesítmények karbantartását e személy elmulasztotta. Kérdés, hogy az ő károkozása tekinthető-e indokolatlanul nagyknak, ha a kár nagysága a vízszabályozó rendszer megfelelő működtetése és karbantartása mellett elkerülhető vagy csökkenthető lett volna. A válasz a szükséghelyzet vonatkozásában valószínűleg nemleges. A Ptk. időkorlátot épített be azzal, hogy a kártérítési felelőséget a veszély megszüntetése során végzett cselekményekkel okozott károkhoz kötötte. Ezért a kár indokoltságát és nagyságát is az akkor végzett cselekmények kapcsán kell vizsgálni és értékelni.

A szükséghelyzetben a károk értékelése egyrészt a jogalap, másrészt az összecszerűség szempontjából is jelentőséggel bír. Ezért nem mindegy, hogy a környezetjog által védett dolgokhoz milyen értéket rendelnek, illetve ki lesz az, aki azt kárként észleli, és igényként érvényesíti. Térjünk vissza a Natura 2000 területhez tartozó belvízelvezető csatornához. Nem kétséges, hogy a Ptk. alapján a belterületet érintő és házak állagát veszélyeztető belvíz elvezetése prioritást nyerve az élőhelyet és a védett fajokat károsíthatja. Ugyanakkor a vagyoni jellegű károk esetén a károk összevetése már több kérdést is felvet. Vitatott tény ugyanis, hogy egy megfelelően karbantartott belvízelvezető csatorna mennyiben képes élőhelyet biztosítani védett fajoknak, és azok száma hogyan alakulhat. A

vita azért alakult ki, mert e csatornák karbantartására nem ritkán évtizedeken keresztül nem volt kellő pénzügyi forrás, így a növények és állatok a területet szabadon foglalhatták el. A csatorna funkció és az élőhely közötti kapcsolat megítélése két szélsőséges álláspont között változik. A skála egyik végén az a vélemény fogalmazódik meg, hogy karbantartott csatornák sosem válnak védett fajok élőhelyéül, ezért a funkció helyreállítása érdekében megengedhető az élőhely teljes felszámolása, míg a másik véglet szerint az élőhelyvédelem elsődleges a belvíz elleni védelmi funkcióval szemben, ezért mindent meg kell tenni az élőhely fenntartására. Köztes álláspontokként értékelhetők azok, amelyek szerint össze lehet és össze kell hangolni a két védelmi funkciót.

A szükséghelyzeti károk megítélése szempontjából jelentősége van annak, hogy a bíróság melyik álláspontot fogadja el. Akármelyik mellett is dönt, azt hangsúlyoznunk kell, hogy minden eset egyedi, és ezért minden esetben külön-külön kell értékelni a két fél oldalán felmerülő károkat. Ahhoz azonban, hogy a bíróság egyáltalán dönten tudjon, arra is szükség van, hogy legyen olyan személy, aki a kárigényt érvényesíteni tudja és akarja. Arról már többször szó volt, hogy az állami tulajdonban okozott kárért való felelősség érvényesítője az állam. Ha a tulajdonos állam nem lép fel, akkor a tulajdonosi kár meg sem jelenik mint értékelési szempont a szükséghelyzet jogalapjának megítélésében. A magánjogi szabályozás annak a keretét rögzíti, amelyen belül az érintett felek érdekkonfliktusait rendezni tudják. Ha nincs érdekkonfliktus, akkor nincs szükség vita-rendezésre sem. Az egyéni és a közösségi érdek közötti konfliktus láthatatlanná válik, ha az állam a közösség érdekét nem képviseli annak ellenére, hogy adott dolog fölött tulajdonjogát törvény biztosítja. Az érdekképviselet elmaradása azzal a következménnyel járhat, hogy az ingatlanok használata nem a természeti tényezőkhöz igazodóan alakul, illetve nem azok viselik a költségeket, akiknek érdekében a beavatkozások megvalósulnak. Pedig a szükséghelyzeti szabályozás erre is tekintettel van, amikor a kárveszéllyel fenyegetettet kártalanításra kötelezi a veszély elhárításához felhasznált dologban bekövetkezett kár erejéig.

5:27. § [A közérdekű használat]

- (1) Az ingatlan tulajdonosa túrni köteles, hogy az erre jogszabályban feljogosított személyek – a feladataik ellátásához szükséges mértékben – az ingatlant időlegesen használják, arra használati jogot szerezzenek vagy az azon fennálló tulajdonjogot egyébként korlátozzák. Ebben az esetben az ingatlan tulajdonosát a korlátozás mértékének megfelelő kártalanítás illeti meg.
- (2) Ha a korlátozás az ingatlan rendeltetésszerű használatát lehetetlenné teszi vagy jelentős mértékben akadályozza, a tulajdonos az ingatlan kisajátítását kérheti.

A közérdekű használatra vonatkozó szabályok tipikusan olyanok, amelyek a környezetjogi eszköztárat erősítik. A közérdekű használatra való jogosultság adhat alapot a környezet állapotának és változásának nyomon követésére. Így a természetvédelmi vagyongazdálkodónak arra, hogy mások ingatlanán figyelemmel kísérhesse a természetvédelmi oltalom alatt álló értékeket, állapotuk és életfeltételeik változását. Amikor a jogszabályok olyan feladatot adnak egy szervezetnek, aminek ellátásához más ingatlanának igénybevitelére van szükség, akkor e használati jog akár az egész ingatlan használatára is kiterjedhet, ugyanakkor nem lépheti túl azt a mértéket, amely a feladatellátáshoz szükséges. Mindebből az következik, hogy a jogszabályban a feladat ellátásáért felelős személye mellett a feladatot is megfelelően kell meghatározni, mert csak akkor lehet a szükséges mértéket megállapítani. Az ingatlan tulajdonosa a feladatellátót e tevékenységében nem akadályozhatja meg arra hivatkozva, hogy emiatt saját ingatlanát nem tudja szabadon használni. Ugyanakkor túrési kötelezettsége nem feltétlen és nem korlátlan, ez következik a kártalanításra és a kisajátításra vonatkozó rendelkezésekből.

Amikor a korlátozás kártalanítási jogot is keletkeztet, a kettő egymástól elválaszthatatlanná válik. A kártalanítási kötelezettség a közérdekű feladat ellátóját terheli, és azt feltételezi, hogy költségvetésében rendelkezésre áll az a pénzügyi forrás, mely a kártalanítási igény kielégítését biztosítja. Kérdés, hogy a feladatellátás korlátját képezheti-e, ha ez a szervezet nem rendelkezik kellő fedezettel, illetve ha nincsen olyan személy, akivel szemben a kártalanítás összege érvényesíthető. A Ptk. a kártalanítás megfizetését nem a feladatellátás előzetes feltételeként határozza meg, hanem a korlátozáshoz igazodó jogosultságként, ezért a kártalanítás meg nem fizetése a feladat ellátását nem akadályozza meg. Bár környezetjogi szempontból ez akár üdvözlendőnek is tekinthető, valójában kedvezőtlen jel, hiszen arra utal, hogy a feladatellátás veszélybe kerülhet, mert jogszabály közérdekű feladatot úgy bízott adott szervezetre, hogy a működéséhez szükséges pénzügyi forrásokat nem rendelte hozzá. A Ptk. e ténnyel nem tud mit kezdeni azon túl, hogy egyértelműen kimondja a helytállási kötelezettséget költségvetési fedezet hiányában is (3:406. §). Ez következik a Ptk. magánjogi elveiből, az általában elvárhatóság, vagy a jóhiszeműség és tisztesség elvéből. Az elvek alapján ugyanis joggal számíthatnánk arra, hogy a kártalanítással összekötött tulajdonosi korlátozásokra csak akkor kerül sor, ha a kártalanítás összegének megfizetése biztosított, illetve a költségvetési forrásokat a feladat ellátásával együtt járó költségek figyelembevételével határozzák meg.

5:30. § *[A rendelkezési jog tartalma]*

- (1) A tulajdonost megilleti az a jog, hogy a dolog birtokát, használatát vagy hasznai szedésének jogát másnak átengedje, azt biztosítékul adja vagy más módon megterhelje, továbbá hogy a tulajdonjogát másra átruházza vagy azzal felhagyjon.
- (2) Ingatlan tulajdonjogával felhagyni nem lehet.

A környezetjog területén a rendelkezési jog korlátozásának céljai között szerepel: 1. a védett vagy veszélyes dolog fölötti tulajdonjog kompetens személy jogi hatalmában tartása, 2. a védett vagy veszélyes dolog fölötti fizikai hatalom kompetens személynél tartása, 3. a környezetvédelemhez kapcsolódó költségek fedezetének biztosítása. A dolog feletti rendelkezési jog több részjogosítványból áll, a rendelkezési jog minden elemére kiterjedő korlátozása következményként azt jelenti, hogy a tulajdonos a többi részjogosítványt is csak maga gyakorolhatja. Környezetjogi eszközként az első csoportba tartozó korlátozás elsősorban abban nyilvánul meg, hogy jogszabályi rendelkezés következtében adott dolog forgalomképtelenné vagy korlátozottan forgalomképessé válik. Ez megakadályozza, vagy irányítja a tulajdonos személyében történő változtatást. A második cél eléréséhez azonban szükség van a tulajdonos szabadságának további megszorítására is, ha azt akarjuk, hogy csak arra alkalmas személy birtokolhassa vagy használhassa a dolgot. A megszorítás közvetlen és közvetett kötelezettségként is megfogalmazható. Közvetlen a korlátozás, ha a dolog átadására, és közvetett, ha a dolog átvételére vonatkozik. Az első esetben a tulajdonos választási szabadsága sérül, mert a kiválasztás szempontjairól nem dönthet szabadon, míg a második esetben az átvételre jogosultak személyi köre szűkül le. A környezetjog a két megoldást akár egyszerre is alkalmazza. Az állami tulajdonban lévő védett természeti területeket, illetve a Natura 2000 területeket haszonbérbe csak olyan személynek lehet adni, aki bizonyítja, hogy kellően felkészült. A pályázati rendszer alkalmazása és az abban való részvételi kötelezettség a kettős korlátozás formái és eljárásjogi megtestesülése.

A Ptk. a rendelkezési jogok közül külön nevesíti a dolog biztosítékul adásának, és más módon való megterhelésének jogát. Ez a jog ad lehetőséget arra, hogy a környezetjog a jog gyakorlását kötelezettségként írja elő. A szennyező fizet elv érvényesülésének feltételét, az elővigyázatosság vagy a megelőzés elve alapján szükséges intézkedések megtételéhez elengedhetetlen pénzügyi források rendelkezésre állását lehet ezen keresztül biztosítani. A dolog biztosítékul adása vagy megterhelése azért is kívánatos lehet, mert a környezethasználó nem mindig rendelkezik azokkal az eszközökkel vagy tudással, ami adott esetben egy kár elhárításához, vagy a kármentesítéshez kell. Ilyenkor a biztosí-

tékel adott dolog adja a más által elvégzett munka fedezetét. E fedezet azonban nem mindig ad valódi garanciát a költségek megtérülésére, mert előfordulhat, hogy a környezethasználó ellen felszámolási eljárást indítanak. A felszámolási eljárásban az igények biztosítékokból való kielégítésének lehetősége megváltozik, erről azonban már nem a Ptk., hanem a felszámolási eljárásra vonatkozó jogszabályok rendelkeznek.

A biztosítékadási kötelezettség arra is garanciaként szolgálhat, hogy csak olyan személyek kapjanak meghatározott, a környezetre hatással lévő tevékenység végzésére engedélyt, akik kellő vagyonnal rendelkeznek a környezet állapotának sérelmét elkerülő, és emiatt az emberi egészség védelmét is megeremlítő működési feltételek folyamatos teljesítéséhez. Vannak olyan tevékenységek, amelyeknél szinte elkerülhetetlen, hogy időről időre ne történjenek olyan kisebb balesetek, amelyek a környezeti elemeket szennyezik, veszélyeztetik. Ezek létét, bekövetkezésük lehetőségét az emberek elfogadják, ahogy szomorúnak, de mégis természetesnek tartja mindenki, hogy emberek sérülnek vagy halnak meg autóbalesetben, és inkább ezt az áldozatot fogadják el, minthogy lemondjanak az autók nyújtotta kényelemről, a gyorsaságról, a távolságok bejárhatóságáról. Sokan ehhez hasonló, a sakkból ismert kifejezéssel „parasztáldozatnak” tartják, ha a környezethasználat miatt károk következnek be. Nem mindegy, hogy e parasztáldozaton ki mit ért, mire terjed ki, magának a baleset bekövetkezésének kockázatára, bekövetkezésére, vagy a baleset következményeinek felszámolására is. Ha a biztosítékadási kötelezettség az engedély megszerzésének feltételévé válik, akkor ezzel azt a társadalmi elvárást erősítjük meg, hogy a következmények felszámolása megkerülhetetlenül teljesítendő kötelezettség. Természetesen ehhez az is kell, hogy a jogosult a biztosítékot valóban felhasználja igényeinek kielégítésére.

5:31. § *[Elidegenítési és terhelési tilalom alapítása]*

- (1) Tulajdonjog tárgyára vonatkozó jog biztosítása érdekében a tulajdonos harmadik személlyel szemben hatályosan a tulajdonjog tárgyára elidegenítési és terhelési tilalmat vagy elidegenítési tilalmat alapíthat. Ingatlan esetén az ingatlan-nyilvántartásban azt a jogot is fel kell tüntetni, amelynek biztosítására a tilalom szolgál.
- (2) Az elidegenítési és terhelési tilalom, valamint az elidegenítési tilalom az azzal biztosított jog megszűnésével megszűnik.

5:32. § *[Az elidegenítési és terhelési tilalom hatása]*

- (1) Az elidegenítési és terhelési tilalomba ütköző rendelkezéshez a jogosult hozzájárulása szükséges. Az elidegenítési és terhelési tilalommal ellentétes

rendelkezés hatálytalan azzal szemben, akinek jogát a tilalom biztosítja. Az elidegenítési és terhelési tilalommal ellentétes rendelkezés a tilalommal biztosított jog jogosultjának a rendelkezés jogosultjához intézett hozzájáruló nyilatkozatával hatályossá válik.

- (2) Az ellenérték fejében jogot szerző jóhiszemű személyek jogszerzését az elidegenítési és terhelési tilalom nem korlátozza.
- (3) Az elidegenítési és terhelési tilalomra vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell, ha a dolog csak elidegenítési tilalom áll fenn, vagy ha a rendelkezés jogát a tilalom más módon korlátozza.

A környezethasználó nem mindig rendelkezik megfelelő pénzügyi fedezettel ahhoz, hogy megtegye mindazokat a lépéseket, amelyek a környezetvédelmi beruházásokhoz, a működéssel együtt járó környezeti károk megelőzéséhez, elhárításához szükségeltetnek. Ha a környezethasználó úgy dönt, hogy vállalja dolgának elidegenítési és terhelési tilalommal, vagy egyéb módon való terhelését annak érdekében, hogy pénzügyi forráshoz jusson, az a környezetjogban az önszabályozás egyik eszközének tekintendő. Az önszabályozásnak ez a módja üzenet értékű, azt üzeni, hogy a környezethasználó megtesz mindent azért, hogy a társadalmat externális költségként terhelő költségek minél alacsonyabban, illetve elkerülhetőek legyenek.

5:33. § *[Elidegenítési és terhelési tilalom jogszabály vagy bírósági határozat alapján]*

A jogszabályban vagy bírósági határozattal meghatározott személyek javára megállapított elidegenítési és terhelési tilalomra a szerződéssel létesített elidegenítési és terhelési tilalomra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

A környezetjog területén mind jogszabály, mind bírósági határozat tartalmazhat dolgot terhelő elidegenítési és terhelési tilalmat. Jogszabályi megjelenését indokolhatja, ha a környezethasználók nem élnek az önszabályozás eszközével, vagy tevékenységüket úgy tervezik meg, hogy környezetvédelmi költségeiket minimálisra szorítsák. A dolog elidegenítési és terhelési tilalommal való megterhelése a környezeti teherviselő és a környezethasználó közötti peres eljárásoknak is természetes része lehet. A környezeti terhet viselő, a sértett érdekében állhat ennek kérése, amennyiben személyiségi jog- vagy birtokvédelmi, valamint szomszédjogi perben a jogsértő magatartástól való eltiltás mellett az eredeti állapot helyreállítását, vagy a további jogsértés megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételét kéri. Dolog ilyen jellegű megterhelése az érdekek és az eset összes körülményének alapos mérlegelését igényli, hiszen a teherviselő javára bejegyzett elidegenítési és terhelési tilalom adott esetben azzal

a következménnyel járhat, hogy a környezethasználó nem tud hitelt felvenni a bírósági határozatban kimondott kötelezettségeinek teljesítésére. Nem mindegy tehát, hogy az elidegenítési és terhelési tilalomhoz milyen egyéb feltételek és kötelezettségek kapcsolódnak. Önmagában a tilalom kimondása nem lehet cél, mert ez egy eszköz annak a célnak az elérésében, hogy a környezethasználat hatására a környezet állapota ne romoljon és az emberek egészsége ne károsodjon.

5:34. § *[Az elidegenítési és terhelési tilomba ütköző rendelkezés ingatlan-nyilvántartási bejegyezhetősége]*

Ingatlanra bejegyzett vagy ingatlanon jogszabály vagy bírósági határozat alapján ingatlan-nyilvántartási bejegyzés nélkül is fennálló elidegenítési és terhelési tilalom esetén a tulajdonjog változása vagy az ingatlan megterhelése az elidegenítési és terhelési tilalom jogosultjának hozzájáruló nyilatkozata esetén jegyezhető be az ingatlan-nyilvántartásba.

Környezetjogi garanciának és a környezeti teherviselőt védő szabálynak tekinthető a Ptk.-nak az a rendelkezése, hogy az ingatlanon bejegyzés nélkül is fennálló elidegenítési és terhelési tilommal érintett dologban bekövetkező tulajdonjog változás, vagy megterhelése csak a jogosult hozzájáruló nyilatkozata alapján jegyezhető be. A kérdés az, hogy e feltétel létezéséről miként értesülhet akár a jogosult, akár a bejegyzést végző hatóság. Közhiteles nyilvántartás nélkül az ingatlant megszerezni, vagy megterhelni kívánó fél információhoz való hozzáférése korlátozott mértékű, különösen az ilyen jellegű vagyoni kérdéseket illetően. Mivel a Ptk. semmilyen utalást nem tesz arra, hogy a jogszabály vagy a bírósági határozat alapján történt megterhelésekről létezik nyilvántartás, ezért semmilyen kapaszkodót nem ad arra nézve, hogy a jogosult és a harmadik fél hogyan tudja érdekeit érvényesíteni, és az ingatlan-nyilvántartást vezető miként tudja kötelezettségét teljesíteni. A környezethasználóval szembeni védelem csak látszatvédelem, ha hiányzik a jogosult fellépéséhez, igényérvényesítéséhez szükséges eszköz, a közhiteles nyilvántartás. Ugyanakkor kérdés, hogy a bíróság mit tud kezdeni az ilyen helyzetekkel. A jogosult kivel szemben és milyen jogcímen tud fellépni, ha az ingatlan-nyilvántartásba anélkül történt bejegyzés, hogy ő a jóváhagyást megadta volna? S a bíróság kinek és milyen magatartását fogja jogellenesnek tekinteni egy kártérítési perben?

5:35. § *[A tulajdoni igények elévülésének kizártsága]*

A tulajdoni igények nem évülnek el.

5:36. § *[A tulajdonjog védelme]*

- (1) A tulajdonos követelheti a jogellenes beavatkozás vagy behatás megszüntetését és a jogalap nélküli birtokostól a dolog kiadását.
- (2) Ha az albirtokos a dolog birtokát jogosulatlanul engedte át harmadik személynek, a tulajdonos a harmadik személytől az albirtokos nevében követelheti, hogy a dolgot az albirtokosnak adja vissza. Ha az albirtokos a dolog átvételét megtagadja, a tulajdonos a dolog kiadását saját részére követelheti.
- (3) Olyan tulajdonos dolog kiadása iránti igényével szemben, aki a dolog tulajdonjogát tényleges átadás nélkül, a dolog kiadása iránti követelés átengedése útján szerezte meg, a dolog birtokosát mindazok a kifogások megilletik, amelyek a dolog kiadása iránti követelést átruházó tulajdonosnak a dolog kiadására irányuló követelésével szemben is megillették volna.
- (4) A tulajdonos a birtokvédelem szabályai szerint önhatalommal is kizárhat vagy elháríthat minden olyan jogellenes beavatkozást vagy behatást, amely tulajdonjogának gyakorlását akadályozza, korlátozza vagy lehetetlenné teszi.

A tulajdonjog védelme környezetjogi eszköz is, amennyiben a tulajdonjog tárgya a környezetjogi célok elérése érdekében védendő. E védelem minden tulajdonost megillet, így az államot és önkormányzatot is, amelyek gyakran kizárólagos tulajdonosai a nemzet közös örökségéhez tartozó alkotmányos védelem alatt álló értékeknek. A tulajdonjog védelme jogosultság, és azon a feltételezésen alapul, hogy a tulajdonos számára a tulajdona értéket képvisel, ezért védelmét fontosnak tartja. Ne feledjük, hogy a tulajdonos a dolog tulajdonával az ingatlan kivételével felhagyhat. Ha egy dolgot jogszabály az állam vagy az önkormányzat kizárólagos tulajdonába ad, akkor feltételezhetjük, hogy egyrészt a közösség szempontjából képvisel védendő értéket, másrészt az állam vagy az önkormányzat az a tulajdonos, amelyik a tulajdonosi jogok gyakorlására, ideértve a tulajdonjog védelmi eszközeinek igénybevételét is, a leginkább alkalmas. Arról már korábban szó volt, hogy a tulajdonjog abszolút szerkezete állami tulajdon esetén eltérő tartalmú, mert magában foglalja a tulajdonos kötelezettségét is. Emiatt a tulajdon másokkal szembeni védelme az állami tulajdonos számára nem csak jogosultság, de kötelezettség is.

Ahhoz, hogy az állam tulajdonát másokkal szemben meg tudja védeni, vagonként kell kezelnie, még akkor is, ha pénzben kifejezett vagyoni értéket nem feltétlenül lehet hozzá rendelni, vagy a piaci értékelés a dolog értékének megállapítására nem alkalmas, mert az csak az éppen aktuális – a jövő nemzedékek érdekére tekintet nélküli – kereslet-kínálat viszonyrendszerének visszatükrözése. A tulajdonjog védelmi eszközei közül a környezetjogi cél elérésére jól alkalmazható a tulajdonost megillető jogosultság, hogy a jogellenes beavatkozás vagy behatás ellen fellépjen, kérve azok megszüntetését.

5:38. § [*Az átruházás*]

- (1) Ingó dolog tulajdonjogának átruházással való megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím és erre tekintettel a dolog birtokának átruházása szükséges.
- (2) Ingatlan tulajdonjogának átruházással való megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím és erre tekintettel a tulajdonjog átruházásának az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése szükséges.

A dolog tulajdonjogának átruházhatósága függ attól, hogy a forgalomképesség szempontjából melyik csoportba tartozik. Mint arról a dolgok csoportosításakor már szó volt, a környezetjogi szabályok mind az ingó, mind az ingatlan tulajdonjogának átruházását korlátozhatják, vagy kizárhatják. E körben a tulajdonátruházás jogcíme és a szerzés módja is érdekes lehet. A jogcím kapcsán kiemelendő, hogy forgalomképtelen dolgok esetén hiányzik egyrészt a tulajdonos jogosultsága a tulajdon átruházására, másrészt a tulajdont megszerzeni kívánó képessége a tulajdonszerzésre. Korlátozottan forgalomképes dolog átruházását megakadályozhatja, ha a korlátozó tényezőt az átruházáskor figyelmen kívül hagyják. Az átruházáshoz szükség van a dolog fizikai átadására is. A környezetjogi korlátozások között vannak olyanok, amelyek meghatározzák, hogy ki az, aki a dolgot birtokban tarthatja, ezért a tulajdonátruházás akkor sem tud teljesedésbe menni, ha olyan szeretné a dolog tulajdonjogát megszerezni, aki nem válhat a dolog birtokosává.

5:39. § [*Nem tulajdonostól való tulajdonszerzés*]

- (1) Átruházással a dolog tulajdonosától lehet a tulajdonjogot megszerezni.
- (2) A kereskedelmi forgalomban jóhiszeműen és ellenérték fejében szerző megszerzi az átruházással az ingó dolog tulajdonjogát akkor is, ha az átruházó nem volt tulajdonos.
- (3) Kereskedelmi forgalomban való szerzésnek minősül az, ha a vevő olyan eladótól vásárol, aki az adásvételi szerződést jogszerűen folytatott, üzletszerű gazdasági tevékenysége körében, saját nevében köti meg.
- (4) A tulajdonjognak a (2) bekezdés szerinti megszerzésével megszűnnek a harmadik személynek a dolgot terhelő olyan jogai, amelyek az átruházás előtt keletkeztek, és amelyek fennállása tekintetében a tulajdonjogot megszerző fél jóhiszemű volt.

A környezetjog forgalomképességet korlátozó szabályai a kereskedelmi forgalomban is megakadályozhatják a tulajdonszerzést a nem tulajdonostól, amennyiben a korlátozottan forgalomképes vagy forgalomképtelen dolog adásvételi szerződését nem tekintjük olyannak, mint amit „jogszerűen folytatott, üzletszerű gazdasági tevékenység” keretében kötöttek. A forgalomképesség

korlátozása ugyanis adott dolgok kereskedelmi forgalmazását kívánják megakadályozni, feltételhez kötni. Ha a kereskedő üzletszerű tevékenysége körében olyan dolgokkal kereskedik, amelyekkel nem lehetne, vagy a korlátozó feltételeket nem teljesíti, akkor tevékenységét nem lehet jogszerűnek tekinteni. A tulajdonszerzést ez akkor hiúsítja meg, ha a bíróság ezt a ténytet a tulajdon megszerzése szempontjából is jogszerűtlennek minősíti.

Környezetjogi szempontból jelentősége lehet annak a szabálynak is, hogy nem tulajdonostól csak a jóhiszeműen szerző szerezhethet tulajdonjogot a dolgon. A bírói gyakorlat szerint nemcsak annak van jelentősége, hogy a szerző tudta, hogy a dolog nem a tulajdonosé, hanem annak, is hogy tudnia kellett volna.⁹³ A dolgok forgalomképességére vonatkozó szabályok jellemzően jogszabályokban jelennek meg, így azok ismerete általános elvárás, és mint ilyen, megkérdőjelezheti a szerző jóhiszeműségét. Gyakran találkozhatunk azzal, hogy valaki nem ismeri föl a védett fajok egyedeit, a név alapján még azzal sincs tisztában, hogy növényről vagy állatról van szó. E ténytet nem vitatva, nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy általában elvárható mindenkitől, aki növényt vagy állatot vásárol, hogy magáról a növényről, az állatról, a tartás feltételeiről és módjáról tájékozódjon. A növények és állatok nevének ismerete pedig már lehetőséget ad arra, hogy meg lehessen tudni, vajon vonatkozik-e rá valamilyen tulajdonjogi korlátozás. Ha a szerző fél ennek megtételét elmulasztotta, akkor nem tekinthető jóhiszeműnek, hiszen azzal mindenkinek tisztában kell lennie, hogy vannak védett növény- és állatfajok, amelyeket nem mindenki tarthat otthonában mindenféle korlátozás nélkül. A bíróságok döntésén múlik, hogy önmagában elegendő-e a jóhiszeműség elvesztéséhez az, ha a szerző nem veszi magának a fáradságot és nem veti össze a megszerezni szándékolt egyed nevet a jogszabályban szereplő listával.

5:41. § *[Tulajdonszerzés hatósági határozattal vagy hatósági árverés útján]*

- (1) Aki a dolgot hatósági határozat vagy hatósági árverés útján jóhiszeműen szerzi meg, tulajdonosává válik, tekintet nélkül arra, hogy korábban ki volt a tulajdonos.
- (2) A tulajdonjogot hatósági határozattal megszerző jogosult – ha a hatósági határozat eltérően nem rendelkezik – ingó dolog esetén a dolog birtokának átruházásával, ingatlan esetén tulajdonjogának ingatlan-nyilvántartási bejegyzésével szerzi meg.
- (3) Hatósági árverés esetén az árverési vevő a tulajdonjogot az ingó dolog birtokának a hatósági árverést végző általi átruházásával, ingatlan esetén a tulajdonjog ingatlan-nyilvántartási bejegyzésével szerzi meg.

⁹³ BH1996. 419.

- (4) A dolog tulajdonának hatósági határozattal vagy hatósági árverés útján való megszerzésével megszűnnek a harmadik személynek a dolgot terhelő jogai, kivéve, ha a hatósági határozattal vagy hatósági árverés útján szerző e jogok tekintetében nem volt jóhiszemű.

A hatósági határozattal vagy hatósági árverés útján szerző számára megnyugtató, hogy tulajdonossá válik függetlenül attól, hogy ki volt korábban a tulajdonos. A korábbiakhoz hasonlóan itt is felvetendő, vajon ez a rendelkezés vonatkozhat-e a forgalomképtelen és a korlátozottan forgalomképes dolgokra. Ez utóbbinál, ha a feltételek nem adták a tulajdonosváltáshoz. A hatóságnak elvileg tisztában kell lennie a jogszabályok adta korlátokkal. De mi van akkor, ha a hatóság hibázik? A jóhiszemű szerzőt védő rendelkezés ellenére a tulajdon-szerzési akadályokról az 5:38. §-nál elmondottakat itt is érvényesnek tekintjük.

Az új tulajdonos örülhet annak, hogy az így szerzett tulajdona tehermentes. Környezetjogi szempontból ez a rendelkezés nem feltétlenül örömteli, amennyiben ez azt jelenti, hogy azok a terhek is megszűnnek, amelyek például a kármentesítések biztosítékeként szolgáltak. A Ptk. a tulajdont szerző oldaláról fogalmaz meg korlátot azzal, hogy a tehermentességet a jóhiszeműségéhez köti. A jóhiszeműség fogalmát tartalommal a bíróság tölti meg, így a bírói gyakorlattól válik függővé, hogy mi lesz a biztosítékok sorsa, megszűnnek vagy sem, a tulajdon szerzőjétől milyen magatartást vár el a bíróság, kinek, hol és mit kell ellenőriznie ahhoz, hogy jóhiszeműségét ne veszíthesse el.

A tehermentességhez még egy megjegyzést érdemes tenni. A tehermentesség mindig arra utal, hogy harmadik személynek nincs olyan joga, amely a dolgot terhelné. A tehermentesség a dologhoz elválaszthatatlanul tartozó kötelezettségekről nem ad információt. Ebből az következik, hogy a kármentesítést igénylő ingatlan úgy lehet tehermentes, hogy közben a kármentesítési kötelezettség miatt jelentős pénzügyi teherrel terhelt. Azt, hogy mely ingatlanok esnek ebbe a kategóriába, akkor tudható, ha van olyan nyilvántartási rendszer, amely az ingatlanok minőségét rögzíti. A kármentesítés és a vele járó költségek viselése a tulajdonosnak a közösség jogával szemben fennálló kötelezettsége. Az ingatlantulajdonos tulajdonjoga ugyanis nem terjed ki az ingatlan elszennyezésének jogára, mert az ingatlan használata a közösség érdekének védelmében – például megőrzendő a felszín alatti vizek tisztaságát – még akkor is korlátozott, ha az ingatlantulajdonos vállalná, hogy a szennyezés miatt ingatlanának értéke csökkenjen. A szennyezett területekhez elválaszthatatlanul hozzá tartozik a szennyezés csökkentésének és felszámolásának kötelezettsége a közösség jogára tekintettel. Mivel e jogot az állam közjogi intézményrendszerén keresztül érvényesíti és a közösséget a Ptk. nem tekinti harmadik személynek, ezért e jogról,

illetve a vele szemben álló kötelezettségről hallgat, s nem hívja fel a jóhiszemű szerző figyelmét arra, hogy ez a kötelezettség független a tehermentességtől.

5:42. § *[Az állam kártalanítás nélküli tulajdonszerzése hatósági határozattal]*

- (1) Ha az állam jogszabály erejénél fogva, valamint bírósági vagy más hatósági határozattal kártalanítás nélkül szerez tulajdonjogot, a dolog értékének erejéig felel a volt tulajdonosnak a tulajdonszerzéskor – jogszabály, bírósági és más hatósági határozat vagy visszterhes szerződés alapján – jóhiszemű személlyel szemben fennálló kötelezettségéért. Az állam felelőssége akkor áll fenn, ha a jogosult a volt tulajdonos vagyonára végrehajtást vezetett, és a végrehajtás során a követelés nem nyert kielégítést.
- (2) Az állam tulajdonszerzése nem érinti a jóhiszemű harmadik személy javára az ingatlan-nyilvántartásban bejegyzett jogokat.

E rendelkezés a két külön csoportba sorolható az állami tulajdonszerzés közül – az egyiknél van, a másiknál nincs az államnak kártalanítási kötelezettsége – az utóbbi körre vonatkozó szabályokat határozza meg. Ide tartozik például az az eset, amikor az állam elővásárlási jogával élve szerzi meg védett természeti terület tulajdonjogát. Az állami felelősség harmadik személlyel szemben ekkor nem korlátlan. Egyrészt szükség van arra, hogy az előző tulajdonos vagyonával szembeni végrehajtás sikertelen legyen, másrészt az állami felelősség a dolog értékének erejéig áll fenn. Az ingatlanok értékelésének ellentmondásosságáról a korábbiakban már szóltunk. Egy védett természeti terület piaci értéke alacsony lehet a közjogi korlátozások miatt. Ugyanakkor az állam elővásárlási jogával akkor él, ha a terület védett fajok szempontjából értékesnek minősül, ez pedig az ingatlan pénzben kifejezett értékét is megváltoztathatja – tükrözve a magánjogi és büntetőjogi védelmet –, ha azt a védett fajokhoz rendelt értékek adják. A harmadik személy szempontjából tehát nem mindegy, hogy az állami helytállás alapját mi képezi: a piaci érték vagy a védett fajok és az élőhely értékelése alapján megállapított összeg. Ha a harmadik személy követelésének kielégítése azért hiúsult meg, mert az előző tulajdonos a közjogi korlátozásokat tiszteletben tartva a terület hasznosításából csak alacsony jövedelemre tett szert és ingatlanát a piacon sem tudta jól eladni, akkor akár elvárható lenne az államtól, hogy ne az ingatlan piaci értéke, hanem a közjogi korlátozás miatti értékre tekintettel feleljen az előző tulajdonos harmadik személlyel szemben fennálló tartozásáért. Ugyanakkor a védett területek piaci értékét a közösségi értékhez ez akkor közelítené, ha a tartozásokért való felelősség mértéke a piaci értéken túl addig az összegig terjedne csak, amely összeg a korlátozásból fakadó kiesett jövedelemre, illetve az értékmegőrzéssel járó többletköltségekre terjedne ki. Az

eszmei értéknek ugyanis nincsen köze ahhoz, hogy milyen költségekkel jár az értékmegőrzés, az a társadalom értékítéletét tükrözi, többnyire elrettentő célzatú is, mert a faj veszélyeztetettségének figyelembevételével határozzák meg az összeg mértékét.

5:43. § [Kisajátítás]

- (1) Kisajátítással ingatlan tulajdonjoga kivételesen, közérdekű célra, azonnali, teljes és feltétlen kártalanítás ellenében szerezhető meg.
- (2) A kártalanítás nyújtására az köteles, aki a kisajátítás alapján a tulajdont megszerzi.

A kisajátítás környezetjogi eszköznek is tekinthető, amennyiben a környezetjogi cél elérése érdekében az ingatlan tulajdonosának jogait oly mértékben kell korlátozni, hogy az tulajdonjogát kiüresíti. Ehhez nincs arra szükség, hogy minden részjogosítvány gyakorlása lehetetlenné váljon. A kisajátítást az ingatlan tulajdonosa is kérheti, jellemzően, ha az ingatlan rendeltetésszerű használata ellehetetlenül vagy jelentős mértékben akadályozottá válik (5:27, § (2) bek.). Vegyük például azokat az ingatlanokat, amelyek barlang védőövezetében helyezkednek el. A védőövezeti szabályok kihatnak arra, hogy a területen milyen mezőgazdasági művelés folytatható, belterületi ingatlan milyen feltételek teljesülése mellett építhető be. Ahogy arra már korábban utaltunk, ezek a korlátozások az ingatlan minőségévé válnak, kérdés tehát, hogy e minőségtől függetlenül-e a rendeltetésszerű használat. Ha valaki egy barlang feletti ingatlan tulajdonjogát szerzi meg, később jogosan kérheti-e a kisajátítást arra hivatkozva, hogy az általa elképzelt mezőgazdasági hasznosításra az ingatlan alkalmatlan, vagy nem építhet rajta mélygarázst? A rendeltetésszerű használatától nem elválasztható az általában elvárható magatartás. Ha az előbbi példánknál maradv a korlátozásokat olyannak tekintjük, amely az ingatlan minőségétől elválaszthatatlan, és ezért nem tekinthetők kisajátítást megalapozónak, akkor ezzel egyben azt is kimondjuk, hogy az ingatlan minőségének figyelembevétele a tulajdonostól elvárt magatartás, és megerősítjük a minőség belső jellegét. Ha megengedjük, hogy a tulajdonos e minőségtől függetlenül hasznosítási elképzeléseit, és ennek megakadályozása kisajátítási igényt alapozhat meg, akkor ezzel azt erősítjük meg, hogy a közjogi korlátozások nem válnak az ingatlan belső minőségévé, azok mindig külső korlátozások maradnak.

Az ingatlan hasznosítását a települési szerkezeten belüli elhelyezkedése – bel- és külterület –, valamint adottságai és tulajdonoságai – földrajzi fekvése, termőképessége, stb. – befolyásolják, és ezeket belső tulajdonságnak tekintjük. Ha a mezőgazdasági ingatlanokat vesszük, azok rendeltetését a művelési ág

szerinti besorolás jelzi. A rendeltetések sokszínűsége jól érzékeltethető az erdőknél. Attól függően, hogy az erdő használatának mi a célja, változik a rendeltetése. Ha a rendeltetést az állam határozhatja meg, akkor azzal együtt a tulajdonos jogainak és kötelezettségeinek kereteit is megadja. Például, ha egy erdő nem minősül védett természeti területnek, akkor a tulajdonos nem dönthet úgy, hogy az ökológiai rendszert érintetlenül hagyja és a fákat nem vágja ki, mert köteles az erdejét az erdőgazdálkodási tervnek megfelelően gondozni, azaz a vágáskorú fákat kivágni és helyettük újakat ültetni. Az erdőtulajdonosok jellemzően korlátozásnak csak azt tartják, ha a fák kivágására nincs lehetőségük és ezért jövedelemtől esnek el. Holott az is korlátozás, hogy valaki saját akarata ellenére saját erdejét nem kezelheti úgy, mint a védett természeti területeket. A fakivágási kötelezettség mint használati korlátozás mögött meghúzódó közösségi érdekre tekintettel nem szokás kisajátítást kérni.

Mindezekből az következne, hogy a kisajátítás iránti igény többek között akkor merül föl, ha az ingatlan rendeltetésében változás következik be, olyan változás, ami mögött közérdek húzódik meg, és a korlátozás nem vált az ingatlan belső minőségévé, hanem megmaradt külső korlátozásnak.

A kisajátítás jogintézményének környezetjogi célú felhasználásának határt szab az, hogy kisajátításra az Alaptörvényben rögzítetteknek megfelelően⁹⁴ csak azonnali, teljes és feltétlen kártalanítás mellett van lehetőség. A kisajátítás iránti igény megjelenhet a környezetvédelmi célt elérni kívánó, illetve a környezetvédelmi célból korlátozott tulajdonos oldalán is. A kisajátítás hármasszempontjából az következik, hogy környezetvédelmi célú kisajátítást csak akkor lehetne kezdeményezni, ha a kártalanítás összege rendelkezésre áll. Azaz, a kisajátítás mint a környezetvédelmi célok elérését szolgáló eszköz alkalmazhatóságát jelentős mértékben befolyásolja, hogy a kisajátítást kérő rendelkezik-e a szükséges pénzügyi forrásokkal. Némiképp más a helyzet, ha a kisajátítást a tulajdonos kezdeményezi. E körben felmerül a kérdés, tekinthető-e alkotmányosnak az a korlátozás, amely a tulajdonjog kiüresítéséhez úgy vezet, hogy közben a kártalanítás alkotmányos feltételei nem teljesíthetők, mert a kártalanításhoz szükséges forrás hiányzik? Van-e a korlátozást elrendelőnek kisajátítási kötelezettsége, ha az ingatlan tulajdonosa úgy érzi, a korlátozással tulajdonosi jogait oly mértékben kiüresítették, hogy azzal de facto jogaitól megfosztották. Ebből a szempontból a kisajátításnak két lényegi eleme van: 1. a tulajdonost tulajdonjogának gyakorlásától a közösség érdekében megfosztották, és ezért 2. kártalanítás mellett a régi tulajdonos helyébe új tulajdonos lép. Kártalanítási

⁹⁴ Alaptörvény XIII. cikk (2) bek.

forrás hiányában vita tárgyává válhat, hogy a korlátozás valóban kiüresíti-e a tulajdonjog gyakorlását.

Vegyünk például egy olyan ingatlant, amelyet belvíztározóvá nyilvánítanak, mert ez az a terület, amely helyzeténél fogva erre a legalkalmasabb, különösen azért, mert a belvíz egyébként is gyakran előnti. A tulajdonos ingatlanhasználatát ez a korlátozás jelentős mértékben befolyásolja. Az ingatlan rendeltetésszerű használatát nem ő határozza meg, hanem egy külső körülmény, a belvíz megjelenése. Mint arról korábban már szó volt, a belvíz önmagában még nem jelenti azt, hogy a terület semmire sem használható, és kár sem jelenik meg feltétlenül, ha a használatot a vízzel való fenyegetettséghez igazítják. A kisajátítás szempontjából azonban kérdés, vajon kötelezhető-e a tulajdonos arra, hogy ezt tegye akarata ellenére? Mondhatjuk, hogy ha a korlátozással nem ért egyet, akkor éljen rendelkezési jogával és adja el az ingatlant. Az ingatlan értékesítése azonban kudarcba fulladhat a korlátozás miatt, vagy piaci értéke olyan alacsonnyá válhat, hogy a tulajdonost az eladási ár lényegében a korlátozásból származó károkért nem kompenzálja. A piaci ár ugyanis a korlátozások létét többnyire árcsökkenőként értékeli, kivéve, ha a korlátozásból fakadóan a piac által is értékelhető haszon származik, például egy turisztikai célponttá vált ősi kastély esetén az örökségvédelem a minőség megtartásának egyik garanciáját jelentheti. Ha a piac a korlátozást negatívan értékeli, joggal merül föl a tulajdonos igénye, hogy a korlátozást elrendelő őt a kárért kompenzálja. De mi is az a kár, aminek ellenértékére a tulajdonos joggal számíthat? A kár kiszámításakor milyen tulajdonosi magatartást kell figyelembe venni? Olyat, ami a természeti viszonyokhoz igazodva minimalizálja a károkat, vagy olyat, amely ezeket figyelmen kívül hagyja. A kérdés eldöntésével tulajdonképpen arra is választ adunk, hogy a tulajdonosnak mennyire kell tekintettel lennie természeti környezetére, és hol van a tulajdonos saját döntéséért való felelőssége. Hiszen ne feledjük, a tulajdonos a dologban bekövetkezett minden kárt maga visel, kivéve azokat, amelyek megtérítésére más lehet kötelezni (5:22. §), és a tulajdonost kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettség is terheli, következik ez abból, hogy a kártalanításra a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. (6:564.§, 6:525. §)

A tulajdonos kezdeményezte kisajátítás kapcsán érdemes még valamire felhívni a figyelmet. A tulajdont korlátozó közjogi szabályok gyakran olyan közjogi követelményekkel párosulnak, amelyek a tulajdontól függetlenül mindenki kötelezettségévé teszik a környezeti elemek védelmét, aktív vagy passzív magatartással. Ezért adott esetben nehezen szétválaszthatóvá válhat, hogy a korlátozásnak megfelelő magatartás a tulajdonost tulajdonjogában akadályozó-

nak, vagy a tulajdonostól – akár közjogi szankciókkal is fenyegetett módon – elvártnak tekinthető.

Az, hogy mikor tekinthető a korlátozás olyan mértékűnek, hogy az a ki-sajátítás iránti kérelmet megalapozottá teszi, illetve milyen károkat vesznek figyelembe a kártalanítás összegének megállapításakor, tükrözi a társadalom értékítéletét és természethez való viszonyát.

5:44. § *[Az elbirtoklás feltételei és jogi hatása]*

- (1) Elbirtoklás útján megszerzi a dolog tulajdonjogát, aki a dolgot ingatlan esetén tizenöt, ingó dolog esetén tíz éven át sajátjaként szakadatlanul birtokolja.
- (2) Ingó dolog tulajdonjogának elbirtoklásával megszűnnek a harmadik személynek a dolgot terhelő olyan jogai, amelyek az elbirtokló birtokának megszerzése előtt keletkeztek, és amelyekre nézve az elbirtoklás ideje szintén eltelt, kivéve, ha az elbirtokló a harmadik személy jogának fennállása tekintetében nem volt jóhiszemű.
- (3) Elidegenítési és terhelési tilalom fennállása nem zárja ki az elbirtoklással való tulajdonszerzést, ha az elbirtoklás feltételei egyébként fennállnak.
- (4) Az elbirtoklásra vonatkozó általános szabályok szerint birtokolható el a dolog tulajdoni hányada is.

5:47. § *[Az elbirtoklás kizártsága]*

- (1) Aki bűncselekménnyel vagy egyébként erőszakos vagy alattomos úton jutott a dolog birtokához, elbirtoklás útján nem szerez tulajdonjogot.
- (2) Ingatlan tulajdonjogát elbirtoklás útján nem lehet megszerezni, ha az elbirtoklás feltételei a föld egy részére vonatkozóan állnak fenn, és a föld nem osztható meg.

Az elbirtoklás kapcsán is több olyan kérdés merülhet föl, amiről korábban már szó volt. Ahogy az 5:41. §-nál már jeleztük, itt is megjegyzendőnek tartjuk, hogy az elbirtoklással tulajdont szerző számára az új tulajdon megszerzése nem biztos, hogy pozitív lesz, különösen akkor, ha a dologhoz attól elválaszthatatlanul olyan pénzügyi kötelezettségek tartoznak, amelyek a megszerzett vagyon piaci értékét meghaladják, és ezért a dolog tehermentessége csak látszólagos, mert hiába szűnnek meg a dolgot terhelő harmadik személyt megillető jogok, ha olyan kötelezettség terhelheti a jövőben – például egy várható kármentesítés –, amiről nem tudott, és úgy vált tulajdonossá, hogy arra akarata nem terjedt ki. Az elbirtoklót nem védi a Ptk. attól a rosszhiszemű tulajdonostól, aki az elbirtoklást azért hagyja, mert a kötelezettséggel tisztában van, és ezért attól meg tud szabadulni, ha hagyja az elbirtoklás teljesedésbe menését.

Mivel az elbirtoklás a tulajdonos személyében bekövetkező változást rendez, ezért itt is érvényesnek tekintjük azokat a felvetéseket, amelyek a dolgok

forgalomképtelensége, vagy korlátozott forgalomképessége miatt az 5:38. §-nál már megjelentek, annak ellenére, hogy a Ptk. erre vonatkozó rendelkezést nem tartalmaz. Az elbirtoklást azért tartjuk e körben kizártnak, mert az elbirtoklás jogintézménye magában foglalja a tulajdonosváltás lehetőségét, míg a forgalomképtelen és a korlátozottan forgalomképes dolgok esetén pont ez hiányzik, illetve feltételekhez kötött. Ha egy barlang forgalomképtelen, akkor hiába használja azt valaki sajátjaként, nem válhatna tulajdonossá csak azért, mert az állam nem tiltakozik ellene. A „tiltakozás” abban ölt testet, hogy a kizárólagos állami tulajdonban álló dolog forgalomképtelen, és mint ilyen, kizárja a tulajdonos személyének megváltoztathatóságát.

Környezeti szempontból is érdekes lehet a Ptk.-nak az a rendelkezése, mely szerint a nem osztható ingatlan része nem elbirtokolható. Ha egy ingatlan környezetjogi szempontokra hivatkozva minősítenek oszthatatlanná, ahogy erről az 5:14. §-nál írtunk, akkor ez akár az elbirtoklást is kizárhatja.

5:50. § [Tulajdonszerzés terméken, terményen és szaporulaton]

- (1) Akinek más dologán olyan joga van, amely őt a termékek, a termények vagy a szaporulat tulajdonba vételére jogosítja – ha ezek tulajdonjogát korábban nem szerezte meg –, az elvállással tulajdonjogot szerez. Ha a jogosultnak nincs birtokában az a dolog, amelyből a termék, a termény vagy a szaporulat származik, a birtokbavétellel válik tulajdonossá.
- (2) Ha valakinek az a joga, amely őt a termékek, a termények vagy a szaporulat tulajdonbavételére jogosítja megszűnik, mielőtt ezeken tulajdonjogot szerzett volna, eltérő megállapodás hiányában követelheti, hogy a tulajdonos vagy az új jogosult a termékek, a termények, a szaporulat, továbbá a munkája értékének arányában és máshonnan meg nem térülő költségei erejéig a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint nyújtson megtérítést.
- (3) A jóhiszemű birtokos addig az időpontig, amíg rosszhiszeművé nem válik, vagy a dolgot tőle a bíróság vagy a jegyző előtt vissza nem követelik, az elvállással tulajdonjogot szerez a terméken, terményen és dolog szaporulatán.

A környezetjog védelmi rendelkezései – ideértve a valaminek a védelmét (védett), illetve a valamitől való (veszélyes) védelmet – megakadályozhatják a termékek, a termény vagy a szaporulat fölötti tulajdonjog megszerzését elvállással, hiszen annak feltétele, hogy valakinek legyen olyan joga más dologán, ami őt tulajdonba vételre jogosítja. Ezért a forgalomképtelen vagy forgalomképes dolgok kérdése – a korábbiakhoz hasonlóan – itt is felvetendő. A környezetjog forgalomképtelenné vagy korlátozottan forgalomképesé egy dolgot akkor nyilvánít, ha szükségesnek tartja a tulajdonba vétel jogának megakadályozását, illetve feltételekhez kötését. Ezért véleményünk szerint az ilyen dolgokon – a

feltételek hiánya miatt – elválással sem lehet tulajdonjogot szerezni. A Ptk. jóhiszemű birtokosra vonatkozó rendelkezése kapcsán megjegyzendőnek tartjuk, hogy véleményünk szerint nem tekinthető jóhiszeműnek az a birtokos, aki olyan dolgot birtokol, amelyre a forgalomképességet érintő korlátozó rendelkezéseket jogszabály tartalmazza. Például, ha jogszabály nemcsak a védett faj egyedének, hanem tojásának birtoklását is tiltja, vagy feltételekhez köti, akkor a tojás fölött jóhiszeműen csak az a birtokos szerezhet tulajdonjogot elválással, aki a feltételeknek megfelel.

5:51. § *[Tulajdonszerzés a növedéken]*

A föld tulajdonosa megszerzi mindazoknak a dolgoknak a tulajdonjogát, amelyek utóbb váltak a föld alkotórészévé, kivéve, ha az valamely jogviszony alapján mást illet.

A növedék feletti tulajdonszerzésnek is van környezetjogi vonatkozása. A Ptk. a föld növedékének tekinti azt, ami annak alkotórészévé válik, ez alól kivételt csak jogszabály tehet. Ebből következik például, hogy védett növényfajok egyedei felett az az ingatlantulajdonos nem tud tulajdont szerezni, aki a védett faj fölött egyébként sem tudna. A védett növények egyedei gyakran a madarak által elszórt vagy szél, vizek hordta magok útján jelennek meg. A védett faj egyedének felbukkanásával az ingatlantulajdonos kötelességévé válik annak védelme, aminek következtében a faj a területen elszaporodhat, ami korlátok közé szoríthatja az ingatlan használatát. Ilyenkor nemcsak arról van szó tehát, hogy a föld növedékére az ingatlan tulajdonosának tulajdonjoga nem terjed ki, hanem egyben tulajdonát korlátozottá is teszi. A korlátozás automatikus, hiszen a védett fajok károsítása nemcsak a közjog által szankcionált, hanem polgári jogi kártérítési felelősséget is maga után vonhat, nem is beszélve a büntetőjogi következményekről.

A Ptk. a kötelezettséggel terhelt növedék miatt felmerülő korlátozás ellentételezésére vonatkozó szabályokat nem tartalmaz, ez azonban nem zárja ki azt, hogy erre más jogszabály alapján ne kerülhessen sor. Ugyanakkor egy védett növény megjelenése nem feltétlenül okoz kárt az ingatlan tulajdonosának. Ahogy arról már többször is szó volt, az egyén és a természet közötti viszony meghatározó szerepet tölt be abban, hogy ki, mit tekint kárnak. Míg a védett egyed károsítása vagy elpusztítása a közösség szempontjából egyértelműen kár, addig az ingatlan tulajdonosa számára létezése lesz az, ha a védelmével, megőrzésével kapcsolatos tevékenységet nem kívánatos többletfeladatnak, a költségeket pedig tehernek tekinti.

Azt megállapíthatjuk, hogy a Ptk. a növedékre vonatkozó szabályokon keresztül alapvetően természetes folyamatok végeredményéhez fűződő jogokat és kötelezettségeket kíván rendezni. Ahogy eddig is többször jeleztük, a Ptk. elsődlegesen a jogszerzés oldaláról közelíti meg a kérdést, és jellemzően nincs tekintettel arra, hogy az automatikusan milyen kötelezettséget vonhat maga után. Visszatérve a védett fajokhoz, ha azok növedékként jelennek meg az ingatlanon, akkor azzal az ingatlan tulajdonosánál jogszabályból fakadóan kötelezettségek keletkeznek konkrét korlátozó, közhatalmi döntés nélkül. Mivel a korlátozás az ingatlan tulajdonosát a növedék megjelenésének pillanatától terheli, ezért joggal merülhet föl a kérdés, hogy ez egyben jogosultságot is teremt-e számára kártalanítás kezdeményezésére, amennyiben a növedék őt az ingatlan rendeltetészerű használatában korlátozza, illetve korábban nem lévő költségeket generál. Az externális költségek fogalma alapvetően azokra a költségekre terjed ki, amiket a környezethasználó nem vesz figyelembe és ezért a társadalom tagjainak kell viselnie. Ha ezt megfordítjuk, akkor a közösség érdekében született korlátozás miatt felmerülő és meg nem térülő költségek a tulajdonost terhelő kvázi externális költségek. E költségek fedezetét jellemzően a kártalanítás biztosítja, mintegy internalizálja, azonban a tulajdonos kártalanításra nem feltétlenül jogosult. Ha a társadalom úgy ítéli meg, hogy bizonyos költségek fedezete természetes velejárója annak, hogy valaki adott dolog tulajdonosa, akkor a tulajdonosnál felmerülő költségeket quasi externális költségnek sem tekinthetjük.

5:52. § [Tulajdonszerzés gazdátlan javakon]

- (1) Gazdátlan ingó dolog tulajdonjogát megszerzi, aki a dolgot tulajdonszerzés szándékával birtokba veszi.
- (2) Gazdátlan az az ingó dolog, amely még senkinek sem volt a tulajdona vagy amelynek birtoklásával a tulajdonos a tulajdonról való lemondás szándékával felhagyott.

Környezetjogi szempontból azokon a gazdátlan javakon való tulajdonszerzés lehet problémás, amelyeknek korábban már volt tulajdonosa és tulajdonjogát úgy kívánta megszüntetni, hogy a birtoklással felhagyott. Ahogy arra a birtok elvesztésére vonatkozó rendelkezéseknél (5:4. §) már felhívtuk a figyelmet, a környezetjog védelmi körébe tartozó dolgok elvesztése több problémát is felvet, amik közül az egyikre a gazdátlan jószágon való tulajdonszerzés megoldást is jelenthet, mivel a tulajdonszerzőre a jogok mellett a kötelezettségek is átszállnak, ezért a tulajdonszerzés környezetjogi szempontból kifejezetten kívánatos is lehet. Ugyanakkor a tulajdonszerzés az új tulajdonos számára nem kívánatos

következményekkel járhat, ha e kötelezettségekkel nincs tisztában. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy nem mindegy, ki az a személy, aki a gazdátlan jószágon tulajdonjogot szeretne szerezni. Hiszen amikor a dolog megkívánja, hogy olyan személy legyen a tulajdonosa, vagy birtokosa, aki alkalmas arra, hogy a dologgal együtt járó, vagy a dolgot fenyegető veszélyeket elhárítsa, akkor kifejezetten hátrányos lenne, ha az ilyen jellegű gazdátlan javakon bárki tulajdonjogot szerezhetne. Véleményünk szerint az ilyen típusú közjogi korlátozás megakadályozza a tulajdonjog szerzését azoknál a személyeknél, akiknél az alkalmassági feltételek – legyenek azok a személyre, vagy egyéb feltételekre vonatkozók – hiányoznak.

5:53. § [Tulajdonszerzés vadakon és halakon]

- (1) A vadak, továbbá a folyóvizekben és a természetes tavakban élő halak, valamint más hasznos víziállatok az állam tulajdonában vannak.
- (2) A vadászterületen elejtett, elfogott vagy elhullott vad annak a vadászatra jogosultnak a tulajdonába kerül, akinek a vadászterületén az elejtés, elfogás vagy elhullás történt, feltéve, hogy a vadászati jogosultsága erre a vadra kiterjedt. Ilyen jogosultság hiányában a vadon az a más vadászterületen vadászatra jogosult szerez tulajdonjogot, akinek területéről a vad kiváltott, ha az elejtett, elfogott vagy elhullott vadra jogosult volt vadászni.
- (3) A kifogott hal és más hasznos víziállat tulajdonjogát a halászati jog gyakorlására jogosult szerzi meg.

A dolgok csoportosítása során már volt szó arról, hogy a Ptk. dolognak tekinti az élőlényeket, ennek megfelelően rendezi a Ptk. a vadak és halak feletti tulajdonjogot is. A halak és hasznos víziállatok tulajdonosi szabályozása hasonló a föld méhének kincsére vonatkozó rendelkezésekhez, e vízi kincsek az állam tulajdonában vannak függetlenül attól, hogy maga a víz kié. A korábbiakhoz hasonlóan, itt is elmondhatjuk, hogy a vizek esetén összetett tulajdonosi szerkezet jön létre, nem közös tulajdon, hanem olyan dologösszesség, ahol az egyes dolgok feletti tulajdonjogot más-más gyakorolhatja.

Az állami tulajdon lehetőséget ad az államnak arra, hogy vadászati és halászati jogosultsági rendszerek segítségével hasznosítsa tulajdonát. A vadak és halak feletti tulajdonszerzés feltétele hármas: 1. a tényleges fizikai birtokbavétel (elejtése, elfogása, kifogása), 2. jogosultság a vadászatra, illetve a halászatra, 3. a jogosultság adott vad, hal fajtájára kiterjedjen.⁹⁵ A vadak feletti tulajdonszerzésre vonatkozó szabályok között nem találunk olyanokat, amelyek a védett

⁹⁵ E hármas feltételt a Legfelsőbb Bíróság 5. sz. PK állásfoglalása tartalmazza (EBH2003. 848.). A projekt szerzői felhívják a figyelmet arra, hogy az állásfoglalás a Ptk.-ba beépült.

fajok feletti tulajdonszerzésre vonatkoznának. Bár jellemzően a védett fajok vadászata, halászata nem megengedett, azonban nem feltétlenül kizárt, amiből az következik, hogy felmerülhet a kérdés, vajon a Ptk.-nak ezek a szabályai alkalmazhatók-e a védett fajokra.

Az első kérdés, amit meg kell válaszolnunk, vajon miként értelmezhető a vadászati jogosultság. A vadászati jogtól elválaszthatatlan a vadászterület és az a vadászható faj, amelynek elejtésére a vadászati jog alapján adott személy jogosultságot szerez. A tulajdonszerzés szempontjából először annak van jelentősége, hogy kinek a vadászterületén történt a vad elejtése, a döntő kérdés azonban mégis csak az, hogy adott vad elejtésére kinek volt joga. A Ptk. rendelkezéseiből az következik, hogy jogosultság nélkül tulajdont nem lehet a vad felett szerezni.

A védett fajok jellemzően nem vadászható fajok, hiszen pont a vadásztól kívánjuk megvédeni őket. Ugyanakkor a védett fajok is fenyegethetnek olyan károkozással, amelynek elviselésére sem az egyén, sem a közösség nem kötelezhető, és ezért ideiglenesen, vagy feltételesen vadászhatóvá nyilváníthatók. A vadászhatóvá nyilvánítással együtt azt is meg kell jelölni, hogy ki lesz a vadászat jogosultja, azaz a tulajdonszerzés oldaláról nézve látszólag mind a három feltétel teljesül: van vadászterület és adott fajra kiterjedő vadászati jogosultság. A védett fajok esetén azonban a tulajdonszerzéshez egy negyedik feltétel: a forgalomképesség vizsgálatára is szükség van. A tulajdonszerzést ugyanis megakadályozhatja az általános szabályokban megfogalmazott forgalomképességre vonatkozó szabály, ha a korlátozott forgalomképesség vagy a kizárólagos állami tulajdon nemcsak az élő, hanem az elejtett egyedre is kiterjed. Ekkor ugyanis hiába teljesülnek a Ptk. feltételei, a tulajdonszerzést a feltételek teljesülésének hiánya, vagy a kizárólagos állami tulajdon forgalomképtelensége kizárja.

Ugyanez mondható el a halakra és más hasznos víziállatokra. Ez utóbbiakról érdemes még megjegyezni, hogy a „hasznos” jelző adott víziállat emberi hasznosítására utal, jellemzően valamilyen termék előállítására és nem az ökológiai rendszerben betöltött szerepére. A tulajdonkorlátozások ekkor sem hagyhatók figyelmen kívül.

5:54. § [Tulajdonszerzés találással]

- (1) Ha valaki feltehetően más tulajdonában álló, elveszett dolgot talál és azt birtokba veszi, megszerzi annak tulajdonjogát, ha arra igényt tart feltéve, hogy
 - a) megtett mindent annak érdekében, hogy a dolgot a tulajdonos visszakaphassa; és

- b) a dolog tulajdonosa vagy az átvételre jogosult más személy a találástól számított egy éven belül, élő állat esetén három hónapon belül, a dologért nem jelentkezik.
- (2) Ha a dolgot többen találják meg, a találótársakat a találó jogai együttesen, egymás között egyenlő arányban illetik meg és kötelességei egyetemlegesen terhelik. Találótárs az is, aki a dolgot elsőként felfedezte és annak birtokbavételére törekedett, de végül más vette azt előbb birtokba.

A Ptk. találással történő tulajdonszerzési szabályai is alapvetően a forgalomképes csoportba tartozó dolgokra vonatkoznak, mert semmiféle utalás nincs arra vonatkozóan, hogy mit kell tenni, ha egy dolog forgalomképessége valamilyen oknál fogva korlátozott. A dolog forgalomképességének korlátozottságából adódó tulajdonszerzési akadályokkal már több helyen is foglalkoztunk, így itt most csak azokat a többlet szempontokat emeljük ki, amelyek kifejezetten a találáshoz kapcsolhatók.

A találásra vonatkozó szabályok egyrészt utalnak a dolog eredeti tulajdonosára, másrészt a találóra. Az eredeti tulajdonosról feltételezi, hogy a dolog elvesztésébe belenyugodott, azaz nem bánja, ha az más tulajdonába kerül. E feltételezés a környezetvédelmi szabályok tükrében bizonyos dolgok esetében alaptalan. Egyrészt, ha egy dolog a közösség érdekében védelem alatt áll, akkor joggal nem gondolhatjuk azt, hogy a dolog tulajdonosa számára a dolog elvesztése elfogadható. Másrészt, ha egy dolog tulajdonjoga a közösség védelme érdekében áll korlátozás alatt, akkor a tulajdonos kötelezettségére tekintettel szintén nem indulhatunk ki abból, hogy az eredeti tulajdonos számára érdektelen, hogy kihez kerül a dolog.

A tulajdonszerzés a találó oldaláról is problémás. A Ptk. szerint a találó akkor szerez tulajdont, ha arra igényt tart, feltéve, hogy a többi feltétel is teljesül. Környezetjogi szempontból az együtt teljesülendő feltételek közül „az arra igényt tart” elem érdekes. Megfogalmazódhat-e az igény a találóban akkor, ha olyan dolgot talál, ami fölött egyébként tulajdont nem szerezhet? Természetesen, ha a vágy oldaláról tekintünk a kérdésre, akkor a válasz igen. Azonban, ha a Ptk. általános elveire is tekintettel vagyunk, akkor véleményünk szerint nem, hiszen a jóhiszeműség és a tisztesség elve, vagy az általában elvárhatóság elve alapján a találóval szembeni is követelmény, hogy az ilyen jellegű talált dolog esetén vágyának gátat szabjon. Ezt segítheti az a feltétel is, mely szerint a találónak mindent meg kell tennie, hogy a tulajdonos a dolgot visszakaphassa. E feltétel alapján a találó aktív magatartásra kötelezett.

5:55. § *[A találó kötelezettsége]*

- (1) A találó köteles a talált dolgot a találástól számított nyolc napon belül a dolog elvesztőjének, tulajdonosának, a dolog átvételre jogosult más személynek vagy a találás helye szerint illetékes jegyzőnek átadni.
- (2) A jegyzőnek való átadáskor a találó nyilatkozni köteles arra nézve, hogy igényt tart-e a dolog tulajdonjogára. A találó igénybejelentéséről a jegyző igazolást ad.

Környezetjogi szempontból is értékelhető a találó kötelezettsége, mely szerint meghatározott határidőn belül köteles az adott dolgot az elvesztőnek, tulajdonosnak vagy átvételre jogosultnak átadni. E kötelezettség segíti, hogy a közösség érdekében bármilyen ok miatt is korlátozott tulajdonú dolgok visszakerüljenek ahhoz, aki a dolog feletti tulajdonosi vagy vagyongazdálkodási jogokat gyakorolja, vagy akit a tulajdonos a birtoklás jogával felruházott. Állami tulajdonban álló dolgoknál viszonylag könnyűnek tekinthető e kötelezettség teljesítése. Más tulajdonos esetén garanciális értékű az a szabály, hogy a dolgot a jegyzőnek át kell adnia. Mivel a találónak közölnie kell a jegyzővel, hogy igényt tart-e a dolog tulajdonjogára, a jegyzőnek lehetősége van arra, hogy a találót felvilágosítsa igényének megalapozatlanságáról.

5:56. § *[A jegyző eljárása]*

- (1) Ha az átadott dolog átvételére jogosult személye megállapítható, a jegyző a dolgot késedelem nélkül átadja a jogosultnak.
- (2) Ha az átvételre jogosult személye nem állapítható meg, a jegyző a dolgot az átadástól számított három hónapon át megőrzi. Ha ez idő alatt a jogosult nem jelentkezik, a dolgot – ha ennek tulajdonjogára az átadáskor igényt tartott – a találónak ki kell adni.

A jegyző fontos szerepet tölt be abban, hogy a dolog ahhoz kerüljön, akihez kell. Környezetjogi garanciának tekinthető az a jegyzői kötelezettség, mely szerint a dolgot „az átvételre jogosult” személynek kell átadnia. Ebből az következik, hogy amennyiben az elvesztő vagy a tulajdonos személye nem is válik ismertté, a jegyzőnek akkor is meg kell keresnie azt a személyt, akinek a dolog – a közösségi érdektől függően – átadandó, átadható. Megjegyzendőnek tartjuk, hogy bár a Ptk. kifejezetten nem mondja ki sem az átvétel visszautasításának jogát, sem a jogosult átvételi kötelezettségét, azonban ez utóbbi véleményünk szerint automatikusan következik a jegyzői kötelezettségből.

Környezeti jogi szempontból akár az is garanciának tekinthető lenne, hogy a Ptk. a dolog megőrzésének kötelezettségét 3 hónapig a jegyző kötelezettségévé teszi, ha a jegyző mint közhatalmi szereplő alkalmas a dolog megőrzésére, vagy

ha nem, akkor rendelkezik a megfelelő költségfedezettel, ami ahhoz kell, hogy a dolgot megőrzésre az arra alkalmas személynek átadja.

A Ptk. szerint, ha a személy nem megállapítható, a jegyző köteles a dolgot kiadni a találónak, ha arra igényét bejelentette. Felmerülhet a kérdés, hogy mi történik akkor, ha a jegyző nem veszi figyelembe a dolog minőségét, tulajdonosságát, és akkor is kiadja a találónak, ha azon tulajdont nem szerezhet a korlátozó rendelkezések miatt. Véleményünk szerint e lépés a tulajdonszerzés korlátozottságát nem változtatja meg. Ugyanakkor a bírói megítélésen múlik, hogy a találó és a jegyző között létre jön-e polgári jogi szempontból is értékelhető kapcsolat. A dolog átadásával a közhatalmat képviselő jegyző ugyanis quasi elismeri a találó igényjogosultságát, és ezzel jelzi, hogy a dolog feletti tulajdonjog szerzésének egyik feltétele teljesült. Ezért a találó joggal bízhat abban, hogy amennyiben a többi feltétel is bekövetkezik, akkor a dolgon tulajdonjogot szerezhetne. Azonban a találónak a jegyzői magatartástól függetlenül is tudnia kell arról, hogy nem minden dolog felett szerezhet korlátlanul tulajdont, és a találótól elvárható magatartás, hogy a talált dologról mindent megtudjon, ideértve annak tulajdonságait is, ha annak tulajdonosává kíván válni.

5:57. § *[A találó jogainak korlátai és a dolgot terhelő jogok sorsa]*

- (1) A találó a neki kiadott dolgot állagának sérelme nélkül használhatja, azonban azt nem idegenítheti el, nem terhelheti meg és használatát másnak nem engedheti át.
- (2) A jogosult tulajdonszerzésével a harmadik személynek a dolgot terhelő jogai megszűnnek.

A Ptk. a találónak kiadott dolog feletti tulajdonost megillető rendelkezési jogosultságokat korlátozza mindaddig, amíg a Ptk.-ban meghatározott idő el nem múlik. A Ptk. azonban nem tartalmaz utalást arra, hogy a találó jogai másként alakulhatnak attól függően, hogy a dolog milyen csoportba sorolható. Ugyan rövidebb időkorlátot rendel az élő, mint az élettelen talált dolog tulajdonjogának megszerzéséhez, de még utalás szintjén sem jelenik meg, hogy a dolog egyéb tulajdonságának is jelentősége lehet.

A Ptk. eredeti tulajdonszerzésként szabályozza a találást azzal, hogy a jogosult tulajdonszerzésével a dolgot terhelő, harmadik személyt megillető jogok megszűnnek. Ez azt jelenti, hogy amennyiben valaki olyan dolgot talál meg, ami a környezeti költségek fedezetét biztosította, akkor a dolog biztosíték jellege is megszűnne. Ha egy dolog azért válik biztosítékká, mert annak léte a környezethasználó tevékenységének feltétele, akkor a dolog elvesztése a környezethasználó számára nemkívánatos esemény. Ahogy a közösségi érdek

is sérülhet, ha a dolog elvesztése miatt a környezeti kárelhárítás vagy kármentesítés költségeinek fedezete – részben vagy egészben – eltűnne, mert a dolog eredeti tulajdonosa azt pótolni nem tudja.

A harmadik személy jogainak megszűnésével együtt járó környezeti szempontokkal már foglalkoztunk a hatósági határozattal vagy hatósági árverés útján történő tulajdonszerzésnél (Ptk. 5:41. §). Ott a tulajdonszerzéssel a harmadik személy joga csak akkor szűnik meg, ha az új tulajdonos jóhiszemű volt. Ilyen megkötés találás esetén nincsen, ami annyiban érthető, hogy itt az eredeti tulajdonos személyét a találó nem ismerheti. Felmerülhet ugyanakkor a kérdés, hogy mi van akkor, ha a biztosítékul adott dolog e minősége miatt valamilyen nyilvántartásban, ideértve a hatóság által vezetett nyilvántartásokat, engedélyeket is, szerepel.

A találót a Ptk. arra kötelezi, hogy a talált dolgot elvesztőjének, tulajdonosának vagy a dolog átvételre jogosultjának átadja, amihez az kell, hogy e személyt megtalálja, vagy ő nála jelentkezzen. Ha pedig e személy nem jelentkezik, vagy a találó sikertelenül tett meg mindent a dolog visszaadása érdekében, akkor a dolgot köteles a jegyzőnek átadni. A Ptk. szóhasználata alapján a találóhoz hasonlóan a jegyző is aktív magatartásra köteles, hiszen csak akkor adhatja át a dolgot a találónak, ha az átvételre jogosult személye nem állapítható meg. Ezekből pedig az következne, hogy talált dolog esetén mind a találó, mind a jegyző köteles ellenőrizni mindazokat a nyilvántartásokat is, amelyek segíthetik a személy beazonosítását. A környezetjog számára fontos, hogy ez kiterjedjen azokra a nyilvántartásokra is, ahol adott dolog harmadik személy igényének érvényesítéséhez biztosítékul szolgál, hiszen a biztosítékot adó nevesítése nem marad el.

A Ptk. rendelkezései alapján a tulajdonos személyének feltárása két lépcsőben történik, először a találónak kell megtennie mindent, majd a jegyzőnek. Kérdésként merülhet föl, hogy a találót mentesíti-e a további aktív magatartástól az, ha a dolgot a jegyző neki azért adja ki, mert a tényfeltáró munkát elmulasztotta elvégezni. Vajon teljesülnek tekinthetők-e a Ptk. feltételei függetlenül attól, hogy a találó a jegyzőhöz hasonlóan a dolog biztosíték jellegét megismerhette volna a jegyzői eljárás előtt és után is? A jegyzői eljárás nélkül – tekintettel az általános elvekre is – véleményünk szerint a válasz egyértelmű igen lenne, de a jegyző közbeiktatása miatt a Ptk. úgy is értelmezhető, hogy a találót a jegyző eljárását követően további keresési kötelezettség nem terheli. Mivel a Ptk. a harmadik személy javát szolgáló terheket a tulajdonszerzéssel szünteti meg, ezért a harmadik személy jogának fennmaradása attól függ, hogy a bíróság hogyan ítéli meg a találó kötelezettségét, azt a jegyzői eljárás előtt vagy után

is fennállónak tekinti-e. Más kérdés, hogy ha a jegyző nem tett meg mindent a személy beazonosítása érdekében, akkor a harmadik személy, a dolgot terhelő jog jogosultja felléphet-e a jegyzővel szemben, hivatkozva arra, hogy a jegyző nem adhatta volna át a dolgot a találónak, mert megállapítható lett volna az, hogy a dolog kihez tartozik.

5:58. § [*A talált dolog értékesítése*]

- (1) Ha a jogosult a dologért az átadástól számított három hónap alatt nem jelentkezett, és a találó az átadáskor nem tartott igényt a dolog tulajdonjogára, a jegyző a talált dolgot értékesíti.
- (2) A talált dolgok értékesítésére a közigazgatási végrehajtás keretében lefoglalt vagy zár alá vett vagyontárgyak értékesítésére vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

A Ptk. értékesítési szabályai kettős feltevésen nyugszanak, egyrészt, hogy a dolog alkalmas a vagyon gyarapítására, másrészt, hogy a tulajdonos személyében változás következhet be. Az első feltevés, mint ahogy arról már korábban is írtunk, nem feltétlenül igaz, mert a dologhoz kapcsolódó költségek meghaladhatják az értékét. A második feltételezés sem feltétlenül megalapozott, hiszen az értékesítésnél azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a dolog feletti tulajdonjogszerzés korlátozott volta miatt az értékesítés megghiúsulhat, vagy nehézségekbe ütközhet. A jegyző az értékesítéskor e szempontokat köteles figyelembe venni.

5:59. § [*Közönség számára nyitva álló helyen talált dolog*]

- (1) A közönség számára nyitva álló épületben vagy helyiségben, továbbá közforgalmú közlekedési és szállítási vállalat szállítóeszközén talált dolgot a találó köteles az üzemeltető alkalmazottjának késedelem nélkül átadni. Az ilyen dolog tulajdonjogára a találó nem tarthat igényt.
- (2) Ha a talált dolog átvételére jogosult személye megállapítható, az üzemeltetőt őt értesíti és jelentkezése esetén részére a dolgot késedelem nélkül átadja.
- (3) Ha az átvételére jogosult személye nem állapítható meg, az üzemeltető a dolgot az átadástól számított három hónapon át megőrzi, vagy – ha a megőrzésre lehetősége nincs – azt az átadástól számított nyolc napon belül a jegyzőnek átadja.
- (4) Ha a jogosult a dologért három hónap alatt nem jelentkezik, az üzemeltető vagy a jegyző azt értékesíti.

Környezetjogi szempontból nincs különbség a talált dolgokkal kapcsolatos problémákban annak ellenére, hogy a Ptk. részben más szabályokat fogalmaz meg. Mivel a környezetjogi kérdések magához a dologhoz kötődnek, ezért az,

hogy hol találják meg csak annyiban releváns, hogy változás következik be annak a személyében, akinek megállapítási kötelezettségévé válik a talált dolog átvételre jogosultjának megállapítása, illetve aki a talált dolog értékesítéséért felel.

5:60. § *[A nem eltartható vagy nem megőrizhető dolog esetén követendő eljárás]*

Ha a talált dolog nem tartható el vagy nem őrizhető meg, a jegyző, a hivatal vagy a vállalat az értékesítéséről késedelem nélkül gondoskodik.

Az értékesítési kötelezettség mint észszerű megoldás arra a feltevésre épül, hogy a dolog értékesíthető. Itt csak utalunk a korábban már leírtakra, hogy ez a feltevés nem minden dolog esetében megalapozott. A környezetjogi célú korlátozások az értékesítési lehetőséget kizárhatják, vagy korlátok közé szoríthatják.

5:61. § *[A tulajdonos jogai]*

Ha a jogosult az értékesítés előtt jelentkezik, a dolgot részére ki kell adni, az értékesítés után történő jelentkezés esetén a befolyt összeget ki kell neki fizetni. Elveszti a jogosult a dolog tulajdonjogára vagy az értékesítés során befolyt összegre vonatkozó igényét, ha a találástól számított egy éven belül nem jelentkezik.

E rendelkezés kapcsán megjegyzendő, hogy a forgalomképtelen dolgok feletti tulajdonjogi igény nem veszhet el, és az ilyen dolgok nem értékesíthetők, ezért e rendelkezés rájuk nem vonatkozik.

5:62. § *[Találódíj]*

- (1) Ha a talált dolog nagyobb értékű, és annak tulajdonjogát a találó nem szerzi meg, a találó méltányos összegű találódíjra jogosult, ha mindent megtett annak érdekében, hogy a tulajdonos a dolgot visszakaphassa. A találódíj a találótársakat egyenlő arányban illeti meg.
- (2) A találó a talált dolog kiadását költségkövetelésének és találódíjának kielégítéséig megtagadhatja.
- (3) A találót ezek a jogok akkor is megilletik, ha a talált dolgot a hatóságnak adta át. A hatóság a dolgot vagy az értékesítéséből befolyt vételárat a találó hozzájárulásával adhatja ki az átvételre jogosultnak, kivéve, ha az átvételre jogosult a dolog értékét a hatóságnál letétbe helyezi. A letétbe helyezett összeg a letett dolog helyébe lép.

A találó díjra való jogosultságának egyik feltétele, hogy a dolog nagyobb értékű legyen. Azt, hogy mit kell nagyobb értékű dolognak tekinteni, a bírósági gyakorlat fogja majd eldönteni. A környezetjogi célok elérése szempontjából

nem mindegy, hogy a gyakorlatban az érték meghatározásának mely módját fogadja el majd a bíróság. Mint arról már szó volt, egy dolog értékét jellemzően, de nem kizárólagosan a piac állapítja meg. A piaci értéket akkor lehet figyelembe venni, ha a dolog értékesíthető, még akkor is, ha létezik „feketepiaci” kereslet a nem értékesíthető dolog iránt. A környezetjogi célok elérését szolgálja, ha egyes dolgokhoz – védett növények, állatok – eszmei értéket rendel az állam. Az eszmei érték magasabb és alacsonyabb is lehet a piaci értéknél, hiszen az a használati funkción kívül külön is értékeli a dolog ritkaságát. Kérdésként merülhet föl, hogy a találó díja mely értékhez kapcsolódjon, ha a dolog értéke a két rendszeren keresztül eltérő eredményhez vezet.

Önmagában a dolog értékének meghatározása az eszmei érték alapján sem minden esetben egyszerű, erre utalnak a természetkárosítási ügyek.⁹⁶ De vegyünk egy egyszerűbb esetet, amikor egy ládában több, egyenként nem jelentős értékkel bíró védett növény (a sziklai karcsútókúmoha eszmei értéke 5.000 Ft) található, azonban az egyedek száma miatt a ládában található növények eszmei értékének összessége már jelentősnek mondható. Ha a növényhez rendelt értéket vesszük alapul, akkor találdíj nem is járna, azonban, ha az értéket a ládában található növények számára tekintettel határozzuk meg, akkor a találdíj jogosága már nem kérdőjelezhető meg. Az érték nagyságának megállapítása akkor is kérdéses lehet, ha az egy növényhez rendelt eszmei érték már önmagában is nagyobb értéket képvisel. A találdíj alapja akár nagyságrenddel is változhat, attól függően, hogy a láda számát, vagy a ládában található tövek számát vesszük alapul (pl.: egy volgamenti hérics természetvédelmi értéke 250.000 Ft, míg ha a ládában 10 tő van, akkor annak értéke már két és fél millió forint). A találó érdeke, hogy a díját a nagyobb összeg alapján állapítsák meg, míg a díjfizetésre kötelezett érdeke ennek ellenkezője. Ha a környezetjogi szabályozás céljából indulunk ki – figyelembe véve a természeti értékek károsításának polgári jogi és büntetőjogi szankcióit is –, akkor azzal az állna összhangban, ha a találó díját a magasabb összegre tekintettel állapítanák meg. Általában mondhatjuk, hogy a találdíj alapjának meghatározása segítheti a környezetjogi célok elérését.

5:65. § [Feldolgozás és átalakítás]

- (1) Aki idegen dolog feldolgozásával vagy átalakításával a maga számára jóhiszeműen új dolgot állít elő, a dolog tulajdonosának választása szerint köteles a dolog értékét megtéríteni vagy munkája értékének megtérítése ellenében az új dolog tulajdonjogát átengedni.

⁹⁶ BH2010. 93.

- (2) Ha a munka értéke a feldolgozott vagy átalakított dolog értékét lényegesen meghaladja, a dolog tulajdonosa a dolog értékének megtérítését követelheti.
- (3) Ha a feldolgozó vagy átalakító rosszhiszemű volt, a választás joga az anyag tulajdonosát illeti.
- (4) Ha az anyag tulajdonosa az új dolog tulajdonjogát választja, csak gazdagodását köteles megtéríteni.
- (5) Ha az új dolog tulajdonjogát a feldolgozó szerzi meg, harmadik személynek a dolgot terhelő joga megszűnik. Ha az új dolog tulajdona az anyag tulajdonosáé, az anyagot terhelő jog az új dolgot is terheli.

5:66. § *[Egyesülés és vegyülés]*

- (1) Ha több személy dolgai úgy egyesülnek vagy vegyülnek, hogy azokat csak aránytalan károsodás, aránytalan költekezés árán vagy egyáltalán nem lehet szétválasztani, a dolgok – egyesülés vagy vegyülés időpontjában fennálló – értéke arányában közös tulajdon keletkezik.
- (2) Ha az egyesült vagy vegyült dolgok valamelyikét az egyesülés vagy vegyülés folytán keletkező új dolog többi eleméhez képest – értékénél, minőségénél és gazdasági céljánál vagy egyéb oknál fogva – főalkotórésznek kell tekinteni, ennek tulajdonosa választhat, hogy az egyesüléssel vagy vegyüléssel keletkezett dolgot a többi tulajdonos kártalanítása ellenében tulajdonába veszi vagy kártalanítás ellenében azoknak átengedi.
- (3) A választási jog nem illeti meg azt, aki az egyesülést vagy vegyülést rosszhiszeműen maga idézte elő. Ilyen esetben a rosszhiszemű volt tulajdonos csak a gazdagodás megtérítését követelheti.
- (4) Ha az egyesüléssel vagy vegyüléssel keletkezett dolog e törvény szabályai szerint közös tulajdonba kerül, harmadik személyeknek az egyesüléssel vagy vegyüléssel érintett egyes dolgokat terhelő jogai az e dolgok helyébe lépő tulajdoni hányadokat terhelik. Ha az egyik dolgot jog terheli, és az egyesüléssel vagy vegyüléssel keletkezett dolog a másik dolog tulajdonosáé lesz, a dolgot terhelő jog, ha e törvény eltérően nem rendelkezik, megszűnik. A dolgot terhelő jog az egyesüléssel vagy vegyüléssel keletkezett dologra száll át, ha ez a terhelt dolog tulajdonosáé lesz.

5:67. § *[A feldolgozott, átalakított, egyesült vagy összevegyült dolog értékesítése]*

- (1) Ha a feldolgozott, az átalakított, az egyesült vagy az összevegyült dolog tulajdonjogára egyik fél sem tart igényt, azt értékesíteni kell, és a vételárat a jogosultak között a tulajdoni hányad arányában fel kell osztani.
- (2) Ilyen esetben azt a felet, aki csak gazdagodása mértékéig igényelhet megtérítést, a vételárból legfeljebb a teljes kártalanításra jogosultak kielégítése után fennmaradó összeg illeti meg.

A Ptk. feldolgozásról, átalakításról, egyesült vagy összevegyült dolgok értékesítéséről szóló paragrafusainak is van környezetjogi kapcsolódási pontja. A védett fajok tulajdonjogi korlátozása kiterjed mind az élő egyedre, mind szárma-

zékaira, ezért e korlátozás a dologtól elválaszthatatlan, mintegy egy minőség, és akkor is jellemzi, ha anyagként felhasználják és valaminek részévé válik. A Ptk. szabályozása bár különbséget tesz a dolgok tulajdonjogának rendezése érdekében aszerint, hogy a felek jó- vagy rosszhiszeműek voltak, arra már nem tartalmaz rendelkezést, hogy mi történik akkor, ha az érintett dolgok közül valamelyik forgalomképessége korlátozott vagy kizárt. A Ptk. rendelkezései abból indulnak ki, hogy a feldolgozó, vagy az egyesülést, vegyítést előidéző személy munkájával értéket állít elő, ezért munkájáért ellentételezés illeti meg, s ha a felek közötti vagyoni egyensúly megteremtése érdekében az szükséges, akkor a létrejött új dolog a piacon értékesíthető. A kérdés az, hogy a védett fajok származékának felhasználásakor hogyan értelmezhetők a Ptk.-nak e rendelkezései.

A környezetjogi szabályozás védelmi célú. A védett fajokhoz mint dolgokhoz kapcsolt tulajdonjogi korlátozás abból indul ki, hogy a faj egyedei és a belőlük készített termékek iránti piaci igény a faj fennmaradását veszélyezteti, tehát a faj védelmét azzal lehet elérni, ha a tulajdonjog korlátozásán keresztül sikerül elérni a termékek kereskedelmi forgalmának megszűnését. A környezetjog céljával az az értelmezés állna összhangban, amely szerint, aki korlátozott tulajdonú dolog felhasználásával akármilyen módon úgy állít elő új dolgot, hogy annak tulajdonjoga őt korábban nem illette meg, annak a magatartása nem értékteremtő, hanem károkozó. A károkozó munkájáért ellentételezésre nem számíthat, a korlátozott tulajdonjogú dolog felhasználásával előállított dolog fölött tulajdonjogot nem szerezhetsz, és közös tulajdon sem keletkezik.

5:69. § [Beépítés]

- (1) Ha valaki idegen anyagnak a felhasználásával úgy építkezik, hogy a felhasznált anyag a telek alkotórészévé válik, a beépítéssel az anyag – ha az anyag és a telek tulajdonosa eltérően nem állapodnak meg – a telek tulajdonosává lesz.
- (2) Ha valaki idegen anyagot úgy épít be, hogy a felhasznált anyag az épület alkotórészévé válik, a beépítéssel az anyag – ha az anyag és az épület tulajdonosa eltérően nem állapodnak meg – az épület tulajdonosává lesz.

Az előző logikai menet alapján hasonló eredményre juthatunk, azaz idegen anyag beépítésével a telek vagy az épület tulajdonosa csak akkor szerezhetsz tulajdonjogot, ha az idegen anyagnak korábban is tulajdonosa volt, vagy tulajdonosává válhatott attól függően, hogy az idegen anyag forgalomképtelen-e, vagy korlátozottan forgalomképes dolognak minősül. Az építkezéshez felhasználható anyagok fölötti tulajdonjog korlátozás nemcsak a természeti értékek védelmének, hanem a nemzet közös örökségét képező kulturális örökségünk

megóvásának is egyik eszköze. Senkinek sem engedhető meg, hogy idegen anyagként például régészeti leletek közé tartozó épületek anyagait vagy a védett fákat használja föl. Ha az ilyen magatartást nem károkozónak, hanem vagyongyarapodásra alkalmasnak tekintenénk, akkor azzal a tulajdonjogi korlátozás értelmét és főleg célját vesztené.

5:70. § [Ráépítés]

- (1) Ha valaki anélkül, hogy erre jogosult lenne, jóhiszeműen idegen földre épít, az épület tulajdonjogát a földtulajdonos szerzi meg, köteles azonban gazdagodását a ráépítőnek megfizetni. A bíróság a földtulajdonos kérelmére a ráépítőt kötelezheti a földnek vagy – ha a föld megosztható – a föld megfelelő részének a megvásárlására.
- (2) A ráépítő szerzi meg a földnek vagy a föld megfelelő részének tulajdonjogát, ha az épület értéke a földnek vagy a föld megfelelő részének értékét lényegesen meghaladja. A bíróság a földtulajdonos kérelmére azt is megállapíthatja, hogy a ráépítő az épület tulajdonjogát szerezte meg; ebben az esetben a ráépítőt a földre használati jog illeti meg.

A környezetvédelem egyik súlyos problémája a szennyezett területek kármentesítése, illetve azok elhúzódása. Vannak területek, amelyek szennyezettsége közismert, míg másoké feledésbe merült, vagy a szennyezés még feltáratlan, vagy a szennyezettség mértékének feltárása már megkezdődött, de arról a tulajdonos nem tud, mert a feltárára kötelezett személy az ingatlant használó környezethasználó. Az, hogy egy terület szennyezett vagy sem, és milyen jellegű szennyezés található a területen, szabad szemmel általában nem látható. A Ptk. ráépítésre vonatkozó szabályozásában érintett föld minősége alapvetően érdektelen, jelentőséget a föld értékén keresztül kap, mert ha az épület értéke a föld értékét meghaladja, akkor annak tulajdonosává a ráépítő válik. A Ptk. rendelkezése abból a feltételezésből indul ki, hogy akármilyen értéktelen is a föld, annak értéke csak pozitív lehet. Ezzel szemben a kármentesítésre váró ingatlanok vagyoni értéke, ha a kármentesítéshez kapcsolódó költségeket is figyelembe vesszük, akkor negatív értéket is képviselhetnek, emiatt a ráépítő a föld tulajdonjogának megszerzésével vagyont nem feltétlenül gyarapítja, lehet, hogy jelentős mértékben csökkenti.

Ha a környezetjogi szabályok olyanok, hogy az ingatlan tulajdonosa felelőssé tehető a talajszennyezés, vagy a felszín alatti vizek szennyezésének kármentesítéséért, akkor a földtulajdon megszerzése a ráépítőnek nem feltétlenül áll érdekében. A Ptk. ráépítési szabálya szerint a ráépítő a ráépítéssel megszerzi a föld tulajdonjogát, ha az építmény és a föld értéke között lényeges különb-

ség van az előbbi javára. A földtulajdonos védelmében, az elsődleges szabály alól mintegy kivételként fogalmazódik meg a föld tulajdonosának joga arra, hogy a bírósághoz fordulva kérje tulajdonjogának megtartását. A ráépítőnek ehhez hasonló joga nincsen. A ráépítési szabályok közül hiányzik az, amelyik a földtulajdonos rosszhiszeműségével szemben védené a jóhiszemű ráépítőt. A földtulajdonos ugyanis lehet, hogy azért nem tiltakozik a ráépítés ellen, mert tudomása van a kármentesítési kötelezettségről, vagy arról, hogy e kötelezettség megállapítása érdekében tényfeltáráásra van szükség. A ráépítés „megengedésével” a földtulajdonos vagyoni tehertől, vagy annak fenyegetettségétől hátrányos jogkövetkezmények és későbbi felelősségre vonás nélkül mentesülhet. Kérdésként merül föl, hogy tekintettel a Ptk. általában elvárhatósági mércéjére, valamint a jóhiszeműség és tisztesség elvére, a ráépítő fordulhat-e bírósághoz a föld korábbi rosszhiszemű tulajdonosával szemben arra hivatkozva, hogy elmulasztotta őt tájékoztatni a területet terhelő közjogi kötelezettségről, valamint az abból fakadó, a föld értékét meghatározó költségekről és azok tényleges vagy várható nagyságáról.

5:73. § [A közös tulajdon fogalma]

- (1) A dologon fennálló tulajdonjog meghatározott hányadok szerint több személyt is megillettehet.
- (2) Kétség esetén a tulajdonostársak tulajdoni hányada egyenlő.

A közös tulajdon fogalmából következik, hogy közös tulajdon akkor jön létre, amikor egy dolog több személy tulajdonában van. Azt, hogy mit kell egy dolognak tekinteni, arról a Ptk. hallgat. A környezetjogi célok elérésének eszköztárát befolyásolhatja az, hogy a közös tulajdon létrejötté szempontjából mi tekintendő egy dolognak. A Ptk. közös tulajdont keletkeztető rendelkezéseiből (5:66. § és 5:68. §) azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a közös tulajdont keletkeztető tények között kulcs szerepet tölt be az, hogy két dolog szétválaszthatatlan összekapcsolódásával egy új, többletértéket hordozó dolog jön létre, és a tulajdoni hányadok alakulását a dolog értékéhez való „hozzájárulás” mértéke alakítja. E szétválaszthatatlanságból következően az új dolog kifelé egységes egészet képez, és ez a tulajdonostársak egymás közötti és harmadik személyekkel szembeni viszonyaiban is megjelenik. Ez az egység hiányzik, ha a funkcionális egységet képező dolog úgy kerülhet több személy tulajdonába, hogy közben nincs olyan jogintézmény, amelyen keresztül a funkcionális egység megőrizhető legyen a dolog feletti rendelkezés, használat, birtoklás jogának gyakorlása során.

A már többször emlegetett belvízcsatornákat e körben is példaként hívhatjuk segítségül. Jelentős különbség van a tulajdonosok belső és külső viszonyaiban ugyanis attól függően, hogy a belvízcsatornát, annak teljes hosszát egy dolognak, vagy az egyes részeket önálló dolognak tekintjük. A közös tulajdon léte az érintett tulajdonosokat tulajdonostársrá teszi és egymás közötti kapcsolatrendszerét belső viszonyként szabályozva rendezi a jogok mellett a dolog állagmegóvásával kapcsolatos költségviselési szabályokat is. A szabályok rendezettsége hozzájárulhat a dolog megóvásához.

A közös tulajdon létének másik eleme a több tulajdonos. A Ptk. külön nem foglalkozik azzal, hogy ki és miért válik tulajdonostársrá. E körben annak van jelentősége, hogy a közös tulajdon egy dolog felett akár teljesen ismeretlen személyek közötti kényszerközösséggé is létre jöhet. A rendszerváltás utáni kárpótlási eljárások folyamányaként ilyen kényszerközösségek jöttek létre az osztatlan földtulajdonon.

5:74. § *[A tulajdonostársak joga a birtoklásra és használatra]*

A tulajdonostársak mindegyike jogosult a dolog birtoklására és használatára; e jogot azonban egyik tulajdonostárs sem gyakorolhatja a többiek jogainak és a dologhoz fűződő lényeges jogi érdekeinek sérelmére.

5:75. § *[A közös tulajdon hasznainak szedése, költségviselés és veszélyviselés]*

A dolog hasznai a tulajdonostársakat tulajdoni hányaduk arányában illetik meg; ilyen arányban terhelik őket a dologgal kapcsolatos kiadások, a közös tulajdoni viszonyból eredő kötelezettségek, és ugyanilyen arányban viselik a dologban beállott kárt is.

5:76. § *[A közös tulajdon állagának megóvása]*

Az állag megóvásához és fenntartásához feltétlenül szükséges munkákat bármelyik tulajdonostárs jogosult elvégezni; az ilyen kiadások ráeső részét mindegyik tulajdonostárs köteles viselni. Ilyen kiadások előtt a tulajdonostársakat lehetőség szerint értesíteni kell.

5:78. § *[Határozathozatal]*

- (1) A tulajdonostársak – ha eltérően nem rendelkeznek – szótöbbséggel határoznak a közös tulajdont érintő kérdésekben. Minden tulajdonostársat tulajdoni hányada arányában illeti meg szavazati jog.
- (2) A tulajdonostársak egyhangú határozata szükséges
 - a) a rendes gazdálkodás körét meghaladó kiadásokhoz;

b) az egész dolog feletti tulajdonjog átruházásához, az egész dolog megterheléséhez vagy az egész dologra kiterjedő kötelezettségvállaláshoz.

5:79. § *[A szótöbbséggel hozott határozat bíróság előtti megtámadása]*

- (1) Ha a határozat az okszerű gazdálkodást sérti vagy a kisebbség jogi érdekeinek lényeges sérelmével jár, a kisebbség a határozatot a bíróságnál megtámadhatja. A megtámadásnak a határozat végrehajtására nincs halasztó hatálya; a bíróság a végrehajtást szükség esetén felfüggesztheti.
- (2) Ezt a szabályt kell alkalmazni akkor is, ha a tulajdonostársak között vitás, hogy a tervezett munkálat feltétlenül szükséges-e az állag megóvásához és fenntartásához.
- (3) Határozat hiányában a birtoklást, a használatot vagy a hasznosítás módját a bíróság bármelyik tulajdonostárs kérelmére a tulajdoni hányadoknak, a tulajdonostársak jogainak és a dologhoz fűződő jogi érdekeinek, valamint az okszerű gazdálkodás követelményeinek megfelelően szabályozhatja.

Mint ahogy arról már többször is szó volt, a környezetjog a természeti elemek védelmét a használatukon keresztül biztosítja. Amikor egy ingatlan több tulajdonoshoz azért tartozik, mert őket valamilyen tény, vagy esemény közösségbe kényszerítette, akkor számítani lehet arra, hogy az egyes személyek természethez és így a dologhoz való viszonya eltér, akár jelentős mértékben. Közös tulajdon esetén a dolog használatával és állagával kapcsolatos lényeges kérdésekről a tulajdonostársak döntenek, azonban az egyéni értékrend befolyásolja azt, hogy az egyes személyek milyen használatot fogadnak el megfelelőnek, illetve mit tekintenek állagmegőrző karbantartásnak.

A közös tulajdonra vonatkozó szabályokról korábban az állami tulajdonban álló közjóságok használata kapcsán szóltunk már, utalva arra, hogy a Ptk. e szabálya hozzájárulhat a környezeti elem védelméhez. Ha a használat ökológiai keretek között tartása, a természeti erőforrás megújuló képességének megőrzése, a terület biológiai sokféleségének megóvása része az általában elvárhatósági mércének, akkor az erre tekintettel lévő használattal szemben egyik tulajdonostárs sem léphet föl arra hivatkozva, hogy az sérti jogai gyakorlását, vagy a dologhoz fűződő lényeges jogi érdekét. Ha ez az elvárás nem fogalmazódik még meg mindenkivel szemben, vagy a társadalom azt a gazdasági döntést „jutalmazza”, amely e szempontokat figyelmen kívül hagyja, akkor nem meglepő az eltérő szemléletű tulajdonostársak közötti vita kitörése. Az érdekellentét feloldó, illetve a vitát eldöntő bíróság ítélete egyben döntés arról is, hogy hol van a határa a gazdasági érdekérvényesítésnek, miként értékelhető az, ha a tulajdonostársak racionális gazdasági döntései azért kerülnek konfliktusba egymással, mert más alapon kívánják a természeti erőforrás adta lehetőségeket kihasználni (pl. vegyszeres védelemre épülő mezőgazdasági tevékenység, vagy ökológiai

gazdálkodás elindítása). Ha a bíróság a társtulajdonosok határozata hiányában dönt a tulajdonostársak közti vitában, akkor nemcsak a jogokról és a dologhoz fűződő jogi érdekekről hoz döntést, hanem azt is értelmeznie kell, hogy milyen használat felel meg „*az okszerű gazdálkodás követelményének*”. A bíróságnak így lehetősége van arra, hogy ezen értelmezésen keresztül a mindennapi élet részévé tegye az Alaptörvény P) cikkében megfogalmazott, mindenkit terhelő hármas kötelezettséget: a nemzet közös örökségének védelmét, fenntartását és a jövő nemzedékek számára való megőrzését.

5:81. § [*Elővásárlási, előbérleti és előhaszonbérleti jog*]

- (1) A tulajdonostárs tulajdoni hányadára a többi tulajdonostársat harmadik személlyel szemben elővásárlási, előbérleti és előhaszonbérleti jog illeti meg.
- (2) Ha az eladó számára nyilvánvaló, hogy az ingatlanak ingatlan-nyilvántartáson kívüli résztulajdonosai is vannak, részéről az ajánlat közlésének kötelezettsége azokkal szemben is az általános szabályok szerint áll fenn. Ingatlan-nyilvántartáson kívüli résztulajdonosok esetén a közlési kötelezettség elmulasztásából folyó jogkövetkezmények nem alkalmazhatók azzal a joggal szerzővel szemben, aki a szerződés megkötésénél jóhiszeműen járt el.
- (3) A tulajdonostársak az elővásárlási, előbérleti vagy előhaszonbérleti jogot az érintett tulajdoni hányadra tulajdoni hányaduk arányában gyakorolhatják. Ha közöttük megegyezés nem jön létre, de van olyan tulajdonostárs, aki – akár másik tulajdonostárssal közösen – az érintett tulajdoni hányadra az ajánlatot magáévá teszi, az elővásárlási, előbérleti vagy előhaszonbérleti jog egyedül őt vagy őket illeti meg. Ha több ilyen – egyedül fellépő – tulajdonostárs van, közülük a tulajdonos választ; az elővásárlási, előbérleti vagy előhaszonbérleti jog a választott tulajdonostársat illeti meg.
- (4) A külön jogszabályban biztosított elővásárlási jog megelőzi a tulajdonostársat e törvény alapján megillető elővásárlási jogot.
- (5) A tulajdonostárs az elővásárlási jogot végrehajtási árverés esetén is gyakorolhatja.

A környezetjog védelmi eszközei között jelenhet meg az állam javára jogszabályban biztosított elővásárlási jog. Ez jellemzően védett természeti területekhez, kulturális örökséghez kötődően fogalmazódik meg. Mivel a Ptk. rendelkezése szerint a külön jogszabályban biztosított elővásárlási jog megelőzi a tulajdonostárs közös tulajdon alapján megillető elővásárlási jogát, ezért a tulajdoni hányad értékesítésekor az elővásárlásra jogosult állami szereplőt a tulajdoni hányadát értékesíteni kívánónak meg kell keresnie. Ezt erősíti meg a Kúria által az új Ptk. értelmezésekor is figyelembe veendőnek tartott, a Legfelsőbb Bíróságnak az elővásárlási joggal kapcsolatos egyes jogértelmezési kérdé-

sekről kiadott 2/2009.(VI.24.) PK véleménye.⁹⁷ Ennek 4.) pontja rögzíti, hogy „[a] jogszabályon alapuló elővásárlási jog ingatlan-nyilvántartási bejegyzés nélkül is dologi hatályú, így az ilyen jog jogosultjával szemben a vevő akkor sem hivatkozhat jóhiszemű jogszerzésre, ha az elővásárlási jog az ingatlan-nyilvántartásba nem volt bejegyezve.”

5:82. § [A közös tulajdon védelme]

A közös tulajdon védelmében bármelyik tulajdonostárs önállóan is felléphet.

A tulajdonostársakat kivétel nélkül és belső vitáiktól függetlenül megilleti a tulajdon védelme érdekében való fellépés. Ez azt jelenti, hogy a tulajdonostársak a dolog használatáról kialakított eltérő, akár belső vitát gerjesztő elképzelése harmadik személy irányában már egységes egészszé olvadva tükröződik vissza. Így harmadik személlyel szemben akár az a használati mód is védelmet kaphat, ami egyébként a tulajdonostársi közösségben kisebbségi álláspontként van jelen, amennyiben a tulajdonvédelem érvényesítéséhez szükséges feltételek a harmadik személlyel szemben fennállnak.

5:83. § [A közös tulajdon megszüntetése iránti igény]

- (1) A közös tulajdon megszüntetését bármelyik tulajdonostárs követelheti; az e jogról való lemondás semmis.
- (2) A közös tulajdon megszüntetését a bíróság nem rendelheti el, ha a közös tulajdon megszüntetése alkalmatlan időre esik.

5:84. § [A közös tulajdon megszüntetése]

- (1) A közös tulajdon tárgyait elsősorban természetben kell megosztani. A közös tulajdon tárgyait vagy azok egy részét – ha ez a tulajdonostársak körülményeire tekintettel indokolt – megfelelő ellenérték fejében a bíróság egy vagy több tulajdonostárs tulajdonába adhatja. Ehhez a tulajdonjogot megszerző tulajdonostárs beleegyezése szükséges, kivéve, ha a bíróság a közös tulajdonban álló ingatlanrészt az abban lakó tulajdonostárs tulajdonába adja, és ez nem sérti a benne lakó méltányos érdekeit.
- (2) Ha a közös tulajdon más módon nem szüntethető meg, vagy a természetbeni megosztás jelentős értékcsökkenéssel járna vagy gátolná a rendeltetésszerű használatot, a közös tulajdon tárgyait értékesíteni kell, és a vételárat kell a tulajdonostársak között megfelelően felosztani. A tulajdonostársakat az elővásárlási jog harmadik személlyel szemben az értékesítés során is megilleti.
- (3) A közös tulajdon tárgyának a tulajdonostárs tulajdonába adása esetén a megfelelő ellenértéket, az árverés útján való értékesítésnél a legkisebb vétel-

⁹⁷ Kfv.II.37.970/2015/4.

arat a bíróságnak ítéletében kell megállapítania. Az ítéletben megállapított legkisebb vételarat a végrehajtás során sem a végrehajtó, sem a bíróság nem változtathatja meg.

- (4) Ha olyan ingatlan közös tulajdonát kell megszüntetni, amelyben az egyik tulajdonostárs benne lakik, a bíróság őt az ingatlan elhagyására kötelezi, vagy – ha az ingatlan elhagyására kötelezés a benne lakó tulajdonostárs méltányos érdekét sérti – részére a tulajdoni hányadával arányos használati jogot alapít. A használati jog értékcsökkentő hatását az ingatlanban maradó tulajdonostársnak kell viselnie mind a magához váltás folytán fizetendő ellenértéknek, mind az árverési vételár felosztási arányának a meghatározásánál. A használati jog bíróság által meghatározott és törvény által biztosított terjedelmének jelentős túllépése esetén a bíróság a tulajdonos kérelmére a használati jogot megszünteti.
- (5) Az ingatlanon fennálló közös tulajdon – ha a társasház létesítésének feltételei egyébként fennállnak – az ingatlan társasházzá alakításával is megszüntethető. Ha a közös tulajdon társasházzá alakítással a bíróság szünteti meg, a társasház alapító okiratát a bíróság ítélete pótolja.
- (6) A bíróság nem alkalmazhatja a közös tulajdon megszüntetésének olyan módját, amely ellen valamennyi tulajdonostárs tiltakozik.

A tulajdonostársak közötti szemléletbeli különbség miatti vitás helyzetek megoldását, illetve megelőzését szolgálhatja a közös tulajdon megszüntetése. A dolog hasznosításáról vagy hasznosíthatóságáról kialakított elképzelések a dolog vagyoni értékét is befolyásolhatják, különösen akkor, ha a dolognak olyan minőségét értékeli az egyik tulajdonostárs, amit a piac nem. Miközben a bírói gyakorlat az ingatlan megváltási ellenérték, illetve a legkisebb árverési érték megállapításakor a forgalmi értéket veszi alapul, kérdésként merülhet föl, hogy a bíróság miként vegye, vagy figyelembe veheti-e a piac értékelésének hiányát, mennyiben befolyásolhatja ez annak eldöntését, hogy az ingatlant kinek és milyen feltételek mellett adják tulajdonába, milyen összeget kell megfelelő ellenértéknek tekinteni, ha a természetben való megosztásra nincsen lehetőség.

A bíróságnak a közös tulajdon megszüntetésekor a felek méltányos érdekeire tekintettel kell döntést hoznia. A bíróság ezért arra a kérdésre is választ ad, hogy a természeti értékek védelmét mennyiben tekinti méltányolható érdeknek, ha van a tulajdonostársak között olyan, aki a természetbeni megosztást nem tartja megoldhatónak, hivatkozva a dolog környezeti szempontokon alapuló oszthatatlanságára. Az oszthatatlanság elfogadása azzal jár együtt, hogy a bíróságnak meg kell határoznia azt a *megfelelő* ellenértéket, amit a tulajdonban maradónak fizetnie kell. Figyelembe veheti-e a bíróság azokat a pozitív támogatási rendszereket, amelyek a védettséghez kapcsolódnak, noha a piac azokat még nem építette be a dolog piaci árába? A védettség költséggel és támo-

gatással egyszerre járhat. Ha a piac a támogatások kiszámíthatatlansága miatt azokat az árba még nem építette be, akkor a védettség a támogatás ellenére is értékcsökkentőnek számít. Vajon a bíróság a felek méltányolható érdekére tekintettel az ellenérték meghatározásakor számolhat-e meglévő, vagy jövőben várható támogatás összegével? A közös tulajdon megszüntetésekor a különböző szemléletű tulajdonosok nem feltétlenül értenek egyet abban, hogy mikor jár a természetbeni megosztás jelentős értékcsökkenéssel, illetve mit kell rendeltetés-szerű használaton érteni. A természetbeni megosztásnak lehet következménye a védettséghez fűződő támogatás mértékének csökkenése vagy megszűnése, ha a megosztás miatt a támogatási feltételek már nem teljesülnek. S amikor a rendeltetés-szerű használat a védelemhez igazodó használat – adott esetben természetvédelmi kezeléssel – azonos, akkor a megosztás azt is gátolhatja. Ha van olyan tulajdonostárs, aki azért fordul bírósághoz, mert a közös tulajdon megszüntetése során a környezeti szempontokat tulajdonostársával, társaival szemben nem tudta érvényesíteni, akkor a bíróság fogja eldönteni azt, hogy ezek a méltányolható érdek körébe tartoznak-e, erősítve vagy gyengítve az egyik vagy a másik fél álláspontját. Adott fél környezeti megközelítésének bírósági elfogadása hozzájárulhat a környezeti szemlélet elterjedéséhez, pozitív piaci értékelésének megjelenéséhez.

Harmadik rész A korlátolt dologi jogok

5:86. § *[A zálogjog]*

- (1) Zálogjoga alapján a zálogjogosult a követelésének biztosítására szolgáló vagyontárgyból (a továbbiakban: zálogtárgy) más követeléseket megelőző sorrendben kielégítést kereshet, ha a biztosított követelés kötelezettje (a továbbiakban: személyes kötelezett) nem teljesít.
- (2) A kielégítési jogot – ha e törvény másképpen nem rendelkezik – a zálogtárgyra az elzálogosítás után szerzett jogok nem érintik.

5:87. § *[A zálogjog létrejötte]*

A zálogjog létrejön, ha

- a) a zálogjogosult és a zálogkötelezett megalapítja a zálogjogot; és
- b) a zálogkötelezett rendelkezési joggal bír a zálogtárgy fölött.

A zálogjog alapvetően a gazdasági élet pénzügyi igényeinek kielégíthetőségét segítő jogintézmény, környezetjogi vonatkozása ezért erősen kötődik a

szennyező fizet elvének érvényesítéséhez. A jellemzően hitelek biztosítékaként megjelenő zálogjog a környezetjog számára lehetőséget ad arra, hogy olyan tevékenységek során felmerülő költségek fedezetének biztosítását szolgálja, amelyek a környezeti károk megelőzését, elhárítását hivatottak elérni. A zálogjog alapítása ösztönző hatással lehet a kármentesítéshez kötődő tevékenységek elvégzésére, a kármentesítési folyamat egészének sikeres befejezésére, feltéve, hogy a zálogtárgy alkalmas a költségek fedezetére. Az alkalmasságot befolyásolja a zálogtárgy, különösen az ingatlan környezeti jellemzői és állapota.

5:88. § *[A zálogjog alapítása]*

Zálogjog megalapításához zálogszerződés és erre tekintettel

- a) a zálogjog megfelelő nyilvántartásba való bejegyzése (jelzálogjog); vagy
- b) a zálogtárgy birtokának a zálogjogosult részére történő átruházása (kézizálogjog) szükséges.

5:89. § *[A zálogszerződés]*

- (1) A zálogszerződésben a zálogkötelezett és a zálogjogosult zálogjognak meghatározott zálogtárgyon és – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – meghatározott követelés biztosítása céljából való alapításában állapodnak meg.
- (2) A zálogszerződés alapján a zálogkötelezett köteles
 - a) kézizálogjog esetén a zálogjogosult részére átruházni a zálogtárgy birtokát vagy az a feletti hatalmat;
 - b) jelzálogjog esetén megadni a zálogjog bejegyzéséhez szükséges hozzájárulást; illetve
 - c) a zálogjogosult választása szerint, az elzálogosított követelés kötelezettjét írásban értesíteni a zálogjog megalapításáról, vagy az erről szóló nyilatkozatot a zálogjogosult részére kiadni.
- (3) A zálogszerződés létrejöttéhez a zálogtárgy és a biztosított követelés meghatározása szükséges.
- (4) A zálogtárgy fajta és mennyiség szerint vagy más, a zálogtárgy azonosítására alkalmas körülírással is meghatározható. A meghatározás magában foglalhat olyan vagyontárgyat is, amely még nem létezik, vagy amely felett a zálogkötelezettet nem illeti meg a rendelkezési jog.
- (5) A zálogjoggal biztosított követelést annak azonosítására alkalmas módon – az alapul fekvő egy vagy több jogviszonyra utalással és az összeg meghatározásával vagy a biztosított követelés azonosítására alkalmas más hasonló módon – kell meghatározni. A meghatározás magában foglalhat olyan követelést is, amely még nem jött létre.
- (6) A zálogszerződést írásba kell foglalni. Kézizálogjog esetén a zálogszerződést pótolhatja a zálogjogosult által kiállított értékpapír, amely a zálogjogosulttal szemben feljogosítja az okirat birtokosát arra, hogy az értékpapírban meg-

határozott összeg ellenében, az értékpapírban meghatározott időtartamon belül megkapja a zálogtárgyat.

A Ptk. a zálogszerződés létrejöttéhez megköveteli mind a zálogtárgy, mind a biztosított követelés meghatározását, ezért a zálogjog környezetjogi eszközként akkor jelenik meg, ha van olyan környezetvédelmi szempontból releváns követelés, aminek biztosítására adott zálogtárgy alkalmas. A zálogtárgyak esetében pedig jelentősége van annak, hogy a zálogtárgyhoz milyen környezetjogi eszközök kötődnek.

5:101. § *[A zálogtárgyak]*

- (1) Zálogjog tárgya bármely vagyontárgy lehet.
- (2) Kézizálogjog tárgya ingó dolog lehet.
- (3) Közös tulajdonban álló dolognak a zálogkötelezett tulajdonában lévő tulajdoni hányada, több személyt megillető jognak a zálogkötelezettet megillető hányada, továbbá osztható követelés meghatározott része kivételével dolog vagy jog egy részén nem lehet zálogjogot alapítani.
- (4) Ha a zálogtárgy jog vagy követelés és e törvény eltérően nem rendelkezik vagy a zálogtárgy természetéből más nem következik, a zálogtárgy tulajdonjogán a jogot vagy a követelést, a zálogtárgy tulajdonosán a jogosultat kell érteni.
- (5) A követelésen alapított zálogjogra vonatkozó szabályok megfelelően alkalmazandóak, ha a zálogjog tárgya jog.

A zálogjog tárgyává váló vagyontárgyak – dolog, jog, követelés – közül a dolog és azon belül is az ingatlan kiemelt figyelmet érdemel. Egy ingatlan azért válik zálogtárggyá, mert feltételezhető róla, hogy olyan értéket képvisel, ami a zálogjogosult követelésének kielégítésére fedezetet nyújt. Az ingatlan értékét elsősorban piaci értéke adja, s ebben meghatározóvá válhat környezeti állapota. Ezt az állapotot egyrészt a jelen és a múltbeli használat, másrészt más ingatlanok környezethasználatával összefüggő hatásnak való kitettség alakítja. Ha e tevékenységekből kifolyólag az ingatlan valamiért szennyezetté, károsodottá válik, akkor értéke jelentős mértékben lecsökkenhet, a károsodások felszámolására vonatkozó kötelezettségek teljesítésének költségei a piaci értéket meghaladhatják.

5:103. § *[A zálogtárgy alkotórészei, tartozékai és hasznai]*

- (1) A zálogjog a dolgot mindenkori alkotórészeivel együtt terheli. A zálogjog kétség esetén kiterjed a dolog mindenkori tartozékaira is.
- (2) A zálogjog kiterjed a dolog termékeire, terményeire, szaporulatára és a zálogtárgy egyéb hasznaira.

- (3) A zálogjog nem terjed ki a kielégítési jog megnyílása előtt az ingatlantól a rendes gazdálkodás szabályai szerint elvált alkotórészre, tartozéokra és haszonra, ha annak tulajdonjogát átruházták és azt az ingatlanról elvitték.

5:104. § *[A zálogtárgy helyébe lépő dolog vagy más érték]*

- (1) A zálogtárgy értékcsökkenése vagy elpusztulása esetén járó biztosítási összeg, kártérítés vagy más érték, illetve az ezekre vonatkozó követelés a zálogtárgy helyébe lép vagy a zálogfedezet kiegészítésére szolgál.
- (2) A zálogtárgy kisajátításáért kapott kártalanítás vagy az erre vonatkozó követelés a zálogtárgy helyébe lép.
- (3) Ha a zálogjogosult károsodás elhárítása érdekében értékesíti a zálogtárgyat, a befolyt vételár a zálogtárgy helyébe lép.
- (4) Ha a hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyzett zálogjog tárgyát a zálogkötelezett a rendes gazdálkodás körében értékesíti, az értékesítésből származó bevétel az eredeti zálogtárgy helyébe lép.
- (5) Ha a zálogkötelezett a zálogtárgyat feldolgozza, átalakítja, más vagyontárgyakkal egyesíti vagy vegyíti, a feldolgozással, átalakítással, egyesüléssel vagy vegyüléssel keletkezett új dolog az eredeti zálogtárgy helyébe lép.
- (6) Ha a zálogkötelezett vagy a személyes kötelezett az eredeti zálogtárgy helyett megfelelő új zálogtárgyat vagy a zálogtárgy értékének csökkenése esetén kiegészítő zálogtárgyat adott, az új zálogtárgy az eredeti helyébe vagy mellé lép.
- (7) Az elzálogosított követelés teljesítéseként szolgáltatott, illetve az elzálogosított követelést biztosító zálogjog, kezesség vagy más biztosíték alapján befolyt pénz vagy más vagyontárgy az eredeti zálogtárgy helyébe lép.

Bár a Ptk. szerint a zálogjog a dolog mindenkori alkotórészeit is terheli, felmerül a kérdés, hogy miként kell ezt értelmezni, amikor a kérdéses ingatlan nem állami tulajdonban van, ugyanakkor alkotórészeit képező növényzetben állami tulajdonban álló védett növények is találhatóak. A védett növények az ingatlan használója számára korlátozásként jelennek meg, ezért az ingatlan értékét többnyire csökkentik. Azonban önmagában a védett növényhez kötődhet olyan érték, amely a piaci keresleti-kínálati viszonyon alapul és ezért az ingatlan értékét a zálogjogosult számára akár növelhetné is. A kérdés tehát az, vajon lehetséges-e, hogy az állami tulajdonban álló védett növényekre kiterjedjen a zálogjog azért, mert azok az ingatlan alkotórészei és ezért a zálogtárgy értékének meghatározásakor figyelembe lehet venni? Véleményem szerint nem, mert ez nem lenne összhangban a tulajdonjog abszolút szerkezetéből adódó jogokkal. Az ingatlan tulajdonosának rendelkezési jogának határt szab tulajdonjogának terjedelme. Ha az a növényekre nem terjed ki, annak ellenére, hogy azok az ingatlan alkotórészei, akkor azokat a zálogjog sem terhelheti. Az alkotórészhez hasonlóan a zálogjog nem terjedhet ki azokra a termékekre, terményekre, sza-

porulatra vagy egyéb hasznokra sem, valamint a feldolgozással, átalakítással, egyesüléssel vagy vegyüléssel keletkezett új dologra sem, amelyek felett a zálogtárgy tulajdonosa sem szerezhetne tulajdonjogot azok környezetjogi célú korlátozása miatt. Az ezzel kapcsolatos kérdésekről korábban már részletesen szóltunk (5:30. §, 5:50. §, 5:51. §, 5:66. §, 5:67. §).

5:108. § *[A jelzálogjog tárgyának birtoklása, használata és hasznosítása]*

- (1) A zálogkötelezett jogosult a jelzálogjog tárgyát birtokában tartani, rendeltetészerűen használni és hasznosítani, továbbá köteles a zálogtárgyat épségben megőrizni.
- (2) A hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyzett jelzálogjog kötelezettje a rendes gazdálkodás körében jogosult a körülírással meghatározott zálogtárgyat feldolgozni, átalakítani, egyesíteni, vegyíteni és elidegeníteni.

A zálogkötelezett kötelezettségei közé tartozik a zálogtárgy épségének megőrzése. Ingatlan esetén ez többek között azt jelenti, hogy köteles megőrizni az ingatlan környezeti állapotát, és fellépni a környezetállapotot veszélyeztető tevékenységekkel szemben. Ingatlan esetén veszélyeztető tényező lehet, ha a felszín alatti szennyező csóva megközelíti, vagy eléri az ingatlant. Függetlenül attól, hogy az ingatlan hasznosításához a felszíne alatti vizet igénybe veszik vagy sem, az ingatlanhoz kapcsolódóan megjelenik a kármentesítési kötelezettség. E kötelezettség az ingatlantól elválaszthatatlanul jelenik meg, akkor is, ha maga a kötelezett nem feltétlenül az ingatlan tulajdonosa.

5:109. § *[A jelzálogfedezet védelme]*

- (1) A zálogjogosult a zálogtárgy állagát és használatát ellenőrizheti.
- (2) Ha a zálogkötelezett vagy harmadik személy a zálogtárgy épségét veszélyezteti, a zálogjogosult gyakorolhatja a károsodás veszélye esetén a veszélyeztetettet megillető jogokat.
- (3) Ha a zálogtárgy értékének csökkenése a követelés kielégítését veszélyezteti, és a zálogkötelezett – a zálogjogosult megfelelő határidőt tartalmazó felszólítása ellenére – a zálogtárgy állapotát nem állítja helyre, nem ad megfelelő új zálogtárgyat vagy az értékcsökkenés mértékének megfelelő kiegészítő biztosítékot, a zálogjogosult a zálogtárgyat értékesítheti a további értékcsökkenés megelőzése érdekében.
- (4) A zálogkötelezett jogosult a zálogtárgy helyébe lépett biztosítási összeget, kártérítést vagy más értéket a zálogtárgy helyreállítására fordítani, ha ez a biztosított követelés kielégítését nem veszélyezteti.

A Ptk. jelzálogfedezet védelmét szolgáló, a zálogjogosult értékesítési jogára vonatkozó szabály azon a feltételezésen alapul, hogy az ingatlan minden esetben

képvisel valamilyen értéket, ezért az értékcsökkenés megelőzhető a zálogtárgy értékesítésével. Ezzel szemben az ingatlan környezeti állapotában következhet be olyan romlás, ami kármentesítési kötelezettséget keletkeztetve oly mértékű értékcsökkenést eredményez, hogy az ingatlan piaci értékesítését értelmetlenné teheti, vagy ellehetetleníti.

5:147. § *[A haszonélvezeti jog tartalma]*

- (1) Haszonélvezeti jogánál fogva a jogosult a más személy tulajdonában álló dolgot birtokában tarthatja, használhatja, hasznosíthatja és hasznait szedheti.
- (2) Ha a haszonélvezeti jog egyidejűleg több haszonélvezőt illet meg, a birtoklás, a használat és a hasznok szedésének jogára a közös tulajdon szabályait kell megfelelően alkalmazni.
- (3) A haszonélvezeti jog a dolog tulajdonosának személyében beállott változásra tekintet nélkül fennmarad.
- (4) A természetes személyt megillető haszonélvezeti jog korlátozott időre és legfeljebb a jogosult haláláig állhat fenn.
- (5) Jogi személy javára haszonélvezeti jog korlátozott időre, de legfeljebb ötven évre engedhető; a határozatlan időre alapított haszonélvezeti jog ötven évig áll fenn.

Ha haszonélvezeti jog olyan dolgon keletkezik, amelynek birtoklását, használatát, hasznainak szedését a környezetjog korlátok közé szorította, akkor a haszonélvezeti jog e korlátokra tekintettel tud csak létrejönni. Haszonélvezeti jog csak olyan személy számára keletkeztethető, aki azoknak a feltételeknek megfelel.

5:149. § *[A haszonélvező jogai és kötelezettségei a haszonélvezet fennállása alatt]*

- (1) A haszonélvező jogának gyakorlása során a rendes gazdálkodás szabályai szerint köteles eljárni.
- (2) A haszonélvező a tulajdonos hozzájárulása nélkül a haszonélvezet tárgyát képező dolog gazdasági rendeltetését annyiban változtathatja meg, illetve a dolgot annyiban alakíthatja át vagy változtathatja meg lényegesen, amennyiben a dolog gazdasági rendeltetésének fenntartása vagy eredeti formájában való hagyása a rendes gazdálkodás követelményeivel ellentétes.
- (3) A haszonélvező viseli – a rendkívüli javítások és helyreállítások kivételével – a dologgal kapcsolatos terheket. A haszonélvezőt terhelik a dolog használatával kapcsolatos kötelezettségek.
- (4) A haszonélvező köteles a tulajdonost a dolgot fenyegető veszélyről és a beállott kárról értesíteni – ideértve azt az esetet is, ha őt harmadik személy a haszonélvezet gyakorlásában akadályozza –, köteles továbbá tűrni, hogy a tulajdonos a veszély elhárításához vagy a kár következményeinek megszüntetéséhez a szükséges intézkedéseket megtegye.

Környezetjogi szempontból érdekes kérdéssé válhat a haszonélvezőnek az a joga, hogy a dolog gazdasági rendeltetését lényeges módon megváltoztathatja arra hivatkozással, hogy az ellentétes a rendes gazdálkodás követelményével. A rendes gazdálkodásra vonatkozó bírói gyakorlat során a bíróságnak jellemzően azt kell eldöntenie, hova esik az adott tevékenység, magatartás, a rendes gazdálkodás körébe, vagy azon kívülre.⁹⁸ Ez a kérdés a rendes gazdálkodás követelményeinek való megfelelés megítélésakor is felmerülhet, hiszen először azt kell eldönteni, hogy a haszonélvező által végzett változtatás a rendes gazdálkodás körébe esőnek minősül-e. A bírósági gyakorlat szerint a rendes gazdálkodás körébe azok a jogviszonyok és döntések tartoznak, amelyek a szervezet jellegéhez, gazdálkodó szervezet esetén a bejegyzett tevékenységi köréhez köthetők. A haszonélvezeti jog esetén ez a haszonélvezetbe kapott dolog jellegéből természetesen adódik. A bírói gyakorlatra tekintettel valószínűsíthető, hogy egy lakóház, vagy egy mezőgazdasági terület gazdasági rendeltetését nem lehetne egyoldalúan megváltoztatni ipari célra csak azért, mert az több jövedelmet hozna a haszonélvezőnek.

Azonban ennél továbblépve a bíróságnak abban is állást kell foglalnia, hogy mik azok a követelmények, amelyeknek a rendes gazdálkodás során meg kell felelni. Minden döntéssel szembeni általános követelmény, elvárás az észszerűség és okszerűség. A kérdés, hogy mi az, ami egy döntést észszerűvé és okszerűvé tesz. Vegyünk például egy olyan területet, amit a víz rendszeresen elönt. A rendszeresen vízjárta területeken a gyepgazdálkodás az a mezőgazdasági hasznosítás, mely észszerű és okszerű, ha a természeti viszonyokhoz való igazodást vesszük a követelmény alapjaként. Ezzel szemben a terület más művelési ágú hasznosítása gazdasági szempontból tűnhet észszerűnek és okszerűnek, ha az a vízkárok ellenére nagyobb nettó bevételt hoz. Nem mindegy azonban, hogy mi az oka a magasabb nettó bevételnek. Ha amögött egy olyan állami kártalanítási rendszer áll, amely a víz okozta károkért kompenzációt nyújt, vagy olyan szolgáltatás – vízelvezetés –, amiért nem kell fizetni, akkor az az egyén szintjén lehet észszerű a bevételek és kiadások összhangja miatt, azonban az egyensúly csak azért jön létre, mert a gazdálkodási döntés valódi költsége az egyén szintjén nem jelenik meg, azt externális költségként a társadalom viseli. A kártalanítás léte vagy a szolgáltatások költségmentes nyújtása támogatásként a környezetjog gazdasági eszköztárába tartozva a gazdaság és a természet közötti összhang megteremtését célozza meg, előmozdítva, hogy

⁹⁸ BH2009. 280., Pécsi Ítélet tábla Pf.IV.20.078/2016/3. szám, Kúria Pfv.IX.22.158/2010/6.szám, Kúria Gfv.VII.30.040/2013/16. szám.

olyan gazdasági döntések szülessenek, amelyek a természeti folyamatokat, az ökológiai rendszerek működését tiszteletben tartják. Ha rendszeresen vízjárta területeken azért adnak kártalanítást, mert a víz mezőgazdasági kárt okoz, holtott létezik olyan mezőgazdasági művelés, amely kár nélkül folytatható, akkor az azt jelenti, hogy a kártalanítás nem környezetjogi célú.

Visszatérte a haszonélvezőhöz és gazdasági rendeltetés megváltoztatásának jogához, kérdés, hogy a haszonélvezőnek melyik követelményt kell figyelembe venni, mely arra szólít fel, hogy tartsa tiszteletben a természetet és gazdálkodását ahhoz igazítsa, vagy tegyen meg mindent az egyéni rövid távú haszonmaximalizálás érdekében. Dönthet-e úgy a rendszeresen víz alá kerülő szántóról, hogy gyeppe alakítja át, vagy fordítva: alakítható-e át a gyep szántóvá? (A kérdésre adandó válasz független attól, hogy a haszonélvező a közjogi szabályok szerint hivatalosan megváltoztathatja-e a művelési ágat.) A természeti folyamatokhoz igazodó döntések hosszú távúak, míg azok, amelyek az állam bármikor visszavonható támogatás jellegű gazdaságpolitikai, vagy társadalompolitikai döntéséhez igazodnak, jó esetben középtávon adnak biztonságot. A bíróság tehát egy ilyen ügyben nem arról dönt, hogy maga a döntés észszerű vagy okszerű, hanem arról, hogy mi a döntés alapja és milyen időtávot kell figyelembe venni. Környezetjogi szempontból az a bírói döntés lenne kedvező, amely a természeti szempontot tartaná meghatározónak a rövid távú gazdasági szempont helyett.

A fentiekhez hasonlóan eldöntendő kérdés lehet, hogy a gazdasági rendeltetés megváltoztatására vonatkozó haszonélvezői jog kiterjed-e az adott területet érintő gazdálkodás jellegére, vegyszeres növényvédelem alkalmazására vagy az ökológiai gazdálkodás szabályainak követésére. A két módszer egymással nem felváltható, mert más minőségű terméket hoznak létre, és piaci értékesítésük, értékesíthetőségük lényegesen eltér. Ha egy ökológiai gazdálkodást végző területen olyan vegyszert használnak, amely nincsen az engedélyezettek között, akkor azzal a területről származó termény, termék minősége változik meg, mert elveszti a „*bio*” minősítést. Ha a biotermék előállítása kevesebb hasznot hoz, mint a vegyszeres növényvédelemmel előállított, akkor tekinthető-e ez olyan gazdálkodásnak, amely a rendes gazdálkodás követelményeivel ellentétes? Vagy fordítva, ha a haszonélvező – szemben a tulajdonossal – az ökológiai gazdálkodás természeti előnyeit kívánja előtérbe helyezni, akkor jogosult-e az áttérésről egyoldalú döntést hozni. E döntések általában együtt járnak különböző uniós, vagy állami támogatási rendszerek igénybevitelével is, tehát adott döntésnek akár közvetlen pénzügyi vonzata is lehet, illetve szerződéses kötelezettségek teljesíthetőségét is befolyásolhatja. Ennek kapcsán érdemes emlékeztetni arra, hogy a bíróság a gazdálkodáshoz szükséges dologi

feltételeket egységként kezeli,⁹⁹ ebből pedig az következne, hogy a hasznélvező egyoldalúan nem változtathatja meg a dolog gazdasági rendeltetését, ha azzal a tulajdonos gazdálkodásának feltételeit veszélyeztetné. Az is kérdésként merülhet föl, hogy a természeti szempontok miatt nem osztható, de egyébként osztható dolgok esetén a hasznélvezőnek erre figyelemmel kell-e lennie. Miközben minden ügy egyedi mérlegelést kíván, a fentiek arra hívják fel a figyelmet, hogy a környezeti szempontok értékelése nem hanyagolható el. A döntések végeredményét befolyásolhatja az, hogy a bíróság mi alapján dönti el a rendes gazdálkodás követelményének tartalmát. A bírói gyakorlat hozzájárulhat ahhoz, hogy a gazdasági döntések meghozatalakor természetessé váljon az ökológiai korlátok tudomásul vétele és az azokhoz való igazodás.

5:150. § *[A költségek viselése]*

- (1) A hasznélvező a rendkívüli javítási vagy helyreállítási munkálatokat elvégezheti, ha felszólítására a tulajdonos azokat nem végzi el.
- (2) A hasznélvezet megszűnésekor a hasznélvező a tulajdonostól a saját költségén elvégzett rendkívüli javítási vagy helyreállítási munkálatok következtében a dologban beállott értéknövekedés megtérítését a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint követelheti.

A környezetjog egyik alapelvét, a megelőzés elvét erősíti a hasznélvezőnek az a joga, hogy a rendkívüli javítási és helyreállítási munkálatokat elvégezheti, ha azt a tulajdonos felszólítás ellenére elmulasztja. A környezetre gyakorolt negatív hatások mérséklésében, a súlyosabb károk – ideértve a környezet állapotának romlása miatt fellépő egészségkárosodásokat – bekövetkezésének elkerülésében komoly szerepet tölthet be a haladéktalan fellépés.

5:151. § *[A rendhagyó hasznélvezet]*

- (1) A hasznélvező a hasznélvezet keletkezésekor meglévő, természetüknél fogva elhasználható dolgokkal, gazdasági felszereléssel és állatállománnyal, árukészlettel és pénzzel a rendes gazdálkodás szabályai szerint indokolt mértékben rendelkezhet. A hasznélvezet megszűnésekor köteles ezeket pótolni; ha ez nem lehetséges, értéküket megtéríteni.
- (2) Ha a hasznélvezettel terhelt és értékesített vagy elhasznált dolog volt tulajdonosának a pótlás vagy az érték megtérítés iránti követelése veszélyeztetve van, a tulajdonos megfelelő biztosítékot követelhet.

⁹⁹ Kúria Pfv.20.413/2011/7.

A Ptk. elhasználható dolgok és gazdasági felszerelés pótlására, illetve értékük megtérítésére vonatkozó rendelkezése nem tartalmaz utalást a technológia felgyorsult változására, a gazdálkodási módok technológia függőségére. A halálíg tartó haszonélvezeti jog több tízéves időtartama alatt olyan technológiai változások következhetnek be, amelyek a régi eszközök beszerzését ellehetetleníthetik, ugyanakkor lehetséges, hogy azok a gazdálkodásnak olyan szerves részét képezik, amelyek a funkciójukban hasonló új eszközökkel nem pótolhatók. Gondolhatunk arra a gazdaságra, ami a hagyományos falusi életmódot kívánja szimulálni és bemutatni. Az eszközök pótolhatóságában az is szerepet játszhat, hogy van-e még olyan szakember, aki a régi eszközök elkészítésének tudását birtokolja. A pótolhatatlanság tehát nem attól függ feltétlenül, hogy az eszköz a boltban kapható vagy sem, hanem adott esetben attól, hogy az eszköz még előállítható-e. A társadalom értékrendjét tükrözi az, hogy miként viszonyul a múlt technológiai megoldásaihoz, értékmegőrzésnek tekinti-e e tudást, s kellő megbecsüléssel fordul a tudás hordozóihoz. Mindez az eszköz értékére is kihatással van. Ugyanannak az eszköznek teljesen más értéke lehet attól függően, hogy a társadalom azt megőrzendőnek, egyediségében értéknek tekinti, vagy egy elfeledésre ítélt technológia részének. A bíróság a múlt tudásának értékmegőrzéséről is dönt, amikor a pótolhatóságról vagy az értékről mond ítéletet.

5:152. § *[A tulajdonos jogai a haszonélvezet fennállása alatt]*

- (1) A tulajdonos jogosult a haszonélvezet gyakorlását ellenőrizni.
- (2) Ha a haszonélvező a dolgot nem rendeltetésének megfelelő módon használja vagy rongálja, illetve rendeltetését meg nem engedett módon megváltoztatja, továbbá ha a dolognak a haszonélvezet megszűntével való visszaadását egyébként veszélyezteti, a tulajdonos megfelelő biztosítékot követelhet, ha tiltakozása nem vezetett eredményre.
- (3) Ha a haszonélvező nem ad megfelelő biztosítékot, a bíróság a tulajdonos kérelmére a haszonélvezeti jog gyakorlását biztosíték adásáig felfüggesztheti.
- (4) A tulajdonost ezek a jogok azzal szemben is megilletik, akinek a haszonélvező a haszonélvezetből fakadó jogok gyakorlását átengedte. Ebben az esetben a megfelelő biztosíték elmaradása esetén a bíróság a harmadik személyt a haszonélvező által a részére átengedett jog gyakorlásától eltiltja.
- (5) A haszonélvezeti jog fennállása alatt a tulajdonos a birtoklás, a használat és a hasznok szedésének jogát annyiban gyakorolhatja, amennyiben a haszonélvező e jogokkal nem él.

A haszonélvező jogánál (5:149. §) már leírtuk, hogy milyen vitás kérdések jelenhetnek meg, ha eltérő a tulajdonos és a haszonélvező természet szemlélete. Itt csak utalni szeretnénk az ott leírtakra, jelezve azt, hogy a haszonélvező által

végzett beavatkozás a környezet állapotában eredményezhet oly mértékű változást, amelynek helyreállítása nem, vagy csak jelentős költséggel vagy idő alatt lehetséges. Mindezek miatt a haszonélvezeti jog felfüggesztése fontos szerepet tölthet be a károk megelőzésében, hiszen a környezet állapotában bekövetkező károk elhárításához vagy a kármentesítéshez nem biztos, hogy a haszonélvező kellő nagyságrendű biztosítékot tud adni. A biztosítékról szóló döntés meghozatalakor nem szabad megfélemlíteni a környezet állapotát fenyegető veszélyekről, a negatív hatásokról sem és az azok okozta jövőben felmerülő költségekről sem.

5:153. § *[A haszonélvezet tárgyának elpusztulása]*

- (1) Ha a dolog vagy annak jelentős része elpusztul, a tulajdonos nem köteles azt helyreállítani.
- (2) Ha a tulajdonos a dolgot helyreállítja, a haszonélvezeti jog feléled, de a tulajdonos kérheti annak a helyreállításra fordított összeggel arányos korlátozását.
- (3) Ha a tulajdonos a dolgot nem állítja helyre, a haszonélvezet megszűnik. Ha a haszonélvezet tárgya helyébe más dolog vagy követelés lép, a haszonélvezet erre terjed ki. Ha a dolog helyébe pénzösszeg vagy követelés lépett, a tulajdonos és a haszonélvező is követelheti ennek az összegnek a dolog helyreállítására vagy pótlására fordítását, ha ez a rendes gazdálkodás követelményeinek megfelel.
- (4) A tulajdonos a helyreállítást vagy a pótlást maga elvégezheti vagy a megtérítési összeget erre a célra a haszonélvezőnek átengedheti.

Többnyire könnyű megítélni, hogy egy dolog, vagy annak egy része mikor pusztul el. A dolog elpusztulását általában a dolog fizikai megsemmisülésével, élő dolog esetében életének elvesztésével szoktuk azonosítani. Míg az ingatlanok építményei is elpusztulhatnak, addig maga az ingatlan nem, ugyanakkor annak környezeti állapota radikálisan megváltozhat. Emiatt felmerülhet a kérdés, vajon a haszonélvezet tárgyának elpusztulásáról van-e szó akkor, amikor az ingatlan minőségi jellemzőiben olyan változás következik be, ami a haszonélvezeti jog gyakorlását ellehetetleníti, például egy szennyező csóva eléri az ingatlan kútját, ami nélkül az ingatlan használhatatlanná válik, mert az volt az ivóvízellátásnak, öntözésnek, állatok itatásának egyetlen elérhető forrása.

5:155. § *[A haszonélvező kötelezettségei a haszonélvezet megszűnése esetén]*

- (1) A haszonélvezet megszűntével a haszonélvező köteles a dologt visszaadni. A haszonélvező a dologban bekövetkezett károkért a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint felel. A rendeltetésszerű használatból járó értékcsökkenést a haszonélvező nem köteles megtéríteni.

- (2) A haszonélvezeti jog megsértéséből eredő igényekre a tulajdonjog védelmére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

Az ingatlanok környezeti állapotában történt változások gyakran szemmel nem láthatók, nem érzékelhetők. Ilyen például a talaj minőségében bekövetkező romlás is, amit gyakran a termés mennyiségén keresztül sem lehet érzékelni, mert a vegyszerek használata azt elfedheti. Környezetjogi szempontból az lenne a kívánatos, hogy a tulajdonos a haszonélvezet megszűnésekor a környezet állapotában történt változásokat is ellenőrizze, és amennyiben káros folyamatok indultak el, akkor azok miatt kártérítési igényel lépjen fel.

5:159. § [A használat]

- (1) A használat jogánál fogva a jogosult a dolgot a saját, valamint vele együtt élő családtagjai szükségleteit meg nem haladó mértékben használhatja és hasznait szedheti. Jogi személy a használat jogánál fogva a dolgot a létesítő okiratában meghatározott céljával és tevékenységével összhangban használhatja és szedheti annak hasznait. A használat jogának gyakorlása másnak nem engedhető át.
- (2) A használatra egyebekben a haszonélvezet szabályait kell alkalmazni.

A Ptk. a használatra a haszonélvezet szabályait rendeli alkalmazni, ezért az ott felvetett kérdéseket itt is érvényesnek tartjuk azzal a megjegyzéssel, hogy a használat jogát a Ptk. a saját szükséglet kielégítésére korlátozza, ezért nem mindegy, hogy mit tekintünk saját szükségletnek, hol van a határ a vállalkozás és a saját szükséglet kielégítése között, mennyiben kell vagy lehet figyelembe venni azt, hogy a szükségleteket az egyén társadalmi, gazdasági helyzete határozza meg. Vajon egy házi úszómedence belefér-e a saját szükséglet fogalmába? A mindennapi életfeltételek biztosításához ma már elengedhetetlen bizonyos pénzeszközök megléte. Vajon saját szükségletét elégíti-e ki az, aki a használatában álló tanyán termelt termékeket a piacon azért értékesíti, hogy ki tudja fizetni a villanszámláját, vagy a használat alapján csak arra van joga, hogy a megtermelt terményt saját maga és családja élelmezésére használja fel? A Ptk. hallgat arról, hogy mit kell saját szükségletnek tekinteni. A természeti erőforrások, így többek között a felszín alatti vizek felhasználását befolyásolhatja, hogy a bírói gyakorlat mit fogad el a saját szükséglet körébe esőnek. A használat jogára a saját szükségletre való hivatkozás miatt a bírói gyakorlat úgy tekint, mint ami szűkebb, mint a haszonélvezeti jog. Környezetjogi szempontból ez akkor igaz, ha a bíró a szükséglet kielégíthetőségének korlátjaként tekint az ingatlan környezeti állapotára, és a használnak minden olyan magatartását, ami nem

veszi figyelembe a természeti erőforrások megújulókéességét, károsításként értékeli attól függetlenül, hogy azzal saját szükségletet elégítettek ki vagy sem. A haszonélvezeti jog gyakorlása során az fel sem merül, hogy a saját szükséglet esetleg indokolhatná a természeti erőforrások túlhasználatát. A bíróság ezért nemcsak a haszonélvezeti jogot, hanem a használat jogát érintően is fontos szerepet tölthet be a környezeti elemeket, azok folyamatait nem károsító és nem veszélyeztető jogosultti joggyakorlat kialakulásában, megerősödésében.

5:160. § *[A telki szolgáalom fogalma]*

- (1) Telki szolgáalom alapján az ingatlan mindenkori birtokosa átjárás, vízellátás, vízvezetés, pince létesítése, vezetékoszlopok elhelyezése, épület megtámasztása céljára vagy az ingatlan mindenkori birtokosa számára előnyös más hasonló célra más ingatlanát meghatározott terjedelemben használhatja, vagy követelheti, hogy a másik ingatlan birtokosa a jogosultságából egyébként folyó valamely magatartástól tartózkodjék.
- (2) Ha valamely föld nincs összekötve megfelelő közúttal, a szomszédok kötelesek tőrni, hogy az ingatlan mindenkori birtokosa földjeiken átjárjon.

5:161. § *[A telki szolgáalom létrejötte szerződéssel és elbirtoklással]*

- (1) A telki szolgáalom szerződéssel való létesítésére az ingatlan haszonélvezetének alapítására vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.
- (2) Telki szolgálat az ingatlan tulajdonosa egyoldalú nyilatkozattal a saját javára is alapíthat.
- (3) Elbirtoklással szerzi meg a telki szolgálat az ingatlan birtokosa, ha a másik ingatlan használata ellen annak birtokosa tizenöt éven át nem tiltakozik. Szívességből vagy visszavonásig engedett jog gyakorlása nem vezet elbirtoklásra.
- (4) A telki szolgáalom nem lehet önállóan forgalom tárgya.

5:162. § *[A telki szolgáalom gyakorlása]*

- (1) A szolgáalom gyakorlása nem vezethet mások, különösen a szolgáalommal terhelt dolog használója jogainak szükségtelen sérelméhez.
- (2) Ha a telki szolgáalom gyakorlása valamely berendezés vagy felszerelés használatával jár, a fenntartás költségei a szolgáalom jogosultját és kötelezettjét – eltérő megállapodás hiányában – olyan arányban terhelik, amilyen arányban a berendezést vagy felszerelést használják.

A telki szolgálatok a környezetjogi célok elérését szolgáló eszközök közé tartoznak. A Ptk. példalozó felsorolása is utal a vízellátásra, a vízvezetésre. Ebbe a körbe tartozik még a vízmegtartás is, de segítheti akár a szennyvíztisztítást is,

vagy a szemétszállításhoz való hozzáférést is.¹⁰⁰ Az ingatlanok megosztásakor a szolgalm jogintézményén keresztül lehetőség van arra, hogy a korábban kialakított rendszerek továbbra is működőképesek maradjanak. Vegyünk például egy két utcára néző ingatlant, ahova mindkét utcáról biztosított a bejárás. Az ingatlanon közműves szennyvízelvezető rendszer híján egyedi szennyvíztisztító rendszer működik, mely a lakóépülettől távolabb a beépítetlen részen található. Ha az ingatlant úgy osztják meg, hogy az egyedi szennyvíztisztító rendszer nem a lakóházzal kerül egy ingatlanra, akkor szükség lehet szolgalmi jog alapítására annak érdekében, hogy a szennyvízkezelés továbbra is megoldott maradjon. A Ptk. lehetővé teszi szolgalmi jog alapítását saját ingatlanon is. Ezt tekinthetjük egyfajta megelőzés elvű lehetőségnek, amennyiben a tulajdonos saját ingatlanának megosztását követően az egyiket olyan szolgalmat hoz létre, ami később is biztosítja majd számára a természeti erőforrásokhoz való hozzáférést, a károsítás megelőzését. Példánknál maradv a Ptk. lehetővé teszi, hogy a tulajdonos ingatlanának megosztása után, a szennyvízkezelés rendszerének megőrzése érdekében az egyiket szolgalmi jogot alapítson a másik javára.

Számos vízvezetési és vízmegtartási probléma megoldható lett volna, ha a múltban a termelőszövetkezetek tulajdonában lévő ingatlanok szétosztását szolgalmi jogok alapítása előzte volna meg, és az új tulajdonosok már a szolgalmi joggal terhelt tulajdont kapták volna meg. Az ingatlan értékesítése vagy kisajátítása előtti megosztása, és azzal együtt a saját telken való szolgalmi jog alapítása a települések lakóingatlanainak környezetre gyakorolt negatív hatását is mérsékelhették volna.

5:164. § [A közérdekű használati jog]

- (1) Ingatlanra közérdekből, a jogszabályban feljogosított személyek javára – hatóság határozatával – szolgalmat vagy más használati jogot lehet alapítani. A használati jog alapításáért a korlátozás mértékének megfelelő kártalanítás jár.
- (2) A használati jog alapításából eredő károkat a kisajátítási kártalanításra vonatkozó szabályok szerint kell megtéríteni.

A közérdekű használati jog alapítása a környezetjog egyik klasszikus eszközének számít. Míg a telki szolgalmi jog a telekhez kapcsolódik attól elválaszthatatlanul, addig a közérdekű használat egyszerre kapcsolódik az ingatlanhoz és a személyhez, amennyiben adott személy számára biztosítja az ingatlan

¹⁰⁰ Legfelsőbb Bíróság Pfv.I.21.222/2008/6.szám.

használatát. A környezetvédelemhez tartozó használati jogok sokszínűek lehetnek, hiszen a védelemhez kötődő feladatok elvégzése jelenik meg közérdekként. Pontos meghatározásuk lehetetlen, a környezet állapotváltozásának nyomon követésén, a megelőző intézkedések megtételéhez szükséges feltételek biztosításán túl számos más területre is kiterjedhetnek.

Negyedik rész Az ingatlan-nyilvántartás

5:165. § *[Az ingatlan-nyilvántartás]*

Az ingatlan-nyilvántartás az ingatlanokra vonatkozó jogok, valamint jogi szempontból jelentős tények nyilvános és közhiteles nyilvántartása. Az ingatlan-nyilvántartás tartalmazza az ingatlanoknak és az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett személyeknek a jogszabályban meghatározott adatait.

A Ptk. az ingatlanra mint vagyonelemre tekint és e vagyonelem jellemzőiről szóló információkat tartalmazza az ingatlan-nyilvántartás. E jellemzők utalnak arra, hogy az ingatlanhoz milyen környezetjogi eszközök köthetők. A jogok elsősorban arra utalnak, hogy ki tekinthető olyan személynek – tulajdonosnak, vagyonelemkezelőnek, használatra jogosultnak –, aki alkalmas arra, hogy az ingatlanon megtalálható értékek védelmét ellássa, vagy milyen jogok – közérdekű szolgalmi és használati jogok, jelzálogjog – azok, amelyek gyakorlása ennek biztosítéka lehet. Ebből következően e jogok környezetjogi szempontból mindig egyfajta kötelezettséget is hordoznak magukban, az Alaptörvény P) cikkéből fakadó óvó-védő magatartás tanúsításának kötelezettségét, vagy ahhoz kötődnek. E jogok ex lege megszerzése a környezetjogi eszköz alkalmazásának állandóságát erősíti, jelezve, hogy vannak olyan személyek, feladatok, garanciák, amelyekről a döntés nem a magánfelek egymás közötti kapcsolatrendszerében történik.

A környezetjog számára a jogi szempontból jelentős jogi tények közé azok a tények tartoznak, amelyek az ingatlan környezeti állapotát érintik valamilyen módon, egyfajta tájékoztatást adnak, jelezve az ingatlan fölötti tulajdonosi jogok korlátozottságának okát. Korábban már szóltunk arról, hogy mik lehetnek olyan tények, amelyek az ingatlantulajdonos tulajdonosi jogát korlátozzák, valaminek a védelme (adott ingatlanon védett növény- és állatfajok jelenléte, élőhelye, ivóvízbázis léte), vagy veszélyforrás jellege (árvíz okozta kárveszély, tartós környezeti károsodás). Kérdésként merülhet föl, hogy e tények mennyiben tekinthetők az ingatlant leíró adatoknak, vagy mennyiben különböznek tőlük.

Megszoktuk, hogy az ingatlan adatai között a fizikai paraméterein túl szerepel a művelési ág, vagy az alól való kivettség, az ingatlan fekvése, kül- vagy belterülethez tartozása – ideértve rendeltetését is¹⁰¹ –, kataszteri tiszta jövedelme. Az ingatlan nagyságáról szóló adatokon túl a többi adat kivétel nélkül utal valamilyen jogra, kötelezettségre, hasznosítási lehetőségre. Mindenki számára elfogadott és tudott, hogy más az ingatlan hasznosításának lehetősége attól függően, hogy az külterületen vagy belterületen fekszik, hogy az önkormányzatokat terhelő, a közszolgáltatások nyújtására vonatkozó kötelezettség elsősorban a belterületben lévő ingatlanokra terjed ki. Azt is tudja mindenki, hogy egy település közepén nem lehet külterületi ingatlan, hiszen a terület szó elé biggyesztett „bel-” és „kül-” előtag arra utal, hogy adott ingatlan a beépített területekhez képest hol helyezkedik el, azokon belül vagy kívül.

Ehhez hasonlóan az ingatlan fizikai fekvéséről szóló információt hordoz az, hogy egy ingatlan a nagyvízi meder része vagy sem. Ha egy ingatlan a nagyvízi mederben van, akkor arról két dolog tudható: 1. az ingatlan folyó vagy állóvíz közelében fekszik és ezért 2. az árvizek rendszeresen elöntik. Ahogy a bel- és külterületi ingatlanokra vonatkozóan mások a jogok és kötelezettségek, úgy a nagyvízi mederben is mások az ingatlan hasznosításának lehetőségei. Az ingatlan árvízzel való fenyegetettsége az ingatlannak egy olyan minősége, amely attól elválaszthatatlan, nem attól függ, hogy mit mond róla a jog, hanem attól, hogy a felszíni vizekhez mennyire van közel, s az adott folyó vagy tó miként közvetíti az időjárási viszonyokat árvíz formájában. Józan paraszti ésszel arra gondolhatnánk, hogy akinek vízhez közeli ingatlana van, az azt tudomásul veszi, és annak megfelelően használja, figyelembe véve az árvizek levonulásához fűződő saját érdekein túl a többi ingatlant használók érdekeit amiatt, hogy a meder az érintett ingatlanok használóit akarva-akaratlanul közösséggé formálja. Mindezekből az következne, hogy a nagyvízi meder az ingatlannak olyan adata, ami ugyanúgy viszonyítási alapon ad tájékoztatást az ingatlanról, mint a bel- és külterületi jelleg, azzal a különbséggel, hogy nem az ember alkotta környezetben helyezi el az ingatlant, hanem a felszíni vizekhez való viszonyában.

Ehhez hasonló megállapításokat tehetünk a védett növény- és állatfajoknak otthont adó ingatlanokról is. E fajok nem azért vannak ott, mert a jog „*odarendelte*” őket, jelenlétük az ingatlan minőségét adja. A jog annyiban játszik szerepet, hogy a védett fajok jelenlététől függően, azok védelmében az ingatlanokat különböző hálózatok részévé teszi, országos vagy helyi védelem alá tartozóan. Ebben az esetben is egyfajta viszonyítás alapján minősítjük az ingatlanokat. A

¹⁰¹ Kúria Kfv.III.37.469/2015/6.szám.

területek előtt használt jelzők, „védett”, „fokozottan védett”, „Natura 2000” a területen található védett fajokra utalnak, azok veszélyeztetettségére, ami egyben az ingatlan használatának lehetőségét is kijelöli, hasonlóan a művelési ághoz, azzal a különbséggel, hogy míg a művelési ág alapján tudható, hogy milyen típusú növényzet takarja az ingatlant, addig a védett fajok köréről a védettségre utaló jelző nem ad tájékoztatást. A védettséghez hasonlóan a művelési ághoz is tartoznak szabályok, kötelezettségek, ennek ellenére nem a kötelezettségekre gondolunk, hanem a használt szavak miatt látjuk magunk előtt az erdőt, a rengő búzatablákat, a legelésző marhákat, a bort kínáló szőlősgazdát, a zöldes kerteket, az almától roskadozó fákat, vagy nádasban megbújó vadkacsát, a halastavakat. Bármelyik művelési ágat emeljük ki, mindegyik az ingatlanról, annak használatáról ad tájékoztatást, ahogy a védett szó is jelzés, annak jelzése, hogy valahol az ingatlanon laknak olyan élőlények, vagy vannak olyan dolgok, amelyeknek védelme annak a feladata, aki az ingatlant használja. Persze azért vannak olyan védett dolgok is, amelyek neve azonnal képet idéz, ilyen például a barlang, sokaknak a lóp is.

Az ingatlanok adatai közé tartozik az ingatlan minőségi osztálya, kataszteri tiszta jövedelme. Ez utóbbit aranykorona-értékben adják meg, jelezve egységnyi területű föld tiszta jövedelmének nagyságát, utalva a terület termőképességére, fekvésére, művelhetőségére. Az aranykorona-érték ma már meghaladott mérőszámmá vált, mert meghatározásakor számos olyan szempontot – a potenciális termőképességet, a környezeti adottságokat, a talajtani tényezőket, az ingatlan által nyújtott ökoszisztéma szolgáltatásokat – nem vettek figyelembe, amik közgazdasági, talajminőségi mutatóként való használhatóságához szükséges lenne.¹⁰² Az ingatlan aranykorona értékelése azt sem tükrözi, hogy az ország területén található ingatlanokat figyelembe véve az adott minőségű ingatlan az összterülethez viszonyítva milyen arányban van még jelen. Ahogy egy faj védettségét és annak mértékét az adja, hogy léte mennyire veszélyeztetett, úgy szükség lenne annak kimutatására, hogy adott ingatlanminőség a talajok veszélyeztetettségére és feltételeken megújuló képességére tekintettel mennyire

¹⁰² A jövő nemzedékek szószólója elvi állásfoglalást adott ki a talajok védelmében, mely mutatja a különbséget az aranykorona alapján értékelt és a D-e-Meter elnevezésű talajminősítési rendszer értékelése között. A D-e-Meter rendszer bemutatására ld. MÁTÉ F. – TÓTH G.: Az aranykoronától a D-e-Meter számokig. In: GAÁL Z. – MÁTÉ F. – TÓTH G. (szerk.): *Földminősítés és földhasználati információ*. Keszthely, 2003. december 11–12. Országos konferencia kiadványa. Veszprémi Egyetem, 2003. 145–152.; TÓTH Gergely – RAJKAI Kálmán – BÓDIS Katalin – MÁTÉ Ferenc: Magyarországi kistájak földminősége a D-e-Meter szántó minősítési eljárás szerint. *Tájékológiai lapok*, 12. évf., 2014/1. 183–195. https://matarka.hu/cikk_list.php?fusz=122018

veszélyeztetett. Mindezek miatt környezeti szempontból is kívánatos lenne az aranykorona értékelési rendszer lecserélése.

Míg az ingatlanok jövedelemtermő képességét, ha nem is tökéletesen, de valamilyen módon azért az aranykorona jelzi, addig nincs olyan értékkelő, mutató rendszer, ami a környezeti károsodás miatti költségterheket érzékeltetni képes lenne. A talaj, valamint a vele kapcsolatban lévő felszín alatti vizek szennyezettsége okozta tartós károsodás az ingatlan minőségét, használhatóságát közvetlenül befolyásolja. Az a tény, hogy az ingatlan károsodása tartós, fontos információ az ingatlanról, ahogy a károsodás mértéke és jellege is az. A mérték és jelleg alapján lehet kiszámítani azt, hogy az ingatlanhoz milyen kármentesítési költségterhek tartoznak. Szemben az aranykoronával minősített ingatlanokkal, nincs olyan mutató, amely alkalmas jelzőrendszer lenne a tartós környezeti károsodású ingatlanok tiszta jövedelmének kiszámításához.

Az ingatlan adatai és a jogilag releváns tények közötti elsődleges különbséget az adja, hogy az adatok magáról az ingatlanról adnak információt, azt helyezik a központba, míg a jogilag jelentős tények az ingatlanhoz kapcsolódó magatartásokat, jogviszonyokat. Az ingatlanok fekvése és környezeti adottságai lesznek azok a jellemzők, amelyek mintegy természetes következményként vonnak maguk után különböző magatartási szabályokat, s alakítják a jogviszonyokat. Ebből következően a magatartási normák az ingatlanhoz természetes módon kapcsolódnak, az ingatlan használója azt nem hagyja figyelmen kívül. Ehhez képest, ha ugyanezen adottságokat jelentős jogi tényként ragadjuk meg, akkor azt a téves üzenetet küldjük, hogy azok az ingatlanok nem állandó és attól elválaszthatatlan jellemzői, és a magatartási normák nem az ingatlan adottságaiból fakadnak, hanem a jogból. Térjünk vissza egy pillanatra a bel- és külterületi megkülönböztetéshez. Ha azt akarjuk kifejezni, hogy az építési szabályokon keresztül határozzuk meg azt, hogy mely ingatlant minősítjük bel- vagy külterületinek, akkor ezt jelentős jogi tényként rögzítenénk. Egy ilyen megoldás ellen azonban mindenki tiltakozna, hiszen mindenki számára egyértelmű, hogy az építési szabályok az ingatlan településen belüli fekvése szerint változnak. Jó lenne, ha a nagyvízi mederre, illetve az abban fekvő ingatlanokra is hasonlóan gondolnánk, és nem felejtjük el azokat a természeti viszonyokat, amelyek a nagyvízi mederhez kapcsolódnak.

Ha valami az ingatlan adatává válik, akkor az egyben azt jelenti, hogy a magatartási normákat és a jövedelemszerzésre utaló információkat elválaszthatatlanul hozzá kötjük, és annak teljesítése, illetve annak számontartása az ingatlanhasználó számára természetessé válik. Ugyanez az „*integráció*” hiányzik, ha a környezeti adottságok nem adatként, hanem jogi jellegként jelennek

meg az ingatlan-nyilvántartásban. A Ptk. nem határozza meg, hogy mi alapján lehet, illetve kell különbséget tenni között, hogy egy információ az ingatlan-nyilvántartásban mint jelentős jogi tény, vagy mint az ingatlan adata kerüljön feltüntetésre.¹⁰³ Környezetjogi szempontból az lenne kedvező, ha nem a jelentős jogi tények, hanem az ingatlan adatai közé kerülnének azok az adatok, amik az ingatlan fekvéséről, környezeti állapotáról – ideértve az értékelési rendszereket is –, azaz minőségéről adnak információt. Ugyanakkor a jelentős jogi tények között meg kellene jeleníteni azokat a tényeket, amelyek az ingatlant valamilyen módon összekötik a környezet állapotára hatást gyakorló magatartással, így például jelezve az ingatlanra vonatkozó kármentesítési tevékenységre kötelezettséget, vagy az ingatlan biztosíték jellegét.

5:166. § *[Az ingatlan-nyilvántartás nyilvánossága]*

- (1) Az ingatlan-nyilvántartás nyilvános.
- (2) Az ingatlan-nyilvántartási tulajdoni lap, illetve térkép tartalmát – a különös védelem alá tartozó személyes adatok kivételével – bárki megismerheti, arról feljegyzést készíthet, továbbá hiteles másolat vagy tanúsítvány kiadását kérheti.
- (3) Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés, feljegyzés és a széljegyzett ingatlan-nyilvántartási igény alapjául szolgáló okiratok tartalma – a hozzájárulás és az igazolt igény keretei között – akkor ismerhető meg, ha a kérelmező igazolja, hogy a megismeréshez az okirat tartalma által érintett jogosultak és kötelezettek hozzájárultak, vagy hogy az okirat megismerése joga érvényesítéséhez, illetve jogszabályon vagy hatósági határozaton alapuló kötelezettsége teljesítéséhez szükséges.
- (4) Az ingatlan természetben meghatározott részére bejegyzett jogok, tények és átvezetett adatok alapjául szolgáló okiratnak az érintett természetbeni rész meghatározására vonatkozó tartalma korlátozás nélkül megismerhető akkor is, ha a tulajdoni lapon lévő bejegyzés nem hivatkozik arra, hogy a természetbeni rész meghatározását az okirat tartalmazza.

Az ingatlan-nyilvántartás nyilvánossága több környezetjogi elv érvényesülését is előmozdíthatja. Az elvek többségének alapját képezi a megfelelő információhoz való hozzáférés. Információ nélkül nem lehet megtenni a megelőzést vagy az elővigyázatosságot igénylő intézkedéseket, kikényszeríteni a szennyező fizet elvnek megfelelő magatartást, megtalálni, hogy kiknek és hol kellene együttműködni, vagy a közösség érdekében fellépni. Az ingatlan-nyilvántartás nyilvánossága biztosítja az ingatlanhoz köthető környezeti szempontból releváns információk egyik hordozójához való hozzáférést.

¹⁰³ EBH2014. K.26.

5:167. § [*Az okirati elv*]

Az ingatlan-nyilvántartásba jog és jogilag jelentős tény bejegyzésére, feljegyzésére és adatok átvezetésére jogszabályban meghatározott okirat, továbbá bírósági vagy hatósági határozat alapján kerülhet sor.

Az okirati elv arra hívja fel a figyelmet, hogy a környezetjogi szempontból releváns információk csak akkor kerülhetnek be az ingatlan-nyilvántartásba, ha azt valaki a megfelelő okirattal kezdeményezi, függetlenül attól, hogy annak mi az alapja. A bejegyzések, feljegyzések, átvezetések alapját adó okirat egy olyan okirat, amely már egyfajta eredményként közli az ingatlan-nyilvántartást vezetővel a jog, a jogilag jelentős tény, vagy adat tényét, ezért maga az eredmény az ingatlan-nyilvántartásba való rögzítést szolgáló eljárásban nem vitatható.¹⁰⁴ A környezetjog védelmi eszközei közé tartozik az *ex lege* védettség kimondása, azonban bizonyos esetekben ahhoz, hogy tudni lehessen, mely ingatlanokat érinti e védettség, hatósági döntésre is szükség van. E döntéseket arról hozzák, hogy az ingatlan tulajdonságai szolgálhatnak-e az *ex lege* védelem alapjául, és ezért például akár barlangnak, lápnak minősülnek-e. Amennyiben a kritériumoknak megfelelnek, akkor a védelem a törvény erejénél fogva lép életbe,¹⁰⁵ s kerül rögzítésre az ingatlan-nyilvántartásban a megfelelő okirat benyújtása alapján. Mindezek miatt az okirat eredményre utaló tartalmát már nem lehet vitatni.

Ugyanakkor ez nem jelenti minden okirat alkalmasságát arra, hogy az ingatlan-nyilvántartás módosításához vezessen. Az okirati elv ugyanis azt is magában foglalja, hogy olyan okirat alkalmas a módosítás megalapozásához, amely az alaki és tartalmi követelményeknek megfelel. A tartalmi vagy alaki hiányosságok miatt nyilvánvalóan érvénytelen okirat az ingatlan-nyilvántartás módosítását nem alapozza meg.¹⁰⁶ A bírói gyakorlat megerősíti azt, hogy a környezetjogi célt szolgáló tulajdonszerzési korlátozásokat figyelmen kívül hagyó okiratok alapján történt változásokat az ingatlan-nyilvántartáson átvezetni nem lehet. Ebből pedig az következik, hogy ezen keresztül mindazon jogok megszerzése is akadályba ütközik, amelyeknek keletkezéséhez az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés szükséges.

Az okirati elv érvényesülését tekinthetjük egy olyan környezeti jogi eszköznek is, amely segíti annak megismerését és tudatosítását, hogy a jog milyen értékek védelmét várja el mindenkitől. A bírósági gyakorlat azt mutatja, hogy

¹⁰⁴ Kúria Kfv.III.37.469/2015/6.szám.

¹⁰⁵ Kúria Kfv.II.37.874/2014/8.szám.

¹⁰⁶ Kúria Kfv.III.37.759/2011/7.szám.

az ingatlan tulajdonosai, használói nem mindig fordítanak kellő figyelmet arra, hogy abban az eljárásban fejtsék ki véleményüket, és védjék egyéni érdekeiket, amelyek az eredményt meghatározzák. Az ingatlanok helyrajzi számát rögzítő jogszabályok, illetve hatósági határozatok megszületését jellemzően olyan eljárások előzik meg, amelyek lehetővé teszik az érintettek részvételét. A tapasztalat azt mutatja, hogy e részvétel gyakran elmarad érdektelenség vagy tudás hiány miatt, s a döntéshozó nem érzi feltétlenül szükségességét annak, hogy döntését az érintettek olyannak érezzék, amelynek meghozatalában az egyéni érdekeiket is figyelembe vették. A társadalom értékrendjét tükrözi az, hogy ezekben az eljárásokban a döntéshozó és az ingatlantulajdonosok miként vesznek részt, mit tesz meg a döntéshozó annak érdekében, hogy a döntés célját, okát, lényegét mindenki megértse és azzal azonosulni tudjon, az érintettek a hozott döntést miként fogadják el és változtatják meg az ingatlan használatát ahhoz igazodóan. Az okirati elv érvényesülése ebben annyiban nyújt segítséget, hogy a környezetjogilag releváns információ is mindenképpen eljut az ingatlan tulajdonosához.

5:168. § [A bejegyzési elv]

- (1) Törvényben meghatározott egyes jogok keletkezése, módosulása és megszűnése az ingatlan-nyilvántartási tulajdoni lapra történő bejegyzéssel megy végbe. Az ingatlan-nyilvántartásba azokat a jogokat lehet bejegyezni, amelyek bejegyzését jogszabály lehetővé teszi.
- (2) A jogátruházásról kiállított okiraton alapuló bejegyzés keletkezteti az átruházáson alapuló tulajdonjogot, a jogalapításról kiállított okiraton alapuló bejegyzés pedig a szerződésen alapuló vagyonkezelői jogot, földhasználati jogot, haszonélvezeti jogot és a használat jogát, telki szolgalmi jogot és jelzálogjogot.
- (3) Törvényben meghatározott egyes jogilag jelentős tények feljegyzésének, illetve jogszabály erejénél fogva keletkező jogok bejegyzésének elmaradása a hozzájuk fűződő joghatást nem érinti.
- (4) Törvényben meghatározott egyes jogok bejegyzésének és jogilag jelentős tények feljegyzésének elmaradása esetén a jogosult azokat a jóhiszemű harmadik jogszerzővel szemben nem érvényesítheti.
- (5) Törvényben meghatározott egyes jogok és jogilag jelentős tények bejegyzése a későbbi jogszerzők szerzését korlátozza vagy feltételelessé teszi.

A környezetjog előszeretettel alkalmazza azt az eszközt, hogy jogszabályban rögzíti a védelem tárgyát és módját. Az e körbe eső, vagy ezáltal érintett ingatlanoknál a védelem akkor is élővé válik, ha az ingatlan-nyilvántartásban nem

szerepelnek, mert az abban való rögzítés nem konstitutív, hanem deklaratív hatályú.¹⁰⁷

5:169. § [*A rangsor elve*]

Az ingatlanra bejegyzett jogok ingatlan-nyilvántartási sorrendjét (a továbbiakban: rangsor) a bejegyzések hatályának kezdetére irányadó időpontok határozzák meg.

A környezetjogi eszközök hatékonyságát befolyásolja, hogy az eszköz alkalmazói mennyire vannak tekintettel a rangsor elvére. Vannak olyan környezethasználatok, amelyeknél nem kizárható a környezet állapotának károsítása, és ezért joggal merül fel az igény, hogy a környezethasználó kézzel fogható garanciát nyújtson az esetleges kárveszélyek, károk megelőzését, elhárítását fedező intézkedések költségére, összhangban a szennyező fizet elvével. A biztosítékadási kötelezettség köthető a környezethasználat megkezdéséhez, vagy a kárveszély, illetve a kár megjelenéséhez. Ha a környezethasználótól olyan biztosítékot kérnek, ami ingatlan-nyilvántartási bejegyzést vagy feljegyzést igényel, akkor a rangsor szempontjából nem mindegy, hogy mely időponthoz igazodik a biztosítékadási kötelezettség, a tevékenység megkezdéséhez, vagy a kárveszélyhez, a kárhoz. Mivel a rangsor a hitelezői kielégítés sorrendjét is meghatározza, ezért az ingatlan fedezeti jellege a biztosítékadási kötelezettség időpontjának kijelölése erősítheti a szennyező fizet elvének érvényesülését.

A rangsor alapján dől el továbbá az is, hogy ki lesz a különböző jogok és kötelezettségek címzettje. A jogok közül kiemelendők a kártalanítások vagy a támogatásra való jogosultságok.

5:170. § [*Az ingatlan-nyilvántartás közhitelessége*]

Az ingatlan-nyilvántartás a bejegyzett jogok és a feljegyzett tények fennállását hitelesen tanúsítja.

5:171. § [*Az ingatlan-nyilvántartási közhitelesség tartalma*]

- (1) Ha valamely jogot az ingatlan-nyilvántartásba bejegyeztek, vagy ha valamely tényt oda feljegyeztek, senki sem hivatkozhat arra, hogy annak fennállásáról nem tudott.
- (2) Az (1) bekezdésben foglaltak megfelelően irányadók az ingatlan-nyilvántartásban széljegyzett kérelmek kapcsán a folyamatban lévő eljárás tényére és tárgyára is.

¹⁰⁷ Legfelsőbb Bíróság K.fv.IV.37.104/2002.

A közhitelesség elve azt kívánná meg, hogy az ingatlan-nyilvántartásba rögzítésre kerüljön minden jog és jogilag jelentős tény függetlenül attól, hogy magának a bejegyzésnek, feljegyzésnek milyen hatása van adott jogra vagy tényre. Mivel a közhitelesség elvileg azt jelenti, hogy az ingatlan-nyilvántartás teljeskörűen tartalmazza a jogokat és tényeket, és ezért annak tartalmában bizhat az azt megtekintő, ezért üzenet értékűnek tekinthető az, ha az állam az Alaptörvény P) cikke által alkotmányos védelem alatt álló, a nemzet közös örökségét képező értékeink védelmét szolgáló jogok és tények bejegyeztetéséről, feljegyeztetéséről nem gondoskodik, vagy azzal késlekedik. Amikor a bejegyzések, feljegyzések azért maradnak el, mert az, aki jogosult – és egyben kötelezett – ezek kezdeményezésére nem rendelkezik az eljárás költségeinek fedezéséhez megfelelő pénzügyi forrással, akkor a társadalom tagjaiban nem véletlenül merül fel az a gondolat, hogy az állam sem gondolja komolyan az értékek védelmét.

5:172. § *[Az ingatlan-nyilvántartásban bízva jogot szerző jóhiszemősége]*

- (1) A jóhiszemű jogszerzésre hivatkozó fél jóhiszemőségének megítélése során a jóhiszeműség fennállását a jogszerzésre alapított kérelemnek az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzés céljából való benyújtása szerinti időpontban kell vizsgálni. Ha a jogváltozásra irányuló megállapodás a bejegyzés hatályossá válásának időpontja után jött létre, a jóhiszeműség megítélése során a megállapodás létrejöttének időpontja az irányadó.
- (2) Nem tekinthető jóhiszeműnek az a jogot szerző vagy a jóhiszeműség védelme alá eső egyéb cselekményt végző személy, aki jogának szerzésekor vagy a cselekmény véghezvitelének időpontjában az ingatlan-nyilvántartás tartalmának helytelenségéről vagy az ingatlan-nyilvántartásban jogosultként bejegyzett személy jogának korlátozottságáról tudott vagy akinek arról tudnia kellett.
- (3) Nem hivatkozhat a jogszerző a jóhiszeműségére olyan jogosulttal szemben, aki saját jogszerzését olyan bejegyzés vagy feljegyzés tárgyát képező jogra vagy tényre alapítja, amelynek ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése vagy feljegyzése iránti eljárás megindítását a jóhiszeműség megítélése során irányadó időpontban az ingatlan-nyilvántartásban széljegy formájában már feltüntették, ha a bejegyzés vagy feljegyzés iránti kérelem alapján a bejegyzésre vagy feljegyzésre sor kerül.

5:173. § *[Az ingatlan-nyilvántartás teljessége]*

- (1) Az ellenkező bizonyításáig úgy kell tekinteni, hogy az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jog vagy feljegyzett tény fennáll, és az az ingatlan-nyilvántartás szerinti jogosultat illeti meg.

- (2) Az ellenkező bizonyításáig úgy kell tekinteni, hogy az ingatlan-nyilvántartásból törölt jog vagy tény nem áll fenn.

5:174. § *[Jóhiszeműen és ellenérték fejében szerzők védelme]*

- (1) A jóhiszemű és ellenérték fejében szerző javára az ingatlan-nyilvántartás tartalmát akkor is helyesnek és teljesnek kell tekinteni, ha az a valódi anyagi jogi jogállapottól eltér. Ennek alapján a szerző az e törvény szerinti védelemben részesül.
- (2) A jóhiszemű szerző az (1) bekezdésben foglalt védelemre nem hivatkozhat azzal szemben, aki ellene az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés törlése iránt vagy az ingatlan-nyilvántartásban széljegyzett bejegyzési igény alapján szolgáló jogügylet érvénytelenségének vagy ezen igény elévülésének megállapítása iránt pert indít. Ugyanez irányadó arra az esetre is, ha az ingatlan-nyilvántartásba a kérelem benyújtása előtt a törlési vagy kiigazítási pert feljegyezték.

5:175. § *[Az ingatlan-nyilvántartáson kívül jogot szerző jogállása]*

- (1) Az ingatlan-nyilvántartáson kívül jogot szerző személy vagy az ingatlan-nyilvántartásban feljegyezhető tény jogosultja a szerzett jogát, illetve a feljegyezhető tény nem érvényesítheti az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett vagy az őt bejegyzési igénnyel rangsorban megelőző, jóhiszemű szerzővel szemben.
- (2) Az ingatlan-nyilvántartásba be nem jegyzett jogot és fel nem jegyzett tényt a jóhiszemű és ellenérték fejében jogot szerző, valamint bejegyzési igénnyel rangsorban előbb álló, jóhiszemű jogszerzővel szemben nem lehet érvényesíteni. A jóhiszemű szerző jogvédelme az ingatlan-nyilvántartási állapot függő jogi helyzetére utaló tény feljegyzése esetére nem terjed ki.

A köz érdekének védelmét szolgáló környezetjogi szabályok az egyéni érdekérvényesítés keretét adva, a tulajdonjog abszolút szerkezetéből következő szabadság korlátozásaként jelennek meg. Ahogy említettük, kedvező esetben az egyén e keretekre úgy tekint, mint egyéni érdekérvényesítésének természetes korlátaira. Ha a köz érdekét képviselő környezetjogi szabályok nem válnak általánosan elfogadott társadalmi értéké, és az egyéni érdekekkel konkuráló közérdek közvetítőjeként jelennek meg, akkor a keretek egyének általi figyelembevétele, különösen, ha azok ingatlan-nyilvántartásban való megjelenítésére még az állam sem fordít kellő hangsúlyt, elmaradhat. A környezetjogi szabályok érvényesítése szempontjából ezért a jóhiszeműség elvére vonatkozó szabályok korrekciós szabályoknak tekinthetők, olyan rendelkezéseknek, amelyek az igazságszolgáltatáson keresztül pótolják az állam mulasztását.

A bírói gyakorlatban nemcsak annak van szerepe ezért, hogy az ingatlan-nyilvántartás bejegyzései, feljegyzései konstitutív vagy deklaratív hatályúak,

hanem annak is, hogy az adott személy mikor tekinthető jóhiszeműnek. A Ptk. a jóhiszeműség értékelésekor nemcsak azt vizsgálja, hogy az adott személy a jogról és tényről tudott-e, hanem azt is, hogy tudnia kellett volna róla. Az első kérdés az lenne, honnan kellene az érintett személynek tudnia, hogy a közhitelesnek nyilvánított ingatlan-nyilvántartás tartalmától a valóságos jogi helyzet eltérhet. Az ingatlan-nyilvántartás statikus rendszer, amennyiben mindig adott időre vonatkozóan mutatja az állapotot. Az ingatlanokhoz kapcsolódó jogok és tények, de az ingatlan adatai sem statikusak, azok különböző jogviszonyok hatására folyamatosan változnak, változhatnak. Az ingatlan-nyilvántartásnak nem feladata a folyamatok közvetítése, az eredmények – ideértve eljárások kezdetének, vagy befejezésének jelzését – rögzítésére alkalmas. Maga a Ptk. is utal arra, hogy az ingatlan-nyilvántartás teljessége nem megkérdőjelezhetetlen. Mindebből következően senki sem hiheti, hogy az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett információ képes egyértelműen tükrözni az adott jogi helyzetet.

A jóhiszeműség megállapíthatósága feltételezi, hogy e folyamatokról és az ingatlan-nyilvántartásban még nem szereplő eredményekről az érintett személy nem tudott. Önmagában a nem tudás azonban még nem elegendő, mert a bíróságnak az ismerethiány okát is értékelni kell. A Ptk. megfogalmazása szerint az sem jóhiszemű, akinek „tudnia kellett” a nyilvántartás helytelenségéről vagy a jogok korlátozottságáról. A bírói gyakorlat alakítja ki azt, hogy a különböző helyzetekben milyen elvárásokat fogalmaz meg az érintettekkel szemben. Elvárható-e tőle, hogy amennyiben nincs összhang saját tudása és az ingatlan-nyilvántartás között, akkor megtegyen mindent annak érdekében, hogy megismerje az eltérés okát? Elvárható-e, hogy utána járjon az ingatlan környezeti állapotával kapcsolatos jogszabályi és hatósági rendelkezéseknek. A környezetjogi eszközök alkalmazása akkor válik hatékonyá, ha a jóhiszeműség megállapításakor a bíróság értékeli és megkívánja az érintettől az aktív magatartást, és nem tekinti jóhiszeműnek azt a szerzőt, aki bízik az ingatlan-nyilvántartásban.¹⁰⁸ S teszi ezt annak ellenére, hogy a közhitelesség elve magában foglalja a bizalom elvét is.

És itt érdemes egy pillanatra megállni és felhívni a figyelmet arra, hogy amennyiben a jogszabályban vagy hatósági határozatokban rögzített jogoknak vagy jogilag releváns tényeknek a rögzítése marad el, vagy késlekedik, akkor az az állammal szembeni bizalmatlanságot erősíti, az egyén kiszolgáltatottság-érzését növelheti. Az ingatlan-nyilvántartás a környezetjogi szabályozásnak olyan

¹⁰⁸ Legfelsőbb Bíróság Pf.I.21.545/2008/7. szám, 3/2011. (V.9.) KK vélemény, 2/2005. (VI.15.) PK vélemény.

információforrása, amely lehetővé teszi az érintettek felkészülését, megfelelést a velük szemben álló követelményeknek a szankciók elkerülése érdekében. Az ingatlan-nyilvántartásban szereplő információk nemcsak a magánjogi, hanem a közjogi szankciók elkerüléséhez is iránymutatást adnak, hiszen a környezet vagy a természet károsítása a magánjogi kártérítési felelősségre vonáson túl büntetőjogi következményekkel is járhat.

A magánjog feltételezi, hogy mellérendeltségben lévő felek saját érdekeik védelmében mindent megtesznek, így dolgaik védelmében is, s ha az elmarad, akkor az abban bekövetkezett károkat maguk viselik. Ebből az következne természetes módon, hogy az állam is megtesz mindent a károk bekövetkezésének megelőzése érdekében. Ezt az elvárást a társadalom fogalmazhatná meg, de ez állna az egyén érdekében is. A felek egyenjogúságára és a magánérdekeik képviselőjére épülő Ptk. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely az állami mulasztást a magánjog eszközével szankcionálná. Bár a bíróság kimondhatná azt, hogy nem kérdőjelezi meg a jóhiszeműségét annak, aki olyan jogban vagy tényben bízott, amelynek eredményét jogszabály kihirdette, illetve, amelyről szóló állami döntés már korábban megszületett, ez a megoldás ellentétes lenne a környezetjogi szabályozás céljával. Egy ilyen bírósági értelmezésnek nem lenne ugyanis automatikus következménye a hiányzó bejegyzések és feljegyzések pótlása, különösen akkor nem, ha az költségvetési forráshiányra, vagy az állam megváltozott prioritási rendjére lenne visszavezethető. Az Alkotmánybíróság elé kerülő ügyekből az látszik, hogy az állam nem egy esetben olyan jogszabályt alkotott, amely a gazdasági prioritásokat a természeti értékek védelme elé kívánta helyezni. Ezért az Alkotmánybíróság a visszalépés tilalmába ütközőnek tekinti az ilyen megoldásokat, megfogalmazva a gazdasági érdekek mellett a természeti értékek védelmének azonos szintű kezelési kötelezettséget.¹⁰⁹ Mindezek miatt fontos, hogy a bíróság ne tekintse feltétlenül jóhiszeműnek azt, aki nem jár utána annak, hogy milyen környezeti vonatkozású jogok és tények kapcsolódnak az adott ingatlanhoz, s függetlenítse értékelését az állam bejegyzésre vagy feljegyzésre vonatkozó kötelezettségének elmulasztásától. Az állam mulasztása ugyanis az egyéneket nem automatikusan mentesítheti saját kötelezettségük teljesítése, a velük szemben fennálló elvárásnak való megfelelés alól, ez esetben a kellő körültekintéssel való eljárás alól. A Ptk. egészét átható jóhiszeműség és tisztesség elvéből (1:3. §), valamint az elvárható magatartás elvéből (1:4. §) is ez következne. S ezt erősíti az, hogy a már hivatkozott Alaptörvény P) cikkében megfogalmazott hármaskötelezettség mindenkit terhel.

¹⁰⁹ 16/2015. (VI. 5.) AB határozat, 28/2017. (X. 25.) AB határozat.

5:176. § *[Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés hatályának kiterjesztése]*

Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés hatályára, továbbá a jóhiszemű és ellenérték fejében szerzők védelmére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni arra az esetre, ha az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jog alapján az ingatlan-nyilvántartásban jogosultként megjelölt részére szolgáltatást teljesítenek.

A Ptk.-nak e rendelkezése tekinthető környezetjogi eszköznek, ha alkalmazhatóvá válik arra az esetre, amikor a környezeti kárveszély vagy kár elhárítása, mentesítése érdekében nem a környezethasználó, hanem az ingatlan feletti tulajdonosi, használati jogosult helyett és részére teljesítenek szolgáltatást. E rendelkezés alapul szolgálhatna arra, hogy kivel szemben lehetne a szolgáltatás költségeit megtéríteni.

5:177. § *[Az ingatlan-nyilvántartási adatok irányadó jellege]*

- (1) Ingatlanlannal kapcsolatos hatósági eljárásokban az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett adatokat, valamint az ingatlan-nyilvántartási térképen ábrázolt határvonalat kell irányadónak tekinteni.
- (2) Az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett adatokkal szemben a bizonyítás azt terheli, aki az adatok helyességét vitatja.
- (3) Ha az ingatlan az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett, valamint az ingatlan-nyilvántartási térképen ábrázolt határvonala alapján számított, jogszabály szerint meghatározható területnagysága eltér egymástól, akkor ez utóbbi az irányadó.

Bár a Ptk. a hatósági eljárásokban az ingatlan ingatlan-nyilvántartási adatait irányadónak tartja, és a bizonyítási terhet arra terheli, aki annak helyességét vitatja, erre hivatkozva a hatóság nem hozhat olyan döntést, amely figyelmen kívül hagyja azokat a jogi tényeket, amelyek az ingatlan adataira is kihatással vannak. A Natura 2000 területek esetén tapasztalati tény, hogy az ingatlan művelési ágára vonatkozó adat nem mindig azonos azzal a művelési ággal, amely a Natura 2000 jelölésből adódik, így lehet, hogy az ingatlan-nyilvántartás szerint szántó terület a valóságban védelmi célból gyepművelésű, és amennyiben azt szántóként kezdi valaki használni, akkor azzal a védelemi cél elérését veszélyezteti, a természeti értéket károsítja.

Bár a Ptk. az adatok helyességét vitatóra terheli a bizonyítási kötelezettséget, e kötelezettség nem írja felül a hatóságnak a közigazgatási eljárási szabályokból fakadó tényállásbiztázási kötelezettségét. Ha az ingatlan-nyilvántartásban szereplő művelési ágra vonatkozó adat nem felel meg annak a művelési ágak, amely az alkotmányos védelem alatt álló értékek megőrzéséhez szükséges,

akkor a környezetjog azt kívánja meg, hogy az eljáró hatóság ne az ingatlan-nyilvántartási adatot, hanem a védelmi célnak megfelelő adatot vegye figyelembe. A környezetjogi szabályoknak rendezni kell azt, hogy mely állami szereplő kötelezettsége az ingatlan releváns adatainak javítása iránti kérelem benyújtása, vagy hivatalbóli kezdeményezése. Ugyanakkor ezek elmaradása nem fenyegetheti az értékek védelmét. E helyütt érdemes megjegyezni azt is, hogy amennyiben a védelem jelentős jogi tényként kerül feltüntetésre, akkor annak joghatása független attól, hogy a nyilvántartásban a kapcsolódó adat szerepel vagy sem, illetve helyesen tüntették-e fel. Ezért ha valaki a helytelen adatok alapján végez valamilyen tevékenységet, akkor joggal nem hivatkozhat arra, hogy az adat helyességét a másik félnek kellett volna bizonyítania, mert az adatok hibája a jogi kötelezettségek teljesítése alól őt nem mentesíti.

Hatodik könyv

Kötelmi jog

Első rész

A kötelek közös szabályai

6:1. § [*A kötelem*]

- (1) A kötelem kötelezettség a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás teljesítésének követelésére.
- (2) A kötelem valamely dolog adására, tevékenységre, tevékenységtől való tartózkodásra vagy más magatartásra irányulhat.
- (3) A köteleknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó közös szabályaitól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja.

6:2. § [*Kötelemkeletkeztető tények*]

- (1) Kötelem keletkezhet különösen szerződésből, károkozásból, személyiségi, dologi vagy más jog megsértéséből, egyoldalú jognyilatkozatból, értékpapírból, jogalap nélküli gazdagodásból, megbízás nélküli ügyvitelből és utaló magatartásból.
- (2) Egyoldalú jognyilatkozatból jogszabályban meghatározott esetekben keletkezik kötelem. Ezekre a kötelek a kötelek közös és a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni.
- (3) Kötelem jogszabályból, bírósági vagy hatósági határozatból akkor keletkezik, ha a jogszabály, a bírósági vagy a hatósági határozat így rendelkezik, és a kötelezettet, a jogosultat és a szolgáltatást meghatározza. Ezekre a kötelek a kötelek közös és a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni.

6:3. § [*A kötelem megszűnése*]

A kötelem megszűnik

- a) a szolgáltatás teljesítésével;
- b) abban az esetben, ha ugyanaz a személy lesz a jogosult és a kötelezett, ha e törvény eltérően nem rendelkezik;

- c) a kötelezett halálával vagy jogutód nélküli megszűnésével, ha kötelezettsége személyesen teljesíthető szolgáltatás nyújtására irányult;
- d) a jogosult halálával vagy jogutód nélküli megszűnésével, ha a szolgáltatást - annak jellegénél fogva - kifejezetten részére kellett nyújtani;
- e) a feleknek a kötelelem megszüntetésére irányuló megállapodásával;
- f) jogszabályban vagy bírósági vagy hatósági határozatban meghatározott egyéb okból.

A kötelelem fogalma egyes jogviszonyok rendszertani elhelyezési problémáira hozhat megoldást. Vannak jogviszonyok, amelyek kilógnak a szerződések sorából, mert a felek szabadságát a jogszabályok szinte teljesen korlátok közé szorítják, és megfosztják őket szerződési szabadságuk lényegétől, azaz annak eldöntésétől, akarnak-e szerződést kötni, ha igen, akkor kivel és milyen tartalommal. E jogviszonyok közé tartozhatnak a környezet állapotának védelmét szolgáló, környezetjogi eszközként megjelenő, a szolgáltatás nyújtásának és igénybevételének kötelezettségével terhelt közszolgáltatások. Miközben a Ptk. különbséget tesz a kötelelem és a szerződés között, addig problémát okozhat, ha a jogszabályok olyan kötelmet is szerződésnek neveznek, amelyek a fogalmak alapján nem lennének annak tekinthetők. A bíróságot köti a Ptk. fogalmi rendszere, azok olyan kógens szabályok, amelyektől eltérni nem lehet, ugyanakkor a jogszabályok fogalomhasználatát sem hagyhatja figyelmen kívül. Mit kell tennie a bírónak, ha olyan kötelelemmel találkozik, amit jogszabály keletkeztet, de szerződésnek hívják? A kérdés akkor válhat különösen élessé, ha olyan elvet vagy rendelkezést kell alkalmazni a jogvita eldöntésekor, ami a szerződés lényegét képező szerződéses szabadságból fakad. Tekintheti-e a bíróság a szerződés fogalmának nem megfelelő jogviszonyt – így jogszabály által részletesen szabályozott kötelezően nyújtandó és kötelezően igénybe veendő közszolgáltatásokat – csupán *kötelelemnek*, vagy az elnevezés az erősebb, és *szerződésként* kell tekinteni rá?

A régi Ptk. nem tartalmazta a kötelelem általános szabályait, így nem volt olyan rendelkezése sem, amely alapján ki lehetett volna mondani, hogy a jogszabály adta tartalmi kötöttségű jogviszony magánjogi jellege miatt a kötelmi jogviszonyok közé tartozik, de nem szerződés. Mivel az Alkotmánybíróság már a 90-es évek elején e jogviszonyokat magánjogi jogviszonyoknak és azon belül is szerződéseknek minősítette,¹¹⁰ ezért a régi Ptk.-t alkalmazó bírói gyakorlatból

¹¹⁰ Ld. az e témában született első alkotmánybírósági határozatokat: 25/1994. (V.10.) AB határozat, 39/1994. (VI. 30.) AB határozat, 40/1994. (VI.30.) AB határozat, 41/1994. (VI. 30.) AB határozat, 43/1994. (VI. 30.) AB határozat).

azt a következtetést vonhatnánk le, hogy a „*név kötelez*”. A Ptk. 6:1 § (3) bekezdése a jogszabályból fakadó kötelmekre a kötelmek közös szabályai mellett a szerződés általános szabályainak alkalmazását rendeli. Bár ez utóbbi alkalmazásakor figyelemmel kell lenni a kötelmi jogviszony sajátosságaira, erre utal a „*megfelelően*” szó használata. E szó azonban nem sok útmutatást ad abban, hogy mi alapján is lehet megkülönböztetni a két jogviszonyt, hiszen nagyon sok bennük a közös, mert a szerződés általános szabályai között is található olyan rendelkezések, amelyek lehetőséget adnak arra, hogy ne a felek, hanem jogszabály döntsön a két fél személyéről, vagy a jogviszony tartalmáról, ami azt mutatja, hogy a szerződéses szabadság a szerződés fogalmi rendszerén belül is korlátozható. Ezért önmagában a szabadság jogszabályi korlátozása mint szempont nem lehet az elhatárolás alapja, annál többre van szükség. Ilyen lehet a szabadság korlátozásának mértéke. Ha a két fél közötti jogviszonynak nincsen olyan létszaka (keletkezése, teljesítés, megszűnés), aminek lényeges elemeit ne jogszabály határozná meg, akkor a bíróságon múlik, kimondja-e azt, hogy a jogviszony nem tekinthető szerződésnek, mert hiányzik belőle, vagy szinte teljes mértékben másodlagossá válik az a tartalom, ami a szerződés lényegét adja, a felek akaratszabadsága. Ugyanakkor a bíróság kezét megköti, ha maga a közszolgáltatásról szóló jogszabály állítja a jogviszonyról, hogy az szerződés. Ilyenkor a bíróság számára csupán az a lehetőség áll fenn, hogy az Alkotmánybírósághoz forduljon, jelezve az ellentmondást a név és a tartalom között.

A szolgáltatás és ellenszolgáltatás jogszabályi kötöttsége miatt, amikor a közjogi jellegű elemek következtében maga a polgári jog elvrendszerének alkalmazhatósága bicsaklik meg, felmerül a kérdés, hogy magánjogi, vagy közjogi jogviszony keletkezik-e.¹¹¹ A kérdés felvetése jogos, hiszen, ha az ellenszolgáltatás megfizetésének elmaradása miatt keletkezett díjhátralék adók módjára behajtható/behajtandó köztartozásnak minősül, akkor lesz egy olyan pont a jogviszonyban, amibe közhatalmi szereplő is belép.¹¹² A magánjog, közjog vita eldöntésében kulcsszerepet játszhat az, hogy a közhatalmi szereplő megjelenése előtt befejeződik-e a magánjogi szereplők közötti vita. A díjhátralék ugyanis lényegét tekintve akkor lenne magánjogi díjból származó, ha adók módjára

¹¹¹ Ld. 109/2009. (XI. 18.) AB határozat.

¹¹² Az adók módjára behajtható köztartozás bírói úton való érvényesíthetőségét több ítélet is kizárta (ld. kamarai tagsági díj megfizetése iránt indított ügyekben is BH1999. 470. és BH 1999. 558.). Ehhez hasonlóan, ha a hulladék elszállítására szerződéskötési kötelezettség keretén belül került sor, akkor a díjhátralékot adók módjára való köztartozás jellege miatt bírói úton nem lehetett behajtani, míg a gazdálkodó szervezetek díjhátralék kifizetését mint a szerződés ellenszolgáltatásából fakadó tartozást már peres úton lehetett igényként érvényesíteni. Vö. BDT2001. 96. és BDT2001. 97.

behajthatóvá válását megelőzi egy olyan vitarendezés, ami a magánjogi szempontok mentén értékeli a közszolgáltatás teljesítését és ennek tükrében születik döntés a díjfizetési kötelezettség teljesítéséről, meghatározva ezzel a hátralékos díj összegét. Ilyen eljárás híján lényegét tekintve már maga a díj is adó, az adó jelleg lesz meghatározó, ha a díj beszedésére felhatalmazott szervezet minden további vitarendezés nélkül a meg nem fizetett díj behajtását mint díjhátralékot az adóhatóságnál kezdeményezheti. A közhatalmi jelleg tehát akkor válik uralkodóvá, ha a felek közötti vitarendezéskor sem a magánjog, hanem a közjog lesz irányadó. Ugyanakkor a jogviszony egyes szakaszainak különböző jellege problémát okozhat. Az adók módjára való behajthatóság ugyanis már a végrehajtási lépés, ezért mindenképpen tisztázandó kérdés, hogy maga a díjhátralék összege vajon a magánjogi, vagy az adójogi szabályok alapján állapítható meg.

Környezetjogi szempontból látszólag mellékes, hogy melyik érvényesül. Ha sikerül a kötelező közszolgáltatások nyújtását és igénybevitelét elérni, és ezzel a környezet állapotát megvédeni, akkor látszólag érdektelenné válik, hogy a jogviszony kötelmi vagy azon belül szerződéses. A különbség látszólagos, mert lényegi kérdésként merül föl, hogy a kötelmi jogviszonyra a szerződés általános szabályait nem minden esetben kell alkalmazni, az attól való eltérést a jogviszony jellege, célja indokolhatja. Térjünk vissza egy pillanatra a múltban született települési hulladékkezelési közszolgáltatást érintő alkotmánybíróági döntésekhez. Az Alkotmánybíróság a szerződések egyik alapelve, a szolgáltatás-ellenszolgáltatás arányosságának elvére hivatkozva tiltotta, hogy a díjban olyan költségek fedezete is megjelenjen, amik nem az ingatlanon keletkező szemét elszállításához voltak közvetlenül köthetők, hanem a település közterületeinek tisztántartásához.¹¹³ Ugyanakkor később számos döntésben kellett kitérnie arra, hogy miért nem sérti a szolgáltatás-ellenszolgáltatás elvét az, ha valaki nem termel hulladékot, de a környezeti szempontok érvényesítése érdekében mégis kell díjat fizetnie.¹¹⁴ A Ptk. 6:1. § (3) bekezdése alapján e magyarázatokra ma már nem lenne szükség, ha a lényegi elemeiben jogszabály által kötött közszolgáltatásokat kötelemeknek tekintjük, mert ilyenkor a szerződésekre vonat-

¹¹³ 52/2002. (XI. 18.) AB határozat.

¹¹⁴ Az alkotmánybíróóság nem tartotta alkotmányellenesnek azt, ha az önkormányzati rendeletben meghatározott, az ingatlanulajdonost terhelő díjfizetési kötelezettség akkor is fennállt, ha nála hulladék nem keletkezett (376/B/2000. AB határozat (2002. XII. 17.)). Ahogy a 2000-es évek elejétől számos határozatában hivatkozott a díjfizetési kötelezettség, vagy a legkisebb edényméret megállapíthatóságára a környezetvédelemi és közegészségügyi célokra elérése érdekében (ld. 90/B/2002 (2003. II. 26.) AB határozat, 570/B/2002. (2004. VI. 6.) AB határozat).

kozó általános rendelkezéseket a jogviszonyhoz igazodóan kell alkalmazni és nem fordítva, azaz nem a jogviszonyt kell az általános szabályokhoz igazítani.

6:4. § *[A jognyilatkozat]*

- (1) A jognyilatkozat joghatás kiváltására irányuló akaratnyilatkozat.
- (2) Jognyilatkozat szóban, írásban vagy ráutaló magatartással tehető.
- (3) Ha a fél jognyilatkozatát ráutaló magatartással fejezi ki, a jognyilatkozat megtételének a ráutaló magatartás tanúsítása minősül.
- (4) A hallgatás vagy valamilyen magatartástól tartózkodás a felek kifejezett rendelkezése alapján minősül jognyilatkozatnak.

6:5. § *[A jognyilatkozat hatályosulása]*

- (1) A jelenlevők között tett jognyilatkozat nyomban hatályossá válik. Jelenlevők között tett a jognyilatkozat abban az esetben, ha a jognyilatkozat tartalmáról a címzett annak megtételével egyidejűleg tudomást szerez.
- (2) A távollevők között tett jognyilatkozat a címzethez való megérkezéssel válik hatályossá.
- (3) A ráutaló magatartással tett jognyilatkozat a címzett tudomásszerzésével válik hatályossá.
- (4) A nem címzett jognyilatkozat megtételével válik hatályossá.

Érdekes lehet a ráutaló magatartás mint jognyilatkozat és a környezetjog kapcsolata. Maradjunk a hulladéknál. Számos esetben találkozhatunk azzal, hogy a kukák mellett még jó állapotú, használható dolgok jelennek meg. A dolgok kuka mellé tételével a gazdája ráutaló magatartással azt jelzi, hogy a dolgot bárki elviheti és szabadon azt tehet vele, amit akar. A ráutaló magatartás címzettje általános, mindazok a személyek idetartoznak, akik a kuka mellé helyezett dolgok iránt érdeklődnek. Az egyes országok kultúrájától, társadalmi szokásaitól függően e címzeti kör nagyon változatos lehet, hiszen vannak olyan országok, ahol ez a módszer bevett és nem szégyen az így kihelyezett dolgokat összeszedni, különösen fiatalok szokták így berendezni első otthonukat, míg máshol lenézett lomizók nézik és válogatják ki a leginkább hasznosítható dolgokat.

Ha a jogi környezet olyan, hogy a kuka mellé kitett dolgot automatikusan a hulladékgazdálkodás szabályozási körébe tartozónak tekintik, akkor a ráutaló magatartás címzettjét jogszabály kötelező erővel meghatározhatja, s ekkor az érdeklődők helyébe címzettként például a közszolgáltató lép. Jogszabály – környezetjogi előírásként – nemcsak a címzett személyét határozhatja meg, hanem a ráutaló magatartás tanúsításának módját, ami hulladék esetében a hulladék csomagolására vonatkozhat. A ráutaló magatartás hatályossá válásához kell, hogy a címzett tudomást szerezzen róla, így a hulladék csomagolása egyben a

nyilatkozattevő üzenete arról, hogy ki a ráutaló magatartás címzettje. A nem megfelelő csomagolásban kitett hulladékot hiába látja a közszolgáltató, ha azt nem veszi el, akkor azzal jelzi, hogy a nyilatkozatról tudomást nem szerzett, hiszen számára egyértelmű, hogy annak nem ő a címzettje. Amikor a csomagolás a díj megfizetését is jelzi – a közszolgáltató által biztosított zacskóban helyezik ki a hulladékot –, akkor az még egyértelműbb üzenet arra, hogy a hulladék kitétele a közszolgáltatás keretei között történik.

A Ptk. jognyilatkozatokra vonatkozó szabályozása látszólag technológia-semleges, azaz nincs utalás és sajátos szabályozás a különböző technológia közvetítette nyilatkozatokra.¹¹⁵ A semlegesség látszólagossága abból fakad, hogy a nyilatkozatok megtétele nem technológia-semleges, mert azzal, hogy a Ptk. nem tesz különbséget a nyilatkozatok között aszerint, hogy azok valós fizikai jelenlétben történnek, vagy a virtuális valóságban, a jognyilatkozatokra vonatkozó szabályozás az első esetkörre vonatkozó szabályokat teszi alkalmazandóvá a második esetkörre. Vegyük például azt az esetet, amikor a felek a hallgatásról abban állapodnak meg, hogy az a hallgató fél visszalépését jelenti a tervezett jogügylettől. Ez esetben van jelentősége annak, hogy a felek milyen technológia közbejöttével tudják tartani a kapcsolatot. Ha a felek közötti fizikai távolság olyan nagy, hogy a hallgató fél időben nem tudja jelezni, ha hallgatása nem szándékolt, hanem a körülmények által kikényszerített, mert például nem működött az internethálózat egy vihar miatt, akkor ez arra utal, hogy nem vesszük figyelembe a technológia okozta kockázatokat. Persze mondhatjuk, az a felek dolga, hogy döntésüket az alkalmazott technológiához tartozó kockázatokat mérlegelve hozzák meg, és egy ilyen esetben az, aki vállalta, hogy hallgatását valós hallgatásnak tekintsék, az egyúttal vállalta a technológiai problémákból adódó kockázatot is. És a felektől az is elvárható, hogy megfelelő súllyal mérlegeljék azokat, mert érdekükben áll, hogy csak olyan megállapodást kössenek, amelyek e kockázatokat kezelni tudja.

A technológia közvetítése markánsabban jelenik meg a jognyilatkozat hatályosulására vonatkozó szabályok kapcsán. Mindenki megtapasztalta ma már azokat a technológiai megoldásokat, amelyek használatával úgy érezhetjük, hogy időben és térben egyszerre vagyunk jelen. Mindennapossá vált a távollévő apukák boldog dicsekvése, hogy feleségükkel együtt fürdetik gyermeküket, mert a Skype-on keresztül kölcsönösen láthatják egymást. Ha a bírói gyakorlat azonos módon jelenlévőknek tekinti a valóságban, illetve a virtuális térben egy

¹¹⁵ A projekt szerzők szerint a szabályozás kifejezett célkitűzése a technológia-semlegesség volt, a Ptk. „[...] erre figyelemmel – felsorolás nélkül – meghatározta, hogy mi minősül jelenlévők között tett jognyilatkozatnak.”

időben megjelenő feleket, akkor ezzel nem veszi tudomásul a technológia közbeiktatásával járó kockázatokat, illetve azt, hogy a technológia már most is képes arra, hogy jelenlévőként tüntesse föl azokat, akik nincsenek is egyszerre jelen. A jelenlévők közötti nyilatkozatok azonnali hatályossá válását az indokolja, hogy a felek meggyőződhetnek a jelenlévő személyek azonosságáról, és nem vonható kétségbe a tett nyilatkozatok tartalma és egyidejűsége sem. Ugyanezt a biztonságot a virtuális valóság nem tudja nyújtani. A rosszhiszeműségen túl a technológiai hibák következtében a felek teljes jóhiszeműsége mellett is lehet olyan helyzet, amikor az egyik nyilatkozó nem arra a tartalmú nyilatkozatra ad választ, amit az első tett. Bármennyire is egyidejűnek tűnik például a kamerával is összekötött Skype kapcsolat, lehet benne olyan észrevétlen kapcsolatszakadás, ami egy-egy szó vagy rag elvesztését eredményezi az éterben anélkül, hogy a tartalom változása érzékelhető lenne. A technológiai problémák egy része természeti okokra vezethető vissza, egy-egy vihar, villám is okozhat olyan problémát, amit a felek nem érzékelnek, de környezetjogi szempontból releváns lehet az is, ha olyan téves nyilatkozatok válnak így nyomban hatályossá, amelyek a környezetben visszafordíthatatlan károkat okozhatnak. A Ptk. szerint a jognyilatkozatnak alapvetően két kategóriája létezik: 1. a jelenlévők és 2. a távollévők között tett jognyilatkozat. A virtuális valóság megjelenése a jognyilatkozatok csoportosításának megváltoztatását indokolná a technológia szerepe és a hozzákapcsolódó kockázatok miatt. Eszerint a jognyilatkozatokat három csoportba kellene sorolni: 1. fizikai valóságban jelenlévők, 2. virtuális valóságban jelenlévők, 3. távollévők között tett jognyilatkozat. E megkülönböztetés nélkül a bírói gyakorlaton múlik, hogy a technológiára visszavezethető problémákat miként értékeli, különösen akkor lesz ez érdekes, ha a virtuális valóságban jelenlévők között tett technológiára visszavezethető hibás nyilatkozatok súlyos környezeti, természeti károsodáshoz, vagy a környezet állapotának megváltozása miatt az emberi egészségben és/vagy vagyonban okozott kárhoz vezetnek.

6:8. § [*A jognyilatkozat értelmezése*]

- (1) A jognyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a címzettnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett.
- (2) A nem címzett jognyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint érteni kell.
- (3) Jogról lemondani vagy abból engedni kifejezett jognyilatkozattal lehet. Ha valaki jogáról lemond vagy abból enged, jognyilatkozatát nem lehet kiterjesztően értelmezni.

A jognyilatkozat értelmezésére vonatkozó rendelkezésekből kiemelendő „*a szavak általánosan elfogadott jelentése*”. A szavak jelentése mindig tükrözi az adott társadalom értékrendjét, kultúráját, ezért idővel a szavak tartalma változhat, akár ellenkező jelentést is nyerhet. Ennek egyik leglátványosabb példaként a „*zöldmezős beruházás*” fogalmát hozhatjuk föl. A szókapcsolat képies megjelenítésével a környezetvédők fel akarták hívni a negatív folyamatokra a figyelmet arra, hogy nem azokat a területeket használjuk építkezésre, amit már egyébként is lefedtünk és sokszor el is szennyeztünk, hanem olyan területeket, ahol még zöld növényzet a terület természetes takarója. Ha egy beruházás „*zöldmezős*”, akkor annak környezeti megítélése negatív. A szóban szereplő *zöld* jelző miatt azonban egyre kevesebben tudják, hogy ez negatív tartalmat hordozó kifejezés, és a zöldmezős beruházás pozitív szövegkörnyezetben történő feltüntetésével a tartalma is megváltozik, a *zöld* előtag miatt összekötődik a *környezetbarát* képzettel, és bár az ilyen beruházás környezeti megítélése mit sem változott, az általánosan elfogadott jelentése már egyre inkább igen. Kérdés, hogy a bíróság melyik jelentést fogja majd általánosan elfogadottnak tekinteni, ha a szókapcsolat értelmezése az ügy eldöntése szempontjából releváns.

Amikor nincsen a szavaknak általánosan elfogadott értelme, mert a különböző csoportok, különböző értelmet adnak nekik, akkor a bíróságnak döntenie kell arról, hogy mely csoport értelmezését fogadja el. Nincs is ezzel probléma mindaddig, amíg a csoport tagjai között van vita. Azonban amikor a vita két különböző csoport eltérő értelmezéséből adódik, akkor a bíróság döntésével hozzájárul ahhoz, hogy melyik tartalom lesz az irányadó. A hulladékhoz viszszatérve, a bíróságnak nem egy esetben kell döntenie arról, hogy a szomszéd udvarában felhalmozott használt dolgok minek tekintendők, olyan dolgoknak, amelyek még használatra várnak, vagy már hulladékok. Maga a szükségtelen zavarás ténye akár a fogalmi tisztázás nélkül is eldönthető, míg a vitarendezés kimenetelét már befolyásolhatja, hogy a használaton kívüli dolgokról a hulladékhoz kapcsolódó jogszabályi kötelezettségek tükrében határoznak-e. A bíróságoknak ezért komoly szerepe lehet a környezetjogi szemlélet alakításában, az egyes szavak tartalmának elterjesztésében, általánossá tételében.

6:11. § [Képviselet]

- (1) Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, más személy útján is lehet jognyilatkozatot tenni. A képviselő által megtett jognyilatkozat közvetlenül a képviseltet jogosítja és kötelezi.
- (2) A képviseleti jog jogszabályon, bírósági vagy hatósági határozaton, létesítő okiraton vagy meghatalmazáson alapulhat.

6:12. § [*A képviseleti jog korlátozása*]

A képviselő jogkörének korlátozása jóhiszemű harmadik személlyel szemben hatálytalan, ha e törvény eltérően nem rendelkezik.

6:13. § [*Érdekellentét*]

- (1) Ha a képviselő és a képviselt között érdekellentét van, a képviselő által tett jognyilatkozatot a képviselt megtámadhatja.
- (2) Vélelmezett az érdekellentét, ha a képviselő az ellenérdekű fél vagy annak képviselője.
- (3) A képviselt nem támadhatja meg a jognyilatkozatot, ha a képviseleti jog alapításakor az érdekellentétről tudott.

A környezetjog egyik fontos alapelve a társadalmi részvétel, ami annak a társadalmi elvárásnak az elvi megtestesítését jelenti, hogy a környezeti teherviselők részt vehessenek a rájuk hatással lévő döntések meghozatalának folyamatában, akár magában a döntéshozatalban is.¹¹⁶ A fogyasztókhöz hasonlóan hangjuk felerősítésére környezetvédelmi szervezeteket hozhatnak létre, és képviselődiket gyakran e szervezetek látják el. A Ptk. képviseletről szóló rendelkezései azonban nem arról szólnak, hogy a tagok képviselődét e szervezet miként látja el. Az a szervezet belső ügyeként jelenik meg, és a vitákat a szervezetre vonatkozó szabályok alapján kell eldönteni. Nem szabad megfelelkezni arról, hogy a környezetvédelmi szervezet által tett nyilatkozat bármennyire is tükrözi a tagok álláspontját, nem az egyes tagok jognyilatkozata, hanem a szervezeté. Ezzel szemben a képviselő által a képviseleti jogviszonyban tett nyilatkozat olyannak tekintendő, mintha maga a képviselt tette volna.

A Ptk. a környezeti teherviselőkre nem tartalmaz olyan sajátos védő-óvó rendelkezéseket mint a fogyasztókra,¹¹⁷ aminek alapvető oka az, hogy nincs olyan magánjogi jogviszony, amibe rendszeresen és kifejezetten e minőségüknel fogva lépnének, vagy ahol kiszolgáltatottságuk mindenre kiterjedő azonossággal és általánossággal megragadható lenne. Az ő esetükben a közös az, hogy a negatív környezeti hatások miatt magánjogi jogviszonyok alanyaivá válhatnak. Ugyanaz a cselekmény – pl. szükségtelen zavarás, birtoklás zavarása –, több személyt érintve ugyanazt az igényt keletkeztetheti, a negatív hatás megszüntetését. Ahogy a fogyasztókat egy közösségbe tartozóvá teszi az, hogy tisztességtelen szerződés alanyaivá válnak, úgy a negatív hatás egy közösségbe tartozóvá teszi a környezeti teherviselőket. A fogyasztók kiszolgáltatottságára tekintettel elfogadottá vált, hogy a tisztességtelen általános szerződési feltétel

¹¹⁶ Ld. az Aarhusi Egyezményt.

¹¹⁷ 6:98–6:105. §-ok.

érvénytelenségének megállapítása iránt indított közérdekű keresettel a Ptk.-ban meghatározott személyek megvédhessék őket, egyéni jogviszonyaikból a tisztességtelen feltételek kikerüljenek. Ehhez hasonló érdekvédelmet a Ptk.-ban a negatív környezeti hatásnak kitettek nem kapnak. Ennek egyik oka az, hogy a környezeti hatások megítélése nagyon eltérő lehet. Egyrészt a hatások negatív jellegének megítélése nem feltétlenül azonos, másrészt nem mindegy, hogy milyen célú emberi beavatkozás az, ami a negatív hatást kiváltja. E különbségekről korábban már volt szó (ld. az 1:3. és az 5:23. §-oknál, illetve a 3:4. §-nál írtakat).

Általánosan elfogadott véleménynek tekinthetjük, hogy nem jó, ha a környezet állapota az emberi beavatkozásra úgy változik, hogy az az emberi egészséget rontja. Abban már eltérnek a vélemények, vajon az egészség megőrzése mindent felülíró prioritás-e, és ha nem, akkor hol van az az egészségkárosító hatás, ami már egyáltalán nem fogadható el. Ha arra gondolunk, hogy vannak olyan foglalkozások, amik meghatározott idő elteltével szinte automatikusan egészségkárosításhoz vezetnek, akkor ebből érzékelhető a megítélésbeli különbségek közötti mélység. Mindezek ellenére kialakulhat olyan közös vélemény, amely a kockázatok mentén a környezeti teherviselők érdekének védelmében húzza meg a határt, megfogalmazva a tisztességtelen szerződési feltétel alkalmazásának tilalmához hasonlóan a quasi tisztességtelen környezeti hatás kiváltásának tilalmát, és lehetőséget adva közérdekű kereset indítására a Ptk.-n belül. Lehet olyan megoldás is, hogy a környezeti teherviselők érdekének védelmére más törvények adnak felhatalmazást közérdekű kereset indítására, ez azonban nem tekinthető ugyanolyan megoldásnak. Ha az érdekvédelem a Ptk.-ban jelenik meg, akkor az adott jogviszonyhoz kapcsolódóan hordozza azt az üzenetet, hogy adott cselekmény negatív környezeti hatását nemcsak egyedi kapcsolatokban, hanem a hatásterület által kijelölt közösség vonatkozásában is vizsgálni és mérlegelni kell.

A képviselő és a képviselt közötti érdekellentétnek környezetjogi vonatkozása is lehet, amennyiben olyan személy lesz a képviselő, aki érdekelt abban a környezetterhelésben, vagy a környezetterhelésnek annak a módjában, amivel szemben a képviselt mint környezeti teherviselő fel kíván lépni. Ilyennek tekinthetjük, ha képviselő jövedelmének egy része olyan technológiai eszközök eladásából, használatából származik, amelyek használata váltotta ki a negatív környezeti hatást. Kérdésként merülhet föl, hogy az érdekellentétről szóló Ptk.-beli vélelem e körre is kiterjed-e, illetve az érdekellentétet tudottnak kell-e tekinteni, ha a képviselt azért kérte föl az illető személyt, mert úgy ítélte meg, hogy a technológiai eszközök ismerőjeként ő tudja legjobban ellátni képviselétét. Vajon az érdekellentét megállapításához elegendő-e az a tény, hogy jövedelmi érdekeltége fűződik az adott technológiához, vagy az csak akkor állapítható

meg, ha a konkrét ügyben érintett volt, pl. szakértőként vett részt a technológia kifejlesztésében, kiválasztásában, eladásában, vagy működésbe helyezésében? A környezeti ügyek gyakran szakértői tudást igényelnek, ezért nem ritka, hogy képviselőként olyan szakembert kérnek fel, aki az adott szakterület szaktekintélye. Egyes területeken ez meglehetősen szűk szakmai kört érint, ezért mindkét oldalon – a terhelő és a teherviselő – oldalán is megjelennek. Többek között a bírói gyakorlaton is múlik, hogy e szakértői kör képviselőként milyen feltételek között vehet részt a magánjogi ügyekben.

6:14. § [Álképviselet]

- (1) Aki képviseleti jog nélkül vagy képviseleti jogkörét túllépve más nevében jognyilatkozatot tesz, nyilatkozata a képviselt jóváhagyásával vált ki joghatást.
- (2) Ha a képviselt a nevében tett jognyilatkozatot nem hagyja jóvá, a jóhiszemű álképviselő a harmadik személynek a jognyilatkozat megtételéből eredő kárát, a rosszhiszemű álképviselő a harmadik személynek a teljes kárát köteles megtéríteni.

Környezetjogi vitákban ismert, hogy vannak, akik a környezetvédelmi szervezetek általi fellépések egy részét álképviseletnek tartják, utalva arra, hogy azok csak látszólag védik a környezeti teherviselők érdekét, a valóságban a konkurens gazdasági szereplő érdekképviselő hűzódik meg a háttérben. A Ptk. álképviseletre vonatkozó szabálya azonban ezekre az esetekre nem alkalmazható, mert, ahogy azt korábban már jeleztük, a civil szervezet és tagjai közötti vitás ügyek, ideértve azt is, hogy a szervezet milyen érdekek védelme mellett emel szót, a szervezet belügye.

6:15. § [Meghatalmazás]

- (1) A meghatalmazás képviseleti jogot létesítő egyoldalú jognyilatkozat. A meghatalmazást a képviselőhöz, az érdekelt hatósághoz, bírósághoz vagy ahhoz a személyhez kell intézni, akihez a meghatalmazás alapján a képviselő jognyilatkozatot jogosult tenni.
- (2) A meghatalmazáshoz olyan alakszerűségek szükségesek, amelyeket jogszabály a meghatalmazás alapján megtehető jognyilatkozatra előír.
- (3) A meghatalmazás visszavonásig érvényes.
- (4) A meghatalmazás korlátozásának és visszavonásának jogáról való lemondás semmis. A meghatalmazás korlátozása és visszavonása harmadik személy irányában akkor hatályos, ha arról tudott vagy tudnia kellett.
- (5) Meghatalmazás alapján cselekvőképes személyt korlátozottan cselekvőképes vagy cselekvőképességében részlegesen korlátozott személy is képviselhet.

6:16. § [*Általános meghatalmazás*]

Ügyek egyedileg meg nem határozott körére adott meghatalmazás akkor érvényes, ha teljes bizonyító erejű magánokiratba vagy közokiratba foglalták. A határozatlan vagy öt évnél hosszabb időre szóló általános meghatalmazás öt év elteltével hatályát veszti.

6:17. § [*A képviselet terjedelme*]

A képviseleti jog kiterjed mindazon cselekmények elvégzésére és jognyilatkozatok megtételére, amelyek a képviselettel elérni kívánt cél érdekében szükségesek.

A környezetvédelmi szervezet és a környezeti teherviselő közötti viszony valós képviseleti jogviszonnyá válhat azáltal, ha a teherviselő egyoldalú jognyilatkozattal meghatalmazza, képviseletét szolgáló joggal ruházza fel a szervezetet. Ilyenkor a képviselet nem a környezetvédelmi szervezeten belüli tagsághoz kötődik, a képviselt és a képviselő közötti külső jogviszonyként testesül meg, jellemzően a képviselt nem is tagja a képviselőnek minősülő szervezetnek. Mindebből pedig az következik, hogy erre a jogviszonyra már alkalmazandók a Ptk. képviseletre vonatkozó egyéb rendelkezései is.

6:18. § [*Vélelmezett és látszaton alapuló képviselet*]

- (1) Üzlethelyiségben vagy az üzefélforgalom számára nyitva álló egyéb helyiségben képviselőnek kell tekinteni azt a személyt, akiről okkal feltételezhető, hogy az ott szokásos jognyilatkozatok megtételére jogosult. A képviselő jogkörének korlátozása harmadik személlyel szemben hatálytalan, kivéve, ha a harmadik személy a korlátozásról tudott.
- (2) Képviselőnek kell tekinteni azt a személyt, akiről eljárása és a képviselt személy magatartása alapján okkal feltételezhető, hogy jogosultsággal rendelkezik a képviselt személy nevében jognyilatkozatot tenni.

A környezetjog szervezetrendszer sokszínű, számos olyan szervezet tartozik hozzá, amelyek különböző feladatokat látnak el a környezet állapotának megőrzésében, védelmében. E körben a vélelmezett és a látszaton alapuló képviselet kérdése leginkább az információkéréshez, -adáshoz kapcsolható. Számos olyan jogviszony van, aminek tartalmát, a jogokat és kötelezettségeket, teljesítésük módját meghatározhatja a kért és a kapott információ. Ezért jelentősége van annak, hogy a bíróság miként értékeli az információadó személyét, milyen körülmények között tekinti *okkal feltételezhetőnek* azt, hogy ő képviselő, másrészt milyen nyilatkozatokat tekint olyan jognyilatkozatnak, amit a képviselt személy nevében tesz. Vegyük például a Natura 2000 területek hasznosítását. A hasz-

nosítási lehetőség módja függ attól, hogy a területen milyen védett növény- és állatfajok találhatók. Ha az ezzel kapcsolatos tájékoztatást a természetvédelmi kezelésért felelőstől kell kérni, akkor kérdés, hogy kiről hihető joggal, hogy a szervezet képviselője, és vajon egy szóbeli tájékoztatás jognyilatkozatnak minősíthető-e, ha az a kérdező jogaira és kötelezettségeire hatással van. Hasonló probléma jelenhet meg a közszolgáltatások nyújtása során is. Nem kétséges, hogy a hulladékgyűjtést éppen végzők a közszolgáltató képviselőjében járnak el, ugyanakkor nem biztos, hogy minden kérdésre megalapozott választ tudnak adni. Feltehető-e nekik kérdés, és ha igen, akkor milyen tartalmú, amire kapott választ, mint képviselőtől kapott jognyilatkozatot fogadhatunk el? A választ a bíróság fogja megadni a vita eldöntésével.

6:19. § [*Ügyeinek vitelében akadályozott személy képviselője*]

- (1) A gyámhatóság kérelemre gondnokot rendel annak, akit körülményei ügyeinek vitelében akadályoznak. A gondnokrendelést bármely érdekelt és bármely hatóság kérheti, és annak hivatalból is helye van.
- (2) A gondnokrendelés a gondnokolt személy cselekvőképességét nem érinti.
- (3) A gondnok kezeli a gondnokolt vagyont. A távollévő gondnoka – a gyámhatóság előzetes hozzájárulásával – minden olyan intézkedést megtehet, amivel a gondnokolt személyt károsodástól óvja meg. A halaszthatatlanul sürgős intézkedéshez a gyámhatóság hozzájárulása nem szükséges, erről azonban a gyámhatóságnak késedelem nélkül be kell számolni.

6:20. § [*Eseti gondnokság és eseti gyámság*]

- (1) A gyámhatóság eseti gondnokot rendel, ha a gondnok jogszabály vagy a gyámhatóság rendelkezése folytán, érdekellentét vagy más tényleges akadály miatt nem járhat el.
- (2) Eseti gondnokot kell rendelni akkor is,
 - a) ha sürgősen kell intézkedni, és a cselekvőképtelen vagy a cselekvőképességében részlegesen korlátozott nagykorú személynek nincs törvényes képviselője vagy annak személye nem állapítható meg; továbbá
 - b) ha az ismeretlen, távollévő vagy ügyeinek vitelében egyébként akadályozott személy jogainak megóvása érdekében szükséges.
- (3) Az eseti gondnok az ügyben olyan jogkörrel jár el, mint a gondnok.
- (4) A gondnok jogköre nem terjed ki azokra az ügyekre, amelyeknek ellátására eseti gondnokot rendeltek.
- (5) A gyámhatóság az (1) és a (2) bekezdésben meghatározott esetekben eseti gyámot rendel, ha kiskorú személy képviselőtéről kell gondoskodni. Az eseti gyámra az eseti gondnokra vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

Bár a Ptk. elismeri, hogy gyám kirendelésére a magzat védelme érdekében szükség lehet (2:3. §), a képviselő sajátos esetei között csak a kiskorúak képviselőjének szabályait rendezi. A magzat gyámjáról szóló paragrafusnál (2:3. §) kifejtett okokat itt is érvényesnek tartjuk, ezért az eseti gyámrendelés is indokolhatóvá válhat. Kérdés, hogy miként értelmezhetők e körben az eseti gondnok-, illetve eseti gyámrendelés szabályai a magzat képviselőjére.

6:21. § *[Az időmúlás joghatása]*

Jogosultság gyakorlására és követelés érvényesítésére jogszabályban előírt határidő eltelte jogvesztéssel akkor jár, ha ezt jogszabály kifejezetten így rendeli. Ha a határidő nem jogvesztő, arra az elévülés szabályait kell alkalmazni.

6:22. § *[Elévülés]*

- (1) Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a követelések öt év alatt évülnek el.
- (2) Az elévülés akkor kezdődik, amikor a követelés esedékessé válik.
- (3) Az elévülési idő megváltoztatására irányuló megállapodást írásba kell foglalni.
- (4) Az elévülést kizáró megállapodás semmis.

Környezeti ügyekben a jogvesztéshez képest az elévülésnek van nagyobb szerepe. Környezetjogi eszközként az elévülés megfelelőbb, mint a jogvesztés, hiszen az elévülés jogintézménye alkalmasabb annak kezelésére, hogy az emberi beavatkozás és a kiváltott hatás időben gyakran eltér egymástól, és ezen időeltolódás kiszámíthatatlan, ami többnyire a közreható tényezők változóságának következménye. Ebből pedig az következik, hogy a környezeti elem állapotának romlásához, vagy az emberi egészség károsodásához kapcsolódó követelés esedékessége időben messze eshet a károsító cselekménytől. Általánosságban is megállapítható, hogy a környezeti ügyek köre széles, jogalapja változatos, ezért adott emberi beavatkozás, kötelezettségek nem megfelelő teljesítése és a követelés esedékessége közötti időintervallum hosszában is nagy eltérések mutatkozhatnak. Példaként térjünk vissza az azbeszt hulladékát nem megfelelően kezelő gyárunkhoz. A területéről kikerülő azbesztszennyezés szükségtelen zavarásként akkor jelenik meg, amikor a szennyezés történik, míg az egészségkárosodás miatt bekövetkező személyiségi jogi, vagy a szerződésen kívül okozott kártérítési követelés a szennyezés időpontjához képest akár jóval később válhat esedékessé.

6:23. § *[Az elévülés joghatásai]*

- (1) Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, az elévült követelést bírósági eljárásban nem lehet érvényesíteni.
- (2) Az elévülés a kötelezettnek a szolgáltatás teljesítésére vonatkozó kötelezettségét nem érinti; az elévült követelés alapján teljesített szolgáltatást a követelés elévülésére tekintettel visszakövetelni nem lehet.
- (3) A főkövetelés elévülésével az attól függő mellékkövetelések is elévülnek. A mellékkövetelések elévülése a főkövetelés elévülését nem érinti.
- (4) Az elévülést a bírósági vagy hatósági eljárásban nem lehet hivatalból figyelembe venni.

6:24. § *[Az elévülés nyugvása]*

- (1) Ha a követelést a jogosult menthető okból nem tudja érvényesíteni, az elévülés nyugszik.
- (2) Ha az elévülés nyugszik, az akadály megszűnésétől számított egyéves – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetén három hónapos – határidőn belül a követelés akkor is érvényesíthető, ha az elévülési idő már eltelt, vagy abból egy évnél – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetén három hónapnál – kevesebb van hátra.
- (3) A (2) bekezdésben meghatározott időtartam alatt az elévülés nyugvásának nincs helye, az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezéseket pedig azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a megszakítás következtében az egyéves – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetén a három hónapos – határidő számítása kezdődik újból.

6:25. § *[Az elévülés megszakítása]*

- (1) Az elévülést megszakítja
 - a) a tartozásnak a kötelezett részéről történő elismerése;
 - b) a kötelelem megegyezéssel történő módosítása és az egyezség;
 - c) a követelés kötelezettel szembeni bírósági eljárásban történő érvényesítése, ha a bíróság az eljárást befejező jogerős érdemi határozatot hozott; vagy
 - d) a követelés csődeljárásban történő bejelentése.
- (2) Az elévülés megszakításától vagy az elévülést megszakító eljárás jogerős befejezésétől az elévülés újból kezdődik.
- (3) Ha az elévülést megszakító eljárás során végrehajtható határozatot hoztak, az elévülést a kötelelem megegyezéssel való módosítása és a végrehajtási cselekmények szakítják meg.

Míg az elévülés nyugvására vonatkozó szabályok kezelhetővé teszik a környezeti hatások késleltetett megjelenésével, észlelésének nehézségeivel kapcsolatos problémákat, addig az elévülés figyelmen kívül hagyása akár

környezeti célú garanciák kiüresítését eredményezheti.¹¹⁸ A szennyező fizet elv érvényesítésének környezetjogi eszközei közé tartoznak azok a magánjogi kötelezettségvállalások, amelyek különböző jogviszonyokon keresztül biztosítanak pénzügyi fedezetet a környezeti károk megelőzésére, a károk elhárítására, felszámolására. Jogszabály vagy hatósági határozat is előírhat ilyen kötelezettséget, azonban ezek mit sem érnek, ha a teljesítés kikényszerítése az elévülési időn belül elmarad.

6:28. § [Osztott kötelezettség]

- (1) Ha többen tartoznak egy osztható szolgáltatással – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a jogosult minden kötelezettől a ráeső részt követelheti. Kétség esetén a kötelezettek egyenlő mértékű szolgáltatás teljesítésére kötelesek.
- (2) Osztható a szolgáltatás, ha önállóan használható részekre bontható, kivéve, ha a megosztás a jogosult lényeges jogi érdekét sértené.

Az osztható és az oszthatatlan fogalompáros környezetjogi vetületével a dologi jognál már foglalkoztunk (5:14. §). A szolgáltatások oszthatóságának megítélésekor környezetjogi szempontból nemcsak annak van jelentősége, hogy az oszthatóság feltételezi az önálló használhatóságot, hanem annak is, vajon sérti-e a megosztás a jogosult lényeges érdekét. Térjünk vissza a vadterelőket is magában foglaló autópályák üzemeltetésére. A vadterelő célja az élőhely egységének megőrzése azáltal, hogy a kettévágott élőhelyet az úthoz tartozó valamilyen szerkezeti elemmel – híddal, alagúttal – összekötik. Ez egyfajta elismerése annak, hogy az élőhely dologi minőségében oszthatatlan. Az autópálya üzemeltetése mint szolgáltatás szempontjából az utak, illetve a vadterelők karbantartása már oszthatónak tűnik, mert önállóan használható részekre bontható, az egyiket az emberek, a másikat a vadak használják. Ha a jogosult lényeges jogi érdekét nézzük, akkor az oszthatóság már megkérdőjelezhető, ha a vadterelőre nem mint ökológiai funkciót betöltő elemre tekintünk, hanem a közlekedésbiztonságban betöltött szerepét értékeljük. Az ökológiai funkció ugyanis az autópálya használója mint a szolgáltatás jogosultja számára érdektelen, azonban a biztonsághoz kapcsolódó jogi érdekét sérti, ha a vadterelőben a vadak mozgása által megtestesített veszély elhárítására alkalmas eszközt látjuk.¹¹⁹

A környezetjog a különböző környezeti elemek sokrétű ökoszisztéma szolgáltatására mint egységre tekint. A különböző szolgáltatások között szoros kapcsolat van, melyben az egyik létezése a másik szolgáltatás nyújtásának feltétele, ezért

¹¹⁸ Fővárosi Ítéltábla 14.Gf.40.288/2014/11/II., Kúria Gfv.,VII.30.087/2016/4.

¹¹⁹ EBH2002. 631.

a környezeti elem ökoszisztéma szolgáltatása a természet szempontjából oszthatatlan. Ugyanakkor az ember e szolgáltatások közül egyiket, másikat kiemelve és hasznosítva saját szolgáltatást nyújt, mintegy kiszakítva az ökoszisztéma szolgáltatás egységéből egyet azáltal, hogy a használthoz értéket rendel, míg a többi nem létezőnek tekinti, vagy nem veszi tudomásul. Amikor az ember egy környezeti elemhez tartozó ökoszisztéma szolgáltatások közül egyszerre többet is hasznosít, azt jellemzően önállóan és különböző jogosulti körnek nyújtott szolgáltatáson keresztül teszi. Az oszthatóság vagy oszthatatlanság kérdése az önállóan nyújtott szolgáltatások esetén nem merül fel, ha nincs olyan, a kötelek körébe tartozó szolgáltatás, amely az ökoszisztéma szolgáltatás egészét magában foglalná. A kiragadott szolgáltatások lehetnek olyanok, amelyeknél az oszthatóság kérdése az önállóságból és a jogosultak elkülönültségéből adódóan már fel sem merül. Az ökoszisztéma szolgáltatás oszthatatlansága és a hozzákapcsolódó jogi érdek a kártérítési felelősségi szabályokon keresztül képes csak testet ölteni, amennyiben lesz olyan, aki kárként kívánja érvényesíteni, ha az egyes szolgáltatások nyújtásakor figyelmen kívül hagyják az ökoszisztéma szolgáltatás egészét, a szolgáltatások egymástól való függését.

6:29. § [*Egyetemleges kötelezettség*]

- (1) Ha többen tartoznak egy nem osztható szolgáltatással, a teljesítés bármelyik kötelezettől követelhető. Egyetemleges a kötelezettség abban az esetben is, ha többen úgy tartoznak egy osztható szolgáltatással, hogy a jogosult bármelyik kötelezettől követelheti a teljesítést.
- (2) Egyetemleges kötelezettség esetén minden kötelezett az egész szolgáltatással tartozik, de ha bármelyikük teljesít, a jogosulttal szemben a teljesített rész erejéig a többiek kötelezettsége is megszűnik. A kötelezettek egymás szerződésszegéséért is felelnek.
- (3) A kötelezett a jogosult követelésével szemben a többi kötelezettet megillető, a jogosult kielégítésével kapcsolatos kifogásra is hivatkozhat, a többi kötelezett követelését azonban nem számíthatja be.
- (4) A jogosultnak az egyik kötelezzettel szemben beálló késedelme valamennyiük javára beáll.
- (5) A követelésnek egyik kötelezzettel szembeni elévülése nem hat ki a többi kötelezetre.

6:30. § [*Az egyetemleges kötelezettek egymás közti viszonya*]

- (1) Az egyetemleges kötelezetteket – ha jogviszonyukból más nem következik – a kötelezettség egymás között egyenlő arányban terheli. Ha a kötelezett kötelezettségét meghaladó szolgáltatást teljesített a jogosultnak, a többi

kötelezettől a követelésnek őket terhelő része erejéig az általa nyújtott többlétszolgáltatás megtérítését kérheti.

- (2) A kötelezett nem hivatkozhat a többi kötelezettel szemben olyan kedvezményre, amelyben a jogosulttól részesült.
- (3) Az a kötelezett, akivel szemben a jogosult követelése elévült, az elévülésre a többi kötelezettel szemben is hivatkozhat.

Az egyetemleges kötelezettség egyfajta garanciát jelenthet arra, hogy a környezet állapotát károsító, vagy a környezet állapotának károsodása miatt bekövetkező egészség, és vagyon károsodását okozó személyek a helyreállítási, vagy egyéb szolgáltatási kötelezettségüket teljesítik.

6:31. § *[Több jogosult osztható szolgáltatás esetén]*

Ha egy osztható szolgáltatást többen követelhetnek, minden jogosult az őt megillető részt követelheti. Kétség esetén a jogosultak egyenlő mértékű szolgáltatás követelésére jogosultak.

6:32. § *[Jogosulti együtteség]*

Ha többen jogosultak nem osztható szolgáltatást követelni, valamennyiük kezéhez kell teljesíteni.

6:33. § *[A jogosultak egyetemlegessége]*

- (1) Ha a követelés több jogosultat úgy illet meg, hogy mindegyik az egész szolgáltatást követelheti, de a kötelezettet egyszeri szolgáltatás terheli, a kötelezettség minden jogosulttal szemben megszűnik, ha bármelyik jogosult kielégítést kap.
- (2) A jogosultak bármelyikének kése delme vagy az olyan jognyilatkozat, amely a követelés érvényesítésének vagy a kötelezettség teljesítésének feltétele, mindegyik jogosultra kihat.
- (3) A követelés egyik jogosulttal szemben sem évül el addig, amíg az elévülés feltételei valamennyiükkel szemben be nem következtek.
- (4) Ha valamelyik jogosult a teljesítés iránt pert indít, a per jogerős befejezéséig a kötelezett – anélkül, hogy a kése delem jogkövetkezményei alól ezzel mentesülne – a többi jogosult irányában megtagadhatja a teljesítést.
- (5) A jogosultakat – ha jogviszonyukból más nem következik – a követelés egymás között egyenlő arányban illeti meg.

A környezetjog területét érintően a jogosultak egyetemlegessége leginkább akkor bukkan föl, amikor valamely szolgáltatás a környezet állapotát, mennyiségét, minőségét érinti. Az állapotváltoztatás negatív hatásának kiküszöbölése az ehhez szükséges pénzfedezet nyújtásában merül ki, de akár tevékenységként is realizálódhat. A környezet állapotában bekövetkező változások és azok hatá-

sa térben is időben eltérő módon érzékelhető, ezért az egyetemleges jogosultak köre is térben és időben is változhat. Természetesen szigorúan véve, ha bíróság elé kerül az ügy, az egyetemleges jogosultak az éppen adott ügy jogosultjaiból kerülnek ki. Bár a Ptk. e meglévő jogosulti körre gondolva mondja ki azt, hogy bármelyik jogosult késedelme vagy jognyilatkozata a többi jogosultra is kihat, azonban ez a jövőbeli, potenciális jogosultakra is igaz, ha a követelés alapját a környezet állapotának romlása és az ebből következő hatások okozzák. Ha a követelés érvényesítése az állapot helyreállítását, vagy a negatív hatások kiküszöböléséhez szükséges lépések megtételét igénylik, akkor ez egyben megelőző intézkedés is. Megelőzi a negatív környezeti hatás területének növekedését és ezáltal a jogosulti kör személyi körének bővülését. Ha a jogosultak fellépésére ilyen szemmel tekintünk, akkor azt mondhatjuk, hogy ez egyfajta kötelezettségként is értékelhető, mert a jogérvényesítés elmaradása nemcsak nekik okozhat kárt, hanem másokat is bevonhat a károsultak körébe anélkül, hogy ők ezzel tisztában lennének. Hogy a Ptk. rendszerében a jogérvényesítés elmaradásának van-e, lehet-e hátrányos jogkövetkezménye arra nézve, aki a jogérvényesítést elmulasztja, vagy nem megfelelő módját választja, az attól függ, hogy az adott magatartás miként értelmezhető, ha a negatív hatás más személyeket is elér.

6:34. § *[A teljesítés általános szabálya]*

A szolgáltatást a kötelem tartalmának megfelelően kell teljesíteni.

Környezetjogi szempontból jelentősége van annak, hogy a kötelem felei és a bíróság mit tekintenek a kötelem tartalmának. Ahogy arra már többször is utaltunk, a jogviszonyok tartalmának értelmezése egyfajta tükörképe a természet és az ember közötti viszony társadalmi megítélésének.

6:35. § *[A teljesítés ideje]*

- (1) A teljesítés ideje meghatározható határnap vagy határidő tűzésével. Határnap tűzése esetén a szolgáltatást ezen a napon kell teljesíteni. Határidő megjelölése esetén a szolgáltatás a meghatározott időtartamon belül bármikor teljesíthető, kivéve, ha az eset körülményeiből az következik, hogy a jogosult választhatja meg a teljesítés időpontját.
- (2) Ha a szolgáltatás rendeltetéséből a teljesítési idő megállapítható, a szolgáltatást ebben az időpontban kell teljesíteni.
- (3) Ha a teljesítés idejét az (1)–(2) bekezdés alapján nem lehet megállapítani, a kötelezett a teljesítés előkészítéséhez szükséges idő elteltével köteles teljesíteni.

A környezeti veszélyek, károk megelőzése érdekében a környezetjog közigazgatási területéhez tartozó hatósági határozatok rendszeresen állapítanak meg teljesítési határidőket, határnapokat, és e határidők elmulasztása a közigazgatás jellegéből adódóan gyakran csak bírság fizetésének szankcióját vonja maga után. A hatósági határidőkhöz, határnapokhoz kapcsolódó tevékenységek elvégzésének elmaradása polgári jogi értelmet is nyerhet, ha a környezeti teherviselők oldaláról ragadjuk meg, és elfogadjuk, hogy a közigazgatási kötelezés a kárveszély megelőzését, elhárítását szolgálja. Míg maga a hatósági határozat a hatóság és az ügyféli minőségben lévő kötelezett között hoz létre jogviszonyt, addig maga a kármegelőzésre rendelt határidő, határnap a kötelezett és a környezeti teherviselők között a Ptk. rendszerén belül értelmezhető jogviszonyt. A bíróságon múlik, hogy elfogadja-e a hatásterületen élők az azt, hogy ők mint kárveszélynek kitett személyek a határidő elmulasztásával jogosultakká válnak, és igényként érvényesíthetik a kárelhárító tevékenység megtételét.¹²⁰

6:36. § [Idő előtti teljesítés]

- (1) A jogosult a teljesítési idő előtt felajánlott teljesítést köteles elfogadni, ha az lényeges jogi érdekét nem sérti, és a kötelezett az ezzel járó többletköltséget viseli.
- (2) A teljesítési idő előtti teljesítés elfogadása nem érinti a másik fél szolgáltatása teljesítésének esedékességét.

A Ptk. idő előtti teljesítésre vonatkozó szabályai nem kezelik azt a kérdést, amikor a feleket kölcsönösen szerződési kötelezettség terheli. A környezeti célú közszolgáltatások esetén a teljesítés idő előttiége problémaként akkor merül föl, amikor a közszolgáltatói infrastruktúra még nem alkalmas a közszolgáltatás tárgyának befogadására, vagy azért, mert nem tudja a mennyiséget kezelni, vagy a befogandó dolog veszélyességének semlegesítésére még nem alkalmas, vagy a védelmi funkciót nem tudja ellátni. Ezért az idő előttiség nem a jogosult, hanem a kötelezett oldalán merül föl, és ott okozhat lényeges jogi érdeksérelmet. A Ptk. idő előtti teljesítés elfogadására vonatkozó szabályozása egyértelműen a jogosultat akarja védeni többek között azért, hogy ne kényszerüljön a teljesítés elfogadására, amikor még nem készült fel rá. Elég egyszerű belátni, hogy nem minden esetben örülünk annak, ha valaki előbb teljesít, például ha a születésnapi zsúrra a szendvicseket és a tortát a vártnál órákkal korábban kívánják hozni, miközben nem vagyunk felkészülve arra, hogy azokat megfelelő módon tároljuk, amíg a vendégek megérkeznek. Mindenki nyugodt szívvel mondaná,

¹²⁰ BH1995. 276.

hogy csak akkor hozhatják a szendvicset, ha olyan eszközökben szállítják azokat, amik a minőség megőrzését biztosítják annyi időre, amivel előbb hozzák. Az idő előttiség Ptk.-beli szabályozása tehát részben abból indul ki, hogy a teljesítés fogadására a jogosultnak is fel kell készülnie, és ezért, ha arra még nem képes, nem alkalmas, akkor a korai teljesítést visszautasíthatja, illetve a felmerülő költségeit a kötelezettre háríthatja.

Nincsen ez másként akkor sem, ha a közszolgáltatás keretében a szolgáltatás igénybe vevőjének jogosultsága arra terjed ki, hogy valamit átadjon. Azonban ilyenkor az átvételre való alkalmasság az átvevő, azaz a kötelezett oldalán merül föl kérdésként. A Ptk. ezzel a kérdéssel azonban nem foglalkozik, pedig szükség lenne rá. A probléma megvilágítására vegyük példaként azt a szennyvízkezelésre vonatkozó közszolgáltatást, amikor az egyik fél a közszolgáltatást igénybe vevő lakosság, nemcsak jogosult, hanem kötelezett is a szennyvízhálózatra való kötelező rákötésen keresztül. A közszolgáltató pedig mint a másik fél, köteles a rendszerbe bekötött lakásokból kimenő szennyvíz fogadására és kezelésére. E közszolgáltatásban a lakosság a szennyvíz elvitele szempontjából a jogosult, és a közszolgáltató a kötelezett. A közszolgáltató alkalmasságát a szennyvíztisztító kapacitása határozza meg, amennyiben a közszolgáltatást akkor tekintjük megfelelően teljesítettnek, ha az összegyűjtött szennyvizet kellő tisztítás után engedik csak a befogadó élővízbe. A közszolgáltató mint kötelezett számára az a jogosult általi átadás nem idő előtti, aminek fogadására a kapacitása alapján fel van készülve.

Valószínű, hogy mindenki természetesnek veszi, ha egy rendszerre való rákötés előtt a rendszer üzemeltetőjét megkérdezik, hogy a rendszer maga alkalmas-e további igények kielégítésére, és ha nem, akkor az átalakítás többletköltségét az új igényt megfogalmazónak kell megfizetnie. Az idő előttiség ilyenkor annak elfogadására utal, hogy a kötelezettnek először alkalmassá kell válnia a kötelezeti pozíciójából fakadó, a jogosulttal szembeni teljesítésre. Azt is természetesnek tartjuk, hogy ha valaki szolgáltatást nyújt, akkor a szolgáltatás minőségének megtartása fejlesztéseket igényelhet, és ha ez a díjak emelkedését okozza, akkor többnyire azt is tudomásul vesszük. Azt is elvárjuk a kötelezettektől, hogy olyan kötelezettséget ne vállaljanak, aminek teljesítésére nem képesek.

A kötelezően igénybe veendő közszolgáltatások között lehetnek olyanok, amelyeknél ezek a feltételezések megalapozatlanok. Visszatérve példánkhoz, egyrészt a közszolgáltató a rendszerbe már bekötött lakos szennyvizét mindenféle korlátozás nélkül köteles fogadni, hiszen a lakos kötelessége az átadás. Másrészt a hatósági árként megállapított díj nagyságán a közszolgáltató nem tud változtatni. Mindebből pedig az következik, hogy fejlesztések nélkül az átvett

mennyiség és minőség a kötelezett szempontjából tulajdonképpen idő előttivé válhat, ha arra a kapacitása nem elegendő és a befogadásra nincs felkészülve. Az idő előttiség negatív környezeti hatásként nem megfelelően tisztított szennyvíz kibocsátása formájában fog megjelenni, ami akár különböző károkhoz és annak nyomán kártérítési felelősséghez is vezethet, s a szennyvíz okozta kárért való felelősség alapvetően a kibocsátót terheli.

Környezetjogi szempontból az lenne a kívánatos, ha a környezeti célú közszolgáltatások közszolgáltatói mindig alkalmasak lennének a közszolgáltatás nyújtására, és céljukat megvalósítva a környezeti elemek védelmét biztosítanák, elkerülve a környezet veszélyeztetését, a károk bekövetkezését. Mindezt, ha a kötelezően igénybe veendő, és nyújtandó közszolgáltatást kötelmi jogviszonynak tekintjük, akkor szükség lenne a Ptk-ban olyan rendelkezésre, amely védi a kötelezettet az idő előtti teljesítésétől, ha az neki jelentős érdeksérelmet okoz, másrészt olyanra, ami sajátos felelősségi szabályokon keresztül rendezi azoknak a felelősségét, akik a lakosságot és a közszolgáltatót egyaránt terhelő kötelezettséget figyelmen kívül hagyva döntenek a közszolgáltató alkalmasságáról, és a közszolgáltatás díjáról.

6:37. § [A teljesítés helye]

- (1) Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a szolgáltatás teljesítésének helye a kötelezettnek a kötelelem keletkezésének időpontja szerinti telephelye, ennek hiányában székhelye, természetes személy esetén lakóhelye, ennek hiányában szokásos tartózkodási helye.
- (2) Ha a kötelezettnek több telephelye van, a teljesítés helyének azt a telephelyet kell tekinteni, amely a kötelelemmel a legszorosabb kapcsolatban áll.
- (3) Ha a kötelelem keletkezését követően a teljesítési hely megváltozik, és erről a kötelezett a jogosultat értesíti, a teljesítés helye az új telephely vagy székhely, természetes személy esetén az új lakóhely vagy szokásos tartózkodási hely. A teljesítés helyének megváltozásából eredő többletköltséget a kötelezett előlegezi és viseli.

Környezeti kártérítési ügyekben a teljesítés helyét alapvetően az határozza meg, hogy mely környezeti elem lesz az, amelyik károsodott, illetve amelyik a károsítás közvetítője. A közvetítő elemtől, illetve az elemek egymásra gyakorolt hatásától függ az is, hogy maga a teljesítés helye az idő előrehaladtával térben változhat-e és ha igen, akkor ez a teljesítés helyére miként hat.

6:38. § [A teljesítés elismerése]

- (1) A jogosult a kötelezett kérelmére köteles a teljesítés tényének írásbeli elismerésére vagy a kötelezvény visszaadására.

- (2) Azt, aki felmutatja a jogosult írásba foglalt elismerő nyilatkozatát, a teljesítés elfogadására jogosított személynek kell tekinteni, kivéve, ha a körülményekből nyilvánvaló, hogy a teljesítés elfogadására nem jogosult.

Környezeti ügyekben kérdés lehet, hogy mit takar a teljesítés tényének elismerése. Különösen kármentesítési, illetve ökoszisztéma szolgáltatásokat érintő ügyekben lehet jelentősége annak, hogy milyen teljesítést ismernek el tényként, és adnak róla írásbeli igazolást. Nem mindegy, hogy a kármentesítés tényének igazolása mely környezeti elemekben bekövetkezett kár mentesítésére, illetve milyen szennyező anyagok hatásának megszüntetésére, adott esetben elszállítására vonatkozik.¹²¹ Ahogy az sem mindegy, hogy az ökoszisztéma szolgáltatáshoz kapcsolódó teljesítés a környezeti elem minden szolgáltatására, annak egészére terjedt ki, vagy csupán egyes szolgáltatásokra.

6:39. § [*A teljesítési költségek viselése*]

A teljesítéssel járó költségek a kötelezettet terhelik.

Környezetjogi szempontból érdekes lehet, hogy mi a viszony a teljesítés és az externális költségek között. Ha sikerül a társadalmat terhelő externális költségek internalizálása, akkor a teljesítés költsége valóban a kötelezettet terheli. Azonban minél inkább elfogadja a társadalom az externális költségek létét, környezetjogi szempontból annál inkább egyfajta költségmegosztásról beszélhetünk a kötelezett és a társadalom között, annak ellenére, hogy a Ptk. szerint a teljesítéssel járó költség viselője mindkét esetben a kötelezett lesz.

6:42. § [*Fizetés*]

- (1) Pénztartozást pénz tulajdonjogának a jogosult részére való átruházása vagy a jogosult fizetési számlájára való befizetés vagy átutalás útján lehet teljesíteni.
- (2) A pénztartozás készpénzfizetés esetén a pénz átvételének időpontjában, egyéb esetben abban az időpontban válik teljesítetté, amikor a pénzt a jogosult fizetési számláján a jogosult számlavezető bankja jóváírta vagy azt jóvá kellett volna írnia.
- (3) Ezeket a rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni minden egyéb, pénz átadására irányuló kötelezettség teljesítésére is.

¹²¹ Erre hívja fel a figyelmet az alapvető jogok biztosának AJB-813/2012 számú ügyben kiadott jelentése is, amelyben többek között az Ékes utcai, elvileg kármentesített ingatlanon létesített lakóházakat érintő robbanással kapcsolatos kármentesítési eljárással kapcsolatos vizsgálat eredményét foglalja össze.

6:43. § *[Pénztartozás idő előtti teljesítése]*

A jogosult a teljesítési idő előtt felajánlott teljesítést köteles elfogadni.

6:44. § *[Pénztartozás teljesítésének helye]*

- (1) A pénztartozás teljesítésének helye készpénzfizetés esetén a jogosultnak a kötelelem keletkezésének időpontja szerinti telephelye, ennek hiányában székhelye, természetes személy esetén a jogosult lakóhelye, ennek hiányában szokásos tartózkodási helye. Ha a pénztartozást a kötelezett nem készpénzfizetéssel teljesíti, a pénztartozás teljesítésének helye a jogosultnak a kötelelem keletkezésének időpontja szerinti fizetési számláját vezető bank telephelye, ennek hiányában székhelye. Ha a kötelelem keletkezésének időpontjában a jogosultnak több fizetési számlája van, a kötelezettet a teljesítési hely tekintetében választási jog illeti meg.
- (2) Ha a jogosultnak több telephelye van, a teljesítés helyének azt a telephelyet kell tekinteni, amely a kötelemmel a legszorosabb kapcsolatban áll.
- (3) Ha a készpénztartozás keletkezését követően a teljesítési hely megváltozik, és erről a jogosult a kötelezettet értesíti, a teljesítés helye az új telephely vagy székhely, természetes személy esetén az új lakóhely vagy szokásos tartózkodási hely.
- (4) A teljesítés helyének megváltozásából eredő többletköltséget a jogosult előlegezi és viseli.

6:45. § *[Pénztartozás teljesítésének módja]*

- (1) A pénztartozást a teljesítés helyén és idején érvényben lévő pénznemben kell megfizetni.
- (2) A más pénznemben meghatározott pénztartozást a teljesítés helye szerinti jegybank által a teljesítés idején meghatározott árfolyam – ha ilyen nincs, a pénzüpi árfolyam – alapján kell átszámítani. Ha a pénztartozás külföldi pénznemben teljesítendő, és a teljesítés idején a tartozás a külföldi pénznemben nem teljesíthető, a pénztartozást az (1) bekezdésben foglaltak szerint kell teljesíteni.

6:46. § *[Elszámolás több tartozás esetén]*

Ha a pénztartozás teljesítéseként fizetett összeg az egész tartozás kiegyenlítésére nem elegendő, azt – ha a jogosult eltérően nem rendelkezett, és egyértelmű szándéka sem ismerhető fel – elsősorban a költségekre, majd a kamatokra és végül a főtartozásra kell elszámolni.

6:47. § *[Kamat]*

- (1) Pénztartozás után – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – kamat jár.
- (2) A kamat mértéke megegyezik a jegybanki alapkamattal.

- (3) Idegen pénznemben meghatározott pénztartozás esetén a kamat mértéke az adott pénznemre a kibocsátó jegybank által meghatározott alapkamat, ha ilyen nincs, a pénzüpiaci kamat.
- (4) A kamat számításakor az érintett naptári félév első napján érvényes kamat irányadó az adott naptári félév teljes idejére.

6:48. § [Késedelmi kamat]

- (1) Pénztartozás esetén a kötelezett a késedelembe esés időpontjától kezdődően a késedelemmel érintett naptári félév első napján érvényes jegybanki alapkammattal – idegen pénznemben meghatározott pénztartozás esetén az adott pénznemre a kibocsátó jegybank által meghatározott alapkammattal, ennek hiányában a pénzüpiaci kamattal – megegyező mértékű késedelmi kamatot köteles fizetni, akkor is, ha a pénztartozás egyébként kamatmentes volt.
- (2) Ha a jogosultnak a késedelembe esés időpontjáig kamat jár, a kötelezett a késedelembe esés időpontjától e kamaton felül a késedelemmel érintett naptári félév első napján érvényes jegybanki alapkamat – idegen pénznemben meghatározott pénztartozás esetén az adott pénznemre a kibocsátó jegybank által meghatározott alapkamat, ennek hiányában a pénzüpiaci kamat – egyharmadával megegyező késedelmi kamatot, de összesen legalább az (1) bekezdésben meghatározott kamatot köteles fizetni.
- (3) A kamat számításakor a késedelemmel érintett naptári félév első napján érvényes jegybanki alapkamat irányadó az adott naptári félév teljes idejére.
- (4) A kamatfizetési kötelezettség akkor is beáll, ha a kötelezett késedelmét kimenti.

Környezeti ügyekben a pénztartozásról szinte automatikusan a szennyező fizet elve, illetve az externális költségek internalizálása juthat az eszünkbe. A Ptk. jogosultra vonatkozó szabálya, mely a teljesítés elfogadását kötelességként határozza meg, arra utal, hogy ezen keresztül a jogosult valamiféle haszontól eshet el. Környezeti ügyekben ez akár fordítva is lehet, ha a pénz a környezet állapotának helyreállításához kell. Ilyenkor a jogosult minél előbb megkapja a pénzt, annál előbb tudja elkezdni az állapotromlást megállító és azt felszámoló munkákat. A környezeti kárelhárítás és -mentesítés költsége a kamatokkal többnyire nem fedezhető. Igaz ez a késedelmi kamatra is. A késedelemnek ilyenkor teljesen más következménye van, lehet. Ugyanis ha a helyreállítás pénzügyi fedezet híján nem történik meg, vagy időben később kezdődik, akkor nem csak az állapot további romlása várható. Az érintett és emiatt közvetítő szerepet is betöltő környezeti elemtől függően a kár területi növekedésével, további környezeti elemekre való átterjedésével, ezen keresztül újabb károsultakkal kell számolni, azaz a korábbiakhoz képest újabb kárigény keletkezésével.

A környezeti célú közszolgáltatások esetén nem ritka, hogy jogszabály rögzíti a pénztartozás fizetésének helyét, módját, idejét. A díjak megfizetése a közszolgáltatás nyújtásának pénzügyi fedezete, ezért a közszolgáltatás biztonságát és ezen keresztül környezetünket veszélyeztetheti, ha a díjak fizetése elmarad vagy késlekedik. A díjfizetés a szennyező fizet elvét érvényesítő egyik eszköz. A díjfizetési hajlandóságot sokszor azzal hozzák összefüggésbe, hogy a díj megfizetése mennyire megterhelő az adott személynek. Ebből az következne, hogy a díjat mindenki megfizeti, akinek jövedelmi viszonyai azt megengedik. A gyakorlati tapasztalat azonban ezt csak részben igazolja. A díjfizetési hajlandóságot befolyásolja az, hogy a díjfizetésre kötelezett mennyiben tekinti magát szennyezőnek, és a közszolgáltatást olyan szolgáltatásnak, amely alkalmas arra, hogy rajta keresztül kötelezettségének eleget tegyen. Ha maga a szennyezői tudat hiányzik, vagy adott személyünk a közszolgáltatást nem tartja megfelelő megoldásnak, akkor a fizetési hajlandóság is alacsony marad. Nem ritka, hogy a probléma megoldásának eszközeként a szennyezői tudat kialakítása, illetve a közszolgáltatások egyéni igényekhez való igazítása helyett a jogalkotó a díjhátralék adók módjára való behajtandó köztartozássá minősítését választja. Ez pedig megváltoztatja a késedelmes pénzfizetés jogkövetkezményeit is.

6:49. § [*Pénzkövetelések beszámítása*]

- (1) A kötelezett pénztartozását úgy is teljesítheti, hogy a jogosulttal szemben fennálló lejárt pénzkövetelését a jogosulthoz intézett jognyilatkozattal a pénztartozásába beszámítja.
- (2) A beszámítás erejéig a kötelezettségek megszűnnek.

6:50. § [*Pénzkövetelések beszámításának korlátai*]

- (1) Az elévült pénzkövetelést is be lehet számítani, ha a beszámítani kívánt pénzkövetelés elévülése a pénztartozás esedékessé válásának időpontjában még nem következett be.
- (2) Végrehajtható okirattal vagy egyezséggel meghatározott, továbbá közokiratba foglalt pénzkövetelésbe ugyanilyen pénztartozást lehet beszámítani.
- (3) Végrehajtás alól mentes pénzköveteléssel szemben olyan pénztartozást lehet beszámítani, amely a pénzköveteléssel azonos jogalaphól ered.

Környezetjogi szempontból egyfajta védelmi szabálynak tekinthető az, hogy végrehajtás alól mentes pénzköveteléssel szemben csak az azonos jogalaphól eredő pénzkövetelést lehet beszámítani. Így, ha a kötelezett beszámítási igénye nem a környezethez köthető fizetési kötelezettségéből adódik, akkor e korlát miatt nem merül föl annak veszélye, hogy a környezeti költségek fedezete csak

papíron rendeződik, s közben a szükséges intézkedések megtétele a tényleges pénzeszköz rendelkezésre állásának hiányában elmarad. A szennyező fizet elvének érvényesülését segítő eszközként értékelhetők a beszámítás kizártságára vonatkozó szabályok is.

6:53. § *[Bírósági letét útján való teljesítés]*

- (1) A kötelezett a pénz fizetésére, továbbá értékpapír vagy más okirat kiadására irányuló kötelezettségét bírósági letétbe helyezés útján is teljesítheti, ha
 - a) a jogosult személye bizonytalan, és azt a kötelezett önhibáján kívül nem tudja megállapítani;
 - b) a jogosult a teljesítés helyén nem található;
 - c) a jogosult a kötelezett részéről megfelelően felajánlott teljesítést nem fogadja el; vagy
 - d) a jogosultak jogosulti együttség esetén nem teszik lehetővé, hogy a kötelezett valamennyiük kezéhez teljesítsen.
- (2) A letéteményes kötelezettségeire a letéti szerződés szabályait kell megfelelően alkalmazni.

6:54. § *[Visszakövetelés és elévülés]*

- (1) A kötelezett a letétet mindaddig visszakövetelheti, amíg a jogosult a letétbe helyezésről a bíróságtól értesítést nem kapott.
- (2) A jogosult a letét kiadását a letétbe helyezésről szóló értesítés kézhezvételétől számított ötéves elévülési időn belül követelheti.
- (3) Ha a jogosultnak a letét kiadására irányuló joga elévült, a kötelezett követelheti a letét visszaadását.

6:55. § *[A letét kiadása]*

- (1) A bíróság a letétet a jogosultnak adhatja ki.
- (2) Ha a letétbe helyezésre amiatt került sor, mert a jogosult személye bizonytalan, a letétet a jogosult személyét igazoló jogerős vagy véglegessé vált határozat alapján lehet kiadni.
- (3) A bíróság a letétet jogosulti együttség esetén a jogosultak közös kérelmére vagy a jogosult személyét igazoló jogerős ítélet alapján adhatja ki.
- (4) A kötelezett a letétbe helyezés alkalmával kikötheti, hogy a letétet a jogosultnak az őt terhelő szolgáltatás teljesítésének igazolása ellenében adják ki.

6:56. § *[Közjegyzői letét]*

- (1) A bírósági letét útján való teljesítés feltételeinek megvalósulása esetén a kötelezett kötelezettségét közjegyzőnél történő letétbe helyezés útján is teljesítheti.
- (2) A közjegyzőnél történő letétre a bírósági letétre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

Környezeti ügyekben mind a bírósági, mind a közjegyzői letét kedvező megoldás lehet. A letétbe helyezéssel a kötelezett vállalja, hogy a pénzeszközt elkülöníti vagyonától, és ezzel biztosítja azt, hogy felhasználhassák. A Ptk. a letét átvételét a jogosult számára jogosultságként fogalmazza meg, és nem tartalmaz arra vonatkozó rendelkezést, hogy mi van akkor, ha azt a jogosult annak ellenére nem veszi át, hogy arról tudomással bír. A letét átvételének elmulasztása járhat azzal a következménnyel, hogy pénzügyi fedezet híján a jogosult nem teszi meg azokat a szükséges intézkedéseket, amelyek például a környezet állapotromlását megállíthatták volna. Hogy milyen jogkövetkezménye lehet annak, ha valaki a letét átvételével késlekedik, vagy egyáltalán nem veszi át, az attól függ, hogy az okozhat-e, illetve okoz-e a jogosulton kívül valaki másnak érdeksérelmet. A szennyező fizet elvének érvényesítését, érvényesülését az segítheti, ha a környezet állapotának károsodásával kapcsolatos költségek annak terhére számolhatók el, akinek magatartására az visszavezethető. Ha a letétbe helyezett összeg átvételének elmulasztása negatív hatással járhat, akkor az e körbe tartozónak tekinthető.

6:57. § *[Harmadik személy részéről történő teljesítés]*

- (1) A jogosult a harmadik személy részéről felajánlott teljesítést köteles elfogadni, ha ehhez a kötelezett hozzájárult, a szolgáltatás nincs személyhez kötve és nem igényel olyan szakértelmet vagy képességet, amellyel a harmadik személy nem rendelkezik. A kötelezett hozzájárulása nem szükséges, ha a harmadik személynek lényeges jogi érdeke fűződik ahhoz, hogy a teljesítés megtörténjék, és a kötelezett a teljesítést elmulasztotta, vagy nyilvánvaló, hogy időben nem tud teljesíteni.
- (2) Ha a kötelezett és a harmadik személy közötti jogviszonyból más nem következik, a harmadik személyt megtérítési igény illeti meg a kötelezettel szemben.
- (3) Ha a követelés teljesítésére tekintettel a harmadik személynek követelése keletkezik a kötelezettel szemben, a megszűnt követelés biztosítékai fennmaradnak, és e követelést biztosítják. Ezt a rendelkezést kell alkalmazni akkor is, ha a követelés kielégítésére zálogjog vagy biztosítékot nyújtó személy helytállása alapján kerül sor.

Környezetjogi garanciaként értékelhető az a Ptk. rendelkezés, amely szerint a jogosult harmadik személy teljesítését csak akkor köteles elfogadni, ha a teljesítés nem igényel olyan szakértelmet, illetve képességet, amellyel a harmadik személy nem rendelkezik. Mint ahogy azt korábban már számos alkalommal kiemeltük, a környezetjogi szabályozásnak gyakran az az oka, hogy biztosítani kívánja adott dolog védettségéhez, vagy veszélyes tulajdonságának kezeléséhez

szükséges feltételek meglétét, ideértve a különleges szakértelmet is. A kérdés persze az, hogy mi történik akkor, ha a jogosult nem rendelkezik kellő ismerettel annak megítélésére, hogy a harmadik személy alkalmas-e a teljesítésre. Környezeti szempontból akkor van nagyobb baj, ha a jogosult attól a harmadik személytől is elfogadja a teljesítést, akitől nem kellett volna. A jogosult szempontjából különbséget kell tennünk aközött, hogy a harmadik személy teljesítéséhez szükség van-e a kötelezett hozzájárulására. Ha igen, akkor a döntés meghozatalában a jogosultnak másodlagos szerepe van. Azonban, ha a harmadik személy teljesítéséhez hozzájárulás nem kell, akkor a jogosult döntése lesz a meghatározó.

A jogosult tájékozódását és döntését segíthetik azok a nyilvántartások, amelyekből ismereteket szerezhet a dolgok védettségéről és veszélyességéről, illetve azokról a személyekről, akik a védett vagy veszélyes dolgokhoz köthető tevékenység végzésére alkalmasnak tekinthetők, mert engedéllyel rendelkeznek, vagy az adott terület szakértői listáján szerepelnek. Mindezek ellenére a jogosult hozhat rossz döntést. Miközben környezetjogi szempontból is fontos lehet, hogy harmadik személy felléphessen, ha a kötelezett a teljesítést elmulasztotta, illetve, ha arra nem képes, addig az elővigyázatosság és a megelőzés elve alapján az is elengedhetetlen lenne, hogy valóban csak olyan harmadik személy léphessen be, aki alkalmasságát is bizonyítani tudja. A Ptk. rendelkezése alapján a harmadik személy alkalmassága mint követelmény mindkét esetre fennáll, függetlenül attól, hogy szükség van a kötelezett hozzájárulására vagy sem. A különbség a jogosult döntésének támogatottságában van. A kötelezett a teljesítésre vonatkozóan tudhat olyan lényeges információkat, amelyek befolyásolhatják vagy segíthetik a jogosultat a harmadik személy alkalmasságának megítélésében. A Ptk. harmadik személy teljesítéséről szóló rendelkezések keretei között nem foglalkozik sem a jogosult rossz döntésének lehetséges okaival, sem annak jogkövetkezményével. Míg a harmadik személy és a kötelezett kapcsolatát rendezzi, addig a rosszul döntő jogosult és a kötelezett, illetve a rosszul döntő jogosult és a harmadik személy közötti kapcsolatot már nem. Ebből pedig az következik, hogy a döntés megalapozottságát elsősorban a jogosulttól kéri számon. A környezet állapotát befolyásoló beavatkozások esetén ezzel szemben az elővigyázatosság és a megelőzés elvére tekintettel a teljesítőtől – a kötelezettől, vagy a helyébe lépő harmadik személytől – várható el, hogy tisztában legyen saját maga alkalmasságával, és ha rosszul ítéli meg azt, akkor ennek következményeit is ő viselje. A bírói gyakorlaton múlik, hogy ez az elvárás általánossá válik, válhat-e.

Második rész

A szerződés általános szabályai

6:58. § [*A szerződés*]

A szerződés a felek kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozata, amelyből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás követelésére.

6:59. § [*Szerződési szabadság*]

- (1) A felek szabadon köthetnek szerződést, és szabadon választhatják meg a másik szerződő felet.
- (2) A felek szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát. A szerződéseknak a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja.

6:60. § [*Jogszabály által meghatározott szerződési tartalom*]

- (1) Ha jogszabály a szerződés valamely tartalmi elemét kötelezően meghatározza, a szerződés a jogszabály által előírt tartalommal jön létre.
- (2) Ha jogszabály a hatálybalépése előtt megkötött szerződések tartalmát változtatja, és a szerződés megváltozott tartalma valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti, ez a fél kérheti a bíróságtól a szerződés módosítását vagy a szerződéstől elállhat.

A környezetjogi szabályok egy része a közigazgatási jogon keresztül a magán autonómia közhatalmi korlátozásán keresztül érvényesül. A Ptk. szerződési szabályai is értelmezhetők úgy mint korlátok, csak ezek a korlátok – néhány kivételtől eltekintve – a felek által önként vállaltak, következik abból, hogy a kötelezettség keletkezéséhez a felek *kölcsönös és egybehangzó* jognyilatkozata szükségeltetik. A kölcsönösség és egybehangzóság mint alapfeltétel azt is jelenti, hogy a szerződések egyfajta tükörképet mutatnak arról, milyen a társadalom viszonyulása a természethez, mennyiben tekinti azt értéknek, a gazdasági érdekek érvényesítése mint prioritás miként hat a költségek viselésére, azaz a szerződéssel együtt milyen, a társadalom által viselendő externális költségek jelennek meg, és azok milyen mértékűek.

Minden szerződést kötő fél úgy ül le a tárgyalóasztalhoz, hogy tudja, mit szeretne, mi az a cél, amit csak a szerződés megkötésével képes elérni. A szerződés megkötése a szerződő felek egyetértésének bizonyítéka abban, hogy mindkét fél célja, és a cél elérésének módja elfogadható. A figyelmen kívül nem hagyható közjogi kötelezettségeken túl a felek értékszemlélete fogja meghatározni, hogy milyen célt és milyen megvalósítási módszert tartanak elfogadhatónak. Vegyünk például egy telket, ami fákkal van tele és ezen a telken

valaki házat kíván építeni. Álmodjunk szabadon, pénztárcánk tele, a költségek nem jelentenek akadályt. A kérdés, hogy milyen házat álmodtunk a telekre. Érdeemes egy pillanatra becsukni a szemet és a telekre, majd a felépült házra gondolni. Maradt fa, és ha igen, hol és miért? Mekkora a ház, honnan van a víz, az energia a fűtéshez, most már gyakran hűtéshez? Mi lesz a szennyvízzel, a csapadékvízzel? Milyen a ház teteje? Vannak-e melléképületek, és ha igen, milyen célt szolgálnak? Megleپődtünk, ha az egyes kérdések olvasásakor az elképzelt házunk lépésről lépésre átalakult?

Lehet olyan társadalmi elvárás, ami miatt a fenti kérdésekre a környezetterhelés és igénybevétel eredményére tekintettel csak egyféle válasz adható, mert mindenki hasonlóan gondolkozik. Ha a hasonló gondolkodásnak az a következménye, hogy a környezeti szempontok mindig háttérbe kerülnek, akkor az az externális költségek növekedéséhez vezet. Ezzel szemben, ha a környezettel való együttélés, a környezeti feltételekhez való igazodás, a természetes környezet és ezen keresztül mások környezeti állapothoz fűződő érdekének megóvása is cél, akkor a házépítésből származó externális költségek megjelenése akár el is kerülhető, vagy legalábbis elhanyagolható. Amikor nincsen általánosan elfogadott és követett értékrend és elvárás, akkor a környezeti szempontok beépülése elsősorban azon múlik, hogy a szolgáltatást kinek az értékrendje alakítja, milyen célokat kívánnak megvalósítani általa, és vajon az egyéni érdekérvényesítés során a felek önmagukra úgy tekintenek-e, mint a környezet állapotára hatást gyakorló közösség egyik tagjára, vagy mint önálló, független személyre. Ez utóbbi esetben is kérdés lehet, hogy ez az önállóság miből fakad. Abból, hogy az egyén szerint nincsen közösség, aminek tagja lehetne, vagy abból, hogy a felek úgy vélik, az egyéni érdekérvényesítést a közösség nem befolyásolhatja.

Mindezek miatt a szerződési szabadság értelmet az egyéni és a társadalmi értékrenden keresztül kap, attól nem elválasztható. A Ptk.-nak az a rendelkezése, amely lehetővé teszi a szerződések tartalmának meghatározását jogszabályokkal, csak arra utal, hogy lehetnek olyan közösségi érdekek, amelyek miatt szükség van a közhatalmi beavatkozásnak annak a módjára, amely általános jelleggel, mindenkit jogosulttá vagy kötelezetté tehet. Ennek eszköze pedig a jogszabály. A környezet védelmét szolgáló jogszabályok a közösség érdekeinek érvényesítését kívánják megjeleníteni, erősíteni. A környezetjog egyik célja annak tudatosítása, hogy az ember a természet része, e közösség tagja, tevékenysége minden esetben kihat a természetes környezet állapotára, és ezért aktív vagy passzív magatartásának megtestesülésén keresztül embertársainak életfeltételeire közvetve és közvetlenül is hatást gyakorol, azaz akár akarja, akár nem, tevékenységével egyszer a környezethasználók, másszor a környezeti

teherviselők közösségébe tartozóvá válik. Ennek felismerése segíthet abban, hogy a felek olyan kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozat megtételében legyenek érdekeltek, amely a környezethasználat által közösséggé formált emberek érdekeit is figyelembe veszi, és azokat a szerződési szabadság keretének határaiként, tudomásul veszi.

Álljon itt egy példa a múltból. *Kalocsán Gemencről* szóló könyvében korabeli dokumentumok alapján Rádi József arról számol be, hogy 1938-ban a Kalocsai Érseki Uradalom egyik erdőgondnoka, Szörényi Béla egy szabadalom miatt a vadgyapot termesztésének gondolatával foglalkozott. Gondolkodása nem állt meg az abból származó haszon értékelésénél, hanem szakvéleményt kért a *Növényvédelem* című szaklaptól. Rádi tudósítása szerint „[...] *nem kapott kellő visszaigazolást, ezért lemondott a kísérletezésről.*”¹²² Környezetjogi megközelítéssel az erdőgondnok magatartása egyrészt szép példája annak, hogy miként is ölt testet az elővigyázatosság elve a gyakorlatban, másrészt, hogy a természet megóvása iránti elkötelezettségből fakadó környezeti szemlélet miként befolyásolhatja közvetlenül a magánjogi jogviszonyok sorsát. Jelen esetben valószínűsíthető, hogy szerződések megkötése maradt el, mert az egyik fél úgy döntött, hogy a cél számára még sem elfogadható.

6:61. § [*Visszterhesség véelme*]

A szerződéssel kikötött szolgáltatásért – ha a szerződésből vagy a körülményekből más nem következik – ellenszolgáltatás jár.

A visszterhesség véelme a környezetjog szennyező fizet elvének egyik megtestesítőjeként értelmezhető, amennyiben a visszteher kiterjed a környezethasználatok okozta negatív hatások megelőzésére, a hatások elhárítására, semlegesítésére is.

6:62. § [*Együtműködési és tájékoztatási kötelezettség*]

- (1) A felek kötelesek a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során együtműködni és tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről.
- (2) A fél nem hivatkozhat a tájékoztatási kötelezettség megsértésére olyan jogokkal, tényekkel és adatokkal kapcsolatban, amelyeket ismert, vagy közhiteles nyilvántartásból vagy más forrásból ismernie kellett.

¹²² RÁDI JÓZSEF: *Kalocsán Gemencről A Kalocsai Érseki Uradalom erdő- és vadgazdálkodásának története az 1700-as évek végétől 1945-ig.* Dunakeszi, PRO-INVEST Kft., 338.

- (3) Ha a szerződés létrejön, az a fél, aki az (1) bekezdésben foglalt kötelezettséget megszegi, köteles a másik fél ebből származó kárát a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint megtéríteni.
- (4) A szerződés létrejöttének elmaradásáért a feleket kártérítési kötelezettség nem terheli.
- (5) Ha a szerződés nem jön létre, az a fél, aki az (1) bekezdésben foglalt kötelezettséget a szerződéskötési tárgyalások során megszegte, köteles a másik fél ebből származó kárát a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint megtéríteni.

Az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség két környezetjogi elvhez is köthető: az együttműködés és a társadalmi részvétel elvéhez, azon belül az információhoz való joghoz. A környezetjog együttműködési elve is kötelezettségként fogalmazza meg az érintettek együttműködését, a kérdés csupán az, hogy van-e különbség az együttműködésre kötelezettek köre között. Az biztos, hogy mindkét körbe beletartoznak a szerződéses jogviszony felei, azonban az, hogy ez az együttműködési kötelezettség a szerződéses jogviszonyban másra is kiterjed-e, azon múlik, hogy maga a szerződés – valamely létszakaszában – megkívánja-e a más személyekkel való együttműködést, és ha az az egyik fél oldalán elmarad, akkor az kinek az érdekét sérti. Ezen múlik ugyanis, hogy az együttműködési kötelezettség elmaradása a szerződéses felek szerződésen belüli vagy külső jogviszonyát érinti. A felek belső viszonyát a harmadik személyekkel való együttműködés elmaradása akkor befolyásolja, ha azzal az együttműködést elmulasztó fél a másik fél szerződéses érdekeit közvetlenül sérti.

Az együttműködési és a tájékoztatási kötelezettség között szoros kapcsolat van. Ha a szerződéshez a feleken kívül harmadik személyekkel – például a környezethasználat okozta potenciális környezeti teherviselőkkel – is szükséges az együttműködés, akkor az a felek egymás közötti kapcsolatában általában tájékoztatási kötelezettség formájában is megjelenik. A tájékoztatás a környezetjogban jogosultság, szemben a szerződéses jog kötelezettségével. A kettő között azonban emiatt lényegi különbség nincsen, hiszen az érem két oldaláról van csupán szó. A környezetjog annak a félnek az oldaláról közelíti meg a kérdést, akinek a tájékoztatás szól, míg a szerződéses jog annak az oldaláról, aki azt adja. Ebből pedig az következik, hogy amikor az együttműködési kötelezettség tájékoztatási kötelezettséggé alakul át, akkor az a másik fél számára tájékoztatáshoz való jogként jelenik meg. A szerződéses tájékoztatási kötelezettség a környezetjog tájékoztatáshoz való jogán belül az aktív információhoz való joghoz hasonló, hiszen az teszi kötelezővé, hogy az információ tudója azt továbbadja. A Ptk. e kötelezettséget leszűkíti azzal, hogy a tájékoztatási kötelezettség megsértésére való hivatkozást bizonyos körben kizárja. A korlátozás,

mintegy a körültekintés, kellő gondosság, felelős magatartás általános elvárását fogalmazza meg minden szerződő féllel szemben. A szűkítés kapcsán a környezetjog passzív információhoz való joga köthető, ami bizonyos kör számára kötelezettségként fogalmazza meg az információ átadását, ha azt kérik. A Ptk. szűkítése tehát ezért a passzív jogosultságnak való érvényszerzést ösztönzi. E jogosultság azonban a Ptk.-nál korlátozottabb mértékű, hiszen a *más forrás* szófordulat általánosabb, mint amit a környezeti információhoz jutás forrásaként a környezetjog azonosít.

Az azonosságok ellenére a két tájékoztatási kötelezettség között lényeges különbségként értékelhető az együttműködés és a tájékoztatás célja. A Ptk. a szerződést helyezi középpontba, míg a környezetjog a környezet védelmét. Emiatt a Ptk. korlátozása környezetjogi szempontból kedvezőtlen is lehet, ha a környezettel kapcsolatos kötelezettségekről az egyik fél azért nem tájékoztatja a másik felet, mert azokat más forrásból megismerhette volna, vagy elvárható lett volna tőle, hogy megismerje. És itt egy pillanatra ismét álljunk meg. A Ptk. a tájékoztatási kötelezettség megsértésére való hivatkozást jogok, tények és adatok vonatkozásában korlátozza. Felmerül a kérdés, vajon a környezetjogi kötelezettségek e körbe tartoznak-e. Például egy kármentesítési kötelezettség tekinthető-e jognak, és ha igen, akkor kinek a joga. A kármentesítést elrendelő hatóságé? Vagy esetleg tény, adat? A környezeti információs kötelezettség adott környezethasználatra, a környezet állapotára, a hatásokra terjed ki. Ezen információk alapján lehet eldönteni, hogy szükség van-e emberi beavatkozásra, és ha igen, akkor mire. A Ptk. együttműködési és tájékoztatási kötelezettség teljesítését a szerződés szempontjából értékeli, így ha a környezeti elemekkel kapcsolatos információ a szerződéses kapcsolatban érdektelen, akkor azok elmaradása is az lesz, miközben lehet, hogy a későbbiekben egy másik magánjogi jogviszonyban pont az elmaradt tájékoztatás segíthetné az adott fél érdekérvényesítését. Környezetjogi szempontból ezért kívánatos lenne, ha a magánjogban is megjelenne és a bírói gyakorlat elismerné a tájékoztatási kötelezettség környezetjogi elveknek megfelelő értelmezését is, ami a szerződő fél passzív információhoz való jogát jelentené akkor is, ha a tájékoztatásnak nincs magára a szerződésre kiható jogkövetkezménye. Ezzel a bíróság nem tenne mást, csupán elfogadná azt, hogy a felek számára a szerződést kötő fél egy másik jogviszony szempontjából a szükséges információ forrásának minősül.¹²³ Az Alkotmánybíróság a tájékoztatási kötelezettség tartalmának értelmezését

¹²³ Vö. A Kúria Pfv.21.586/2015/4. számú ítéletét és az alaptörvény-ellenesség vizsgálata során keletkezett, az MTA, a NAIH, és a jövő nemzedékek szószólójának véleményét, amik elérhetőek az Alkotmánybíróság honlapján a 3376/2018. (XII. 5.) AB végzéshez kapcsolódóan.

nem alkotmányossági kérdésnek, hanem törvényességi kérdésnek tekinti, ebből pedig az következik, hogy nyitva áll az út a fenti bírói jogértelmezés előtt.

6:63. § *[A szerződés létrejötte és tartalma]*

- (1) A szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre.
- (2) A szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges és a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. A lényegesnek minősített kérdésben való megállapodás akkor feltétele a szerződés létrejöttének, ha a fél egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy az adott kérdésben való megállapodás hiányában a szerződést nem kívánja megkötni.
- (3) Ha a szerződés létrejött, de a felek az ellenszolgáltatás mértékét nem határozták meg egyértelműen, vagy ellenszolgáltatásként piaci árat kötöttek ki, a teljesítési helynek megfelelő piacon a teljesítési időben kialakult középárat kell megfizetni.
- (4) Nem kell a feleknek megállapodniuk olyan kérdésben, amelyet jogszabály rendez.
- (5) A szerződés tartalmává válik minden szokás, amelynek alkalmazásában a felek korábbi üzleti kapcsolatukban megegyeztek, és minden gyakorlat, amelyet egymás között kialakítottak. A szerződés tartalmává válik továbbá minden, az adott üzletágban a hasonló jellegű szerződés alanyai által széles körben ismert és rendszeresen alkalmazott szokás, kivéve, ha annak alkalmazása a felek között – korábbi kapcsolatukra is figyelemmel – indokolatlan volna.

A szerződés létrejöttére vonatkozó szabályok lehetővé teszik a környezetudatos szemlélet elterjedését, amennyiben azt legalább az egyik szerződő fél lényeges kérdésnek minősíti. A Ptk. előírása, mely szerint a félnek egyértelműen ki kell fejeznie azt, ha valamely kérdést lényegesnek tekint, a környezeti értékek védelme szempontjából kedvezőnek tekinthető két okból is. Egyrészt az, akinek számára ez fontos, kénytelen átgondolni, és saját magának is megfogalmazni, hogy mi is az, amit lényegesnek tart. Másrészt azzal, hogy megfogalmazza, hozzájárul a környezetünket tiszteletben tartó szellemiség elterjesztéséhez. A másik felet ugyanis arra kényszeríti, hogy a kérdést ő is átgondolja. Mindennek több kedvező eredménye is lehet. A legjelentősebb talán az, hogy a szerződésekben természetessé válhat az ilyen típusú tartalmi elemek megjelenése, nemcsak az azonos szemléletű személyek között, hanem azok között is, akik egyébként nem is gondoltak rá, de elfogadhatónak tartják.

A felek szerződéses kapcsolatában környezetjogi jelentőséggel is bírhat, hogy a jogszabályban rendezett kérdésekről külön nem kell megállapodni, hiszen azok automatikusan a szerződés tartalmi követelményévé válnak. Ez egyben

azt is jelenti, hogy ha a szerződés tartalmára vonatkozóan közjogi kötelezettség is megfogalmazódott, akkor ez a kötelezettség a szerződés szempontjából is értékelhetővé válik, amennyiben úgy tekintünk rá, mint a jogszabály által meghatározott kérdésre. A feleknek a szerződésben meg kell egyezniük a szolgáltatásról és az ellenszolgáltatásról, ki, mit, mikor, hol és hogyan teljesít. Számos olyan környezetjogi szabály van, amelyek ezekre vonatkozó kötelezettséget határoznak meg. A védett fajok fennmaradási feltételeinek megőrzése érdekében a jogszabályok időkorlátokat határoznak meg arra vonatkozóan, hogy mikor és milyen tevékenységet lehet elvégezni. A madarak fészekrakási időszakában például nem lehet a fákat kivágni, vagy azokat visszavágni. A Ptk. alapján ez az időkorlát nemcsak a hatóság és a fát kivágó kapcsolatát határozza meg, hanem a szerződéses viszonyt is automatikusan részévé kellene válnia. Azaz olyan szerződést nem lehetne kötni, ami ezen korlátokat figyelembe nem vevő teljesítési időhöz köti a munka befejezését.

A Ptk. szokást megerősítő rendelkezése egyszerűen lehet kedvező és kedvezőtlen. Mindenképpen kedvező, ha adott társadalom értékékként kezeli a környezeti elemeket, az elemek rendszerét és az általuk nyújtott szolgáltatásokat. Erről már volt szó a jóhiszeműség és tisztesség elvének tárgyalásakor (1:3. §). Kedvezőtlen ugyanakkor, ha ezek a szokások úgy alakultak ki, hogy e kérdéseket figyelmen kívül hagyták, és a negatív hatásokból fakadó költségek externális költségként a társadalmat terhelik. Vajon a bíróságok befolyásolhatják-e ez utóbbi szokások megváltozását, előmozdíthatják-e megváltozásukat? Ez azon múlik, hogy a bíróság többek között miként tesz eleget annak az alaptörvényi kötelezettségének, hogy a jogszabályokat az Alaptörvénnyel összhangban kell értelmezni. Bár a bírói útról szóló Ptk. rendelkezéshez (1:6. §) fűzött megjegyzéseket itt is érvényesnek tartjuk, nem feledkezhetünk meg azonban arról a tényről, hogy a bíróság keze is kötött, mert egy szokásról értékítéletet csak akkor fogalmazhat meg, ha azt az előtte folyó per eldöntése megkívánja. Ha nincsen olyan személy, aki a szokásokat megkérdőjelezné, akkor a bíróságok nem tudnak részt venni azok megváltoztatásában. Ezzel szemben fontos szerepet játszhatnak benne, ha a felek között az alkalmazandó szokások vitássá válnak.

6:64. § [Ajánlati kötöttség]

- (1) Aki szerződés megkötésére irányuló szándékát egyértelműen kifejező és a lényeges kérdésekre kiterjedő jognyilatkozatot tesz, nyilatkozatához kötve marad. Az ajánlattevő kötöttségének idejét meghatározhatja.
- (2) Az ajánlati kötöttség ideje az ajánlat hatályossá válásával veszi kezdetét.

6:65. § [*Az ajánlati kötöttség megszűnése*]

- (1) Ha az ajánlattevő kötöttségének idejét nem határozza meg, az ajánlati kötöttség megszűnik
 - a) jelenlevők között tett ajánlat esetén, ha a másik fél az ajánlatot késedelem nélkül el nem fogadja;
 - b) távollevők között tett ajánlat esetén annak az időnek az elteltével, amelyen belül az ajánlattevő – az ajánlatban megjelölt szolgáltatás jellegére és az ajánlat megtételének módjára tekintettel – a válasz megérkezését rendes körülmények között várhatta;
 - c) a másik fél általi visszautasítással.
- (2) Megszűnik az ajánlati kötöttség, ha az ajánlattevő ajánlatát a másik fél elfogadó jognyilatkozatának elküldését megelőzően a másik félhez intézett jognyilatkozatával visszavonja.
- (3) Az írásbeli ajánlat írásban vonható vissza.
- (4) A hatályossá vált ajánlat nem vonható vissza, ha az ajánlat tartalmazza, hogy visszavonhatatlan, vagy az ajánlat az elfogadásra határidőt állapít meg.

6:66. § [*Az ajánlat elfogadása*]

Az ajánlatot az azzal való egyetértést kifejező jognyilatkozattal lehet elfogadni.

6:67. § [*Új ajánlat, módosított elfogadás*]

- (1) Az ajánlattól lényeges kérdésben eltérő tartalmú elfogadást új ajánlatnak kell tekinteni.
- (2) Az ajánlattal való egyetértést kifejező jognyilatkozat elfogadásnak minősül akkor is, ha lényeges kérdésnek nem minősülő, azt nem érintő kiegészítő vagy eltérő feltételt tartalmaz. A kiegészítő vagy eltérő feltételek ebben az esetben a szerződés részévé válnak, kivéve, ha
 - a) az ajánlat az elfogadás lehetőségét kifejezetten az ajánlatban szereplő feltételekre korlátozta; vagy
 - b) az ajánlattevő késedelem nélkül tiltakozik a kiegészítő vagy eltérő feltételekkel szemben.
- (3) Ha a szerződést nem írásban kötötték meg, és azt az egyik fél a szerződéskötést követően késedelem nélkül lényegesnek nem minősülő feltételekkel kiegészítve vagy módosítva írásba foglalja, és megküldi a másik félnek, e feltételek a szerződés tartalmává válnak, ha a másik fél azok ellen késedelem nélkül nem tiltakozik.

6:68. § [*Késedelmes elfogadás*]

- (1) Késedelmesen megtett elfogadó jognyilatkozat esetén a szerződés nem jön létre.
- (2) Az elfogadó jognyilatkozat késedelmes megtétele ellenére létrejön a szerződés, ha az ajánlattevő erről késedelem nélkül tájékoztatja az elfogadó felet.

- (3) Az időben elküldött, de az ajánlattevőhöz elkéssetten érkezett elfogadó jognyilatkozat esetén létrejön a szerződés, ha a jognyilatkozatot olyan módon tették, hogy rendes körülmények szerinti továbbítás esetén kellő időben megérkezett volna az ajánlattevőhöz, kivéve, ha az ajánlattevő késedelem nélkül tájékoztatja az elfogadó felet arról, hogy jognyilatkozata késve érkezett, és ezért azt nem tekinti hatályosnak. A szerződés ebben az esetben akkor jön létre, amikor az elfogadó jognyilatkozat rendes körülmények szerinti továbbítás esetén megérkezett volna az ajánlattevőhöz.

Az ajánlat kulcsszerepet tölt be abban, hogy a szerződés milyen hatással lehet a környezetre. Az, hogy a felek számára mik azok a kérdések, amelyek lényegesek, már az ajánlat megküldésekor, illetve az arra adott válaszból kiderül. Az ajánlathoz kötöttség, illetve az ajánlatra adott válasz jogkövetkezményei megerősíthetik a pozitív változásokat, ugyanakkor ellenkező hatást is kiválthatnak, ha a különböző szemléletű személyek közül a természetes környezet értékeit védeni kívánó fél hallgat, ahelyett, hogy érdekeit érvényesítené a jognyilatkozatokon keresztül. A Ptk. ajánlatokra vonatkozó rendelkezései egészen egyértelművé teszik, hogy a magánautonómia védelme a megnyilvánuló akarat védelmét jelenti. A szerződések akarategyezségből fakadnak, ezért a szerződés létrejöttéhez vezető folyamatban a felek magatartása akaratuk kifejeződése. Amikor a társadalmi szereplők ahhoz szoktak hozzá, hogy a szerződéses kapcsolataikra kevés hatással lehetnek, akkor jognyilatkozataiknak sem tulajdonítanak jelentőséget. Ehhez még hozzáadódik az is, hogy a környezetjoghoz tartozó szabályok között túlsúlyban vannak a közigazgatási szabályok, ezért az az érzés, hogy e kérdéskörrel magánjogi viszonyaikban nem kell foglalkozni, meglehetősen erős. Jellemző, hogy az állampolgárok a közhatalmi szereplőkre bízzák környezeti érdekeik védelmét, és nem tudatosodik bennük az, hogy akaratuk érvényesítéséért saját maguk is tehetnek.

A felek közötti mellérendeltségi viszonyt szabályzó Ptk. feltételezi, hogy a felek tisztában vannak akaratukkal, azt képesek is kifejezni, és magatartásukat azzal összhangba hozni. Ezért azok, akik a közhatalmi szereplők által biztosított védelemre tekintettel akaratukat nem fogalmazzák meg, elmulasztják környezeti érdekeik magánjogi érvényesítését, sőt, hozzájárulnak ahhoz, hogy elmaradjon vagy késlekedjen a környezeti szempont általánossá válása a magánjogi viszonyokban. Ahogy ezt az elvárható magatartás elvénél (1:4. §) már kifejtettük, az egyén hallgatása a meglévő normák elfogadását jelenti. Az ajánlat tartalmának elfogadása is e folyamat része. Ugyanis, ha már az ajánlatoknál jelezzük, hogy környezetünkhöz milyen a viszonyunk – akár az ajánlat megfogalmazásakor, akár az arra adott válaszban –, akkor ezzel részesévé válhatunk a környezeti

szempontok magánjogi viszonyokba való integrációjának. Ha ezzel a lehetőséggel nem élünk, akkor akarva- akaratlanul amellet tesszük le a voksunkat, hogy a magánautonómia szerződéses megnyilvánulása nem terjed ki a környezeti érdekek védelmére, mert az a közhatalmi szereplők kompetenciája alá tartozik. E kettősség negatív hatása, ha a két mérce között eltérés van, hiszen a környezet szempontjából teljesen lényegtelen, hogy az állapotát befolyásoló emberi magatartásra a közjog vagy a magánjog szabályai vonatkoznak.

6:71. § *[Szerződéskötési kötelezettség jogszabály alapján]*

- (1) Ha jogszabály szerződéskötési kötelezettséget ír elő, és a felek a szerződést nem kötik meg, a bíróság a szerződést létrehozhatja, és annak tartalmát meghatározhatja.
- (2) A jogosult a szükséges adatok közlésével és a szükséges okiratok megküldésével ajánlattételre felhívhatja azt, akit szerződéskötési kötelezettség terhel. A kötelezettnek a felhívás hatályossá válásától számított harminc napon belül kell az ajánlatát megtennie.
- (3) Ha az ajánlattételi felhívás nem tartalmazza az ajánlattételhez szükséges adatokat vagy okiratokat, a kötelezett a felhívás hatályossá válásától számított tizenöt napon belül köteles kérni azok pótlását. Ebben az esetben az ajánlattételi határidő a hiányok pótlásától kezdődik.
- (4) A szerződés megkötése akkor tagadható meg, ha a kötelezett bizonyítja, hogy a szerződés teljesítésére nem lenne képes, vagy a szerződéstől való elállásnak vagy felmondásnak lenne helye.

A környezetjogi eszközök közé tartozhat a szerződéskötési kötelezettség. Bár ez azt határozza meg, hogy kik lesznek azok, akik szerződést kötnek, a környezetjog ezzel az eszközzel akkor él, ha valamilyen környezetvédelmi célt kíván elérni vele, és ezért nem mindegy, hogy adott szerződést megkötik-e a felek vagy sem. Szerződés megkötését ugyanis általánosságban nem lehet előírni, mindig meg kell határozni valamilyen módon azt a körülményt, ami a szerződéskötési kötelezettség előírását indokolja. Természetesnek tartjuk, hogy minden autótulajdonosnak gépjármű-felelősségbiztosítást kell kötnie, és az autótulajdonos nem teheti meg, hogy nem keres magának biztosítót, olyat, akinek biztosítási feltételeit megfelelőnek találja. A cél egyértelmű, a kockázati közösség létrehozása.

A környezetjog területén a szerződési kötelezettség mindig környezetvédelmi cél elérését szolgálja. A szerződési kötelezettségre vonatkozó Ptk. szabályok a szerződés lényegi elemét jelentő szabadságot csak részben korlátozzák, a feleket kívánja összehozni, miközben rájuk bízva a szerződés tartalmának meghatározását. Erre utalnak az ajánlattételre vonatkozó rendelkezések. Ahogy már említettük, lehetnek olyan közszolgáltatások, ahol a szerződési kötelezettség

mindkét felet terheli, és a kapcsolatuk lényegi elemeit is jogszabály határozza meg. Azoknál a jogviszonyoknál az ajánlattételre vonatkozó rendelkezések értelmezhetetlenek. Az ilyen közszolgáltatásoknál a szerződéstől való elzárkózás okaként megjelenő alkalmasságról sem a kötelezettség terheltje dönt, mert már maga a kötelezetté válás folyamata is szabályozott, és kötelezetté, azaz közszolgáltatóvá csak az válhat, aki a nyújtandó szolgáltatásra való alkalmasságát a kiválasztási eljárás során bizonyította, vagy a kiválasztás alapjául szolgáló feltételeket képes volt teljesíteni. Ha valaki a teljesítésre alkalmatlanná válna, akkor azonnal belépne helyébe egy másik közszolgáltató, akinek alkalmasságához már kétség nem férhet. Mindezeket annak igazolásaként értékelhetjük, hogy azok a közszolgáltatások nem tekinthetők szerződésnek, csupán sajátos kötelmi jogviszonynak.

6:74. § *[Felhívás ajánlattételre versenyeztetési eljárásban]*

- (1) Ha a fél olyan ajánlati felhívást tesz, amelyben több személytől kéri ajánlat benyújtását, azzal, hogy a beérkezett ajánlatok közül a felhívásban foglaltaknak megfelelő, legkedvezőbb ajánlatot benyújtó ajánlattevővel köti meg a szerződést, a felhívást tevő felet szerződéskötési kötelezettség terheli.
- (2) A felhívást tevő fél a felhívásban foglaltaknak megfelelő, legkedvezőbb ajánlatot benyújtó ajánlattevővel szemben a szerződés megkötését akkor tagadhatja meg, ha a felhívásban ezt a jogot kikötötte.
- (3) A felhívást tevő fél a felhívásban megjelölt határidő lejártáig felhívását visszavonhatja.

6:75. § *[Ajánlati kötöttség versenyeztetési eljárásban]*

- (1) Az ajánlati kötöttség a felhívásban megjelölt határidő lejártával kezdődik. Az ajánlattevő ajánlatát e határidő lejártáig módosíthatja vagy visszavonhatja.
- (2) Az ajánlattevő a felhívásban meghatározott eredményhirdetési időpontot követő harminc napig marad kötve ajánlatához.
- (3) Ha az ajánlattevő az ajánlattétel során biztosítékot adott, és ajánlatát az ajánlati kötöttség ideje alatt visszavonja, a letett biztosítékot elveszti; egyébként a biztosíték a versenyeztetés lezárása után visszajár.

6:76. § *[Árra vonatkozó versenyeztetési eljárás]*

- (1) Ha a versenyeztetési eljárás kizárólag az ellenszolgáltatás mértékére vonatkozik és az ajánlattevők egymás ajánlatát ismerve tesznek ajánlatot, a szerződés a nyertes kihirdetésével az elért áron létrejön.
- (2) Az ajánlat hatálya megszűnik, ha más ajánlattevő kedvezőbb árat ajánl, vagy ha a versenyeztetési eljárás nyertes kihirdetése nélkül fejeződik be.

A versenyeztetési eljárás és a környezetjog kapcsolata nem ellentmondásmentes, segítheti és akadályozhatja is a környezeti célok elérését. A felhívást megfogalmazó már a felhívás tartalmán keresztül képes jelezni, hogy a környezeti szempontokat értékeli-e, és ha igen, miként válik a legkedvezőbb megoldás kiválasztásának részévé. Ehhez számos olyan fogalmat hívhatunk segítségül, amelyek környezetjogi fogalomként, vagy a környezetvédelem terén váltak ismertté. A környezetjogi engedélyezési eljárások ismert fogalma, a legjobb elérhető technika, arra utal, hogy az adott tevékenységet a legkisebb környezeti terhelés és negatív hatás mellett végzik majd, folyamatosan igazodva az újabb tudományos eredményekhez. A *környezetbarát* jelző termékek vagy szolgáltatások előtt arra utal, hogy versenytársaikhoz képest környezeti hatásuk kisebb. Vannak olyan fogalmak, amelyeknek nincs köze a közigazgatáshoz, a környezetvédők azért találták ki, hogy legyen valami kapaszkodó, viszonyítási pont, ami segíti az egyes magatartások közötti összehasonlítást. Ezek közé tartoznak a *lábnyomok*. A lábnyomok közül az első az ökológiai lábnyom volt annak kifejezésére, hogy mindennapi életünk során mennyire terheljük meg természetes környezetünket, földhektárban kifejezve mekkora területre lenne szükség ahhoz, hogy mindennapi igényeinket fedezni tudjuk.¹²⁴ Szemben az egyedülálló, a világ végére elvivő mesebeli hétmérföldes csizma lábnyomával, az ökológiai lábnyom nem hét mérföldenként hagy egy-egy lábnyomot, hanem hektárokból mérhető lábnyomokkal jelzi az adott személy fogyasztási szokásait. A lábnyomát mindenki gyorsan megtudhatja, ha kitölti az interneten elérhető programot, s az máris kiszámítja, hogy hány hektár területet vesz igénybe.¹²⁵ Ma már többféle lábnyom van – vízlábnyom, szénlábnyom –, mind valamilyen környezeti nézőpontból – így környezeti elem felhasználása, vagy szennyezőanyag-kibocsátás alapján – értékeli életünket, fogyasztási szokásainkat, azt, hogy milyen termékeket, szolgáltatásokat részesítünk előnyben. E fogalmak ismerete és használata is segíthet abban, hogy környezeti szempontból kedvező felhívást tegyünk közzé.

A *legkedvezőbb ajánlat* kifejezés mindig adott kikötés mentén végzett összehasonlítást feltételez. Az összehasonlítási kritériumok meghatározása pedig a felhívást megfogalmazó értékrendjét tükrözi. A környezeti szempontok érvényesítése nem csak a környezetre lehet kedvező hatású. Vegyük például azt az esetet, amikor munkahelyi továbbképzés idejére keressük azt, aki az étkezést biztosítani fogja. Ha a legkedvezőbb ajánlat kiválasztásának követelményeként

¹²⁴ Az ökológiai lábnyom kidolgozói: Mathis Wackernagel és William Rees.

¹²⁵ <http://www.kothalo.hu/labnyom/> (utolsó megtekintés 2019. 02. 28.)

a helyi alapanyag felhasználást írjuk elő, akkor ezzel nemcsak a szállításból fakadó környezetterhelést és üzemanyag felhasználást takarítjuk meg, hanem a helyi gazdákat is segítjük, és mi is jól járunk, mert a fazékba nem olyan alapanyagok fognak kerülni, amik jól bírják az utaztatást, hanem olyanok, amik belső tulajdonságaik miatt a legjobbak, például érettek.

A legkedvezőbb ajánlaton gyakran a legolcsóbbat szokták érteni. Környezetjogi szemszögből nem mindegy, hogy a legolcsóbb kifejezés mit takar, olyan árat, amely a környezethasználattal járó terheket az árba beépíti, vagy olyat, ami azt figyelmen kívül hagyja. E téren jelentősége van annak, hogy a környezethasználat negatív hatásait kinek kell viselnie. Ha a felhívást kérőnek, akkor egyértelműen érdekében áll a negatív hatások megelőzésének költségeit is fedező ár kiválasztása, enélkül választását más, a környezeti hatásoktól független tényezők fogják befolyásolni.

Az árverés és a környezetjog kapcsolata egyszerre pozitív és negatív. Pozitív annyiban, amennyiben az elérhető magas ár jelzés arra, hogy az adott dolog több ember számára is érték. Negatív ugyanakkor, ha a magas ár azért érhető el, mert az adott dologból már csak néhány darab van, és a magas árat csak az váltja ki. Az értéket ilyenkor nem feltétlenül a tárgy hordozza, hanem a dolog feletti hatalom kizárólagossága és egyedisége, ez az adott személyt a többiek közül kiemeli és különlegessé teszi. Akik Széchenyi Zsigmond vadászregényein nőttek fel, tudják mit jelent egy-egy faj utolsó példányát látni életben. És Szathmári Sándor regényében Gulliver és Zatomon beszélgetése is jól mutatja ezt az ellentmondást. Míg Gulliver azzal érvel, hogy a boldogság forrása az, ha nincsen mindenkinek kitüntetés, gyémántja, vagy a híres Mauritius bélyege, addig Zatomon arra hívja fel a figyelmet, hogy *„[az] éhes ember addig szenved, míg éhes, de ha jóllakott, örül, és örömét nem csökkenti az, ha mások is jóllakottak, mert a gyomrot nem mások éhsége, tehát nem a nivókülönbség fogalma, hanem a jóllakottság anyagi valósága elégíti ki.”*¹²⁶

6:77. § [Általános szerződési feltétel]

- (1) Általános szerződési feltételnek minősül az a szerződési feltétel, amelyet az alkalmazója több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatározott, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyalnak meg.
- (2) Az általános szerződési feltételt alkalmazó felet terheli annak bizonyítása, hogy a szerződési feltételt a felek egyedileg megtárgyalták.

¹²⁶ SZATHMÁRI Sándor: *Kazohinia*, ld. az irodalmi szemelvényt a 422. oldalon.

6:78. § *[Az általános szerződési feltétel szerződéses tartalomává válása]*

- (1) Az általános szerződési feltétel akkor válik a szerződés részévé, ha alkalmazója lehetővé tette, hogy a másik fél annak tartalmát a szerződéskötést megelőzően megismerje, és ha azt a másik fél elfogadta.
- (2) Külön tájékoztatni kell a másik felet arról az általános szerződési feltételről, amely lényegesen eltér a jogszabályoktól vagy a szokásos szerződési gyakorlattól, kivéve, ha megfelel a felek között kialakult gyakorlatnak. Külön tájékoztatni kell a másik felet arról az általános szerződési feltételről is, amely eltér a felek között korábban alkalmazott feltételtől.
- (3) A (2) bekezdésben leírt feltétel akkor válik a szerződés részévé, ha azt a másik fél a külön tájékoztatást követően kifejezetten elfogadta.

6:79. § *[Fogyasztóval szembeni többletkövetelés szerződéses tartalomává válása]*

Az a feltétel, amely a vállalkozást a szerződés szerinti főkötelezettsége teljesítéséért járó ellenszolgáltatáson felül további pénzbeli követelésre jogosítja, akkor válik a szerződés részévé, ha azt a fogyasztó – külön tájékoztatást követően – kifejezetten elfogadta.

6:80. § *[Szerződési feltételek ütközése]*

Ha az általános szerződési feltétel és a szerződés más feltétele egymástól eltér, az utóbbi válik a szerződés részévé.

6:81. § *[Általános szerződési feltételek ütközése]*

- (1) Ha az általános szerződési feltételekre utalással közölt ajánlatot a másik fél saját általános szerződési feltételeivel fogadja el, és az általános szerződési feltételek egymással nem ellentétesek, mindkét fél általános szerződési feltételei a szerződés részévé válnak.
- (2) Ha az általános szerződési feltételek nem lényeges kérdésben eltérnek egymástól, a szerződés létrejön, és az egymással ellent nem mondó általános szerződési feltételek válnak a szerződés részévé.
- (3) Ha az általános szerződési feltételek között a szerződés lényeges kérdésében van eltérés, a szerződés nem jön létre.

Az általános szerződési feltételek kifejezésről ma már leginkább a fogyasztókkal kötött szerződések jutnak eszünkbe, pedig a kifejezés maga csak arra utal, hogy vannak olyan szerződési feltételek, amik jellemzően adott típusú szerződésnek automatikusan részévé válnak. Környezetjogi érdekként fogalmazható meg, hogy a szerződésekben minél inkább megjelenjenek olyan szerződéses feltételek, amelyek a környezeti terhelés, igénybevétel csökkentését, a károk megelőzését szolgálják, elővigyázatosságra ösztönöznek. A Ptk. rendelkezések

alapján az általános szerződési feltételeknek három típusa van: 1. a jogszabályok végrehajtását szolgáló, 2. az általános szerződéses gyakorlatot kifejező, 3. az első kettőhöz képest új típusú feltételek. Az, hogy a környezet védelmét szolgáló feltételek melyik csoportba kerülnek, kerülhetnek, változatos lehet – a jogszabályokon túl – a magánjogi viszonyokra kialakult általában elvárhatósági mércétől függően. A Ptk. a 3. csoportba tartozó általános szerződési feltétel szerződés részévé válásához három feltétel – előzetes megismerés, elfogadás és tájékoztatás – meglétét kívánja meg. Ezért, ha a szerződéses partnerünkkel kialakított gyakorlatban nem magától értetődők az ilyen jellegű kikötések, akkor az óvatosság kifejezetten indokolt. Ha azt szeretnénk, hogy egy ilyen típusú feltétel biztosan a szerződés részévé váljon, akkor a Ptk. megfogalmazta hármas feltétel teljesítésére kiemelten kell figyelni. A Ptk. tulajdonképpen aktív tájékoztatási kötelezettséget és együttműködést vár el a felektől, ami teljes összhangban áll a környezetjogi elvekkel. Az általános szerződési feltételek használata hatékony környezetjogi eszközzé válhat a környezetjogi szemlélet magánjogi integrációjában.

6:82. § [Tájékoztatás elektronikus úton történő szerződéskötés esetén]

- (1) Elektronikus úton történő szerződéskötés esetén az elektronikus utat biztosító fél köteles a szerződéskötésre vonatkozó jognyilatkozatának megtételét megelőzően a másik felet tájékoztatni
 - a) a szerződéskötés technikai lépéseiről;
 - b) arról, hogy a megkötendő szerződés írásba foglalt szerződésnek minősül-e, az elektronikus utat biztosító fél rögzíti-e a szerződést, továbbá, hogy a szerződés utóbb hozzáférhető lesz-e;
 - c) azokról az eszközökről, amelyek az adatok elektronikus rögzítése során felmerülő hibák azonosítását és kijavítását a szerződési jognyilatkozat megtételét megelőzően biztosítják;
 - d) a szerződés nyelvéről; és
 - e) ha ilyen létezik, arról a szolgáltatási tevékenységre vonatkozó magatartási kódexről és annak elektronikus hozzáférhetőségéről, amelyet az elektronikus utat biztosító fél magára nézve kötelezőnek ismer el.
- (2) Az elektronikus utat biztosító fél köteles az általános szerződési feltételeit olyan módon hozzáférhetővé tenni, amely lehetővé teszi a másik fél számára, hogy tárolja és előhívja azokat.

6:83. § [Az adatbeviteli hibák javítása]

Az elektronikus utat biztosító fél köteles megfelelő eszközökkel biztosítani, hogy a másik fél az adatok elektronikus rögzítése során felmerülő hibákat szerződési jognyilatkozatának megtételét megelőzően kijavíthassa. Ha az elektronikus utat

biztosító fél e kötelezettségének nem tesz eleget, a másik fél szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja.

6:84. § *[Elektronikus szerződési jognyilatkozat és annak visszaigazolása]*

- (1) Az elektronikus úton tett szerződési jognyilatkozat akkor válik hatályossá, amikor az a másik fél számára hozzáférhetővé válik.
- (2) Az elektronikus utat biztosító fél köteles a másik fél szerződési jognyilatkozatának megérkezését elektronikus úton késedelem nélkül visszaigazolni. A fél mentesül az ajánlati kötöttség alól és a szerződés teljesítésére nem kötelezhető, ha a visszaigazolás a másik félhez nem érkezik meg késedelem nélkül.

6:85. § *[Az elektronikus szerződéskötési szabályok hatálya és kógeniája]*

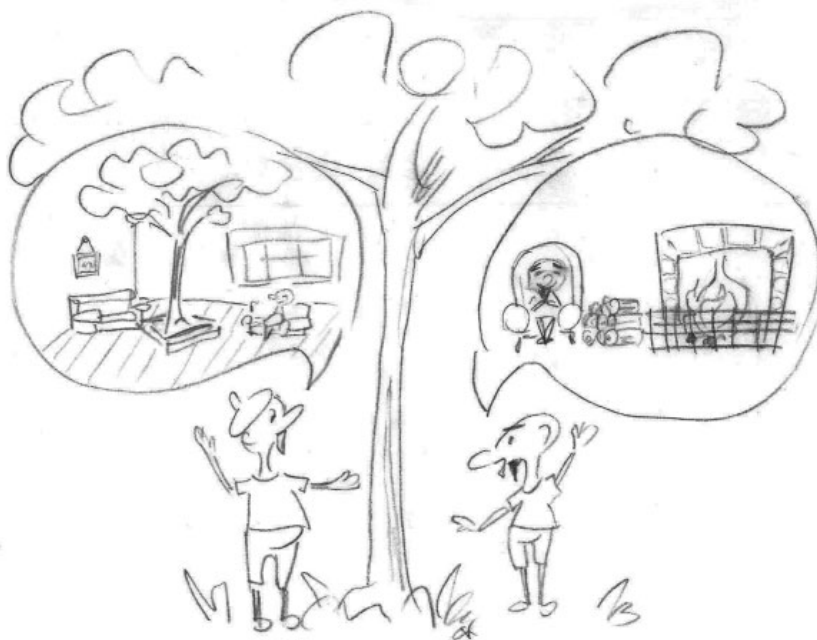
- (1) E fejezet rendelkezéseit – az elektronikus úton tett szerződési jognyilatkozat hatályossá válására vonatkozó rendelkezés kivételével – elektronikus levelezés vagy azzal egyenértékű egyéni kommunikációs eszközzel kötött szerződés esetén nem kell alkalmazni.
- (2) Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződéskötés esetén az e fejezet rendelkezéseitől eltérő megállapodás semmis.

Az elektronikus úton kötött szerződés szabályai lényegében egy virtuális boltba, bankba, közvetítő irodába, stb. való belépés és az ott való mozgás, termék vagy szolgáltatás kiválasztás és a fizetés szabályait rendezi. A jognyilatkozatról, illetve annak hatályosulásáról szóló paragrafusokhoz (6:4. §, 6:5. §) fűzött észrevételeket itt is érvényesnek tartjuk a különbséggel, hogy az elektronikus úton kötött szerződéskor a Ptk. az elektronikus utat biztosító fél kötelezettségét emeli ki, ezzel egyértelművé téve, hogy ő az, akinek virtuális boltjába beléptünk, és akinek dolga e boltba belépő személy megfelelő kiszolgálása.

6:86. § *[A szerződés értelmezése]*

- (1) Az egyes szerződési feltételeket és nyilatkozatokat a szerződés egészével összhangban kell értelmezni.
- (2) Ha az általános szerződési feltétel tartalma vagy a szerződés más, egyedileg meg nem tárgyalt feltételének tartalma a jognyilatkozat értelmezésére vonatkozó rendelkezések és az (1) bekezdésben foglalt szabály alkalmazásával nem állapítható meg egyértelműen, a feltétel alkalmazójával szerződő fél számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni. Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés esetén ezt a szabályt kell alkalmazni a szerződés bármely feltételének értelmezésére.
- (3) A (2) bekezdés nem alkalmazható a közérdekű kereset alapján indult eljárásban.

A szerződés értelmezésére vonatkozó rendelkezés kedvező jogfejlődéshez vezethet azoknak a szerződéseknek a megítélésében, amelyek megkötésében környezeti célok elérése iránti igény is megfogalmazódott. Ha valaki házat akar építtetni, és szerződésében azt a kérést fogalmazza meg, hogy a ház környezeti terhelése a lehető legkisebb legyen, akkor ez – eltérő, konkrét kikötés nélkül – kihathat már a tervezési fázisra, az építés folyamatára és azon belül a felhasználható alapanyagokra, majd a kész ház használatára is. Az a Ptk. rendelkezés, miszerint a bizonytalan feltételek esetén a szerződő fél számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni, felveti a kérdést, mi alapján kell vagy lehet eldönteni, hogy mi a kedvezőbb értelmezés. Vegyünk például egy olyan telket, ahol egy öreg, de egészséges fa áll. A felek a fa sorsában külön nem állapodnak meg, de a megrendelő kifejezett kérése a természeti környezethez való alkalmazkodás. A fa élete azon múlik, hogy olyan házat terveznek és építenek, ami a fát az épület részévé teszi, vagy úgy tekintenek rá, mint ami útban van és ki kell vágni. A két megoldás között lényeges különbség van, az első megmenti a fát, de magát az építkezést költségessé teszi, teheti, míg a második megoldás pont a fordítottja, mert a fa nélküli ház felépítése olcsóbb, és a kivágott fa anyaga hasznosítható is. Az ellentétes kimenetel ellenére mindkét megoldás tekinthető *kedvezőnek*. Ha a felek gondolkodása azonos, akkor nem lesz köztük vita, mindketten ugyanazt

fogják *kedvezőnek* tartani. Ha a dologhoz, adott esetben a fához való szubjektív viszonyulásuk különbözik, akkor a két fél helyzetértékelése más eredményhez vezethet. A szerződés értelmezésekor vizsgálni kell a szubjektív értékelések közötti különbség kifejeződését, és az alapján lehet eldönteni, hogy a fa sorsáról hozott döntés meghozatalakor vajon tényleg a *kedvező* döntés született-e meg.

6:87. § [Teljességi záradék]

- (1) Ha az írásbeli szerződés olyan kikötést tartalmaz, amely szerint az a felek közötti megállapodás valamennyi feltételét tartalmazza, az írásbeli szerződésbe nem foglalt korábbi megállapodások hatályukat veszítik.
- (2) A felek korábbi jognyilatkozatai a szerződés értelmezésénél figyelembe vehetők.

Ha a felek a szerződést teljességi záradékkal kötik meg, akkor az a környezetet érintő kérdéseket is így vagy úgy lezárja. Ha az eredmény az volt, hogy a kedvező kikötések belekerültek, akkor az annak a jele, hogy a felek kölcsönösen fontosnak tartják a környezeti szempontok érvényesítését, és valószínűsíthető, hogy e téren nem lesz közöttük vita, ami miatt a szerződés értelmezéséhez a korábbi jognyilatkozatokat kellene elővenni. Bár ekkor is felmerülhetnek vitás kérdések, ha a szerződés tartalmának eltérő értelmezése a felek pénzügyi terheit másként alakítják. A korábbi jognyilatkozatok segíthetik annak megállapítását, hogy mire vezethető vissza az eltérő értelmezés, a felek a szerződés megkötésekor nem tisztáztak valamit kellően, vagy a szerződéskötéskor meglévő tartalmi egyetértést az egyik fél azért tartja szükségszerűnek, mert a másik fél egy más értelmezéssel kibújhat a szerződés teljesítése során felismert hátrányos következmény alól.

Kedvezőtlenebb a helyzet, ha a környezetet érintő kedvező kikötések nem kerültek be a szerződésbe, bár az előkészítő folyamatban a felek tettek ilyen tartalmú szándékot megfogalmazó jognyilatkozatot, azonban a szerződés megkötésekor azokat az egyik fél akaratára elvetették. Ebben az esetben a szerződés kedvező irányú környezeti értelmezése érdekében a korábbi jognyilatkozatokra való hivatkozás már nehézségbe ütközhet, mert egy másfajta értelmezés erőltetése a felek közötti akarategyezés létét kérdőjelezheti meg.

6:88. § [Semmisség]

- (1) A semmis szerződés megkötésének időpontjától érvénytelen. A semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség; a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli.

- (2) Ha a semmis szerződés más szerződés érvényességi kellékeinek megfelel, ez utóbbi érvényes, kivéve, ha ez a felek feltehető szándékával ellentétes.
- (3) Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a szerződés semmisségére az hivatkozhat és a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogi érdeke fűződik vagy akit erre törvény feljogosít.
- (4) Közérdekben okozott sérelem megszüntetése érdekében és uzsorás szerződés esetén az ügyész keresetet indíthat a szerződés semmisségének megállapítása vagy a semmisség jogkövetkezményeinek alkalmazása iránt.

A semmisség jogintézménye akkor tekinthető környezetjogi eszköznek, ha ez a jogi érdek valamilyen módon kapcsolatba hozható a környezet védelmével. Ilyenkor környezetjogi szemszögből is kedvező a Ptk.-nak az a rendelkezése, mely szerint a semmisséget a bíróság hivatalból észleli. A semmisségre azonban nem csak a bíróság előtt lehet hivatkozni, azt mindenki megteheti, akinek ahhoz jogi érdeke fűződik. Ez nem feltétlenül a szerződő felek egyéni érdekével, hanem rajtuk kívül álló harmadik személy magánérdekével vagy a közérdekkel esik egybe. Az ügyész közérdekű keresetindítási joga e téren a környezetjog fontos eszközzé válhat, és a közösség és az egyéni érdekek közötti konfliktus egymáshoz való viszonyának alakításában az ügyész aktívan vehet részt.

A környezetjogi célok elérését az segíti, ha a környezet állapotának megőrzéséhez fűződő közérdekre tekintettel az egyéni érdekérvényesítés a közérdeken belül kap értelmet, azaz az egyéni érdek nem felülírja a közérdeket, hanem ahhoz igazodik. A kérdés, hogy mi lehet az a közérdek, ami az ügyészt feljogosítja a keresetindításra, a jogszabályokban kifejeződő érdek, vagy adott közösség érdeke is. A kettő közötti különbség jól illusztrálható a vízhez való hozzáféréssel. Van-e joga az ügyésznek fellépni azzal a szerződéssel szemben, ami hozzájárul a felszín alatti vízbázis rövid távú kimerítéséhez, mert az egyik kútból olyan mennyiségű vízzel öntöznek, ami nincs összhangban a vízutánpótlódás helyi viszonyaival? Ilyenkor ugyanis a helyi közösség tagjait hátrányosan érinti, ha a nagy vízkivételi kapacitással létesített kút üzemeltetése miatt előbb vagy utóbb elapadnának az ivóvizet is adó kutak.

Nem kétséges, hogy az ivóvíz biztosítása közérdek, de vajon megalapozhatja-e az ügyészi fellépést az egyéni érdeksérelem veszélye, vagy arra csak akkor van lehetőség, ha jogszabály is sérül, esetünkben az öntözéshez engedély nélkül létesítenek kutak, vagy az engedélytől eltérően használják. Ha az ügyész a szerződés jogszabály-ellenessége miatt lép fel, akkor azzal azt a közérdeket érvényesíti, hogy a felek a szerződéses kapcsolataikban tartsák be a jogszabályokat, függetlenül a szerződés tartalmától. Ha jogszabálysértés nem történik, akkor az esetünkben az ügyész a szerződés felein kívül álló, a szerződés teljesítéséből

fakadó következmények elviselésére kényszerülő harmadik felek érdekében lépne fel. Emiatt egy további kérdést is fel kell tenni: vajon az ügyészi fellépést csak olyan közérdek alapozhatja meg, ami magához a szerződéshez és annak feleihez kapcsolódik, vagy a szerződés hatásához kapcsolódóra is. Erre válasz az érvénytelenség példái és jogkövetkezményeiből levont következtetés alapján adható. Például a szerződés hatására kiterjedő az, ha jóerkölcsebe ütközönek tekinthető az olyan szerződés, amelyik nincs tekintettel a vízbázis többi használójára, arra, hogy a szerződés teljesítése ivóvízhez való hozzáférésüktől fosztja meg őket, s erről a felek a szerződés megkötésekor tudnak. Megjegyzendő, hogy a környezeti ügyekben a közösség tagjait érő negatív hatás harmadik személy jogos érdekévé transzformálható, és ezért a semmisségre a közösség tagja mint harmadik személy maga is hivatkozhat.¹²⁷

6:89. § [Megtámadás]

- (1) A megtámadható szerződés az eredményes megtámadás következtében megkötésének időpontjától érvénytelenné válik.
- (2) Megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az jogosult, akinek a megtámadáshoz jogi érdeke fűződik.
- (3) A megtámadási jog a szerződés megkötésétől számított egyéves határidőn belül a másik félhez intézett jognyilatkozattal vagy közvetlenül bíróság előtti érvényesítéssel gyakorolható. A szerződés megkötésétől számított egyéves határidőn belül fordulhat bírósághoz a fél, ha a szerződést a másik félhez intézett jognyilatkozattal támadta meg, és a megtámadás eredménytelen volt.
- (4) A megtámadásra jogosult a szerződésből eredő követeléssel szemben kifogás útján megtámadási jogát akkor is érvényesítheti, ha a megtámadási határidő már eltelt.
- (5) A megtámadás joga megszűnik, ha a megtámadásra jogosult a megtámadási ok ismeretében, a megtámadási határidő megnyílása után a szerződési akaratát megerősíti, vagy a megtámadás jogáról lemond.

A környezettel kapcsolatba hozható szerződések megtámadhatósága sem mindig a felek érdeke, lehet olyan harmadik személy, akinek ahhoz jogos érdeke fűződik.

6:90. § [Tévedés]

- (1) Aki a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja, ha tévedését a másik fél okozta vagy felismerhette. Lényeges körülményre vonatkozik

¹²⁷ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény.

a tévedés akkor, ha annak ismeretében a fél nem vagy más tartalommal kötötte volna meg a szerződést.

- (2) Ha a felek a szerződéskötéskor lényeges kérdésben ugyanabban a téves feltevésben voltak, a szerződést bármelyikük megtámadhatja.
- (3) Nem támadhatja meg a szerződést az, aki a tévedését felismerhette vagy a tévedés kockázatát vállalta.

6:91. § [*Megtévesztés és jogellenes fenyegetés*]

- (1) Akit a másik fél szándékos magatartásával tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, a megtévesztés hatására tett szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja.
- (2) Akit a másik fél jogellenes fenyegetéssel vett rá a szerződés megkötésére, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja.
- (3) Az (1) és a (2) bekezdésben foglalt szabályokat kell alkalmazni akkor is, ha a megtévesztés vagy jogellenes fenyegetés harmadik személy részéről történt, és erről a másik fél tudott vagy tudnia kellett.

6:92. § [*Titkos fenntartás, színlelt szerződés*]

- (1) A fél titkos fenntartása vagy rejtett indoka a szerződés érvényességét nem érinti.
- (2) A színlelt szerződés semmis; ha az más szerződést leplez, a felek jogait és kötelezettségeit a leplezett szerződés alapján kell megítélni.

6:93. § [*Akarathiba ingyenes szerződés esetén*]

Ingyenes szerződés esetén tévedés, téves feltevés vagy harmadik személy részéről történő jogellenes fenyegetés vagy megtévesztés címén a szerződést akkor is meg lehet támadni, ha e körülményeket a másik fél nem ismerhette fel.

Környezeti ügyek közé tartozó szerződések akarathibái sokféle okra vezethetők vissza. Ezek érinthetik magát a szerződő felet, azaz az adott szerződéskötésre való alkalmasságát – megfelel-e a követelményeknek, ideértve a közjogi feltételeket is –, a szerződés tárgyát, adott dolog tulajdonságát vagy a szolgáltatás jellemzőit, a kapcsolódó kötelezettségek hiányát, terjedelmét, jellegét. A tévedés ismerethiányra utal. Mivel erre hivatkozni akkor lehet, ha a szerződő fél azt nem ismerhette fel, illetve ha az azzal járó kockázatot vállalta, ezért a környezeti ügyekben kiemelt jelentőséggel bír, hogy a bíróság milyen okokat tart elfogadhatónak a hiátus magyarázataként. A felismerés ismereten alapuló képesség, ebből az következik, hogy nem elég az ismeret, a következmények megfelelő értékelésének képességére is szükség van. Az ismeretek megszerzésének ideje és módja a technológiai fejlődéssel megváltozott. Az idősebb nemzedék

tagjainak elsődleges információforrása a család, az iskola és a saját tapasztalat volt, míg a mai fiatalok életében az internet által összekötött világhálón fellelhető információ az elsődleges, ami egyúttal a saját tapasztalatot háttérbe szorította. Amikor a bíróság arról dönt, hogy a tévedésre való hivatkozás azért nem áll meg, mert a szerződő fél azt felismerhette, akkor ezzel állást foglal több kérdésben is: 1. Milyen magatartás – aktív vagy passzív – várható el a féltől az ismeret megszerzésében?, 2. Tudnia kell-e, hogy mi a különbség a központi nyilvántartások között, mit jelent a nyilvántartás előtt álló jelző: *közhiteles*? 3. Tudnia kell-e, hogy a közhiteles nyilvántartásokban nem minden adat közhiteles, hanem vannak olyan védelmet jelző adatok, amik csak tájékoztató jelleggel szerepelnek benne, mert a védelem az azt kimondó jogszabály erejéből fakad, és független a nyilvántartásban való feltüntetésétől? 4. Az internet és okostelefonok világában elvárható-e mindenkitől, hogy a közhiteles nyilvántartásokon túl az interneten elérhető információt is megszerezze? 5. Ha az így szerzett információ önmagában téves, akkor fel kell-e ismernie annak tévességét, vagy tévedése elfogadható, ha egy saját maga által szerzett téves információ az alapja a tévedésének? És itt be is zárult a kör, mert a felteendő kérdések megismétlődnek. Mindebből pedig az a következtetés vonható le, hogy a bíróság a tévedésre való hivatkozás elfogadásakor az egyén szerződéskötéskori tudását értékeli, függetlenül attól, hogy ahhoz miként jutott. Környezeti ügyekben ez nem kevesebbről, mint arról szól, hogy mi az a természetes környezetünkre vonatkozó tudás, amivel mindenkinek rendelkeznie kell. Ahogy az írásra épülő világban az írástudatlan nem mondhatja, hogy azért tévedett, mert nem tudta a szöveget elolvasni, mert az az ő dolga, hogy az olvasni tudót magával vigye.

A bíróság a tévedés értékelésekor a környezetjogi elvek érvényesüléséről, érvényesíthetőségéről is véleményt formál. Az elővigyázatosság és a megelőzés elve alapján a szerződő felektől aktív magatartást várhatunk el nemcsak a környezet állapotára, a környezeti elemekre vonatkozó ismeretek megszerzését, hanem a szerződés hatására vonatkozókat is. A szennyező fizet elve magában foglalja az ezzel járó költségek fedezetét is. A bíróság által meghúzott zsinórmérték ezért közvetlenül befolyásolja azt, hogy az egyén miként készül föl adott szerződés megkötésére. Ugyanez elmondható a kockázat vállalásával kapcsolatban is. Ha a bíróság a „felismerhette” kifejezés mögöttes tartalmát mint magas szintű tudást alakítja ki, akkor az a kockázatvállalásra is hatással van. Környezeti ügyekben a kockázat vállalása a szerződést kötő fél bizakodását fejezi ki abban, hogy a szerződésnek nem lesz olyan negatív hatása a környezetre, ami saját érdekeit sértené. Az elővigyázatosság és megelőzés elve a kockázatkerülő magatartást támogatja. Míg a pénzügyi világban a magas kockázatú befektetések elfogadottak, addig

a környezetjog a magas kockázatok elkerülésére ösztönöz, a potenciális károk súlya miatt. A bíróság döntése e két eltérő irányú magatartás közötti egyensúly megteremtésében játszik fontos szerepet. Környezetjogi szempontból az lenne kedvező, ha a környezet állapotát érintő szerződéseknél a kockázatvállalásra mindig csak az elővigyázatosság és megelőzés elveinek érvényesülése mellett kerülhetne sor, és ezt a gyakorlatot a bírósági döntések is megerősítenék.

6:91. § [*Megtévesztés és jogellenes fenyegetés*]

- (1) Akit a másik fél szándékos magatartásával tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, a megtévesztés hatására tett szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja.
- (2) Akit a másik fél jogellenes fenyegetéssel vett rá a szerződés megkötésére, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja.
- (3) Az (1) és a (2) bekezdésben foglalt szabályokat kell alkalmazni akkor is, ha a megtévesztés vagy jogellenes fenyegetés harmadik személy részéről történt, és erről a másik fél tudott vagy tudnia kellett.

A megtévesztés nem választható el a tévedéstől. Csak azt lehet megtéveszteni, aki a szükséges ismerettel nem rendelkezik. A megtévesztésre való hivatkozás értékelésekor arról döntenek, hogy az egyén tévedése elfogadható-e. Vegyünk például egy Natura 2000 területet, aminek a művelési ága az ingatlan-nyilvántartás szerint szántó, azonban a védettségéből fakadóan gyep, és a védettséghez tartozóan csak gyepként lehet művelni, szántóként nem. Az ingatlant tulajdonosa azért akarja eladni, mert ő már tudja, hogy csak gyepként művelhető, és ezért meg akar szabadulni tőle. Talál egy vevőt, aki szántót akar. Az ingatlant a felek megnézik, az eladó arról tájékoztatja a vevőt, hogy az utóbbi időben nem használta szántóként, és az ingatlan-nyilvántartási adatok alapján megkötik a szerződést. Ha elvárjuk a vevőtől, hogy utánajárjon annak, vajon része-e az ingatlan a Natura 2000 hálózatnak és milyen művelési kötelezettségek járulnak hozzá, akkor a vevőt nem lehet megtéveszteni. Ha a bíróság ilyen esetben nem fogadja el a megtévesztést, akkor ezzel azt erősíti meg, hogy a természetvédelmi kötelezettségek az ingatlan lényegi tulajdonságának tekintendők, és mindenkítől, aki ingatlant vásárol elvárható, hogy ezt a minőséget ellenőrizze. Ha a tévedésre vonatkozó zsinórmérték magas, akkor a megtévesztésre vonatkozó is az lesz. Ez fordítva is igaz. Az államnak komoly szerepe van abban, hogy az Alaptörvény P) cikkének hatálya alá tartozó nemzet közös örökségével kapcsolatos tévedések és megtévesztések elkerülhetők legyenek. A könnyen elérhető, jól kezelhető és megfelelő tartalmú adatbázisok hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a felekkel szembeni ismereti elvárás magas szintű legyen.

6:92. § *[Titkos fenntartás, színlelt szerződés]*

- (1) A fél titkos fenntartása vagy rejtett indoka a szerződés érvényességét nem érinti.
- (2) A színlelt szerződés semmis; ha az más szerződést leplez, a felek jogait és kötelezettségeit a leplezett szerződés alapján kell megítélni.

A Ptk.-nak e semmisségre vonatkozó szabálya hozzájárulhat ahhoz, hogy a felek a környezet védelmét szolgáló kötelezettségek megkerülésére ne keressenek szerződéses megoldásokat.

6:94. § *[A szerződés alaki hibájának orvoslása]*

- (1) Az alakiság megsértése miatt semmis szerződés a teljesítés elfogadásával a teljesített rész erejéig érvényessé válik. Ha jogszabály közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalást ír elő, vagy a szerződés ingatlan tulajdonjogának átruházására irányul, a teljesítés a kötelező alakiság mellőzése miatti érvénytelenséget nem orvosolja.
- (2) A szerződésnek a kötelező alakiság mellőzésével történt módosítása, megszüntetése vagy felbontása is érvényes, ha az annak megfelelő tényleges állapot a felek egyező akaratából létrejött. Ha jogszabály közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalást ír elő, vagy a szerződés ingatlan tulajdonjogának átruházására irányul, a szerződésnek a kötelező alakiság mellőzésével történt módosítása, megszüntetése vagy felbontása abban az esetben is semmis, ha az annak megfelelő tényleges állapot a felek egyező akaratából létrejött.

A környezetvédelmi célú kötelezettségek sokfélék és a szerződéseket is különbözőképpen érinthetik. Az ingatlanhoz, vagy a védett, illetve a veszélyes tulajdonságokkal rendelkező ingó dolgokhoz kapcsolódó kötelezettségek teljesítését az írásba foglalás segíti, ezért a szerződések alaki formája is gyakran kötött. Ugyanakkor a kötelezően igénybe veendő közszolgáltatások esetén – ahol mindkét fél kötelezett – az alakiság háttérbe szorul, mert a teljesítési kötelezettség nem a szerződésből fakad, ami miatt az alakiságnak jelentősége lehet, hanem magából a jogszabályból. A Ptk. erre az esetre nem tér ki. Ezt is annak jeleként értékelhetjük, hogy az ilyen típusú jogviszonyok a kötelmi jog körébe tartoznak ugyan, de nem tekinthetők szerződésnek, hiszen a felek akaratának a köztük lévő kapcsolat alakításában nincs szerepe, vagy csak egészen szűk körben megengedett.

6:95. § [*Tilos szerződés*]

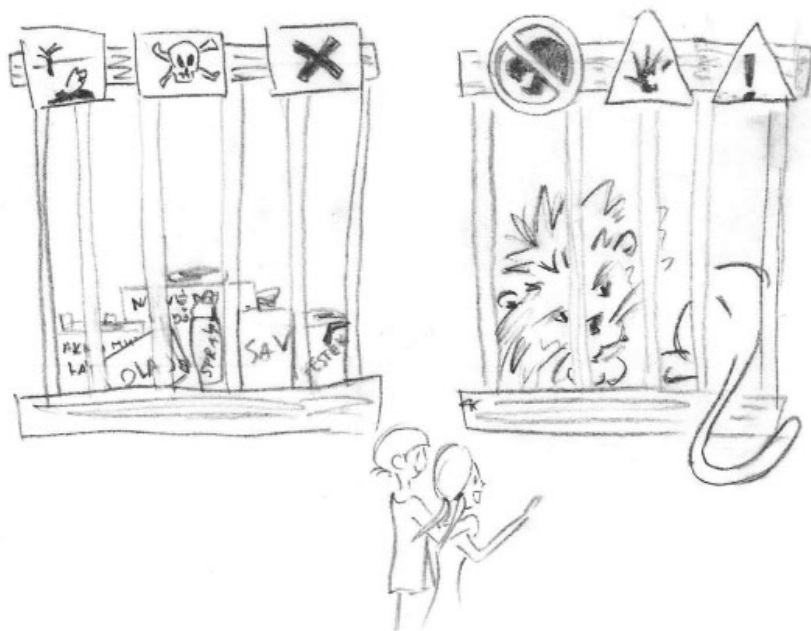
Semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz. Más jogkövetkezmény mellett is semmis a szerződés akkor, ha a jogszabály ezt külön kimondja, vagy ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása.

Kifejezetten környezetjogi eszközként értékelhető a Ptk. tilos szerződésre vonatkozó szabálya. Tekintettel arra, hogy a környezetvédelmi elvárások gyakran fogalmazódnak meg jogszabályokban, ezért a semmisségi rendelkezés erősítheti e szabályok betartását. Amikor a környezetjogi szabályozás célja, hogy csak olyanhoz kerülhessenek védett vagy veszélyes dolgok, akik megfelelő szakmai ismerettel rendelkeznek, és/vagy akik megteremtették a védelemhez, illetve a veszély elhárításához szükséges feltételeket, akkor a Ptk. rendelkezése alapján az ezt figyelmen kívül hagyó szerződések semmiek. Az egyéni magatartásokat a közjog az egyén és a közhatalmi szereplő, míg a magánjog a felek egymás közötti viszonylatában rendezi. A környezetvédelmi célú rendelkezések jogszabályi megjelenítésének célja, hogy az a magatartások kereteit mindenkire vonatkoztatva határozza meg. E keretből egyszerre fakadnak kötelezettségek és jogok. A kötelezettségek a környezethasználók lehetőségeit szorítják korlátok közé, ezzel védve a környezeti teherviselők jogait. A Ptk. rendelkezése, mely semmissé nyilvánítja azt a szerződés, amelynek célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása, azt segíti, hogy a környezethasználók és a környezeti teherviselők egymás közötti viszonyát rendező jogszabályokat ne lehessen szerződéses jogviszonnyal megkerülni, kijátszani, azaz a környezeti teherviselők jogát ne lehessen semmibe venni, illetve az állami fellépéstől, annak hatékonyságától függővé tenni.¹²⁸

Ennek jelentőségére példaként nézzük meg a veszélyes hulladékokat. Ezek tárolása a tárolást vállalótól komoly felkészültséget kíván meg, a közjogi szabályok szigorúak, a tevékenységet a hatóság köteles ellenőrizni, veszélyes hulladékot csak engedély birtokában lehet tárolni. Mindezek a szabályok azt a célt szolgálják, hogy csak olyan személyhez kerülhessen hulladék, aki képes a veszélyes tulajdonságokat kezelni. A hulladék magánjogi szerződések teljesítésével kerül a tárolóba. A tapasztalat az, hogy gyakran olyan tárolóba is kerülnek, amelyek a szerződés megkötésekor a tényleges feltételeknek nem felelnek

¹²⁸ BH2017. 66.

meg.¹²⁹ Ha a Ptk. semmisségi szabályából indulunk ki, akkor ez azt jelenti, hogy a szerződés semmis lesz függetlenül attól, hogy a hatóság ez ellen fellép vagy sem, s a jogos érdekében sértett fél, a környezeti teherviselő kezébe hatékony eszközt adhatunk. A szerződés semmissége ugyanis lehetővé teszi, hogy kérje az eredeti állapot helyreállítását, azaz az, aki a hulladékát olyan helyre vitte, ahol azt biztonságosan nem lehet tárolni, köteles lesz ismét magához venni, és olyan helyre vinni, ahol a veszélyeket ténylegesen képesek kezelni. Senkinek sem jutna eszébe egy oroszlánt olyanhoz vinni, aki nem ért az oroszánokhoz és nincs felkészülve arra, hogy az oroszlán másra ne lehessen veszéllyel. A veszélyes hulladék birtokosától is csupán azt várjuk el, hogy azt csak annak adja át, aki tudja, hogy mit és hogyan kell tenni a veszélyes hulladékkal és a védő-óvó intézkedéseket az átvétel előtt meg is tette, és a megőrzés teljes ideje alatt is megteszi.

A szerződő feleknek mindezt nem azért kell megtenni, mert a hatóság azt tőlük elvárja, hanem azért, mert a közösség várja el tőlük, a veszélyeshulladék-tároló helyének szomszédjai és mindazok, akiket az egyes környezeti elemek a

¹²⁹ Nem tekinthető megfelelő tárolásnak az, ha valaki veszélyes hulladékot – növényvédő szerrel szennyezett hordó darabjait – juhhodály lefedésére vagy kerítésnek használ. EBH2006.1474.

szomszédjává tettek, elszállítva a szennyező anyagokat akár több tíz, száz kilométeres távolságba. Környezeti ügyekben a szerződés célzott joghatás miatti semmisségét erősíti a Ptk. kártérítési felelősségre vonatkozó sajátos elévülési szabálya (6:533. §), amely a magánjogi elévülési időt összeköti a bűncselekmény elévülési idejével, ha az hosszabb.

6:96. § [*Jóerkölcsbe ütköző szerződés*]

Semmis az a szerződés, amely nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik.

A jóerkölcsbe ütköző szerződések értékelése nem szakítható el a jóhiszeműség és tisztesség elvének tartalmától (1:3. §), ezért az ott leírtakat, illetve az elvre máshol történt hivatkozásokat itt is érvényesnek tekintjük. A jóerkölcsbe ütközés miatti semmisség alkalmazhatósága – a „*nyilvánvalóan*” kifejezés használata miatt – szilárd erkölcsi alapokon nyugvó társadalmi értékrend létét feltételezi. Ha a társadalom tagjai nem érzik úgy, hogy saját tevékenységükön keresztül alakítják a környezetüket, és annak védelme nem csupán az államnak, hanem mindenkinek erkölcsi kötelessége, ha nem tudatosodik, hogy természetes környezetünk állapotának jobbítása, vagy a természeti elemek minőségének megőrzése saját önös érdekünk, akkor nem fogjuk *nyilvánvalóan* jóerkölcsbe ütközőnek tekinteni azt a szerződést, ami ezekre a dolgokra nem ügyel. A fenti összefüggések figyelmen kívül hagyásának talán a legjobb példája az, ahogy a város fölé települő szmog ideje alatt viselkedünk.

Azt ma már mindenki tudja, hogy az autók kipufogó gáza, és a lakóház kémények füstjei is hozzájárulnak ahhoz, hogy milyen szennyező anyagokat szívünk tüdönkbe. Mégis, amikor a hírekben arról kapunk tudósítást, hogy a várost mérgező szmog burkolta be, az emberek többsége nem tartja erkölcsi kötelességének a gépkocsik letételét, így a taxik leállását sem várják el, inkább a hatósági korlátozások esetén is sokan a kibúvókat keresik ahelyett, hogy saját maguk önként mondanának le az autó adta kényelemről, vagy átszerveznék programjukat. Gondoljunk csak arra, hogyan fogadná tárgyalópartnerünk, ha felhívnánk, és azt mondanánk: „*Ne haragudj, de át kell tennünk tárgyalásunk időpontját, mert taxi helyett tömegközlekedéssel csak két órával később tudok odaérni.*”, vagy meglepődnénk-e, ha partnerünk felhívna, és azt mondaná: „*Hallottam, hogy szmoghelyzet van nálatok, tudom, hogy csak taxival tudnál jönni, tegyük át a megbeszélést arra az időre, amikor a szél elfújta a szmogot.*” Ugye, nagyon meglepődnénk. Pedig mennyire természetes lenne. Egyelőre még csak ott tartunk, hogy felháborodunk, ha szmogos időben autónk ablakából kitekintve meglátjuk a kisgyereket sétáltató anyukát, és legszívesebben kiki-

abálnánk: „*Nem tudja, hogy ilyenkor nem szabad a gyereket kihozni?*” Persze pozitív példát is mondhatunk. Biztos, hogy jóerkölcsbe ütközőnek tartaná mindenki azt a szerződést, amelyik az Aggteleki-cseppkőbarlang cseppköveinek eltűnését eredményező ékszerkészítésre születne, még akkor is, ha lennének olyanok, akik sokat fizetnének ezekért az ékszerekért, különösen akkor, amikor már csak pár darab lenne az eredetiből.

A környezetjog elvei között több olyan elv is van, ami a közös társadalmi értékrend kialakulását kívánja előmozdítani, így a társadalmi részvétel, az együttműködés elve, amiken belül megjelenik az oktatás és a tájékoztatás is. Ezek eredményességétől is függ, hogy sikerül-e kialakítani egy olyan erkölcsi értékrendet, amely *nyilvánvalóan* jóerkölcsbe ütközőnek minősíti a negatív környezeti hatásokat kiváltó, és emiatt a jelen és jövő nemzedék egészségét és vagyonát – ideértve a nemzet közös örökségét – is károsító szerződéseket.

6:97. § [UzSORÁS szerződés]

Ha a szerződő fél a szerződés megkötésekor a másik fél helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan előnyt kötött ki, a szerződés semmis.

Az uzSORÁS szerződés és a környezetjog között kapcsolatot a szennyező fizet elve teremthet. Lehetnek olyan környezetjogi kötelezettségek, amelyek teljesítéséhez pénzügyi fedezetre van szükség, azonban e fedezethez a kötelezett nem tud másként hozzáférni, csak úgy, ha olyan szerződést köt, ami a másik felet aránytalan előnyhöz juttatja. Önmagában az előnytelen szerződés még nem lesz uzSORÁS szerződés, ahhoz az is kell, hogy az adott személy kiszolgáltató helyzetben legyen. Tipikusan ilyen helyzetbe kerülhet az a környezethasználó, akinek komoly szankciókkal kell szembenéznie – akár büntetőjogi szankcióval is –, ha az általa folytatott tevékenységet nem változtatja meg, például nem teszi meg azokat a szükséges intézkedéseket, amelyek a közvetlen környezeti kár bekövetkezésének veszélyét képesek elhárítani. E szorult helyzet kihasználása vezethet uzSORÁS szerződés megkötéséhez.

6:98. § [Feltűnő értékaránytalanság]

- (1) Ha a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás értéke között anélkül, hogy az egyik felet az ingyenes juttatás szándéka vezetné, a szerződés megkötésének időpontjában feltűnően nagy az aránytalanság, a sérelmet szenvedett fél a szerződést megtámadhatja. Nem támadhatja meg a szerződést az, aki a feltűnő értékaránytalanságot felismerhette vagy annak kockázatát vállalta.
- (2) A felek az (1) bekezdésben megállapított megtámadási jogot – fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés kivételével – a szerződésben kizárhatják.

A környezetjogi kötelezettségből származó költségeket a szolgáltatás és ellenszolgáltatás arányosságának megállapításakor figyelembe szokták venni. A piac mindenképpen árcsökkentő tényezőként értékeli, ha az ingatlan szennyezettsége miatt kármentesítési kötelezettséggel terhelt. Az ingatlan ára ilyenkor két elemből tevődik össze: a ténylegesen kifizetett összeg és a kármentesítéssel kapcsolatos költség. A feltűnő értékaránytalanság mindkét fél részéről felmerülhet csak eltérő módon. Bár a kármentesítési kötelezettség az ingatlan szennyezettsége miatt áll fenn, azonban maga a szennyezettség az ingatlan hasznosíthatóságát többnyire csupán csak korlátok közé szorítja, mert nem minden hasznosításhoz szükséges a kármentesítés elvégzése. Ha a vevő a kármentesítést nem végzi el, mert az ingatlan hasznosításához arra nincsen szüksége, és a hatóságok a kármentesítést nem kényszerítik ki, akkor az eladó hiába adta el az ingatlant alacsony áron. Felmerülhet a kérdés, vajon megtámadhatná-e feltűnő értékaránytalanság miatt a szerződést az eladó, ha a kármentesítést a vevő nem végzi el, illetve a bíróság a döntéskor figyelembe veheti-e az eladói szándékot.

Egy kármentesítésre váró ingatlan esetén, ha valaki arra szánja magát, hogy az ingatlant eladja, akkor azt azért teszi, mert abban a formájában hasznosítani nem kívánja és a kármentesítést nem tudja, vagy nem akarja elvégezni. Ebből pedig az következik, hogy az eladó számára értékkeé válhat a közigazgatási kötelezettségtől való megszabadulás. Ilyenkor a kármentesítés miatti vételár csökkentés igazából nem az ingatlan értékét mutatja, hanem a kármentesítés átvállalásának árát. Tehát a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás között nincsen aránytalanság. Azonban, ha az eladó azért adta el az ingatlant a vevőnek, mert ezen keresztül akarta biztosítani a kármentesítés elvégzését, akkor a kármentesítési költség tekintettel adott árengedmény már nem a kötelezettség átvállalásának az ára. A szerződési kikötésektől függ ugyanakkor, hogy a vevő által vállalt kármentesítés elmaradása mi alapján értékelhető, a feltűnő értékaránytalanság, vagy a szerződésszegés alapján, vagy az is lehet, hogy az eladó semmit sem tud tenni.

A kármentesítési költségek nagyságának megítélése, megítélhetősége jelentős mértékben függ a szennyezés feltártságától, hiszen a károk felszámolásának költségét meghatározza, hogy milyen szennyező anyagok vannak jelen, a szennyezés mely környezeti elemet, elemeket érinti, mekkora a kiterjedése. Minél kisebb a feltártság, annál nagyobb a bizonytalanság. A bíróságon múlik, hogy a bizonytalanságot miként ítéli meg, ha a vevő a ténylegesen felmerülő költségek miatt a szerződést a feltűnő értékaránytalanságra hivatkozva megtámadja. Milyen információk megszerzése várható el a vevőtől, ami alapján kimondható,

hogy azt *felismerhette*, illetve önmagában a bizonytalanság elfogadása tekinthető-e a kockázat vállalásának? Környezetjogi szempontból az lenne kedvező, ha a bírósági gyakorlat megerősítené, hogy kármentesítéssel terhelt ingatlant csak olyan személy vegyen meg, aki/ami a kármentesítést el akarja és el is tudja végezni.

A kármentesítés költsége a technológiai megoldástól is függ. Vannak olyan környezeti károk, amiket rövid idő alatt jelentős költség melletti felszámolás helyett a természet saját maga képes helyreállítani, ha kellő időt – akár éveket – hagynak a természetes folyamatok lefutására. A technológiától függő költségek között jelentős különbség lehet, ha más az alapja. Emberi beavatkozásoknál az azokhoz kapcsolódó kiadások összessége, míg a természeti folyamatok hasznosítása, azaz az ökoszisztéma szolgáltatások igénybevételekor az ingatlantulajdon hasznosításából származó bevétel kiesése, az elmaradt haszon adja meg az összeget. Megtámadhatja-e a szerződést az eladó, azért mert a vevő az olcsó, de időigényes megoldást választotta, miközben az árengedményt a magas költségre tekintettel kapta? A technológiai megoldások megismerése mindenkitől elvárható, így az eladó döntésekor tudhatott arról, hogy a két technológia költségvonzata jelentős mértékben eltér egymástól és a vevő a maga számára kedvezőbbet fogja választani. A bíróságon múlik, milyen ismeretek hiányát fogadja el az eladótól ahhoz, hogy a különböző technológiákhoz kötődő eltérő költségek miatt a szerződést sikeresen megtámadhassa. A bíróság a feltűnő értékaránytalanság megítélésekor minden esetben az eset összes körülményeit vizsgálja.

6:99. § [*Fiduciárius hitelbiztosítékok semmissége*]

Semmis az a kikötés, amelyben fogyasztó követelés biztosítása céljából tulajdonjog, más jog vagy követelés átruházására vagy vételi jog alapítására vállal kötelezettséget.

A fogyasztókat védő semmisségi szabályból következik, hogy a nem-fogyasztó vállalhat ilyen kötelezettséget. Miközben a Ptk. rendelkezése azon a feltételezésen nyugszik, hogy a tulajdonjog átszállása kedvező, ez nem feltétlenül igaz. Ahogy arra a dologi jogi részben már felhívtuk a figyelmet, a dolgokhoz kapcsolódhatnak olyan környezetjogi kötelezettségek, amelyek miatt a régi tulajdonos számára kifejezetten kedvező lehet a tulajdonjog átszállása, mert azáltal jelentős kötelezettségektől szabadulhat meg, ami a tulajdonjoggal együtt az új tulajdonosra száll át.

6:100. § [*Fogyasztói jogot csorbító feltétel*]

Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben semmis az a kikötés, amely e törvénynek a fogyasztó jogait megállapító rendelkezéseitől a fogyasztó hátrányára eltér.

6:101. § [*Fogyasztó joglemondó nyilatkozata*]

Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben semmis a fogyasztónak a jogszabályban megállapított jogáról lemondó jognyilatkozata.

A fogyasztóvédelmi és a környezetvédelmi szabályozás-módszertani szempontból nagyon hasonlít egymáshoz, hiszen mind a kettő olyan jogterület, ahol a védelmi eszközök között magánjogok és közjogok egyaránt fellelhetők. Közvetlen kapcsolatot köztük többek között ezek az általános szabályok teremtenek, mert a környezeti veszélyekkel szemben számos olyan környezetjogi védelmi szabály van, ami egyúttal fogyasztóvédelminek is tekinthető. A környezetjogi szemszögből nézve a fogyasztó a környezeti teher viselője, vagy a környezeti veszélynek kitett személy. A Ptk. nem minden, hasonló veszéllyel fenyegetett szerződést kötő személyt helyez e sajátos védelem alá, mert az ő esetükben hiányzik az a kiszolgáltatottsági elem, ami a fogyasztókat szerződéses viszonyaikban jellemzi.

6:102. § [*Tisztességtelen általános szerződési feltétel*]

- (1) Tisztességtelen az az általános szerződési feltétel, amely a szerződésből eredő jogokat és kötelezettségeket a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel alkalmazójával szerződő fél hátrányára állapítja meg.
- (2) Az általános szerződési feltétel tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden olyan körülményt, amely a szerződés megkötésére vezetett, a kikötött szolgáltatás rendeltetését, továbbá az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel vagy más szerződésekkel való kapcsolatát.
- (3) A tisztességtelen általános szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók a főszolgáltatást megállapító vagy a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési feltételekre, ha azok világosak és érthetőek.
- (4) Nem minősül tisztességtelennek az általános szerződési feltétel, ha azt jogszabály állapítja meg, vagy jogszabály előírásának megfelelően határozzák meg.
- (5) Az általános szerződési feltételként a szerződés részévé vált tisztességtelen szerződési feltételt a sérelmet szenvedett fél megtámadhatja.

Környezetjogi vonatkozása egy általános szerződési feltételnek akkor lesz, ha az összefüggésbe hozható a környezet állapotával, az arra gyakorolt hatással és annak következményeivel. Ha a jóhiszeműség és tisztesség elve magában foglalja az erkölcsi parancsot a környezet megóvására, akkor az a szerződési feltétel tisztességességének megítélésében is tükröződni fog. A felek természethez való eltérő viszonyát jelezheti az, ha az általános feltételeket különbözőképpen ítélik meg, és ezért az egyik fél azokat megtámadja. A vita eldöntésével a bíróság állást foglal az eltérő értékrendek közül az egyik mellett. Az Alaptörvény szellemisége azt kívánná meg, hogy környezeti megközelítést támogató döntést hozzon.

6:103. § [*Tisztességtelen szerződési feltétel fogyasztói szerződésben*]

- (1) Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben a tisztességtelen általános szerződési feltételre vonatkozó rendelkezéseket – az e §-ban foglalt eltérésekkel – alkalmazni kell a vállalkozás által előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltételre is. A vállalkozást terheli annak bizonyítása, hogy a szerződési feltételt a felek egyedileg megtárgyalták.
- (2) Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben az általános szerződési feltétel és a vállalkozás által előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel tisztességtelen voltát önmagában az is megalapozza, ha a feltétel nem egyértelmű.
- (3) A fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés részévé váló tisztességtelen szerződési feltétel semmis. A semmisségre a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni.

6:104. § [*Egyes tisztességtelen kikötések fogyasztói szerződésben*]

- (1) Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben tisztességtelennek minősül különösen az a kikötés, amely
 - a) a szerződés bármely feltételének értelmezésére a vállalkozást egyoldalúan jogosítja;
 - b) kizárólagosan a vállalkozást jogosítja fel annak megállapítására, hogy teljesítése szerződésszerű-e;
 - c) a fogyasztót teljesítésre kötelezi abban az esetben is, ha a vállalkozás nem teljesíti a szerződést;
 - d) lehetővé teszi, hogy a vállalkozás a szerződéstől bármikor elálljon, vagy azt felmondja, ha a fogyasztó ugyanerre nem jogosult;
 - e) kizárja, hogy a fogyasztó a szerződés megszűnésekor visszakövetelje a már teljesített, ellenszolgáltatás nélküli szolgáltatását, ide nem értve azt az esetet, amikor a szerződés megszűnésére szerződésszegés következtében kerül sor;
 - f) kizárja vagy korlátozza a fogyasztó lehetőségét arra, hogy szerződéses kötelezettségeit beszámítással szüntesse meg;

- g)* lehetővé teszi, hogy a vállalkozás tartozását más személy a fogyasztó hozzájárulása nélkül átvállalja;
 - h)* kizárja vagy korlátozza a vállalkozásnak az általa igénybe vett közreműködőért való felelősségét;
 - i)* kizárja vagy korlátozza a fogyasztó peres vagy más jogi úton történő igényérvényesítési lehetőségeit, különösen, ha - anélkül, hogy azt jogszabály előírná - kizárólag választottbírószági útra kényszeríti a fogyasztót, jogellenesen leszűkíti bizonyítási lehetőségeit vagy olyan bizonyítási terhet ró rá, amelyet az irányadó jogi rendelkezések szerint a másik félnek kell viselnie;
 - j)* a bizonyítási terhet a fogyasztó hátrányára változtatja meg.
- (2) Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben az ellenkező bizonyításáig tisztességtelennek kell tekinteni különösen azt a kikötést, amely
- a)* a fogyasztó meghatározott magatartását szerződési nyilatkozata megtételének vagy elmulasztásának minősíti, ha a magatartás tanúsítására nyitva álló határidő indokolatlanul rövid;
 - b)* a fogyasztó nyilatkozatának megtételére indokolatlan alaki követelményeket támaszt;
 - c)* meghosszabbítja a határozott időre kötött szerződést, ha a fogyasztó másként nem nyilatkozik, feltéve, hogy a nyilatkozat megtételére nyitva álló határidő indokolatlanul rövid;
 - d)* lehetővé teszi, hogy a vállalkozás a szerződést egyoldalúan, a szerződésben meghatározott alapos ok nélkül módosítsa, különösen, hogy a szerződésben megállapított pénzbeli ellenszolgáltatás mértékét megemlje, vagy lehetővé teszi, hogy a vállalkozás a szerződést egyoldalúan, a szerződésben meghatározott alapos okkal módosítsa, ha ilyen esetben a fogyasztó nem jogosult a szerződéstől elállni vagy azt felmondani;
 - e)* lehetővé teszi, hogy a vállalkozás egyoldalúan, alapos ok nélkül a szerződésben meghatározott tulajdonságú szolgáltatástól eltérően teljesítsen;
 - f)* a vállalkozás teljesítését olyan feltételtől teszi függővé, amelynek bekövetkezése kizárólag a vállalkozás akaratán múlik, kivéve, ha a fogyasztó jogosult a szerződéstől elállni, vagy azt felmondani;
 - g)* a vállalkozásnak pénztartozás teljesítésére negyvenöt napnál hosszabb határidőt biztosít vagy egyébként nem megfelelően meghatározott határidőt ír elő szolgáltatása teljesítésére, valamint a fogyasztó szerződési nyilatkozatainak elfogadására;
 - h)* kizárja vagy korlátozza a fogyasztó jogszabályon alapuló jogait a vállalkozás szerződésszegése esetén;
 - i)* kizárja, hogy a fogyasztónak visszajárjon a szerződés szerint általa kifizetett összeg, ha a fogyasztó nem teljesít, vagy nem szerződésszerűen teljesít, ha hasonló kikötés a vállalkozást nem terheli;
 - j)* a fogyasztót túlzott mértékű pénzüsszeg fizetésére kötelezi, ha a fogyasztó nem teljesít vagy nem szerződésszerűen teljesít.

A fogyasztói szerződés célja és tárgya miatt is hordozhat környezetjogi elemeket. A fogyasztói szerződések célját tekintve irányulhatnak olyan termékekre vagy szolgáltatásokra, amelyek csökkentik a környezet terhelését, igénybevétele, a környezeti károk bekövetkezésének megelőzését szolgálják, vagy olyan veszélyes anyagok használatát kívánják meg, amelyek kockázatot jelentenek. A környezetjogi szabályozásnak része a fogyasztók környezettudatos magatartásának ösztönzése, ami jó esetben megjelenik a szerződéses kapcsolataikban. Ezért környezetjogi szempontból is fontos lehet, hogy a bíróság miként ítéli meg azokat az általános szerződési feltételeket, amelyek a környezetjogi céllal ellentétes hatásúak lehetnek.

6:105. § [*Tisztességtelen általános szerződési feltétellel kapcsolatos közérdekű kereset*]

- (1) A fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződés részévé váló tisztességtelen általános szerződési feltétel érvénytelenségének megállapítása iránt közérdekű keresetet indíthat
 - a) az ügyész;
 - b) a miniszter, az autonóm államigazgatási szerv, a kormányhivatal, a központi hivatal vezetője;
 - c) a fővárosi és megyei kormányhivatal vezetője;
 - d) a gazdasági és szakmai kamara vagy érdekképviseleti szervezet; és
 - e) az általa védett fogyasztói érdekek körében a fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó egyesület, és az Európai Gazdasági Térség bármely tagállamának joga alapján a fogyasztói érdekek védelmére létrejött szervezet.
- (2) Közérdekű kereset alapján a bíróság a tisztességtelen általános szerződési feltétel érvénytelenségét az annak alkalmazójával szerződő valamennyi félre kiterjedő hatállyal állapítja meg, és elrendeli, hogy a szerződési feltétel alkalmazója a saját költségére gondoskodik a szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítására vonatkozó közlemény közzétételéről. A közlemény szövegéről és a közzététel módjáról a bíróság dönt. A közleménynek tartalmaznia kell az érintett szerződési feltétel pontos meghatározását, tisztességtelenségének megállapítását, valamint az e jellegét alátámasztó érveket. Az érvénytelenség megállapítása nem érinti azokat a szerződéseket, amelyeket a megtámadásig már teljesítettek.
- (3) Közérdekű keresetben kérhető az olyan általános szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítása is, amelyet fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából határoztak meg és tettek nyilvánosan megismerhetővé, akkor is, ha az érintett feltétel még nem került alkalmazásra. Ha a bíróság megállapítja a sérelmes általános szerződési feltétel tisztességtelenségét, ítéletében eltiltja a nyilvánosságra hozót a feltétel alkalmazásától.

- (4) A (3) bekezdés szerinti per az ellen is megindítható, aki a fogyasztókkal történő szerződéskötés céljából meghatározott és megismerhetővé tett tisztességtelen általános szerződési feltétel alkalmazását nyilvánosan ajánlja. Ha a bíróság megállapítja a sérelmes általános szerződési feltétel tisztességtelenségét, ítéletében eltiltja az általános szerződési feltétel alkalmazását nyilvánosan ajánlót az alkalmazásra ajánlástól.
- (5) A (2) bekezdés közzétételre vonatkozó szabályait megfelelően alkalmazni kell abban az esetben is, ha a bíróság szerződésben még nem alkalmazott általános szerződési feltétel tisztességtelenségét állapítja meg. A közzétételről az érintett általános szerződési feltétel nyilvánosságra hozójának, illetve alkalmazásra ajánlójának kell saját költségére gondoskodnia.

A fogyasztókat védő közérdekű keresetek, ha a környezettudatos fogyasztókat védik, akkor azok a környezetjog eszközévé válnak. Fontos azonban, hogy lényegét tekintve nincs különbség abban, milyen fogyasztóról van szó. A fogyasztóvédelmi szabályok értéksemlegesek, amennyiben nem fogyasztói értékrendjük, környezettudatosságuk miatt nyújtanak védelmet a fogyasztóknak. A piacgazdaság viszonyai között a fogyasztók védelmére a kereslet-kínálat közötti egyensúly kialakításában betöltött szerepük miatt van szükség. E szerepet megfelelő módon csak akkor tudják betölteni, ha képesek megalapozott döntést hozni, ehhez viszont szükség van arra, hogy a vállalkozásokkal szemben kellő erővel tudjanak fellépni. A közérdekű keresetindítás a gyenge alkupozícióból fakadó kiszolgáltatottságot kívánja ellensúlyozni. Nincs ez másként akkor sem, ha a zöldkereslet és zöldkínálat közötti egyensúly megteremtése a cél. A környezettudatos fogyasztó a vállalkozásokkal szemben ugyanúgy kiszolgáltatottá válhat. A közérdekű kereset ezért őket is védi.

6:107. § *[Lehetetlen szolgáltatás. Érthetetlen, ellentmondó kikötés]*

- (1) A lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés semmis. A szolgáltatás nem lehetetlen azért, mert a kötelezett a szerződés megkötésekor nem rendelkezik a szolgáltatás tárgyával.
- (2) Az érthetetlen kikötés vagy az egymásnak ellentmondó kikötések semmisek.

A környezetjog területéről lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződések közé tartoznak azok, amelyek nem veszik figyelembe azokat a szabályokat, amelyek akár a szerződő felek személyét, akár a szerződés tárgyát korlátozzák. E körbe tartozhatnak többek között a tulajdonátruházási szerződések is. A dologi jogi résznél többször is szó volt arról, hogy bizonyos dolgok felett kizárt, vagy korlátozott a tulajdonjog megszerzése. Azok az adásvételi szerződések, amelyek forgalomképtelen dolog tulajdonjogának átruházására jönnek létre, lehetetlen szolgáltatásra irányulnak.

6:108. § [*Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonása*]

- (1) Érvénytelen szerződésre jogosultságot alapítani és a szerződés teljesítését követelni nem lehet. Az érvénytelenség további jogkövetkezményeit a bíróság a fél erre irányuló kérelme alapján – az elévülés és az elbirtoklás határai között – alkalmazza.
- (2) A fél a szerződés érvénytelenségének megállapítását a bíróságtól anélkül is kérheti, hogy az érvénytelenség következményeinek alkalmazását kérné.
- (3) A bíróság az érvénytelenség jogkövetkezményeiről a fél kérelmétől eltérő módon is rendelkezhet; nem alkalmazhat azonban olyan megoldást, amely ellen mindegyik fél tiltakozik.

A környezeti ügyek körébe vonható szerződéseknél a környezeti szempontok mindig figyelembe veendőek, az érvénytelenség és a jogkövetkezmények megállapítása során is. Erre tekintettel a bíróságnak nemcsak arra kell gondolnia, hogy nem hozhat olyan döntést, amely ellen mindegyik fél tiltakozott, hanem arra is, hogy a választható jogkövetkezmények közül a környezetvédelmi érdekeket leginkább érvényesítő megoldást válassza ki.

6:109. § [*A kárveszély átszállása*]

Az érvénytelen szerződés alapján nyújtott szolgáltatással a kárveszély a másik félre száll át.

A kárveszély átszállására vonatkozó szabály környezetjogi megközelítésből nem problémamentes, ha a szerződés azért érvénytelen, mert a másik fél nem teljesíti a szerződéskötéshez szükséges alkalmassági feltételeket. A veszélyesség vagy a védettség miatt bevezetett korlátozó szabályok nem tudják elérni védelmi funkciójukat, ha a kárveszély arra a személyre száll át, aki annak kezelésére alkalmatlan. Vegyük például a veszélyes hulladékot. Akinél veszélyes hulladék keletkezik, a jogszabályok arra kötelezik, hogy azt olyan személynek adja át, aki a veszéllyel tisztában van, és a veszély okozta károk bekövetkezését meg tudja előzni. A szerződés érvénytelenségéhez vezet, ha ezt a kötelezettségét megszegve a másik féllel tilos szerződést köt. A veszélyes hulladék termelőjét, birtokosát korlátozó előírás célja, hogy a hulladék személyek közötti mozgása minden esetben csak a szükséges biztonsági előírások betartása mellett történjen, és a hulladék birtokosa csak olyan személy legyen, aki a közösség és a környezet védelméhez szükséges intézkedéseket azonnal képes megtenni. E korlátozást tiszteletben tartó szerződéses viszonyban az alkalmasság és a kárveszély viselésének kötelezettsége egybeesik. Ez alól kivételt képez az, amikor a szerződés azért lesz érvénytelen, mert olyan személlyel kötötték,

akivel nem lehetett volna. A Ptk. kárveszély viselési szabálya alapján ugyanis arra a személyre száll át a kárveszély, aki annak kezelésére alkalmatlan. A környezetjogi korlátra tekintettel az lenne jó, ha a Ptk. a kárveszély viselését ilyenkor nem telepítené arra, aki alkalmatlan, hanem továbbra is azt tekintené a kárveszélyviselés kötelezettjének, akinek magatartását a jogszabály korlátozta, azaz akire azt a kötelezettséget rótták, hogy a hulladékot a kezelés elvégzésére alkalmas személynek adja át. A Ptk.-nak ez a szabályozása nem megelőző jellegű és nem szankcionálja azt a személyt, aki felelőtlen, a társadalom tagjaira veszélyes döntést hozott, miközben a kárveszély megelőzése jogszabályból fakadó kötelezettsége. Ilyen esetekben a kárveszélyviselés eltérő telepítése állna összhangban a szennyező fizet elvével is. A kárveszély átszállás Ptk.-beli szabályozását az indokolja, hogy a dolgot a károsodástól az tudja megóvni, aki a dolog fölött rendelkezni tud, illetve fölötté fizikai hatalmat gyakorol. Hasonló megfontolásból fakad a környezetjogi szabályozás is, azonban azzal módosítva, hogy önmagában a birtokosi minőség az adott személyt még nem feltétlenül teszi képessé a dologban bekövetkező, illetve a dolog okozta kár megelőzésére. Az alkalmasságtól nem lehetne eltekinteni mindazoknál a dolgoknál vagy tevékenységeknél, amelyek tulajdonságuk, jellemzőjük miatt a környezetre veszélyforrásnak számítanak. Hasonló megfontolás miatt kedvezőtlen a kárveszély átszállás szabályozása, ha a környezetjogi korlátozás valaminek a védettségét kívánja megőrizni.

6:110. § *[Bírósági érvényessé nyilvánítás visszamenő hatállyal]*

- (1) Az érvénytelen szerződést a bíróság a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé nyilváníthatja, ha
 - a) az érvénytelenség miatti érdeksérelem a szerződés megfelelő módosításával kiküszöbölhető; vagy
 - b) az érvénytelenség oka utóbb megszűnt.
- (2) Az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítása esetén a szerződő felek úgy kötelesek egymásnak teljesíteni, és az érvényessé nyilvánítást követő szerződésszegésért úgy felelnek, mintha a szerződés megkötésétől fogva érvényes lett volna.

A szerződések érvényessé nyilvánításakor a bíróság jellemzően a felek teljesítését, és az így előállt helyzetet, a felek perbeli nyilatkozatait veszi figyelembe. Környezeti ügyekben jó, ha ez a szempontrendszer kiegészül a környezeti hatásokkal is. Ennek nincs akadálya, ha maga a szerződés ilyen célból jött létre. A környezeti szempontok értékelhetősége akkor lehet kétséges, ha a környezeti hatások a szerződés következményeként, mintegy mellékhatásaként jelennek

csak meg, és olyan személy érdeksérelmét okozzák, aki az érvénytelenségre nem hivatkozott, de hivatkozhatott volna. A bíróságon múlik, hogy az érdeksérelm mérlegelésekor csak a felek érdekeit veszi figyelembe, vagy mindazoknak az érdekét, akiknek védelmére tekintettel állapítható meg a felek közötti szerződés érvénytelensége.

Érdemes megjegyezni, hogy a környezetet érintő szerződések egy részénél a szerződés érvénytelenségét az idézi elő, hogy az egyik fél nem szerezte meg időben a szükséges engedélyeket, vagy elmarad valamilyen hozzájárulás beszerzése. Ha időközben sikerül a feltételeket teljesíteni, akkor környezetjogi érdek is lehet, hogy adott szerződést a bíróság utólagosan érvényessé nyilvánítsa.

6:111. § *[A szerződés érvényessé válása a felek akaratából]*

- (1) A szerződés a megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé válik, ha az érvénytelenségi okot a felek utólag kiküszöbölik, vagy annak más okból való megszűnése esetén a szerződési akaratukat megerősítik.
- (2) Az érvénytelen szerződés érvényessé válása esetén a szerződő felek úgy kötelesek egymásnak teljesíteni és az érvényessé válást követő szerződésszegésért úgy felelni, mintha a szerződés megkötésétől fogva érvényes lett volna.
- (3) Ha a felek az érvénytelenségi okot utólag kiküszöbölik, és abban állapotnak meg, hogy a szerződés a jövőre nézve válik érvényessé, az addigi teljesítéset az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazásával kell rendezni.

Amikor az érvénytelenség oka a felek környezethez való viszonya közötti különbségre vezethető vissza, akkor annak megszüntetése két irányba történhet: a környezeti álláspont feladásával, vagy a másik fél általi elfogadásával. Hogy éppen melyik irány válik jellemzővé, az gyakran a különböző szakmai, gazdasági, társadalmi csoportok tagjaira nehezedő társadalmi nyomástól függ. Vegyük azt az esetet, amikor adott gazdasági csoport tagjai egyre inkább fontosnak tartják a várható környezeti hatások feltérképezését, és a felek közötti tévedés abból adódik, hogy a szerződés megkötésére nem ilyen előzetes hatásvizsgálat eredménye alapján került sor, így a negatív hatások megelőzéséhez szükséges feltételek nem kerültek be a szerződésbe. Ha a csoporton belül azoknak a hatása az erősebb, akik a hatásvizsgálatot jónak tartják, akkor az érvénytelenség kiküszöbölésének eszköze lehet a hatásvizsgálat elkészítése és a szerződés megerősítése az alapján, míg fordított esetben a társadalmi nyomás akár a környezeti kikötések feladását is eredményezheti.

Mivel a szerződés érvényessé a felek akaratából válhat, ezért ha a szerződés harmadik fél jogát sérti és ő lesz az, aki a szerződést megtámadja, akkor a

szerződés csak akkor tud a felek akaratából érvényessé válni, ha a harmadik fél – pl. a környezeti teherviselők – jogos érdekét figyelembe veszik, annak sérelmét megszüntetik.

6:112. § *[Eredeti állapot helyreállítása]*

- (1) Érvénytelen szerződés esetén bármelyik fél kérheti a nyújtott szolgáltatás természetbeni visszatérítését, ha maga is természetben visszatéríti a számára nyújtott szolgáltatást. A visszatérítési kötelezettség az elévülési vagy az elbirtoklási idő elteltétől függetlenül terheli az eredeti állapot helyreállítását kérő felet.
- (2) Az eredeti állapot helyreállítása során gondoskodni kell a szolgáltatások eredeti értékegyensúlyának fenntartásáról.

6:113. § *[Az alaptalan gazdagodás pénzbeni megtérítése]*

- (1) Ha a szerződés nem nyilvánítható érvényessé, és a szerződéskötés előtt fennállt helyzetet természetben nem lehet visszaállítani, a bíróság elrendeli az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeni megtérítését. Ezt a jogkövetkezményt alkalmazhatja a bíróság abban az esetben is, ha az eredeti állapot helyreállítása valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti.
- (2) A fél nem köteles az ellenszolgáltatás nélküli szolgáltatás ellenértékének pénzbeni megtérítésére, ha bizonyítja, hogy a neki teljesített szolgáltatást visszatéríteni olyan okból nem tudja, amelyért a másik fél felelős. Ha a fél a szolgáltatás ellenértékét megfizette, kérheti annak visszatérítését akkor is, ha ő maga a számára teljesített szolgáltatást visszatéríteni nem tudja, és bizonyítja, hogy ennek oka olyan körülményre vezethető vissza, amelyért a másik fél felelős.
- (3) Uzsorás szerződés esetén a bíróság egészben vagy részben elengedheti a visszatérítést, ha az a sérelmet szenvedő felet részletfizetés engedélyezése esetén is súlyos helyzetbe hozná; a sérelmet okozó fél a kapott szolgáltatásból az aránytalan előnynek megfelelő részt a sérelmet szenvedő félnek köteles visszatéríteni.

6:115. § *[Járulékos igények érvénytelen szerződés esetén]*

- (1) A felek az eredeti állapot helyreállításával nem orvosolt hasznok és kamatok kiegyenlítésére a jogalap nélküli birtoklás szabályai szerint kötelesek. Az a fél, aki a maga szolgáltatását nem teljesítette, vagy ingyenesen jutott a szolgáltatáshoz, a hasznokat vagy a kamatokat a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint köteles a másik félnek megtéríteni.
- (2) Az érvénytelen szerződés megkötésével a másik félnek okozott károkat a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint kell megtéríteni. Ha a szerződés érvénytelenségét okozó fél magatartását kimenti, a másik félnek a szerződéskötésből eredő kárát köteles megtéríteni.

- (3) Az érvénytelen szerződés fennálltában jóhiszeműen bízó harmadik személy a szerződés megkötéséből eredő kárának megtérítését követelheti attól a szerződő féltől, akinek a magatartása az érvénytelenséget okozta. A kártérítési kötelezettség a szerződő feleket egyenlő arányban terheli, ha az érvénytelenséget együtt okozták.
- (4) Az a szerződő fél, aki a jóhiszemű harmadik személlyel szemben felróhatóan járt el, teljes kártérítéssel tartozik, függetlenül attól, hogy kinek a magatartása okozta az érvénytelenséget.

A környezeti ügyekben egyrészt kívánatos lehet az eredeti állapot helyreállítása, a veszélyes vagy védett dolog ahhoz kerüljön, aki azt felelősen kezelni tudja, másrészt az nem minden esetben lehetséges, mert adott dolog minőségében jelentős változás következhet be. Jól illusztrálja ezt, ha a szerződés egy biotermékek előállítására alkalmas mezőgazdasági ingatlan tulajdonának átruházásáról szól. Ahhoz, hogy egy ingatlanról származó termékek bio minősítést kaphassanak, az ingatlan használója szigorú feltételeknek kell, hogy megfeleljen, például nem lehet akármilyen növényvédő szert használni. A vegyszerek használata az ingatlan ilyen minőségét azonnal megváltoztatja, ezért az eredeti állapot helyreállítása csak a tulajdonjogra vonatkozóan történhet meg. Kérdés, hogy az eredeti állapot helyreállításakor a minőségben bekövetkező változással a bíróság mit tud kezdeni, ha az eredeti értékegyensúly megállapításakor az ingatlan ez a minősége nem játszott szerepet. Mindaddig, amíg nem derül fény arra, hogy a szerződés érvénytelen, addig az ingatlant a fél sajátjaként használja, márpedig a vegyszerhasználatról többnyire szabadon dönthet. A biotermék előállítására alkalmatlan ingatlan visszaadásakor az ingatlan minőségének megváltozásával az eredeti állapot annyiban nem áll helyre, hogy az eladónak az ingatlanértékesítési, illetve hasznosítási lehetőségei a korábbiakhoz képest korlátozottá válnak. Míg az érvénytelen szerződés megkötése előtt az ingatlan sajátos minőségét érvényesíteni tudta volna, addig a minőségi változás miatt az eredeti állapot helyreállítása után ezt már nem tudja megtenni. A felek közötti értékegyensúlyban azonban ezek a szempontok nem játszanak szerepet, ha a szerződéskötéskor a szolgáltatás-ellenszolgáltatás meghatározásakor azt figyelmen kívül hagyták.

Az eredeti állapot helyreállítása a kármentesítési kötelezettséggel terhelt ingatlanok adásvételi szerződésének érvénytelensége esetén is gondot okozhat. Míg a kármentesítés elmaradása az ingatlan értékét jelentős mértékben csökkentheti, ha a szennyezés továbbterjed, más elemekre is áttér, vagy minőségi változáson megy át, addig a kármentesítés megkezdése az ingatlan értékét növelheti. Kérdés, hogy a bíróság az ingatlan szennyezettségi állapotában bekövetkező minőségi romlást értékelheti-e olyan tényezőnek, amely

kizárja a korábbi természetbeni helyzet visszaállítását, illetve miként tudja a minőségromlás vagy a minőségjavulás okozta értékváltozást az értékegyensúly megteremtéséről, vagy az alaptalan gazdagodás pénzbeni megtérítéséről szóló döntésben méltányolni, esetleg ezeket a járulékos igényekre vonatkozó szabályok szerint eldönteni.

6:116. § *[Feltétel és időhatározás]*

- (1) Ha a felek a szerződés hatályának beálltát bizonytalan jövőbeli eseménytől tették függővé, a szerződés hatálya a feltétel bekövetkeztével áll be.
- (2) Ha a felek a szerződés hatályának megszűntét bizonytalan jövőbeli eseménytől tették függővé, a feltétel bekövetkeztével a szerződés hatályát veszti.
- (3) A feltételre vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell arra az esetre is, ha a felek a szerződés hatályának beálltát vagy megszűntét valamely időponthoz kötötték.

6:117. § *[Függőben lévő feltétel]*

- (1) Amíg a feltétel bekövetkezése függőben van, egyik fél sem tehet semmit, ami a másik fél jogát a feltétel bekövetkezése vagy meghiúsulása esetére csorbítja vagy meghiúsítja. Ez a szabály harmadik személy jóhiszeműen és ellenérték fejében szerzett jogát nem érinti.
- (2) A feltétel bekövetkezésére vagy meghiúsulására nem alapíthat jogot az, aki azt felróhatóan maga idézte elő.

6:118. § *[Beleegyezéstől vagy jóváhagyástól függő szerződés]*

- (1) Ha a szerződés hatályosságához jogszabály harmadik személy beleegyezését vagy hatóság jóváhagyását teszi szükségessé, a beleegyezéssel vagy a jóváhagyással a szerződés megkötésének időpontjára visszamenőleg válik hatályossá.
- (2) A beleegyezésről vagy jóváhagyásról történő nyilatkozattételig, valamint a nyilatkozattételre megszabott határidő leteltéig a felek jogait és kötelezettségeit a függőben lévő feltétel szabályai szerint kell megítélni.
- (3) A szerződés nem válik hatályossá, ha a harmadik személy a beleegyezést vagy a hatóság a jóváhagyást nem adja meg vagy ha arról a bármelyik fél által a másik féllel közölt megfelelő határidőn belül nem nyilatkozik.

6:119. § *[A hatálytalan szerződés joghatása]*

- (1) Ha a szerződés hatálya nem állt be, vagy a szerződés hatályát veszítette - ideértve azt az esetet is, ha a szerződéshez a harmadik személy beleegyezése vagy a hatóság jóváhagyása hiányzik, vagy azt megtagadták - a szerződés teljesítése nem követelhető.
- (2) A hatálytalan szerződés alapján történt teljesítésekre az érvénytelen szerződés jogkövetkezményeit kell megfelelően alkalmazni.

A megelőzés és az elővigyázatosság elvét érvényesítő eszköznek tekinthetjük, ha a szerződés hatályának beálltát vagy megszűnését azért kötik bizonytalan jövőbeli eseményhez, mert tiszteletben tartják az időjárási viszonyoktól függő természeti folyamatok kiszámíthatatlanságát. A szőlőt nem az év naptári napja által meghatározott időben kell metszeni, hanem akkor, amikor a természetes folyamatok hatására már lehet látni az életjeleit a vesszőkben, de a metszés még nem okoz kárt a szőlő fejlődésében. Azt sem tudjuk előre napra pontosan megmondani, mikor érkeznek meg vándormadaraink, mikor kezdődik és mikor fejeződik be a fészekrakás, a fiókanevelés. Nem tudhatjuk előre, hogy adott évben milyen lesz folyóinkon a vízállás, vajon a legmagasabb vagy a legkisebb vízszintrekordok fognak megdőlni. A jövőbeli bizonytalan feltétel meghatározásával e folyamatokhoz tudunk alkalmazkodni. A természethez való alkalmazkodás kettős szempontból is költségkímélő, egyrészt védi a környezeti elemeket a károsítástól, másrészt csökkenti a szerződés teljesítésének költségeit, ha nem kell a természettel való „harc” miatt olyanra költeni, ami a szerződés teljesítését megnehezíti, például a magas vízállás, a belvíz. E területen a bizonytalan jövőbeli eseményre tekintettel meghatározott feltétel a józan paraszti ész bölcsességének megtestesülése.

A környezetjog klasszikus eszközei közé tartoznak azok a korlátok, amelyek meghatározott szerződésekhez harmadik személy, vagy hatóság jóváhagyását igénylik. A beleegyezés, a jóváhagyás beszerzésére vonatkozó kötelezettség annak a jele, hogy a felek szerződése olyan közérdeket sérthet, amely miatt szükség van az adott személy véleményének kikérésére. Amikor a szennyvízkezelést végző közszolgáltató beleegyező nyilatkozata kell ahhoz, hogy egy adott rendszerre új fogyasztó rácsatlakozzon, akkor ez a közösség érdekét védi. A szennyvíztisztító befogadóképessége és a tisztításra való alkalmassága korlátozott. Lehet, hogy a mennyiséget be tudja fogadni a csak lakossági szennyvíz kezelésére kialakított tisztító, azonban termelőüzemből származó más típusú szennyező anyagok kezelésére már nem feltétlenül alkalmas. A közszolgáltató beleegyezésének megtagadásával jelzi a rendszer alkalmatlanságát, ezáltal védi a tisztított szennyvíz befogadóját, és érvényesíti a szennyező fizet elvét, amennyiben jelzi, hogy a rendszer alkalmassá tételének költségét az üzemnek kell viselnie.

Amikor a szerződés harmadik személy vagy a hatóság nemleges álláspontja miatt nem tud hatályba lépni, akkor felmerülhet a kérdés, hogy a szerződő felek megtámadhatják-e ezt a döntést, és ha igen, akkor milyen bíróság előtt,

közigazgatási vagy polgári bíróság lesz alkalmas a vita eldöntésére.¹³⁰ A szerződésekhez szükséges beleegyezés, jóváhagyás a szerződés és a védett közérdek viszonyáról alkot véleményt. Ha a szerződés a köz érdekét nem sérti, akkor igenlő, ha sérti, akkor nemleges lesz a vélemény. A szerződés felein kívül lévő személynek nincsen arra joga, hogy a feleket valamilyen magatartásra kötelezze, a felek akaratának eredményét, a szerződést értékeli, akár feltételek meghatározásával együtt. A beleegyezés és a jóváhagyás tehát nem más, mint a közérdeket képviselő személynek adott felhatalmazás megnyilvánulása arról, hogy a felek a közérdeket tiszteletben tartották vagy sem. A beleegyezés és a jóváhagyás között mégis lényegi különbség van két szempontból. Egyrészt különbséget kell tenni a harmadik személy beleegyezése és a hatósági jóváhagyás között, másrészt abban, hogy a beleegyezés megtagadásának joga mennyiben jelenti egyben annak a személynek az érdekvédelmét is.

Visszatérve a közszolgáltatókhoz, a közérdek védelme azon keresztül valósul meg, hogy saját működését védi, azaz, ha úgy ítéli meg, hogy az új be-kötés veszélyezteti jogszerű működését és a közszolgáltatás biztonságát, akkor nemleges véleményt fog kiadni. Ez azt jelenti, hogy a jogalkotó a közérdek védelmében a harmadik személynek nem utólagos megtámadási jogot adott, hanem megengedte, hogy magát a szerződést alakítsa, és hatályba lépését akár meg is akadályozza. Ezzel szemben a hatósági jóváhagyás egy, a közhatalmat képviselő szervezet véleménye, aminek a szerződéssel kapcsolatos jogi érdeke nincsen. A hatósági jóváhagyás megszerzésének előírása lehetőséget teremt a hatóságnak, hogy előzetesen ellenőrizze, adottak-e a jóváhagyás alapját képező jogszabályi feltételek. Ha a jóváhagyást megtagadja, akkor az annak a kifejezése, hogy a jogszabályi feltételeknek a felek szerződése nem felelt meg. Mindebből az következne, hogy az első körbe tartozó vitás ügyek eldöntésére a polgári bíróságok alkalmasak, hiszen az ő feladatuk a szerződés okozta érdeksérelmek értékelése, és annak megítélése. Míg a hatósági jóváhagyás megtagadásáról a közigazgatási bíróság tud dönteni, értékelve, hogy a hatóság valóban a számára adott felhatalmazás keretei között és a jogszabályokra tekintettel megalapozot-tan hozta meg döntését.

6:120. § [*Fedezetelvonó szerződés*]

- (1) Az a szerződés, amellyel harmadik személy igényének kielégítési alapját részben vagy egészben elvonták, e harmadik személy irányában hatálytalan, ha a szerző fél rosszhiszemű volt, vagy rá nézve a szerződésből ingyenes előny származott.

¹³⁰ EBH2015. K.22., EBH2016. K.17.

- (2) Ha valaki a fedezetelvonó szerződést hozzátartozójával vagy olyan jogi személlyel köti, amelyben többségi befolyással rendelkezik, továbbá ha jogi személy a tagjával vagy vezető tisztségviselőjével, vagy annak hozzátartozójával köt ilyen szerződést, a rosszhiszeműséget és az ingyenességet vélelmezni kell. Ugyancsak vélelmezni kell a rosszhiszeműséget és az ingyenességet azonos természetes vagy jogi személy befolyása alatt működő jogi személyek egymás közötti szerződéskötése esetén, akkor is, ha közvetlen vagy közvetett többségi befolyás nem áll fenn.
- (3) A harmadik személy kérelmére a szerző fél a megszerzett vagyontárgyból való kielégítést és a vagyontárgyra vezetett végrehajtást túrni köteles.
- (4) Ha a szerző fél a fedezetelvonó szerződéssel megszerzett vagyontárgyat rosszhiszeműen átruházta vagy attól rosszhiszeműen elesett, a harmadik személlyel szemben a megszerzett vagyontárgy értékéig helytállni köteles.
- (5) A fedezetelvonó szerződés szabályait kell alkalmazni akkor is, ha az előny nem a szerződési jognyilatkozatot tevő személynél jelentkezik.

A környezethasználók kötelezettségüknek gyakran azért nem tudnak eleget tenni, mert nincsen a költségek fedezetére megfelelő forrásuk. Különösen a kármentesítési kötelezettség az, amit a környezethasználó nem tud elvégezni, ha forráshiányos. Ha számára a környezeti károk megelőzése nem természetes, és gazdálkodásába nem építi be automatikusan a kárhoz kapcsolódó költségeket, akkor azok felszámolására sem lesz fedezete, és meglévő pénzügyi forrásait másra fogja költeni. A gyakorlati tapasztalat az, hogy a gazdálkodó szervezetek tulajdonosai ilyenkor megkezdik a vagyon kimentését, és a céget előbb-utóbb felszámolják, maguk után hagyva a jövő nemzedék számára a környezeti kárt, mintegy környezeti adósságterhet.

A környezeti felelősség lényege, hogy a környezeti kárelhárítást és kármentesítést az végezze el, aki a kárt okozta. Amennyiben a jogszabályok lehetővé teszik, hogy a környezethasználó mulasztása esetén a hatóság – saját maga, vagy az általa megbízott harmadik személy – végezze el a szükséges teendőket, akkor ennek költsége a környezethasználóval szembeni követelésként érvényesíthető. A környezethasználó vagyona ebben az esetben e követelés fedezetévé válik. Ha a hatóság nem lép fel időben a környezethasználóval szemben annak mulasztásból fakadó kötelezettségét érvényesítendő, és a kötelezettséget nem fordítja át igényként érvényesíthető követeléssé, akkor a környezethasználó vagyonának csökkentését nem lehet fedezetelvonásként értékelni, mert csak érvényesíthető igénnyel szemben tekinthető a vagyonátruházás annak. Ebből pedig az következik, hogy a környezeti károk sorsa egyrészt magán a környezethasználón, másrészt a hatóságokon múlik.

A hatóság hatékonyan akkor tud fellépni, ha arra a jogszabályok felhatalmazzák, azonban ez még nem elegendő. A beavatkozás dologi, személyi és pénzügyi feltételek biztosítása nélkül nem megy. Hiába léphetne a hatóság a mulasztó környezethasználó helyébe, ha a tevékenység elvégzéséhez szükséges feltételekkel nem rendelkezik. Az is a beavatkozás ellen hathat, ha a hatósággal szemben nem a környezeti kárelhárítással kapcsolatos intézkedések megtétele jelenik meg elvárásként, hanem a mulasztás miatti bírságbevétel biztosítása.¹³¹ Az állam szempontjából a kettő között lényeges különbség van. Az államnak lehet rövid távú érdeke a költségvetési bevétel növelése, ez a bírságbevételt helyezi előtérbe a költségmegalóztatást igénylő, a mulasztó környezethasználó helyetti beavatkozással szemben. Ugyanakkor a jövő nemzedékek és az állam hosszú távú érdeke is mindenképpen abban áll, hogy a hatóság tegyen meg mindent a szennyező fizet elvének érvényesítéséért. A fedezetelvonó szerződésre vonatkozó szabályok ebben segítséget nyújthatnak, de csak akkor, ha a hatóság nem késlekedik. Ebben szerepet játszhat az, hogy a jogszabály vagy szervezetszabályozó eszköz jogként vagy kötelezettségként fogalmazza meg a hatóság beavatkozását. Mindez harmadik személy jogait és jogérvényesítési lehetőségeit is befolyásolhatja.

6:123. § [A szolgáltatás minősége]

- (1) A szolgáltatásnak a teljesítés időpontjában alkalmasnak kell lennie a rendeltetése szerinti célra, így
 - a) alkalmasnak kell lennie a jogosult által meghatározott célra, ha azt a jogosult a szerződéskötés előtt a kötelezett tudomására hozta;
 - b) alkalmasnak kell lennie azokra a célokra, amelyekre más, azonos rendeltetésű szolgáltatásokat rendszerint használnak;
 - c) rendelkeznie kell azzal a minőséggel, és nyújtania kell azt a teljesítményt, amely azonos rendeltetésű szolgáltatásoknál szokásos, és amelyet a jogosult elvárhat, figyelembe véve a kötelezettnek vagy – ha nem a kötelezett állítja elő a szolgáltatás tárgyát – a szolgáltatás előállítójának és ezek képviselőjének a szolgáltatás konkrét tulajdonságaira vonatkozó nyilvános kijelentését;
 - d) rendelkeznie kell a kötelezett által adott leírásban szereplő vagy az általa a jogosultnak mintaként bemutatott szolgáltatásra jellemző tulajdonságokkal; és
 - e) meg kell felelnie a jogszabályban meghatározott minőségi követelményeknek.
- (2) A szolgáltatásnak nem kell megfelelnie a (2) bekezdés c) pontjában említett nyilvános kijelentésnek, ha a kötelezett bizonyítja, hogy

¹³¹ A költségvetési törvényekben mindig szerepel a bírságbevétel mint pénzügyi forrás.

- a) a nyilvános kijelentést nem ismerte, és azt nem is kellett ismernie;
 - b) a nyilvános kijelentést a szerződéskötés időpontjáig már megfelelő módon helyesbítették; vagy
 - c) a nyilvános kijelentés a jogosult szerződéskötési elhatározását nem befolyásolhatta.
- (3) Az (1) bekezdés c) pontjának alkalmazásában a szolgáltatás előállítójának minősül a gyártó, a szolgáltatás importálója és forgalmazója, valamint az a személy is, aki a dolgon nevét, védjegyét vagy egyéb megkülönböztető jelzését feltünteti.
- (4) A szolgáltatásnak a rendeltetés szerinti célra való alkalmassága szempontjából a minőségi előírásokat is figyelembe kell venni.
- (5) Ha a felek a szerződés fajta és mennyiség szerint megjelölt tárgyának minőségét nem határozták meg, a kötelezettnek a forgalomban szokásos jó minőségben kell teljesítenie.

A szolgáltatás minőségével szembeni követelmények mindegyike hordozhat környezeti üzenetet. Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az első két alkalmassági elvárás célhoz kötött. A kettő között a különbség abban ragadható meg, hogy az elsónél a célt a jogosult határozza meg, míg a másodiknál az a szolgáltatás rendeltetéséhez kapcsolódik. Ez utóbbi arra utal, hogy vannak olyan szolgáltatások, amelyek rendeltetéséről az emberek azonosan gondolkoznak, ezért nincsen szükség külön is megfogalmazni a céljukat. A jogosult és a rendeltetés meghatározta cél akkor különbözik, ha valami újat, vagy valami mást is el akarnak érni vele. A társadalmi értékrendtől függ, hogy a környezeti szempontok melyik kategóriába tartoznak, mennyiben válnak a szolgáltatás elválaszthatatlan részévé, vagy azt kiegészítővé a felek megegyezésétől függően. Egy kályhától – ideértve minden olyan eszközt, ami fűtést szolgál – mindenki elvárja, hogy meleget adjon. Az energiatakarékos üzemelés, üzemeltetés, az alacsony szennyezőanyag-kibocsátás már nem feltétlenül tartozik ebbe a körbe. Ha ez utóbbi célok elérése is általánossá válik, akkor a szerződéskötés előtt erre nem kell felhívni a kötelezett figyelmét, míg fordított esetben a szolgáltatást a jogosult akkor is köteles alkalmasként elfogadni, ha a többlet célokat időben nem tudatta.

A minőséggel és a teljesítménnyel szembeni jogosulti elvárás kapcsán is hasonló észrevételeket tehetünk a *szokásos* szó használata miatt, ugyanakkor itt többlet elemként jelenik meg a kötelezettek, illetve a felsorolt személyek nyilvános kijelentése, amely a *szokásos* szó tartalmát a konkrét tulajdonságról szólva adja meg. Ez egyfajta jelzés arra, hogy a *szokásos* kifejezés relatív tartalmú, folyamatosan változik. Gondoljunk csak arra, milyen nagy különbség van a régi és az okostelefonok *szokásos* funkciói között. Ha általában beszélünk mobiltelefonról anélkül, hogy jeleznénk *okos* vagy *sem*, akkor a szokásos

funkciókra való utalás az adott készülékről nem ad megfelelő tájékoztatást. Nincs ez másként a környezeti hatásokkal sem. Manapság már természetesnek tartjuk, hogy a benzin nem tartalmaz ólmot, és ezért nem is kérdezzük meg, hogy hol tankolhatunk ólommentes benzint, pedig nem is oly rég volt, amikor az átállás megkezdődött. Mindaddig, amíg a jogszabályok nem tiltották meg az ólmozott benzin forgalmazását, szükség volt arra, hogy a kötelezett jelezze, melyiket hol lehet tankolni. Ha a környezeti jellemző olyan minőség, ami nem jogszabályi kötelezettségen alapul, akkor a jogosult általános elvárását a kötelezett megnyilvánulása erősíti meg. Bár a jogosult elvárását befolyásolhatja a szolgáltatás előállítójának vagy képviselőjének nyilvános megszólalása is, azonban a kötelezett kimentési lehetősége arra utal, hogy a jogosultnak mégiscsak a kötelezetre kell figyelnie, hiszen vele egyeztek meg a szolgáltatásban. Ezt azért is kell hangsúlyozni, mert a jogosult a környezeti kritériumoknak való megfelelést, ha a szolgáltatás tárgyát nem a kötelezett állítja elő, önmagában az előállító kijelentéseire nem alapozhatja.

Környezetjogi szempontból kifejezetten kedvező a Ptk.-nak az a rendelkezése, amely a minőségi előírások figyelembevételének kötelezettségét írja elő a rendeltetés szerinti célra való alkalmasság megítélésében.¹³² A minőségi előírások közé tartozó szabványok céljai között szerepel a környezet védelme, ami miatt a kritériumokat úgy kell meghatározni, hogy azok e célt képesek legyenek elérni. A szabványokon túl az útmutatók, a műszaki leírások is lehetnek környezetvédelmi célúak. Ebből pedig az következik, hogy a minőségi megfelelésnél a szolgáltatás környezetvédelmi követelményeit és az azoknak való megfelelést is figyelembe kell venni, amikor a rendeltetés szerinti célra való alkalmasságot értékelik. A kérdés csak az, hogy a jogosult számára e kritériumok teljesítése valóban fontos-e. Ha igen, akkor azok számonkérésén keresztül aktívan hozzájárulhat a környezet védelmét biztosító szolgáltatások elterjesztéséhez. Ugyanakkor általánosság az csak akkor válhat, ha ezt a megközelítést a bírósági gyakorlat is megerősíti.

6:124. § [Dokumentáció átadása]

A kötelezett köteles a jogosultnak átadni a szolgáltatásról szóló tájékoztató leírásokat és egyéb dokumentumokat.

A környezet védelmét az szolgálná, ha a kötelezett dokumentáció átadási kötelezettsége minden olyan tájékoztató leírásra és dokumentumra kiterjedne,

¹³² Vö. 1/2012. (VI. 21.) PK vélemény.

ami az érintett környezeti elemekről, illetve az állapotukat érő hatásokról, vagy maga az állapot kiváltotta hatásokról szólnak, elfogadva azt, hogy ezek akkor is a szolgáltatás minőségéről adnak tájékoztatást, ha a szerződés megkötésében ezek a szempontok nem játszottak szerepet. Ezért az együttműködési és tájékoztatási kötelezettségről rendelkező paragrafushoz (6:62. §) fűzött, a szerződő fél passzív információhoz való jogáról szóló megjegyzéseket itt is érvényesnek tartjuk.

6:126. § [*Akadályközlési kötelezettség*]

- (1) A felek kötelesek egymást értesíteni, ha a szerződésben vállalt valamely kötelezettség teljesítése előre láthatóan akadályba ütközik, kivéve, ha az akadályt a másik félnek közlés nélkül is ismernie kellett.
- (2) Az akadályközlési kötelezettség elmulasztásával okozott kárért a mulasztó fél a szerződésszegésért való felelősség szabályai szerint felelős.

Környezetjogi megközelítéssel az akadályközlési kötelezettség az elővigyázatosság és a megelőzés elvének fontos eszköze. Amikor a szerződés a környezet állapotát fenyegető veszély elhárítását hivatott biztosítani, és azon keresztül a személyi és vagyoni károk bekövetkezését megakadályozni, akkor jó, ha a szerződő felek nem feledkeznek meg a tájékoztatási kötelezettségről. Az akadályoztatás ugyanis azzal járhat, hogy elmarad a veszély elhárító lépés megtétele, és ilyenkor a másik fél kötelezettségévé válik, hogy a veszélyezteteteket értesítse. Azonban, ha az adott fél az akadályról nem értesíti a másik felet, akkor számolnia kell azzal, hogy a harmadik félnek okozott kárért is felelőssé tehető lehet, ha az közvetlen ok-okozati összefüggésbe hozható a mulasztásával.

6:127. § [*A szolgáltatás megvizsgálásának kötelezettsége*]

- (1) A jogosult késedelem nélkül köteles meggyőződni arról, hogy a szolgáltatás minősége és mennyisége megfelelő-e.
- (2) A dolog átvétele során nem kell vizsgálni azokat a tulajdonságokat, amelyeknek a minőségét tanúsítják, vagy amelyekre jótállás vonatkozik.
- (3) A szolgáltatás minőségének és mennyiségének megvizsgálásával járó költségek a jogosultat terhelik.

Komoly negatív környezeti hatása lehet annak, ha elmarad a szolgáltatások minőségének és mennyiségének vizsgálata. A Ptk. jogosultat terhelő kettős kötelezettsége azt feltételezi, hogy egyrészt képes a megfelelőséget megítélni, másrészt, ha ez a képessége hiányzik, rendelkezik elég pénzzel ahhoz, hogy a vizsgálat költségeit fedezni tudja. Ez azonban sokszor nem igaz. A minőség értékeléséhez többnyire speciális szaktudásra, és komoly műszaki felszerelésre van szükség, ezek hiányában pedig a minőségellenőrzés megrendelése komoly

költségvonzattal jár. A környezetjog ezért mintegy biztonsági szabályként személyi és tárgyi feltételeket szab bizonyos tevékenységek folytatásához. Emiatt felmerülhet a kérdés: hogyan várhatjuk el a jogosulttól a szakmák tiszteletét, ha azt kérjük tőle, hogy ő maga értékelje a szakember munkáját?

A Ptk. általános szabályai a dolog átvételénél mentesítik a jogosultat a kettős kötelezettség alól, ha ahhoz minőségi tanúsítvány vagy jóállás kapcsolódik. Mindkettővel kapcsolatos költség a kötelezett oldalán merül föl, amit a szerződésben az ellenszolgáltatáson keresztül tud a jogosultra hárítani. A minőségi tanúsítvány lényege, hogy a tanúsító állítása szerint az adott dolog a kérdéses minőségnek megfelel, ezért nincs szükség a jogosult ellenőrzésére. Hasonló minőségi tanúsítványnak lehetne tekinteni azt, ha adott tevékenység végzése olyan szakmai szervezet tagságához kötött, amelyik szervezetnek joga kiterjed annak meghatározására, hogy ki és milyen munkát végezhet, és a munka elvégzésekor a teljesítés megfelelőségét a jogosult megkeresésére ellenőrizheti. A szervezeti tagsághoz köthető költségek feltételezhetően a szakember díjában megjelennek, hasonlóan a dologhoz kapcsolódó tanúsítvány költségéhez. Ahhoz, hogy a szakmai szervezeti tagság a megrendelő számára garancia legyen, szükség van arra, hogy a megrendelő megbízhasson annak a szakembernek a tevékenységében, aki az adott szervezethez tartozik. A szakemberrel szembeni bizalom igazából a szervezetnek szól. Ezért a tagság önmagában kevés, ha nincsen mögötte a szervezet minőségbiztosítási rendszere, amely a tagok munkavégzésének minőségét képes azonos, legalább megfelelő szinten tartani. Hogy ezt milyen módon teszi, az a jogosult számára nem érdekes, csak az a fontos, hogy legyen különbség aközött, hogy a munkát ki végzi, legyen valami pozitív többlet, ami abból fakad, hogy a kötelezett egy szakmai közösséghez tartozik, szemben azzal, aki ilyen tagsággal nem rendelkezik. Érdeemes emlékeztetni arra, hogy a műszaki, technológiai fejlődés miatt az egyén tudása és egy-egy szakmai területen dolgozó személy tudása között egyre nagyobb a szakadék. Szükség lenne arra, hogy a magánszemélyek megbízhassanak a szakmai szervezetek nyilvántartásaiban szereplő személyekben.

A környezetjog az elővigyázatosság jegyében kötelezővé teszi, hogy bizonyos tevékenységek megkezdése előtt hatásvizsgálat készüljön. Ha a tanulmány előállítója csak olyan személy lehet, aki a releváns hivatalos listán szerepel, akkor feltételezhetjük azt, hogy maga a lista minőségi garancia. A tapasztalat az, hogy vannak olyanok a listán, akiknek munkája nem elég alapos, és ezért a közigazgatási eljárás elhúzódik, látszólag a hatóság huzakodása miatt. A tanulmány megrendelője a hatóság packázásának érezheti, ha a hatóság az elkészült tanulmányt nem tartja kielégítőnek, újra és újra annak kiegészítését,

módosítását kéri annak ellenére, hogy a hivatalos listáról kiválasztott személlyel kötött szerződést. Ha a listákon olyan személyek is megmaradhatnak, akiknek tevékenysége nem felel meg a szakmai követelményeknek, akkor az arra utal, hogy nincsen megfelelő minőségbiztosítási rendszer kiépítve.

A megfelelés hiányának lehet másik oka is. Minden szakmai területre jellemző, hogy az álláspontok és a megközelítések között van, lehet eltérés. A szakmai viták feloldásának egyik fontos eszköze a szakmai útmutatók, követelményrendszerek kidolgozása. Ezek akkor születnek meg, ha a közjogi döntéshozatal kiszámíthatósága érdekében, vagy a magánjogi viszonyokban azokat igazodási mérceként elfogadják. A mérce, szerepét akkor tudja betölteni, ha mint neve is mutatja, mérnek vele. Mélni pedig csak az tud, aki érti a mérce lényegét és alkalmazni tudja. A jogosultságot adó szakmai szervezetek és a hatóságok is ilyen személyek. Környezeti ügyekben a jogosulti bizalom kiépítése nehézkessé válik, ha nincsenek olyan általános szakmai útmutatók, amelyek függetlenek attól, hogy ki az, aki azt számonkéri, illetve akinek igazodnia kell hozzá. Védett természeti értékeink védelme nem függhet attól, hogy az azt érintő tevékenységről milyen hatáskörű – pl.: erdészeti, vagy természetvédelmi –, vagy milyen illetékességi területen működő hatóság mond szakmai véleményt, ahogy az sem jó, ha nincsenek olyan útmutatók, amelyek egyszerre veszik figyelembe a hatóságok által képviselt közérdeket, a környezethasználók és a környezeti teherviselők érdekeit.

A környezetjogi elvek érvényesülését kifejezetten hátráltatja az, ha a magánjogi kapcsolatban más szakmai mércével mérik azt az eredményt, ami a hatósági eljárás alapját fogja képezni. Elhűlve nézzük azokat az eseteket, amikor a folyó két oldalán meginduló hídépítés eredményeként az egyes részek nem pontosan találkoznak. Pedig hasonló élményben lehet része annak a jogosultnak, aki magánjogi szerződést hatásvizsgálati tanulmány készítésére azért kötött, mert egy közigazgatási eljárás ügyfele is lesz. A tanulmány a magánjogi szerződés eredménye, kimenete, ugyanakkor egyben a közigazgatási eljárás kezdete is, annak bemenete. A társadalom környezeti értékrendjét meghatározóan befolyásolja az, hogy azonos szakmai követelmények alapján ítélik-e meg a kimenetet és a bemenetet. A jogosult késedelem nélkül köteles meggyőződni a szolgáltatás minőségéről. Példánknál maradva, ha nincsenek egységes szakmai szempontok, akkor a jogosult hiába ellenőrizte a minőséget, ha később az derül ki a hatósági eljárásban, hogy a tanulmány a hatóság által elvárt szakmai követelményeknek nem felelt meg. Miként értékelheti a bíróság a szakmai elvárások közötti különbséget? Vajon egy szerződéses vitában a jogosult oldalán felmerülő mulasztásként vehető-e figyelembe az, ha nem a hatósági mércével

mérte a szolgáltatás minőségét, különösen, ha a szakmai szervezet álláspontja szerint a teljesítés megfelelő volt?

Ha a környezet védelme és a környezet állapotától függő emberi egészség, valamint vagyon károsodások megelőzése a cél, akkor nem kétséges, az lenne kívánatos, hogy a tevékenységek megfelelőségének megítélésére is kidolgozásra kerüljenek azok a szakmai szabályok, amelyek egységesen tanúsítják a minőséget a dolgokról kiállított tanúsítványokhoz hasonlóan.

6:129. § [Közreműködő igénybevétele]

- (1) A felek kötelezettségük teljesítéséhez vagy joguk gyakorlásához más személy közreműködését vehetik igénybe.
- (2) Ha a kötelezett a szolgáltatás jellege, jogszabály rendelkezése vagy a felek megállapodása szerint személyesen köteles eljárni, más személy közreműködését akkor veheti igénybe, ha a jogosultnak károsodástól való megóvása érdekében szükséges.

A Ptk. személyes eljárásra vonatkozó szabályai és a környezetjog személyekre vonatkozó előírásai azonos tőből fakadnak, az végezze el a munkát, aki arra alkalmas. A környezet állapotát érintő szerződések esetén az lenne a kívánatos, hogy a szerződés teljesítésében mindig vegyen részt olyan személy, aki alkalmas a negatív hatások megítélésére és megelőzésére, akkor is, ha azt jogszabály nem teszi kötelezővé. Ugyanakkor környezetjogi szempontból annak nincsen jelentősége, hogy ez maga a szerződést kötő fél, vagy közreműködője.

6:133. § [Költség]

Az ellenszolgáltatás magában foglalja a szerződés teljesítésével rendszerint együtt járó költségeket.

Mindazokban az esetekben, amikor a Ptk. olyan kifejezést használ, ami általános gyakorlat elfogadását feltételezi, felmerülhet a kérdés, vajon beletartozik-e a környezeti szempontok érvényesítése abba. Így van ez a *rendszerint* szó használatával is. Milyen költségek azok, amelyek egy-egy szerződés teljesítéséhez hozzátartoznak? A teljesítéshez hozzátartoznak-e azok a költségek, amik a környezet állapotának előzetes, illetve a beavatkozást követően utólagos felmérésének elvégzéséhez szükségesek? Ha a szakmai útmutatókból, vagy magából a szerződésből a válasz egyértelmű, akkor nincsen vele probléma. Vita alapjává akkor válhat, ha a feleknek eltérő erről az elképzelése, és a kötelezett olyan költségeket is megpróbál érvényesíteni, amire a jogosult nem számított. Hogy ki és mit tekint a szerződéshez tartozónak, az többek között azon múlik, hogy milyen

tevékenységek elvégzését tartja összetartozónak, esetleg oszthatatlannak, milyen minőségellenőrzések elvégzéséhez ragaszkodik, mielőtt a munkát átadja. A költségek ezektől függően jelentősen változnak. Környezetjogi szempontból nem az az érdekes, hogy a környezet értékelése azon az egy szerződésen belül történik-e, hanem az, hogy ne maradjon el. A *rendszerint* kifejezés egy ilyen kontextusban túlmutat az adott szerződésen. Ha a környezet állapotának vizsgálatával járó költségeket a jogosult adott szerződésben azért nem akarja elismerni, mert arra másik szerződést kötött, vagy kíván kötni, akkor nincs negatív hatása annak, ha a jogosult az adott költségeket nem fogadja el a teljesítéssel *rendszerint* együtt járó költségként. Azonban, ha ilyen szándéka nincsen, akkor a költség elismerésének elutasítása már negatív hatással lehet. A legbiztosabb megoldás az, ha a felek e kérdéseket a szerződéskötés során tisztázzák, s nem feledkeznek meg azt is számba venni, hogy szerződésük milyen hatással lesz, lehet környezetünkre, egészségünkre.

6:134. § [*Teljesítés vagylagos szolgáltatás esetén*]

- (1) Ha a kötelezettség több szolgáltatás közül bármelyikkel teljesíthető, a választás joga a kötelezettet illeti.
- (2) Ha a jogosultat illeti meg a választás joga, és a választással késedelembe esik, a választás joga a kötelezettre száll át.

6:135. § [*Teljesítés osztható szolgáltatás esetén*]

Osztható szolgáltatás esetén a jogosult részteljesítést is köteles elfogadni.

Arról már többször volt szó, hogy az oszthatóság megítélésében a környezeti megközelítés szerepet játszhat. Igaz ez a vagylagosságra is. A jogosult és a kötelezett eltérően ítélni meg azt, hogy a kötelezettség teljesítésére valóban megfelelő-e több szolgáltatás is. Vegyük például a növénykárosítók elleni szereket, megoldásokat. Nem mindegy, hogy mi alapján soroljuk őket azonos csoportba, megteremtve ezzel a vagylagos teljesítés alapját. E szerek környezetre gyakorolt hatásában jelentős eltérések lehetnek, ezért a teljesítés helye, illetve a jogosult és a kötelezett értékfelfogásától függően változatos lehet az, hogy ki és mit tekint a vagylagos körbe tartozónak. A *biominősítéssel* rendelkező terület gazdája számára nem alternatív megoldás az olyan vegyszer használata, amely a minősítésétől megfoszthatja. Viszont lehet, hogy a vegyszerekkel azonosnak, és ezért a vagylagos körbe tartozónak érzi azokat a mesterséges vegyszer nélküli megoldásokat, amelyeket a múltban hatékonyan alkalmaztak. Másoknak a vagylagosság megítélési alapja a károsító elleni fellépés hatékonysága

és gyorsasága lehet, ami miatt – az előzőekkel szemben – a nem vegyszeres megoldásokat elvetheti. Megint mások számára a költségek jelentik a vagylagosság alapját. Hogy mely szerek közül lehet választani, az jelentős mértékben a hatóságokon is múlik.

A vegyszerek költségében a hatóanyag engedélyezési költsége is megjelenik. Ezért ha a hatóság lehetővé teszi – akár ideiglenes jelleggel is – olyan hatóanyagú szer forgalmazását és használatát, aminek környezetre gyakorolt hatását nem vizsgálták ugyanolyan szigorú feltételek között, akkor alternatív megoldásként a piacon megjelenhet egy jelentősen olcsóbb szer, ami miatt a költségalapú vagylagosság fel sem merül, mert a szerződésben rögzített ellenszolgáltatás már a drágább szer használatának költségeit nem fedezné. Ezt láthatjuk évek óta a pocok elleni védekezés terén. Hiába van a pocok elleni védekezésnek általános engedéllyel rendelkező hatóanyag-tartalmú szere, ha a hatóság minden évben sükséghelyzeti engedélyezési eljárásban lehetővé teszi a piaci elérhetőségét olyan szernek, aminek a hatóanyaga általános engedéllyel nem rendelkezik, pedig a 2000-es évek eleje óta senki sem végeztette el a sükséges vizsgálatokat, amelyek a korábban kiadott engedély felülvizsgálatára általános kötelezettséggé váltak.

A Ptk. szerint a választás joga a kötelezettet illeti meg. A kötelezett a szerződés keretei között választhat, azaz a fent felsorolt szempontok együttesét, vagy az egyiket, másikat kell figyelembe vennie. A szerződésnek ezért meghatározó szerepe van, lehet abban, hogy a felek mit tekintenek a vagylagos körbe tartónak. Ugyanakkor, ha a környezeti szempontok érvényesülése a jogosultnak valóban fontos, akkor a szerződésben érdemes a választás jogáról saját maga javára rendelkezni.

6:136. § *[Harmadik személy javára szóló szerződés teljesítése]*

- (1) Ha a felek harmadik személy részére teljesítendő szolgáltatásra kötöttek szerződést, a harmadik személy akkor követelheti közvetlenül a szolgáltatás teljesítését, ha
 - a) ezt a jogát a felek kifejezetten kikötötték; vagy
 - b) ez a szerződés céljából vagy az eset körülményeiből egyértelműen következik.
- (2) A harmadik személy a javára kikötött szolgáltatás teljesítését attól kezdve követelheti, hogy őt valamelyik fél értesíti arról, hogy a javára szóló szerződést kötöttek. Ha a harmadik személy a szolgáltatás teljesítésének követeléséről lemond, a szolgáltatást a javára szerződött fél követelheti.
- (3) A kötelezett a szerződésből folyó kifogásait a harmadik személlyel szemben is érvényesítheti.

E szerződési körbe tartozhatnak azok a környezetvédelmi célú közszolgáltatások, amelyeket az állam vagy az önkormányzat köt közszolgáltatóval harmadik személy, jellemzően az ingatlantulajdonos javára. Volt idő, amikor a települési hulladékkal való gazdálkodásra több önkormányzat is ezt a megoldást választotta, szemben azzal, amikor a kötelem közvetlenül a közszolgáltató és az ingatlantulajdonos között jött létre. A közszolgáltató az önkormányzattal kötött szerződés alapján nyújtotta a szolgáltatást az ingatlantulajdonos (használó) mint harmadik személy javára. E megoldásban az ingatlanon keletkező hulladék mennyiségétől és minőségétől független az ingatlantulajdonosra nehezedő pénzügyi teher, mert az önkormányzat a közszolgáltatásért járó ellenszolgáltatást saját költségvetéséből fedezi, amihez a bevétel egy részét jellemzően az ingatlantulajdonosok adóbefizetései adják. A megoldással szembeni kritika pont ebből adódik, mert álláspontjuk szerint e rendszerből hiányzik az ingatlantulajdonost közvetlen ösztönző gazdasági eszköz – a díj –, ami a hulladéktermelés csökkentésére ösztönözne. A kritikát megfogalmazók szerint a harmadik személy javára kötött szerződésen keresztül nem lehet a szennyező fizet elvét kellően érvényesíteni. Ez a megközelítés két feltételezésen alapul, egyrészt a megelőzést egyéni szinten hatékonyabbnak tartja az önkormányzatnál, másrészt nem számol a díjelkerülő magatartással, ami gyakran abban nyilvánul meg, hogy az ingatlanon keletkező hulladék a település különböző pontján mint elhagyott hulladék jelenik meg.

Amikor a közszolgáltatást harmadik személy javára szóló szerződés alapján nyújtják, akkor a felek – pl.: a közszolgáltató és az önkormányzat – közötti szerződés veszi át a harmadik személyt ösztönző szerepet. A harmadik személy olyan szolgáltatást követelhet, aminek teljesítésére a felek szerződést kötöttek. Ebben a rendszerben nincs olyan ösztönző tényező, ami a hulladék szétszórására ösztönözne, ha a szolgáltatónak az a feladata, hogy az összes hulladékot elvigye, amit az ingatlantulajdonosok kiraknak. Ha ezt a felek közötti szerződésben még azzal is összekötik, hogy a harmadik személy bevételhez is juthat a szelektíven gyűjtött hulladék hasznosításából befolyó összegből, akkor a rendszerben a gazdasági ösztönző is megjelenik. Ez a gazdasági ösztönző azonban lényegesen különbözik a díjtól, mert itt a kedvezményezett ösztönzése abban áll, hogy bevétele lesz, még akkor is, ha csak a hulladékgyűjtési módszeren változtat, fogyasztási szokásain viszont nem. Ezzel szemben a díjfizetéses rendszerben a díjfizető, ha változtat is fogyasztási szokásain, csak azt tudja elérni, hogy kiadása kevésbé csökkenjen.

A fentiek miatt a közszolgáltatás-nyújtás környezetjogi megítélése harmadik személy javára szóló szerződés alapján ellentmondásos lehet. Hátrányaként

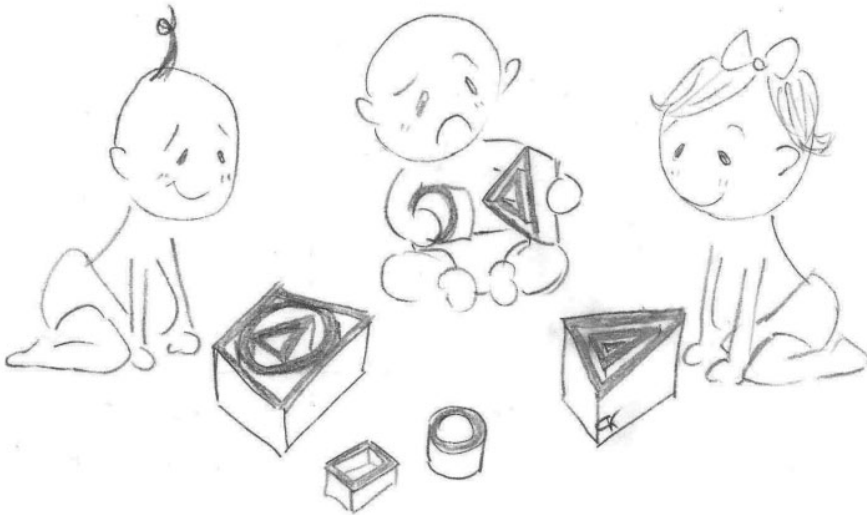
hozható fel, hogy a szennyező fizet elvét nem lehet közvetlenül érvényesíteni, csak áttételesen, az adón keresztül, és nem ösztönöz a hulladék keletkezésének megelőzésére, a fogyasztási szokások megváltoztatására. Előnye, hogy nem teszi a kedvezményezettet érdekeltté a közszolgáltatás igénybevételének elkerülésére, azaz jelentős szerepet tölt be az illegális hulladéklerakás megelőzésében és az úgy lerakott hulladék okozta környezeti károk megelőzésében, a veszélyek elkerülésében. Ha pozitív gazdasági ösztönzővel is kiegészül, akkor kedvezően hathat a hulladékhasznosításra, megerősítve a hulladék érték jellegének tudatosítását egyéni szinten és előmozdítva az ehhez igazodó gyűjtési módszereket. Az előnyök és hátrányok súlya folyamatosan változik, térben és időben eltérő. A társadalmi elvárások, adott település közössége erősítheti vagy gyengítheti a hatásokat. Ha a hulladékhasznosítás a helyi közösség számára közvetlen előnyt is hoz, akkor könnyebb a szemléletváltás elérése is. Buszok járhatnak biogázzal, vagy akár az iskolák, közintézmények fűtése is megoldható ily módon. Nem kizárt, hogy harmadik személy javára szóló szerződésnek mindezek részévé váljanak, a szerződés céljában megjelenjenek. Ekkor a harmadik személy a teljesítés követelésével a körkörös gazdasági modellre való átállást mozdítja elő.

6:137. § [Szerződésszegés]

A szerződés megszegését jelenti bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása.

A Ptk. a szerződésszegést tényként szabályozza, ezért úgy tűnhet, hogy e ténykérdés megítélése egyszerű, csupán azt kell értékelni, hogy az kapcsolódik-e a szerződésből fakadó kötelezettséghez, s ha igen, akkor milyen tartalommal. Az egész azonban nem is olyan egyszerű. Bár környezetjogi megközelítésből örülhetünk a *bármely kötelezettség szerződésszerű* kifejezésnek, azonban azt a korábbiak alapján már tudhatjuk, hogy értelmezése mennyire változó lehet a társadalom értékrendjétől, kultúrájától függően. A Ptk. értelmezésekor a környezetjogi szemlélet megjelenése nagyon változatos lehet. Igaz ez a szerződésekre vonatkozó szabályok értelmezésére is, amikor figyelembe kell venni a Ptk. általános elveit, a kötelmi rész és a szerződés általános és konkrét rendelkezéseit is. A korábbiakban láthattuk, hogy milyen sokszínű módon segítheti a környezetjogi célok elérését a Ptk., az egymásra épülő rendszerelemeken keresztül. Hasonló ez ahhoz a gyerekjátékhoz, ami a halmazelmélet megértését segíti azzal, hogy a gyerekeknek a különböző színű, alakú és méretű tárgyak közül kell kiválogatnia az egymásba illeszthetőket. A gyerek megtanulja, hogy a kör alakú tárgyakba becsúsztathatók a szögletesek, de egy háromszögbe nem

tehető bele a négyszög. Azt is megtanulja, hogy ha két különböző alakú tárgyat tett egymásba, akkor a következő méretből csak az olyan alakú rakható be, mint ami belül van, kivéve, ha a két tárgy között méretben kellő nagyságbeli különbség van. És az is tudatosodik a gyerekekben, hogy ebben a játékban a színnek nincsen jelentősége csak a formának és a méretnek.

A környezet értéként kezelése, a környezetvédelmi megközelítés a Ptk. viszonyában lehet szín, alak vagy méret. Ha szín, mert a társadalom egészét áthatja, akkor mindegy az alak és a méret, azaz maga a jogintézmény, mert a *bármely kötelezettség szerződésszerű* fordulat mindig magában hordozza a környezeti szemléletű értékelés iránti igényt, és annak követelményét. Ha nem szín, akkor színről színtre, elemről elemre értékelhető csak az összeilleszthetőség. Azaz minden esetben és minden kötelezettség külön értékelendő.

6:138. § [A teljesítés követeléséhez való jog]

Szerződésszegés esetén a sérelmet szenvedett fél jogosult a szolgáltatás teljesítésének követelésére.

6:139. § [Visszatartási jog]

- (1) Szerződésszegés esetén a jogosult a saját esedékes szolgáltatása arányos részének teljesítését a kötelezett teljesítéséig vagy megfelelő biztosíték nyújtásáig visszatarthatja.
- (2) A teljesítés visszatartására jogosult fél elállhat a szerződéstől, vagy ha az eredeti állapotot nem lehet helyreállítani, jogosult azt felmondani, ha

megfelelő határidőt szabott, és ez alatt a másik fél a szerződésszegést nem szüntette meg, vagy a teljesítésre megfelelő biztosítékot nem nyújtott.

- (3) Annak a félnek a jogaira és kötelezettségeire, aki a teljesítés visszatartására jogosult, egyebekben a megbízás nélküli ügyvitel szabályai irányadók.

6:140. § *[Elállás, felmondás]*

- (1) Ha a szerződésszegés következtében a jogosultnak a szerződés teljesítéséhez fűződő érdeke megszűnt, elállhat a szerződéstől, vagy ha a szerződéskötés előtt fennállt helyzetet természetben nem lehet visszaállítani, felmondhatja azt, ha e törvény eltérően nem rendelkezik.
- (2) A jogosult jognyilatkozata érvényességéhez köteles megjelölni az elállás vagy a felmondás okát, ha ez a jog több okból megilleti. A jogosult a megjelölt elállási vagy felmondási okról másokra térhet át.
- (3) A kötelezett nem követelheti az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeni megtérítését, ha a jogosult bizonyítja, hogy a számára teljesített szolgáltatást visszatéríteni olyan okból nem tudja, amelyért a kötelezett felelős. Ha a jogosult a szolgáltatás ellenértékét megfizette, kérheti annak visszatérítését akkor is, ha ő a számára teljesített szolgáltatást visszatéríteni nem tudja, és bizonyítja, hogy ennek oka olyan körülményre vezethető vissza, amelyért a kötelezett felelős.

6:141. § *[Fedezeti szerződés]*

A jogosult – elállása vagy felmondása esetén – a szerződéssel elérni kívánt cél megvalósítására alkalmas szerződést köthet, és – a kártérítés szabályai szerint – követelheti a kötelezettől a szerződésben és a fedezeti szerződésben kikötött ellenértékek közötti különbség, továbbá a fedezeti szerződés megkötéséből eredő költségek megtérítését.

A társadalmi értékrend, az egyének környezethez való viszonya tükröződik abban, hogy a jogosultak mikor és milyen szerződésszegés miatt lépnek fel, igényüket mire alapítják. A szerződéseket a környezetet érintő céljuk szerint több csoportba is sorolhatjuk. Vannak olyan szerződések, 1. amelyeket kifejezetten környezetvédelmi cél elérésére kötnek, 2. amelyekben a környezetvédelem csak másodlagos cél, 3. vagy célként meg sem jelenik, de környezeti hatása tagadhatatlan. Feltételezhetnénk, hogy legalább az első két csoporthoz tartozó szerződések teljesítésének megítélésében a környezeti cél megvalósulását a jogosult minden esetben értékelni fogja, és szerződésszegésnek minősíti, ha az elmarad. A tapasztalat azonban az, hogy ez a feltételezés nem feltétlenül igaz. Vegyünk például egy szennyvízelvezetést szolgáló közműhálózat építést. A beruházás célja egyértelműen a szennyvizek összegyűjtése és megfelelő kezelése. Bár a beruházási szerződés megkötéséhez egy környezeti cél elérése iránti igény vezetett, azonban maga a beruházás nem cél, hanem eszköz a cél elérésében, mert

a környezeti cél a működéshez és nem a létesítéshez kapcsolódik. Ha a beruházást megvalósító személy, a kötelezett nem ugyanaz, aki majd azt üzemelteti, vagy nem a megrendelő, a jogosult lesz az, akinek a hálózatot üzemeltetésre átadják, akkor a kötelezett vagy a jogosult szerződéses célja már nem feltétlenül környezetvédelmi. Ilyenkor a beruházás fizikai megvalósítása a szerződéses cél elérését jelentheti akkor is, ha azokat a kötelezettségeket nem teljesítik, amelyek az üzemeltetésre tekintettel kerültek be a szerződésbe. A környezeti cél elérése kerülhet veszélybe, ha a jogosult nem lép fel szerződésszegés miatt, és nem érvényesíti annak jogkövetkezményeit.

A jogosulti fellépés elmaradása nem mindig szemléletbeli különbségre, vagy akár nemtörődömségre vezethető vissza, lehet nagyon is racionális gazdasági oka, például a pályázati források elvesztése, ha a szerződés teljesítését nem fogadja el időben, vagy ha a szerződéstől elállással, annak felmondásával a jogosult forráshiányt teremt, mert újabb pályázaton keresztül újabb forrást már nem kaphat. Mindezeknek a megfontolásoknak nincs köze a környezetvédelmi célok eléréséhez, viszont arra közvetlenül hatnak, és mutatják, hogy még azoknál a szerződéseknel is háttérbe kerülhet a környezeti szempontok értékelése és az azoknak megfelelő teljesítés kikényszerítése, ahol maga a szerződés célja környezetvédelmi.

A jogosult a szerződésszegés miatti fellépésen, vagy annak elmaradásán keresztül tudatosíthatja, tudatosítja a környezeti célok jelentőségét. Ezért a költségvetési forrásokból megvalósuló beruházások szerződésszegéseinek megítélése is fontos üzenethordozó. Ha a feleknek fontosabb a pályázati források lehívása, mint a forráson keresztül megvalósuló cél elérése, akkor azzal akarva-akaratlanul is kimondják, hogy a környezeti értékek védelme még akkor sem elsődleges, ha a forrás csak amiatt érhető el. Ha ezt a megközelítést a forrásnyújtó – az állam, vagy az önkormányzat – elfogadja, akkor ez akár kettős elvárhatósági mérce kialakulásához is vezethet, amennyiben a társadalomban már megjelent a pozitív változás, és a mindennapi életben a környezeti szempontok megerősödtek, ugyanis eltérő elvárás jelenhet meg akkor, ha a szerződés jogosultjának magatartását a pályázati forráshoz való hozzáférés motiválja, vagy maga a szerződéses cél elérése. A bíróságok a kettős mérce kialakulását nem igazán tudják befolyásolni, hiszen azt éppen az teremti meg, hogy a jogosult elfogadja a kötelezett teljesítését akkor is, amikor nem kellett volna, azaz a felek között nincs vita, amit a bíróságnak el kellene döntenie. A kettős mérce megerősödése negatív hatással lehet a pályázaton kívüli szerződésekre is, általánossá téve a környezeti szempontok háttérbe sorolását. A negatív folyamatot a jogosultak fellépése megállíthatja. A bíróságok ebben komoly szerepet tölthetnek be. Az

igényérvényesítés alapját a jogosult dönti el, rajta múlik, hogy a szerződésre vonatkozó sokszintű szabályozásból mire hivatkozik. A hivatkozott rendelkezések szintje – szerződés, kötelelem, általában elvárhatóság elve – megmutatja, miként gondolkozik a jogosult a környezet és az ember viszonyáról. Ha általánosabb rendelkezésekkel támasztja alá igényének megalapozottságát, akkor az arra utal, hogy számára a szerződések teljesítésekor természetes a környezeti megközelítés, a környezet védelme. Amikor a bíróság arról dönt, hogy mennyiben fogadható el az általános szabályokra való hivatkozás, akkor ezzel közvetlenül befolyásolja az ember és a környezet viszonyát tükröző társadalmi értékrend alakulását.

A szerződésszegés jogkövetkezményei között külön is értékelésre kerül az a helyzet, amikor az eredeti állapot helyreállítása nem lehetséges. Bár a környezet állapotát érintő szerződések olyan emberi beavatkozásokkal is járhatnak, amelyek következtében az eredeti állapot már nem állítható helyre, a Ptk. a helyreállításon annak a helyzetnek a helyreállítását érti, amiben a felek a szerződés megkötése előtt voltak, s ez nem feltétlenül jelenti a korábbi környezeti állapot visszaállítását. A szerződésszegés megítélésekor az adott helyzetet az egyén szempontjából kell értékelni, azaz, a megítélés szubjektív lesz, mégpedig annak a személynek az oldaláról nézve, akivel szemben a szerződésszegés bekövetkezett. Ha ez a személy az eredeti állapot megítélésekor figyelembe veendőnek tartja a környezet állapotát, akkor a helyreállíthatóságról való álláspontja azt is tükrözni fogja. Ez pedig hatással lehet arra, hogy a kötelezettel szemben mi alapján és milyen igényt kíván érvényesíteni.

6:142. § *[Felelősség szerződésszegéssel okozott károkért]*

Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentese a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa.

6:143. § *[A kártérítés mértéke]*

- (1) Kártérítés címén meg kell téríteni a szolgáltatás tárgyában keletkezett kárt.
- (2) A szerződésszegés következményeként a jogosult vagyonaiban keletkezett egyéb károkat és az elmaradt vagyoni előnyt olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt.
- (3) Szándékos szerződésszegés esetén a jogosult teljes kárát meg kell téríteni.

Az ember környezetéről alkotott képének egyik lenyomata a szerződés-szegéskor érvényesített károk köre. Vajon a környezetben okozott károkat a *másik fél* kárként éli-e meg? Vegyük például azt az esetet, amikor a szerződés következtében a telephely talaja szennyezetté válik. Vajon a jogosult természetesnek tartja-e – tevékenységével együtt járónak – a telephelyi talajszennyezést? Vajon a szennyezést vagyonában okozott kárnak minősíti-e? Az ökoszisztéma szolgáltatások mennyiségi, minőségi károsítása befolyásolja-e tevékenységét, életét? Vajon felismeri-e az ok-okozati összefüggést az ökoszisztéma szolgáltatás károsítása és az annak pótlása miatti költségtöbblet között? Vajon a bíróság elfogadja-e a *másik félnek okozott kárként* a környezet állapotában, az ökoszisztéma szolgáltatásban bekövetkező károkat? Ezek mind olyan kérdések, amelyek esetről esetre dőlnek el, hiszen a bíróságnak mindig adott szerződésszegésről és adott kárról kell döntenie. Az ügyek egyedi jellegén túl azonban meghatározó, hogy a bíróság miként értékeli az egyén vagyonát és annak környezeti állapotát. E kapcsolat szorossága leginkább az ingatlanvagyonnál látható. Ha a környezeti állapotot – a tisztaságot, szennyezettséget, a dologhoz köthető ökoszisztéma szolgáltatásokat – az ingatlan minőségének tekintjük, akkor bármilyen károsodás az ingatlan minőségének változását is magával hozza, ami a magánjog keretei között is kárként értékelhető.

A szerződésszegés okozta kárfelelősség érvényesíthetőségének egyik feltétele a károkozás előreláthatósága, azonban ennek két különböző aspektusa jelenik meg. Míg az objektív felelősségi alakzat a károkozó körülmény előre nem láthatóságával egészül ki, addig a jogosult vagyonában bekövetkező károk esetén már a szerződésszegés lehetséges következményeinek előreláthatóságáról van szó. Az első körbe tartozó kérdéssel a szerződésen kívül okozott kárfelelősségről szóló részben (6:521. §) részletesen foglalkozunk, ezért itt csak a másodikat tárgyaljuk. A környezethasználók tevékenységét jellemzően a közigazgatási jog körébe tartozó környezetjogi szabályok határozzák meg. A hatóság a környezet veszélyeztetése, vagy -szennyezés, -károsítás esetén a környezethasználót különböző intézkedések megtételére kötelezheti, aminek következtében különböző magánjogi szerződések megkötésére kényszerülhet, ezek teljesítése szükséges ahhoz, hogy közjogi kötelezettségeinek eleget tudjon tenni. A magánjogi szerződés tehát a közjogi felelősség elhárításának eszköze. A szerződésszegésre vonatkozó szabályok alapján a jogosult akkor jár el kellő gondossággal, ha e körülményre a kötelezettet már a szerződés megkötésekor figyelmezteti, és e tájékoztatás a szerződés részévé válik. Ilyenkor, ha a kötelezett szerződésszegése miatt a jogosulttal szemben a hatóság érvényesíti a közigazgatási felelősséget, és ezt a jogosult szerződésszegésből fakadó kárigényként át kívánja hárítani

a kötelezettre, akkor ez utóbbi nem védekezhet azzal, hogy erre a következményre nem számított.¹³³ Bár a közigazgatási felelősség alapján a hatóságok leggyakrabban bírságot szabnak ki, azonban ez csak az egyik közigazgatási szankció, ami a jogosultat érheti. A közigazgatási szankciók között található a tevékenység felfüggesztése, legsúlyosabb következményként a tevékenység egy részétől, vagy az egésztől való eltiltás is. A Ptk. szabályok lehetővé teszik, hogy az így bekövetkező vagyoni károkat, elmaradt hasznot is érvényesíthesse a jogosult kárigényként, amennyiben a kötelezettet erről kellőképpen tájékoztatta, vagy enélkül is előre látható volt a kötelezett számára. Ebből a szempontból jelentősége van, lehet a szerződést előkészítő folyamatnak, a felek által ott tett nyilatkozatoknak.

A szerződésszegés a jogosult vagyonában azzal is kárt okozhat, ha amiatt a jogosult a környezetjog körébe tartozó gazdasági eszközök nyújtotta előnyöket nem tudja kihasználni. A gazdasági eszközök közé tartoznak többek között azok a környezetterhelési díjak, amelyek bizonyos szennyezőanyag-kibocsátáshoz kötődnek. Ha nincs ilyen kibocsátás, nincs környezetterhelési díj. A gazdasági eszközök hatálya alá tartozó szennyező anyagok kibocsátása nem tiltott, azonban többletköltséggel jár. E költségek csökkentése többnyire technológiaiaváltást vagy módosítást igényel. A környezethasználó köthet olyan magánjogi szerződést, aminek célja a szennyező anyag kibocsátásának csökkentése és ezáltal költségeinek minimálisra szorítása. A kötelezett szerződésszegése e cél elérését megghiúsíthatja. Ahhoz, hogy a jogosult ezt kárként érvényesíteni tudja, ugyanazt kell tennie, mint amit az előzőekben a közjogi felelősségről szólva már leírtunk.

6:144. § *[A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályainak kiegészítő alkalmazása]*

- (1) A károsult kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettségére, továbbá a közös károkozók felelősségére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni.
- (2) A kár fogalmára és a kártérítés módjára – az e fejezetben nem szabályozott kérdésekben – a szerződésen kívül okozott károk megtérítésére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, azzal az eltéréssel, hogy a kártérítés méltányosságából való mérséklésének nincs helye.

A szerződésen kívül okozott károkról szóló rendelkezéseknél részletesen elemeztük a környezetjogi vonatkozásokat. Azokat a Ptk. utaló szabályára

¹³³ Vö. BH1995. 170.

tekintettel a szerződésszegéssel okozott károk esetére is alkalmazhatónak, figyelembe veendőnek tartjuk.

6:145. § [*Párhuzamos kártérítési igények kizárása*]

A jogosult kártérítési igényét a kötelezettel szemben akkor is a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint érvényesítheti, ha a kár a kötelezett szerződésen kívül okozott károkért való felelősségét is megalapozza.

A szerződésszegéssel okozott károk megtérítése iránti igényérvényesítés elsődlegessé tétele a szerződésen kívül okozott kárért való felelősséggel szemben érdekes kérdéseket vethet fel. Környezetjogi szempontból kedvező, ha ez azt eredményezi, hogy a szerződésszegés miatt abban az esetben is objektív jellegű felelősségi alakzat alapján kell a kötelezettnek helytállnia, ha a szerződésen kívül okozott kárfelelősség szabályai ezt nem tennék lehetővé. Ugyanakkor nem mehetünk el szóltanul amellett, hogy jelentős eltérések vannak a Ptk. 6:142. §-a és a 6:535. §-a közötti felelősségben. Míg a másodikban nincs, addig az elsőben – az objektivitás ellenére – megjelenik egy elvárhatósági elem.¹³⁴ Ez pedig azt jelenti, hogy a kárfelelősség megállapíthatósága válhat kérdésessé, amennyiben a kötelezettől nem elvárható azoknak az ellenőrzési körén kívül eső körülményeknek az elkerülése, amelyek a környezet állapotát károsíthatják, vagy azoknak az intézkedéseknek a megtétele, amelyek a kárt elháríthatják. Az elvárhatóság megítélésében szerepet játszik egyrészt a felek közötti szerződéses kapcsolat, maga a szerződés, az egymásnak tett nyilatkozatok a szerződés előkészítése, illetve a teljesítés során, másrészt a szerződésekre vonatkozó különböző szintű szabályokhoz kötődő, a bírói gyakorlat alapján kialakított vagy megerősített társadalmi elvárás.

Lényeges különbséghez vezethet a kettő között az, ha a bírósági gyakorlat megerősíti a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősségre vonatkozó szabályok diszpozitív jellegét, amely lehetővé teszi a feleknek az attól való korlátozás nélküli eltérést. Hiszen ezzel szemben a veszélyes üzemi felelősség kizárására, esetleges korlátozására – a dolgokban bekövetkező károk kivételével – nincsen lehetőség (6:535. § (3) bek.), az ilyen kikötés a Ptk. szerint semmis. Ebből pedig az következik, hogy míg a felek a szerződésben megállapodhatnak abban, hogy a felelősséget korlátozzák, addig ugyanaz a korlátozás a veszélyes üzemi kárfelelősségi rendszerben semmis lenne. Környezetjogi szempontból az

¹³⁴ A projekt szerzői szerint „[...] amíg a szerződésen kívüli károkozásnál maradt a felróhatósági elv – addig a szerződéses felelősségnél a kimentés elszakadt a felróhatósági elvtől, és a kimentés megszigorodott.”

elévülés is kedvezőtlenül alakulhat a diszpozitivitás miatt, mert a felek rövidebb időben is megállapodhatnak (6:22. § (3) bek.). Míg a deliktuális felelősség elévülési idejének törvényben rögzített tartamát rövidíteni nem lehet, sőt meg is hosszabbodhat, ha a kárt bűncselekménnyel okozták (6:533. § (1) bek.).

A Ptk. szabályaitól való eltérés közötti különbség mögött az húzódik meg, hogy míg a kontraktuális kárfelelősség szabályozása kockázatalapú, azaz a felek között a szerződésből fakadó kockázatok elosztásának eszköze, addig a környezeti kárfelelősség egyértelműen a károsult védelmét szolgáló eszköz olyan károkozóval szemben, akinek magatartására nincsen hatással. A párhuzamos igényérvényesítést a felelősségi szabályok szigorításán túl a Ptk. azért zárta ki, mert ha a kár a károsult és a károkozó közötti szerződéses kapcsolatra visszavezethető, akkor már nem áll meg az a megállapítás, hogy a károsult számára a károkozó ismeretlen és magatartását nem tudja befolyásolni. A károsult károkozóval szembeni kiszolgáltatottsága szűnik meg tehát amiatt, hogy a károkozóval közvetlen kapcsolatban áll. Ugyanakkor ez a szabályozás nem veszi figyelembe azt, hogy a környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott károk esetén a károsult nemcsak a szerződéses fél lesz, hanem mindazok a személyek, akik a környezet állapotának változásából fakadóan, vagy a környezeti elem közvetítésével károsulttá válhatnak.

Miközben a szerződéses felek egymás közötti magatartásának megítélését a Ptk. a párhuzamos kártérítési igények kizárásával egységes alapokra helyezte, addig a károkozó magatartásával szembeni elvárásokat, ha az környezeti kárt okozott, már ellentmondásossá tette. A környezetjogi szabályozás lényegét, az oltalmi funkció betöltését veszélyeztetheti az, ha a károkozó magatartásának megítélése eltér. Természetesen a szerződésben nem álló károsultak a károkozóval szemben felléphetnek a deliktuális kárfelelősség környezetet érintő sajátos szabályai alapján, azonban a szabályokban lévő különbség lehetővé teszi ugyanannak a magatartásnak eltérő megítélését. Márpedig az nem lenne kedvező fordulat, ha a környezetveszélyeztető tevékenységgel kárt okozó személy magatartása enyhébb megítélést kaphatna csak azért, mert szerződő partnerével a szerződésből fakadó kockázat elosztásakor abban állapodtak meg. A környezeti károk károsultjainak igényérvényesítési hajlandóságát, kedvét veheti, ha a károkozó felelősségét a szerződésre tekintettel a bíróság nem tartja megállapíthatónak.

A veszélyes üzemi kárfelelősségi szabályoknak fontos szerepe van a szennyező fizet elvének érvényesítésében, az externális költségek internalizálásában. A kontraktuális felelősségi szabályok ebben nem töltenek be szerepet, mert azok a szerződő felek közötti költségelosztást szolgálják. Emiatt a párhuzamos igény-

érvényesítés kizárása azzal jár, hogy az externális költségek internalizálása elmaradhat, ami a környezeti teherviselők szempontjából kifejezetten hátrányos lehet. Az externális költségek alapján a veszélyes üzemi kárfelelősségre ugyanis tekinthetünk úgy, mint a környezethasználó és a környezeti teherviselő közötti sajátos költségosztás eszközére, amelyen keresztül a környezet védelmével, a környezeti károk megelőzésével kapcsolatos költségeket a környezethasználóra lehet terhelni. A környezetjogi célok elérését, a környezeti teherviselők érdekét az a vitarendezés és bírói gyakorlat szolgálná, amelyik nem tesz különbséget a kötelezett környezetet érintő magatartásának és felelősségének megállapításában aszerint, hogy a károsult a kontraktuális vagy a deliktuális kárfelelősség szabályai alapján érvényesíti igényét.

6:151. § *[Előzetes szerződésszegés]*

- (1) Ha a teljesítési határidő lejárt előtt nyilvánvalóvá válik, hogy a kötelezett a szolgáltatását az esedékességkor nem tudja teljesíteni, és a teljesítés emiatt a jogosultnak már nem áll érdekében, a jogosult gyakorolhatja a késedelemből eredő jogokat.
- (2) Ha a teljesítési határidő lejárt előtt nyilvánvalóvá válik, hogy a teljesítés hibás lesz, a jogosult a hiba kijavítására vagy kicserélésre tűzött határidő eredménytelen eltelte után gyakorolhatja a hibás teljesítésből eredő jogokat.

Környezeti ügyekben az elővigyázatosság és a megelőzés elvét érvényesíti az a jogosult, aki él az előzetes szerződésszegéskor felmerülő jogával, amennyiben azzal egyidejűleg a jogosult gondoskodik arról, hogy a szerződéses cél elérése ne kerüljön veszélybe, akár egy másik szerződés megkötése által. A szolgáltatás teljesítését sodorhatja veszélybe a kötelezett, ha például olyan személyt von be közreműködőként, aki a környezetjog körébe tartozó közigazgatási jogi feltételeknek nem felel meg, vagy nem rendelkezik a szükséges szakmai ismeretekkel, technikai feltételekkel. Az óvatosság és gondosság elengedhetetlen azokban az ügyekben, amelyeknél a szerződés célja a környezet állapotának megóvása, illetve az azt érő negatív hatások okozta emberi egészség és vagyon veszélyeztetés, vagy károsodás kizárása.

6:152. § *[A szerződésszegés jogkövetkezményeinek korlátozása és kizárása]*

A szándékosan okozott, továbbá emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító szerződésszegésért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis.

Az emberi élet, testi épség és egészség valamint a környezet állapota közötti szoros kapcsolat miatt a környezet védelmét szolgáló rendelkezésnek is tekinthető a jogkövetkezmények korlátozásának kizárása, ideértve a kárfelelősséget is, amennyiben a személyt érő károkat a környezet állapotában bekövetkező változás okozza, vagy amely környezeti elem közvetítésével következik be. A korlátozás miatt a párhuzamos igényérvényesítéssel kapcsolatos felvetések az e körbe tartozó kárfelelősségi ügyeknél némileg módosítandók. A kontraktuális és a deliktuális felelősség közötti különbséghez itt csak a Ptk. szabályai közötti eltérés vezethet, mert a felek döntésükkel azt nem tudják befolyásolni.

6:153. § [A kötelezett késedelme]

A kötelezett késedelembe esik, ha a szolgáltatást annak esedékességekor nem teljesíti.

6:154. § [A kötelezett késedelmének jogkövetkezményei]

- (1) Ha a kötelezett késedelembe esik, a jogosult követelheti a teljesítést, vagy ha a késedelem következtében a szerződés teljesítéséhez fűződő érdeke megszűnt, elállhat a szerződéstől.
- (2) A jogosult elállásához nincs szükség a teljesítéshez fűződő érdek megszűnésének bizonyítására, ha
 - a) a szerződést a felek megállapodása szerint vagy a szolgáltatás felismerhető rendeltetésénél fogva a meghatározott teljesítési időben – és nem máskor – kellett volna teljesíteni; vagy
 - b) a jogosult az utólagos teljesítésre megfelelő póthatáridőt tűzött, és a póthatáridő eredménytelenül telt el.
- (3) A kötelezett köteles megtéríteni a jogosultnak a késedelemből eredő, pénztartozás esetén a késedelmi kamatot meghaladó kárát, kivéve, ha a késedelmét kimenti.

A szolgáltatás esedékességének meghatározása környezeti ügyekben sokféle lehet, nem feltétlenül kötik pontos időtartamhoz, vagy naptári naphoz. Ha a környezet állapotára vagy az emberi egészség, vagy vagyon veszélyeztetettségére való utalással határozzák meg, akkor fontos, hogy a felek gondolkodása, a helyzetek megítélése azonos legyen. Ha a szerződés célja a veszélyhelyzet kialakulásának, vagy a kár bekövetkezésének elhárítása, akkor a Ptk. rendelkezése alapján ezek bekövetkezése a teljesítéshez fűződő érdek megszűnését vonja maga után, s a késedelemhez fűződő jogkövetkezmény gyakorlásához az érdekmúlást nem kell bizonyítani, kivéve, ha az ügyre – annak jellege miatt – nem a késedelmes teljesítésre, hanem a lehetetlenné válásra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Ha a szerződés alapján a kötelezett által

vállalt szolgáltatás olyan létesítmény megvalósítása, ami alkalmas jövőbeli kár bekövetkezésének megakadályozására, és a késedelmes teljesítés miatt a kár bekövetkezett, akkor hiába valósítanak meg a létesítményt, mert az adott kár megelőzése már lehetetlenné vált. Ugyanakkor, ha a létesítmény célja a jövőbeli károk bekövetkezésének megelőzése hosszabb távon, akkor a teljesítés azok vonatkozásában még nem válik lehetetlenné a késedelem hatására. A késedelmi szabályok alapján a jogosultnak figyelnie kell arra, hogy a póthatáridő tűzést a kötelezett ne értelmezhesse a határidő módosításaként.

6:157. § [*Hibás teljesítés*]

- (1) A kötelezett hibásan teljesít, ha a szolgáltatás a teljesítés időpontjában nem felel meg a szerződésben vagy jogszabályban megállapított minőségi követelményeknek. Nem teljesít hibásan a kötelezett, ha a jogosult a hibát a szerződéskötés időpontjában ismerte, vagy a hibát a szerződéskötés időpontjában ismernie kellett.
- (2) Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben semmis az a kikötés, amely e fejezetnek a kellékszavatosságra és a jótállásra vonatkozó rendelkezéseitől a fogyasztó hátrányára tér el.

A környezeti szempontok érvényesítése, érvényesíthetősége a szolgáltatás teljesítésének megítélésétől is függ. Mivel a teljesítés akkor válik hibássá, ha az a teljesítés időpontjában nem felelt meg a szerződésben vagy a jogszabályokban megállapított minőségnek, ezért jelentősége van annak, hogy a környezeti megközelítés – ideértve a szakmai szabályokat is – mennyiben vált a szerződés részévé, illetve milyen környezetvédelmi követelmények fogalmazódnak meg a jogszabályokban. Az elsőt a jogalkalmazás és azon belül a bírói gyakorlat alakítja, míg a másikat a jogalkotó határozza meg. A kettő között a mozgás folyamatos, lehetnek olyan, a jogalkalmazásban kialakított szabályok, amiknek megerősítését a jogalkotó szükségesnek ítéli, és ezért jogszabályba foglalja, míg másokat kivesz abból a körből lehetővé téve, hogy a jogalkalmazás formálja azokat a változó társadalmi igényekhez igazodóan.

A környezetjog termékre vonatkozó szabályozása életciklus szemléletű, azaz a termék keletkezésétől a hulladék kezeléséig tart. A keletkezéshez kapcsolhatók a szerzői jog és iparjogvédelem szabályai, amelyeknek a Ptk. a háttér-szabályozását adja (2:55. §), míg az utóbbihoz a Ptk. többféleképpen is kötődik anélkül, hogy bármiféle utalás lenne a hulladékkezelésre. Egyrészt a hulladék újrahasználatra való előkészítése, vagy újrahasználata elválaszthatatlan a Ptk. feldolgozásra, átalakításra, egyesülésre és vegyülésre vonatkozó rendelkezéseitől (5:65–5:67. §-ok), és ezen keresztül természetesen a termékfelelősségtől,

vagy a tárgyak létrejöttét eredményező szerződésektől és azon keresztül a szerződéssel okozott károkért való felelősségtől. Másrészt a hulladékká vált termék ártalmatlanításával – amin a környezetjog a hulladék elégetését, illetve biztonságos körülmények közötti lerakását érti – a szerződések, illetve az általános kárfelelősség, vagy az objektív felelősség kapcsán találkozhatunk. A hibás teljesítés kérdése mindegyiknél felmerülhet.

A hibás teljesítés megítélésében fontos szerepet tölthet be a hulladékról szóló tájékoztatás is. Senki sem vitatja, hogy a terméket hibás terméké teszi, ha a termék használatához fűzött tájékoztatás nem ad megfelelő információt a rendeltetésszerű használatához szükséges karbantartási kötelezettségekről. Napjainkban természetesnek tartjuk és már az autók megvásárlásakor tudni szeretnénk, hogy az egyes alkatrészek tartósságának különbözősége miatt mikor és melyiket kell kicserélni az autó folyamatos és biztonságos működéséhez, és az autók közötti választáskor ezeket a tényezőket is mérlegeljük. Azt is természetesnek vesszük, hogy a kicserélt alkatrészeket a szervizek nem adják oda nekünk, hanem ők lesznek azok, akik azzal valamit kezdenek. Az is egyre inkább természetessé válik, hogy a feleslegessé váló és lejárt gyógyszereket visszavihetjük a legközelebbi patikába és ott szó nélkül átveszik tőlünk, ahogy a lejárt elemeket sem a kukába dobjuk, hanem a boltokban, munkahelyeken, közintézményekben elhelyezett gyűjtőkbe. E termékek kapcsán már kialakult az a társadalmi elvárás, hogy legyen olyan hely, ahova elvihetjük a terméket, vagy a csomagolását, ha már nincsen rá szükségünk. És az is természetes, hogy a termék címkéjén van valamiféle tájékoztatás arról, miként kezelhető a hulladék, vagy akár a termék dobozában a gyártó nevére kiállított feladási címke lapul, jelezve, hogy hova tudjuk visszaküldeni az elhasznált terméket, például a nyomtató kifogyott festékpátróját. Mindezekből az következik, hogy hibás terméké egy termék akkor is válhat, ha hiányzik a megfelelő tájékoztatás a hulladékáról és a tájékoztatásnak megfelelő begyűjtési hálózat.

A környezetjogi szabályok köre a tudomány hatására is változik. Vegyük például a csecsemők, vagy kisgyermek számára készülő termékeket. Ha valaki figyelemmel kíséri az anyagösszetételükre vonatkozó kötelező szabályokat, akkor azt láthatja, hogy a termékekből folyamatosan vannak ki olyan anyagokat, amelyekről az évek során kiderült, hogy veszélyes a gyermekek egészségére. Az ilyen anyagok felhasználását betiltják, és a tiltás időpontjától készült termékeknek már annak kell megfelelniük. A szolgáltatás teljesítésének értékeléséhez irányadó szempontok változását a Ptk. egyrészt lehetővé teszi, másrészt korlátozza azzal, hogy a teljesítés időpontját tekintve mérvadónak. Ez azt is jelentheti, hogy ha a szerződéskötés és a teljesítés között eltelt időszak

alatt megváltozott környezetvédelmi jogszabály miatt a kötelezettnek már más minőségű szolgáltatást kell nyújtania, akkor hibásan teljesít, ha azt nem veszi figyelembe, függetlenül attól, hogy milyen következménye lehet a szerződéses kapcsolatra az, ha a kötelezett terhe a változások miatt megnő, s milyen eszközökkel tudja a szerződés megkötésekor meglévő egyensúlyt ismét helyreállítani.

A hibás teljesítés kizártságára vonatkozó szabályok mutatják, hogy a jogosultnak milyen fontos szerepe van a környezeti megközelítés érvényesítésében. A hibás teljesítés megítélésében a jogosult szerződéskötéskori tudása lesz az irányadó, a ténylegesen meglévő tudása, illetve a tőle elvárt, vagy elvárható ismerete. E kérdésekkel korábban már többször foglalkoztunk, itt csak utalunk arra, hogy a bírói gyakorlat meghatározó szerepet tölthet be az elvárhatósági mérce kialakításában. A jogosult konkrét ismerete más kérdést is felvet. A hibás teljesítés a jogosult és a kötelezett közötti viszony rendezése. Ha a jogosult tudatosan belemegy olyan szerződésbe, amely a környezeti követelményeknek már a szerződés megkötésekor sem felel meg, akkor azzal rontja a környezetjogi szabályok érvénysülését, hatékonyságát, de ennek következményét nem háríthatja át a kötelezetre egy hibás teljesítés iránti igény megfogalmazásával.

6:159. § [*Kellékszavatossági jogok*]

- (1) Olyan szerződés alapján, amelyben a felek kölcsönös szolgáltatásokkal tartoznak, a kötelezett a hibás teljesítésért kellékszavatossággal tartozik.
- (2) Kellékszavatossági igénye alapján a jogosult választása szerint
 - a) kijavítást vagy kicserélést igényelhet, kivéve, ha a választott kellékszavatossági jog teljesítése lehetetlen, vagy ha az a kötelezettnek – másik kellékszavatossági igény teljesítésével összehasonlítva – aránytalan többletköltséget eredményezne, figyelembe véve a szolgáltatás hibátlan állapotban képviselt értékét, a szerződésszegés súlyát és a kellékszavatossági jog teljesítésével a jogosultnak okozott érdeksérelmet; vagy
 - b) az ellenszolgáltatás arányos leszállítását igényelheti, a hibát a kötelezett költségére maga kijavíthatja vagy mással kijavíttathatja, vagy a szerződéstől elállhat, ha a kötelezett a kijavítást vagy a kicserélést nem vállalta, e kötelezettségének a (4) bekezdés szerinti feltételekkel nem tud eleget tenni, vagy ha a jogosultnak a kijavításhoz vagy kicseréléshez fűződő érdeke megszűnt.
- (3) Jelentéktelen hiba miatt elállásnak nincs helye.
- (4) A kijavítást vagy kicserélést – a dolog tulajdonságaira és a jogosult által elvárható rendeltetésére figyelemmel – megfelelő határidőn belül, a jogosult érdekeit kímélve kell elvégezni.

6:160. § [*Áttérés más kellékszavatossági jogra*]

A jogosult a választott kellékszavatossági jogáról másikra térhet át. Az áttéréssel okozott költséget köteles a kötelezettnek megfizetni, kivéve, ha az áttérésre a kötelezett adott okot, vagy az áttérés egyébként indokolt volt.

6:161. § [*Eltérés a jogosult által megjelölt kellékszavatossági jogtól*]

A bíróság a jogosult kérelméhez nincs kötve, de nem kötelezhet olyan kellékszavatossági jog teljesítésére, amely ellen mindegyik fél tiltakozik.

A kellékszavatossági igények érvényesítése a megelőzés és az elővigyázatosság elvének érvényesülését befolyásolhatják. Ha a hibás teljesítés hatására a környezet állapota kedvezőtlenül változik meg, akkor a javításnak magában kell foglalnia az állapot helyreállítását is, még akkor is, ha a szerződés célja szerint nincsen köze hozzá. Ez utóbbi esetben ugyanis nem lehetne eltekinteni attól, hogy a kötelezett akkor teljesít szerződésszerűen, ha a környezet állapotát nem rontja. A környezetjogi célok mögött meghúzódó közérdek elérését az szolgálná, ha a jogosult ezt minden esetben számonkérné a kötelezettől, adott magatartást hibás teljesítésnek minősítve és nem szerződésszegéssel okozott kárnak, hiszen az első esetben a kötelezett nem hivatkozhat olyan kimentési okokra, amelyek a kártérítési felelősségi szabályok alapján a felelősség alóli mentesüléséhez vezethetnének. E megközelítés elterjedéséhez a bíróságok megerősítésére is szükség van, mert nem mindegy, hogy minek tekintik a környezetet érintő negatív hatást, a teljesítés részének vagy önállóan értékelendőnek.

A jogosultat megillető kellékszavatossági igények közötti választás környezetjogi szempontból akkor pozitív, ha a döntés meghozatalakor a jogosult mérlegeli a környezeti hatásokat, illetve a negatív hatások bekövetkezésének veszélyét is. Ha a környezet állapota a hibás teljesítés miatt romlott, akkor az ellenszolgáltatás arányos leszállítása iránti igény kifejezetten hátrányos lehet, ha a jogosult a szükséges beavatkozásokat nem végzi, vagy nem végezteti el az így felszabaduló összegből. A bíróság is hozzájárulhat a közérdeket is erősítő kellékszavatossági igény kiválasztásához, feltéve, hogy az ellen a felek nem tiltakoznak. Természetesen a bírósági döntés elsődleges célja a felek viszonyának megfelelő rendezése, ugyanakkor mögöttesen a közérdeket is értékelheti, ha a felek érdekegyensúlyának megteremtésében két kellékszavatossági igény is azonos értékű, de az egyik segíti a közérdek érvényesülését, míg a másik nem.

6:162. § *[A hiba közlése]*

- (1) A jogosult a hiba felfedezése után késedelem nélkül köteles a hibát a kötelezettel közölni.
- (2) Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés esetén a hiba felfedezésétől számított két hónapon belül közölt hibát késedelem nélkül közölni kell tekinteni.
- (3) A közlés késedelméből eredő kárért a jogosult felelős.

6:163. § *[A kellékszavatossági igény elévülése]*

- (1) A jogosult kellékszavatossági igénye a teljesítés időpontjától számított egy év alatt évül el.
- (2) Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés esetén a fogyasztó kellékszavatossági igénye a teljesítés időpontjától számított két év alatt évül el. Ha a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződés tárgya használt dolog, a felek rövidebb elévülési időben is megállapodhatnak; egy évnél rövidebb elévülési határidő ebben az esetben sem köthető ki érvényesen.
- (3) Ha a szerződés alapján szolgáltatott dolog ingatlan, a kellékszavatossági igény a teljesítés időpontjától számított öt év alatt évül el.
- (4) Nem számít bele az elévülési időbe a kijavítási időnek az a része, amely alatt a jogosult a dolgot rendeltetésszerűen nem tudja használni.
- (5) A dolognak a kicseréléssel vagy a kijavítással érintett részére a kellékszavatossági igény elévülése újból kezdődik. Ezt a szabályt kell alkalmazni arra az esetre is, ha a kijavítás következményeként új hiba keletkezik.

A jogosult hiba közlési kötelezettsége kapcsán szükséges emlékeztetni arra, hogy a környezeti ügyekben a hiba felfedezéséhez gyakran szakértői közreműködésre van szükség. A szakértelem hiánya azzal jár, hogy a jogosult nem képes felismerni a hibát és ennek következtében a hibás teljesítés is következmények nélkül maradhat. Ha a hibás teljesítés a jövőben nem okoz kárt akár a környezet állapotában, akár annak megváltozásán keresztül az emberi egészségben, és vagyonganban, akkor önmagában a hibás teljesítés léte környezetjogi szempontból nem releváns. Ha azonban az ellenkezője igaz, akkor a hibás teljesítés miatti fellépés hiánya azt jelenti, hogy elmaradnak azok az intézkedések, amelyek a későbbi kár bekövetkezését képesek lennének megelőzni. A kármegelőzés szempontjából fontos a hiba jellege és felismerhetősége. Ha a hibákat az alapján soroljuk csoportba, hogy milyen viszonyban áll a szerződés céljának eléréséhez, akkor két nagy csoportot különböztethetünk meg: 1. a szerződéskötés céljának megvalósítását veszélyezteti, 2. attól független. Ez utóbbival akkor találkozhatunk, amikor a szerződésnek nem közvetlen célja a környezet állapotának megváltoztatása, alakítása, de a szolgáltatás teljesítése befolyásolja azt. Az első csoportba tartozó hibás teljesítéseknél a hiba felismerése egyszerűbb, mert a

környezet állapotának vizsgálata természetes része a teljesítés értékelésének. Ez nem feltétlenül igaz a második körbe tartozó hibákra, mert az nem konkrét szerződési célhoz kötődik, hanem abból adódik, hogy minden szerződés magától értetődő céljának tartjuk a környezetállapot-rontás elkerülését. A romlás felismerése azonban e körben nem feltétlenül könnyű, sokszor évek múlva jelentkezik csak, vagy tényleges károsodásokon keresztül mutatkozik meg. A hibás teljesítésre vonatkozó elévülési szabályok megfelelő alkalmazása segíthet abban, hogy a kötelezett azokért a hibákért is feleljen, amelyek a második csoportba tartoznak.

6:168. § *[Termékszavatossági igény]*

- (1) Vállalkozás által fogyasztónak eladott ingó dolog (ezen alcím alkalmazásában: termék) hibája esetén a fogyasztó követelheti a gyártótól, hogy a termék hibáját javítsa ki, vagy – ha a kijavítás megfelelő határidőn belül, a fogyasztó érdekeinek sérelme nélkül nem lehetséges – a terméket cserélje ki. A termék akkor hibás, ha nem felel meg a terméknek a gyártó által történt forgalomba hozatalakor hatályos minőségi követelményeknek, vagy nem rendelkezik a gyártó által adott leírásban szereplő tulajdonságokkal.
- (2) Ezen alcím alkalmazásában gyártónak minősül a termék előállítója és forgalmazója.
- (3) A gyártó mentesül a termékszavatossági kötelezettség alól, ha bizonyítja, hogy
 - a) a terméket nem üzleti tevékenysége vagy önálló foglalkozása körében gyártotta vagy forgalmazta;
 - b) a termék forgalomba hozatalának időpontjában a hiba a tudomány és a technika állása szerint nem volt felismerhető; vagy
 - c) a termék hibáját jogszabály vagy kötelező hatósági előírás alkalmazása okozta.
- (4) Csere esetén a kicserélt termékre, kijavítás esetén a termék kijavítással érintett részére vonatkozó kellékszavatossági kötelezettség a gyártót terheli.

6:169. § *[Közlési és igényérvényesítési határidők]*

- (1) A fogyasztó a hiba felfedezése után késedelem nélkül köteles a hibát a gyártóval közölni. A hiba felfedezésétől számított két hónapon belül közölt hibát késedelem nélkül közölni kell tekinteni. A közlés késedelméből eredő kárért a fogyasztó felelős.
- (2) A gyártót a termékszavatosság az adott termék általa történő forgalomba hozatalától számított két évig terheli. E határidő eltelte jogvesztéssel jár.

6:170. § *[Termékszavatosság tulajdonosváltás esetén]*

A termékszavatossági jogokat a termék tulajdonjogának átruházása esetén az új tulajdonos érvényesítheti a gyártóval szemben.

Amikor a tudatos fogyasztói döntéseknek részévé válik a termékek környezeti tulajdonsága, akkor a gyártók érdekeltté válnak abban, hogy a termékek környezetre gyakorolt terheléséről egyre több információt adjanak. A fogyasztókért való verseny részévé válik a termékek által kibocsátott zaj mértékének megjelenítése, az energiatakarékosságra való utalás, elsődleges vagy másodlagos nyersanyag felhasználás, az előállítás, a gyártás és a forgalmazás folyamatáról szóló tájékoztatás és még számos más információ, amelyek jelzik, hogy az adott termék életciklusán keresztül miként terheli a környezetet, óvja természeti erőforrásainkat, a termék tulajdonságai miatt milyen veszélyeket hordoz. A termékszavatossági igény érvényesítésének lehetőségén keresztül a fogyasztó közvetlenül kérheti számon a gyártón a környezeti információk valódiságát, vagy a veszélyekre való figyelmeztetések elmaradását, hiszen mindezek termékhibaként értelmezhetővé válnak.

Amikor a fogyasztó a gyártóhoz fordul, akkor azzal közvetlenül befolyásolhatja a kínálatot, mert jelzi, hogy mik azok a környezeti tulajdonságok, amelyeket fontosnak tart, és amelyekkel kapcsolatos hibák meglétét nem fogadja el. A fogyasztó azonban hibás teljesítés miatt csak akkor tud a gyártóval szemben fellépni, ha bizonyítani tudja, hogy a termék hibás. Ha a hiba abból fakad, hogy a termék nem felel meg azoknak a környezeti követelményeknek, amelyekről a gyártó a fogyasztót a címkén tájékoztatta, akkor is a fogyasztónak kell bizonyítania, hogy az állítás az adott termékre nem igaz, márpedig ezek egy részének fogyasztó általi bizonyítása szinte lehetetlen. A gyártó által feltüntetett környezeti információk két csoportba sorolhatók: 1. a konkrét termék rendeltetésszerű használatát közvetlenül befolyásolják, 2. a konkrét termékhez kapcsolódnak, de a rendeltetésszerű használatához nem. Az első körbe tartozó termékhibák esetén a fogyasztó a hibákat a használat során többnyire felismerheti. Nem nehéz felismerni a termék hibáját, ha az alacsony zajkibocsátási tájékoztatás ellenére kifejezetten hangos, a havi villanyszámla, vízszámla megugrik, vagy azonos marad annak ellenére, hogy a régi energiafalo hűtőszekrényt egy energiát spórolóra, vagy a régi vízigényes mosógépet víztakarékosra cserélték le, hiányzik a termékhasználati útmutató. Ezzel szemben már speciális szakértelemre és eszközökre is szükség lehet, ha a termékek környezetre gyakorolt hatásáról szóló állítást kívánja valaki bizonyítani. Mindennek az a következménye, hogy a termékszavatossági igényérvényesítés a gyártói állítások és a termék tulajdonsága közötti összhang megteremtéséhez csak azokon a termékhibákon keresztül tud hozzájárulni, amelyek a rendeltetésszerű használatához kötődnek. Az attól független gyártói kijelentések inkább a versenyjog részeként értékelhetők, ahol a gyártói állítás igazság tartalmát magának a gyártónak kell bizonyítani,

és nem a fogyasztónak, akit az állítással a termék megvásárlására kíván ösztönözni. Ha nem tudja bizonyítani, akkor az állítás fogyasztót megtévesztőnek minősülhet.¹³⁵

6:171. § *[Jótállás]*

- (1) Aki a szerződés teljesítéséért jótállást vállal vagy jogszabály alapján jótállásra köteles, a jótállás időtartama alatt a jótállást keletkeztető jognyilatkozatban vagy jogszabályban foglalt feltételek szerint köteles helytállni a hibás teljesítésért. Mentessül a jótállási kötelezettség alól, ha bizonyítja, hogy a hiba oka a teljesítés után keletkezett.
- (2) A jótállás a jogosultnak jogszabályból eredő jogait nem érinti.

6:172. § *[Jótállási jogosultság tulajdonosváltás esetén]*

A jótállásból eredő jogokat a dolog tulajdonjogának átruházása esetén az új tulajdonos érvényesítheti a jótállást vállaló kötelezettel szemben.

6:173. § *[A jótállási igény érvényesítése]*

- (1) A jótállási igény a jótállási határidőben érvényesíthető. Ha a jótállásra kötelezett kötelezettségének a jogosult felhívására – megfelelő határidőben – nem tesz eleget, a jótállási igény a felhívásban tűzött határidő elteltétől számított három hónapon belül akkor is érvényesíthető bíróság előtt, ha a jótállási idő már eltelt. E határidő elmulasztása jogvesztéssel jár.
- (2) A jótállási igény érvényesítésére egyebekben a kellékszavatossági jogok gyakorlására vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

A jótállás fontos környezetjogi eszközzé válhatna, ha azoknál a szolgáltatásoknál megjelenne, ahol a környezeti elemek érintettsége miatt a negatív hatások kizárása prioritás. A környezeti ügyekben az igényérvényesítések gyakran azért maradnak el, mert nagyon költséges vagy nehézkes a bizonyítás. A jótállás a bizonyítási teher megfordításán keresztül a kötelezettre terheli annak igazolását, hogy a teljesítés minden követelménynek, így a környezetieknek is megfelel. A környezetjog gazdasági eszközzé teheti a jótállás vállalását, amennyiben költségessé teszi, ha a kötelezett a jótállást önként nem vállalja, illetve közjogi eszközként is megjelenítheti, ha a jótállást jogszabály írja elő. A kettő között lényeges különbség, hogy míg az első esetben a jótállás a felek közötti verseny egyik eszköze, addig a második esetben a versenyre nincsen hatással, mert mindenkit egyformán sújt. Bármelyik megoldást is választhatjuk, a jótállás mit

¹³⁵ BH1997. 414.

sem ér, ha a jogosult azt időben nem érvényesíti. A jótállás ezért környezetjogi funkciót csak akkor tud betölteni, ha a jogosultak élnek jogaikkal.

6:174. § [*Kártérítés kellékhibás teljesítés esetén*]

- (1) A kötelezett köteles megtéríteni a jogosultnak a hibás teljesítésből eredő kárát, kivéve, ha a hibás teljesítést kimenti.
- (2) A hibás teljesítéssel a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett károk megtérítését a jogosult akkor követelheti, ha kijavításnak vagy kicserélésnek nincs helye, vagy ha a kötelezett a kijavítást vagy a kicserélést nem vállalta, e kötelezettségének nem tud eleget tenni, vagy ha a jogosultnak a kijavításhoz vagy kicseréléshez fűződő érdeke megszűnt. E kártérítési igény a kellékszavatossági jogok érvényesítésére meghatározott határidőn belül évül el. A jogosult kártérítési igényét az ugyanabból a szerződésből eredő követeléssel szemben kifogásként akkor is érvényesítheti, ha a kártérítési igény elévült.

Minden olyan Ptk. szabály, amely a természetbeni helyreállítást helyezi előtérbe, üdvözlendő és a környezetjog eszköztárába tartozónak tekinthető. A kellékhibás teljesítés esetén ez áll fenn, mert a hibás teljesítéssel okozott károk pénzügyi ellentételezésére csak akkor kerülhet sor, ha a természetbeni kártérítésre nincsen lehetőség.

6:175. § [*Jogszatosság a jogszerzés akadályai miatt*]

- (1) Ha tulajdonjog, jog vagy követelés visszterhes átruházására irányuló kötelezettség esetén a tulajdonjog, más jog vagy követelés megszerzését harmadik személy joga akadályozza, a jogosult köteles a kötelezettet megfelelő határidő tűzésével felhívni arra, hogy az akadályt hárítsa el vagy adjon megfelelő biztosítékot. A határidő eredménytelen eltelte után a jogosult elállhat a szerződéstől és kártérítést követelhet.
- (2) Ha a kötelezett jóhiszemű volt, a szerződés megkötéséből eredő károkat köteles megtéríteni.

6:176. § [*Jogszatosság a jogszerzés korlátozott volta miatt*]

- (1) Ha tulajdonjog, más jog vagy követelés visszterhes átruházására irányuló kötelezettség esetén a tulajdonjog, más jog gyakorlását vagy a követelés megszerzését harmadik személy joga korlátozza vagy értékét csökkenti, a jogosult megfelelő határidő tűzésével tehermentesítést követelhet.
- (2) A határidő eredménytelen eltelte után a jogosult a tehermentesítést a kötelezett költségére elvégezheti.
- (3) Ha a tehermentesítés lehetetlen vagy aránytalan költséggel járna, a jogosult a szerződéstől elállhat, és kártérítést követelhet, vagy a teher átvállalása fejében az ellenérték megfelelő csökkentését követelheti. Ezek a jogok a

- jogosultat akkor is megilletik, ha a tehermentesítésre megszabott határidő eredménytelenül telt el, és a jogosult nem kívánja a dolog tehermentesítését.
- (4) Ha a kötelezett jóhiszemű volt, a szerződés megkötéséből eredő károkat köteles megtéríteni.
 - (5) Nem illetik meg ezek a jogok a jogosultat, ha a szerződés megkötésekor tudta vagy tudnia kellett, hogy korlátozástól mentes tulajdonjogot, jogot vagy követelést nem szerezhetsz, kivéve, ha a kötelezett a tulajdonjog, más jog vagy követelés korlátozásmentességéért kifejezetten szavatosságot vállalt.

A jogszerzés korlátozásáról mint környezetjogi eszközről több Ptk. rendelkezésnél is már volt szó, felvetve, milyen kérdésekkel szembesülhetünk annak eldöntésekor, hogy adott esetben a jogosultnak *tudnia kellett volna-e* a korlátozásról. Itt csak megerősíteni kívánjuk, hogy a korlátozásokon keresztül a környezetjog a környezet védelméhez szükséges garanciákat teremti meg. E védelmi funkciót a korlátozás csak akkor tudja betölteni, ha ennek jelentőségét a bírósági gyakorlat is elismeri azáltal, hogy nem, vagy csak egészen szűk körben fogadja el a jogosulti hivatkozást a környezeti korlátozással kapcsolatos tudás hiányára.

6:177. § [Hibás teljesítés eredmény létrehozására irányuló szerződéseknél]

- (1) Ha a kötelezett valamely dolog vagy munkával elérhető más eredmény létrehozására vállal kötelezettséget, a hibás teljesítésre vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell, azzal, hogy
 - a) a kicserélésen a munkával elérhető eredmény részben vagy egészben való újbóli teljesítését kell érteni; és
 - b) a kijavítás vagy a szolgáltatás részben vagy egészben való újbóli teljesítése – a jogosult szerződés szerű teljesítéshez fűződő érdekei figyelembevételével – a munkával elérhető eredmény létrehozásának az eredetileg vállalathoz képest eltérő módjával is megvalósulhat; az ebből eredő többletköltségek a kötelezettet terhelik.
- (2) A kötelezett mentesül a hibás teljesítés jogkövetkezményei alól, ha a hiba a jogosult által adott
 - a) anyag alkalmatlanságára vagy hibájára;
 - b) adat hiányosságára vagy hibájára; vagy
 - c) utasítás célszerűtlenségére vagy szakszerűtlenségére
 vezethető vissza, és e körülményekre a kötelezett a jogosultat figyelmeztette.

A környezetjogi szabályozás eredményorientált, a kedvező környezeti állapot megtartását, vagy annak elérését tűzve ki célul. A Ptk. szabályozása közvetlenül segítheti e cél elérését, ha a kötelezett által vállalt eredmény létrehozása kiterjed a környezeti hatásokra is. Ilyenkor a teljesítés elfogadásakor értékelni

kell a pozitív és a negatív hatásokat, és a teljesítés mindaddig hibás lesz, amíg azokat nem érik el, azaz az eredménynek nincs pozitív hatása, vagy a negatív hatásokat nem küszöbölik ki. A kötelezett mentesítésére vonatkozó szabályok környezetjogi szempontból már ellentmondásosak. A környezetjog ugyanis különös figyelmet fordít arra, hogy adott tevékenységet csak olyan személy végezhesen, aki kellő szakmai ismerettel és eszközzel rendelkezik. Látszólag ezt erősítheti a kötelezett mentesítése a hibás teljesítés jogkövetkezménye alól, hiszen a jogosult terhére értékelendő, ha a hiba bekövetkezésében szerepet játszott. Ez a rendelkezés azonban a környezetjogi cél elérését csak akkor segíti, ha a jogosultat visszatartja a mentesítés alapját szolgáló tevékenységektől. Míg a környezetjogi cél elérését hátráltatja azzal, hogy a kötelezett mintegy elfogadhatja a jogosulti beavatkozást az eredmény létrehozásába akkor is, ha számára nyilvánvaló annak negatív következménye. Amikor a környezetjog korlátozza, hogy kik lehetnek egy szerződés felei, akkor ezzel azt kívánja elérni, hogy adott tevékenységet csak olyan személy végezhesen, aki képes biztosítani a környezet védelmét mint eredményt. Ha a kötelezett saját tudása ellenére olyan eredményt is létrehozhat negatív következmények nélkül, ami a környezeti hatások miatt válik hibássá, akkor az azt jelenti, hogy a Ptk. kiüresíti a környezetjogi szabályozást. A jogosulti behatásra hivatkozó kötelezetten a bírói gyakorlat nem mentesíti a hátrányos jogkövetkezmények alól, s elvárja tőle a szerződéstől való elállást, ha a hibás teljesítés jogszabályba, hatósági határozatba ütközik, mások személyét vagy vagyonát sérti. Kérdés, hogy a bíróság hasonló elvárhatósági mércét állít-e fel a kötelezettel szemben a környezeti eredmények vonatkozásában, előmozdítandó az Alaptörvényből fakadó, és mindenkit terhelő kötelezettség érvényesítését.

6:179. § *[A teljesítés lehetetlenné válása]*

- (1) Ha a teljesítés lehetetlenné vált, a szerződés megszűnik.
- (2) A teljesítés lehetetlenné válásáról tudomást szerző fél késedelem nélkül köteles erről a másik felet értesíteni. Az értesítés elmulasztásából eredő kárt a mulasztó fél köteles megtéríteni.

6:180. § *[Felelősség a lehetetlenné válásért]*

- (1) Ha a teljesítés lehetetlenné válásáért egyik fél sem felelős, a szerződés megszűnésének időpontját megelőzően nyújtott szolgáltatás pénzbeni ellenértékét meg kell téríteni. Ha a már teljesített pénzbeni szolgáltatásnak megfelelő ellenszolgáltatást a másik fél nem teljesítette, a pénzbeni szolgáltatás visszajár.

- (2) Ha a teljesítés lehetetlenné válásáért az egyik fél felelős, a másik fél szabadul a szerződésből eredő teljesítési kötelezettsége alól, és a szerződésszegéssel okozott kárának megtérítését követelheti.
- (3) Ha a teljesítés lehetetlenné válásáért mindkét fél felelős, a szerződés megszűnik, és a felek a lehetetlenné válásból eredő kárukat a közrehatás arányában követelhetik egymástól.

A teljesítés lehetetlenné válását általában négy okra szokták visszavezetni, ezek között külön említve a jogi, a fizikai, a gazdasági és az érdekbeli okokat. A környezetjog azonban a szabályozás módszertana miatt nemcsak a jogi, hanem a gazdasági és az érdekviszonyokat is megváltoztathatja, ami adott esetben a szerződés lehetetlenné válásához vezethet. Nézzünk erre néhány példát. A környezetjog körébe tartozó gazdasági eszközökről már volt szó, ezek lényege a környezethasználó választási szabadsága, aminek következményeként gazdasági előnyhöz jut vagy hátrányt okoz magának. A gazdasági eszközök bevezetésének célja között szerepel, hogy a környezethasználó tevékenységének megváltoztatásával csökkentse a környezetre gyakorolt kedvezőtlen hatásokat, kevesebb szennyező anyagot bocsásson ki, kevesebb természeti erőforrást használjon föl, inkább a megújuló forrásokra támaszkodjon. A gazdasági eszközök hatására a termékek, szolgáltatások ára megnő vagy csökken, ha az ár nem változik, akkor a profitban jelentkezhet a kedvező vagy kedvezőtlen változás. Ha a környezethasználó adott szennyező anyag kibocsátása miatt fizetendő környezetterhelési díj elkerülése érdekében a meglévő technológiájának átalakítására köt szerződést és közben megjelenik egy olyan új technológiai megoldás, amivel a szennyező anyag kibocsátás teljesen megszűnik, és beszerzése kisebb költséggel jár, akkor a környezethasználónak már nem áll érdekében a szerződés teljesítése. Az is lehet, hogy a jogalkotó a tudományos eredmények hatására adott szennyező anyag kibocsátását teljesen betiltja, a gazdasági eszközt közjogi eszközzé téve, s ezzel megfosztja a környezethasználót döntési szabadságától. Ilyenkor egy olyan szerződés teljesítése, aminek célja a kibocsátás csökkentése és nem annak megszüntetése, már nem áll a környezethasználó érdekében. A teljesítés lehetetlenné válásáért való felelősség eltérően alakulhat a két szabályozás-módszertani megoldása következtében. Az első esetben a környezethasználó tehető felelőssé, hiszen az ő oldalán merült fel a gazdasági ok. Ezzel szemben a második esetben, a módszertani megközelítés változása már egyik félnek sem róható fel, azt a bírói gyakorlat alapján jogi oknak tekinthetjük.¹³⁶

¹³⁶ BH2007. 370.

A környezetjog nemcsak szabályozás-módszertani változást hozhat, hanem módosíthatja a döntéshozatal szintjét is, helyiről központira emelve. A közszolgáltató cégek létrehozásában és működtetésében a helyi önkormányzatokat gyakran kettős érdek is vezeti, egyrészt a közszolgáltatást így tudják leginkább a helyi igényekhez igazítani, másrészt a közszolgáltató által elért profit az önkormányzat bevételeit növelheti, ezzel biztosítva más önkormányzati feladatok ellátásához szükséges költségek fedezetét. Ha a döntéshozatalt helyi szintről központi szintre emelik, akkor mindazon szerződéseknek a teljesítése, amelyek helyi döntéstől függnek, veszélybe kerülhetnek. Ha a helyi buszközlekedéshez a biogázt a helyi hulladékgazdálkodásért felelős közszolgáltató nyújtotta, és a jövőben a biogáz hasznosítása már nem az ő döntési kompetenciájába tartozik, akkor a szerződését nem tudja teljesíteni. Hasonló problémát okozhat, ha a profittermelő közszolgáltatási rendszert úgy alakítják át, hogy a közszolgáltató tevékenységét csak nonprofit jogi személyként végezheti. Ez azzal a következménnyel járhat, hogy a közszolgáltató tulajdonosa, az önkormányzat elesik bevételi forrásainak egy részétől, ami nélkül viszont a korábban arra tekintettel megkötött és önként vállalt feladatainak ellátását szolgáló szerződéses kötelezettségeit nem tudja teljesíteni. Bár mindkét esetre igaz, hogy a változást a környezetjogi szabályok módosulása okozta, a két eset között lényeges különbség van. A közszolgáltatásra vonatkozó jogi feltételek megváltozása közvetlenül a közszolgáltatót érintették, ezért a szerződésre gyakorolt közvetlen hatása miatt jogi okként lehet rá hivatkozni. Az önkormányzati szerződések esetén a bevételi forrás kiesés miatti fizetési nehézség már nem feltétlenül tekinthető olyan jogi oknak, ami a felek felelősségi körén kívül esik, hiszen ott már vizsgálni kell azt is, vajon az önkormányzat megtett-e mindent szerződéses kötelezettségének teljesítésére, keresett-e más megoldást a pénzügyi fedezet megteremtésére, vagy sem.

A környezetjogi szabályozás kiemelten kezeli a hatások vizsgálatát és általános elvárásként fogalmazza meg a környezethasználókkal szemben, hogy tevékenységük környezeti hatásait előzetesen és a tevékenység alatt folyamatosan figyelemmel kísérik. Hasonló elvárás fogalmazható meg a jogalkotóval szemben, amikor a környezetjogi eszközöket úgy módosítja, hogy azzal a szerződéses kapcsolatokat közvetlenül befolyásolja. A környezetjog szabályozási módszereiből, eszközeiből adódóan a jogi környezet változása nem mindig a szerződésekre vagy a felekre vonatkozik, annak ellenére, hogy a hatása azokat közvetlenül érinti. A bírói gyakorlaton múlik, hogy környezetjogi szabályok változását mennyiben tekinti jogi oknak akkor is, ha az adott fél gazdasági vagy egyéb érdekét érinti. A környezethasználó kiszolgáltatottság-érzését erősítheti, s a környezetvédelmi szabályokkal szemben ellenszenvet kelthet az, ha olyanért

is felelőssé teszik, amiről a szerződés megkötésekor még nem tudott, és aminek befolyásolására hatása nincsen. Minden szerződés megkötésének pillanatában a felek adott jogi feltételek között döntenek, mérlegelik az előnyöket és a hátrányokat. A jogi környezetnek azok a szabályok is részét képezik, amelyek a felek gazdasági helyzetét, döntési kompetenciájának létét és mértékét befolyásolják. A környezetjogi szabályok ezeket alapjaikban változtathatják meg. Fontos lenne, hogy a bírói gyakorlat ezt minden esetben figyelembe vegye.

6:186. § *[Kötbér]*

- (1) A kötelezett pénz fizetésére kötelezheti magát arra az esetre, ha olyan okból, amelyért felelős, megszegi a szerződést. Mentese a kötbérfizetési kötelezettség alól, ha szerződésszegését kimenti.
- (2) Kötbér írásban köthető ki.
- (3) A jogosult kötbérigényét attól függetlenül érvényesítheti, hogy a kötelezett szerződésszegéséből kára származott-e.
- (4) A pénztartozás késedelmes teljesítése esetére kikötött kötbérre a késedelmi kamat szabályait kell alkalmazni.

6:187. § *[Kötbér és egyéb szerződésszegési igények]*

- (1) A teljesítés elmaradása esetére kikötött kötbér érvényesítése a teljesítés követelését kizárja. A késedelem esetére kikötött kötbér megfizetése nem mentesít a teljesítési kötelezettség alól.
- (2) A jogosult a hibás teljesítés miatti kötbér mellett nem érvényesíthet szavatossági igényt.
- (3) A jogosult a kötbér mellett érvényesítheti a kötbért meghaladó kárát.
- (4) A jogosult a szerződésszegéssel okozott kárának megtérítését akkor is követelheti, ha kötbérigényét nem érvényesítette.

Mindazoknál a szerződéseknél, amelyeknek környezeti következménye is lehet, a negatív hatások elkerülését is szolgáló kötbért annak kikötése környezetjogi eszközzé is teszi. Hibás teljesítés esetén ezt a funkcióját a kötbér akkor tudja megőrizni, ha a jogosult a környezeti szempontok értékelése alapján választ a kötelezett által vállalt kötbér, illetve a szavatossági igény érvényesítése között, mert a Ptk. a kettő együttes érvényesítését kizárja.

6:190. § *[Jogvesztés kikötése]*

- (1) A felek írásban köthetik ki, hogy a szerződésszegésért felelős fél elveszít valamely jogot, amely őt a szerződés alapján egyébként megilletné.
- (2) Ha a jogvesztés a kötelezettet túlságosan sújtaná, a kötelezett kérelmére a bíróság a joghátrányt mérsékelheti.

Környezetjogi szerepet is betölthet a jogvesztés kikötése, amennyiben általa megerősödik a környezeti szempontok érvényesítése iránti hajlandóság. Mivel a Ptk. nem határozza meg, hogy milyen jogok elvesztését lehet kikötni, hanem csupán a szerződésre hivatkozik, ezért a felek szabadon állapodhatnak meg a jogvesztésről. A *jogvesztés* kifejezésből adódik, hogy ez csak olyan jogot érinthet, ami a kötelezettet megilleti, például közreműködő igénybevétele. Ugyanakkor a jogosult akkor jár el megfelelően, ha a jogvesztést csak akkor és úgy érvényesíti, ha azzal nem nő meg a szerződés teljesítésével együtt járó negatív környezeti hatások bekövetkezésének veszélye. A jogvesztés kikötésének célja, hogy a sérelmet szenvedő fél a másikkal szemben kedvezőbb helyzetbe kerüljön, ugyanakkor ez nem járhatna együtt a környezetállapot romlásával vagy veszélyeztetésével. Mivel a bíróságnak döntésekor a jogvesztésből fakadó terhek súlyát kell értékelnie és mérlegelnie, ezért kérdésként merülhet fel, vajon értékelheti-e ezt a szempontot, amikor a kötelezett kérelmére a joghátrányt mérséklí, ha a kérelem erre való utalást nem tartalmaz, bár tartalmazhatott volna.

6:191. § [*A szerződés felek általi módosítása*]

- (1) A felek közös megegyezéssel módosíthatják a szerződés tartalmát vagy megváltoztathatják kötelezettségvállalásuk jogcímét.
- (2) A szerződésnek a módosítással nem érintett része változatlan marad. A kötelezettség biztosítására szolgáló zálogjog és kezesség fennmarad, de a zálogkötelezett és a kezes helyzete hozzájárulásuk nélkül nem válhat terheesebbé.
- (3) A szerződés módosítására a szerződés megkötésére vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.
- (4) A szerződés tartalmát valamelyik fél egyoldalúan akkor módosíthatja, ha ezt a szerződésben kikötötték, vagy ha a felet erre jogszabály feljogosítja.

A tudomány és technika fejlődése, a környezet állapotának változása, az ökológiai szemlélet erősödése a feleket a szerződés módosítására ösztönözheti. A módosítás joga a helyzethez való alkalmazkodás lehetősége. A Ptk. általános elvként a kölcsönösséget fogalmazza meg, azaz jellemzően nem teszi lehetővé, hogy az egyik fél a másik beleegyezése nélkül változtassa meg a szerződést, ami miatt a szerződés megkötésének idejéhez képest új környezeti szempontok csak akkor tudnak beépülni a szerződésbe, ha azzal mindkét fél egyetért. A Ptk. azonban nem ennyire szigorú, mert a felek az egyoldalú módosítás lehetőségében megegyezhetnek a szerződésben. Ebből pedig az következik, hogy a felek köthetnek olyan szerződést, amely alapján az egyik félnek jogában áll egyoldalúan beépíteni az új környezeti ismereteket. Bár maga a módosítás

egyoldalú lesz, azonban e mögött is a felek közös megegyezése húzódik meg, hiszen az egyik félnek biztosított jog a felek kölcsönös egyetértésére utal abban, hogy a feljogosított fél képes a helyzet megítélésére. A felek között lehet olyan, akinek mindennapi munkájához hozzátartozik a technológiai fejlődés, vagy a környezet állapotának figyelemmel kísérése, ezért olyan információkhoz is hozzájuthat, ami a másik fél számára nem áll rendelkezésre, ugyanakkor ezen ismeretek a szerződés céljának elérését, vagy hatását befolyásolhatják.

Amennyiben a szerződés módosítása a környezeti hatásokat változtatja meg, akkor az érintheti harmadik személyek – a környezeti teherviselők – jogait is. Kérdésként merülhet föl, hogy ha a szerződés egyoldalú módosítása miatt harmadik személy helyzete kedvezőtlen irányba mozdul el, akkor azért ki tartozik felelősséggel, az egyoldalú módosítást elvégző fél, vagy mindketten. Ha abból indulunk ki, hogy az egyoldalú módosítással maga a szerződés változik meg, és ez a megváltozott szerződés lesz az, ami harmadik személy érdekét sérti, akkor ebből az következne, hogy a harmadik fél irányában nincs különbség a szerződéses felek felelőssége között azért, mert az egyiket megillette az egyoldalú módosítás, míg a másikat nem. A módosításra a szerződés megkötésére vonatkozó általános, a környezeti teherviselő mint harmadik személy jogait érintő rendelkezéseket is megfelelően alkalmazni kell.

6:192. § [Bírósági szerződésmódosítás]

- (1) Bármelyik fél a szerződés bírósági módosítását kérheti, ha a felek közötti tartós jogviszonyban a szerződés megkötését követően előállott körülmény következtében a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése lényeges jogi érdekét sértené, és
 - a) a körülmények megváltozásának lehetősége a szerződés megkötésének időpontjában nem volt előrelátható;
 - b) a körülmények megváltozását nem ő idézte elő; és
 - c) a körülmények változása nem tartozik rendes üzleti kockázata körébe.
- (2) A bíróság a szerződést az általa meghatározott időponttól, legkorábban a szerződésmódosításra irányuló igény bíróság előtti érvényesítésének időpontjától kezdődően úgy módosíthatja, hogy a körülmények megváltozása miatt egyik fél lényeges jogi érdeke se sérüljön.

Környezetvédelmi célú szerződések között található a felek között tartós jogviszonyt létrehozók, ezért ezeknél a szerződés bíróság általi módosításának egyik elsődleges, mondhatni kiindulópontnak számító feltétele adott. Ha a többi feltétel is teljesül, akkor a fél a bírósághoz fordulhat a szerződés módosítása iránti igénnyel. A Ptk. rendelkezése nem utal arra, hogy mit takar a *körülmények* kifejezés, vajon a jogszabályi változás is e körbe tartozónak tekinthető-e.

Mindenesetre, amikor az önkormányzat, vagy állami szereplő közszolgáltatóval szerződést köt közszolgáltatás nyújtására, akkor a felek a szerződés megkötésekor meglévő körülményeket veszik figyelembe, s e körülmények közé tartozhat a közszolgáltatásért fizetendő ellenszolgáltatás mértéke, és az ahhoz való hozzájárulás. Ha ezekben változás következik be, mint ahogy azt az elmúlt években tapasztalhattuk, akkor elgondolkozhatunk azon, vajon a közszolgáltató fordulhat-e a bírósághoz azzal a kéréssel, hogy módosítsa a szerződését.

Amikor a bíróság a fél kérelmére a szerződés módosításáról dönt, akkor nemcsak azt értékeli, hogy a körülményekben bekövetkező változások elegendő súlyúak-e a bírósági beavatkozáshoz, hanem azt is, hogy azok miként érintették a felek lényeges jogi érdekét. A közszolgáltatást megrendelő önkormányzat lényeges jogi érdeke a közszolgáltatás folyamatos és biztonságos nyújtásához fűződik. Ha az ellenszolgáltatásban a szerződéskötés időpontjához képest változás következett be, ami miatt a közszolgáltató nem tudja garantálni a szerződésben vállalt minden kötelezettségének teljesítését, akkor a bíróságnak vizsgálnia kellene, hogy melyek azok a szerződési kötelezettségek, amelyek módosításával a szolgáltatás-ellenszolgáltatás arányossága helyreállíthatóvá válik. E kérdéssel azonban a bíróság csak akkor foglalkozhat, ha előtte azt állapította meg, hogy a változás nem tartozik azok közé a társadalmi-gazdasági változások közé, amelyek az üzleti élet, jelen esetben a közszolgáltatás nyújtásának természetes velejárói.¹³⁷ Ha a bíróság úgy dönt, hogy a jogszabályváltozás olyan körülmény, ami nemcsak általánosságban érinti az összes közszolgáltatót, hanem a felek egyedi helyzetét is, akkor az adott szerződés egyes elemeinek értékelése közben közvetve a jogszabályról is véleményt formálhat.

A környezet védelmét szolgáló közszolgáltatások nyújtására született szerződések céljukat csak akkor tudják elérni, ha a szerződésben vállalt kötelezettségek hosszú távon, kiszámítható módon teljesíthetők. A hosszú távon elérhető közszolgáltatás biztosítása feltételezi a folyamatos műszaki karbantartást, fejlesztést. Ha a körülmények megváltozása ezt ellehetetleníti, vagy emiatt a szolgáltatás-ellenszolgáltatás egyensúlya felborul, és sem a felek, sem a bíróság a szerződést nem tudja úgy módosítani, hogy mindez helyreálljon, akkor az a közszolgáltatási cél elérését is veszélybe sodorhatja. Ha ilyen előfordul, akkor az jogalkotási hibára utal, arra, hogy a jogalkotó egy olyan jogviszonyt minősített szerződésnek, ami lényegében nem az, mert a felek jogaik és kötelezettségeik gyakorlásán keresztül nem tudják szerződésként alakítani a jogviszonyt, mert szabadságuk oly mértékben korlátozott a jogszabályok által.

¹³⁷ BH1992. 123.

6:193. § [Engedményezés]

- (1) A jogosult a kötelezettel szembeni követelését másra ruházhatja át.
- (2) A követelés átruházással való megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím és a követelés engedményezése szükséges. Az engedményezés az engedményező és az engedményes szerződése, amellyel az engedményes az engedményező helyébe lép.
- (3) Az engedményezéssel az engedményesre szállnak át a követelést biztosító zálogjogból és kezességből eredő jogok, valamint a kamatkövetelés is.

6:194. § [Az engedményezhető követelések]

- (1) A követelés akkor engedményezhető, ha az engedményezéskor már létezik az a jogviszony, amelyből a követelés fakad.
- (2) Az engedményezett követelést a kötelezett, a jogcím, az összeg és az esedékség megjelölésével vagy egyéb olyan módon kell meghatározni, amely az engedményezés időpontjában, jövőbeli követelések esetén legkésőbb a követelés létrejöttékor az engedményezett követelést azonosíthatóvá teszi.
- (3) Semmis a jogosult személyéhez kötött követelések engedményezése.

Az engedményezés jogintézménye azoknál a környezeti ügyeknél, ahol maga a jogviszony természete kérdéses, gondot okozhat. Vegyük például a környezet védelmét szolgáló közszolgáltatásokat. Az abból származó díjhátralékot a jogalkotó a közszolgáltatáshoz fűződő közérdek és a közszolgáltató pénzügyi stabilitásának biztosítása érdekében adók módjára behajtható köztartozásnak nyilváníthatja, aminek következtében az adóhatóság a behajtás részesévé válik. Amennyiben az engedményezés tárgya a közszolgáltatásért járó díjhátralék, akkor kérdésként merülhet föl, az mennyire tekinthető bizonytalan követelésnek egyrészt az összegszerűségéből, másrészt abból fakadóan, hogy a díjhátralék behajtása – annak jellegéből adódóan – az adóhatóságtól kezdeményezhető. Amikor a közszolgáltatás igénybevétele kötelező, és az ellenszolgáltatás mértékét is jogszabály határozza meg, akkor a követelés általában nem bizonytalan. Vannak azonban olyan helyzetek, amikor a kötelezettek mentesülhetnek a díjfizetés egésze vagy annak egy része alól. A Ptk. a követelést meglévő jogviszonyból fakadóan, de jövőbeli követelésre is megengedi, ami közszolgáltatások esetén az előbbieket miatt a követelést bizonytalaná teszi. A vegyes természetű, magánjogi és közjogi elemeket egyaránt tartalmazó jogviszonyok esetén kérdésessé válhat az engedményező személye is. Korábban már jeleztük, hogy nem minden esetben egyértelmű az adók módjára behajtható díjhátralék jogi természete, magánjoghoz vagy közjoghoz való tartozása. A kérdés eldöntése előfeltétele annak, hogy ki lehet engedményező.

Ugyanakkor önmagában az engedményezés megengedése, megengedhetősége is kérdésként merülhet fel, ha a díjhátralékot azért minősítik adók módjára behajthatónak, mert a környezetvédelmi célok így érhetőek el. A szennyező fizet elv tudatosítását erősíti a díjhátralékok adók módjára való behajthatósága. Miközben ezzel egyet lehet érteni, nem szabad megfeledkeznünk arról a különbségről, amely a magánjogi behajthatóság és az adóhatósági behajthatóság között van. Környezetjogi szempontból nem jó, ha kettős mérce alakulhat ki, és a közszolgáltatás igénybe vevőinek – mint környezethasználóknak – helyzete attól függ, hogy ki lesz a díjhátralék behajtója. A környezetről való felelős gondolkodás és egységes társadalmi elvárás akkor tud kialakulni, ha a környezethasználókkal szembeni elvárás és számonkérés egységes. Ez elérhető akár egy többlépcsős rendszer bevezetésével is, aminek első lépésében a magánjogi, míg második lépésében a közjogi megközelítés válik uralkodóvá, de hátráltatja, ha a szennyező fizet elvének érvényesítésében különbség van.

6:202. § [Jogátruházás]

- (1) A jogosult jogát másra átruházhatja, kivéve, ha jogszabály a jog forgalomképességét kizárja vagy a forgalomképtelenség a jog természetéből egyértelműen következik.
- (2) Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a jog átruházással való megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím és a jogátruházás szükséges. A jogátruházás az átruházó és az új jogosult szerződése, amellyel az új jogosult az átruházó helyébe lép.
- (3) A jogok átruházására az engedményezésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.
- (4) Ha a jog fennállását közhiteles nyilvántartás tanúsítja, a jog átruházásához az engedményezésen felül a jogosult személyében bekövetkezett változásnak a nyilvántartásba való bejegyzése szükséges.

A jogátruházásnak is lehet környezetjogi vonatkozása. Vegyük például a védett természeti területek védelmét. Ha a jogi környezet olyan, hogy az állami tulajdon nagyobb védelmet biztosít a területnek, mintha magántulajdonban van, akkor érdemes elővásárlási jogot biztosítani állami szervezetnek, jellemzően annak, aki a védett természeti területek természetvédelmi kezeléséért felelős. Az elővásárlási jog biztosítása egy ilyen szervezetnek egyrészt garancia arra, hogy csak olyan terület állami tulajdonba vételénél él jogával, amelyen a védett értékek azt indokolttá teszik, másrészt garancia arra, hogy minden olyan terület állami tulajdonba kerülhessen, amelynek védelme ezt megkívánja. E jog átruházhatósága, annak funkciójából következően kizárt. Általánosságban is elmondhatjuk, hogy minden olyan jog, ami egy szervezetet azért illet meg,

mert az segíti feladatának ellátásában, és ezért a jog konkrét környezetvédelmi funkciót tölt be, jellegénél fogva nem átruházható, akkor sem, ha a forgalomképtelenségét jogszabály nem mondja ki.

6:203. § [*Tartozásátvállalás*]

- (1) Ha a kötelezett és a jogosult megállapodik egy harmadik személlyel (e fejezet alkalmazásában: átvállaló) abban, hogy az a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló kötelezettségét átvállalja, a jogosult a szolgáltatást kizárólag az átvállalótól követelheti.
- (2) Az átvállalót mindazon jogok megilletik, amelyek a kötelezettet a jogosulttal szemben a szerződés alapján megillették.
- (3) A tartozásátvállalással a követelés biztosítékai megszűnnek. Fennmarad a biztosíték, ha annak kötelezettje a tartozásátvállaláshoz hozzájárul.

6:204. § [*Előzetes hozzájárulás a tartozásátvállaláshoz*]

- (1) Ha a jogosult a tartozásátvállaláshoz szükséges jognyilatkozatát előzetesen megteszi, a tartozásátvállalás a jogosult értesítésével válik hatályossá.
- (2) A jogosult jognyilatkozata megkérdőjelezhető fenntarthatja a jogot annak visszavonására.

Környezeti ügyekben a tartozásátvállalásnál figyelni kell arra, hogy az átvállaló csak olyan személy lehet, aki megfelel mindazoknak a környezetjogi feltételeknek, amiknek a szerződés jellege alapján a kötelezettnek meg kell felelnie. Bár a Ptk. erről hallgat, de ezt magától értetődőnek tekinthetjük. Önmagában azonban ez nem feltétlenül elegendő a jogosult számára. A kötelezettség tartalmát a jogosult és a kötelezett párbeszéde, nyilatkozatai és ráutaló magatartásán túl a felek szemléletbeli azonossága vagy különbsége formálja. Ha a felek között azonosság van, akkor számos olyan részletkérdés rögzítésére nincs szükség, amelyeknek írásbeli megfogalmazása kifejezetten indokolt a megközelítésbeli különbség esetén. A jogosult ezért akkor jár el kellő gondossággal, ha a kötelezettség átvállalásához adott beleegyezés előtt meggyőződött arról, hogy a harmadik személy valóban az eredeti kötelezett által kimondva, vagy kimondatlanul vállalt kötelezettség teljesítését vállalja.

Ennek ellenére, vagy emellett is számos további kérdés is felmerülhet, amely a szerződéses cél elérését befolyásolhatja. Mit tehet a jogosult, ha tévesen ítélte meg az átvállalót és ezért az átvállalásról szóló megállapodásban nem kerültek rögzítésre az eredeti kötelezett számára magától értetődő elemek? Hibás teljesítésnek minősíthető-e az a teljesítés, ami összhangban áll az átvállalási megállapodással, de a jogosult szerint nincs összhangban a szerződéskor a kötelezett által vállalt kötelezettséggel? Kinek a terhére kell figyelembe venni

a különbséget? A Ptk. nem rendezzi, hogy kinek a felelősségi körébe tartozik a harmadik személy felvilágosítása a kötelezettség teljes terjedelméről. Az átvállaló felléphet-e a jogosulttal vagy a kötelezettel szemben azért, mert nem kapott kellő tájékoztatást a kötelezettség terjedelméről, különösen akkor, ha azt nem vállalta volna el annak ismeretében, és teljesítését a jogosult nem akarja elfogadni? Környezeti ügyekben az lenne kívánatos, ha a bíróság a felek magatartását tartozásátvállalás esetén is úgy ítélné meg, mint a szerződéskötéskor. Az átvállalási megállapodás ebből a szempontból mintegy szerződés rögzíti a kötelezettség terjedelmét. Ha a bíróság azonos mércével itéli meg a felek magatartását a megállapodás megkötésekor, illetve ahhoz azonos jogkövetkezményt fűz, akkor azzal hozzájárulhat ahhoz, hogy a felek, ideértve a harmadik személyt is, hasonló gondossággal járjanak el, mint a szerződések megkötésekor, teljesítésekor, és ne maradjon ki a környezeti szempontok megjelenítése, érvényesítése csak azért, mert a kötelezett személyében változás következett be.

6:208. § *[A szerződésátruházás joghatásai]*

- (1) A szerződésből kilépő, a szerződésben maradó és a szerződésbe belépő fél megállapodhatnak a szerződésből kilépő felet megillető jogok és az őt terhelő kötelezettségek összességének a szerződésbe belépő félre történő átruházásáról.
- (2) A szerződésbe belépő felet megilletik mindazon jogok, és terhelik mindazon kötelezettségek, amelyek a szerződésből kilépő felet a szerződésben maradó féllel szemben a szerződés alapján megillették és terhelték. A szerződésbe belépő fél nem jogosult beszámítani a szerződésből kilépő félnek a szerződésben maradó féllel szemben fennálló egyéb követelését. A szerződésben maradó fél nem jogosult beszámítani a szerződésből kilépő féllel szemben fennálló egyéb követelését.
- (3) A szerződésbe belépő félre átszálló jogosultság biztosítéka fennmarad. A szerződésbe belépő félre átszálló kötelezettség teljesítésének biztosítéka megszűnik, kivéve, ha a biztosíték kötelezettje a szerződésátruházáshoz hozzájárul.

A szerződés átruházásánál a Ptk. szabályozása már több segítséget nyújt a három fél viszonyának rendezésére, ugyanis egyértelműen kimondja, hogy a szerződésbe belépő fél jogai és terhei a szerződésből kilépő fél jogaival és terheivel azonosak. Ebből pedig az következne, hogy az eredeti kötelezett magatartása alapján kell a szerződés környezeti vonatkozásait is megítélni, azt értelmezni. Emiatt a szerződésbe belépő fél alapvető érdekévé válik, hogy a szerződés minden részletét megismerje, a tartalmát befolyásoló tényezőket megtudja, függetlenül attól, hogy azokat az eredeti szerződést kötő felek leír-

ták vagy sem. Némileg más eredményre juthatunk, ha a szerződésátruházást olyan háromoldalú jogügyletnek tekintjük, amit a jogirodalom novációnak nevez.¹³⁸ Ekkor az eredeti szerződés a köteleumújításon keresztül megszűnik, s új szerződés jön létre. Bár a belépő fél az eredeti fél helyére lépve a már meglévő kötelezettségeket és jogokat szerzi meg, mégis kérdésessé válhat, hogy a szerződés értelmezésekor mikori időpontot és kinek, kiknek a magatartását, nyilatkozatait kell figyelembe venni. Környezetjogi megközelítéssel az lenne kívánatos, hogy a környezeti szempontok figyelembevétele ne veszessen el, ha azok csak az eredeti felek kapcsolatában jelentek meg, és elsikkadtak a háromoldalú megállapodás megkötésekor.

6:212. § *[Megszüntetés a felek megállapodásával]*

- (1) A felek közös megegyezéssel a szerződést a jövőre nézve megszüntethetik vagy a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal felbonthatják.
- (2) A szerződés megszüntetése esetén a felek további szolgáltatásokkal nem tartoznak, és kötelesek egymással a megszűnés előtt már teljesített szolgáltatásokkal elszámolni.
- (3) A szerződés felbontása esetén a már teljesített szolgáltatások visszajárnak. Ha az eredeti állapot természetben nem állítható helyre, a szerződés felbontásának nincs helye.

A környezet állapotára hatást gyakorló szerződések többsége olyan, ahol az eredeti állapot már nem állítható helyre. Ugyanakkor a környezeti hatás gyakran a szerződéseknek mintegy „mellékterméke”, ezért nem mindegy, hogy a szerződések felbonthatóságának megítélésekor a környezet állapotának változását, mint adott tény, figyelembe veszik-e és miként. A környezeti hatások figyelmen kívül hagyása azt eredményezi, hogy az annak helyreállításával vagy a változásával együtt járó költségekkel és hasznokkal nem kell a feleknek elszámolni. Ha a hatások negatívak, akkor a költségek a társadalmat terhelő externális költséggé válnak, míg ha a környezeti hatásra tekintettel a szerződés felbonthatóságát kizárjuk, akkor ezzel megteremtjük e költségek elszámolásának feltételét. Általánosságban környezetjogi követelményként ezt úgy fogalmazhatnánk meg, hogy amennyiben egy szerződés alatt valamely fél kötelezettségének teljesítése során a környezet állapota megváltozik, akkor a szerződés felbontására nincsen lehetőség, csak a megszüntetésére. A megszüntetéskor pedig a feleknek rendezni kell a környezet állapotában bekövetkező

¹³⁸ A projekt szerzői a szerződésátruházást egyértelműen novációnak tekintik.

változások következményeit, s a már teljesített szolgáltatásokkal úgy kell elszámolni, hogy figyelembe kell venni a környezeti állapotváltozáshoz kapcsolódó költségeket és hasznokat egyaránt.

Negyedik rész Felelősség szerződésen kívül okozott kárért

A Ptk. szerződésen kívül okozott károkért való felelősségre vonatkozó szabályait a Ptké. 54. §-a szerint akkor lehet alkalmazni, ha a kár a Ptk. hatálybalépését követő magatartásra vezethető vissza. A Ptké. alapján ezért a Ptk. alkalmazhatóságának kulcskérdése az, hogy a magatartás mikor kezdődött, függetlenül attól, hogy mikor fejeződött be, vagy a kár mikor következett be. A környezet állapotával összefüggésbe hozható polgári perek esetén nem lesz könnyű minden esetben eldönteni, hogy az igényt a régi vagy az új Ptk. alapján kell eldönteni, mert a károk különböző magatartások következménye lehet. Például azoknál a szennyező anyagoknál, ahol az egészségkárosodás azért következik be, mert a szervezetben az adott anyag mennyisége elérte a kritikus értéket, kétféle magatartást is károkozónak lehet tekinteni. Az eredmény szempontjából ugyanis mindegy, hogy a szervezetbe az adott károsító mennyiség egyszerre, vagy hosszabb időn át kisebb mennyiség formájában kerül. A lényegi kérdés az, hogy a kisebb mennyiség a szervezetben felhalmozódik, vagy sem. Ha igen, akkor az eredmény bekövetkezése csak idő kérdése. Az arzén például olyan anyag, amelyre szervezetünknek szüksége van, ugyanakkor meghatározott mennyiség fölött már egészségkárosodáshoz vezethet, ezért is állították le a természetes arzéntartalmú ivóvízbázisok vizeinek tisztítás nélküli használatát. A nagyobb dózisú arzén pedig már magát a Halált hívja látogatásra, ahogy arról MÓRICZ Zsigmond is beszámolt a tiszazugi arzénmérgezések bírósági tárgyalásáról szóló beszámolójában, vagy ahogy arra ARANY János V. Lászlóról szóló balladájában is utal.¹³⁹

Az eredmény azonossága ellenére a Ptk. alkalmazhatósága eltérő lesz, mert lehet, hogy az egészségkárosodást az egyik esetben még a Ptk. hatálybalépése előtt megkezdett tevékenység miatti több éves kisdózisú expozíció okozta, míg a másik esetben a Ptk. hatálybalépését követően egyszeri vagy rövid időn át tartó nagyobb dózis. A Ptké. szerint az első esetben a régi Ptk.-t, míg a má-

¹³⁹ MÓRICZ Zsigmond: *Tiszazugi méregkeverők*, ARANY János: *V. László*, ld. az irodalmi szemelvény mellékletet a 424–431. oldalakon.

sodik esetben az új Ptk.-t kell alkalmazni. Ez azt jelenti, hogy eredményében ugyanazt a magatartást különböző jogi feltételek alapján ítéljük meg, eltérő jogi következményeket kiváltva. Mivel a régi és az új felelősségi szabályok között lényeges különbségek is vannak – például a nem vagyoni kártérítés intézményét felváltó sérelemdíj –, ezért felmerülhet a kérdés, hogy folyamatos tevékenység esetén vajon melyik időpontot kell a magatartás kezdetének tekinteni, az első expozíció napját, vagy azt, ami az egészségkárosodást valóban kiváltotta, mint az utolsó csepp a pohárban.

A környezeti ügyek körébe tartozó károkozó magatartások kezdetének meghatározása különböző szempontok mellett történhet aszerint, hogy a magatartást vagy az eredményt helyezük a középpontba. Ha a magatartást, akkor is többféle kezdetet határozhatunk meg: 1. a környezethasználat megkezdésének napja, 2. az expozíció kezdetének napja, 3. ha az expozíció a tevékenység jellegeből vagy a technológiából adódóan ciklikus, akkor minden ciklus első napja. A környezethasználat kezdő időpontja lehet például a tevékenység folytatásához szükséges engedély megszerzése, vagy maga a tevékenység megindítása. Egy vendéglátó tevékenység miatti zajhatás, azaz az expozíció első napja az a nap lesz, amikor a vendégek megérkeznek, míg ha a létesítmény üzemeltetése szezonális, akkor minden szezon kezdetének első napja. A tevékenységtől és az alkalmazott technológiáktól függően a magatartások kezdetének napja az előzőekhez hasonlóan sokféle lehet.

Ha az eredmény oldaláról vizsgáljuk a magatartás kezdetét, akkor is legalább kétféle kezdő időpontot határozhatunk meg: 1. a negatív folyamatot elindító első expozíció, 2. az eredményt előidéző, a fordulópontot kiváltó expozíció. Ha a kezdő időpontot a magatartáshoz kötve határozzuk meg, akkor a környezethasználó oldaláról közelítjük meg a kérdést, azaz a környezeti elemet érő kibocsátást és az elem igénybevételét vesszük alapul. Míg ha az eredményt tekintjük kiindulási pontnak, akkor a környezeti elemre mint befogadóra tekintünk. A szomszédjogi/birtokvédelmi és személyiségi jogi perek is besorolhatók ilyen megfontolások mentén. A zavarás a magatartás jellemzője, ezért környezetjogi szempontból kibocsátásnak tekinthető, míg a személyiségi jogvédelem esetén az eredmény a fontos, ezért azt az állapotvédelemhez kapcsolhatjuk. A magatartás kezdetének megítélésében szerepet játszhat az, hogy az igényérvényesítés jogalapja a magatartás jellegéhez (szükséges, vagy szükségtelen) vagy az eredményéhez (személyiségi jogot sértő, vagy a sértéssel fenyegető) köthető. Mindebből az következik, hogy ha károkozó magatartás és a kár bekövetkezte közötti időkülönbség miatt a bíróságnak döntenie kell abban a kérdésben, hogy alkalmazhatja-e a Ptk.-t, akkor több megoldás közül választhat. Ha válasz-

tásában szerepet játszik az, hogy a per során milyen igényt érvényesítenek, akkor előfordulhat, hogy ugyanazon tényállás mellett a bíróság a magatartás kezdeteként más időpontot állapít meg, és a két Ptk. közötti különbség hatására ugyanazzal a magatartással szemben más felelősségi szabályokat érvényesít. Ez a jogbiztonság szempontjából nem lenne kedvező fordulat.

6:518. § *[A károkozás általános tilalma]*

A törvény tiltja a jogellenes károkozást.

A jogellenes károkozás tilalma a Ptk.-nak egy olyan általános szabálya, amit tartalommal mindig a konkrét egyedi ügyek töltenek meg, tükrözve az adott kor társadalom értékrendjét. A környezetjogi szabályozás célja a környezeti elemek és rendszerek védelme. Ha a biológiai sokféleség megőrzése a cél, akkor mindegy, hogy mi is az élőlények élőhelye, a víz, a szárazföld, vagy azon belül a talaj, a fontos az, hogy az élőhely ne sérüljön, s az élethez szükséges kedvező feltételek megmaradjanak. A mindennapok embere a talajra nem tekint élőhelyként, holott egy gramm talajban az élőlények számát milliárdban, millióban és százezres nagyságban mérik. Hogy az élővilág pusztítását minek tartjuk, kárnak vagy hasznos tevékenységnek, az attól függ, hogy milyen értéket rendelünk hozzá. Valószínű mindenkit felháborítana a hír, ha valaki élővizeinket fertőtleníteni akarná, és nem valószínű, hogy nagy forgalma lenne annak a terméknek, amelyiknek reklámja szerint tökéletesen alkalmas a folyók és tavak fertőtlenítésére. Szeretjük a folyók és tavak élővilágát, ezért nem szeretnénk, ha bárki is kipusztítaná őket, ezért is tiltakozik mindenki a ciánt felhasználó aranykinyerő technológia ellen, mert nem szeretnénk, ha megismétlődne a Tiszát ért ciánszennyezés, ami levonulása során minden élőlényt elpusztított, amivel kapcsolatba került. Ehhez képest természetesnek tartjuk azokat a reklámokat, amelyek talajfertőtlenítésről szólnak és fel sem merül, hogy az ilyen szerek a számunkra hasznos élőszervezeteket is elpusztítják, nem csak a károsakat. Mert nem tekintjük kárnak, hanem csupán a mezőgazdasági tevékenységgel járó költségnek, ha növényvédő szer kiadásunk azért ugrik meg, mert a korábban használt szerek a növények önvédelmi rendszerét biztosító kémiai folyamatokat tönkretették, és ezért elveszítették kártevők elleni védekezőképességüket, vagy e szerek a rovarvilág táplálékláncába úgy avatkoztak be, hogy eltüntetették azt a fajt, amelyik a másik túlszaporodását megakadályozhatta volna és emiatt

maguk váltak kártevővé.¹⁴⁰ Nem tiltakozunk, ha az edafon elpusztítása miatt a növényekben nincsen meg az a tápanyagtartalom, ami az emberi egészséghez szükséges, mert pótolhatónak tartjuk a boltokban vásárolható készítményekkel. Az emiatt kifizetett összeget sem tekintjük kárnak, holott e költség nem merülne föl, ha talajainkat nem zsigerelelnék ki, s tiszteletben tartanánk és értékelnénk talajlakó élőlényeink munkáját.

Mindezzel azt kívánjuk bizonyítani, hogy a kár fogalma relatív, és attól függ, hogy az egyén mit él meg kárként. Ha valaminek az elvesztése az egyén számára lényegtelen, akkor az nem lesz kár. A veszteség nem önmagában kár, hanem attól, hogy értéket rendelünk hozzá. Amikor az állam egy növény- vagy egy állatfajt védelem alá helyez és értéket rendel hozzá, akkor ezzel megteremtí az alapot arra, hogy a védett egyedek mint dolog elpusztítása vagy károsítása esetén a magánjog kártérítési felelősségi szabályai alapján a károsítóval szemben felléphessen. Az élet fintora, hogy értéket csak ahhoz a kipusztulófélben lévő fajhoz rendelünk, amelyik fennmaradását – akármilyen eszközt is használva – mi, emberek sodortuk veszélybe, és magánjogi értelemben nem igazán tekintjük károsításnak azt a folyamatot, amivel ezt az állapotot, a faj veszélyeztetettségét elértük. Holott a jó gazda gondossága éppen azt jelentené, hogy természeti vagyónkkal jól sáfárkodunk, és azt csak úgy használjuk, hogy közben értékét megóvjuk. De hogyan is tudjuk megőrizni értékét, ha még azt sem fogadjuk el, hogy értéket képvisel?

6:519. § [A felelősség általános szabálya]

Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható.

A környezetjog szempontjából értékelhető ügyekre jellemzően a veszélyes üzemi felelősségre vonatkozó szabályok alkalmazandók, ennek ellenére nem kizárt, hogy a vitás ügyek megítélése az általános felelősségi szabályok szerint történik, különösen a szomszédjogi vagy birtokvédelmi perek tartozhatnak ebbe a körbe. Az elévülési határidők közötti különbség miatt az is előfordulhat, hogy adott ügyben a bíróság a környezethasználó magatartásának és hatásának megítélésére már nem alkalmazhatja a veszélyes üzemi felelősség szabályait, csak az általános szabályokat.

¹⁴⁰ Többek között már a DDT betiltását megalapozó 1968-ban megjelent tanulmány is felhívta erre a jelenségre a figyelmet. JOSEPOVITS Gy. – NECHAY O.: *Klórozott szénhidrogének helyettesítési lehetősége a növényvédelemben (témadokumentáció)*. Budapest, Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium Információs Központja (AGROINFORM), .1968.

A felróhatóságról itt külön nem szükséges mondani semmit, csupán utalunk az elvárható magatartás elvénél (1:4. §) már leírtakra.

6:520. § [Jogellenesség]

Minden károkozás jogellenes, kivéve, ha a károkozó a kárt

- a) a károsult beleegyezésével okozta;
- b) a jogtalan támadás vagy a jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetés elhárítása érdekében a támadónak okozta, ha az elhárítással a szükséges mértéket nem lépte túl;
- c) szükséghelyzetben okozta, azzal arányos mértékben; vagy
- d) jogszabály által megengedett magatartással okozta, és a magatartás más személy jogilag védett érdekét nem sérti, vagy a jogszabály a károkozót kártalanításra kötelezi.

A Ptk. magát a károkozást teszi jogellenessé, ezért, a kár – ideértve a kár bekövetkeztének veszélyét is – hiánya a jogellenességet is kizárja. E kontextusban a környezetjog által védett környezeti elemekre és folyamatokra negatív hatást gyakorló magatartások csak akkor válnak a magánjog által is értékelhető módon jogellenessé, ha van olyan kár, amiért a Ptk. alapján valaki felelősségre vonható, mert jogilag védett érdeket fűztek hozzá. Ez a feltétele magának az első kivételnek is, hiszen a károsult beleegyezése a károkozásba csak akkor értelmezhető, ha a beleegyezést adó a magatartást károsítónak tartja. A korábbi talajkárosító példánkhoz visszatérve, a szintetikus növényvédő szerek károsító hatását a biogazdálkodást folytató gazda kárként fogja megélni, míg a vegyszert használó nem feltétlenül. Ahhoz, hogy a második gazdánk is kárként élje meg, ismernie kellene a növényvédő szer károsító hatásait és azok kockázatát, mert csak abban az esetben mondhatnánk, hogy a károkozás az ő beleegyezésével történt. Szemben a gyógyszerekkel, a gazdákat nem tájékoztatják arról, hogy a szernek milyen negatív hatása lehet a növényekre, hogyan hat azokra az élőszervezetekre, amelyek a növény természetes védelmi rendszeréhez tartoznak. A gyógyszer tájékoztató azon túl, hogy részletesen ismerteti mindazokat a betegségeket, amelyek kezelésére a gyógyszer alkalmas, azokat a negatív hatásokat, tüneteket is tartalmazza, amelyekkel számolnia kell annak, aki a gyógyszert beveszi. A gyógyszer bevitelével a pozitív hatás reményében az azzal járó kockázatokat és károkat is elfogadjuk. A növényvédő szerek esetén ilyen típusú beleegyezésről nem beszélhetünk, hiszen a tájékoztató nem tartalmaz információt arról, milyen negatív hatásokat gyakorolhat a szer a védeni kívánt növényre és annak természetes védelmi rendszerére.

A szükséghelyzettel korábban már részletesen foglalkoztunk a Ptk. 5:27. §-ának elemzésekor. Az ott leírtakat az arányosság megítélésében is irányadónak tartjuk.

Környezetjogi szempontból érdekes a Ptk. jogszabály által megengedett magatartásra vonatkozó szabálya. A jogellenesség kizárásához az engedélyezett magatartás mellett további feltételként jelöli meg a jogilag védett érdek sérelmének hiányát, vagy a kár okozta vagyoni kompenzációt, a kártalanítást. A környezetjog leggyakrabban használt eszközei között tartjuk számon az engedély tartalmú hagyományos közigazgatási eszközöket. A közjog területéhez tartoznak azok az előírások, amelyek megszabják, hogy a környezet állapotát érintő tevékenységek közül melyek azok, amelyeket csak engedély birtokában lehet végezni, illetve milyen határértékeket kell betartani. Az egyes anyagokhoz rendelt határértékek, küszöbértékek közjogi szempontból minősítik a tevékenységet – környezetveszélyeztetés, szennyezés, károsítás – és igazítanak el abban, hogy az adott tevékenység milyen hatással lehet a környezetre vagy az ember egészségére. Ha a szennyező anyag kibocsátása vagy a kibocsátott szennyező anyag koncentrációja a környezeti elemekben nem éri el a határértéket, akkor az a feltételezés, hogy nincs negatív hatással sem a környezet állapotára, sem az ember egészségére.

A határértékek önmagukban azonban nem mondanak semmit arról, hogy konkrét esetben bekövetkezik a kár vagy sem. Ahogy önmagában az engedély sem tudja kizárni azt, hogy kár következzen. Az engedélyek ugyanis olyanok, mintha a tudomány és a gyakorlat tapasztalatait öntenék formába. Azonban bármennyire is személyre szabottak a közjogi feltételek, a károk bekövetkezését csak akkor lehet elkerülni, ha a környezethasználó tevékenységét folyamatosan figyelemmel kíséri és mindig az adott helyzethez igazítja.¹⁴¹ Mivel a Ptk. a károkozást teszi jogellenessé, ezért a kárt akkor lehet megelőzni, ha a környezethasználó tisztában van azzal, hogy tevékenységével kit és miként tud károsítani.

Valószínűsíthetően mindenki egyetértene abban, hogy az árvízi töltések állapotát figyelemmel kísérő gátőr munkájával szemben elvárható követelmény, hogy a töltés állapotát folyamatosan figyelemmel kísérje és megtegye a szükséges lépéseket, ha a gát védképességét valami is veszélyezteti, például egy hód úgy dönt, hogy családjával odaköltözik. A környezetjog a gátőrré mint az elővigyázatosság megtestesítőjére és az elv érvényesítőjére tekint, amikor körbejárja területét, s ha veszélyt észlel, akkor a megelőzés elvével összhangban megteszi azt a lépést, ami a kárveszély elhárítására alkalmas. A kárt megelőzni csak

¹⁴¹ BH1997. 300.

akkor tudjuk, ha a veszélyekkel tisztában vagyunk. A környezethasználóval szemben általában elvárható, hogy tisztában legyen tevékenységének veszélyeivel, a már tudottakkal és az újakkal is azáltal, hogy tevékenységének feltételeit és hatását folyamatosan figyelemmel kíséri.

Önmagában az a tény, hogy a feltételek teljesülése vagy hiánya kárhoz vezethet, általánosan elvárható magatartássá teszi a feltételek teljesülésének folyamatos ellenőrzését. Ezért ellenőrizzük többször is a sífelszerelést, a kávéfőző zárógumiját, s gondoljuk végig, hogy mit is kellene esetleg eltenni a lakásban vagy a kertben, ha vendégünk gyerekekkel érkezik a házhoz. Miközben más veszéllyel számolva kell biztonságos környezetet teremteni a földön mászó gyerekeknek, vagy a mindenre kíváncsi kiskamasznak, azt is meg kell beszélünk, hogy ki és hogyan fog a gyerekekre figyelni, vigyázni. Ezek olyan természetes társadalmi elvárások, amelyekkel mindenki tisztában van.

A környezetjog elvárásai ezekhez hasonlóak. A környezethasználó kötelezettségének tekinti egyrészt, hogy biztosítsa a kár bekövetkezésének megelőzéséhez szükséges feltételeket, másrészt a feltételek teljesülését folyamatosan figyelemmel kövesse. A kár elkerüléséhez mindkettőre szükség van. Bármelyik hiánya azzal járhat, hogy a környezet állapota vagy emiatt az emberi egészség károsodik. Az általában elvárhatóság mércéje közvetlenül befolyásolja azt, hogy milyen károkért kell a környezethasználónak felelősséget vállalnia függetlenül attól, hogy felelősségét mely Ptk. rendelkezésre alapítva állapítja meg a bíróság. Ezért a bíróság a felelőségen túl arról is dönt, hogy mely károk azok, amelyeket externális költségként a társadalomnak kell viselnie.

A társadalmat terhelő károk között megjelenhetnek olyanok is, amelyeknek veszélye a környezethasználóban azért nem tudatosul, mert hiányoznak azok az ismeretei, amelyek a veszélyre utalnának, illetve a hatások nyomon követésére nincsen lehetősége. A munkaadónak például rendszeres orvosi vizsgálatra kell küldenie a veszélyes anyag expozíciónak kitett dolgozóit, és ezen keresztül tudja, és tudhatja, ha valakinél az egészségkárosodás folyamatának első jelei felbukkantak, és ki az, akit más munkakörbe kell áthelyeznie, vagy akinél az expozíciós feltételeket meg kell változtatnia. A munkahelyen kívüli egészségkárosító hatások követése általában nem tartozik a környezethasználó felelősségi körébe, az állam feladata az, hogy a lakosság egészségi állapotának alakulását nyomon kövesse, és szükség esetén fellépjen. Ha adott hatásterületen nincsen a környezethasználathoz igazodó speciális egészségszűrés, akkor a környezethasználó nem kapja meg azt az információt, amely alapján környezethasználatán változtatnia kellene, különösen akkor, ha tevékenységét az engedélyek keretei

között és a határértékeken – ideértve az egészségügyi határértékeket is – belül végzi. A kérdés, hogy ebben az esetben milyen magatartást várhatunk el tőle.

A környezethasználó munkaadóként tisztában van azzal, hogy melyek azok az anyagok, amelyekkel a munkahelyen kívüli hatásterületen is számolnia kell, és azt is tudja, tudhatja, hogy milyen egészségkárosító hatásra kell különös figyelmet fordítania. A környezethasználótól ezért elvárható, hogy utánajárjon, milyen következményei vannak a lakosságot érő hatásoknak. Ha a környezetterhelés jellege olyan, amely az állam által rendszeresített szűrésnek nem része, akkor a környezethasználó felelősségi körébe tartozna ezen szűrés megrendelése és a vele kapcsolatos költségek fedezete. Más a helyzet, ha nincs olyan környezethasználó, amelyiknek a tevékenységéhez a lakosnál megjelenő egészségkárosodás köthető lenne, mert az olyan szinergikus hatás következménye, amelynek létezéséről csak az engedélyező hatóság tudhat. Erre az esetre a későbbiekben térünk ki, a közigazgatási jogkörben okozott károkról szóló rendelkezésnél.

Végül szólnunk kell még arról az esetről, amikor az engedélyezett tevékenységgel valaki másnak kárt okoz. A Ptk. rendelkezése egyértelmű, hogy a kártérítési felelősség alól a károkozó csak akkor mentesül, ha a kár kártalanítás formájában jogszabály alapján megtérül. A Ptk. több helyen előírja a kártalanítási kötelezettséget. A környezetjog területén a kártalanításra való jogosultság nem mindig egyszerűen megválaszolható kérdés, hiszen a károk egy része a használat és a hasznok szedésének korlátozásából adódik. A korlátozások célja, mint ahogy azt már jeleztük, a károk bekövetkezésének megelőzése, ezért egy konkrét korlátozás kapcsán joggal merül föl a kérdés, hogy az minek is minősítendő: a tulajdonjog korlátozásának, és emiatt kártalanításra jogalapot teremtőnek, vagy kármegelőző intézkedésnek, mely kártalanításra jogalapot nem ad. Az erdészeti haszonvételek közé tartozó fakivágások korlátozásának megítélésakor e kettőség a Legfelsőbb Bíróság ítéleteiben is megjelent.¹⁴² A környezetjogi korlátozások, mint minden közérdekű korlátozás, három oldalról értékelhetők: a korlátozott, a korlátozó és a védendő érték oldaláról. Az erdőgazdálkodás keretében végzett fakitermelés például állami ellenőrzés mellett engedélyek birtokában végezhető. Az erdőgazdálkodó ezért, ha valamely védett faj jelenléte miatt nem vághatja ki a tervezett fákat, akkor ezzel jogszabály alapján engedélyezett haszonvételtől fosztják meg és ezzel kárt okoznak neki. Ha azonban a korlátozás a jogellenes magatartás megelőzése, mert a tervezett gazdasági célú tevékenység egy védett

¹⁴² Vö. a Legfelsőbb Bíróság különböző tanácsainak, valamint az elvi bírósági határozatnak a megközelítését: Kfv.III.37.483/2006., Kfv.IV.37.244/2007., Kfv.IV.37.259/2008., LB Kfv.II.37.041/2008), Kfv.IV.37.610/2009, LB Kfv.II.37.041/2008, EBH2007. 1669.

faj élőhelyének megsemmisítését eredményezné, ami a természetvédelmi szabályok szerint jogellenes, akkor már hiányzik a kártalanítás jogalapja, hiszen a természetvédelmi korlátozások minden ágazati szabályon átható módon kötelezettségként írják elő a természeti értékek védelmét.

A környezetjogi szabályok általános jelleggel határozzák meg az ember és a környezet közötti viszonyrendszert, a jogokat és kötelezettségeket. Nem mindegy, hogy a bíróság hogyan ítéli meg az általános és az ágazati szabályok közötti viszonyt. A környezetjogi szabályozás célja, hogy olyan jogi keretet biztosítson, amely az emberi élet feltételeit megőrzi. Bár a fenntartható fejlődés fogalmának meghatározásakor három pillért szoktak emlegetni, a gazdasági, a társadalmi és a környezeti pillért, a valóságban e pillérek külön-külön nem léteznek. A fenntarthatóság az ember és természetes környezete közti viszonyulási rendszer minőségére utal. Az ember bármennyire is szeretné, az ökológiai korlátokat nem tudja figyelmen kívül hagyni. A környezet állapotára és az ember egészségére gyakorolt negatív hatások, vagy a technológiához szükséges természeti erőforrások korlátozott volta miatt előbb vagy utóbb minden ilyen irányú próbálkozása, technológiai fejlesztése eddig megbukott.

Az ágazati jogszabályok és a horizontális környezetjogi szabályozás látványos konfliktusa abban áll, hogy az ágazati jogszabályokat érvényesíteni kívánók gyakran megfélemlenek az ökológiai korlátokról, és úgy gondolják, hogy alkalmazva a *lex specialis derogat legi generali* elvet, az ágazati szabályok felülírhatják az általános szabályokat. Ha abból indulunk ki, hogy a környezet állapotának védelme, az ökológiai korlátok figyelembevétele az Alaptörvényből fakadó, mindenkit terhelő kötelezettség, akkor ebből az következik, hogy a megengedő ágazati szabályokat nem lehet úgy értelmezni, hogy azok a korlátozó vagy tiltó horizontális szabályokat felülírhatják, mert az általános korlátozás rajzolja meg azokat a kereteket, amelyekben belül a tevékenységek engedéllyel vagy engedély nélkül végezhetők. A kártalanítási jogosultságot megítélő bírósági döntéseket ugyanakkor attól sem lehet elszakítani, hogy a környezetjogi korlátozások a köz érdekében születnek meg. A kártalanítás rendszere a közérdek és az egyéni érdek összehangolásának eszköze és annak alapját szintén az Alaptörvény fekteti le.

6:521. § [Előreláthatóság]

Nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia.

A kártérítési felelősség megállapíthatósága szempontjából kulcskérdéssé válik a károkozó tudása, illetve az, hogy milyen tudást várunk el tőle. Arról korábban már részletesen írtunk, hogy a technológiai változások hatására hogyan változott meg az ember tudása a tevékenységek és a hatások közötti ok-okozati összefüggésekről, különösen a természet és az ember közötti viszonyról, és milyen kevés tudása van a mesterségesen előállított anyagokról, élő vagy élettelen szervezetekről, és azok emberre, a környezetünkre gyakorolt hatásáról. Milyen ok-okozati összefüggés ismeretét várjuk el a károkozótól? Petőfi versében a „*Piros az ég alja, aligha szél nem lesz*”¹⁴³ kijelentés egyértelműen utal arra, hogy az ég színe jelzésértékű, figyelmeztetés a szél feltámadására. Ahogy az esőt jelzik az alacsonyan szálló fecskék is, mert a levegőben megjelenő párából nedves szárnyú rovarokat követik. Ha a szabad földön dolgozó ember még ma is a természet jeleinek megértésén keresztül tájékozódna és döntene arról, hogy mit kell tennie, és nem az okostelefon kijelzőjét nézné, akkor a rovarok kipusztítása, és ezzel a fecskék eltűnése kárként lenne érzékelhető, mert egy olyan jelzőrendszerrel fosztanánk meg a gazdát, amely gazdasági döntéseiben segítséget nyújt. Okostelefon és más technológiai eszköz hiányában elvárható lenne-e attól, akinek magatartása miatt a rovarok kipusztulnak, hogy számoljon azzal a következménnyel, hogy a gazdát megfosztja időjárás előrejelző rendszerétől? A válasz nem egyszerű, mert abban a világban, amelyikben a fecskék röptét figyelve döntöttek arról, hogy mikor milyen munkát lehet végezni, a vegyszer alkalmazója is valószínűleg ismerte e jeleket, és ő is az alapján tájékozódott, és eszébe sem jutott olyan vegyszert használni, amelyik minden rovarot kipusztíthatott volna, vagy ha eszébe is jutott, nem volt olyan a birtokában.

A szintetikus és technológia irányította világunkban teljesen más összefüggések rendszerét ismerjük. Milyen tudást várunk el a károkozótól, kinek a tudásában higgyen? Ha léteznek olyan tudományos eredmények, amelyek az ok-okozati összefüggések létezését megállapították, de a tudományos világ még nem fogadta el általános érvényűnek, akkor mi várható el a környezethasználótól, magatartását milyen tudás irányítsa? Amikor életünk feltételeit gombok megnyomásával biztosítjuk, akkor az egyénnek azzal a tudással kell rendelkeznie, hogy melyik gombot kell megnyomnia? És az ok-okozati összefüggés megítélésében szerepet játszik majd az, hogy valaki nem hajlandó vagy nem képes követni a technológia fejlődését, és ezért a gombok létezéséről vagy szerepéről nincs tudomása? Az előreláthatóság megítélésében szerepet játszik az, hogy milyen távoli következményekre kell valakinek figyelemmel lenni.

¹⁴³ PETŐFI Sándor: *János vitéz*, ld. az irodalmi szemelvényt a 432. oldalon.

Milyen szerepet tölt majd be ebben a technológiai ismeret? A távolság szinte eltűnt, az idő pillanatokra rövidült. Tudnunk kell, hogy az itt és most döntése máshol milyen változásokhoz vezet?

Az energiafüggő technológiai rendszerek működésében és működtetésében egyre inkább robotok veszik át a szerepet. Nálunk lehet, hogy ez még a távolabbi jövő, de ha hihetünk az internet közvetítette hírekben, akkor Japánban már van olyan szálloda, ahol a legtöbb feladatot robotok végzik, vagy az idősek otthonában robot állatok válnak kedvencekké és robot gyerekek tornáznak és beszélgetnek az otthon lakóival. Vajon miként kell majd értelmezni, ha egy robot vagy több robot energiaellátása valakinek a magatartására visszavezethetően megszűnik, vagy a robotok működési zavaruk miatt kárt okoznak? Van-e olyan a természetes és a mesterséges világunkról szóló tudás, aminek ismeretét mindenkitől elvárhatjuk, és ezért adottnak tételezhetjük? Milyen irányba változik kultúránk, amely magában foglalja a szabályokat, az értékeket, a hagyományokat, a szokásokat, amelyek összességével azonosítani tudjuk magunkat, és amihez igazodni kívánunk? Akármilyen is a kultúra, az előreláthatóság annak részét képezi. S a bíróság döntésén múlik majd, hogy a fenti kérdésekre az ok-okozati összefüggés vizsgálatakor ad választ, vagy olyan kérdésnek tekinti, amelyről a felelősség alóli kimentés mérlegelésekor kell döntenie.¹⁴⁴

6:522. § *[A kártérítési kötelezettség terjedelme]*

- (1) A károkozó a károsult teljes kárát köteles megtéríteni.
- (2) A teljes kártérítés körében a károkozó köteles megtéríteni
 - a) a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést;
 - b) az elmaradt vagyoni előnyt; és
 - c) a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket.
- (3) A kártérítést csökkenteni kell a károsultnak a károkozásból származó vagyoni előnyével, kivéve, ha ez az eset körülményeire tekintettel nem indokolt.
- (4) A bíróság különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén a kártérítés mértékét a teljes kárnál alacsonyabb összegben is meghatározhatja.

A környezetjog a környezeti elemekben bekövetkező károkat azok véglegessége alapján két nagy csoportba sorolja: a visszafordítható és a visszafor-

¹⁴⁴ A projekt szerzői szerint „[a] távoli kárért való felelősség problémáját mindenképpen szükséges volt rendezni, azonban dogmatikailag elgondolkodtató az új Ptk. megoldása. A távoli kár problémáját az okozati összefüggés keretében oldja meg, azonban az keveredik a felróhatóság kérdésével. Hiszen a nagyon távoli kárt is a károkozó magatartása okozta, tehát a nagyon távoli kár is ténylegesen okozati összefüggésben áll a magatartással, csak nem volt elvárható a károkozótól, hogy magatartásának tanúsítása idején előre lássa, hogy magatartásának milyen távoli következményei lehetnek.”

díthatatlan károk csoportjába. A visszafordítható károk további csoportja ismert, aszerint, hogy mi az ember szerepe a kár felszámolásában: 1. nem kell közreműködni, sőt akár kívánatos, hogy ne működjön közre, mert a természet még képes az öngyógyulásra, vagy 2. be kell avatkozni a negatív folyamatok leállítására és pozitív irányúvá tétele érdekében, mert csak így van esélye annak, hogy a környezeti elemek és a köztük lévő folyamatok természetes rendje helyreálljon. Visszafordíthatatlannak azokat a károkat tartjuk, amelyek emberi beavatkozással sem számolhatók föl, mert a környezeti elem véglegesen sérült, vagy olyan sérelem érte, amelyet a természet öngyógyító folyamatai ugyan hosszú távon képesek kezelni, de az emberi léptékben nem mérhető. Ez utóbbit jól példázza, hogy a növényzet borítását veszített hegyoldalról eltűnik a talaj, s a terület fizikai adottságaitól függ, hogy hol tud újra megjelenni. Lehet, hogy sehol, de az is lehet, hogy újraképződik, azonban ez a folyamat nagyon lassú, mert 10 cm talaj képződéséhez 1000 évre van szükség, ami azt jelenti, hogy a tudomány jelen ismeretei szerint egy három generációs család 90 év (3x30 év) alatt 9 mm talajképződésére számíthat.¹⁴⁵ Visszafordíthatatlan kárnak tekintjük azokat a felszín alatti vízszennyezéseket is, amelyek felszámolásában, megszüntetésében emberi tapasztalattal nem rendelkezünk.

E körbe tartozik az is, ha egy faj eltűnik. Adott területen adott faj kipusztulását kétféleképpen értelmezhetjük, attól függően, hogy mit tekintünk a faj kipusztulásának. A növény- és állatvilág genetikai állománya az adott földrajzi és időjárási viszonyokhoz, valamint az emberi beavatkozásokhoz igazodott az évezredek során. A hazai sünök télen mély álomba burkolóznak, míg sivatagi testvéreik ezt nem teszik, mert túlélésükhöz nincsen rá szükségük. A sivatagi sün nagy valószínűséggel hazánkban természetes körülmények között életképtelen lenne, ezért a sivatagi sünnel a hazai állomány a mostani időjárási viszonyok között nem pótolható. A Kárpát-medencében élő földikutyák képviselői genetikai állományuk alapján négy különböző csoportba tartoznak: erdélyi, magyar, délvidéki és szerémi. Mivel csak fajtársaikkal szaporodóképesek, ezért az élőhelyen túl a csoporthoz tartozó egyedek számától függ a faj életképessége, fennmaradása. A négy csoportból egyet, a szerémit már kihaltnak tekinthetünk, azonban földikutya állomány – e sorok írásakor – még nálunk is létezik.¹⁴⁶

¹⁴⁵ A jövő nemzedékek szószólójának a talajok védelmében kiadott elvi állásfoglalása mindenki figyelmét felhívja erre a tényre.

¹⁴⁶ Az állomány élőhelyének megóvásában, így az életfeltételek biztosában jelentős szerepet töltött be a jövő nemzedékek szószólójának 2015-ben kiadott elvi állásfoglalása a *délvidéki földikutya fokozottan védett fajának megőrzéséről a jövő nemzedék számára*.

A környezeti károk között külön nevesítve jelenik meg a környezeti elem vagy folyamatok nyújtotta szolgáltatás, az ún. ökoszisztéma szolgáltatás. A környezeti kár ezért két részből tevődik össze, 1. a környezeti elembe és/vagy a természetes folyamatokban és 2. az ökoszisztéma szolgáltatásban bekövetkező kár.

A környezetünk állapotában bekövetkező romlás következményeként károsodhat az ember egészsége, vagyona. Amikor az emberi egészség, illetve a vagyonelemek károsodnak, akkor a környezeti elemek hozzák létre a kapcsolatot a károkozó és a károsult között. A kapcsolatot befolyásolja, hogy melyik környezeti elemről van szó. A környezeti elemek eltérő jellege és tulajdonsága döntő szerepet játszik abban, hogy a különböző szennyező, károsító anyagok miként jutnak el a károsultakhoz, illetve milyen hatást képesek kiváltani bennük. Egy pillanatra térjünk vissza a Minamata-kórhoz. A kórt az okozta, hogy a szennyező anyagot a vízbe helyezték, a vízben élő baktériumok tudták átalakítani a szervetlen higanyt olyan szerves vegyületté, amit az élő szervezetek, így az emberi szervezet is fel tudott venni és a szervezetében kárt okozhatott. Levegő közvetítésén keresztül ugyanaz a szennyező anyag más hatást váltott volna ki.

A Ptk. a károkozót arra kötelezi, hogy a károsult teljes kárát térítse meg. Ez azt jelenti, hogy a környezeti károkat a károsult oldaláról kell értékelni, emiatt a környezeti károk megtérülését befolyásolja, hogy ki a magánjogi igény érvényesítője, és kára milyen kapcsolatban áll a környezeti kárral. A magánjogi károk és a környezeti károk közötti kapcsolat alapvetően háromféle lehet: 1. a környezeti kár egyben magánjogi kár is, 2. a környezeti kár részben jelenik meg magánjogi kárként is, 3. a környezeti kár magánjogi kárként nem értelmezhető. A környezeti kár magánjogi értelmet akkor kap, ha azt a károsult is annak tekinti. Mivel a kártérítési felelősség alapja vagyoni hátrány, ezért a környezeti kár magánjogi kárként való megjelenésének egyik elsődleges feltétele, hogy az pénzben kifejezhetővé váljon. Ezért a 3. csoportba azok a környezeti károk tartoznak, amelyek pénzben nem kifejezhető károk. A nem vagyoni kártérítés megszüntetése azt eredményezi, hogy az ilyen típusú károk megtérítésére a szerződésen kívül okozott kártérítési felelősség alapján nincsen lehetőség.

Ha vagyonban bekövetkezett kárról beszélünk, akkor feltételezzük, hogy a károsult nevesíteni tudja, hogy vagyona miként károsult. Egy szomszédjogi ügyben a környezetterhelés miatt az ingatlan értékcsökkenése lesz például az, ami vagyoni hátrányként jelenik meg. A vagyon megállapítása azonban nem mindig egyszerű, különösen a közjavak esetén. Az állami tulajdonban lévő környezeti elemekhez, például a vízhez, nincsen hozzárendelt érték, ezért nincs olyan vagyoni tétel, ami a vízkészletet pénzben kifejezné. Emiatt a víz elszennyződését önmagában nehéz a vagyonban bekövetkező kárként értékelni,

azonban kézzelfoghatóvá válik a víz felhasználhatóságán (ivóvízellátás, öntözés, ipari felhasználás), vagy a víz nyújtotta szolgáltatásokon (élőhely, halászat, horgászat, fürdőzés) keresztül.

A minőségi romlásnak közvetlen gazdasági következménye lehet, azonban ez nem mindig a tulajdonos államnál jelenik meg, mert nem biztos, hogy csak ő lesz az, akinek vagyonában magánjogi értelemben kár következik be. Látszólag nem okoz gondot azoknak a környezeti károknak a magánjogi kárként való értelmezése, amikor a környezeti kár az állami tulajdonban lévő dolog károsodásából adódik, és értéke egyértelmű (védett faj egyede). A problémamentesség látszólagosságát az adja, hogy az érték csak az egyik eleme a környezeti kárnak, a teljes kár megállapításához tudni kell azt is, hogy a dologhoz milyen ökoszisztéma szolgáltatás kapcsolódik még. A környezeti elemek szolgáltatásai általában többfélék, egyik-másik eltűnése nem feltétlenül realizálható azonnal. Mivel az állami tulajdonvédelem egyben a természeti erőforrások és a jövő nemzedékek védelmét is szolgálja, ezért feltételezhető lenne, hogy az állam e károk összességének megtérítését kívánja elérni és károsultként kárigényének meghatározásakor a jelen és a jövő nemzedékek érdekeit is figyelembe veszi. Amennyiben visszafordíthatatlan a kár, vagy romlik az ökoszisztéma szolgáltatása, és egyes szolgáltatások kiesnek, a jelen nemzedék mellett a jövő nemzedékek érdeke is, hogy a kártérítés keretei között a kárigény kiterjedjen a helyettesítésre is, vizsgálva, hogy lehet-e helyettesíteni az elveszett dolgokat és szolgáltatásait, és ha igen, akkor az megjelenítésre kerüljön a vagyoni hátrány kiküszöböléséhez szükséges költségek között.

Környezeti károk esetén az elmaradt haszon értékelhetősége vitatott. E kérdések körébe tartozik például, hogy egy-egy faj eltűnésének következményét mint elmaradt hasznot hogyan lehet értékelni, mértékét meghatározni. Az elmaradt haszon iránti igény érvényesítésének általában feltétele a közvetlen kapcsolaton túl, hogy reális elvárás legyen a haszonszerzés, például meglévő gazdasági tevékenységből származó bevételkiesést eredményezzen a károkozás. Ebből az következne, hogy a jövő nemzedékek érdekeire tekintettel elmaradt haszon kárként sikeresen akkor érvényesíthető, ha az a jelen nemzedék szempontjából is már releváns. Ez a megközelítés közelbe hozná a jövő nemzedéket, tudatosítva az élőkben, hogy milyen fontos szerepet tölt be saját érdekeik védelme a jövő nemzedékek életfeltételeinek alakulásban. Ugyanakkor nem mindegy, hogy a helyettesíthetőséget is figyelembe véve a bíróság hol húzza meg a határt, miként értékeli, értékeli-e a helyettesíthetőség problémáját, és hogyan foglal állást az előreláthatóság tekintetében. Gondoljunk csak a méheket veszélyeztető növényvédő szerek használatáról korábban írtakra.

A kártérítési igényérvényesítés célja a károsult kárának megtérülése. Ha a kár azért következett be, mert a környezet állapota romlott, és az igényérvényesítés azt eredményezi, hogy a környezet állapotát helyreállítják, akkor ez közvetve annak a közösségnek az érdekérvényesítéseként is felfogható, amely közösséghez az igényérvényesítő károsult tartozik. A környezet állapota közösséggé formálja azokat a személyeket, akiknek, amelyeknek személyi és vagyoni viszonyait meghatározó tényezőként alakítja. E közösség tagjai számára a környezet állapotának romlása kárt okoz, az állapot helyreállítása pedig mindenki számára kívánatos, ezért az egyéni kártérítési igények részeként mindenkinél megjelenhetne, függetlenül attól, hogy milyen egyéb károkat szenvedtek el. Mindezek miatt, ha nem is formálisan és nem is feltétlenül tudatosan, a természeti hatások által létrehozott közösség tagjának egyéni kártérítési igényérvényesítése a közösség minden tagjára kihatással van. A bíróság döntésén keresztül részesevé válik a környezeti károk „beárazásának”, a károkozás elfogadásának vagy elutasításának, amennyiben a környezet állapotának helyreállításához, a kiesett szolgáltatások helyettesítéséhez szükséges költségek fedezetét a megítélt károk természetes módon, mintegy automatikusan magukban foglalják. Ugyanakkor, a közösség javát az szolgálná, ha a költségek elismerése együtt járna a helyreállítási kötelezettséggel. Ha a pénzben kifejezett kár csak az egyén vagyont gyarapítja, mert az összeget ő sem a környezeti feltételek javítására kívánja fordítani, akkor az egyéni igényérvényesítés már nem tekinthető egyfajta közösségi igényérvényesítésnek is. Az egyéni és a közösségi érdekek összehangolásához vezethet, ha az igényérvényesítés társult per keretei között zajlik.

Végül még egy ellentmondásra érdemes felhívni a figyelmet, ami a közösség érdeke és az egyéni érdek között feszül. A piaci kereslet a közösségi érdekekkel szemben álló egyéni érdeket hozhat létre. Ezt példázza, hogy a kócsagok és a hódok a divat áldozatai lettek. Miközben a toll és a hódszőrme iránti kereskedelmi igény megnövekedése a hazai kócsagállomány szinte teljes eltűnéséhez, a hódállomány teljes felszámolásához vezetett, addig a kócsagtollas kalap és a hódprémből készült sapka egyre drágább és értékesebb lett. A piaci árban megjelent az az emberi szubjektív értékelés, ami a ritkaságot többre becsüli, mint azt, amiből sok van. A kalapkészítő számára ezért a fajok veszélyeztetetté válása nem feltétlenül eredményezett vagyoni veszteséget mindaddig, amíg az alapanyag elérhetősége meg nem szűnt. Ez azonban a tevékenység szempontjából csak akkor jelent gazdasági problémát, ha valaki vállalkozását egyetlen alapanyag létezésétől teszi függővé. Az alapanyag helyi eltűnése még nem jelenti annak beszerezhetetlenségét máshonnan. Gondoljunk csak arra, hogyan nőtt meg és vált országokra kiterjedővé a levesekhez szükséges énekesmadarakra

vadászó olasz vadászok „*vadászterülete*” néhány évtized alatt. Ha az alapanyag eltűnéséhez a vállalkozó könnyen tud alkalmazkodni, akkor meglehet, hogy azt igazán észre sem veszi azon kívül, hogy vevői egy darabig még keresni fogják a régi terméket, de idővel átállnak a másikra. A környezeti károk ezért az egyén számára nem feltétlenül jelentenek kárt, sőt lehet, hogy időlegesen a termék különlegességéből adódóan kedvező fordulatként még többlet hasznot is hoznak neki. Mindezek miatt az egyén környezeti károkhoz köthető igényérvényesítési érdekeltisége sokat változhat, és lehet, hogy csak akkor jelenik meg, amikor már a kár visszafordíthatatlanná válik, nemcsak helyi szinten, hanem régiókban, vagy akár az egész világon.

A Ptk. nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a károsult a károkozással vagyoni előnyhöz juthat. Ezért főszabályként azt írja elő, hogy ezzel az összeggel a kártérítést csökkenteni kell. A csökkentés azonban nem automatikus, mert annak határt szab a csökkentés indokolhatósága. A környezetjog ingatlant érintő tulajdonjogi korlátozásának okai között gyakran szerepel valamilyen védett érték jelenléte. A Natura 2000 területek használatának korlátozott volta addig áll fenn, amíg a védett fajok megtalálhatóak rajta. Ha valakinek bevétele e fajok lététől függ, akkor az elpusztításuk kárt okoz számára, mert elesik a Natura 2000 jellegből adódó jövedelemtől (pl. állami támogatástól). Azonban az is ismert, hogy a piac többnyire árcsökkenő tényezőként értékeli a használati korlátozásokat, ezért ha a korlátozás oka megszűnik, akkor az együtt járhat az ingatlan piaci értékének növekedésével. Ha csak azt vennénk figyelembe, hogy a károkozás juttatta-e vagyoni előnyhöz a károsultat azáltal, hogy az ingatlan értéke magasabb lett, akkor lehet, hogy azt állapíthatnánk meg, hogy a károkozással vagyoni előnyhöz jutott. Azonban a kártérítés csökkentése nem lenne indokolható, mert a védett fajok védelme alaptörvényi kötelezettsége mindenkinek, és a bíróságok nem enyhíthetnék a polgári jogi szankciót olyan magatartással szemben, amely e kötelezettséget megszegi. Fontos lenne, hogy a bíróságok egyértelmű üzenetet küldjenek e téren, elkerülendő a károkozások következményeinek olyan típusú mérlegelését, amely a piac értékelését tükröző költséghaszon elemzésen alapul.

A bíróság jogosult a teljes kárnál alacsonyabban is meghatározni a kártérítés mértékét, feltéve, hogy azt a különös méltánylást érdemlő körülmények indokolják. A természetben okozott károk kapcsán gyakran felmerül a kérdés, vajon a kártérítés mértéke függetleníthető-e a személy fizetőképességétől, vagyoni helyzetétől, különösen akkor, ha a megfizetendő kár nagysága olyan, amelynek teljesítése nem várható el a károkozótól, és igazából nem is tudott arról, hogy

magatartásával kárt okozott.¹⁴⁷ A közösség érdekében védetté nyilvánított értékek védelme azt kívánná meg, hogy az állam mindent megtegyen a kár bekövetkezésének elkerülése érdekében, és ez a kötelezettsége a dologgal kapcsolatba kerülő személyek felvilágosítására is kiterjed. Miközben a védett fajokhoz az állam eszmei értéket rendel, és azt a polgári jogi kárfelelősség alapjaként fogadja el, az ingatlanokhoz már nincs olyan értékelő, összehasonlító rendszer, ami alapján a tulajdonosok tisztában lehetnének azzal, hogy ingatlanuk milyen eszmei értéket képvisel. A mezőgazdaságban a termőföldek aranykorona-értéke nemcsak a talaj minőségét, hanem azokat a költségeket is tükrözi, amelyek a termény előállításában, értékesítésében szerepet játszhattak, így a közlekedési hálózatok elérhetőségét is. Az aranykorona-rendszer kidolgozása megkönnyítette az adó mértékének meghatározását. Hasonló érték megadható lenne a védett természeti értékeket hordozó ingatlanokra vonatkozóan is, ha figyelembe vennénk a rajtuk lévő értékek védettségi szintjét – védett, fokozottan védett –, a védett értékek élőhely alapján meghatározható jellemző számát, valamint azokat a költségeket – ideértve a haszonvételi korlátozások miatt bekövetkező bevételkieséseket is –, amelyek a védelmi kötelezettségből fakadnak. Egy ilyen mérőszám, nevezhetjük *természetvédelmi aranykoronának*, alapot adhat az állami támogatások meghatározásához, az ingatlan piaci értékeléséhez is, és nem utolsósorban az ingatlantulajdonost segítené annak felmérésében, hogy milyen értéket kezel, és a nem megfelelő kezelés esetén milyen nagyságrendű kártérítési kötelezettséggel kell számolnia. A védelem nem biztosítható anélkül, hogy az emberek tudják, mit és mitől kell védeni. A kár megelőzésének feltétele egyrészt, hogy a potenciális károkozó személyek tisztában legyenek a károkozás lehetőségével, másrészt hogy a potenciális károsult mindent megtegyen annak érdekében, hogy a dolog veszélyeztetettsége mindenki számára felismerhető legyen. Kedvező esetben ez a kultúra része. Az állam mint tulajdonos kötelezettsége, hogy a szükséges információkat elérhetővé tegye, a potenciális károkozónak pedig az, hogy ezeket az információkat megszerezze. A bíróságok a különös méltánylást igénylő körülmények értékelésekor e két kötelezettség között teremtenek egyensúlyt, melyben a fenti elvek mentén meghatározott természetvédelmi aranykorona a konkrét kár bekövetkezésekor egyfajta iránymutatásul szolgálhat.

6:523. § [*A károsodás veszélye*]

Károsodás veszélye esetén a veszélyeztetett kérheti a bíróságtól, hogy azt, aki a veszélyt előidézte, az eset körülményeihez képest

¹⁴⁷ Debreceni Ítéltábla, Pf.II.20.375/2016/4. szám, a keleti lápi bagolylepkéről szóló ítélet.

- a) tiltsa el a veszélyeztető magatartástól;
- b) kötelezze a kár megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételére;
- c) kötelezze megfelelő biztosíték adására.

Környezeti károsodás veszélye esetén a három igény közül az első igény érvényesítése a megelőzést szolgálja. A magatartás abbahagyása azonban nem mindig elegendő, szükség lehet valódi megelőző intézkedések megtételére is. Ugyanakkor kérdésként merülhet föl, hogy veszélyeztetéstől való eltiltás, amikor a veszélyeztetés valamilyen tevékenység megtételének elmulasztásából következik, vajon értelmezhető-e tevőleges magatartásra kötelezésként. Vegyünk például egy klasszikus környezeti károkozást: veszélyes anyagot tartalmazó hordókat közvetlenül a földre helyeznek mindenféle védelem nélkül. Ez mindaddig „csak” veszélyeztetés, amíg a hordók nem lyukadnak ki. A veszélyeztető magatartástól való eltiltásnak a veszélyeztető kétféleképpen is eleget tud tenni, a hordók alá szigetelést helyez, vagy a hordókat más, biztonságos helyre szállítja. Az emberi egészséget veszélyeztető magatartások is gyakran mulasztásra vezethetők vissza. Mulasztás az is, ha az azbesztet tartalmazó bontási hulladékot valaki letakarás nélkül tárolja és ezért lehetővé válik, hogy az azbeszt a levegő közvetítésével az emberek tüdejébe jutva egészségkárosodást okozzon. A veszélyeztetéstől eltiltásnak a veszélyeztető a hulladék lefedésével, levegőbe kerülésének megakadályozásával vagy elszállításával tud megfelelni. Mulasztás okozta veszélyeztetés esetén az eltiltásnak a veszélyeztető csak tevőleges magatartással tud eleget tenni, ugyanakkor ezek egyben kármegelőző intézkedések is.

A második igény érvényesítésénél a szükséges intézkedések megtételére való kötelezéskor figyelembe kell venni, hogy a korábban ismertetett három környezeti kár közül melyik bekövetkezése fenyeget, a környezeti elem károsodásának következményeként megjelenik-e az emberi egészség, valamint a vagyon fenyegetettsége. Lehetséges, hogy a megelőző intézkedés valaminek a nem tevésében testesül meg annak érdekében, hogy a természet regeneráló folyamatait az emberi beavatkozás ne zavarja meg. Más esetben aktív magatartásra van szükség. Ha az emberi egészség vagy a vagyon kerül veszélybe, akkor nem kerülhető meg annak értékelése, hogy a különböző környezeti elemek közvetítette veszélyek megelőzése különböző intézkedéseken keresztül érhető el, ahol a közvetítő környezeti elem szempontjából értékelendő a veszély és a veszélyeztetett. A megelőző intézkedések költségvonzatai között ezek miatt is jelentős különbségek lehetnek. A felszín alatti vizek szennyező csóvájának mozgását például csak komoly beruházással lehet megállítani. E költségek fedezete nem mindig áll rendelkezésre, vagy ha el is érhető a károkozó számára, fennállhat annak a veszélye, hogy nem a költségek fedezésére fogja költeni, ha egyéb gazdasági

érdeke azt kívánja meg. A harmadik igény tehát a költségek fedezetére ad egy-fajta garanciát. A biztosíték meghatározásakor szempontként jelenhet meg a költségeken túl a károkozó fizetőképessége, illetve hogy a veszélyeztető helyzet kialakulása mennyiben vezethető vissza felróható magatartására. Ez utóbbi szempont jelzésértékű lehet arra, hogy mennyiben lehet számítani a megelőző intézkedések megtételére és a költségek fedezetének biztosítására.

6:524. § [Többek közös károkozása]

- (1) Ha többen közösen okoznak kárt, felelőségük a károsulttal szemben egyetemleges.
- (2) A bíróság mellőzheti az egyetemleges felelőség alkalmazását, ha a károsult a kár bekövetkeztében maga is közrehatott, vagy ha az rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények fennállása miatt indokolt. Az egyetemleges felelőség alkalmazásának mellőzése esetén a bíróság a károkozót magatartásuk felróhatósága arányában, ha ez nem megállapítható, közrehatásuk arányában marasztalja. Ha a közrehatás arányát sem lehet megállapítani, a bíróság a károkozót egyenlő arányban marasztalja.
- (3) A károkozók a kárt egymás között magatartásuk felróhatósága arányában, ha ez nem megállapítható, közrehatásuk arányában viselik. Ha a közrehatás arányát sem lehet megállapítani, a kárt a károkozók egymás között egyenlő arányban viselik.
- (4) A többek közös károkozásának szabályait kell alkalmazni abban az esetben is, ha a kárt több, egyidejűleg kifejtett magatartás közül bármelyik önmagában is előidézte volna, vagy nem állapítható meg, hogy a kárt melyik magatartás okozta.

A környezeti károk között gyakran fordul elő többes károkozás. A károkozók közösségét jellemzően az hozza létre, ha ugyanazt a környezeti elemet használják (pl.: felszín alatti vízbázisok, folyó menti használók), vagy a tevékenységük hatásterülete azonos. A bírói gyakorlat szerint „[a] közös károkozás azt jelenti, hogy a kár-, „eredmény” létrehozásában – esetleg egymás tevékenységéről nem is tudva – többen hatottak közre, egymást követően vagy egyidejűleg többen vesznek részt, és cselekményeik vagy mulasztásuk része annak az okfolyamatnak, ami végül is a károsodást előidézi.”¹⁴⁸ A környezet állapotához kötődő károk esetén az eredmény nem más, mint a környezetállapot vagy az emberi egészség károsodása. Az egyetemleges felelőségi szabály a károkozót arra készítheti, hogy ismerjék meg egymás tevékenységét. A jelentősebb környezethasználók megkezdése előtt a környezethasználók kötelesek tevékenységük várható

¹⁴⁸ BH2003. 508.

hatásáról hatástanulmányt készíteni. A hatástanulmány lehetőséget ad arra, hogy a környezethasználók megismerjék, kik azok, akik ugyanazt a környezeti elemet használják, milyen környezethasználatok vannak jelen a hatásterületen. Ez alapján előzetesen értékelni tudják a befogadó környezeti elem állapotát, és befogadóképességét, azaz azt, fennáll-e a veszélye a kibocsátandó szennyező anyag bármiféle károsító hatásának, valamint azt is, saját tevékenységük következményeként számítani kell-e együtthatással. Együtthatásról akkor beszélünk, ha a különböző szennyező anyagok egymásra gyakorolt hatása miatt egy minőségileg más, új hatás jelenik meg. Ezzel a hatással mindenki találkozhat, ha nem veszi figyelembe, hogy bizonyos tisztítószerket nem lehet együtt használni. Ha egyszerre akar valaki megszabadulni a baktériumoktól klór alapú fertőtlenítőszerrel, hypoval és a vízkőtől háztartási sósav segítségével, akkor a két tisztítószerből mérgező klórgáz keletkezik, aminek súlyos egészségkárosító hatásáról nemcsak a termék biztonsági lapjának elolvasásával szerezhetünk tudomást, az eszünkbe juthat az első világháborúról szóló történelemórák emlékfoszlányait felidézve is.

Közös károkozás megállapíthatóságának feltétele – az egyes szereplők cselekményének, mulasztásának jogellenességén túl –, hogy része legyen a károsodás bekövetkezéséhez vezető oksági láncnak. Ez akkor is bekövetkezik, ha az egyes cselekmények ugyan elkülönülnek egymástól, de egymásra épülnek, szorosan összekapcsolódnak, egymást kiegészítik a kár okozásában.

Amikor valaki hatósági engedély alapján folytatja tevékenységét és azzal kárt okoz, felmerülhet a kérdés, vajon beletartozhat-e a hatóság a károkozók közösségébe vagy sem. A kialakult és következetes bírói gyakorlat szerint nem az a fontos, hogy a károkozók cselekménye milyen felelősségi rendszeren vagy alakzaton alapul, hanem az, hogy a károkozó folyamatban többen vesznek részt. Ebből pedig az következik, hogy amennyiben megállapítható, hogy a hatóság része e folyamatnak, akkor a többes károkozás jogkövetkezményeivel neki is számolnia kell.¹⁴⁹

A hatóság kárfelelősségével (6:548. §) később foglalkozunk, de az együtthatás kiváltásában betöltött potenciális szerepe miatt itt is szólnunk kell róla. Nem kerülhető meg ugyanis az a kérdés, miként értékelendő, ha az együtthatás csak azért jelent meg, mert a hatóság az engedély kiadásakor nem vette figyelembe a hatásterületen már működő tevékenységet. Vajon tekinthető-e olyannak, akinek döntésével ok-okozati összefüggésbe hozható a károsult kára, vagy a hatóság sohasem válhat többes károkozás részévé, ha magát a károsító tevékenységet

¹⁴⁹ Vö. EBH2018. P.1.

nem ő folytatta, vagy annak közvetlenül nem volt részese? A kérdés azért merülhet föl, mert együttthatás esetén azt az anyagot, ami a kárt okozza, egyik környezethasználó sem bocsátja ki, az együttthatás egy folyamat – gyakran kémiai – eredményeként jelenik meg, két olyan szennyező anyag találkozásából, amelyek azért találkozhatnak, mert a hatóság mindkét szennyező anyag kibocsátásához hozzájárult. Mit kell ilyen esetben károkozó magatartásnak tekinteni? Mi az a magatartás, amely jogellenes? Amikor az együttthatás úgy jön létre, hogy a környezethasználók ennek lehetőségéről nem tudnak, de van olyan szereplő, aki a károsítás nélkül kibocsátható szennyező anyag mennyiségéről döntve köteles a hatásterületen lévő kibocsátásokat is figyelembe venni, akkor két döntés születik. Az első döntés tartalmát tekintve a szennyező anyagok egyidejű kibocsátásának megengedéséről szól, a másik döntés a szennyező anyagok tényleges kibocsátásáról. Ha a kárt az egyidejűség okozza, akkor a károkozó magatartás szempontjából nem hagyható figyelmen kívül, hogy ki volt az egyidejűségről döntést hozó. A károkozók személyének meghatározásában segítséget nyújthat az, ha abból indulunk ki, hogy ki előzhette volna meg a károkozást. A károsító együttthatás kialakulása akkor előzhető meg, ha a környezethasználók egymás tevékenységéről tudva, és arra tekintettel alakítják, módosítják tevékenységüket. Azt, hogy az együttthatás okozta kár tekinthető-e többes károkozásnak, illetve kik lesznek a károkozók attól függ, hogy a bíróság a hatósági döntést az oksági lánc elindítójának tekinti-e¹⁵⁰, illetve jogellenesnek minősíti-e a környezethasználók kibocsátását, elvárhatónak tartva a környezethasználóktól, hogy ismerjék meg azokat, akikkel azonos környezeti elemet használnak, vagy azonos hatásterületen működnek.

6:525. § [Károsulti közrehatás]

- (1) A károsultat kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettség terheli. Az e kötelezettségek felróható megszégése miatt keletkezett kárt a károkozó nem köteles megtéríteni.
- (2) A károkozó és a károsult között a kárt magatartásuk felróhatósága arányában, ha ez nem megállapítható, közrehatásuk arányában kell megosztani. Ha a közrehatás arányát sem lehet megállapítani, a kárt a károkozó és a károsult között egyenlő arányban kell megosztani.
- (3) A károsult terhére esik mindazok mulasztása, akiknek magatartásáért felelős.

A károsulti közrehatás megítélésében jelentős szerepet játszik az, hogy mi-ként értékeljük az ember természethez való viszonyát. Korábbi példák is jelezték

¹⁵⁰ EBH2014.P.5.

már, nem mindegy, hogy az ember igazodik a természethez, vagy függetleníteni kívánja magát a természettől, a hatásoktól, vagy az ökológiai korlátoktól. Ez is befolyásolja azt, hogy egyáltalán beszélhetünk-e károsulti közrehatásról, hiszen az feltételezi egyrészt, hogy a károkozó és a károsult személye eltérő, másrészt a károsultat terhelő kötelezettséget, mely abból fakad, hogy képes a károkozáshoz vezető folyamatban és a károsodás időpontjában a kár megelőzésében, elhárításában vagy enyhítésében részt venni.¹⁵¹ A képesség azt jelenti, hogy a károsult aktív vagy passzív magatartásával a kár bekövetkezését közvetlenül befolyásolni tudja. A környezettel kapcsolatos károk esetén önmagában a képesség léte még nem elegendő ahhoz, hogy a károsulti közrehatásról döntés szülessen, mert az csak az egyik eleme annak. A másik eleme az, vajon elvárható magatartás-e a természethez való igazodás. Vegyünk például egy belvizes területet, ahol belvízcsatornát üzemeltetnek. A területen az időjárástól függően, de mégis egyfajta rendszerességgel megjelenik a víz, és a növényzet meghatározott ideig víz alá kerül. A károsulti közrehatás megítélésében többféle eredményre juthatunk attól függően, hogy mi alapján hozzuk meg a döntést. A természethez való igazodást várjuk el, azaz azt, hogy a terület használója olyan növényzetet termesszen, ami bírja a vizet, vagy az üzemeltetőtől kérjük számon a belvíz elvezetését? Ha az első lesz a kiindulási alap, akkor azt erősítjük, hogy az emberek a terület természeti adottságait vegyék figyelembe. Ha a második, akkor a természeti adottságok másodlagossá válhatnak. Az ilyen típusú károk esetén a természeti adottságok figyelembevétele mindig a károk megelőzését szolgálják.

A képesség megítélése a károkozó és a károsult közötti kármegosztásban is szerepet játszhat. Vannak olyan természeti hatások, amelyek emberi tevékenységgel megelőzhetők. A példánknál maradva, ilyennek tekinthetjük a belvízcsatorna hálózatok működtetését is, aminek költségvonzata van. A belvíz okozta károk egy része kétféleképpen előzhető meg: természeti adottságokhoz igazodó területhasználattal, vagy a belvíz időben történő elvezetésével. A károsulti közrehatást mindig az adott helyzet alapján kell megítélni, ezért kérdésként merülhet föl, hogy a terület használójának mennyiben kell figyelembe vennie azt, hogy a károkozó képes-e feladatának ellátására, mert például évek óta nem kapja meg azokat a költségvetési forrásokat, amik az üzemeltetéshez szükségesek, vagy arra nem kell tekintettel lennie.

A különböző területhasználatok eltérő jövedelmet hoznak. A területhasználatok közötti választás lehetőségét az alkalmazkodáson kívül adja az, ha létezik

¹⁵¹ E kötelezettségek a bírói gyakorlat szerint a kár bekövetkezése után már nem terhelik, ld. 2129/2010. számú polgári elvi határozat.

olyan emberi tevékenység, ami a természeti adottságok hatása alól mentesíthet. A tevőleges magatartás eshet a területhasználó tevékenységi körébe, de lehet más feladata is. Ez utóbbi esetben, a feladatellátás minősége – ideértve azt is, amikor ellátatlan marad – közvetlenül befolyásolhatja a kár bekövetkezését és annak nagyságát. Ha a károsultat terhelő kötelezettségekre hivatkozással azt mondjuk ki, hogy a károsultnak adott esetben mindig tekintettel kell lennie a nem megfelelő feladatellátásra, akkor ezzel mintegy mentesítjük a másik felet a feladatellátás elvégzése alól, és ennek következtében akár meg is szüntethetjük a területhasználat alternatív lehetőségeit. Továbbá azt is megerősítjük, hogy felelőtlenül is lehet kötelezettséget vállalni a természeti hatások megelőzésére. Fordított esetben, ha a károsulttal szemben sosem értékeli negatívan, ha a másik feladatellátásában akkor is bízik, amikor a tapasztalat azt mutatja, hogy nem bízhatna, akkor a természethez való alkalmazkodás kerül háttérbe. Környezetjogi szempontból a kedvező megoldás a két végletes álláspont között lenne, azaz ha mind a természeti adottságokat, mind a természet negatív hatásait kiküszöbölő tevékenységeket egyszerre értékelné a területhasználó döntésének meghozatalakor. Érdemes utalni ehelyütt, hogy a negatív természeti hatások kiküszöbölése gyakran állami feladatként jelenik meg, s az állami kötelezettségekért való helytállás szabályai (3:406. §) szerint a polgári jogviszonyból fakadó kötelezettség költségvetés hiányában is terheli az államot és az államháztartás részét képező jogi személyt.

A környezeti károk megelőzésének fontos eszköze a megfelelő tájékoztatás, ami a környezet állapotáról, érzékenységéről, veszélyeztetettségéről szól, segítendő az ahhoz igazodó magatartás kiválasztását. Tájékoztatást az tud adni, aki a környezet állapotát kellő mértékben ismeri. Az ismeretszerzés fontos eszköze az állapotváltozás nyomon követése. Az ismeretszerzés módszertana és az ismeretek rögzítése nagyon sokféle lehet, a műszeres mérésektől és adatrögzítéstől kezdve az emberi megfigyelésig, mind e körbe tartozhatnak. A tájékoztatás elmaradása vagy nem megfelelő volta közvetlenül befolyásolja a kár bekövetkezését, illetve a kár mértékét, megelőzhetőségét. Azonban a tájékoztatás hiányának károsulti közrehatás szempontjából történő értékelhetőségéhez az kell, hogy a kárfelelősség megállapítható legyen. A károsult tájékoztatása néha azért marad el, vagy csak korlátozott, mert hiányoznak a mérések, megfigyelések. A kellő ismeret hiánya vitás ügyben bizonyíték hiányhoz vezethet, kérdésessé téve a kárfelelősség megállapíthatóságának alapvető feltételét, magát a kárt, annak bekövetkezését.¹⁵²

¹⁵² Debreceni Ítéltábla, Pf.II.20.375/2016/4. szám.

6:526. § *[A károkozásért való felelősség korlátozása és kizárása]*

A szándékosan okozott, továbbá az emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító károkozásért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis.

A környezetjog célja, hogy olyan általános magatartás váljon a mindennapok részévé, amely a környezetünk szándékos károsítását elítéli, és nem fogadja el, ha a környezet állapotának romlása az emberi élet, testi épség vagy egészség károsodásához vezet. A környezetjog szennyező fizet elvének érvényesítése segíti, hogy a környezethasználók e károkat megelőzzék, a bekövetkezett károkért helytálljanak, és az ezzel járó költségek ne váljanak a társadalom által megfizetendő externális költséggé. A Ptk.-nak e rendelkezése ezt erősíti azáltal, hogy semmisnek mondja ki a felelősség korlátozását, kizárását.

6:527. § *[A kártérítés módja]*

- (1) A károkozó a kárt pénzben köteles megtéríteni, kivéve, ha a körülmények a kár természetben való megtérítését indokolják.
- (2) A jövőben rendszeresen felmerülő károk megtérítésére a bíróság időszakonként visszatérően előre fizetendő, meghatározott összegű járadékot is meghatározhat.
- (3) A bíróság a kártérítés módjának meghatározásánál nincs kötve a károsult kérelméhez; a kártérítésnek azt a módját nem alkalmazhatja, amely ellen valamennyi fél tiltakozik.

A Ptk. a kártérítés elsődleges módjának a kár pénzben történő megtérítését jelölte meg. A korábbiakban kifejtettek alapján a környezeti ügyek esetén ez a megoldás az érintett közösség és a jövő nemzedékek érdekei szempontjából hátrányos lehet, és a környezetjogi célok elérését sem szolgálja. Ha a közjavak sérelme miatt okozott kár megtérítése nem jár együtt az állapot helyreállításával, vagy a helyettesítés megoldásával, akkor hiába érvényesül a szennyező fizet elve, elmarad a közösség egészének érdekvédelme, mely a megelőzésben ragadható meg. A kártérítés célja a károsultnak olyan helyzetbe hozása, mintha a kár be sem következett volna. Mivel a bíróságot a károsult kártérítés módjára vonatkozó kérelme nem köti, ezért a bíróságnak lehetősége van arra, hogy az érintett közösség érdekét is figyelembe vegye, ha az az egyén érdekével összhangban van és ne a pénzben való megtérítést, hanem a természetben való megtérítést írja elő. Sok minden szólhat e kártérítési mód mellett, azonban akár ellene is, mert környezetjogi szempontból hatékonysága a szereplők magatartásától, valamint a társadalmi, gazdasági környezettől is függ. Az, hogy környezetjogi

szempontból melyik lesz a kedvezőbb megoldás, részben a károsult szándékán múlik, mit kíván kezdeni a kapott pénzzel, részben a helyreállításra kötelezett károkozóén, végrehajtja-e a bírói ítéletet. Ha a károsult a pénzt a környezet állapotának helyreállítására fordítja, akkor azzal a közösségnek okozott kár is megszűnik. Míg ha a károkozó a kárt nem akarja felszámolni, és mindent megtesz az időhúzásra, akkor az mind a környezet, mind a közösség szempontjából nemkívánatos helyzetet eredményez.

Mivel a helyreállítás a kár természetben való megtérítéseként értékelhető, ezért szólnunk kell még a helyreállításhoz kapcsolódó problémákról. A természetben okozott károk helyreállítása gyakran hosszú folyamat eredménye, amit korlátok közé szorít a károsodás jellege, mértéke, egyáltalán a kár felszámolásának lehetősége, hiszen vannak visszafordíthatatlan károk. A helyreállítás ezért többféle kötelezettséget is magában foglalhat. Lehet, hogy elegendő a regenerálódási folyamat elindulásához szükséges feltételek biztosítása, lehet, hogy egy ideig a folyamatot aktív magatartással segíteni kell, de az is lehet, hogy a helyreállítás folyamatos beavatkozást igényel, és ha felhagynak vele, akkor a kár újra bekövetkezik. Bármelyikről is legyen szó, az eredményt befolyásolja az, hogy a környezethasználó saját magáról milyen képet alakít ki. Valószínűsíthető, hogy azok a környezettudatos környezethasználók, akik tevékenységüket egyébként is a környezetirányítási rendszerek szabályainak alávetve végzik és tevékenységüket hosszú távon is folytatni kívánják, meg fogják tenni a szükséges intézkedéseket, ha a bíróság arra kötelezi őket, és előteremtik hozzá a pénzügyi forrásokat is. Ezzel szemben nem igazán lehet számítani a helyreállításban való aktív részvételére annak, aki tevékenységének környezeti költségeit korábban sem internalizálta, illetve a tevékenység fenntartása a helyreállítási kötelezettség terhe mellett nem áll érdekében. Mindezek miatt a környezetjogi célok elérését szolgálja, ha a bíróság a kártérítés módjának meghatározásakor figyelembe veszi a közösség érdekei mellett a környezethasználóhoz köthető externális költségeket is, illetve azok internalizálására tett lépéseit.

6:528. § [A jövedelem pótló járadék]

- (1) Akinek munkaképessége a károkozás folytán csökkent, akkor követelhet jövedelem pótló járadékot, ha a káreset utáni jövedelme az azt megelőző időszak jövedelmét neki fel nem róható okból nem éri el.
- (2) A jövedelem pótló járadékot a munkaképesség-csökkenés és a bekövetkezett jövedelem kiesés mértékének együttes vizsgálata alapján kell meghatározni.
- (3) A károsult jövedelem kiesését a károsodást megelőző egy évben elért havi átlagjövedelmének alapulvételével kell meghatározni. Ha a károsodást meg-

előző egy évben a jövedelemben tartós változás következett be, a változás utáni jövedelem átlagát kell figyelembe venni.

- (4) Ha a jövedelemkiesés a (3) bekezdés alapján nem határozható meg, az azonos vagy hasonló tevékenységet végző személyek havi átlagjövedelmét kell alapul venni.
- (5) A jövedelemkiesés meghatározásánál figyelembe kell venni azt a jövőbeli változást is, amelynek bekövetkezésével számolni lehet.
- (6) A jövedelemkiesés meghatározásánál nem vehető figyelembe az a jövedelem, amelyet a károsult munkaképességének csökkenése ellenére rendkívüli munkateljesítménnyel ér el.

A környezet állapotában bekövetkező romlás, vagy a környezeti elem közvetítette szennyeződések egészségkárosító hatása egyre inkább elfogadottá válik. Amennyiben ez a munkaképesség károsodásában nyilvánul meg, akkor jövedelempótló járadék joggal követelhető.

6:529. § *[A tartást pótló járadék]*

- (1) Tartást pótló járadéknak van helye a károkozás folytán meghalt személlyel szemben tartásra jogosult részére. A károkozó a tartást pótló járadék fizetésére abban az esetben is köteles, ha magatartásának e következménye nem volt előrelátható.
- (2) A károkozó a tartást pótló járadék fizetésére akkor is köteles, ha a meghalt személy tartási kötelezettségének megszegésével nem nyújtotta ténylegesen a tartást, vagy a járadékot igénylő a tartási igényét menthető okból nem érvényesítette.
- (3) A tartást pótló járadék mértékének meghatározásánál a kiesett tartást és a járadékot igénylő jövedelmét kell figyelembe venni.
- (4) A járadék mértékének meghatározásánál értékelni kell, ha a járadékot igénylő neki felróható okból nem rendelkezik megfelelő jövedelemmel, továbbá, hogy érvényesíthet-e követelést azokkal szemben, akik az ő tartására a meghalt személlyel egy sorban voltak kötelesek.
- (5) A járadék számítására egyebekben a jövedelempótló járadék számítására vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

Ma már sajnálatos módon több példa is mutatja, hogy a környezet állapotának romlása, az elemek által közvetített szennyező anyagok miatt az ember halálához is vezethet. Ezért a tartáspótló járadék iránti igény e körben is megjelenhet.

6:530. § *[A járadék megváltoztatása vagy megszüntetése]*

A járadék meghatározásánál figyelembe vett körülmények lényeges megváltozása esetén bármelyik fél kérheti a járadék mértékének és a járadékfizetés időtartamának megváltoztatását vagy a járadékfizetési kötelezettség megszüntetését.

A körülmények lényeges változását a járadékra jogosult oldaláról kell nézni, ezért adott esetben a környezet állapotában bekövetkező kedvező vagy kedvezőtlen változás, a tudomány fejlődése – amellyel a negatív hatások semlegesíthetők – is eredményezheti a járadékfizetés mértékének vagy időtartamának módosítását, az ez iránti igény indokoltságát. Kérdés lehet ezért, hogy a tudásban bekövetkező változásra tekintettel miként kell megítélni azt az esetet, amikor egy megemelt magasabb járadék mellett – lehetővé téve a negatív hatások semlegesítéséhez szükséges feltételek biztosítását – a munkaképesség tartósan javítható vagy helyreállítható lenne, ezáltal a járadékfizetés összege hosszú távon csökkenhetne, vagy időtartama megrövidülhetne.

6:531. § *[Az általános kártérítés]*

Ha a kár mértéke nem állapítható meg, a károkozásért felelős személy olyan összegű kártérítés megfizetésére köteles, amely a károsult kárának a kiegyenlítésére alkalmas.

A környezeti károk mértékének meghatározhatósága több ok miatt lehet korlátozott, ami az általános kártérítés iránti igényt alapozhatja meg. Különösen a természetben bekövetkező károk azok, amik nem mindig alkalmasak a pontos kár meghatározására. A környezet állapotában bekövetkező károk esetén az általános kártérítés szempontjából meghatározó lehet, hogy ki az igény érvényesítője. A környezeti kár magánjogi kárként – ahogy arról már írtunk – gyakran csak a környezeti elem szolgáltatásain keresztül érzékelhető, és csak az egyik ökoszisztéma szolgáltatás károsodása lesz az, amit kártérítési igényként érvényesíteni kíván. E szolgáltatások összességében bekövetkezett károk pontos meghatározása lehetetlen, gondoljunk csak a méhekre. Az egyes szolgáltatások károsodása a helyettesítésen keresztül azonban már számszerűsíthető. Vegyünk például egy folyót, mely bizonyos mennyiségű szennyvíz megtisztítására képes. Ha emberi beavatkozás hatására erre képtelenné válik, akkor nem lehet ugyanazt a mennyiségű és minőségű szennyvizet a folyóba beengedni, szükség lesz egy olyan előtisztítóra, amely a folyó elvesztett tisztító munkáját elvégzi. Ebben az esetben a beruházás költsége mint mérlegelési alap a kár kiszámításához irányadóvá válhat. A bírói gyakorlat az általános kártérítés megállapíthatóságát csak akkor engedi meg, ha a konkrét kár mértéke akár hosszabb időt igénybe vevő bizonyítás árán sem lehetséges.¹⁵³ Ezért, ha a kör-

¹⁵³ BH2000. 57., BH2003. 249.

nyezeti kár pontos megállapításához található kapaszkodó, akkor az általános kártérítés megállapításának feltétele hiányzik.

A bírói gyakorlat szerint a vagyoni károk meghatározásában játszanak szerepet az ökológiai közgazdaságtan fogalmaira való utalások, 1. a „közvetett használati értékre” mint a természet ökológiai funkciójára, 2. a „választási lehetőség értékre” mint a jövő generáció részére biztosítandó adott természeti érték megőrzésére, 3. a „hagyományra vagy örökölhetőségére” mint értékre és 4. a használattól meglehetősen távol eső „létezési értékre”, ami kifejezi, a természet önmagában is értéket hordoz. Ez utóbbi a jövő generáció jólétét is biztosíthatja, miközben a tudomány fejlődése gazdasági értékke is teheti.¹⁵⁴ Mivel a természeti károk esetén a szakértők a nem vagyoni kár számszerűsítéséhez hívták segítségül az ökológiai közgazdaságtant, ezzel szemben a bíróság véleménye szerint az a vagyoni károk – a vagyonban beállott értékcsökkenés és az elmaradt vagyoni előny – meghatározására alkalmas, ezért felmerülhet a kérdés, vajon e számítási mód lehet-e általános kártérítés alapja vagy sem. Az általános kártérítés célja, hogy a károsult kára kiegyenlítésre kerüljön. Ahogy a fenti felsorolásból is látszott, több fogalomnak is része a jövő nemzedék, ezért ha a bíróság e számítást az általános kártérítés alapjaként elfogadhatónak tartja, akkor ezzel a jelen környezethasználóit arra készítheti, hogy a természeti erőforrásokat az Alaptörvénnyel összhangban úgy használják, hogy közben azokat a jövő nemzedék számára is megőrizték.

6:532. § *[A kártérítés esedékessége]*

A kártérítés a károsodás bekövetkeztekor nyomban esedékes.

Az esedékesség kérdése a környezeti károknál nem mindig egyszerű, mert a kár magában foglalja nemcsak a környezet állapotában, hanem az általa nyújtott ökoszisztéma szolgáltatásban bekövetkező kárt is. Vegyük például a talajban szennyező anyag hatására bekövetkező kárt. A talajban okozott kár többféleképpen érzékelhető, de mindenképpen függ a terület hasznosításától. Ha mezőgazdasági célra használják, akkor általában a termesztett növényzet károsodásán keresztül lehet először érzékelni a talaj negatív állapotváltozását. Miközben a növények pusztulását, vagy károsodását általában megelőzi a talajlakó élővilág, az edafon sérülése, az érvényesíteni kívánt kárigény jellemzően csak a növényeket érintő kárra terjed ki. A károsodás időpontját ilyenkor nem a talajlakó élőlényekhez, hanem a növényzethez, a benne okozott kár megjele-

¹⁵⁴ LB: Pfv.IV.22.152/2006.

néséhez kötjük. A szennyező anyagok a talaj víztisztító képességét és az így nyújtott szolgáltatását is károsan érhetik. A talaj e szolgáltatásának károsodását azonban nem akkor vesszük észre, amikor az valóban megtörtént, hanem akkor, amikor a felszín alatti víz minőségének romlása miatt az láthatóvá válik. Amikor a környezeti elem károsodik, de a kár csak az ökoszisztéma szolgáltatásokon keresztül érzékelhető, akkor kérdés, hogy a bíróság miként fogja megítélni az esedékesség kezdetét. Magának a környezeti elemnek a károsodásához, vagy a szolgáltatás károsodásához köti? Ha ugyanaz a cselekmény több szolgáltatást is károsít, amik azonban ugyanannak a károsodásnak a következményei, akkor különböző időpontokat vesz figyelembe, vagy az elsőt?

Az esedékesség szempontjából meghatározó, hogy a kár mikor következett be, hiszen megállapítható kár nélkül nincsen kártérítési felelősség sem. A környezeti károk esedékességének megállapításakor tehát arról is döntést hozunk, hogy mit is tekintünk kárnak. Önmagában a talajlakó élőlények vagy élőhelyük károsodása csak akkor lesz kár, ha azt valaki akként érzékeli, és a negatív változást bizonyítani is tudja. Ugyanez mondható az ökoszisztéma szolgáltatásokra is. Ha egy környezeti elem több szolgáltatást is nyújt, és az egyes szolgáltatásokban bekövetkező károk más időpontokban jelentkeznek, akkor a kártérítés is más időpontokban válik esedékessé akkor is, ha az ok ugyanaz, pl. az edafon kipusztítása. Ennek elfogadása valószínűleg nem okoz gondot, ha az egyes kárigények érvényesítői különböző személyek. Problémát akkor okozhat, ha ugyanaz a személy kívánja érvényesíteni az egyes károkat, és azok forrása bizonyíthatóan ugyanaz, magának a környezeti elemnek a károsodása. Ha az esedékesség időpontját az ökoszisztéma szolgáltatás károsodásának észlelésekor időpontjával azonosnak fogadjuk el, akkor a környezeti elem károsodása háttérbe kerül. Míg ha az igényérvényesítés elévülése szempontjából kulcsfontosságú esedékességet a környezeti elem károsodásához kötjük, akkor a megelőzést helyezük előtérbe, és a környezeti elem folyamatos megfigyelését elvárható magatartássá tesszük.

A környezet állapota miatt bekövetkező emberi egészségkárosodások sok szempontból hasonlítanak a munkaköri megbetegedésekhez, amennyiben az hosszabb idejű – akár több évtizedes – káros expozíció hatására alakul ki. A kártérítés akkor válik esedékessé, amikor az egészségromlás valamilyen kárként megragadhatóvá válik.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Kúria Mfv.I.10.201/2015/4.

6:533. § *[Elévülés]*

- (1) A kártérítésre az elévülés szabályait azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy bűncselekménnyel okozott kár esetén a követelés öt éven túl sem évül el mindaddig, amíg a bűncselekmény büntethetősége el nem évül.
- (2) A járadékkövetelés elévülési ideje a járadékkövetelés egészére egységesen akkor kezdődik, amikor a járadékkövetelést megalapozó kár első ízben jelentkezik.

A Ptk. elévülési idő meghosszabbítására vonatkozó szabálya segítheti a szennyező fizet elv érvényesülését, a társadalmat terhelő externális költségek internalizálását. Az érintett esetek köre széles lehet, mert a Ptk. nem azt kívánja meg, hogy a károsodást vagy a károsítást nyilvánítsák bűncselekménnyé, hanem azt, hogy a kárt bűncselekménnyel okozzák, amiből az következik, hogy mindazok a büntetőjogi szankcióval sújtott cselekmények vagy mulasztások e körbe tartoznak, amelyek következtében a kár megjelent. A büntetőjogi tételek között jelentős különbség van aszerint, hogy gondatlan vagy szándékos bűncselekményt követtek el, ezért a szándékos bűncselekménnyel okozott kárnál az elévülési idő is hosszabb a gondatlanul előidézettnél. Bár a magánjogi kártérítési felelősség alapvetően független a büntetőjogtól, az elévülés szempontjából nem mellékes, hogy a károkozó büntetőjogi felelősségét bíróság megállapította-e, illetve, hogy a büntetőügyben történt-e olyan esemény, ami az elévülést megszakította, hiszen ennek magánjogi következménye is van.¹⁵⁶

6:534. § *[Az értékviszonyok változásának figyelembevétele a kár mértékének meghatározásánál]*

- (1) Ha a károkozás és az ítélethozatal között az időmúlásra vagy egyéb körülményre tekintettel az értékviszonyokban jelentős változás következett be, a bíróság az okozott kár mértékét az ítélethozatal időpontjában fennállt értékviszonyok szerint határozhatja meg. Ebben az esetben a károkozó késedelmi kamat fizetésére az érték meghatározásának időpontjától kezdődően köteles.
- (2) Ha a károsult kártérítési igénye érvényesítésével felróhatóan késlekedik, az ár- és értékviszonyok változásának kockázatát maga viseli.

Környezeti károknál az értékviszonyok változását vonhatja maga után, ha a kár nem megújuló természeti erőforrást érint, vagy a kár éppen abban nyilvánul meg, hogy a megújuló-képességet gátolja vagy szünteti meg. A természet regenerálódási képessége vagy éppen képtelensége, a tudomány és technológia fejlődése is hatással lehet az értékviszonyokra, ezért a bíróság lehetősége, hogy

¹⁵⁶ BH2009.366.

szabadon válasszon, melyik időpont értékviszonyait veszi alapul, környezetjogi szempontból is kedvező lehet, amennyiben a döntés hozzájárul az elővigyázatossághoz, a megelőzés és a szennyező fizet elvének érvényesüléséhez. Az a bírói gyakorlat, amely figyelembe veszi a környezeti károkhoz köthető értékváltozásokat, segítheti a társadalmi költségek internalizálását, és a jövő nemzedékekről való gondolkodás erősödését.

Környezetjogi eszközként értékelhető a Ptk.-nak az a rendelkezése, amely a károsult érdekévé teszi a kártérítési igény érvényesítését. A környezetben bekövetkező károk jellemzője, hogy a negatív hatások egyik elemről a másikkra átvethetnek, minőségi változáson eshetnek át veszélyesebbé válva, s a hatások területi kiterjedése is megnövekedhet. Emiatt környezetvédelmi érdek, hogy a károsult minél előbb fellépjen kártérítési igényének érvényesítése érdekében, feltéve, hogy azzal a környezet állapotának helyreállítását kívánja előmozdítani.

Ha a környezeti elemekben bekövetkező károkat a közösségnek okozott kárként értékeljük, akkor a kártérítési igény érvényesítésére jogosult felelősségi körébe tartozik, hogy a fellépéssel ne késlekedjen. Ha ez a személy az ügyész, akkor az ő fellépését számos, a károsult közösségtől független tényező befolyásolhatja, és a károsult közösség maga az ügyész fellépését nem tudja kikényszeríteni. A bíróság feladata annak eldöntése, hogy ebben az esetben mely tényezők miatti késlekedést tartja felrőhatónak. Mindenesetre a közösség mint a valódi károsult érdeke az lenne, hogy ebben az esetben az ár- és értékviszonyok változásának kockázatát ne kelljen viselnie. Ez akkor zárható ki, ha az ügyész késlekedését a bíróság nem tekinti felrőhatónak.

6:535. § *[A veszélyes üzemi felelősség]*

- (1) Aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik.
- (2) A veszélyes üzemi felelősség szabályai szerint felel az is, aki az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységével másnak kárt okoz.
- (3) A felelősség kizárása vagy korlátozása semmis; ez a tilalom a dologban okozott károkra nem vonatkozik.

A veszélyes üzemi felelősség szabályainak alkalmazása a környezetet veszélyeztető tevékenységgel másnak okozott kárért való felelősségre általánosan elfogadott környezetjogi eszköz. A Ptk. azt nem minősíti veszélyes üzemműnek, ugyanakkor vannak olyan fokozott veszéllyel járó tevékenységek, amelyek egyszerűen tekinthetők veszélyes üzemműnek, illetve sorolhatók be a környezetet

veszélyeztető tevékenységek közé. A kettő akkor eshet egybe, amikor adott tevékenység a környezet állapotára is közvetlen hatással van. A bírói gyakorlat nem dolgozta még ki annak módszertanát, tesztjét, hogy mi alapján tesz a kettő között különbséget. Erre nem is volt szükség, mert a kettő egy bekezdésen belül szerepelt, így a bíróság bármelyiket is alkalmazta, ugyanarra a bekezdésre (régii Ptk. 345.§ (1) bek.) hivatkozott. A Ptk. azonban ezt a „kényelmet” megszüntette, hiszen a kettő szétválasztása mind az igényérvényesítőt, mind a bíróságot arra kényszeríti, hogy megtalálja azt a szempontrendszert, ami a megkülönböztetés alapjául szolgálhat.

A veszélyes üzemi felelősség meghatározásakor alapvető értékelési szempont a fokozott veszély jelenléte, ami részben abból következik, hogy a tevékenységet folytató személy mennyiben ura a tevékenységnek, azaz veszély esetén mennyiben képes a veszély, illetve a tényleges kár bekövetkezésének megelőzésére, elhárítására, illetve részben abból, hogy kisebb rendellenességek, az oda nem figyelés mennyiben vezethet jelentős vagy súlyos károkhoz.¹⁵⁷ Az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységgel másnak okozott kár esetén a kulcskérdés pedig az, hogy maga a tevékenység közvetlenül hat az emberi környezetre, annak állapotára, és a kár ennek következtében vagy a környezeti elem közvetítésével áll be. Abban az esetben, ha egy tevékenység mindkét értékelési szempontnak megfelel, akkor közös halmaz jön létre. A közös halmazba tartozónak tekinthetjük jellemzően a veszélyes anyagokat használó tevékenységeket, az anyagok tulajdonsága – mérgező, maró, gyúlékony, robbanó, sugárzó, rákkeltő stb. – miatt, valamint a káros zajjal vagy rezgéssel járókat.

Mivel a Ptk. a veszélyes üzemi felelősség szabályait rendeli alkalmazni a környezetet veszélyeztető tevékenységgel okozott kárra is, ezért látszólag nincs jelentősége annak, hogy az igényérvényesítő vagy a bíróság melyik bekezdés alapján látja megalapozottnak az igényt. A különbséget azért tekintjük látszólagosnak, mert a jogalaptól függően változhat a bíróság döntése magáról a kártérítés módjáról. Ha a veszélyes üzemi felelősséget vesszük alapul, akkor a kártérítési igény mögött csak egy károsult áll, míg ha a tevékenység azért okozott kárt, mert az a környezetet veszélyeztette, akkor az igényérvényesítő károsult mögött ott található azok is, akiket a környezet változása közvetlenül érint. Ez utóbbi esetben ezért a természetbeni kártérítés megítélése a láthatatlan, de létező károsultak kárára is közvetlenül hat, ha másként nem, hát azáltal, hogy a jövőbeli károkozás feltételét megszünteti. Környezetjogi szempontból az lenne

¹⁵⁷ A bírói gyakorlat a veszélyes anyag forgalmazását is fokozott veszéllyel járó tevékenységnek tekinti, lásd BH1993. 678.

a kedvező, ha a közös halmazba tartozás ellenére a bíróságok a környezetre veszélyeztető tevékenység miatt mondanák ki az objektív felelősség meglétét. Ezzel ugyanis nemcsak a kártérítés módjára hatnának, hanem az általában elvárhatósági mércét is magasabbra emelnék.

Mindezekre tekintettel van jelentősége, hogy mely bekezdésre hivatkoznak, és ezért szükségessé válik az elhatárolási szempont kiválasztása. A bírói gyakorlat alapján ilyenként vehető figyelembe, hogy mi köti össze a károkozót és a károsultat, egy technikai eszköz, vagy a környezetre gyakorolt hatás. A kettő közötti különbség megvilágítására vegyük például azt a kárt, amit növényvédőszer légi permetezéssel történt kijuttatása okozott, illetve azt, amit a vörösiszap nem megfelelő tárolása. A bíróság a mérgező anyag kiszórását fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősítette, hiszen a tevékenységet veszélyessé teszi, ha nem megfelelő döntés születik a keverési arányokról, a permetezés helyéről, idejéről.¹⁵⁸ Ezzel szemben a vörösiszap katasztrófa miatt indult perekben a bíróság a környezetveszélyeztetés lényegét abban ragadta meg, hogy a szigetelés nélkül tárolt veszélyes anyag megváltoztatta annak a talajnak a szerkezeti tulajdonságát, ami a terhet viselte.¹⁵⁹ A kettő között lényeges különbség, hogy az elsőnél a tevékenység és a károkozás között közvetlen kapcsolat van, míg a másodiknál a tevékenység a környezeti elemet változtatta meg, és a károkozást a környezeti elem, a támasztó talaj minőségében történt változás eredményezte.

Környezetjogi szempontból az is érdekes, hogy miként kell megítélni a közös halmazba nem tartozó, a környezeti elemeket közvetlenül érintő tevékenységeket. A jogalkotó dönthet úgy, hogy az objektív felelősség alkalmazását írja elő meghatározott környezethasználatokra amiatt, hogy azok környezetre veszélyes jellege nem vitatható (pl. hulladékok kezelése), vagy értékek védelmére, jelezve a magatartásokkal szembeni elvárhatósági mérce magasabb szintjét (pl. természeti értékek védelme). A jellemző mégis az, hogy az adott ügy egyedi jellemzőinek figyelembevételével a bíróságnak kell döntenie az egyes tevékenységek hovatartozásáról. E döntések meghozatalakor érdemes arra emlékezni, hogy a környezetbe való beavatkozást nem lehet önmagában, a hatások nélkül vizsgálni, értékelni. Vegyük például a hegyoldalak erdőit és az azzal való gazdálkodást. Az erdő a hegyoldal talaját megfogva védőfunkciót tölt be a hegyoldalban vagy a völgyben meghúzódó települések szempontjából. Megelőzi, hogy a hegyre ömlő eső akadály nélkül zúduljon le a helybéliekre a magával sodort kövekkel, vagy a lemosott talajjal együtt. A fakitermeléssel

¹⁵⁸ BH2007. 301.

¹⁵⁹ BH2014. 244., Kúria Pfv.III.21.593/2014/4.szám.

okozott kárért való felelősség megállapításakor a bíróság a fakitermelést magát már veszélyes üzemnek minősítette.¹⁶⁰ Felmerül tehát a kérdés, vajon veszélyes üzemi tevékenységnek kell-e tekinteni az erdőművelést, ha annak hatására kár következik be az erdő védőfunkciójának sérülése miatt, vagy az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységnek, hiszen az ökoszisztéma szolgáltatás része az emberi környezetnek. A válasz az erdő közjogi eljárás keretében megállapított rendeltetése alapján és attól függetlenül is megadható. Az erdők rendeltetése határozza meg azt, hogy milyen szakmai szabályokat és milyen prioritásokat kell figyelembe venni.

Példánknál maradván a kárt közvetlenül nem a fakitermelés fogja okozni, és a kár valószínűleg nem is a fák kivágásakor jelenik meg, hanem később. Ha a fák kivágása az erdő védőfunkcióját szünteti meg, akkor egy olyan ökoszisztéma szolgáltatás tűnik el, amely minden erdőt természetéből adódóan jellemez, és amelynek ismeretében épültek meg a települések. Azonban lényeges különbség van az erdők között aszerint, hogy az erdőgazdálkodónak milyen rendeltetéshez kell igazítani munkálatait. Ha az erdő célja a védelem, akkor minden egyes munkát úgy kell megtervezni és elvégezni, hogy ez a védelem ne sérüljön. Ha a védelem célja a hegyoldali települések lakosságának élet- és vagyonvédelme, akkor az erdőgazdálkodó tevékenysége és a később felmerülő kár között akkor is ok-okozati összefüggés van, ha az nem a fák kivágásakor következett be, mert az erdőgazdálkodó tevékenysége a védelem helyett nem szűkíthető le a fakivágásra. Az erdő azonban nem azért tölti be védőfunkcióját, mert a közjog azt nevesítette, hanem azért, mert ez a természetes tulajdonsága. Mivel nincsen olyan hegyoldali erdő, ami e védőfunkciót ne töltené be, ezért környezetjogi szempontból kedvező az lenne, ha az erdő védelmi funkcióját befolyásoló tevékenységet – függetlenül az erdő nevesített rendeltetésétől – a bíróság veszélyes üzemi tevékenységnek tekintené, amennyiben a veszélyeztetettek száma és a vagyon azt indokolja. Ezzel korrigálni lehetne a közjogi hibát is, e védelmi rendeltetés nevesítésének – akár másodlagos rendeltetésenként is – elmaradását a rendeltetés meghatározásáról szóló eljárásban. Az általános védelmi funkció polgári jogi elismerésével magánjogi értékelés tárgyává teszi a rendeltetést meghatározó személy károkozásban betöltött szerepét és döntését. Mindenesetre a fentiekből az a következtetés vonható le, hogy az ökoszisztéma szolgáltatásban bekövetkező károsodás okozta kártérítési felelősség alapjánál meghatározó szerepe lehet annak, hogy a szolgáltatás igénybevétele vagy védelme a károkozó tevékenységének kifejezetten része, vagy attól független, függetleníthető.

¹⁶⁰ BH1987. 282.

A veszélyes üzemi felelősség kérdése nem csak a környezetet veszélyeztető tevékenységtől való elhatárolás kapcsán bukkan föl. Jól érzékelhető ez a vizek szabályozását, hasznosítását érintő ügyekben. A bírói gyakorlatban a vízi létesítmények és vízfolyások (vízlépcső, zsiliprendszerek, vízi erőművek, tavak, tározók, vízi műtárgyak, hidak) működtetésének és kezelésének veszélyes üzemmé minősítése¹⁶¹ mellett megjelenik annak kizárása¹⁶² is. Az értékelési szempontok között találjuk az előre pontosan ki nem számítható, a víz sebességétől, mennyiségétől, a vízszint változásától függő áramlási viszonyok kiszámíthatatlanságát, a folyóvízmozgás erejét, a vízi létesítmények hibáit, illetve az azok, valamint a vízfolyások fenntartásához, kezeléséhez és működtetéséhez köthető veszélyességet, az ellene való védekezés fokozottabb igényét. Látható, hogy az értékelési szempontoknál itt is megtalálhatjuk a fokozott veszély mögött meghúzódó kettősséget, az ember általi irányíthatóságot, illetve a veszélynek kitettséget, a vagyonában vagy személyében veszélyeztetettek körét. Ebből az következik, hogy a környezeti elemekhez kötődő tevékenységeknél sincs különbség a veszélyes üzem megítélésében, itt is meg kell vizsgálni, hogy van-e a tevékenységnek olyan jellemzője, ami miatt fokozott veszéllyel járónak kell minősíteni.

Az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységgel másnak okozott kárért való felelősség megállapítása során tisztázandó, hogy mi áll a „*tevékenységgel*”, illetve a „*másnak*” szó mögött. A környezetet veszélyeztető tevékenység a bírói gyakorlat szerint magában foglalja a tevőleges magatartást és a mulasztást is, a tevékenység ugyanis nem a környezetveszélyeztető magatartás jellegére utal.¹⁶³ A mulasztás gyakran azért válik környezetveszélyeztető tevékenységgé, mert elmarad a veszély megelőzését szolgáló intézkedés megtétele. Gondoljunk csak arra, milyen veszéllyel járhat, ha elhagyják a befogadók minőségének, mennyiségének mérését, a szigetelő rendszerek kialakítását. A „*másnak*” szó utal arra, hogy a kártérítési felelősség feltételezi a károkozó és a károsult személyének elkülönülését. A környezetjog egyik eszközeként jelenik meg, amikor a környezeti elem védelmét szolgáló kártérítési igény érvényesítésére kap az ügyész jogot, ezzel képviselve a társadalom érdekét.¹⁶⁴ Ha az ügyész a természeti értékekben bekövetkező kárt nem nevesített károsultak javára érvényesítheti, akkor közöttük találjuk a jelen és a jövő nemzedék tagjait is. Ha őket tekintjük a

¹⁶¹ BH1984. 195.

¹⁶² BH2004. 275.

¹⁶³ BH2012. 12.

¹⁶⁴ BH2007. 232.

„*másnak*”, azaz a károsultnak, akkor erre a kártérítés módjának kiválasztásakor is tekintettel kell lenni.

A veszélyes üzemi felelősség alól – így a környezetet veszélyeztető tevékenységgel okozott kárért való felelősség alól is – a károkozó csak akkor mentesül, ha a kárt fokozott veszéllyel járó tevékenységén kívül eső elháríthatatlan ok idézte elő. Környezetjogi szempontból mindkét feltételnek jelentősége van. Nézzük először az elháríthatatlanságot. Az elháríthatatlan okok közé tartoznak olyan váratlan és kiszámíthatatlan események – ideértve emberi magatartásokat is –, amelyek elhárítása lehetetlen. A bírói gyakorlat az elháríthatatlanság megállapításakor az összes körülményt értékelve dönt, és adott esetben elvárható magatartásként fogalmazza meg az adott körülményekhez való igazodást és kellő gondosságot,¹⁶⁵ ami a környezetjogi elvek közül az elővigyázatosság elvével összhangban álló magatartásnak felel meg. Az, hogy mi számít elháríthatatlannak, folyamatosan változik. A gazdasági viszonyok, a technológia és a tudomány fejlődése egyik napról a másikra elháríthatóvá tehet olyan veszélyeket, amik korábban súlyos károkat okoztak. Érdemes felidézni Petőfi A Tisza című versét,¹⁶⁶ és összehasonlítani az akkori árvíz előrejelzési és védelmi rendszert napjaink technológiai megoldásaival. Ami akkor elháríthatatlan volt, az mára többnyire elháríthatóvá vált. Azonban a Petőfi által megidézett kép, „*Mint az örült, ki letépte láncát, / Vágtatott a Tisza a rónán át, / Zúgva, bögve törte át a gátot, / El akarta nyelni a világot!*” a mi életünkben is jelen való valóság, csak most nem az árvíz jövedele miatt hangzik föl az ijedt kiáltás, hanem a gátját szakító vörösiszap, az el nem vezetett csapadékvíz vagy a megcsúszott löszfal miatt.

A környezetjog szempontjából az elháríthatóság, elháríthatatlanság eldöntésében az is szerepet játszik, hogy miként fogadjuk el a természeti viszonyokat, azok változását, mennyire vagyunk hajlandók életünket, otthonunkat, vagyontárgyaink védelmét annak tükrében módosítani. Ennek azért van jelentősége, mert többek között ezen is múlik, hogy egy természeti csapást vis maiornak tekintünk vagy sem. Példaként a vizek szabályozását, hasznosítását hozhatjuk. A vízi létesítmények létrehozásának egyik elsődleges célja a vizek, illetve a vízhiány okozta kártételek megelőzése. A létesítmények funkciója, hogy a vizeket a megadott helyen és keretek között tartva, vezetve előzze meg a károkat, vagy hasznosítsa a vizet, használja a vizek nyújtotta szolgáltatásokat. A vízi létesítmények működtetésében meghatározó szerepet tölt be a vizek mennyisége. Ez időjárástól függő, hol több, hol kevesebb, a klímaváltozás hatására

¹⁶⁵ BH2003. 321.

¹⁶⁶ Ld. az irodalmi szemelvényt a 433. oldalon.

egyre gyakrabban szélsőséges, elérve és megdöntve a legmagasabb, illetve a legalacsonyabb mennyiségi rekordokat. Ma már nem ritka, hogy néhány óra alatt a területre jellemző egész havi csapadék egyszerre zúdul le, szárazságra kárhozható a többi napokat, hónapokat, s folyóinkon, tavainkon egymás után dőlnek meg a legalacsonyabb és legmagasabb vízszintrekordok. Ha abból indulunk ki, hogy e jelenségek a mindennapok részévé váltak, akkor elvárható, hogy e körülményekhez igazodjunk. Környezetjogi szempontból a természethez való igazodás lenne az elvárható, s magánjogi oldalról sem mindegy, hogy ezt hogyan tesszük, módosítjuk vízi létesítményeinket, vagy teret biztosítunk a víznek, bár mindkét magatartás elháríthatóvá teszi a kárt. A kártérítési felelősség azonban mindig egy adott tevékenység kapcsán értékeli az elháríthatóságot, és azt vizsgálja, hogy a károkozó tevékenység folytatójának lett volna-e lehetősége a kár elhárítására. E „*lehetőség*” azonban nem egyéni mérce, amennyiben a bíróság azt értékeli, hogy az adott társadalmi, gazdasági viszonyok között és technológiai fejlettség mellett a károkozó a kárt elháríthatta volna-e.¹⁶⁷

Ez az elvárhatósági mérce közvetlenül a károkozóval szemben fogalmazódik meg, miközben nem feltétlenül van abban a döntési helyzetben, hogy annak megfeleljen. Amikor egy környezethasználó kizárólag azért nem tudja tevékenységét megfelelő minőségben, a környezet veszélyeztetése nélkül végezni, mert nem kapja meg a megfelelő költségvetési forrásokat, akkor úgy érzi, hogy a károkozás az ő szempontjából elháríthatatlan okra vezethető vissza. Azt is hasonlóan értékelheti, ha szerződéskötési kényszer miatt olyan mennyiségű vagy minőségű hulladékot, szennyvizet kell kezelnie, amit a meglévő technológiai rendszer kapacitása nem bír el, vagy amelynek kezelésére nem alkalmas. A kimentés megítélése szempontjából a két helyzet között akár lényegi különbség is lehet. A kártérítési felelősség logikájával és a Ptk. elveivel ellentétes lenne, ha a felelősség alól mentesülne az a károkozó, aki a kárt azért nem tudja megelőzni, mert ahhoz a feltételek nem adóttak – költségvetési forráshiány miatt elmaradt a beruházás, a fejlesztés –, és ennek ellenére tevékenységével nem hagy fel, vagy nem igazítja a meglévő feltételekhez. Ehhez képest más helyzetben van az a környezethasználó, aki tevékenységét szerződési kényszer mellett végzi.

Vegyük például azt az esetet, amikor egy megfelelően működő szennyvízgyűjtő és -kezelő rendszerrel rendelkező kisebb településen megjelenik egy sok munkahelyet kínáló vállalkozás, és szinte egyik napról a másikra a keletkező szennyvíz a duplájára nő, aminek hatékony kezelésére a meglévő rendszer alkalmatlan, ezért a kibocsátásra kerülő tisztított szennyvíz minőségének elég-

¹⁶⁷ EBH2002. 748.

telensége miatt kár következik be. Nincs új bekötés, a korábban már bekötött ingatlanokról érkezik az a többletmennyiség, aminek kezelésére a rendszer nem alkalmas. Ha a szolgáltatási kényszer miatt a környezethasználó nem akadályozhatja meg, vagy nem korlátozhatja a szennyvíz hálózatba jutását, akkor ez – a rendszer zártsága miatt – okozhatja a befogadó vízfolyás automatikus károsodását. A vízszennyezés nem következett volna be, ha az új beruházásról szóló döntés meghozói, ideértve a hatóságokat is, figyelembe vették volna a feltételek elégtelenségét, ami nem közvetlenül a működő vállalkozásból származó szennyvízkibocsátás, hanem a vállalkozás által odavonzott foglalkoztatottak többletszennyvíz kibocsátásának kezelésére való alkalmatlanságot jelenti. Bár a hatósági döntéshozattal kapcsolatban is felmerülhetnek kérdések, például a többes károkozás megállapíthatósága, azonban a kimentés szempontjából annak lesz elsődleges jelentősége, hogy az adott körülményeket a károkozó miként kezelte, megtett-e mindent – ami hatalmában állt – a kár megelőzése érdekében. És a szennyvíz mennyiségi növekedésének váratlansága miatti kifogás sem lehet hosszú életű, hiszen egy ilyen esetben a szennyvíz mennyisége váratlanul megugorhat ugyan, de az a munkahelyet biztosító vállalkozás meglétéig megmarad. Ezért az ahhoz való igazodás már a környezethasználó feladata.

Környezetjogi szempontból az lenne a kedvező megoldás, ha a kárt annak kellene megfizetni, akinek a tevékenysége mint előidéző ok megjelent, példánk esetében az új munkáltató. Amikor a szükséges munkaerő környezeti terhelésének infrastrukturális feltételei nem adóttak, akkor ezek fejlesztése társadalmi költségként jelenik meg. Az infrastrukturális fejlesztések társadalmi költségeit az ingatlanok ára többnyire tükrözi. Ha egy beruházó olyan területet választ magának, ahol ezek a feltételek nem adóttak, akkor az ingatlanárak ezeket a társadalmi költségeket még nem tartalmazzák, ennek következtében a költségviselő is a társadalom marad. Hasonló mondható a termékek gyártása során keletkezett hulladékok kapcsán is. A gyártási folyamat során keletkezett hulladékot a gyártók a hulladékkezelőknek adják át, és úgy gondoskodnak a kezelés biztonságáról. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy olyan személyek is átveszik a hulladékot, akik hosszú távon a biztonságos kezelést nem tudják megoldani. A szennyező fizet elve azt kívánna meg, hogy mindazok a környezeti költségek, amelyek a tevékenységhez köthetők, a tevékenység folytatójának költségei között megjelenjenek. Ehhez az kell, hogy legyen olyan jogi eszköz, ami ezt az eredményt el tudja érni. A Ptk. kártérítési felelősségről szóló rendelkezéseinek alkalmazása nem feltétlenül vezet ehhez. Visszatérve a példánkhoz, míg az nem vitatható, hogy a kezdő lépést a károkozáshoz vezető úton azok a döntéshozók tették meg, akik a meglévő rendszer működési szintjét figyelmen kívül hagyták, vagy a

hulladékot olyanoknak adták át, akik a biztonságos kezelést a szükséges ideig fenntartani nem tudták, addig ez felelősségi kérdésként csak akkor merül föl, ha e döntések az ok-okozati lánc részévé válhatnak. E problémát természetesen megoldhatják a Ptk.-n kívüli kiegészítő felelősségi szabályok.

Végül foglalkoznunk kell még azzal a kérdéssel, hogy mi tekinthető a tevékenységi körön kívül esőnek. A környezethasználatokat a környezetjog alapvetően két nagy csoportba sorolja aszerint, hogy az a környezet igénybevételével vagy terhelésével jár-e. Ezért azt kell vizsgálnunk, milyen kérdésekre kell választ keresni akkor, amikor arról döntünk, hogy a kárt okozó elháríthatatlan ok a tevékenységen kívülre vagy belülre esőnek minősül. A környezet igénybevétele, ami a környezet használatára utal, ideértve azt is, amikor elveszünk valamit, a meglévő természeti rendszer, folyamatok bolygatásával jár. Az ember kétféleképpen is belenyúlhat e rendszerbe, úgy, hogy a folyamatok szerves részévé válik, vagy úgy, hogy azon kívül marad. Az első körbe tartozik például a gyepgazdálkodás, a másodikba a bányászat. Míg az első esetben nem kétséges, hogy az egész környezeti rendszer, aminek az ember része, a tevékenységi körön belülnek tekintendő, addig a második esetben már kérdéssé válhat, hogy a tevékenységi körhöz tartozónak kell-e tekinteni a tevékenység környezetállapotra gyakorolt hatását vagy sem. Ha a hatások értékelését nem lehet elhagyni, akkor azzal azt mondjuk ki, hogy a tevékenység körén belülnek nemcsak azt kell tekinteni, ami a tevékenységnek közvetlen célja, például ásványi anyagok kitermelése, hanem azokat a magatartásokat is, amelyek a hatásokhoz köthetők, így azok nyomom követésével, vagy a káros hatásokkal szembeni fellépéssel hozhatók kapcsolatba.

A másik környezethasználati mód a terhelés. A környezetterhelés fogalmából következik, hogy mindig van valamilyen kibocsátás, amit valamilyen környezeti elem befogad. Kibocsátás nélkül nincs befogadás és befogadás nem értelmezhető kibocsátás nélkül. A kettő tehát ugyanannak a dolognak a két oldala. A felelősségi szabályok a két oldalt szétválasztják, ha a befogadóra úgy tekintenek, mint a tevékenységi körön kívül lévőre. A környezeti elemek és folyamatok állapotát közvetlenül határozza meg, hogy kívülről milyen hatások érik. A szennyező anyagokat befogadó környezeti elem oldaláról nézve a szennyező anyag mennyiségétől és minőségétől függ az állapota. E terheléseket a minőségre gyakorolt hatása alapján öt csoportba sorolhatjuk: 1. a terhelés az állapotra nincs hatással, 2. az állapot minőségének változása nélkül a környezeti elem képes a negatív hatásokat semlegesíteni, 3. a minőség időleges romlása mellett képes a negatív hatásokat semlegesíteni, 4. a minőségromlás állandósul, de emberi beavatkozással még visszafordítható, 5. a minőségromlás már emberi beavatkozással sem fordítható vissza. A környezetjog célja, hogy a terhelést az első két eset szintjén

tartsa. Ennek eléréséhez a kártérítési felelősségi szabályokat alkalmazó bíróság azzal járulhat hozzá, ha a környezetterhelés mindkét oldalát, a kibocsátást és befogadást is a tevékenység részének tekinti, azaz, a kibocsátó kötelezettségévé teszi a befogadó állapotának folyamatos nyomon követését annak érdekében, hogy a kibocsátásról szóló döntését ahhoz tudja igazítani, s ha ezt nem teszi, akkor az emiatt bekövetkező kár alól nem mentesíti.¹⁶⁸ A bíróság ezen keresztül segít tudatosítani a környezethasználóban tevékenységének környezetét. A környezethasználók sokszor úgy viselkednek, mint Radnóti Nem tudhatom című¹⁶⁹ versében a táj fölél repülő pilóta, csak nekik nem térkép a táj, hanem a gazdasági tevékenység érdekét szolgáló vagy abból a szempontból érdektelen és értéktelen dolgok tárháza. Ezzel szemben azt szeretnénk elérni, hogy a környezethasználónak legyen kellő ismerete a befogadóról, védje, óvja a természeti értékeket, a kulturális örökséget, legyen tekintettel mások területhasználatára, s ehhez szerezzék meg a kellő ismereteket is.

6:536. § *[Az üzembentartó]*

- (1) A fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatójának az minősül, akinek érdekében a veszélyes üzem működik.
- (2) Ha a veszélyes üzemnek több üzembentartója van, őket közös károkozóknak kell tekinteni.

A veszélyességhez kapcsolódó környezetjog alapvetően az elővigyázatosság és a megelőzés elvére tekintettel annak a magatartását kívánja szabályozni, aki képes a veszély megelőzésére, elhárítására, mert ismeri a veszélyeket, azok forrását, a megelőzés, elhárítás lehetőségeit, eszközeit; aki döntési joggal rendelkezik, s döntését végre is tudja hajtani vagy hajtatni, mert a veszélyes üzem az irányítása, felügyelete és ellenőrzése alatt áll. A bírói gyakorlatban az üzembentartó veszélyes üzemi felelőssége hasonló megfontolások alapján alakult ki. A Ptk. azonban az üzembentartói minőséget nem e jellemzők alapján határozza meg, hanem az érdek mentén. Környezetjogi szempontból ezzel a szennyező fizet elvének érvényesítését egyértelműen kiterjeszti nemcsak arra, akinek a tevékenysége a konkrét kárt okozta, hanem arra is – ha a két személy különvált –, akinek érdekében áll a környezet használata. Kérdésként merülhet föl ugyanakkor, hogy e körbe bevonhatók-e az állami szereplők, akik

¹⁶⁸ BH1997. 300.

¹⁶⁹ Ld. az irodalmi szemelvényt a 435. oldalon.

közfeladatuk ellátását másra bízják. Különösen akkor, amikor a feladatellátás azon múlik, hogy biztosítják-e hozzá a megfelelő pénzügyi és egyéb forrásokat.

6:537. § [*A károsulti közrehatás szabályai*]

- (1) Az üzembentartónak nem kell megtérítenie a kárt annyiban, amennyiben az a károsult felróható magatartásából származott. A kármegosztásnál a tevékenység fokozottan veszélyes jellegét az üzembentartó terhére kell figyelembe venni.
- (2) Ha vétőképtelen személy elhárítható magatartásával a károkozásban közrehatott, az üzembentartót a vétőképtelen károsulttal szemben teljes felelősség terheli. Az üzembentartó a vétőképtelen személy gondozójával szemben az (1) bekezdés megfelelő alkalmazásával megtérítési igényt érvényesíthet.

A környezetjog megelőzési elvét erősíti a Ptk. azzal, hogy a károsulti közrehatás esetén a felróható magatartást tanúsító károsulttal szemben lehetővé teszi a kármegosztást. Ugyanakkor az üzembentartótól az elővigyázatosság elvének megfelelő magatartást várja el azáltal, hogy a tevékenység fokozottan veszélyes jellegét az ő terhére kell figyelembe venni. A károsult magatartásának megítélésekor szerepet játszhat az, hogy ki a károsult. Ahogy arról korábban már szó volt, a környezethasználat által kijelölt hatásterületen az ott lévők mind környezeti teherviselők, a károsultak közössége ezért nem feltétlenül egynemű, a tagok közé tartozhatnak természetes és jogi személyek egyaránt, akiknek szakmai ismeretében, tudásában, felkészültségében, eszközállományában jelentős különbségek lehetnek. A károsulti közrehatás megítélésében ezért lehet eltérés.

6:538. § [*Elévülés*]

A veszélyes üzemi felelősségből eredő kártérítési követelés három év alatt évül el.

A veszélyes üzemi felelősség alapján érvényesíthető kárigény rövidebb elévülési ideje értelemszerűen kihat a környezetre veszélyes tevékenységgel okozott kártérítési követelésre is. Érdeemes itt emlékeztetni arra, hogy a Ptk. elévülési szabályai egymásra épülnek. A veszélyes üzemi felelősség mögött ott található az 5 éves általános elévülési idő, ami tovább növekedhet, ha a kárt bűncselekmény elkövetésével okozták és a büntethetőség elévülési ideje az öt évet meghaladja. Nem szabad ugyanakkor megfeledkezni arról, hogy a hároméves elévülési idő elmulasztása egyúttal azzal is jár, hogy a kárigényt már nem a veszélyes üzemi felelősség, hanem az általános felelősségi szabályok alapján lehet érvényesíteni.

Mivel a veszélyes üzemi felelősségre vonás elévülési idejének elmulasztása azzal jár, hogy a károkozó magatartását enyhébb elvárhatósági mérce alapján

ítélik meg, ezért a határidő megtartása a magasabb szintű mérce megerősítését szolgálja, míg az igényérvényesítéssel való késlekedés azt alacsonyabb szintre helyezi. Környezetjogi szempontból mindenképpen az lenne a kedvező, ha a károsultak káruk ellentételezését még a hároméves időkereten belül kérnék.

6:539. § [*Veszélyes üzemek találkozása és az üzembentartók egymás közötti viszonya közös károkozásnál*]

- (1) Ha veszélyes üzemek egymásnak okoznak kárt, az üzembentartók felelősségük arányában kötelesek a másikkal okozott kárt megtéríteni. Ha nem az üzembentartó a tényleges károkozó, az üzembentartó a kár megtérítésére a tényleges károkozó magatartásának felelőssége alapján köteles.
- (2) Ha a károkozás egyik félnek sem róható fel, a kárt az köteles megtéríteni, akinek fokozott veszéllyel járó tevékenysége körében a kár bekövetkezéséhez vezető rendellenesség merült fel.
- (3) Ha az egymásnak okozott kár mindkét fél fokozott veszéllyel járó tevékenysége körében bekövetkezett rendellenességre vezethető vissza, vagy ha ilyen rendellenesség egyik félnél sem állapítható meg, kárát – felelősség hiányában – mindegyik fél maga viseli.
- (4) E § rendelkezéseit kell alkalmazni az üzembentartók egymás közötti viszonyában abban az esetben is, ha több veszélyes üzem közösen okoz kárt, azzal, hogy felelősség és rendellenesség hiányában a kárt egyenlő arányban viselik.

A környezetjogi szabályok jellemzően a környezet és a környezeti teherviselő védelmét szolgálják, és többnyire a környezethasználatokra, valamint a környezethasználókra vonatkozó rendelkezéseket tartalmaznak. Ebből következően a veszélyes üzemek találkozásának Ptk.-beli szabályozása a környezethasználók egymás közötti viszonyát rendező környezetjogi szabálynak is tekinthető.

6:540. § [*Felelősség az alkalmazott és a jogi személy tagja károkozásáért*]

- (1) Ha az alkalmazott a foglalkoztatására irányuló jogviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a munkáltató a felelős.
- (2) Ha a jogi személy tagja tagsági viszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a jogi személy a felelős.
- (3) Az alkalmazott és a tag egyetemlegesen felel a munkáltatóval, illetve a jogi személlyel, ha a kárt szándékosan okozta.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a környezeti károk kialakulásában az alkalmazottak kétféleképpen vesznek részt, a környezethasználó telephelyén belül, illetve kívül. A környezeti károk egyik kiindulópontja a környezethasználó telephelye, ahol az alkalmazottak utasítás nélkül, vagy néha utasításra nem

kellő körültekintéssel, a környezeti elemek iránti tisztelet nélkül végzik munkájukat, és a szennyező anyagok a levegő vagy a vizek közvetítésével kijutnak a telephelyen kívülre, megváltoztatva ott is a környezet állapotát. Az alkalmazott munkáját mint károkozó magatartást a munkáltató nem feltétlenül észleli, vagy az is lehet, hogy nem érdekli, ha abból neki gazdasági kára nem származik. A telephelyről kiinduló és azon kívül lévő környezeti kár láthatóvá attól válik, ha harmadik személy azt saját káraként, vagy a kár közvetlen okaként tételezi. Ez történt a lőrinci azbesztszennyezésnél. A másik esetkör, amikor az alkalmazott a telephelyen kívül végzi munkáját, lát el valamilyen feladatot. Gondolhatunk a légi permetezésekre, vagy akár a Natura 2000 hálózathoz tartozó belvízcsatornák menti területek „megtisztítására” kivezényelt közmunkásokra. Ilyenkor nemcsak a kár válhat azonnal láthatóvá, az alkalmazott személye is azonosítható. A Ptk. rendelkezése alapján ekkor is a munkáltató a felelős a károsulttal szemben, még az alkalmazott szándékos károkozása esetén sem mentesül a felelősség alól, bár ez utóbbi esetben az alkalmazottal egyetemlegesen felel. E rendelkezések hozzájárulhatnak a környezetjogi elvekhez igazodó magatartások kikényszerítéséhez. Ha feltételezzük, hogy a munkáltató kárért való helytállási képessége nagyobb, mint az alkalmazotté, akkor a munkáltatót terhelő kötelezettség miatt nagyobb esély van a környezet állapotának helyreállítására. A szennyező fizet elvét pedig erősíti az egyetemlegességre vonatkozó rendelkezés, amennyiben a szándékos károkozó is belép a kár megtérítésére kötelezettek közé, s ez a kártérítés pénzügyi fedezetére akár egyfajta garanciát is jelenthet. Az elővigyázatossági és a megelőzési szempontok érvényesítése is várható a munkáltatót terhelő kötelezettség következményeként. Hiszen a munkáltató van abban a döntési helyzetben, hogy alkalmazottainak tevékenységét, annak szabályozását felülvizsgálja, s olyan intézkedéseket hozzon, amelyek a jövőbeli károkozást megelőzhetik, jó esetben ki is zárhatják.

6:542. § [*Felelősség a megbízott károkozásáért*]

- (1) Ha a megbízott e minőségében harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a megbízó és a megbízott egyetemlegesen felelős. Mentesül a megbízó a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy őt a megbízott megválasztásában, utasításokkal való ellátásában és felügyeletében felróhatóság nem terheli.
- (2) Állandó jellegű megbízási viszony esetén a károsult kárigényét az alkalmazott károkozásáért való felelősség szabályai szerint is érvényesítheti.

A környezet állapotához köthető károk gyakran a kellő információ vagy ismeret hiányára vezethetők vissza. A megbízó felelősség alóli mentesülésének szabályai környezetjogi értelmet is kaphatnak, amennyiben megbízás tárgya olyan

tevékenység, ami a környezet állapotát befolyásolhatja. A megbízótól ilyenkor elvárható, hogy olyan személyt válasszon ki, aki tisztában van a környezet állapotával, a rá hatást gyakorló tényezőkkel, a környezet állapota és az emberi egészség közötti összefüggésekkel, s olyan utasításokat adjon, amelyek az adott viszonyokhoz igazodóan megelőzik a károsodást. A megbízó felróhatóságának értékelésekor kérdésként merülhet föl, hogy hol van a határa az utasításokkal való ellátásnak, ha a megbízó kifejezetten olyan személyt választott ki – szakmai végzettsége, tapasztalata alapján –, akitől elvárható, hogy a megbízást különböző utasítások nélkül is képes legyen károkozás nélkül ellátni.

6:543. § *[Felelősség más szerződés kötelezettjének károkozásáért]*

Más szerződés jogosultja felelősséggel tartozik a vele szerződési viszonyban álló kötelezett által a szerződés teljesítése körében harmadik személynek okozott kárért mindaddig, amíg a károsult számára ismeretlen károkozó személyét meg nem nevezi.

A környezet védelme megkívánja, hogy a környezeti károkért való felelőségre vonás ne maradjon el. Ennek azonban akadálya lehet, ha nincsen olyan személy, aki a károkért felelőségre vonható. A Ptk.-nak ez a rendelkezése egyrészt kedvező, mert akkor is biztosítja a felelőségre vonás lehetőségét, amikor a károkozó a károsult számára ismeretlen, másrészt kiterjeszti a szennyező fizet elvét, amennyiben felelőssé az is válhat, akinek magához a károkozáshoz közvetlenül nincsen köze, azonban közvetve igen. Környezetjogi eszközzé e rendelkezés azáltal válhat, ha a szerződés jogosultját fenyegető felelősség hatására a jogosult kiemelt figyelmet fordít arra, hogy kivel lép szerződéses viszonyba, és csak olyan tartalmú szerződést köt, ami a természetes környezetünk tiszteletben tartását kötelezettségként írja elő. Továbbá a kötelezettség teljesítésének elfogadásakor arra is tekintettel van, hogy a kötelezett tevékenysége veszélyeztette vagy károsíthatta-e a környezetet, és ezen keresztül harmadik személy érdekét.

6:544. § *[Felelősség vétőképtelen által okozott kárért]*

- (1) Akinek belátási képessége oly mértékben korlátozott, hogy a károkozással kapcsolatos magatartása következményeit nem képes felmérni, nem felel az általa okozott kárért.
- (2) A vétőképtelen helyett az felel, aki jogszabály alapján a vétőképtelen gondozójának minősül. Gondozó az is, aki a vétőképtelen személy felügyeletét a károkozáskor ellátta.

- (3) Mentesül a gondozó a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a nevelés és a felügyelet ellátásával kapcsolatban felróhatóság nem terheli.
- (4) Több gondozó felelősségére a többek közös károkozására vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

6:545. § [*Kártérítés méltányosság alapján*]

Ha a károkozónak nincs gondozója, vagy a gondozó felelősségét nem lehet megállapítani, kivételesen a vétőképtelen károkozót is kötelezni lehet a kár részben vagy egészben való megtérítésére, feltéve, hogy az eset körülményei és a felek vagyoni viszonyai ezt nyilvánvalóan indokolttá teszik.

6:546. § [*Önhiba*]

A vétőképtelen károkozó belátási képességének hiányára vagy fogyatékoságára nem hivatkozhat, ha ezt az állapotát felróhatóan maga idézte elő.

6:547. § [*Felelősség vétőképes kiskorú károkozásáért*]

Ha a kárt olyan vétőképes kiskorú okozta, akinek van felügyeletre köteles gondozója, és a károsult bizonyítja, hogy a gondozó kötelességét felróhatóan megszegte, a gondozó az okozott kárért a károkozóval egyetemlegesen felelős.

A környezeti károk bekövetkezésének sokszor az az oka, hogy a károkozó nem képes magatartásának következményeit felmérni. Nem mindegy azonban, hogy a képesség hiánya mire vezethető vissza, a belátási képesség korlátozott voltára, vagy a kellő ismeretek hiányára. Ez utóbbinak kiemelt jelentősége lehet a gondozó felelősségének megállapításában. A gondozó a nevelésen és a felügyelet ellátásán keresztül adja át azokat az ismereteket, amelyek segítik a gondozottat abban, hogy képessé váljon adott magatartás és következményének felismerésére, és tudatosítsa a gondozottban saját magatartásának várható következményeit. A gondozó nem tud átadni többet, mint amivel maga is rendelkezik. Mivel a gondozó a felelősség alól akkor mentesülhet, ha a nevelés és a felügyelet ellátásával kapcsolatban felróhatóság nem terheli, ezért a gondozó felelősségének megállapításakor a bíróság arról is döntést hoz, hogy milyen ismeret várható el magától a gondozótól, illetve milyen ismerethiány az, ami még nem tekinthető felróhatóknak.

6:548. § [*Felelősség közigazgatási jogkörben okozott kárért*]

- (1) Közigazgatási jogkörben okozott kárért a felelősséget akkor lehet megállapítani, ha a kárt közhatalom gyakorlásával vagy annak elmulasztásával

okozták, és a kár rendes jogorvoslattal, továbbá közigazgatási perben nem volt elhárítható.

- (2) Közigazgatási jogkörben okozott kárért a közhatalmat gyakorló jogi személy tartozik felelősséggel. Ha a közhatalmi jogkör gyakorlója nem jogi személy, a kárért az a jogi személyiséggel rendelkező közigazgatási szerv tartozik felelősséggel, amelynek keretében az eljáró közigazgatási szerv működik.

A környezetjog körébe tartozó, kifejezetten a környezet védelmét szolgáló követelmények többségét közigazgatási eljárásokban határozzák meg. Ezért a közhatalmat gyakorló személy kártérítési felelősségének megállapíthatósága, vagy annak korlátozott volta befolyásolja a közigazgatási döntéshozatal minőségét és a közigazgatás működését, azaz a környezetjog céljainak érvényesítését szolgáló jogintézmények és intézményrendszer hatékonyságát is. A közigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősség megállapítása során a bíróság egyrészt a közhatalmat gyakorló fél döntéseit, másrészt a tevékenységét – amibe a tevőleges és a mulasztásos magatartás egyaránt beletartozik – értékeli adott kár vagy kárveszély kapcsán, és rögzíti a vele szembeni elvárásokat. Mivel a Ptk. a feltételek között nem a károkozó személyét, hanem a tevékenységet, a közhatalom gyakorlását sorolja föl, ezért a kártérítési felelősségre vonás lehetősége nem szűkül le a hatóságokra, az felmerül minden olyan személy károkozásával kapcsolatban, aki, ami közhatalmat gyakorol, így az általunk Janus arcúnak tekintett jogi személyekével is.¹⁷⁰ A kártérítés másik feltétele, hogy más módon – rendes jogorvoslattal, közigazgatási perben – ne lehessen a kárt elhárítani,¹⁷¹ azt eredményezi, hogy a bíróságnak állást kell foglalnia abban a kérdésben is, hogy az adott közhatalmi döntés minek minősül, milyen formában lehet megtámadni, illetve a megtámadása alkalmas-e arra, hogy a kárt elhárítsa.

A közhatalmi döntéseket hozó személye az átszervezésekkel, a feladat- és hatáskörök átrendezésével folyamatosan változik, és gyakran nehéz azonosítani, hogy egy-egy döntést kivel szemben lehet a bíróság előtt megtámadni, van-e olyan jogutód, akinek felelőssége a korábban meghozott döntésért fennállhat. A jogutódlás kérdése jellemzően a szervezetek megszűnésekor, átalakulásakor rendezendő. A környezetjog szempontjából értékelhető közhatalmi döntések esetén az állam feladata – az Alaptörvényből is levezethető módon – a környezet állapotának megóvása, helyreállítása, az állapotromlásból fakadó emberi egészségkárosodások, és a vagyonban bekövetkező károk megelőzése. Az, hogy éppen ki az, aki ezt a feladatot ellátja, a károsultak szempontjából lényegtelen, az viszont nem, hogy ha az állam e tevékenysége során kárt okozott, akkor mindig

¹⁷⁰ BH2002. 12.

¹⁷¹ Ez a régi Ptk. alapján nem volt feltétel, ld. EBH2018. P.1.

legyen olyan személy, akivel szemben a kártérítési igény érvényesíthető. Ebből a szempontból maga az állam sohasem tud jogutód nélkül megszűnni, csak a szervezete alakulhat át. Ha nincsen olyan szabály, ami a jogutódlást erre tekintettel rendezi, és a közigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősség alól az állam azért mentesül, mert szervezeti rendszerét úgy alakította át, hogy közben nem gondoskodott az állami feladatok ellátásáért való felelősségről, akkor ez a felelőtlen közhatalmi döntéshozatalt erősíti. Meglehetősen abszurd helyzetnek tekinthető és alkotmányossági aggályokat felvetőnek¹⁷² az, ha a károsult kárát azért nem tudja idővel érvényesíteni, mert eltűnt az a szervezet, amelyik a károkozó döntést az állam által rá bízott közhatalmi feladat ellátása során, a rá telepített hatáskör alapján hozta, és nincs olyan szervezet, akivel szemben a kárigényt érvényesíteni lehetne, mert azt a feladatot már nem látja el senki.¹⁷³

A környezetjogi szempontból releváns közigazgatási jogkörben okozott károkat alapvetően két nagy csoportba sorolhatjuk: 1. a kár bekövetkeztében a közhatalmi szereplő döntése vagy mulasztása közvetlenül játszik szerepet, 2. a környezethasználó okoz kárt és véleménye szerint ennek oka a hatósági döntés, azaz az általa okozott kár következménykár. Az első körbe tartozó ügyek további két csoportba sorolhatók aszerint, hogy ki lesz a károsult, a környezethasználó vagy a környezeti teherviselő. A közhatalmi tevékenység többféle okra visszavezethetően eredményezhet közvetlenül kárt a környezethasználónak. Ezek egyike, ha a közhatalmi döntés megléte a környezethasználó tevékenységének előfeltétele. Jellemzően az engedélyek, minősítések, igazolások kiadása, a nyilvántartásba vétel lesz az a közigazgatási aktus, ami szükséges a környezethasználó számára. Amikor a közhatalmi szereplő döntésétől függ a környezethasználó szerződéskötési képessége, vagy pénzügyi forrásokhoz jutása, akkor kulcskérdéssé válhat számára az, hogy a bíróság milyen körben állapítja meg a közigazgatási döntéshozó kártérítési felelősségét.

¹⁷² Az Alaptörvény XXIV. cikk (2) bekezdése szerint „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a hatóságok által feladatuk teljesítése során neki jogellenesen okozott kár megtérítésére.” Az Alkotmánybíróság ennek értelmezése során leszögezte, hogy az Alaptörvény XXIV. cikk (2) bekezdése nem a hatósági feladatot ellátó szervek részére nyújt alkotmányos garanciát, hanem azok számára biztosít alapvető jogot, akiknek a hatóság a feladata teljesítése során jogellenesen kárt okoz. (3218/2014. (IX. 22.) AB határozat [24].) Egy másik határozatában az AB megállapította, hogy ez [...] olyan, alapvető jogot deklaráló rendelkezés, melyet tényleges tartalommal a Ptk. közhatalom gyakorlásával okozott kárért való felelősségre vonatkozó szabályai töltenek ki, biztosítva ezen alkotmányos jog teljességét. [...] A kártérítésre való konkrét jogosultságot – jogvita esetén – jogerős bírói döntés állapítja meg.” (3105/2018 (IV. 9.) AB határozat, [33])

¹⁷³ Szegedi Ítéltábla, Pf.II.20.568/2013/4. szám.

Vegyük például azt az esetet, amikor a közszolgáltatási szerződéskötés feltétele nemcsak egy környezetjogi tartalmú engedély megléte, hanem attól különállóan a környezethasználó környezeti tevékenységének minősítése is. Az engedélyt környezethasználónk időben megszerzi, de a minősítést nem kapja meg, annak kiadását – az arra az állam által feljogosított és egyben kötelezett személy – elmulasztotta, ezért a szerződésre kiírt közszolgáltatási pályázaton nem tud részt venni. A kártérítési felelősség szempontjából az első kérdés, hogy a minősítés kiadásának elmulasztása a közhatalom gyakorlásának része-e. A második kérdés, hogy a kár a nevesített eljárások kezdeményezésével elhárítható lett volna-e. Az elsöre a pozitív, míg a másodikra a negatív válasz az előfeltétele a kártérítési igény érvényesítésének.

A környezet védelmét szolgáló beruházásokat, a gazdaság környezetbarátabbá tételét az állam pénzügyi támogatásokkal segítheti. Nem ritka, hogy az engedélyköteles környezetbarát beruházás megvalósítására úgy írják ki a pályázatot, hogy az egyúttal magában foglalja nemcsak a megvalósítás ütemezését, hanem a pályázati forrás elköltésének időbeli elosztását is, és ha azt a nyertes nem tartja be, akkor a pályázati támogatást visszavonják. Nyertesünk a beruházást csak akkor kezdheti el, ha az összes engedély a rendelkezésére áll, a támogatást kiegészítendő megkapta a szükséges hitelt is, aminek nincs akadálya a nyertes pályázat miatt. Mi történik akkor, ha a nyertes pályázó – nem saját hibájából – az engedélyt csak késedelmesen kapja meg, és ezért a támogatási szerződést vele felbontják? Milyen szempontokat vesz figyelembe a bíróság akkor, amikor arról dönt, hogy a kárt a közhatalom gyakorlásával vagy annak elmulasztásával okozták? Értékeli-e az eljáráson belüli cselekményeket, azok sorrendjét (pl.: a szakhatóságok megkeresését), ami hatással lehet az eljárás befejezésére, különösen, ha a szakhatóságok miatt hiánypótlást kell pályázónknak benyújtania? Ha az eljárási jellegű cselekményeket is értékeli a bíróság, akkor ezzel a hatóság későbbi döntéseire is hatást gyakorolhat, annak ellenére, hogy a kártérítési ügy nem terjed ki a közigazgatási döntés bírósági felülvizsgálatára.¹⁷⁴ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezek a problémák gyakran a rossz pályázati kiírásokra, feltételekre vezethetők vissza. A problémákkal már a pályázat megjelenésekor vagy az eredményhirdetés napján számolni lehet, kell, attól függően, hogy melyik jelöli ki a projekt megvalósításának kezdetét. Nem ritka, hogy a megvalósítandó tevékenységek elvégzése időjárás által kötött – nem lehet például építkezéshez talajmunkákat végezni a -10 fokos hidegben. A kártérítési felelősség intézménye az ilyen rendszerjellegű hibák kezelésére

¹⁷⁴ Kúria Pfv.IV.21.719/2016/9.

akkor alkalmas, ha az egyes döntések meghozóival szemben egyértelmű kár-igény fogalmazható meg és tisztázott, hogy a felelősségre vonás kívül szemben érvényesíthető, a közhatalmi jogkört gyakorló személlyel, vagy a támogatási szerződés aláírójával szemben.

A környezeti teherviselők számára a kár többnyire abból adódik, hogy a hatóság rosszul ítélte meg vagy nem értékelte a környezethasználat emberi egészségre gyakorolt hatását, úgy adott ki engedélyt, hogy a helyszínen nem vizsgálta meg a feltételek meglétét, vagy elmulasztotta a tevékenység megkezdésének, folytatásának ellenőrzését, saját jogerős (végleges) határozatának végrehajtását. Tegyük föl, hogy a környezetvédelmi hatóság arra kötelezte a környezethasználót, hogy végezze el a tényfeltárást, a határozat végrehajtása érdekében azonban nem tett meg semmit, holott tudható, hogy a felszín alatti vizek szennyeződtek, mert a kárelhárítás során a vízügyi hatóság azt a környezetvédelmi hatóságnak jelezte. Ezért is született meg a tényfeltárássra kötelező hatósági határozat. Egy év elteltével a környezethasználóval szemben az egyik hitelezője felszámolási eljárást kezdeményez, aminek végeredményeként a környezethasználó felszámolása megtörténik. A felszín alatti vízszennyezés időközben eléri a kutakat és azok vizét használatra alkalmatlanná teszi. Megállapítható-e a környezetvédelmi hatóság kártérítési felelőssége azért, mert határozatának végrehajtásáért nem tett semmit, pedig a felszámolási eljárás megkezdése előtt a környezethasználó a tényfeltárást el tudta volna végezni?¹⁷⁵

A környezet állapotában bekövetkező kár megszüntetését és a kedvező állapot helyreállítását segítő a környezetjog kötelezővé, vagy a hatóság számára lehetővé teheti a környezethasználó kötelezését valamilyen pénzügyi biztosíték adására. Kérdésként merülhet föl, hogy a kártérítési felelősség megállapíthatósága során a bíróság miként értékelje a hatóság döntését, van-e olyan helyzet, aminek megléte esetében mindenképpen elvárható a hatóságtól, hogy döntsön a biztosítékadás szükségességéről, és van-e olyan szempont, aminek figyelembevétele nem hanyagolható el e döntés meghozatalakor. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról, hogy ha a környezeti teherviselő – mint károsult – nem tudja bizonyítani, hogy a közhatalom gyakorlása része annak az ok-okozati láncnak, ami a kár bekövetkezéséhez vezetett, akkor a kártérítési felelősségre vonás egyik alapvető feltétele hiányzik, és szükségtelemmé válik a hatóság felrőhatóságának értékelése.

Előfordul, hogy a környezethasználó, úgy érzi, a hatóság hibás döntése miatt okozott kárt, ezért a vele szemben megítélt kártérítés összegéért mint követ-

¹⁷⁵ EBH2014. P.5.

kezménykárért való felelősséget a közigazgatási jogkörben eljáró személlyel szemben érvényesíteni kívánja. Az értékelésnél kiindulási pontként megállapítható, hogy a környezethasználó károkozását általános jelleggel önmagában nem teszi jogszerűvé az, ha a közigazgatási határozat anyagi jogi és eljárásjogi követelményeit betartja. Ugyanakkor kérdés, hogy a bíróság miként ítéli meg a környezethasználó és a közhatalmat gyakorló közötti kapcsolatot, mely hatósági cselekményeket minősíti olyannak, aminél a közhatalmi jelző a meghatározó.

Környezetjogi szempontból fontos, hogy a környezethasználók kártérítési felelősségének megállapításakor a bíróság az elővigyázatosság elvét érvényesíti, és a kár megelőzését szolgáló intézkedések megtételét – például a befogadó állapotának nyomon követését, és a szennyezőanyag-kibocsátás ahhoz való igazítását – akkor is számonkéri, ha erre a hatóság a környezethasználót nem kötelezte.¹⁷⁶ A környezethasználó kártérítési felelősségre vonása kiegészíti a közjogi magatartási szabályokat, mert olyan elemet is beépít a környezethasználattal járó költségek közé, amelyek számbavételét a közigazgatás nem feltétlenül teszi kötelezővé, illetve a közigazgatás szankciórendszere nem feltétlenül alkalmas számbavételére. És itt álljunk meg egy pillanatra! A környezeti károk felmerülésekor a közigazgatási szankciók között megjelenhet az a megoldás, amelyik a hatóság döntésére bízta, hogy a környezethasználót bírság megfizetésére vagy a környezet állapotának helyreállítására kötelezi. A környezetjogi célok elérését akár hátráltathatja is, ha a bírságbevételt az állam nem a helyreállításra fordítja, hanem azt csupán a költségvetési bevételek egyik forrásának tekinti, hiszen a bírság kivetésével a környezethasználót megfoszthatja attól a pénzügyi forrástól, amire szüksége lenne a helyreállítás elvégzéséhez. Ezért, ha a hatóság szabadon dönthet a két alternatív megoldás között, az lenne a kedvező, ha a helyreállításra kötelezést fogalmazná meg szankcióként. Egy ilyen szankció részben kiválthatná a környezeti teherviselő károsultak kártérítési igényét, különösen, ha a bíróság a kártérítés módjaként a természetbeni kártérítést írta elő.

Visszatérve a közigazgatási jogkörben okozott kárhoz, nem mindegy, hogy e körben a bíróság értékelheti-e a hatóság alternatív szankciók közötti választását, vagy erre mindig csak a szankciót kimondó határozat bírósági felülvizsgálatának részeként van lehetőség. A közigazgatási határozatot csak az ügyfelek támadhatják meg, a szankciót kimondó határozatban azonban a hatósággal jogviszonyba csupán a környezethasználó kerül, a környezethasználat miatti károsultak ügyféli jogállását nem ismerik el. Ilyenkor ők a bírság helyett a helyreállítás mellett szóló érveiket abban az eljárásban nem tudják felsora-

¹⁷⁶ BH1997. 300.

koztatni. Az alternatív lehetőségek közötti választásról szóló hatósági döntés a károsultak szempontjából akkor válik megkérdőjelezhetővé, ha kárigényük érvényesíthetősége a környezethasználóval szemben azért fullad kudarcba, mert a bírság kifizetése után már alkalmatlanná vált a helyreállításra. A bíróságtól függ, hogy a közigazgatási jogkörben okozott kártérítési felelősség keretei között lehetővé teszi-e az alternatív szankciók közötti választás értékelését a károsultak szempontjából, vagy annak felülvizsgálatát kizárólag a határozat keretei között a környezethasználó és a hatóság viszonyrendszerében engedi meg. Megjegyzendő, hogy az alternatív szankciók közötti választás károsultak oldaláról történő értékeléséhez elengedhetetlen feltétel a hatóság valódi választási lehetősége a helyreállítás és a bírság között, aminek léte a jogalkotótól függ, ahogy az is, hogy milyen feltételeket szab meg a bírság kivetésére. A bíróság mindig csak a jogi keretek között értékelheti a környezethasználó és a hatóság viszonyrendszerét, és a hatósági döntés hatását a károsultakra.

A közigazgatási jogkörben okozott károk megítélésénél nem hagyható figyelmen kívül, hogy a jogszabályokban, hatósági határozatokban meghatározott anyagi jogi és eljárásjogi követelményeknek való megfelelés mindig megköveteli a környezethasználó helyzetértékelését. Ezt a feladatot a hatósági döntések általában nem veszik át. Egészen kivételes az, amikor olyan konkrét cselekmény elvégzésére kötelez a határozat, ami a kárt magát előidézi, például nemcsak az elérni kívánt eredményt, hanem az ahhoz vezető utat is konkrétan meghatározza és az attól való eltérést szankcióval fenyegeti. Azonban arról sem szabad megfeledkezni, hogy a környezetjog területére eső környezethasználatokhoz kapcsolódó közhatalmi döntésekre, különösen az engedélyekre azért van szükség, mert a hatóság tudja a jogszabályok általános anyagi jogi követelményeit az adott helyhez, az adott környezeti állapothoz, a meglévő környezethasználatokhoz igazítani.

Az engedély a környezetjog megelőzést segítő eszköze, annak elfogadása, hogy a környezethasználó ismeretei korlátozottak és vannak olyan ismeretek, amelyek tudása nem várható el tőle. Miközben általában elvárható a környezethasználótól, hogy mindig igazodjon az adott helyzethez, addig, ha tevékenységét engedély alapján kell folytatnia, döntési szabadsága korlátozott, leszűkül a jogszabályokon túl a hatósági határozatok adta kereteken belüli döntésekre. A környezetjogi engedélyek funkciója, hogy az állam a köz érdekének védelmében korlátozza a környezethasználó magatartását, és segítse azon károknak, kárveszélyek kialakulásának megelőzését, amelyek előreláthatósága a környezethasználótól nem várható el. Korábban már szó volt arról, hogy a környezethasználatok sokféle hatással járhatnak, és a hatások közvetítésében

a környezeti elemek különböző szerepet töltenek be. Ezért a környezetjog a tevékenységeket a várható hatásuk – jelentős, vagy nem jelentős – alapján különbözteti meg. Ha a hatóság úgy dönt, hogy nem várható jelentős hatás, akkor a környezethasználónak nem kell részletes elemzéseket végeznie, szemben azzal az esettel, amikor az adott körülmények miatt azt jelentősnek minősítik. A kettő közötti különbség azzal a következménnyel is jár, hogy eltérő mélységű ismeretek alapján kell az adott helyzetet értékelni. Jelentős várható hatásnál a hatóságnak benyújtott tanulmány egyfajta összegzése azoknak az ismereteknek, amelyek alapján a környezethasználó tevékenységét folytatni kívánja, ebből tudható, hogy milyen veszélyeket lát előre, és rendelkezik-e a megelőzéshez szükséges információkkal és technikai, esetleg pénzügyi eszközökkel. A hatóság közhatalmi döntésében ezeket az információkat minősíti, elégségesnek, kiegészítendőnek vagy elégtelennek fogadva el.

A fentiek miatt a közigazgatási jogkörben okozott kártérítési felelősség megállapításakor, ha a környezethasználó az engedélyben rögzítetteket betartotta, és ennek ellenére kárt okozott, és e kárnak megtérítése iránt indít keresetet a hatósággal szemben, akkor a bíróság arról dönt, hogy a hatóság megfelelően értékelte-e az adott helyzetet. A bíróság a felmerült kár szempontjából értékeli az esetet, a közhatalmi döntés szerepét és hatékonyságát. A bíróság szigoríthatja vagy gyengítheti a közhatalmi döntéshozóval szembeni elvárást. A környezetjog szerint az elővigyázatosság és a megelőzés elve érvényre juttatásának egyik feltétele és a környezetjogi engedélyek funkciója között hangsúlyos az, hogy a környezethasználó az engedélyen keresztül megkapjon minden olyan információt, illetve felhívják a figyelmét minden olyan veszélyre, amiről a hatóságnak tudomása van, vagy tudomással kellene bírnia. Mivel a bíróság a közhatalmi döntés értékelésekor arról dönt, hogy a határozat mennyiben játszott szerepet a kár bekövetkeztében, ezért a határozat tartalmának, az információ átadás minőségének és mennyiségének értékelésével egyrészt a kármegelőzés szempontjából alakítja a hatósági munkát, másrészt megszabja a környezethasználó döntési szabadságának és felelősségének határát vagy határtalanságát.

A környezethasználó károkozásának gyakran az az oka, hogy nem teszi meg a szükséges óvintézkedéseket a környezethasználat egész hatásterületét érintően. A hatásterület lehatárolása a közigazgatási eljárások keretei között történik, jogszabályi kötelezettség vagy hatósági döntés alapján, amikor a hatóság arról dönt, hogy várható-e jelentős környezeti hatás. A hatásterület megrajzolásában a hatóságnak kulcsszerepe van. A hatásterület kijelölésével a hatóság jelzi a környezethasználónak, milyen térségben várható el, hogy tevékenységének hatását kontroll alatt tartsa, kiküszöbölendő a negatív hatásokat. A hatóság, amikor a

jelentős hatásról és a hatásterületről dönt, akkor a jogszabályokat értelmezi, és azokat alkalmazza. Ha ezekben téved, és a környezethasználó a hatásterületen kívül kárt okoz, mert a megtett megelőző intézkedések a nagyobb hatásterületre elégtelenek voltak, akkor kérdésként merül fel, vajon megállapítható-e a hatóság kárfelelőssége azért, mert a hatásterületet nem megfelelően állapította meg. Bár a jelentős hatás megítélése és a hatásterület megállapítása hatósági értelmezést igényel, azonban mindkettő szakmai kérdés. Ha a bíróság nem teszi a hatóságot felelőssé saját szakmai döntéséért, mert azt a mérlegelésre való tekintettel nem tartja elégségesnek a kárfelelősség megállapítására, akkor ezzel az engedélyezés jogintézményének szükségességét is megkérdőjelezhetővé teszi.

Hasonló eredményhez vezethet az is, ha a környezethasználó hatóság ellen indított közjogi hatáskörben okozott kártérítési keresetét elutasítják annak ellenére, hogy több szakmai megoldás közül a hatóság az engedélyben rögzítve azt választja, amelyiknek alkalmazásával a kár nem volt megelőzhető, míg a másikkal megelőzhető lett volna, és a környezethasználó kártérítési felelősségét ez utóbbi alkalmazásának elmulasztása miatt állapították meg. Érdemes itt jelezni, hogy a környezethasználónak nem áll érdekében megtámadni azt a határozatot, ami a várható hatást „nem jelentős”-nek minősíti, illetve a hatásterületet a lehető legkisebbként határozza meg. Csak a potenciális károsultaknak lenne érdeke a közigazgatási határozat megtámadása, aminek azonban feltétele ügyfélé válásuk. Márpedig a hatóság által hatásterületen kívül lévők, illetve a hatóság szerint hatással nem érintettek az esetek többségében nem is szereznek tudomást potenciális ügyféli minőségükről. Mindezek miatt a szakmai követelmények, a hatások mérlegelésénél figyelembe veendő szempontok közötti különbség magával hozza a károsultak védettségi szintje közötti különbséget. Az Alaptörvény rögzítette testi és lelki egészséghez, valamint az egészséges környezethez való jog (XX. és XXI. cikke) érvényesülésében az állam intézményvédelmi kötelezettsége kapott hangsúlyt. A közigazgatási jogkörben okozott károk megítélésével a bíróságok közvetlenül befolyásolják az intézményvédelem szintjét, mértékét, mindenki számára való azonosságát, hatékonyságát. A környezetjogi célok akkor érhetők el, ha nincs különbség a szakmai döntésekért való felelősség megítélésben aszerint, hogy azt ki és milyen minőségében hozta, a környezethasználó vagy a közhatalmat gyakorló szereplő.

A szakmai elvárások közötti különbség csak akkor kerül felszínre, ha a károsultak érvényesítik kárukat a környezethasználóval szemben és ennek nyomán ő pedig a megítélt kárt megpróbálja a hatóságtól megkapni. A szakmai véleményeltérések okát – például az új technológiák ismeretének vagy a terepi jelenlétnek hiányát – a bíróság csak akkor tudja értékelni, ha arra a per során

legalább az egyik fél hivatkozik. A bíróság a hatóság tevékenységével szembeni elvárások megfogalmazásával – például ha a kármegelőzés szempontjából a tényállás tisztázásához elengedhetetlennek tartja annak vizsgálatát, hogy egy mesterséges nyílt csatorna a teljes szakaszon alkalmas-e elvezetni adott település szennyvizét a folyóba mint befogadóba – közvetve a személyi állomány létszámáról, képzettségéről is véleményt formál, aminek a jövőre nézve lehet kihatása. A bíróság döntése a környezethasználónak arról is üzenetet visz, hogy mennyire bízhat meg a hatóságban. Ha a bírósági gyakorlat alapján az alakul ki, hogy nemcsak a környezethasználónak, hanem a hatóságnak is vállalnia kell az elővigyázatosság, illetve a megelőzés elvét figyelmen kívül hagyó szakmai döntésekért a felelősséget, akkor az a felek közötti együttműködést erősítheti, és növelheti az egymás iránti bizalmat. Ha a szakmai elvárások megítélése az eltérő szempontok miatt kettős mércét eredményez, akkor nem igazán lehet az együttműködésre számítani.

6:550. § [Felelőség a termékért]

A termékért a hibás termék gyártója felelősséggel tartozik.

6:551. § [A termék]

Termék minden ingó dolog, akkor is, ha utóbb más dolog alkotórészévé vált.

6:552. § [A termékár]

Termékkár

- a) valakinek a hibás termék által okozott halála, testi sérülése vagy egészségkárosodása miatt bekövetkezett kár; és
- b) a hibás termék által más dolgokban okozott, a kár bekövetkeztekor ötszáz eurónak a Magyar Nemzeti Bank hivatalos devizaárfolyama szerinti forintösszegénél nagyobb összegű kár, ha a károsodott dolog szokásos rendeltetése szerint magánhasználat vagy magánfogyasztás tárgya, és azt a károsult is rendszerint ilyen célra használta.

6:553. § [A gyártó]

- (1) E fejezet alkalmazásában gyártó a végtermék, a résztermék, az alapanyag előállítója, valamint aki a terméken elhelyezett nevével, védjeggyel vagy egyéb megkülönböztető jelzés alkalmazásával önmagát a termék gyártójaként tünteti fel.
- (2) Importtermék esetén a terméket gazdasági tevékenysége keretében az Európai Gazdasági Térség területére behozó személyt is gyártónak kell tekinteni. Ez a szabály nem érinti az importálónak a gyártóval szemben érvényesíthető visszereseti igényét.

- (3) Ha a termék gyártója nem állapítható meg, a termék minden forgalmazóját gyártónak kell tekinteni mindaddig, amíg a forgalmazó a gyártót vagy azt a forgalmazót, akitől a terméket beszerezte, a károsultnak meg nem nevezi. Ezt a szabályt importtermék esetén akkor is megfelelően alkalmazni kell, ha a termék gyártója feltüntetésre került, de az importálója nem állapítható meg.
- (4) A forgalmazó ezt a nyilatkozatát a károsult írásbeli felhívásától számított harminc napon belül teheti meg.

6:554. § *[A termék hibája]*

- (1) A termék akkor hibás, ha nem nyújtja azt a biztonságot, amely általában elvárható, figyelemmel különösen a termék rendeltetésére, ésszerűen várható használatára, a termékkel kapcsolatos tájékoztatásra, a termék forgalomba hozatalának időpontjára, a tudomány és a technika állására.
- (2) A terméket nem teszi hibássá önmagában az a tény, hogy később nagyobb biztonságot nyújtó termék kerül a forgalomba.
- (3) A termék hibáját a károsultnak kell bizonyítania.

6:555. § *[Mentesülés a felelősség alól]*

- (1) A gyártó akkor mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy
 - a) a terméket nem hozta forgalomba;
 - b) terméket nem üzletszerű forgalmazás céljából állította elő, illetve azt nem üzletszerű gazdasági tevékenység körében gyártotta vagy forgalmazta;
 - c) a termék az általa történő forgalomba hozatal időpontjában hibátlan volt, és a hiba oka később keletkezett;
 - d) a termék általa történő forgalomba hozatala időpontjában a hiba a tudomány és a technika állása szerint nem volt felismerhető; vagy
 - e) a termék hibáját jogszabály vagy kötelező hatósági előírás alkalmazása okozta.
- (2) Az alapanyag vagy a résztermék gyártója mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy
 - a) a hibát a végtermék szerkezete, illetve összetétele okozta; vagy
 - b) a hiba a végterméket gyártó utasításának a következménye.
- (3) A gyógyszer előírás szerinti alkalmazásával okozott kár esetén a gyártó az (1) bekezdés d) pontjában foglaltakra hivatkozással nem mentesülhet a felelősség alól.

6:557. § *[A felelősség korlátozása és kizárása]*

A károsulttal szemben a gyártó felelősségének korlátozása vagy kizárása semmis.

6:558. § *[Igényérvényesítési határidő]*

- (1) A károsult kártérítési igényét hároméves határidő alatt érvényesítheti.

- (2) Az elévülés akkor kezdődik, amikor a károsult tudomást szerzett vagy tudomást szerezhetett volna a kárról, a termék hibájáról és a gyártó személyéről.
- (3) A gyártót az e fejezetben meghatározott felelőssége az adott termék általa történő forgalomba hozatalától számított tíz évig terheli. E határidő elmulasztása jogvesztéssel jár.

6:559. § *[Vegyés rendelkezések]*

- (1) E fejezet rendelkezéseinek alkalmazása során különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén sincs mód a kártérítés mértékének a teljes kárnál alacsonyabb összegben történő meghatározására.
- (2) E fejezet rendelkezései nem alkalmazhatóak az atomenergiáról szóló törvényben meghatározott károkra, továbbá az olyan nukleáris balesetek által okozott károkra, amelyeket a Magyar Köztársaság által ratifikált nemzetközi egyezmények rendeznek.

Mivel a termékfelelősségi szabályok szerint hibás az a termék, amelyik nem nyújtja az általában elvárható biztonságot, ezért környezetjogi eszköznek első sorban a veszélyes anyagot tartalmazó termékek miatt tekinthetők. A termék tulajdonságait a veszélyes anyagok határozzák meg, ezért róluk és a velük szemben szükséges óvintézkedésekről szóló megfelelő tájékoztatás nélkül az életre, a testi épségre, egészségre, vagy akár dolgokra is veszélyes lehet a termék használata. A gyártó felelőssége, hogy a tájékoztatón – gyakran a címkén – minden információt elhelyezzen, ami ahhoz szükséges, hogy a termék használata biztonságos maradjon. A termékfelelősségi szabályok összekötik a termék által károsult személyt magával a termék gyártójával. Környezetjogi szempontból az lenne kívánatos, hogy a gyártók a terméktervezéskor mindig gondoljanak a termék életciklusára. Ezt segíthetné, ha a termékfelelősségi szabályok – megköötöttséggel ugyan, de – alkalmazhatók lennének nemcsak a még használatban lévő termékekre, hanem a hulladékára is. Ha a hulladékszabályozás teljesen elválasztódik a termékekre vonatkozó szabályoktól, akkor azzal azt erősítjük, hogy két különböző dologról van szó, míg ha a hulladékká válást a termék egyfajta minőségének vagy létállapotának tekintjük, és úgy is szabályozzuk, akkor azzal tudatosítjuk, hogy a termékből előbb vagy utóbb hulladék lesz, és ilyenként is gondoskodni kell róla. A kérdés természetesen az, hogy kinek a felelősségi körébe tartozik ez, és ha a hulladék kárt okoz, akkor azért ki tartozhat felelősséggel. Ahogy a hibás termék közvetlen kapcsolatot hoz létre a károsult és a gyártó között, úgy a termék hulladék minősége is összekötheti a gyártót és a károsultat. Ennek egyik kézenfekvő eszköze az, ha a környezetjog szerint már hulladéknak tekintett, de a háztartást még el nem hagyó és kárt okozó terméket hibás termékként kezeljük.

A környezetjog szerint egy termékből hulladék két lépésben lesz. Először az egyén és a dolog közötti szubjektív kapcsolat változik meg, egyszerűen valamiért nincsen már a termékre szüksége. Második lépésben a feleslegessé vált terméket előkészíti arra, hogy így-úgy kikerüljön birtokából, és az új birtokos már nem termék, hanem hulladék birtokosa lesz. A termékfelelősség körében a termék akkor hibás, ha nem nyújtja azt a biztonságot, ami általában elvárható tőle, tekintettel többek között az észszerű használatára, illetve a termékkel kapcsolatos tájékoztatásra. Egy háztartásban lévő termék észszerű használatának utolsó mozzanata, amikor azt, maradékát vagy csomagolóanyagát elhelyezzük egy olyan hulladéktárolóban, amit a közszolgáltató, vagy az arra jogosult személy elvisz, vagy külön tesszük, hogy mi magunk szállítsuk el a megfelelő helyre. Ha a veszélyes anyagtartalom miatt szükséges a hulladékká vált terméket külön gyűjteni és az annak kezelésére szakosított személynek átadni, akkor az észszerű használatnak része az is, hogy a termék vásárlója elszállítja az átadás helyére. A terméket ezért hibásnak tekinthetjük akkor, ha a gyártó nem ad meg minden olyan tájékoztatást, ami az utolsó mozzanatot is biztonságossá tenné.

Az észszerű használatához azonban hozzátartozik az is, hogy bizonyos termékeket, csomagolóanyagait más célra is felhasználjunk. A más célú felhasználás mindig is természetes része volt a mindennapoknak, gondoljunk csak a rongyszőnyegekre, amiket régen otthon készítettek a tönkrement ruhákból, felhasználva azok anyagát. Bár ez a tudás szinte teljesen kiveszett, az eszközök is hiányoznak hozzá, de a 80-as években a gondolat azért visszatért a tejeszacskóból készült horgolt vagy kötött lábtörlők formájában, mára pedig divatossá váltak a régi ruhák, anyagfecnik felhasználásával a foltvarrás (patchwork) technikával készült takarók és egyéb használati tárgyak. A csomagolóanyagokat is előszeretettel használjuk hasonló vagy új célra. A fogyasztói tájékoztatókat nézegetve azt is láthatjuk, hogy meglepő utólagos felhasználások is megjelennek, például az ingek csomagolására szolgáló nejlon zacskón ott virít a figyelmeztetés: „*Nem gyerek játék!*”, vagy „*Ne kerüljön kisbabák és gyerekek kezébe, mert fulladást okozhat!*”. A nagyáruház láncoknál vásárolt cserepes virágon gyakran ott áll a figyelmeztetés „*Nem ehető!*”, és a műanyag dobozon is feltűnhet jelzés mellett, hogy „*élelmiszertárolásra nem alkalmas*”. Bár ezt mi magunk is kitalálhatjuk, ha értelmezni tudjuk a dobozok alján található egymásba mutató nyilakból készült háromszög közepén lévő számot, ami a műanyag összetételének beazonosíthatóságát szolgálja. Mindez arra utal, hogy a gyártói tájékoztatásnak nemcsak arra kell kitérnie, ami az adott termék magától értetődő célja, hanem arra is, amit a fogyasztó a termék forgalomba hozatalának céljaként értelmezhet, valamint azokat az újrahaszálatokat, hasznosításokat is,

amelyek adott időszak társadalmára a technológiai és a gazdasági viszonyok, valamint az értékrend alapján jellemző. A hulladékhierarchia – ami a hulladékgyűjtés alapját képezi – csúcsán a hulladék keletkezésének megelőzése áll. Ha a háztartásokat vesszük hulladéktermelőnek, akkor ez azt jelenti, hogy a termék bármilyen eredeti céltól eltérő használata, átalakítása, anyagának hasznosítása a hulladék keletkezésének megelőzése, mert ezáltal a termék nem kerül hulladékként a kukába. Kedvező környezeti hatása nem vitatható, mert ezen keresztül csökken a természeti erőforrások felhasználása, elmaradnak a hulladék ártalmatlanításával járó negatív környezeti hatások.

A termékfelelősség szabályainak az észszerű használatból fakadó tág értelmezése azonban nem eredményezheti azt, hogy az az átalakított termékekre, vagy magára az újrahasználatra is kiterjed. A tájékoztatásra azért van szükség, hogy a termék vásárlója tisztában legyen a használattal járó kockázatokkal és veszélyekkel. A döntést azonban ő hozza meg, és az azért való felelősség is őt terheli. A bíróságok a tájékoztatások értékelésekor arról döntenek, hogy mi az az ismeret, ami a vásárlótól nem várható el, és ezért őt a veszélyekre figyelmeztetni kell. Kulturális kötöttségeken túl mindenképpen ilyennek kell tekinteni azokat az információkat, amelyek a termékek veszélyes anyagtartalmára, a veszélyes anyagok által megtestesített veszélyekre – ideértve a környezeti veszélyeket is – és a károk megelőzéséhez, csökkentéséhez szükséges intézkedésekre vonatkoznak. A termékfelelősség megállapításához azonban nem elég annak megállapítása, hogy a termék hibás, mert a károsultnak azt is bizonyítania kell, hogy az életet, testi épséget, egészséget érintő, vagy a Ptk.-ban meghatározott minimum összeget elérő kár ennek a hibának a következménye és a gyártó a felelősség alól nem tudta magát kimenteni.¹⁷⁷

Mivel minden termék magában hordozza az elmúlást, s hulladékként veszélyforrássá válhat, ezért környezetjogi eszközként is értékelhetők azok a Ptk. rendelkezések, amelyek – kimondatlanul ugyan, de – a hulladékkezelés különböző mozzanataira alkalmazhatók, alkalmazandók. A termékfelelősségi szabályok arra is felhívják a figyelmet, hogy lehetséges olyan sajátos kárfelelősségi alakzat, amely a gyártó és a károsult között közvetlen kapcsolatot teremt. A kérdés az, hogy lehet-e és miként lehet megteremteni azokat az általános szabályokat, amelyek a gyártó felelősségét a hulladékká vált termékekre is kiterjeszti, nem feltétlenül a termékfelelősség rendszerén belül, hiszen a termékfelelősségi szabályok az uniós jogharmonizáció részeként jelentek meg a Ptk.-ban, s az uniós szabályoktól való eltérés mindig csak meghatározott keretek között

¹⁷⁷ BH2018. 48.

megengedett. A gyártó felelőssé tétele azt az üzenetet hordozná, hogy a termék hulladékká válásával kapcsolatos veszélyek megelőzését szolgáló intézkedések megtétele elsődlegesen tőle várható el. Mert az egy folyamat része, s a termék megálmodója és gyártója nem feledkezhet meg arról, hogy a termék előbb-utóbb nemkívánatossá válik – nem feltétlenül azért, mert már alkalmatlan a funkció betöltésére, hanem akár azért, mert kiment a divatból – és fizikai valósága miatt akkor is kezdeni kell vele valamit.

6:560. § [*Az épület tulajdonosának felelőssége*]

- (1) Épület egyes részeinek lehullásával vagy az épület hiányosságai révén másnak okozott kárért az épület tulajdonosa felelős, kivéve, ha bizonyítja, hogy az építkezésre és karbantartásra vonatkozó szabályokat nem sértették meg, és az építkezés vagy karbantartás során a károk megelőzése érdekében nem járt el felrőhatóan.
- (2) Az (1) bekezdésben foglalt szabályt kell alkalmazni az épületen elhelyezett tárgyak leesésével okozott kárért való felelősségre azzal az eltéréssel, hogy a károsulttal szemben azt, akinek érdekében a tárgyat elhelyezték, az épület tulajdonosával egyetemleges felelősség terheli.
- (3) Ezek a szabályok nem érintik a felelős személynek azt a jogát, hogy a károkozótól a kár megtérítését követelhesse.

6:560. § [*Az épület tulajdonosának felelőssége*]

- (1) Épület egyes részeinek lehullásával vagy az épület hiányosságai révén másnak okozott kárért az épület tulajdonosa felelős, kivéve, ha bizonyítja, hogy az építkezésre és karbantartásra vonatkozó szabályokat nem sértették meg, és az építkezés vagy karbantartás során a károk megelőzése érdekében nem járt el felrőhatóan.

6:561. § [*Felelősség tárgyak kidobásával, kiejtésével vagy kiöntésével okozott kárért*]

- (1) Valamely tárgynak lakásból vagy más helyiségből való kidobásával, kiejtésével vagy kiöntésével okozott kárért a károsulttal szemben a lakás vagy helyiség bérlője vagy egyéb jogcímen használója felelős.
- (2) Kezesként felel a bérlő vagy a használó, ha a károkozót megnevezi. Mentessül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a károkozó jogosulatlanul tartózkodott a helyiségben.
- (3) Valamely tárgynak az épület közös használatára szolgáló helyiségeiből való kidobásával, kiejtésével vagy kiöntésével okozott kárért a károsulttal szemben az épület tulajdonosa felelős. Ha a tulajdonos a károkozót megnevezi, kezesként felel.
- (4) Ezek a szabályok nem érintik a felelős személynek azt a jogát, hogy a kárért egyébként felelős személytől a kár megtérítését követelhesse.

Az épület tulajdonosára vonatkozó felelősségi szabályoknak is lehetnek környezetjogi aspektusai. A technológia fejlődése és a klíma változása megváltoztatta a tetők funkcióját és jelentőségét is, mert egyre inkább több már, mint amit „*a fedél van a fejem fölött*” kifejezés takar. A tetőket egyre gyakrabban állítják a napenergia hasznosításának szolgálatába, s nem aszerint értékelik őket, hogy alkalmasak-e az időjárás viszontagságait kívül tartani, hanem az alapján, hogy mekkora felületen lehet a napkollektorokat elhelyezni. A klímaváltozás a tetőkkel szemben egyre több elvárást fogalmaz meg: vegyen részt a mikroklimatikus viszonyok kiegyenlítésében, a vizek megtartásában, a vizek hasznosításában. Ezt elérendő zöldfelületek jelennek meg a tetőn, nemcsak azért, hogy hűtsék a házat, és megfogva a csapadékot kevesebb víz fusson le a csatornákon, hanem azért is, mert már vannak olyanok, akik a zöldséget nem a ház mellett lévő kiskertben, hanem a háztetőn termesztik. Megváltozhat a csapadékvíz kezelés célja is, a csatornákkal összegyűjtött vizet esővizes kutakba vezetve öntözésre használják, vagy olyan tartályokba, házi rendszerekbe irányítják, amik a háztartási szükségleteket (pl. WC-öblítés) elégítik ki. Ez utóbbi hasznosítás számos problémát is felvet, mert a különböző igényekhez különböző tisztaságú, minőségű vízre van szükség, s míg a WC-t nyugodtan leöblíthetjük vele, fürdésre, mosogatásra már egyáltalán nem biztos, hogy ugyanúgy alkalmas az így összegyűjtött víz a tetőre került szennyeződések beemosódása miatt. A zöldfelület szerepet játszhat a víz ez utóbbiaktól való megtisztításában is.

A tetők funkciójának megváltozása, a szerkezetek átalakulása az épület tulajdonosának felelősségét is érinti, érintheti. A Ptk. alap megközelítése az, hogy az épület tulajdonosa felel azokért a károkért, amelyeket az épület alkotórészeinek leválása vagy hiánya okozott, míg az épülethez biggyesztett, valamilyen módon rögzített tárgy okozta kár esetén már annak a felelőssége állapítható meg, akinek a tárgy elhelyezése az érdekében áll. A zöldtetőnél egyszerre mindkettő szempont megjelenhet, mert a zöldtető egyrészt önmagában is az építmény alkotórésze, egy sajátos tetőszerkezet, másrészt, a zöldtető funkcióiból fakadóan a léte a tulajdonos (tulajdonosok), illetve amennyiben kert van, akkor a kert használóinak érdeke, akik nem feltétlenül a tulajdonosok. Az első kérdés tehát az lesz, hogy melyik szempont mentén kell eldönteni a kárfelelősséget. Ha a tulajdonos és a zöldfelület funkcióhoz köthető érdekelt személye azonos, akkor nem lesz különbség abban, hogy kinek kell a kárért helytállni. Ha a kettő személyében a funkció használata miatt van eltérés, akkor már maga a szempontrendszer kiválasztásával a személyi körről is döntés születik. A kártelepítés azonban további kérdéseket is felvet, ami abból adódik, hogy a zöldtető nyújtotta ökoszisztéma szolgáltatásokat mindenki élvezzi, azonban a

tetőt nem feltétlenül használja mindenki. A használat jellege miatt felmerülhetnek olyan karbantartási kötelezettségek, amelyek anélkül nem lennének. Ha a kötelezettségek egyértelműen megkülönböztethetők, akkor a kárfelelősség a lakáshasználókhoz hasonló meg gondolás alapján a használókra telepíthető. Ha a költségek nem választhatók el egymástól, akkor az általános érdekeltség figyelembevétele a célszerű.

Akár melyik mellett is dönt a bíróság, hatással lesz arra, hogy milyen típusú zöldtetők válnak hosszú távon elterjedtté. Ha az ingatlan-tulajdonosokra telepített felelősség válik általánossá, akkor is, amikor a használó személye más, akkor az olyan tetők építését támogatjuk közvetve, amelyeknek nincs többlet-használati funkciója. Hasonló következménnyel járhat, ha azért is a használókat teszik felelőssé, amit a zöldtető általános karbantartásának elmaradása okoz. A kertet is magában foglaló zöldtetők elterjedése akkor várható, ha a felelősség megosztásra kerül, figyelembe véve azt, hogy egyrészt a zöldtető az építmény alkotórésze és létéből származó előnyöket mindenki élvezzi, másrészt a sajátos használat másfajta karbantartási kötelezettséggel is jár. Ehhez kapcsolódik szorosan a zöldtetőről kidobott, kiejtett, vagy kiöntött tárgyakkal okozott károkért való helytállás is. A Ptk. csak a helyiségekből származó dolgokról szól, a zöldtető azonban nem tekinthető annak, miközben használata lehet olyan jellegű, ami miatt a helyiségekre vonatkozó szabályok alkalmazása lenne indokolt.

Végül szólnunk kell a felróhatóság kérdéséről is. A zöldtető készítése és karbantartása új szakmai ismereteket feltételez a ház tervezőjétől, kivitelezőjétől és az elkészült ház tulajdonosától. A bírói gyakorlaton múlik, hogy e téren milyen tudás meglétét, vagy megszerzését várja el az épület tulajdonosától, s milyen ismereteket tekint olyannak, aminek hiánya a tulajdonosnak felróható.

6:562. § *[Az állattartás körében okozott kár]*

- (1) Aki állatot tart, az állat által másnak okozott kárért felel, kivéve, ha bizonyítja, hogy az állat tartásával kapcsolatban felróhatóság nem terheli.
- (2) Veszélyes állat tartója a veszélyes üzemi felelősség szabályai szerint felel.

6:563. § *[A vadászható állat által okozott kárért való felelősség]*

- (1) A vadászható állat által okozott kár megtérítéséért az a vadászatra jogosult tartozik felelősséggel, akinek a vadászterületén a károkozás történt. Ha a károkozás nem vadászterületen történt, a kárért az a vadászatra jogosult tartozik felelősséggel, akinek a vadászterületéről a vad kiváltott.
- (2) A vadászatra jogosult mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt ellenőrzési körén kívül eső elháríthatatlan ok idézte elő.
- (3) A kártérítési követelés három év alatt évül el.

Arról az 5:53. §-nál már volt szó, hogy bizonyos feltételek esetén korlátozott mértékben védett fajokat is vadászhatóvá nyilváníthatnak. Vegyük például a hódokat. A múltban a hazai hódállomány eltűnésének elsődleges oka a szaporodásukat figyelmen kívül hagyó vadászat volt. Mára a hód mint védett állat kikerült a vadászható fajok közül, így természetes ellenség híján el- és túlszaporodásuknak nincsen akadálya. A hódok ott telepsznek meg, ahol számukra a természeti környezet kedvező, így árvízvédelmi gátak mentén is. A hód e gátak károsításával veszélybe sodorhatja az emberek életét, testi épségét, vagyonát. A kérdés tehát az, hogy ha a hód időlegesen vadászhatóvá válik, akkor kinek a felelősségi körébe tartozik a károkozás megakadályozása. A Ptk. a felelősséget a vadászterülethez kapcsolja azáltal, hogy felelőssé azt teszi, akinek a területéhez tartozónak tekinthető a kárt okozó vad. Ez alapvetően azon a vadászt terhelő kötelezettségen nyugszik, mely szerint köteles a vadállomány létszámát úgy alakítani és mozgását úgy irányítani, hogy a vad károkozását megelőzze. Erre utal a kimentés szabálya is, mely objektív felelősségi alakzaton belül nem a *tevékenységi kört*, hanem az *ellenőrzési kört* nevesíti. Vadászható védett fajoknál ez a megközelítés akkor alkalmazható, ha rájuk vonatkozóan is meghatározásra kerül a vadászterület, és a hozzá tartozó kármegelőzést szolgáló ellenőrzési kötelezettség. Önmagában az a tény, hogy egy védett fajt vadászhatóvá nyilvánítanak, feltételezi a kárveszély meglétét, hiszen védett fajok vadászhatóságánál nem lehet figyelmen kívül hagyni a *védett* minőséget. Egy faj védetté akkor válik, és védett akkor marad, ha állományának megőrzése csak védelem mellett lehetséges. Ebből az következik, hogy ha a faj védettségét továbbra is megőrzi, akkor a vadászhatóvá nyilvánítását az indokolhatja, hogy bizonyos területeken veszélyforrássá vált. Ilyenkor a védett egyedek általi veszélyeztetett terület tekinthető olyan területnek, mint a vadászterület. Azonban önmagában a terület beazonosítása még nem elég, szükség van arra is, hogy megnevezzük azt, aki e területen a vad által képviselt veszély ellen köteles fellépni. Vadásatról lévén szó, ez csak vadász lehet, azonban a sajátos területi kijelölés miatt az is elengedhetetlen, hogy nevesítésre kerüljön a vadászoknak az a köre, akiktől számonkérhető az ellenőrzés, és akik felelőssé tehetők, ha ez az ellenőrzés elmarad. A vadak által okozott károkért való kártérítési felelősség alapja ugyanis nem az, hogy a vadak kárt tettek, hanem az, hogy van olyan személy, aki ezt köteles megakadályozni. Kártérítési felelősség nem állapítható meg a kárral okozati összefüggésbe hozható jogellenes magatartás nélkül. Ha a védett faj vadászhatóságával egyidejűleg nem lesz egyértelmű, hogy ki felel a kármegelőzéséért, akkor ez a kártérítési felelősség megállapíthatóságának hiányát eredményezi.

6:564. § [*A kártalanítás*]

Ha jogszabály a jogszerűen okozott kárért kártalanítási kötelezettséget ír elő, a kártalanítás módjára és mértékére a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

Környezetjogi szempontból a kártalanítás léte kulcskérdéssé válhat egy olyan társadalomban, ahol nem magától értetődő az emberi tevékenységek alkalmazkodása a természethez, s arra épülve az általában elvárhatóság nem foglalja magában a környezeti elemek fokozott tiszteletben tartását. Ha az alkalmazkodás az alapvető elvárás, akkor az emberek nem kárként érzékelik és értékelik az emberi tevékenység, magatartás korlátozott voltát. Vegyük például a védett fajok miatti korlátozásokat az erdőgazdálkodásban. Ha valakinek természetes, belső igénye a védett faj élőhelyének megóvása, akkor eszébe sem jut kivágni azokat a fákat, amik élőhelyül szolgálnak, illetve olyankor és ott fát vágni, amikor és ahol a védett faj fióka nevelését zavarhatja. A fák megtartása ezért számára nem lesz kár, azaz kártalanításra sem számít. Ha a védelmi intézkedések külső korlátozásként jelennek meg, akkor az óvó-védő intézkedések okozta korlátok kárrá transzformálódnak a felmerülő költségek, illetve az elmaradt haszon képében.

Környezetjogi eszköznek tekinthető az is, ha a védett állatok okozta kár miatt kártalanítási kötelezettséget fogalmaz meg jogszabály. Nem vitatható, hogy vannak olyan esetek, amikor maguk az állatok lesznek a károsítók. A kárókatonák például a halastavak rémei, egyes halászként megdézsmálják a halállományt. A védett fajokkal szembeni védekezés lehetősége, ami tulajdonképpen a károsult kárcsökkentési kötelezettségét is jelentené, a közösség érdekében akadályba ütközhet, s ezért a károsult jogosulttá válhat kártalanításra. A kártalanításra való jogosultság tehát feltételezi a kár létét, azaz, ha egy jogszabály kártalanítási kötelezettséget ír elő, az tükrözi a társadalom értékrendjét arról, hogy mit tekint olyan korlátozásnak – bármi legyen is annak tartalma –, ami adott személytől elvárható belső önkontroll, és mi az, ami külső korlát. Az, hogy e kettő közül mi lesz elvárható, attól is függ, hogy az adott dologhoz kapcsolt korlátozást mennyiben tekintjük a dolog belső, tőle elválaszthatatlan tulajdonságának.¹⁷⁸

A kártalanítás jogalapja a káron túl mindig jogszerű magatartás. A környezetjog területére általában olyan korlátozások jellemzők, amelyek a tulajdonosi jogok, vagy a dologgal jogszabályban rögzített jogviszonyban álló személy jogainak gyakorlását akadályozzák, és ebből a tulajdonosnak, az adott személynek kára fakad. A környezetjogi kártalanítások jellemzője, hogy a kár a

¹⁷⁸ Vö. BH 2009. 315.

dolog gazdasági hasznosításához köthető, ezért a kártalanítás módjának meghatározásakor jelentősége lehet annak, hogy mi a jövedelemtermelés alapja. A károsultnak nem feltétlenül a pénzbeli kártalanítás áll érdekében, ha természetbeni kártalanítást is kaphat, például a kiesett termést a pénz nem tudja mindig helyettesíteni, lehet, hogy számára – mással szemben vállalt kötelezettségei miatt – jobb, ha a kiesett termékkel kártalanítják. Mivel a Ptk. a kártalanítás módjára és mértékére a kártérítés szabályait rendeli alkalmazni, ezért felmerülhet a kérdés, vajon lehet-e járadékot is megállapítani. A környezetjog gazdasági eszközei közé tartoznak a támogatások, s közzismert az a megoldás, amikor a korlátozott használatú dologhoz rendszeresen nyújtott támogatást rendelnek. Ez lényegét tekintve a jogszerű károkozásért való járadék megállapításával azonos. Lényeges különbség lehet azonban a mérték megállapításában, attól függően, hogy az egy alku, vagy mérlegelési folyamat része, mely tekintetbe veszi a károsult ténylegesen várható, illetve bekövetkezett kárát vagy sem.

Hatodik rész

Egyéb kötelemlenkeletkeztető tények

6:579. § *[Jogalap nélküli gazdagodás]*

- (1) Aki másnak rovására jogalap nélkül jut vagyoni előnyhöz, köteles ezt az előnyt visszatéríteni.
- (2) Nem köteles visszatéríteni a gazdagodást, aki attól a visszakövetelés előtt elesett, kivéve, ha
 - a) rosszhiszeműen jutott a gazdagodáshoz; vagy
 - b) a gazdagodás megszűnésével kapcsolatban felróhatóság terheli.

6:580. § *[Az érték megtérítése]*

Ha a vagyoni előnyt természetben visszaszolgáltatni nem lehet, annak értékét kell megtéríteni.

6:581. § *[Az életfenntartás céljára adott juttatás visszakövetelése]*

Az életfenntartás céljára adott és arra felhasznált juttatást jogalap nélküli gazdagodás jogcímén visszakövetelni nem lehet, kivéve, ha a juttatást bűncselekmény útján szereztek meg.

6:582. § *[Közös gazdagodók]*

A jogalap nélkül közösen gazdagodók egyetemlegesen felelnek a gazdagodás visszatérítéséért.

Környezetjogi eszközök sorát egészíthetné ki a jogalap nélküli gazdagodás szabályainak alkalmazása, ha ez megteremtené azokkal a rosszhiszemű tulajdonosokkal szembeni igényérvényesítést, akik csak azért nem tesznek semmit az elbirtoklás vagy a ráépítés ellen, hogy megszabadulhassanak a szennyezett területű ingatlan tulajdonjogától és ezáltal a kármentesítési kötelezettségtől. A bírói gyakorlat szerint ugyanis a jogalap nélküli gazdagodás megítélésekor a gazdagodáson nemcsak a gazdagodó személy vagyonának értéknövekedését, gyarapodását kell érteni, hanem azt is, ha kiadásai, kötelezettségei megszűnnek, vagy azok mértéke, terhe csökken. Nem kétséges, hogy vannak olyan helyzetek, amikor a kármentesítéssel terhelt ingatlanhoz kapcsolódó kötelezettség és a vele járó költségek a mindenkori tulajdonost terhelik. Ilyenkor az elbirtoklással vagy a ráépítéssel tulajdonjogot szerző személy, ha a kármentesítési kötelezettségről nem tud, akkor attól a régi tulajdonost úgy mentesíti, hogy annak ellentételezése nem történik meg, és nem lesz olyan jogcíme sem, ami alapján ilyen igényt érvényesíthetné.

Természetesen feltehető a kérdés, vajon miért kellene megvédenünk az elbirtokló vagy a ráépítő új tulajdonost? Miért nem az ő terhére értékeljük az ismeret hiányát? A jogalap nélküli gazdagodás fogalmából következően az csak akkor merülhet föl, ha a régi tulajdonost már terhelte valamilyen kötelezettség, azaz tudott az ingatlan szennyeződéséről, és arról is, hogy azt meg kell szüntetnie. Mivel a szennyeződés többnyire magában hordozza annak veszélyét, hogy a szennyezés továbbterjed, ezért a tulajdonostól elvárható, hogy az elővigyázatosság jegyében megtegyen mindent annak érdekében, hogy az ingatlan potenciális új tulajdonosai e tényt megismerjék, függetlenül attól, hogy mi lesz az a jogcím, ami alapján tulajdonossá válhatnak. Ha a potenciális új tulajdonos tudott róla, és ennek ellenére vált tulajdonossá, akkor feltételezhető, hogy a tulajdonjog megszerzése még a teherrel együtt is számára kedvező.

A jogalap nélküli gazdagodás a jogosult és a kötelezett viszonyában rendezi a vagyoni viszonyokat. E jogintézmény célja, hogy a felek között rendezze, ha az egyik fél a másik rovására jogalap nélkül jut vagyoni előnyhöz, mert nincs olyan jogcím, ami azt számára biztosítaná. A jogalap nélküli gazdagodást ezért a régi és az új tulajdonos közötti jogviszony viszonylatában kell vizsgálni. Ha az új tulajdonos az ingatlan minőségi állapotával tisztában volt, akkor az az ő kockázata, ha e módon mégis tulajdonjogot szerez. Ha azonban nem tudott róla, akkor a kockázatot sem vállalhatta.

További kérdésként merülhet fel, vajon tudhatott volna-e róla. Megtett-e mindent annak érdekében, hogy megismerje az ingatlant, annak minőségét? A környezetjog a tulajdonossal szemben társadalmi elvárást erősít, amikor elvárja

tőle, hogy tulajdonának gondos kezelésével ne sértse az egyéni és a közösségi érdekeket. Az ingatlanok minősége meghatározza e felelősség és kapcsolódó kötelezettség terjedelmét, ezért mindenkitől elvárható, hogy mielőtt tulajdonjogot szerez, azt megismerje. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy ennek gyakran korlátai vannak. Lehet, hogy a szennyezés az elbirtoklási idő végén történik, és az még nem jelenik meg a nyilvántartásokban, csak a tulajdonosi kötelezettséget megfogalmazó hatósági határozatokban, ami miatt az elbirtoklás ténye a tulajdonos számára kifejezetten kedvező megoldásnak tűnhet arra, hogy tulajdonjától megszabaduljon, hiszen azzal felhagyni nem tud. A jogalap nélküli gazdagodás szabályainak alkalmazásával az általános magánjogi elvek érvényesíthetők, megerősítve, hogy a tisztesség és jóhiszeműség követelménye a magánjogi viszonyok teljességére kiterjed, kizárja a jogintézményekkel való visszaélés jogát, s mindenkitől elvárható és elvárandó az együttműködés a környezeti veszélyek kialakulásának, illetve a károk bekövetkezésének megelőzésében.

6:583. § [Mebízás nélküli ügyvitel]

Aki valamely ügyben más helyett eljár anélkül, hogy arra megbízás alapján vagy egyébként jogosult volna, az ügyet úgy köteles ellátni, amint azt annak érdeke és feltehető akarata megkívánja, akinek javára beavatkozott.

6:584. § [A beavatkozás helyénvalósága]

- (1) A más ügyébe jogosultság nélkül való beavatkozást akkor kell helyénvalónak tekinteni, ha megfelel a másik feltehető érdekének és akaratának, különösen, ha a beavatkozás őt károsodástól óvja meg.
- (2) Életveszély elhárítása érdekében az életveszélybe került személy, széles körben fenyegető veszély megelőzése vagy elhárítása érdekében a tulajdonos vagy más rendelkezésre jogosult személy, tartási kötelezettség teljesítése érdekében a tartásra köteles személy akarata ellenére is helye van beavatkozásnak.

6:585. § [Mebízás nélküli ügyvivő]

- (1) A megbízás nélküli ügyvivő köteles azt, akinek érdekében beavatkozott, beavatkozásáról késedelem nélkül értesíteni; egyebekben őt a megbízott kötelezettségei terhelik.
- (2) Ha a megbízás nélküli ügyvivő beavatkozása helyénvaló volt, őt a megbízott jogai illetik, függetlenül attól, hogy beavatkozása sikerrel járt-e.
- (3) Ha a beavatkozás nem volt helyénvaló, a megbízás nélküli ügyvivő díjazást nem követelhet, költségeinek megtérítését a jogalap nélküli gazdagodás sza-

bályai szerint követelheti, és felelős mindazért a kárért, amely beavatkozása nélkül nem következett volna be.

- (4) A megbízás nélküli ügyvivőt a hozzá került idegen vagyontárggyal kapcsolatban terhelő elkülönítési, őrzési, elszámolási és kiadási kötelezettségre a bizalmi vagyonekezelési szerződés szabályait kell megfelelően alkalmazni.

A megbízás nélküli ügyvitelnek környezetjogi vonatkozásai is lehetnek, különösen akkor, ha a megbízás nélküli ügyvivő a környezet állapotában bekövetkező negatív változás miatt személyi és vagyoni károk megelőzése miatt lép fel. Azzal, hogy a Ptk. a két fél – a megbízás nélküli ügyvivő és akinek a javára cselekedtek – viszonyának megítélését az utóbbi feltehető érdeke és akarata alapján rendeli, felmerül a kérdés, miként értékelendők azok a környezetjogi szabályok, amelyek meghatározzák, hogy ki és milyen tevékenységet folytathat. A személyekre vonatkozó szakmai követelmények meghatározása annak elismerése, hogy vannak olyan tevékenységek, amelyek csak megfelelő szakmai ismeretek birtokában végezhetőek. A környezeti károk elhárítása többnyire e körbe tartozik, ezért a helyénvalóság megítélésekor jelentősége lehet annak, hogy a megbízás nélküli ügyvivő rendelkezik-e a megfelelő szakmai kompetenciával. E tekintetben nem tekintjük szakmai ismeretnek azokat az ismereteket, amelyekkel mindenki rendelkezik, vagy rendelkeznie kellene. Vegyük például a tűzoltást. Ha valaki karácsonyfája azért gyullad ki, mert a villanyégők szikrát vetettek és emiatt hirtelen lángra kapott, akkor azt mindenkinek tudnia kellene, hogy vízzel oltani csak akkor lehet, ha a villanyégő dugóját már kihúzták a konnektorból. Ezzel szemben szakmai ismeretet igényel az, ha egy veszélyes anyagot szállító teherautó felborul és az anyag lángra lobbant, mert a veszélyes anyag jellemzőjétől függ, hogy miként lehet a lángot oltani. Ezért ha valaki az adott helyszínen segíteni akar, akkor megbízás nélküli ügyvivőként akkor jár el megfelelően, ha először is a helyzet alapján értékeli saját szakmai ismeretét és beavatkozását ahhoz igazítja, hiszen feltételezhetjük, hogy a védendő személynek az az érdeke és feltehető akarata is, hogy olyan ember lépjen csak fel, aki egyaránt fel tudja mérni beavatkozásának jó és rossz következményeit is.

A szakmai ismeretek megítélése a helyénvalóság értékelésében kulcskérdéssé válhat a megbízás nélküli ügyvivő számára, hiszen nem az eredmény, hanem a helyénvalóság alapján dől el, hogy őt milyen díjazás illeti meg, illetve miként felel a beavatkozása miatt bekövetkezett kárért. Ha a megbízás nélküli ügyvivő személyét annak az oldaláról vizsgáljuk, akinek javára beavatkozott, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a szakmai képesítéssel rendelkező személy beavatkozását mindenképpen elfogadhatónak tarthatjuk, akkor is, ha az nem hozott eredményt. Ezzel szemben az ilyen képesítéssel nem rendelkező személy

megítélése már eredményfüggő lesz. Hiszen, ha hozta az eredményt, akkor valószínűsíthetően senki sem fogja azt állítani, hogy beavatkozása nem volt helyénvaló, míg ha az eredmény elmarad, akkor ugyanerre már nem számíthatunk. Ebből pedig az is következik, hogy a helyénvalóság megítélésében annak is szerepe van, hogy milyen tudást tartunk szakmainak, és mik azok az ismeretek, amiknek meglétét mindenkinél feltételezzük, mert a beavatkozást ez utóbbi esetben általában helyénvalónak tartjuk. A kettő között a különbség adott közösség társadalmi gazdasági viszonyait és technológiai fejlettségét is tükröző kultúrájától függ, ezért időben folyamatosan változik.

Változás nemcsak az ismeretekben van, hanem abban is, hogy mi lehet az adott személy érdeke és feltehető akarata. Mivel a helyénvalóság megítélésénél ez az irányadó szempont, ezért felmerülhet a kérdés, hogy mennyire kell a konkrét helyzetet és a személyt ismerni ahhoz, hogy a megbízás nélküli ügyvivő beavatkozását helyénvalónak tekinthessük.¹⁷⁹ Általános társadalmi elvárás húzódik meg a kifejezés mögött, vagy valami más? Milyen szerepet játszhat ebben a kártól való megóvás? Vegyük például azt az esetet, amikor egy területet elhanyagolnak, és ezért elszaporodik rajta a parlagfű. A parlagfű jelenléte miatt jelentős bírság szabható ki, ami kárként is értékelhető. Ha a hatóságok bejelentik, hogy a közeljövőben ellenőrzést tartanak és ezért a jóindulatú szomszéd „parlagfűtleníti” a szomszédos területeket is, tekinthetjük-e ezt kármegelőzést szolgáló helyénvaló magatartásnak? Ha igen, akkor az így elvégzett munkáért díjazás és a költségek megtérítése is jár. De mi van akkor, ha az, akinek javára a beavatkozás történt, nem azt a megoldást választotta volna? A bírság kifizetését nem tekinti kárnak, mert vagyoni helyzetében a parlagfű mentesítésért járó díjazás és a költségek nagyobb terhet jelentenek, vagy egyszerűen csak ő egy olcsóbb megoldást választott, például saját maga akarta a területén a munkát elvégezni, csak erről a szomszédja nem tudott, és megelőzte. A megbízás nélküli ügyvivő köteles az adott személyt késedelem nélkül értesíteni. Miről kell az értesítést megadni? Visszatérve az esetünkhöz, arról, hogy megrendelte a mentesítést, vagy elég, ha akkor számol be, amikor már el is végezték a munkát? Hogyan lehet valakit *késedelem nélkül értesíteni*, ha nincs hozzá elérhetőségünk? Értelmezhető-e ez a rendelkezés úgy, hogy akit nem tudunk értesíteni, annak javára a beavatkozás sosem helyénvaló?

További kérdésként kell feltennünk, vajon mit is kell káron érteni. Mint ahogy arról már korábban szó volt, a kár nem egyértelmű objektív fogalom, mindig adott helyzet és személy vagy közösség viszonylatában értelmezhető,

¹⁷⁹ BH2003. 163.

értelmezendő. Mi több, ugyanazt a sérelmet másként értékelheti az egyén és másként a közösség. A megbízás nélküli ügyvitelnél a kárra utalás két esetben is szerepel, egyrészt a helyénvalóság megítélésekor, másrészt a beavatkozással okozott kárért való felelősségnél. Amikor a kárt kívánja valaki megelőzni, akkor abból indul ki, hogy a dolgot vagy a személyt érő hatás kárt okoz. Míg a személyt érő hatásnál viszonylag egyszerű a dolgunk, mert az ember egészségét, életét fenyegető hatások megítélésében nincs igazán különbség, addig a dolgokéban már lehet. Miként kell megítélni azt a helyzetet, amikor a hirtelen lezúduló csapadék okozta belvíz körbevesz egy házat, azzal fenyegetve, hogy a házba is beszivárog a víz, és a szomszédban lakó csupa jóakarattól menteni kívánja nyaraló barátjának házat, ezért a vizet a ház mögötti kertre vezeti, amiben vizet nem tűrő, értékes növények vannak. A barát megérkezik, és látja, hogy a növényei mind elpusztultak. Az első kérdés, helyénvaló volt-e a beavatkozás? Az általános társadalmi értékelés szerint a ház fontosabb, mint a növény, de az egyéni értékelés ettől eltérhet. A második kérdés az elsőre adott választól függően alakul. Meg kell-e fizetnie a jóakarátú szomszédnak azt a kárt, amit a víz elvezetésével okozott a növényekben, ha az, akinek javára fellépett, úgy ítéli meg, hogy a beavatkozás nem volt helyénvaló, miközben a közösség, a társadalom általános értékelése éppen ennek ellenkezője, azaz a bekövetkezett konkrét kár és az általános kármegelőzési elvárás között lényeges különbség van?

Környezetjogi szempontból jelentősége van annak, hogy a Ptk. a beavatkozás helyénvalóságának megítélésekor nem minden esetben kívánja meg a beleegyezést, az életveszély elhárítását, a széles körben fenyegető veszély megelőzését, vagy elhárítását olyan helyzetnek tartja, amikor a tulajdonos, illetve a rendelkezésre jogosult személy akarata ellenére is van lehetőség a beavatkozásra. Vannak olyan környezetszennyezések, amelyek nem kétségesen széles körben veszéllyel fenyegetnek. Elhanyagolt, szennyezett területek, aminek tulajdonosa a szennyezést – adott esetben mérgező vízzel telt betonnal lehatárolt mélyedéseket – köteles lenne kerítéssel körbe venni, és táblákkal figyelmeztetni a veszélyre. Ha eltűnik a kerítés és a tábla, akkor helyénvalónak tekinthető-e a beavatkozás a kerítés elkészítésére és a táblák kihelyezésére? E kérdések pozitív megválaszolása esetén a megbízás nélküli ügyvivőre vonatkozó szabályozás segíthetné azoknak a feladatoknak az elvégzését, amelyeket jelenleg hatósági határozatok kötelezettségként előírnak ugyan, de a kötelezett nem tesz semmit a határozat végrehajtására, és közben a veszély csak nő a meglévő szennyezések miatt. Ha a környezethasználó azért nem tesz eleget a határozatnak, mert a közigazgatási jogellenesség jogkövetkezményének elviselése még mindig kedvezőbb, mint a kötelezettség teljesítése, akkor a megbízás nélküli ügyvitel

szabályainak alkalmazása vele szemben egy olyan eszközzé válhatna, ami a magánjog rendszerén keresztül tudná kikényszeríteni a környezet védelmét szolgáló magatartást. A megbízás nélküli ügyvivő költségeinek megtérítéséhez kapcsolódó magánjogi kötelezettség ugyanis már nem tenné a környezethasználót érdekeltté a közigazgatási kötelezettségteljesítés elmulasztásában.

A bírói gyakorlat a megbízás nélküli ügyvitel szabályainak alkalmazhatóságát nem korlátozza azokra a helyzetekre, amikor a felek között semmilyen jogviszony nincsen, vagy nem volt, azt részben kiegészítőként alkalmazza.¹⁸⁰ Felmerülhet ezért a kérdés, vajon a megbízás nélküli ügyvitel szabályai alkalmazhatók lennének-e azokra az esetekre, amikor a környezeti szempontok figyelmen kívül hagyása a szerződés teljesítése során olyan fenyegető helyzet kialakulásához vezet, amelynek elhárítása szükségessé válik. Ha a szerződés kötelezettje ennek felismerését követően többletköltséget okozva fellép, akkor ezt a szerződésen belül, vagy azon kívül kell megítélni a megbízás nélküli ügyvitel szabályai alapján?

A kérdésekre adott válasz befolyásolja a magánautonómia határainak tiszteletben tartását a magánszereplők egymás közötti és a közösséggel való kapcsolatában. Megbízás nélkül az emberek akkor lépnek fel, ha úgy gondolják, jó dolgot tesznek, akinek javára fellépnek, az azt pozitívan fogja értékelni. Amikor valaki konkrét személy érdekében avatkozik be, akkor a pozitív megítélésbe vetett bizalom az egyénnel való kapcsolatából, vagy a helyzet általános megítéléséből fakad. Amikor széles körben fenyegető veszély megelőzéséről vagy elhárításáról beszélünk, akkor az nem egy személyre, hanem adott közösségre vonatkozik, ezért a társadalom értékrendje és elképzelt támogatása alapozza meg a beavatkozó bátorságát, önbizalmát. A bírói gyakorlat a beavatkozás helyénvalóságának megítélésén keresztül tükröt tart a megbízás nélküli ügyvivő elé, visszatükrözve a társadalom értékrendjét.

6:587. § *[Utaló magatartás]*

A bíróság a kárnak egészben vagy részben való megtérítésére kötelezheti azt, akinek szándékos magatartása más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indított, amelyből őt önhibáján kívül károsodás érte.

A környezetjog területén a tájékoztatás kiemelt szerepet tölt be, mert ez az egyik eszköze a környezeti viszonyokhoz való alkalmazkodáshoz szükséges információ átadásának. Az egyén megalapozott döntéshozatalához elenged-

¹⁸⁰ EBH2008. 1883.

hetetlen az információ és az ahhoz való hozzáférés. Internetes világunkban az információforrást egyre inkább olyan honlapok képezik, amiket mindenki közvetlenül elérhet. A döntés-előkészítő honlapok gyakran interaktívak, ami abban nyilvánul meg, hogy az információigénylő különböző kérdéseken keresztül jut el ahhoz az ismerethez, amire döntéséhez szükség van. Amikor a tájékoztatás célja a környezethasználó vagy a környezeti teherviselő magatartásának befolyásolása, akkor az meghatározott cél elérését szolgáló szándékos magatartásnak tekinthető. Ha ez a honlapon szereplő adatokra, térképekre, egyéb ismeretekre vonatkozik, akkor a honlapon való közzététel szándékos magatartás.¹⁸¹ Kérdés, hogy ha ez a tájékoztatás olyan személytől származik, akinek az információ-átadás, felvilágosítás a feladatai közé, tevékenységi körébe tartozik, akkor azt a bíróság elismeri-e olyan utaló magatartásnak, ami alapos okkal indít valakit a tájékoztatásnak megfelelő, azt figyelembe vevő, illetve tiszteletben tartó magatartásra. Önmagában a nem megfelelő tájékoztatás azonban nem alapozhatja meg a kár megtérítése iránti igényt utaló magatartás alapján sem, további feltétel, hogy a károsodás ne lehessen visszavezethető a károsodott személy önhibájára.¹⁸²

Az utaló magatartás lényegi eleme, hogy szerződéses viszonyban nem álló személyek között károsodás azért következik be, mert a károsult rosszul döntött, és rossz döntésének oka a másik személy szándékos magatartása. Környezetjogi szempontból ennek akkor van jelentősége, ha a rossz döntés a környezetet érinti, és az ebből adódó hatás lesz az, ami a döntéshozó károsodásához vezet. A környezet védelmét szolgáló döntések meghozatalában az állam különböző szerepet tud betölteni. Ha a környezeti veszély nagy, akkor a hatóság lesz az, aki a döntést meghozza, meghatározva a környezethasználat feltételeit. A veszély és kockázatának csökkenésével az állam a döntéshozatalból egyre inkább visszavonul. A döntés átadásának első lépése, amikor a környezethasználatot bejelentéshez kötik. Ezt követi az, amikor magát a döntést már a környezethasználó hozza meg a jogszabályokban rögzített szempontok és a megalapozott döntéshez elengedhetetlen adatok ismerete alapján. Ez utóbbiak elérhetősége testesíti meg az állami feladatellátást. A jogszabályi feltételek és az adatok együttes kezelését megteremtő programokat döntés-előkészítő programnak szokták hívni. A lényeg az, hogy a környezethasználó döntése nem teljesen szabad, a korlátot a jogszabályok adják, a konkrét döntéshez szükséges adatokat pedig valaki – lényegében az állami feladatot ellátó személy – által

¹⁸¹ BH2005. 12.

¹⁸² BH2002. 480.

működtetett és karbantartott adatbázisból lehet megszerezni. Ha a környezeti veszélyek az állami beavatkozásnak még ezt a szintjét sem igénylik, akkor a környezethasználó teljesen szabadon dönthet.

A fentiek illusztrálására vegyük példaként a felszín alatti vizek használatát biztosító kutak létesítését, ami a kutak korábban már ismertetett veszélyei miatt nem képzelhető el állami beavatkozás nélkül. Engedély nélküli rendszerben kell, hogy legyen egy olyan döntéstámogató rendszer, ami külön vagy együttesen tartalmazza a feltételeket és az adatokat, azaz a környezethasználó be tudja azonosítani azt, hogy saját ingatlana milyen vízbázisvédelmi szempontból értékelhető területen található, s van-e bármiféle, a kút létesítését korlátozó vagy tiltó rendelkezés. A döntéstámogató honlapon elhelyezett információ lesz az, ami meghatározza, hogy ki és milyen kutat fog megrendelni, illetve, ami alapján tudomásul veszi, hogy az adott ingatlanon kút nem létesíthető. Az utaló magatartás rendelkezései alapján a honlapot működtető magatartása szándékos magatartás, olyan, aminek célja is egyértelmű, a környezethasználó az ott található információ alapján kössön szerződést a kút létrehozására, vagy ha kút nem létesíthető, olyan más megoldásra, ami a vízellátását biztosítani tudja. Ha a honlapon elhelyezett tájékoztatás nem jó, és ebből fakadóan olyan helyen fúrnak kutat, ahol nem lehetne, vagy nem fúrnak, pedig lehetett volna, akkor a személyünket önhibáján kívül éri károsodás, ha az első esetben a kutat meg kell szüntetnie, esetleg még bírságot is kiszabnak rá, vagy a második esetben a kút létesítésénél lényegesen költségesebb megoldást választott.

A kérdés, vajon a bíróság egy ilyen esetre alkalmazza-e, alkalmazhatja-e az utaló magatartás szabályait és az alapján minősíti érvényesíthetőnek a jóhiszemű károsult igényét. Környezetjogi szempontból ennek kiemelt jelentősége lehet, hiszen egyre több esetben váltja fel az engedélyezési rendszert olyan rendszer, ami a tevékenység környezetre gyakorolt hatásának felmérésével és értékelésével kapcsolatos döntésért való felelősséget az államtól a környezethasználónak adja át. Ez a Ptk. rendelkezéseinek tükrében azt jelenti, hogy az állami közhatalmi feladatellátást olyan állami feladatellátás váltja fel, ami nem közhatalmi jellegű. Ebből pedig egyenesen következik, hogy a nem megfelelően működtetett, és ezért károsodáshoz vezető állami feladatellátásért való felelősségre vonás lehetősége is megszűnik, ha arra nincsen olyan más eszköz, ami ezt a funkciót átveheti. A bírói gyakorlatban megjelentek olyan ítéletek, amelyek az utaló magatartásra vonatkozó szabályok alkalmazását e funkció betöltésére is alkalmasnak találták,¹⁸³ ugyanakkor az utaló magatartás szabályainak a kö-

¹⁸³ BH2002. 12.

telem keletkeztető egyéb tények közötti elhelyezése – szemben a régi Ptk.-val, ami alapelvi rendelkezésnek tekintette –, pontosan e bírói gyakorlat háttérbe szorítása volt.

Környezetjogi szempontból a bírói gyakorlat ilyen irányú változása kedvezőtlen lenne, mert az utaló magatartás szabályainak alkalmazása éppen a közigazgatási jogi szabályozás módszertanában bekövetkező változás negatív következményeinek kezelésére lenne alkalmas. Nagyon káros üzenete van annak, ha a környezethasználónak nem áll rendelkezésére olyan eszköz, amivel felléphetne azzal szemben, aki őt – nem megfelelő állami feladatellátással – olyan magatartás tanúsítására, adott esetben szerződéskötésre indította, amivel saját magának kárt okozott. A környezetjogi célok elérését a közjogi és magánjogi szabályok együttese adja, s a környezetjogi szabályok megítélése funkcionális. Éppen ezért a több jogág eszközeit igénybe vevő védelmi rendszeren keresztül általában jól érzékelhető, mennyire fontos kérdés, vajon az egyik jogági eszköz megszűnése átalakítja-e az egyes funkciókat, vajon az új szabályozás miatt okafogyottá válik-e korábban fontos szabály, vagy éppen fordítva, korábban nem létező problémák kezelésére kell új eszközt találni. A környezetjogi célok nem érhetők el, ha az állam úgy változtat a közjogi szabályokon, hogy közben nem teremti meg annak feltételét, hogy az állami védelem hatékonysága ne csökkenjen.¹⁸⁴ Amikor a hatékonyság azon múlik, hogy a mindenkori döntéshozó, adott esetben a környezethasználó hozzáfér-e a szükséges adatokhoz úgy, hogy azok megbízhatóságára számíthat, akkor fontos, hogy ezt a bírói gyakorlat is megerősítse, és számonkérhetővé tegye az azzal ellentétes gyakorlatot. Ellenkező esetben a környezethasználó egyéni érdeke és a környezet védelméhez fűződő közösségi érdek egymástól szétválhat, akár markánsan is. Ha a környezethasználó nem bízhat azokban az információforrásokban, amelyeket az állam biztosít, akkor jó esetben más forrást keres, de az is lehet, hogy egyáltalán nem fog a jövőben figyelmet fordítani a környezeti szempontokra, ha rossz döntésének következményeit nem háríthatja át arra, aki miatt azt meghozta.

Ha az önhibáján kívül okozott károsodását a jóhiszemű környezethasználónak kell viselnie, akkor ez több környezetjogi elv sérelmével is együtt jár. A kárviselés mint a költségviselés egyik módja a szennyező fizet elvét érvényesíti, eszközei magatartást befolyásolók, a környezethasználó megoldások közötti választását kívánják alakítani. Mivel az utaló magatartás körébe eső ügyekben éppen az a károsodás megtérítésének alapja, hogy a környezethasználó önhibáján kívül, egy másik személy magatartása miatt okozott magának kárt, ezért

¹⁸⁴ A hatékonyság csökkenését az Alkotmánybíróság a visszalépés tilalmába ütközőnek tekinti.

ha e költségeket neki kell viselnie, akkor az a szennyező fizet elvével ellentétes. Ehhez hasonlóan az elővigyázatosság és a megelőzés elvét is sérti, ha nem azon a személyen kérhető számon a rossz tájékoztatás – adott tájékoztató rendszer megfelelő működtetése – következménye, a károsodás, aki a konkrét elővigyázatossági és megelőző intézkedésekhez a tájékoztatást adta. Mindezek miatt az utaló magatartás bírói gyakorlata a környezetjogi elvek érvényesülésére, illetve a célok elérésére is közvetlenül hathat.

6:588. § [Díjkitűzés]

- (1) Ha valaki meghatározott teljesítmény vagy eredmény létrehozójának nyilvánosan díjat ígér, a díjat köteles kiszolgáltatni annak, aki a teljesítményt vagy eredményt először létrehozta. E kötelezettség akkor is terheli, ha a teljesítményt vagy eredményt a díjkitűzésre tekintet nélkül hozták létre.
- (2) Ha a teljesítményt vagy az eredményt többen együttesen hozták létre, a díjat közöttük közreműködésük arányában kell megosztani. Ha a közreműködés arányát nem lehet megállapítani, vagy többen, egymástól függetlenül hozták létre a teljesítményt vagy az eredményt, a díjat egyenlő arányban kell megosztani.
- (3) A díjkitűzés visszavonása akkor érvényes, ha a díjkitűző a visszavonás jogát kifejezetten fenntartotta, és a visszavonás legalább ugyanolyan nyilvánosan történt, mint a díjkitűzés. A díjkitűzés visszavonása a teljesítmény vagy az eredmény létrehozójával szemben hatálytalan, ha a visszavonásra a teljesítmény vagy az eredmény megvalósulását követően kerül sor.

A díjkitűzés, ha célja olyan teljesítmény, vagy eredmény létrehozása, amely kifejezetten környezetvédelmi célt szolgál, a környezetjog eszközévé válhat. A díjkitűzés fontos szerepet tölthet be a környezetvédelmi problémák tudatosításában, a megoldások irányába mutató termékek és tevékenységek elterjedésének támogatásában. A mindennapi életben számos ilyennel találkozhatunk. A háztartások, intézmények energiahatékonyságának javítását szolgáló díjak például, felhívják a figyelmet az energiaellátás véges voltára, a hatékonyság javításának szükségességére. A díjért folyó versenyben résztvevők először kénytelenek áttekinteni a háztartás, az intézmény erőforrásigényét, az alkalmazott megoldásokat, majd megismerik azokat a szempontokat, amelyek alapján az egyes eszközök igényét, az energia kiváltás módszereit, és az azzal járó következményeket értékelni tudják, az adott helyzethez igazodó legjobb megoldás kiválasztása érdekében.

A díjakat akkor tekinthetjük környezetjogi eszköznek, ha azáltal valamilyen környezetvédelmi cél valósul meg, vagy annak eléréséhez a díjazott teljesítményen keresztül közelebb juthatunk. A díjak környezeti szempontból

lehetnek ellentmondásosak. A PET palack kupak gyűjtésére kitűzött díjakat például a hulladék keletkezésének megelőzését, a termékek újrahasztnálátát szorgalmazók hátráltatónak tartják. A kupakgyűjtés mellett érvelők a szelektív hulladékgyűjtésre nevelést, és a hasznosítás előmozdítását látják a programban, míg az ellenzők arra hívják fel a figyelmet, hogy a program nem a hulladék megelőzést, hanem a hulladéktermelést támogatja, hiszen jutalmazza a minél több kupakot felmutatót, aminek előfeltétele a hulladékká vált palack léte. A díjak lehetnek környezetvédelmi céllal ellentétesek is. E körbe tartozik, ha barnamezős beruházás helyett a zöldmezős beruházásokat díjazták. A díjkitűzés, a díjazás tartalma üzenethordozó, ezért jelentőséggel bír az, hogy az állami, önkormányzati szervek milyen díjakat osztanak ki.

A Ptk. díjkitűzésre vonatkozó rendelkezése nem tartalmaz útmutatást arra vonatkozóan, hogy milyen teljesítmény, illetve milyen eredmény eléréséhez fűződhet díj. A Ptk. általános rendelkezéseiből azonban levezethető, hogy nem tűzhető ki olyan díj, aminek megszerzéséhez a Ptk. alapelveivel ellentétes magatartásra van szükség, ami jogszabályba ütközik, vagy ami lehetetlen szolgáltatásra irányul. A díjat ígérő és a díjazottak közötti jogviták ritkasága miatt nincsen igazán bírói gyakorlat annak megítélésére, hogy a bíróság miként értékelné a Ptk. többi rendelkezésével össze nem egyeztethető díjkitűzést.

6:589. § [*Kötelezettségvállalás közérdekű célra*]

Ha valaki kötelezettséget vállal arra, hogy általa meghatározott közérdekű célra ingyenesen vagyoni szolgáltatást teljesít, megállapíthatja azokat a feltételeket, amelyek szerint a szolgáltatást a meghatározott célra kell fordítani, és kijelölheti azt a személyt, akinek javára a szolgáltatást fordítani kell.

6:590. § [*Szerv kijelölése*]

- (1) Ha a kötelezett nem jelölte ki azt a szervet, amely a szolgáltatást a meghatározott célra fordítja, annak kijelöléséről az ügyész keresete alapján a bíróság határoz.
- (2) Ha a kijelölt szerv a szolgáltatást nem fordítja a meghatározott célra, az ebből eredő igények érvényesítésére az ügyész is jogosult.

6:591. § [*Visszavonás*]

- (1) Az egyszeri szolgáltatásra irányuló kötelezettségvállalást érvényesen a teljesítés előtt lehet visszavonni, ha a kötelezettség elvállalása után a kötelezett körülményeiben olyan lényeges változás állott be, hogy a kötelezettségvállalás teljesítése többé el nem várható.

- (2) A határozatlan időre szóló, rendszeres szolgáltatásra irányuló kötelezettségvállalást a kötelezett bármikor visszavonhatja.
- (3) A kötelezettségvállalás visszavonása esetén a már teljesített szolgáltatás visszakövetelésének nincs helye.

6:592. § *[A kötelezettség megszűnése]*

- (1) A kötelezettség megszűnik
 - a) a kötelezett halálával;
 - b) a kötelezettségvállalás céljának megvalósulásával; vagy
 - c) a kötelezettségvállalás céljának lehetetlenné válásával.
- (2) Ha a kötelezettség a cél megvalósulása vagy lehetetlenné válása miatt szűnt meg, a fel nem használt szolgáltatásokat a kötelezett részére vissza kell szolgáltatni.

A közérdekű kötelezettségvállalás jogintézménye annak közérdekűsége miatt klasszikus környezetjogi eszközként jelenhet meg. A környezet védelme olyan közérdek, ami az egyén magánjogi érdekét is védi. Mindenki számára elfogadható, hogy a környezet megóvása egyéni érdek is, amennyiben megelőzi, vagy az csökkenti az egyént érő negatív hatásokat. Az egyén érdeke azonban az ökoszisztéma szolgáltatások megóvása is, hiszen nélkülük számos többletköltséggel kellene számolnunk, gondoljunk csak a Duna kavicságyára, ami nélkül Budapest ivóvízellátása – a víztisztítási költségek miatt – sokkal többbe kerülne. Környezetjogi szempontból is értékelhető az a közérdekű kötelezettségvállalás, ami támogatja a turistautak járhatóvá tételét és annak megőrzését, az utak mentén természetes környezetünkről szóló ismeretterjesztő és tájékoztató anyagok elhelyezését. Míg az első példák mindenkire kiterjedően, kézzel foghatóan kedvező eredményt hoznak, addig az utolsó példánk már egy szűkebb kör életminőségét érinti, azokét, akik szeretnek a természetben barangolni, mert felüdíti őket az, ha kiszakadnak az ember alkotta mesterséges világunkból. Hogy ez a közösség nem is olyan kicsi, azt jól mutatta a pilisi erdőket ért jégkár elhárításában részt venni kívánók száma és a felajánlott összeg mértéke.¹⁸⁵

Ahhoz, hogy egy közérdekű kötelezettségvállalás környezetjogi eszköz legyen, csak arra van szükség, hogy a célja a környezet védelméhez kötődjön.

¹⁸⁵ Az „S.O.S. – Bajban az erdő!” akcióban 45 ezren ajánlottak föl kisebb-nagyobb összegeket és több vállalat támogatásával összesen 45 millió forintot adhatott át a gyűjtést összefogó Országos Erdészeti Egyesület (http://gyulajzrt.hu/hir/3468/400_ha_erdo_ueltetese_kezdodott_meg_tavalyi_jegkar_utan_pilisben; utolsó megtekintés 2019. 02. 28.), míg a lakosság termékmegvásárlásán keresztül is támogatta a jégkárral sújtott területen az új facsemeték beszerzését, aminek következtében 25 millió forint gyűlt össze. (https://www.agroinform.hu/erdo_vadgazdalkodas/1-millio-facsemetével-kezdik-a-jegkar-sujtotta-pilisi-erdok-megujitasat-25084-001) (utolsó megtekintés 2019. 02. 28.)

E célokat tágan értelmezve mindazoknak az ismereteknek az átadására is kiterjedhet, amelyek segítik a nemzedékek közötti tudásátadás folyamatosságát, különösen akkor, ha látszólag mindennapi életünkhöz már nem tartozó technológia használatát is feltételezi. Az idősebbek számára még nem ismeretlenek azok a házi vízrendszerek, amin kézi szivattyúval pumpálták fel a padlástérben elhelyezett tartályba csordultig a vizet, hogy onnan a gravitáció a csöveken keresztül a csapokhoz juttassa. A vízikosról már kevesen tudnak, vízemelő szerepét többnyire nem ismerik, s ha a kifejezést valaki meghallja, lehet, hogy vízszállító kosok csapata jelenik meg szeme előtt, amint lassan haladnak a felfelé kigyózó úton. Pedig a vízikos egy szerkezet. S ha a környezeti feltételek adottak hozzá, akkor a víz – eséséből származó – természetes energiáját felhasználva csövek és szelepek összehangolt furfangos működése löki a vizet a magasba, biztosítva a szükséges mennyiséget a mindennapi ellátáshoz, öntözéshez, vagy akár állatok itatásához.

Gyakran csodabogaraknak tartjuk azokat, akik ilyen szerkezetek megértésére, a szerkezetek felújítására, megőrzésére és megismertetésére fordítják életüket, mint Papp Zoltán mérnök, és csak akkor értékeljük munkájukat és e tárgyakat, amikor közérdekű kötelezettségvállalást követően múzeumok, állami önkormányzati szervek gyűjteményét gyarapítva kiállításokon felbukkannak, és sokszor még fizetünk is, hogy megnézhessük őket.

Bár a kötelezettségvállalónak mindig meg kell jelölnie azt a szervet, amely a szolgáltatást a meghatározott célra fordítja – ez következik a kijelölésre vo-

natkozó rendelkezésből –, annak nem kell feltétlenül környezetvédelmi célúnak lenni. Ugyanakkor a cél elérésében fontos szerepet játszhat az, hogy milyen szerve bizzák. Ha annak célja, feladata, tevékenysége egybeesik a közérdekű kötelezettségvállalás céljával, akkor nagyobb esély van a cél elérésére. Térjünk vissza a vízikoshoz. A gyűjtemény átadható múzeumnak és átadható olyan szervnek is, akinek feladata a vízemeléssel kapcsolatos tudás terjesztése, energiahatékonyság javítását, alternatív megoldások fejlesztését szolgáló kutatások folytatása. A cél lesz az, ami eldönti, hogy a múzeumok halott világa helyett adott gyűjtemény életre kelhet-e tetszhalott álmából felébresztve. Ha a nemzedékek közötti tudásátadás a cél, akkor ahhoz elengedhetetlen a korábbi technológiai megoldások ismerete, használatuk megtapasztalása. A kötelezettségvállaló a feltételek meghatározásán keresztül is alakíthatja a cél elérését, ezért nemcsak a szerv kijelölése, hanem a feltételek előírása is jelentőséggel bír, ahogy a cél elérésére megszabott határidő vagy határidőnélküliség. Ezeknek a kötelezettség megszűnésének megítélésében fontos szerepe lehet.¹⁸⁶

A közérdekű kötelezettségvállalások között lehetnek konfliktusok, ha azok céljai konkuráló területhasználatokhoz kapcsolódnak. Konfliktus fakadhat a feltételekből, vagy abból, akiknek javára a szolgáltatást fordítani kell. A Ptk. nem tartalmaz a kötelezettségvállalót korlátozó rendelkezést, és nem kívánja meg tőle, hogy bárkivel is előzetesen egyeztessen. Ebből azonban nem vonható le az a következtetés, hogy bármilyen célt, feltételt megszabhat, bárkinek a javára rendelkezhet. A díjkitűzéshez hasonlóan a közérdekű kötelezettségvállalásnál sem lehet figyelmen kívül hagyni a Ptk. alapelveit és általános rendelkezéseit, ez következne az ügyészt megillető igényérvényesítési jog biztosításából is arra az esetre, ha a kijelölt szervezet a szolgáltatást nem fordítja a meghatározott célra. Ha elfogadottá válik, hogy a Ptk. rendelkezései – különösen az általános rendelkezések – is betöltenek környezetjogi funkciót a környezeti szempontok érvényesítésével, akkor abból egyenesen következik az őket sértő kötelezettségvállalás tilalma.

¹⁸⁶ BH2008. 38.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A bíróságok számára készült e-learning tananyag (beküldési ideje: 2014. június 30. <http://projektjeink.birosag.hu/e-learning/ptk>)

A tananyag készítői mellett – abc sorrendben – feltüntettük az összes szakirodalmat, amire a szerzők a saját részükben kötelező, vagy ajánlott irodalomként, olvasmányként, esetleg forrásként hivatkoztak. Az internetes hozzáférést utoljára 2019. 02. 28-án ellenőriztük.

dr. KOVÁCS János, dr. GYARMATHY Judit: *PTK Első könyv: Bevezető rendelkezések*

Gadó Gábor – Németh Anita – Sáriné Simkó Ágnes: Ptk. fordítókulcs : oda-vissza : a 2013. évi V. törvény és az 1959. évi IV. törvény normaszövegének összehasonlító táblázata, mindkét irányban. Budapest, HVG-ORAC, 2013.

Kecskés László – Kőrös András – Makai Katalin – Orosz Árpád – Osztovits András – Petrik Ferenc: Polgári jog. Bevezető és záró rendelkezések, Az ember mint jogalany, Öröklési jog. Budapest, HVG-ORAC, 2013.

Kecskés László: A Ptk. újrakodifikálásának hatása polgári jogunk alapelveire. In: Polgári jogi tanulmányok (szerk.: Kecskés László). Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1995.

Polgári Jog – Kommentár a gyakorlat számára (szerk.: Petrik Ferenc –Wellmann György). Budapest, HVG-ORAC, 2013.

A Polgári Törvénykönyv magyarázata 1. (szerk.: Eörsi Gyula – Gellért György). Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1981.

A polgári törvénykönyv magyarázata 1. (szerk.: Gellért György). Budapest, Complex, 2007.

A Polgári Törvénykönyv magyarázata 1. (szerkesztő-lektor: Gellért György), Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995.

A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal (szerk.: Vékás Lajos). Budapest, Complex, 2013.

dr. BOROS Zsuzsanna, dr. SÁRKÖZY Zsuzsanna, dr. KONARIK Attila: PTK Második Könyv: Az ember mint jogalany (jogképesség és cselekvőképesség)

Gadó Gábor – Németh Anita – Sáriné Simkó Ágnes: Ptk. fordítókulcs : oda-vissza a 2013. évi V. törvény és az 1959. évi IV. törvény normaszövegének összehasonlító táblázata, mindkét irányban. Budapest, HVG-ORAC, 2013.

Polgári Jog I./IV. Az új Ptk. magyarázata (szerk: Wellmann György, Az ember mint jogalany című rész szerzője: Kőrös András, Makai Katalin). Budapest, HVG-ORAC, 2013.

Polgári Jog I–III. – Kommentár a gyakorlat számára. Budapest, HVG-ORAC, 2013.

dr. TÓTH Endre, dr. TAKÁCS Péter, dr. CSEHI Zoltán PhD: PTK Második könyv, Harmadik rész: Személyiségi jogok

Fézer Tamás: A nem vagyoni (erkölcsi) sérelmek megítélése a polgári jogban. Budapest, HVG-ORAC, 2011.

Gadó Gábor – Németh Anita – Sáriné Simkó Ágnes: Ptk. fordítókulcs : oda-vissza : a 2013. évi V. törvény és az 1959. évi IV. törvény normaszövegének összehasonlító táblázata, mindkét irányban. Budapest, HVG-ORAC, 2013.

A kártérítési jog magyarázata. Budapest, Complex, 2010.

Petrik Ferenc: A személyiség jogi védelme – A sajtó-helyreigazítás. Budapest, HVG-ORAC, 2001.

A Polgári Törvénykönyv Magyarázatokkal. Budapest, Complex, 2013.

Ptk. kommentár. Budapest, HVG-ORAC

Az új Ptk. magyarázata. Budapest, HVG-ORAC, 2013.

dr. HAMVAS Ákos, dr. CSEHI Zoltán PhD: PTK Harmadik könyv: A jogi személyek általános kérdései

Bodzás Balázs: A jogi személyek körében felmerülő felelősségi kérdésekről, különös tekintettel a vezető tisztségviselőkre. In: Gazdaság és Jog, 2013/6. 8–14.

Csehi Zoltán: A jogi személyek szabályozása az új magyar Polgári Törvénykönyvben és annak tervezeteiben. In: Gondosné dr. Pusztahelyi Réka (szerk.): A jogi személyek az új Polgári törvénykönyvben. Miskolc, 2013. 45–86.

Darák Péter: A jogi személyek egységes nyilvántartása. X. In: Gazdaság és Jog 2002/9. 3–9.

- Kisfaludi András: A jogi személy általános szabályai. In: (Vékás Lajos szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Budapest, Complex, 2013. 83–114.
- Kisfaludi András: A jogi személyek szabályozása az Új Polgári Törvénykönyvben. In: Jogtudományi Közlöny, 2013/7–8. 333–342.
- Lomnici Zoltán: Az alapítványok és közalapítványok. 5. kiad. Budapest, HVG-ORAC, 2008. (Első kiad. 1998.)
- Petrik Ferenc: Az új Polgári Törvénykönyv tervezeteivel kapcsolatos dilemmák. In: Magyar Jog, 2011/2. 65–76.
- Sárközy Tamás: Alternatív javaslat a „Jogi személyek általános szabályai”-ra. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2005/4–5. 34–37.
- Sárközy Tamás: Szervezetek státuszjoga az új Ptk-ban, (Társasági, egyesületi, alapítványi jog a Ptk. 3. könyve alapján). Budapest, HVG-ORAC, 2013.
- Török Gábor: A gazdasági társaságok közös szabályai. In: Gazdaság és Jog, 2013/7–8., 3–9.

dr. DZSULA Marianna, dr. GÁRDOS Péter PhD., dr. RÉTI László, dr. SZÚCS Gábor: *PTK Harmadik Könyv: Gazdasági joganyag*

- Auer Ádám–Bakos Kitti–Buzási Barnabás–Farkas Csaba–Nótári Tamás–Papp Tekla: Társasági jog. Szeged, Lectum, 2011.
- Balásházy Mária: A dolgozói részvénykibocsátás gyakorlati kérdései. In: Gazdaság és Jog, 2005/11. 9–13.
- Balásházy Mária: A mellékszolgáltatás fogalma, a törzsbetét szolgáltatástól, mint főszolgáltatástól való elhatárolása. In: Gazdaság és Jog, 2007/3. 3–8.
- Balásházy Mária: A pótbefizetés egyes kérdései a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvényben. In: Gazdaság és Jog, 2006/10. 12–15.
- Balásházy Mária: Gondolatok a kft.-ből való kiválás szabályozásáról. In: Gazdaság és Jog, 2008/4. 10–15.
- Bodor Mária: Az üzlet rész bevonásának szabályai az új Gt. rendszerében. In: Céghírnök, 2006/6. 3–6.
- Bodzasi Balázs: A jogi személyek körében felmerülő felelősségi kérdésekről, különös tekintettel a vezető tisztségviselőkre. In: Gazdaság és jog, 2013/6. 8–14.
- Boóc Ádám: Észrevételek a gazdasági társaságok szabályozásához az új Polgári Törvénykönyvben (<http://ptk2013.hu/szakcikkek/booc-adam-eszrevetelek-a-gazdasagi-tarsasagok-szabalyozasahoz-az-uj-polgari-torvenykonyvben/1838>)
- Csehi Zoltán: A jogi személyek szabályozása az új magyar Polgári Törvénykönyvben és annak tervezeteiben. In: Gondosné Dr. Pusztahelyi Réka (szerk.): Jogi sze-

- mélyek az új Polgári Törvénykönyvben. Miskolci Konferenciák 2012. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2013,70. old.,68-
- Farkas Csaba – Jenovai Petra – Nótári Tamás – Papp Tekla: Társasági jog. Szeged, Lectum. 2010. 331.
- Fischer Judit: A nyilvánosan működő részvénytársaságok elvi kérdései. In: Gazdaság és Jog, 2006/6–7. 17–23.
- Fuglinszky Ádám: A saját részvények megszerzésének általános kérdései és szabályozása a magyar társasági jogban tekintettel a jogharmonizációs elvárásokra és a modernizációs igényekre. In: Jogi tanulmányok, 2002, 95–160.
- Gadó Gábor: A dolgozói részvény és az osztalékjog szabályozása. In: Céghírnök, 2011/3. 3–4. és 2011/4. 3–6.
- Gadó Gábor: A közgyűlésen történő részvényesi joggyakorlás a változó társasági jogi szabályozásra figyelemmel. In: Gazdaság és Jog, 2012/3. 17–20.
- Gadó Gábor: A részvénykönyv rejtelmek. In: Céghírnök, 2011/5. 3–5.
- Gadó Gábor: Áttekintés a részvénykönyvre irányadó szabályozásról. In: Közjegyzők Közlönye, 2011/6. 1–20.
- Gadó Gábor: Az üzletrész bevonásának gyakorlati lehetőségei. In: Céghírnök 2012/11. 10–12.
- Gadó Gábor: Javaslatok a részvényjog újraszabályozásához. [Észrevételek a Kodifikációs Főbizottság társasági jogi munkacsoportjának javaslatára.] In: Gazdaság és Jog, 2011/9. 16–23.
- Gadó Gábor: A változó részvényjogi szabályozás. Budapest, MKIK Jogi Szekciója, 2011.
- Gadó Gábor – Németh Anita – Sáriné Simkó Ágnes: Ptk. fordítókulcs : oda-vissza : a 2013. évi V. törvény és az 1959. évi IV. törvény normaszövegének összehasonlító táblázata, mindkét irányban. Budapest, HVG-ORAC, 2013.
- Gál Judit: A részvénytársasági szabályok változásai a Ptk.-ban. In: Gazdaság és Jog, 2013/7–8. 14–20.
- Gál Judit: Üzletrész-átruházás az új Ptk. szerint. In: Céghírnök, 2013/9. 5–8.
- Gál Judit – Sándor Tamás: Részvénytársaság. In: (Sárközi Tamás szerk.): Az új Ptk. magyarázata II/VI. Budapest, HVG-ORAC, 2013.
- Kisfaludi András [Vékás Lajos (szerk.), Gárdos Péter (munkatárs)]: A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Budapest, Complex, 2013. 157.
- Kisfaludi András: A jogi személy. In: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Budapest, Complex, 2013.
- Kisfaludi András: Részvénytársaság. In: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Budapest, Complex, 2013. 173.

- Kisfaludi András: Társasági jog. Bp., Complex, 2007. 311.
- Kisfaludi András – Szabó Marianna (szerk.): A gazdasági társaságok nagy kézikönyve. Budapest, Complex, 2008.
- Lőrinczi Gyula: A korlátolt felelősségű társaság mint „tolómérő”. In: *Gazdaság és Jog*, 2012/7–8. 9–14.
- Nochta Tibor: A vezető tisztségviselők magánjogi felelősségének mércéjéről és irányairól az új Ptk. alapján. In: *Gazdaság és Jog*, 2013/6. 3–8.
- Nochta Tibor: Társasági jog. 2., bőv. és átdolg. kiad. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2011.
- Papp Tekla: Az Európai Unió társasági jogi normái. Szeged, Szegedi Európai-jogi Szakkönyvtár, JATEPress, 2005, 21–22.
- Petrik Ferenc (szerk.): Polgári Jog – Kommentár a gyakorlat számára 1–3. köt. 3. kiad. Budapest, HVG-ORAC, 2013.
- Polgári jog. A jogi személy. Az új Ptk. magyarázata II/VI. Budapest, HVG-ORAC, 149.
- Sándor Tamás: A részvénytársaság új szabályozásához. [Kommentár a Kodifikációs Főbizottság társasági jogi munkacsoportjának javaslatához.] In: *Gazdaság és Jog*, 2011/7–8. 17–23.
- Sándor Tamás: Részvénytársaság. In: Sárközy Tamás (szerk.): Az új Ptk. magyarázata II/VI. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 248–249.
- Sárándi Imre: Visszaélés a joggal. Budapest, Akadémia Kiadó, 1965.
- Sárközy Tamás (szerk.): Társasági törvény, Cégtörvény 2006–2009. Budapest, HVG-ORAC, 2009.
- Sárközy Tamás : A gazdasági társaságok közös szabályairól, *Gazdaság és Jog*, 2011/7–8. 3–7.
- Sárközy Tamás: Az új Ptk. jogi személy könyvéről. Tájékoztató Füzet az MKIK Jogi Szekciójában elhangzott szakmai előadások alapján. 242. (szerk.: Szakál Róbert). Budapest, 2013., 21.
- Sárközy Tamás: Szervezetek jogállása az új Ptk.-ban. In: *Gazdaság és Jog*, 2011/3. 3–8.
- Sárközy Tamás: Szervezetek státuszjoga az új Ptk.-ban. Budapest, HVG-ORAC, 2013.
- Sárközy Tamás: Típuszabadság-típuskényszer a szervezetek jogi megjelenítésénél. In: *Gazdaság és Jog*, 2013/7–8. 9–14.
- Sárközy Tamás: Szervezetek Státuszjoga az új Ptk.-ban – társasági, egyesületi és alapítványi jog a Ptk. Harmadik Könyve alapján.1. kiad. Budapest, HVG-ORAC. 2013. április 15. 250.

- Tercsák Tamás: A joggal való visszaélés. Budapest, ELTE–ÁJK, 2003.
- Török Gábor: A gazdasági társaságok közös szabályai. In: *Gazdaság és Jog*, 2013/7–8. 3–8.
- Török Gábor: A magyar társasági jog alapjai. Budapest, HVG-ORAC, 2006., 66.
- Török Gábor: Átalakulás, egyesülés, szétválás – jogutód nélküli megszűnés. In: *Gazdaság és Jog*, 2011/7–8. 8–10.
- Török Gábor: A magyar társasági jog alapjai. 2., jav. kiad. Budapest, HVG-ORAC, 2010.
- Török Tamás: A tájékoztatási kötelezettség és az üzleti titok védelme a társasági jogban. In: *Gazdaság és Jog*, 2005/12. 3–10.
- Török Tamás: Az üzletresz- és a részvényátruházás, -átszállás korlátozása és kizárása. In: *Gazdaság és Jog*, 2011/2. 3–10.
- Török Tamás: Felelősség a társasági jogban. Budapest, HVG-ORAC, 2007.
- Török Tamás: Szerződésen kívüli károkozás szervezeti jogi vetülete: az intézményes felelősségátvitel. In: *Gazdaság és Jog*, 2013/6. 14–20.
- Török Tamás: A beszámolót jóváhagyó legfőbb szervi határozat bírósági felülvizsgálhatósága a számviteli törvény rendelkezéseibe való ütközés jogcímén. In: *Gazdaság és Jog*, 2012/1. 10.
- Az új Ptk. magyarázata. Budapest, HVG-ORAC, 2013.
- Vékás Lajos (szerk.), Gárdos Péter (munkatárs): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Budapest, Complex, 2013. 152.
- Vezekényi Ursula (szerk.): Részvénytársaság. Budapest, HVG-ORAC, 2008.
- Wellmann György: A közkereseti és a betéti társaság szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben. In: *Gazdaság és Jog*, 2011/7–8. 10–13.
- Wellmann György: A közkereseti társaság tagjainak mögöttes felelősségéről, különös tekintettel annak elévülésére. In: Sárközy Tamás 65. születésnapjára, Budapest, HVG-ORAC, 2005. 337–350.
- Zsohár András: A szövetkezeti törvénytervezet magyarázata a Ptk. jogi személyekre vonatkozó részében. In: *Gazdaság és Jog*, 2011/9. 3–6.

TÓTH Györgyné dr., dr. TOLNAI Ildikó, dr. RIBAI Csilla, dr. POMEISL András:
PTK Ötödik könyv: Dologi jog

A dologi jog és a személyiségi jog szabályozása az új Ptk.-ban – interjú dr. Petrik Ferencsel (www.ptk2013.hu)

- Gadó Gábor – Németh Anita – Sáriné Simkó Ágnes: Ptk. Fordítókulcs Oda-Vissza; A 2013. évi V. törvény és az 1959. évi IV. törvény normaszövegének összehasonlító táblázata, mindkét irányban; Budapest, HVG-ORAC, 2013. 237.
- Marton Géza: Római jog.
- Menyhárd Attila: Észrevételek és javaslatok az új Polgári Törvénykönyv dologi jogi koncepciójának kiegészítéséhez (www.ptk2013.hu, PJK, 2002/5-6.)
- Mód Péter: A jelzálogjog ranghelyének megváltoztatása. RES IMMOBILES, 2007. 3–4. szám, 41–50. http://www.resimmobiles.hu/docs/2007_3-4/05_mod_jezalog_raghely.pdf%20
- Módszertani útmutató a bírói munkához 1994.: Az ingatlanokra vonatkozó általános szabályok; A tulajdonjog tartalma és védelme; A használati jogok
- Papp Iván: Az ingatlan-nyilvántartás újraszabályozásának kérdései (www.fomi.hu)
- Pázmándi Kinga.: A Tulajdoni (dologi jogi) Munkacsoport 2000. szeptember 13-i üléséről (www.ptk2013.hu, PJK, 2000/3.)
- Petrik Ferenc – Pomeisl András: Az új Ptk. magyarázata IV/VI. kötet - Polgári Jog – Dologi jog (szerk: Wellmann György). Budapest, HVG-ORAC, 2013. 66.
- Petrik Ferenc – Pomeisl András: Polgári jog/Dologi jog – Az új Ptk. magyarázatokkal IV/VI.
- Petrik Ferenc – Pomeisl András: Polgári Jog – Dologi jog. Szerkesztette: dr. Wellmann György, HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Az új Ptk., magyarázata IV/VI. kötet 66–67.
- Petrik Ferenc: Az új Ptk. tervezeteivel kapcsolatos dilemmák. In: Magyar Jog, 2011/2. 65–76.
- Polgári Jogi Kodifikáció - Harmadik rész: A korlátozott dologi jogok (www.ptk2013.hu, PJK 2006/6.)
- A Polgári Törvénykönyv magyarázata 1. kötet. (Szerkesztő-lektor: Gellért György). Budapest, Complex, 2007. 420.
- A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. (Szerkesztő: Vékás Lajos; szerkesztő munkatársa: Gárdos Péter). Budapest, Complex, 2013. 392.
- Sárközy Tamás: A Ptk. dologi jogi könyvének koncepciója (www.ptk2013.hu, PJK, 2001/6.)
- Serák István: Néhány gondolat és javaslat az új Ptk. dologi jogi könyvéhez. In: Magyar Jog 2011/10. 603–607.
- Süliné dr. Tözsér Erzsébet: Az ingatlan tulajdonjogával kapcsolatos kötelmi és dologi jogi igények érvényesítése esetén az ingatlan-nyilvántartási eljárás szabta korlátok terjedelme. In: Magyar Jog, 2010/8. 479–487.
- Szladits Károly: Dologi jog. Budapest, Grill Kiadó, 1930. 95.

Az új Ptk. nemcsak jogászoknak kötelező olvasmány (www.ado.hu)

Változások az új Ptk.-ban: Eladható lesz a ház alól a telek. In: Világgazdaság Online (2013.§7.22.)

Vékás Lajos: A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal

dr. FIGULA Ildikó, ROSNERNÉ dr. ROMENDA Zsuzsanna, dr. GYARMATHY Judit, dr. SZABÓ Péter: PTK Hatodik könyv: Kötelmi jog – A kötelmek közös szabályai

Bárdos Péter: Az új Ptk. kárfelelősségi fejezete. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2004/5-6. 3–6.

Bíró György – Farkas Attila László – Fuglinszky Ádám – Kisfaludi András – Molnár Ambrus – Petrik Béla – Vékás Lajos – Wellmann György: Polgári jog Kötelmi jog – Első és Második Rész. Budapest, HVG-ORAC, 2013.

Darázs Lénárd: A jogszabályba ütköző (tilos) szerződések semmissége című tanulmány. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2008/5-6. 14–26.

Darázs Lénárd: Az „érvényessé válás” jogintézményének szükségességéről a polgári jogban. In: Magyar Jog 2009/8. 449–458.

Eörsi Gyula: Elhatárolási problémák az anyagi felelősség körében. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1962.

Gabó Gábor: A fogyasztói kölcsönszerződések egyoldalú módosításáról. In: Gazdaság és Jog, 2012/10. 2–7.

Gadó Gábor – Németh Anita – Sáriné Simkó Ágnes: Ptk. Fordítókulcs. Budapest, HVG-ORAC, 2013.

Gárdos István: A kezesség esedékessége és elévülése. In: Gazdaság és Jog, 2012/7–8. 20–27.

Gárdos Péter: Tanulmányok a fiduciárius biztosítékok köréből. Budapest, HVG-ORAC, 2010.

Juhász László: A hibás teljesítés szabályai az új Ptk. tervezetében. Miskolci Konferenciák 2006/2007. 281–304.

Kemenes István: A gazdasági szerződések követelményei és az új Ptk. – a hibás teljesítés jogi természetéről és jogkövetkezményeiről. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2001/1. 13–25.

Kemenes István: A pénzüintézetek egyoldalú szerződésmódosítási jogáról. In: Gazdaság és Jog, 2012/4. 3–12.

Kemenes István: A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban című tanulmány. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2002/2. 7–27.

[Polgári Jogi Kodifikáció 2002. évi 2. szám]

[Polgári Jogi Kodifikáció 2008. évi 5-6. szám]

A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. (Szerk: Vékás Lajos). Budapest, Complex, 2013.

Pomeisl András József: A kezesség és a gazdasági társaság tagja felelősségének (mögöttes felelősség) elévülése. In: *Iustum, aequum, salutare*, 2007/3. 191–200.

Princzinger Márta: A szerződések érvénytelensége. Budapest, Complex, 2010.

Sándor Tamás – Vékás Lajos: Nemzetközi adásvétel. Budapest, HVG-ORAC, 2005.

Az új Ptk. magyarázata V/VI., Kötelmi Jog. Budapest, HVG-ORAC, 2013.

Vékás Lajos: Érvénytelen szerződés és jogalap nélküli gazdagodás. In: *Magyar Jog*, 2003/7. 385–400.

Vékás Lajos: A fogyasztói adásvételről szóló EK Irányelv és átültetése a magyar polgári jogba. In: *Magyar Jog*, 2000/11. 646–660.

Vékás Lajos (szer.k): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Budapest, Complex, 2013.

Wellmann György (szerk.): *Polgári Jog – Kötelmi Jog. Első és Második Rész.* Budapest, HVG-ORAC, 2013.

Wellmann György: A szerződések egyes általános szabályai az új Ptk.-ban. In: *Gazdaság és Jog*, 2013/1. 3–7.

Wellmann György: A szerződésszegés általános szabályairól az új Ptk. tervezetben. In: *Gazdaság és Jog*, 2007/ 6–7. 13–20.

dr. TÓTH Endre, dr. SZABÓ Ildikó, dr. PARLAGI Mátyás, dr. NÉMETH László:
PTK Hatodik Könyv: Szerződésen kívüli károkozás

Bárdos Péter: Az új Ptk. kárfelelősségi fejezet (változat egy témára). In: *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2004/5–6. 3–6.

Bárdos Péter: Megjegyzések a JAVASLAT kárfelelősségi fejezetéhez. In: *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2002/5–6. 3–7.

Blutman László: Okozatosság, oksági mércék és a magyar bírói gyakorlat. In: *Jogtudományi Közlöny*, 2011/6. 309–320.

Boronkay Miklós: A káronszerzés tilalma az új Polgári Törvénykönyvben. In: *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2007/6. 22–25.

Eörsi Gyula: A Polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve. Budapest, KJK, 1966.

Fuglinszky Ádám: Az előreláthatósági klauzula egyes kérdései, avagy kinek, mikor és mit kell előrelátnia. In: *Magyar Jog*, 2011/7. 412–425.

- Fuglinszky Ádám: Felróható károsulti közrehatás és kárenyhítési kötelezettség a magyar polgári jogban. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2008/4. 3–23.
- Jóhárt Eszter: Az esély elvesztése, mint kár? In: Jogtudományi Közöny, 2009/12. 518–533.
- A kártérítési jog magyarázata. (Szerk.: Fézer Tamás). Budapest, Complex, 2010.
- Kisfaludi András: A Ptk. koncepciójának vitája a Legfelsőbb Bíróságon. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2002/5–6. 31–33.
- Lábady Tamás: Felelősség a szerződésen kívül okozott károkért és a biztosítási szerződés az új Polgári Törvénykönyvben (vitaindító tézisek). In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2001/4–5. 40–53.
- Menyhárd Attila: A kártérítési jog egyes kérdései. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2004/1–2. 47–49.
- Petrik Ferenc: Kártérítési jog – Az élet, testi épség, egészség megsértésével szerződésen kívül okozott károk megtérítése. Budapest, HVG-ORAC, 2002.
- A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. (Szerk.: Dr. Vékás Lajos). Budapest, Complex, 2013.
- Pribula László: A károsulti közrehatás. In: Jogtudományi Közöny, 2010/5. 251–260.
- Ptk. Fordítókulcs. Budapest, HVG-ORAC, 2013.
- Solt Pál – Zlinszky János: Objektív felelősség a magyar polgári jogban? – Konferencia a polgári jog kodifikációjának vitás kérdéseiről. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2003/6. 19.
- Szabó Dániel: A Ptk. 339. § (1) bekezdésének látszólagos módosítása a kontinentális jogfejlődés tükrében. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2007/6. 25–27.
- Tóth Endre Tamás: „A közigazgatási, bírósági és ügyészségi jogkörben okozott kárért fennálló felelősség”. In: A kártérítési jog magyarázata. (Szerk.: Dr. Fézer Tamás). Budapest, Complex, 2010. 258–261.
- Az új Ptk. magyarázata. (Főszerkesztő: Petrik Ferenc.) Budapest, HVG-ORAC, 2013.
- Zlinszky János: Elvárhatóság a magánjogban. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2003/4. 27–29.
- Zlinszky János: Észrevételek a magánjog új törvényéhez. In: JURA, 2010/1. 195–206.
- Zlinszky János: Indokolt javaslat a Ptk. felelősségi fejezetéhez. In: Magyar Jog, 2001/8. 449–456.

AJÁNLOTT IRODALOM

Az alábbiakban kiemeltük a szakjogász-képzésben az egyes tantárgyakhoz leggyakrabban kötelező vagy ajánlott irodalomként megjelölt tankönyvként használt könyveket. Az internetes hozzáférést utoljára 2019. 02. 28-án ellenőriztük.

Környezetjog

BÁNDI Gyula: *Környezetjog*. Budapest, Szent István társulat, 2014. (https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_539_Kornyezetjog/adatok.html)

FODOR László: *Környezetjog*. Második, javított kiadás, Debrecen, 2015. (http://real.mtak.hu/26713/1/Jegyzet_Kornyjog_2015_jav_kiadoi_vegleges.pdf)

Környezetgazdaságtan

BARTUS Gábor – SZALAI Ákos: *Környezet, jog, gazdaságtan: Környezetpolitikai eszközök, környezet-gazdaságtani modellek és joggazdaságtani magyarázatok*. Budapest, Pázmány Press, 2014. (https://jak.ppke.hu/uploads/collection/205/file/Bartus-Szalai_Kornyezet_Jog_Gazdasagtan_2014_final.pdf)

KEREKES Sándor: *Környezetgazdálkodás, fenntartható fejlődés*. Debrecen, Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, 2007. http://miau.gau.hu/avir/intranet/debrecen_hallgatoi/tananyagok/jegyzet/21-Kornyezetgazdalkodas.pdf

SZLÁVIK János: *Fenntartható gazdálkodás*. Budapest, CompLex, 2013.

Környezetjog és polgári jog

BÁNDI Gyula (szerk.): *Környezetvédelmi jogesetek és a szakértői tevékenység*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2001.

CSÁK Csilla: *A környezetjogi felelősség magánjogi dogmatikája*. Miskolc, Miskolci Egyetem, 2012.

SÓLYOM László: *Környezetvédelem és polgári jog*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.

ZOLTÁN Ödön: *Kártérítési felelősség a környezet védelmében*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985.

IRODALMI SZEMELVÉNYEK

5. és 71. lábjegyzethez

Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai*, Napfény és Holdfény (részlet)

„[...]

Az egész Körössziget egy kis elzárt paradicsom, költői kedélyű uraság nyaralótanyája, a fák életbiztosító intézete, hol fejsze nem éri gyökereiket soha; nincs egyéb feladatuk, mint lombot hozni, árnyat vetni, madaraknak otthont adni. S ha van közöttük egy-egy rokkant, kinek dereka tört, karja facsarult a zivatarban, azt sem bántják; nyugdíjba van már téve, szabad neki elmulasztani a kivirulást; ha elszáradt, ha elkorhadt, majd bezöldelli a körüle tekerdő vad komló, téli zöld repkény. Az öreg fát nem vetik a tűzre.

S a fák alatt mintha madarak szentegyháza volna. Lakója van minden bokornak; vándor rigó, fülemüle ott találja tavasszal a fészket, ahol ősszel hagyta, s dalával, füttyével hirdeti a meleget s szerelmet.

Ezen a szigeten lövés nem hangzik soha.

Nem is kínozza ott ártó bogár az embert és a fát. Mindenki hálás egymás iránt; az ember védi a fát és annak tollas lakóit, a fa védi mind a kettőt vihartól, nap hevétől, s a madár védi mind a kettőt közös ellenségeiktől, a rovaroktól. Ó, bölcsen van ez elrendezve!

A szigetet körös-körül övezi az ős pagony; az égerfák, mik sötét lombjaikat egész a víz színéig eresztik, még be sem hagynak abba kívülről pillantani.

Hanem egy ponton, ahol a híd átvisz a szigetre, megnyílik a sűrű erdőfalazat, s az összehajló óriási fák, mint egy zöld templomíven át, engednek a sziget belsejébe láthatni.

Egy paradicsomi tájkép az ott.

A derült távlatban egy napsütötte kastély látszik, a skót mezei lakok módorában építve, északi oldalán az egész fal, fel a háztetőig befuttatva sötétzöld repkénnyel, míg a keleti homlokzat lángban égni látszik a felfutó rózsza milliő virágától, mely éppen most van legjobb nyílásában.

A kastély déli oldalán egy óriási vén hárs emelkedik fel, még egyszer oly magasra, mint maga az épület fala, melynek fehér márvány esztrádján egy fedelmi páva ül csendesen, hosszú, aranycsillogó uszályát a földig eresztve alá.

S a kastély előtt egy széles tó, melynek azúr tükrében az egész ragyogó kép még egyszer megjelen; a fehér márvány mellvédek, a lángpiros homlokzat, a sötétzöld repkényes oldal; három fehér hattyú, szárnyát vitorlául terjesztgetve, lassan úszik végig e tükrön, ezüstvonalat húzva végig rajta.

S a vízparton egy egész falka szarvas hűsel; egy kis ünő a vizet szűröcsöli, s tán termetével kacérkodik a víztükrön; az öreg gím hatalmas agancsát magasra emelve áll mozdulatlanul.

Olyan szelídek, hogy meg sem rezzennek, ha valaki közelít feléjük.

Az üde pázsitágyak közt kavicsos út vezet a kastély ajtajáig, mely egy boltozatos verandába visz fel, a gótíves ablakok színes üvegkarikái tarka fényt vetnek a padlat kétszínű márványkockáira, amint a nap keresztülsüt rajtuk.

A veranda egyik felét nehéz, zöld damasztfüggöny takarja, mely árnyat tart a délelőtti napnak.

Abba az árnyékba helyezve van egy fehér függönyös bölcső, abban a bölcsőben aluszik egy kis csecsemő. Olyan kövérek az arcai, hogy alig engednek helyet a pici szájnak kettőjük között. Kénytelen a száját nyitva tartani miattuk, míg aluszik.

A bölcső peremén ül egy kis pacsirta, s éneklő az alvó fölött a Rákóczi-indulót. Nevetségesen gyönyörű! A világ legriadalmasabb harci indulója egy pacsirta gyöngéd, boldogságot zengő hangján. Aztán mikor jön egy szemtelen légy, s le akar szállni a kis alvó piros arcára – huss! –, a pacsirta egyet rebben, s úgy elkapja a legyet, mintha sohasem lett volna; aztán megint visszahibban az őrhelyére, s tovább fújja üvegfuvala hangon, légcsengettyű hangon: „bátran csatára, hí a szabadság!” – míg új légy nem jön.”

(forrás: <http://mek.oszk.hu/00600/00695/html/>; 228–229.)

36. lábjegyzethez

Arany János: *Mátyás anyja*

Szilágyi
 Örzsébet
 Levelét megirta;
 Szerelmes
 Könnyével
 Azt is telesirta.
 Fiának
 A levél,
 Prága városába,
 Örömhírt
 Viszen a
 Szomorú fogságba:
 „Gyermekem!
 Ne mozdulj
 Prága városából:
 Kiveszlek,
 Kiváltlak
 A nehéz rabságból.
 Arannyal,
 Ezüsttel
 Megfizetek érted;
 Szívemen
 Hordom én
 A te hazatérted.
 Ne mozdulj,
 Ne indulj,
 Én egyetlen árvám!
 Ki lesz az
 Én fiam
 Ha megejt az ármány?
 Adassék
 A levél
 Hunyadi Mátyásnak,
 Tulajdon

Kezébe,
 Senkinek se másnak.”
 Fekete
 Viaszból
 Nyom reá pecsétet;
 Könyöklőn
 Várnak az
 Udvari cselédek.
 „Ki viszi
 Hamarabb
 Levelem Prágába?
 Száz arany,
 Meg a ló,
 Teste fáradtsága.”
 „Viszem én,
 Viszem én,
 Hét nap elegendő.”
 „Szerelmes
 Szívemnek
 Hét egész esztendő!”
 „Viszem én,
 Hozom én
 Válaszát három nap.”
 „Szerelmes
 Szívemnek
 Három egész hónap.
 Istenem,
 Istenem,
 Mért nem adál szárnyat,
 Hogy utól-
 Érhetném
 Az anyai vágyat.” -
 S ahol jön,
 Ahol jön

Egy fekete holló;	Napestig
Hunyadi	Az erdón
Paizsán	Úzeti hiába:
Ül ahhoz hasonló.	Éjfelen
Lecsapott,	Kocognak
Lecsapott	Özveggy ablakába.
Fekete szélvészből,	„Ki kopog?
Kikapá	Mi kopog?
Levelét	Egy fekete holló!
Az anyai kézből.	Nála még
„Hamar a	A levél
Madarat!...	Vagy ahhoz hasonló.
El kell venni tőle!”	Piros a
Szalad a	Pecsétje
Sokaság	Finom a hajtása:
Nyomba, hogy lelője.	Oh áldott,
Madarat	Oh áldott
Nem egyet,	<i>A keze-írása!”</i>
Százat is meglőnek:	(1854)”
Híre sincs,	
Nyoma sincs	
A levélvivőnek.	

(forrás: Arany János összes költeményei <http://mek.oszk.hu/00500/00597/00597.pdf>)

37. lábjegyzethez

Jókai Mór: *Fekete gyémántok*, Al pari! (részlet)

„[...] A pokoli komédia még egyre tartott a börzén.

A halálraítélt papírok, a bondavári gyártelep, s a bondavári vasút részvényei egyik kézből a másikba repültek.

Most már a komikumig vitték a tragédiát, s kezdett humor vegyülni a szerencsétlenségbe.

Ez a szó: „Bondavár”, csak arra való volt, hogy derűtséget idézzon elő a börzeemberek között.

Aki az utolsó részvényén túladhatsz nagy veszteséggel, nevetett azon, aki megszerezte azt.

Kezdték a részvényeket megfoghatlan becsű tárgyakért cserébe kínálgatni. Ráadásul egy új esernyőre egy ócska esernyőért.

Használták előfizetési ekvivalensül olyan lapokért, amiket valakinek a szerkesztő a nyakára köt erővel.

Ajándékoztatták jótékony célokra.

Akadts olyan élces ember is, aki kabátot varratott belőle magának az álarcosbálra, mint E*** herceg egy időben Tizian remek festményéből.

A tőzsdén még csak egy neme a küzdelemnek volt számukra fenntartva.

A részvények főtulajdonosai küzdöttek a mécs utolsó lobogványáért, mit a kontremin végképp ki akart oltani.

Waldemár herceg, a kontremin vezetője napról napra lejjebb nyomta a részvényeket, mik utóbb csak egy százalékkal engedtek, majd csak féllal, csak egy negyedrésszel, s e fél, e negyedrészt forint felett folyt még a küzdelem.

Sondershain odáig akarta őket nyomni, hogy végképp kitörültsenek a börze jegyzékéből. A birtokosok csak ezt akarták még meggátolni.

Azon a napon, hogy Rauné úr értekezése minden bécsi lapot átfutott, melyben vegyelemezve volt, minő alkatrészek vegyültek a bondavári kastély kútjának vizébe a tárnaégés óta, ami nagy szenzációt gerjesztett, Waldemár herceg az utolsó csapást vélte mérhetni a bondaváriak fejére.

A börzén kikiáltatá, hogy a hónap utolján 10 forinttal fogja adni a bondavári részvényeket.

A tőzsdefogadásnak akadtak elfogadóí. Érdekelts részvényesek, kik tudták ugyan, hogy veszteni fognak még ilyen ajánlat mellett is, de nem akarták engedni, hogy részvényeik végképp leszoríttassanak a jegyzékről.

Waldemár herceg délig valami ötezer részvényre kötött fogadást.

Azok a részvények sem neki voltak kezében, sem az ellenfogadó nem kívánta azokat tőle megkapni, csupán játék volt az.

Ha a hónap utolsó napjáig lemennek a részvények hat forintra, akkor az ellenfogadók fizetik ki neki a húszezer forint különbséget, ha felmennek négy forinttal, akkor ő fizet nekik ugyanannyit.

Délben egy ügynök érkezik a sorompóhoz, aki elég hangosan adja tudtul, hogy egy úr van itten a rekeszen túl, aki ötszáz darab bondavárit akar venni - *al pari!*

Mintha egy zongorára ütne valaki pörölllyel, olyan zúrhangot adott ez a szó.

Gúnykacaj, csodakiáltás, örömdítások, szitok, hihetlenség emelkedik egyszerre a sorompó körül.

„Ki az? Megőrült az? Al pari! Bondavári részvényt! Hol az az ember?”

Az ügynök rámutatott.

Egy igénytelen külsejű falusi ember volt az. Odatámaszkodott egy oszlopnak, onnan nézte az olimpi látványt.

- Ah! Ez valami bohóc, aki meg akar bennünket tréfálni! - gúnyolódék Waldemár herceg. -

Menjen ön oda - szólt az ügynöknek -, s kérdezze meg tőle, mi a neve. Ismerni akarjuk a nevét, akivel *kötünk*.

Az ügynök odament, pár szót váltott, s visszajött.

- Az az úr azt üzeni, hogy az ő neve: „százezer forint”. Pénz beszél.

S azzal felmutatott tíz darab bankutalványt ugyanannyi tízezer forintról.

- Ki ad ötszáz darab bondavári részvényt?

De már ez tökéletes revolúciót idézett elő a börzén.

Az imént oly csendes társaság, melyben csak egyes hangok emelkedtek, egyszerre összebomlott: hívők, hitetlenek tódultak az ismeretlen felé; körülfogták, ezer kérdéssel ostromolták, egymás fején keresztül nyújtogatták felé jegyzőkönyveiket; az idegen mindezt a lármát hidegen fogadta, s a hozzátódulókat odautasítá ügynökéhez, végezzenek azzal.

Végre Waldemár herceg utat nyitott magának a tömeg között az ismeretlenig.

Ott előkelő impertinenciával szemére rántva kalapja karimáját s mellénye zsebeibe dugva kezeit, kérdezé tőle:

- Uram! Ön egész forradalmat idézett itt elő a megjelenésével. Szabad megtudni önnek a nevét?

- Az én nevem Berend Iván! - szólt az idegen, vállával folyvást az oszlopnak támaszkodva.

- Ah! - mondá Waldemár, kalapját hirtelen leemelve, s gunyoros bókra görbítve meg a derekát. - Van szerencsém hírből ismerni. Ön az a híres pisztolyozó, aki az emberek szájából a szivart kilövellő? Akkor én senki sem vagyok; különben pedig Sondershain Waldemár herceg volnék. De úgy, mint ön, csakugyan nem tudok lőni. Annálfogva beszéljünk egymással okosan. Ön al pari vásárol bondavári részvényeket. Kelet-indiai nábobot örökölt ön, aki azt a feltételt szabta az örökséghez, hogy bondavári részvényeket vásároljon rajta al pari?

- Nem! Azért veszem őket, mert annyit érnek.

- De hisz a bondavári tárna ég!

- Tudom, az enyim mellette van.

- Akkor ön kétszeresen ég meg velem!

- Nem mert eloltom azt két hét alatt.

Erre a szóra a zsvivaj a lehetetlenségig fokozódott; az érdekelt részvényesek csaknem agyonszorították Ivánt.

„Itt van az az ember, aki eloltja a tárnát! A telep helyreállítva újra! Bondavár al pari megint!”

A kontremin egyszerre hanyatt bukfenchezett, az őrző részvényesek karjaikra kapták Ivánt, úgy hurcolták körül a börzén, s még aznap estére nagy közgyűlést hirdettek ki, melyben fulladásig telt terem közönsége előtt adta elő Iván, hogy őneki csalthatatlan terve van a bondavári tárnaégésnek két hét alatti elfojtására; ugyanakkor meghívott mindenkit, hogy tekintse meg holnap reggel a szabadban teendő próbatételt most feltalált tűzfojtó szerével, s győződjék meg arról, hogy amit ígért, az nem hiú biztatás.

Másnap reggel nagy néptömeg előtt tartotta a kísérletet, mely meglepően sikerült, egy máglya szénből, tőzezből, meglocsolva kőolajjal s meggyújtva minden oldalról, a legnagyobb lobogás közepette öt perc alatt holtta lett téve egyetlen kézifecskendő működése által.

Az ujjongó közönség diadallal vitte vissza Ivánt a városba, s a részvényesek folytatott gyűlésén el lett határozva, hogy Ivánnak, ha a tárnaégést eloltja s a tárnát ismét használhatóvá teszi, hatszázezer forint jutalmat adnak.

Nem hiányoztak azonban az ellentmondások is. Ott volt Waldemár herceg, most egyike a legtöbb részvennyel bírónak s a legtöbb ellenvetést tevőknek: az minden módon ki akarta Ivánt forgatni a tudományából.

- Megengedem - szólta Ivánnak -, hogy ön egy akó folyadékkal elolt hat köből izzó szenet. De gondolja meg ön, hogy a bondavári tárnában, a kitörés helyétől a várlakig véve legkevesebb hatvanezer köből szénnek kell égni, arra tízezer akó

folyadékot kellene önnek rábocsátani, mégpedig egyszerre, és egyenesen arra a helyre, ahol a tűz működik. Micsoda géppel hiszi ön ezt a műtétet kivihetőnek?

- Nincs kifejejtve ez a műtétel a tervemből! - felelt neki Iván.

- Azután, föltéve, hogy sikerülne önnek ez a tömeg folyadékot egyszerre rábocsátani az égő tárnára, az oly tömeg gázt fejlesztene ki abban egyszerre, hogy az ön egész tárnájának fenekestől felfordulva, a levegőbe kellene röpülni.

- Mind előre gondoltam rá.

- És végül, ha van önnek valami fogalma gépekről és mechanikáról, akkor át kell látnia, hogy egymillióból ki nem állíthatja azt a szükségletet, ami csak a kísérlettelre mulhatatlanul megkívántatik.

- Készen vagyok a számvetésemmel.

A részvényesek ráördíták, hogy minden költséget magukra vállalnak, kerüljön bár egymillióba, s azzal Ivánnak ki lett adva a teljhatalom azt tenni a bondavári telepen, amit szükségesnek és üdvösnek lát, kerüljön bármennyi pénzbe.

Sondershain herceg átlátta, hogy azt a fordulatot, amit Iván előidézett, semmi ellenmanőver egyelőre meg nem akadályozhatja.

Mikor a részvényesek gyűlése a jegyzőkönyvet hitelesíté, félrevonta Ivánt s azt mondá neki:

- Berend úr! Mármost akár sikerül önnek ez a vállalat, akár nem (aminthogy én azt hiszem, hogy nem), az én zsebemből ön egymilliót kirántott velem. Netto egymilliót. Azonfelül a saját magából is százezret, nem is számítva még a kockáztatandó kísérlet költségeit. De mindegy.

Ön e manőver által fixírozta két hétre a börzén az al parit. Nem lesz ugyan sem vevés, sem eladás, mert mind a két fél tartózkodó marad, de már egyszer a táblára ez lesz jegyezve, s én tartozom az általam kötött fogadások differenciáit ezen jegyzés szerint kiegyenlíteni. Az nekem egymillió. De nem tesz semmit. Láttam én már máskor is egymilliót elveszni. Megint hazajön. Csak nyugalom kell a börzeharchoz. Ha azonban történetesen két héttel hamarabb rá találna ön arra jönni, hogy amit magára vállalt, ez lehetetlen, s ezt köztudomásúvá tenné, akkor én azt a kerek milliót egyenesen az ön kezébe tenném.

Iván valódi üzleti nyugalommal felelt rá:

- Sondershain úr! Én nagyon jól tudom, hogy a börzének megvan az a sajátos szabadalma, hogy itt lehet egymásnak gorombaságokat mondani minden következmény nélkül. Amik itt mondatnak, ajánltatnak, feltételeztetnek, mind nem kerülnek a közönséges társadalmi szabályok mértéke alá. Itt szabad akárkitől megkérdezni: „Hogy adod a becsületedet?”, s ha az azt mondja: „Nem eladó!”, hát „Ha nem adod: nem adod”, itt szabad akárkit megszólítani azzal a

felhívással: „Gyerünk, raboljunk ki valakit!”, s a megszólított nem haragszik, ha nem kell az ajánlat, legfeljebb azt feleli: „Nincs rá időm!” Itt, ha leszidnak, leköpnék valakit, ha a kalapot beütik a fejébe, az sem szégyen; az ember elfordul, mintha nem hallott volna semmit, letörli a képét, kiegyenesíti a kalapját, s megint fölteszi a fejére, s egy óra múlva karöltve megy ki ellenesével. Senki sem mondja, hogy veszekedtek; csak egy kis „differencia” volt közöttük, s az nagyon „animírozott” hangulatot fejtett ki. Azért, amit most Sondershain „úr” a börzefejedelem mondott a Bonda-völgyi köszénkereskedőnek, arra a Bonda-völgyi

köszénkalmár mindössze azt mondja, hogy „Nem vehető tekintetbe”. De őrizkedjék Sondershain „herceg” a börze küszöbén kívül ezt az ajánlatot ismételni Berend Iván előtt!

Waldemár herceg nevetett.

- Azt úgyis tudom. Sokszor volt szerencsém hallani az ön nevét, s ha ön iránt jó szívvel vagyok, az, tudja ön, hogy nem esik ingyen. Ön egykor egy szép hölgnél nekem erős pártfogóm volt. Nem tudom az okát, miért tette, de tudom, hogy tette. Az egész világ tudja. Ön még saját igényeiről is lemondott, amikre annál a csodaszép hölgnél jogosítva lehetett.

Mindegy! Önnek kimagyarázhatatlan intervencióját, mely ha üzleti számítás nem volt, akkor csak az őseredeti puritanizmusból származhatott, én soha el nem felejttem. Ha akkor az a szép hölgy hallgat önre, most a bondavári kútból nem merítenek kénfürdőhöz való forró vizet, mert az egész vállalatból nem lett volna semmi. Azért akármiképp beszéljünk a börze küszöbén kívül egymással, én a tett ajánlatomat bejegyzem a tárcámba. Ha sikerül önnek a tárnát eloltani, kap hatszázezer forintot, ha nem sikerül, kap egymilliót.

A részvényesek észrevették, hogy Waldemár nagyon sokáig beszélget Ivánnal, s odarohantak a fejeiket a kettő közé dugni. „Semmi Techtl-Mechtl, herceg úr! A mi emberünknek hagyjon békét!”

Féltek, hogy leveszi a lábáról.

- Ne féltékenykedjenek! - kiáltá a herceg. - Egy szép asszonyról beszélünk, akinek mind a ketten udvaroltunk. Isten úgyse!

Hanem azért a részvényesek nem hagyták magukat eláztatni.

Választottak maguk közül egy háromtagú bizottságot, mely Ivánt most már nyomról nyomra kísérfje, sehol el ne hagyja, vele ebédeljen, a küszöbén háljon, az ablaka alatt strázsáljon, nehogy az ellenség hozzáférhessen. És mindezt az alatt a cím alatt, hogy segélyére legyenek, hogy a szükséges pénzeket utalványozzák a részére.

Iván azonnal visszautazott a Bonda-völgybe három kísérőjével, magával vive a vállalatához szükséges gépeket és munkásokat.

A három kísérőnek meghagyatott, hogy mindennap küldjenek tudósítást a munka előmeneteléről.

A három kísérő között volt Spitzhase úr.

Erre szükség volt ott mint a legvigyázóbb, legbiztosabb s legszemtelenebb hívére a részvénytársulatnak.

(Ez utóbbi epithetont nem megvetésképpen iktattuk ide. A pénzügyekben a szemérmetesség és szégyenlősség öreg hiba, s ennek az ellenkezője megbecsülhetetlen tulajdon. Tehát: dicséretképpen volt mondva.)

Ezt egynéhányszor ki fogja dobni majd Iván az ajtón, s ez ugyanannyiszor vissza fog menni az ablakon. [...]"

(forrás: <http://mek.oszk.hu/00600/00691/00691.pdf>; 264-268.)

85. lábjegyzethez

Fekete István: *Téli berek (részlet)*

„[...] Bütyök csavargatására egy nagyon erős állomás jelentkezett.

– Halkabban – emelte fel kezét Tutajos –, a mama beteg...

Tutajos ezt csak úgy mondta, mert nem akart hosszasan magyarázni, hogy náluk a nagy rádió is mindig halkán szól. Ezt Ladó Gyula Ákos szigorúan megkövetelte, mert azt tartotta, hogy a hangos rádiózás durva betörés mások lakásába és életébe. Senkinek sincs joga tenyészállatvásári bömböléssel teleordítani más emberek magányát, munkáját, örömét vagy szomorúságát – mondta. „Egy ilyen nagy házban mindig van beteg, mindig van szomorú ember, és mindig van, aki itthon dolgozik. Kinek van joga a szomszédját kiűzni a lakásából, a dolgozót megörjíteni, és rádiójával szétverni gondolatait? Kinek van joga bejönni a lakásomba, akit én nem akarok beereszteni? Ha valaki a kályha csövét átvezetné a falon, és a füstöt átvezetné hozzám, súlyosan megbüntetnék, mert ez egészségrontás. Hát ha a rádió idegrongáló, munkazavaró, beteg embertársak nyugalmát és gyógyulását akadályozó lárma átjön a lakásomba, az nem egészségrontás? Nincs úgylis elég lármaiban részünk? Mikor döbbennek végre rá az emberek, hogy az ő lakásuk és életük nem terjedhet az én lakásomba, mert ehhez nincs joguk? Sem esti tíz óra előtt, sem utána. Százezrek remélik, hogy az utcai csendrendelet után sorra kerül a lakások csendrendeletet is, mert a hanggal nemcsak falakat lehet ledönteni, de biztosan fel lehet őrölni az idegeket is. Rádiózzon mindenki magának, és nem kalandozzon vidám muzsikával más lakásában, ahol talán egy fájdalomtól amúgy is félőrült anyag hajol haldokló gyermek fölé... Szóval – fejezte be idősebb Ladó a családnak szóló parancsot – ehhez tartsátok magatokat addig is, amíg az orvosok össze nem fognak a hatóságokkal a rádiók megfékezésében, aminek már nagyon itt az ideje. [...]”

(forrás: Nesztor Kiadó, 48–49.)

126. lábjegyzethez

Szathmári Sándor: Kazohinia (részlet)

„Ötödik fejezet

Szerző részben megismerkedik a hinek titkaival – Ebből a fejezetből megtudjuk, hogy a hineknek semminemű államformájuk nincs – Zatomon furcsa véleményei az igazságszolgáltatásról, szeretetről, lélekről és az irodalomról – Szerző sakkpartija tanárjával – Zavaros magyarázat a kazóról

[...] – Mi hát az, amit te boldogságnak nevezel?

– A lélek kielégülése.

– Az hogy a lélek jól lakik?

– Valami olyasféle.

Elgondolkozott.

– A te lelked jóllakott, mikor sakkoztunk?

– Igen, mert megnyertem a játszmat. Látod, ennek örömét ti nem élvezitek.

– És hogy éritek el, hogy mindkét fél megnyerje a játszmat?

Nyomott hangulatom dacára elmosolyodtam.

– Hogy képzeled ezt? Azért játszma, hogy egymás ellen, és ne egymásért játsszuk. Az egyik félnek vesztenie kell.

– És a vesztes fél is boldog?

– Nem. Az boldogtalan. De máskor ő is lehet nyertes.

– Akkor miért teszitek boldogtalanná az egyik felet?

Őszintén megvallva, kérdése kissé meglepett, és alaposan össze kellett szednem gondolataimat, hogy megértssem a helyzetet.

– Az úgy van – kezdtem –, hogy a boldogság bizonyos energiaszerzést jelent a léleknek, és mint minden energia, ez is valami nívkülönbségből ered: az eredményekből, miket én értem el, és nem más.

– Fejtsd ki ezt érthetőbben.

Magyarázatul felsoroltam neki a haditengerészetnél szokásos kitüntetések, beszéltem a fáraók hatalmáról, a maharadsák kincseiről, majd példaképpen megemlítettem a bélyeggyűjtést is.

– Na és – mondtam végül – mi értelme volna a kitüntetéseknek, ha mindenki mellén ugyanazon kitüntetések függenének? Mi tenné boldoggá az indiai maharadszát, ha mindenkinek ugyanannyi gyémántja volna, mint neki, vagy a bélyeggyűjtőt, ha mindenkinek volna Mauritusa?

Fejét csóválta.

– Úgy látom, a boldogsághoz nem is egy, hanem igen sok ember boldogtalansága szükséges.

– A boldogság mint energia az elért nívóval arányos, amit csak másokhoz való helyzeti viszonyunkkal mérhetünk. Valaki minél több ember közül emelkedik ki, annál boldogabb, de ez másként nem is képzelhető el. Viszont éppen a boldogság vágya az, ami minket alkotásra és munkára serkent. Enélkül még ma is a fákön mászkálnánk.

Ezt teljesen érthetetlennek nyilvánította, majd azt vonta le, hogy a boldogság is üres és elérhetetlen délibáb.

– Mert – mint mondta – a dolgok természetéből folyik, hogy mindenki más fölé legfeljebb *egy* ember emelkedhet, tehát a többiek nyilván mindannyian boldogtalanok.

Az volt a véleménye, hogy a boldogság nem is létezhet, mert ha volna, már megszűnne lenni.

– Hogy érted ezt? – kérdeztem.

– Minden rögeszmétek a megvalósulás pillanatában szűnik meg, és a ti képzelt céljaitok, miket általában kultúrtörekvéseknek szoktál nevezni, épp ebben különböznek a valóságos céloktól. Az éhes ember addig szenved, míg éhes, de ha jóllakott, örül, és örömét nem csökkenti az, ha mások is jóllaktak, mert a gyomrot nem mások éhsége, tehát nem a nívókülönbség *fogalma*, hanem a jóllakottság anyagi valósága elégíti ki. Lelketek azonban csak mások éhségéből táplálkozik. Az admirális boldogtalan lenne, ha mindenki admirálissá válna, a bélyeggyűjtő pedig tűzbe vetné albumát, ha egy nagylelkű kormányzat, amely a közboldogságot akarja elérni, mindenkinek juttatna Mauritiuszt. Ahogyan a szeretet általánossá válása annak megszüntét és a kazóba való átmenetét jelentené, éppúgy szűnne meg a boldogság, ha mindenki elérhetné. Ezért törik fejüket hiába bölcselőitek is egy boldog államon. Nos, elképzelhető-e olyan dolog, ami csak addig van, amíg nincs? [...]"

(forrás: Magvető Zsebkönyvtár, Budapest, 98–100.)

139. lábjegyzethez

Arany János: *V. László*

„Sűrű setét az éj,
Dühöng a déli szél,
Jó Budavár magas
Tornyán az ércakas
Csikorog élesen.

„Ki az? mi az? vagy úgy -”
„Fordulj be és alugy
Uram László király:
A zápor majd eláll,
Az veri ablakod.”

A felhő megszakad,
Nyílása tűz, patak;
Zúgó sebes özönt
A rézcsatorna önt
Budának tornyiról.

„Miért zúg a tömeg?
Kivánja *eskümet?*”
„A nép, uram király,
Csendes, mint a halál,
Csupán a *menny* dörög.”

Megcsörren a bilincs,
Lehull, gazdája nincs:
Buda falán a rab
- Egy-egy felhődarab -
Ereszkedik alá.

„Hah! láncát tépi a
Hunyadi két fia -”
„Uram, uram, ne félj!
László, tudod, nem él
S a *gyermek*, az fogoly.”

Mélyen a vár alatt
Vonúl egy kis csapat;
Olyan rettegve lép,
Most lopja életét...
Kanizsa, Rozgonyi.

„Kettőzni kell az őrt,
Kivált Mátyás előtt!”
„Mátyás, az itt maradt,
Hanem a többi rab -
Nincsen, uram, sehol.”

A felhő kimerült,
A szélvihar elült,
Lágyan zsongó habok
Ezer kis csillagot
Rengetnek a Dunán.

„El! míg lehet s szabad!
Cseh-földön biztosabb.”
„Miért e félelem?
Hallgat minden elem
Ég s föld határa közt.”

Az alvó aluszik,
A bujdosó buvik;
Ha zörren egy levél,
Poroszlót jőni vél
 Kanizsa, Rozgonyi.

„Messze még a határ?
Minden perc egy halál!”
„Legittén átkelünk,
Ne félj uram: *velünk*
 A gyermek, a fogoly.”

Az alvó felvirad,
A bujdosó riad;
Szellő sincsen, de zúg,
Felhő sincsen, de bűg
 S villámlik messziről.

„Oh adj, oh adj nekem
Hús cseppet, hű csehem!”
„Itt a kehely, igyál,
Uram, László király,
 Enyhít... mikép a *sír!*”

Állj meg, bosszú, megállj:
Cseh földön ül a rab;
Cseh *földben* a király,
Mindég is ott marad,
 De visszajő a rab...!
 (1853)”

(forrás: Arany János összes költeményei <http://mek.oszk.hu/00500/00597/00597.pdf>)

Móricz Zsigmond: *Tiszazugi méregkeverők* (részlet)

„A szolnoki törvényszék nagy tárgyalási terme zsúfolva.

A bírói asztal előtt idős asszony áll. Falusi asszony fekete ruhában, jómódúan, nagyon ízlésesen öltözve, két kezét összeteszi, mint a templomban az Úrasztala előtt. Első pillantásra egy kedves nagyanya, akivel olyan kellemes otthon a maga környezetében találkozni és aki találó és talpraesett szívességgel szokta az idegent fogadni.

A bíróság háttal ül az ablakoknak s a homályos téli nap alig világítja meg a termet, ahol párszáz ember szorong a padokban és szorongva várja a szavakat.

A bíróságtól balra, a régi esküdtszék két hosszú padjában vagy húsz ujságíró, fényképész, rajzoló: a világ szeme.

Ma minden szem idefordult. Ez a terem ma a magyar életnek valami szörnyű titkos mélységeit fedi föl.

Ez az asszony azzal a váddal áll a bírák előtt, hogy légyapapírból kifőzött méreggel megölte kilenc évvel ezelőtt az édesanyját, pár év múlva a férjét, aztán az ágyasát.

A név nem fontos. A napilapok részletesen beszámoltak a nevekről.

Fontos az, hogy egy társadalmi réteg életébe nézhetünk bele: a magyar falu világáról rántja le a leplet a tárgyalás.

- Mondja meg, - szól az elnök világos, éles hangja, - kinek állott érdekében, hogy a maga ura meghaljon?...

Csend. Az idős asszony ki van pirulva; az arcéle olyan vörös, mintha ki volna festve. Apró barna szemei mint a legyek ülnek vékony szemöldökei alatt. Hallgat. Az ujjai egymást babrálják.

- Csak magának volt érdeke, mert magának kellett volna megfizetni minden költséget, ha az orvos rendelete szerint beszállítják az urát a Verebély-klinikára.

Az asszony hallgat. Érzi, hogy szólania kell; gyermekes-öregesen szól.

- Alássan kérem a méltóságos urat, én nem sajnáltam tőle a kőccséget.

- Kinek állt érdekében, hogy megölje?

- Hát én nem tudom, kinek állt, de én nem adtam.

A hangja halk, bizonytalan. Nem elfogódott, csak tartózkodó. Óvatos. Tagad. Azon a parasztnyelven tagad, amely megkerüli az egyenes választ.

Az elnök az iratokba tekint.

- Miben nyilvánult az ura gyomorbetegsége? Hogy jelentkezett?

A válasz mindig késik egy pillanatot, aztán kiböki:

- Mikor hogy.

Az elnök rászól; a szakszerű kérdező tudatos biztosságával:

- Naponta, vagy ritkábban?

Kis csönd.

- Sokszor egy héten, sokszor két héten. Lefeküdt egy félórára, aztán felkelt, mintha semmi se lett volna.

- Hogy magyarázza azt, hogy megmérgezte az urát és pár hónap múlva összeállott egy özvegy emberrel, akinek három nagy gyereke is volt?

Az asszony nyugodt nyugtalansággal néz. Vaskos dudoros orra, bizonytalan ívelésű erős szája mozdulatlan. Csak néz, néz, tunyán és hallgatva néz.

- Maga az édesanyját is megmérgezte.

- Kezít csókolom, a viláért se én az édesanyámat.

Itt is, ott is suttogás:

- Tagad, mindent tagad.

Az elnök:

- Mérgezett pogácsát vitt neki.

- Én nem vittem, - s tétován hozzáteszi: - nem szoktunk mi vinni pogácsát.

- Vallomás van róla, az édesanyja azt mondta a tanyásnének: «A fene egye meg a Juli pogácsáját, mióta abból ettem, majd kiszakad a hasam».

Az asszony szokott gyámoltalankodásával mondja:

- Nem vittem én, csak eltalálták.

- Így vallott az asszony a csendőrök előtt is, a vizsgálóbíró előtt is.

- Lelkiből hazudik az asszony.

- Mért hazudna?

- Eladtunk neki egy házat 37 millióért, adott három millió foglalót, azután eladhattuk volna 41 millióért és a végén nem is vette meg és akkor én nem adtam vissza a foglalóját, akkor megizente, hogy megfizet még ezer. Azér találta el, mer én nem sütöttem pogácsát.

Szól azon az édes magyar nyelven, amely olyan, mint a borok közt a tokaji.

A törvény előtt, halálos ítélet előtt mindenki elveszti a józan lényét, de ez az asszony olyan egyszerű, kedves, értelmes, csak éppen gyermekes. Öreg gyerek. Naiv, mint a megijedt unoka, akit csínyen kaptak.

- Azt mondta az anyja, hogy nem hagyja magára a vagyont, csak a haszonélvezetet, mert ha magára hagyja, a végén a községre szorul.

Tétován néz, most mit feleljen.

- Én nem úgy éltem az édesapámmal és az édesanyámmal, hogy ők ilyet mondtak vóna, én azt nem hiszem.

- Szerette az anyját?

- Ippenúgy, mint az édesapámat.

- Volt hányása az anyjának, mikor meghalt?

Felemeli a szemét magasra, nyilván az égre:

- Látja a jóisten, hogy én nem mérgeztem meg senkit.

- Hát a barátnéja mérgezte meg? Azt vallotta a vizsgálóbíró előtt, hogy ő tett légyport a borba és maga azt kérdezte: «mit tettél bele, Mari?» és ő azt mondta: «ne kínlódj velem».

- Maga csak menti a pajtását.

- Nekem csak azt mondta: «az olyan ember ihat, aki nem bánt senkit».

- Nekem csak azt mondta, hogy az olyan ember ihat, aki nem bánt senkit.

- Akkor minek mondta így a vizsgálóbíró előtt?

- Én nem tudom, minek mondtam.

- Én nem tudom minek mondtam, - s dadogó csökönyösséggel ismételi: - Én azért mondtam, hogy azt akarom, hogy ne igyon az uram, mer ő azt mondta, hogy az olyan ember ihat, aki nem bánt senkit, - hogy de én nem akarom, hogy beteg legyen.

S áll tétován, bizonytalanul, mint a gyermek, aki unalomig ismétli a szót.

Az elnök maga is megérzi ezt a gyermekes együgyűséget s váratlanul azt kérdi:

- Járt iskolába?

- Nem jártam, csak négy télen.

Kisbabásan toppan, ballabát előbbre teszi; fél lakkcipő van rajta; a cipő szalagcsokra meglibben.

- Írni-olvasni tud?

- Tudok.

- Hogy magyarázza akkor az anyja halálát?

Hallgat, a szeme körülfut a bírák előtt, az asztalon, a papirosokon. Hogy is lehet magyarázni, hirtelen fölnéz:

- Cseppentett orvossággal élt.

Az elnök száraz, monoton sürgetéssel kérdez:

- Milyen orvosság volt az, légypapír-víz?

- Cukorra cseppentette, úgy ette.

Az elnök hallgat. A kihallgatásnak vége. Érezni, hogy vagy reménytelennek látja a kérdézt, vagy fölöslegesnek az időpazarlást.

- Üljön le!

Az asszony megfordul, hátramegy és leül a börtönőr mutatta székre.

Leül, mint egy egyszerű falusi asszony, aki engedelmesen teszi, amit az urak parancsolnak, de az embereket nem téveszti meg: senki sem bocsátott meg neki.

A terem közönségének túlnyomó része nő. Úriasszonyok. Sok fiatal és szép nő. Kicsi zszibongás. Mindenkinek ellenszenves a tagadó asszony. Senki sem hisz.

Jön a másik vádlott. [...]

*

Hogy tört ki ez a mérgezési járvány.

Történt, hogy a faluban a bábaasszony beteg mellett ült. A beteget nagyon lepték a legyek. «Jaj, nem győzzük lélekkel, - panaszkodtak, - bár a jóisten segítene rajta, hogy lepik a legyek szegény beteget.» «Majd én segítek rajta.» Hozatott a boltból légyapírt, s tányérokba áztatta a halálfejes sárga papírt s körülrakta vele a beteget. De a legyek csak lepték a beteget:

Kávét kért s jó cukros, tejes kávént öntött a papírra, akkor majd nem jönnek a legyek.

Ahogy elfordultak, a kis cica odament s megitta a kávént. Addig, addig beszélgettek, a cica elkezdett sírni. «Mi baja a macskának, mi baja a macskának?» - Megdőglött.

A bábának feltűnt a kis macska halála. Hazament s a szobában a tányérról kiöntötte a legyeket a ház előtt.

Egy kis csirke odajött, megette a legyeket. Megette a kis tarka csirke s nem-sokára elkezdett szédelegni. Azután megdőglött.

Ez már szeget ütött a bába fejébe.

Leöntötte a tányérokrol a légyvizet s beletöltötte a kis kutya szájába. A kutya is megdőglött tőle.

- Hisz ez nagyszerű, - mondta a boszorkány, - ez jó, ez kell. Csinált ilyen légyvizet, visszament a beteghez, beadta neki: az is megdőglött.

A család megsiratta, meggyászolta s örültek, hogy a jóisten így segített rajtuk.

Most már a bába egy zseniális találmány birtokában élet-halál urának érezte magát.

Sok-sok évig, talán egész évtizedig őrizte a titkát, míg egyszercsak alkalma volt hasznát venni.

Vége lett a háborúnak, hazajött egy vak katona. A felesége gyűlölettel fogadta, mert már mást szeretett. S megmaradt az ura házsártos rossz természete... Azt mondja a bába: «Mit kínlódsz vele».

Beadták borban az orvosságot, az ember gyomorbajt kapott. Orvost hívtak, az megvizsgálta, orvosságot rendelt. Megcsináltatták. Éccakára a bába mézes pálinkát csinált, hogy jobban aludjon, belekeverték az arzént, reggelre a beteg kész volt.

Most aztán megindult a suttogás: «mit kínlódsz vele»...

A faluban nem volt pap. Volt egy tehetetlen, aki huszonnyolc év alatt se beszélt senkivel. Ellenben rettenetes nagy volt a szegénység.

Ebben a faluban, mint általában az alföld szegénységénél szokás: télen kétszer esznek egy nap. Ez azt jelenti, hogy a testek enerváltak, a lelkek gyávák. A szegénység gyötrelmesen destruál. Tíz órakor levest, délután hatkor téstát, vagy krumplit.

És sok a beteg, rettenetes sok a beteg. Minden háznál van egy, kettő. Jött a bába: «Mit kínlódsz vele». És sok a rossz férfi. Részeges, goromba, rokkant, szoknyakergető. Jött a bába: «Mit kínlódsz vele».

Szőlőművelésből, búzatermésből éltek. Jött az infláció. Felment az ára. A borért 60-70 pengőt kaptak. A búzáért 30-at. Egyszerre bőség lett. A ládafia tele pénzzel; annyi bankó, hogy megolvasni nem győzték. Aztán hirtelen leesett a pénz ára. Ma a legjobb borért kapnak 16-18 pengőt.

Elment a gazdagság, - itt maradt a rettenetes nyomor. S a beteg, még betegbb; a garázda, még garázdább lett. Jött a bába: «Mit kínlódsz vele».

Gyerekáldás fenyegetett. A háború után a kiéhezett világot áradattal környékezte a jövő ivadék: jött a bába, «mit kínlódsz vele». S az életet hajnal előtt az éjfélt sötétbe vezette.

Egyszerre zsákmánya lett az egész falu asszonynepe. S ő háromszor evett húst naponta abban a faluban, ahol legfeljebb disznóöléskor zabálják tele hússal magukat az emberek.

Mint egy véresfogú keleti bálvány járt kövéren, habzsolva, vidáman, hasát verve s halálra ítélte a betegeket, bénákat, a rossz erkölcsűeket. Valóságos népi-ítéleteket tartott, erkölcsi ítélettel sujtotta az életre nem valókat:

- Mit kínlódsz vele.

S ezek a szegények beleszédültek. Nem kínlódtak. Elvégezték az utasítás szerint.

S teltek az évek és senkinek semmi baja se lett. Új isten ütötte fel a fejét a senki szigetén, a magyar faluban s terjedt a ragály a szomszéd falvak asszonyaira. Sógornék, komaasszonyok magukkal vitték a hírt s a bábaasszony segítsége keletes volt.

Jelszó lett a Tisza kanyargásán, hogy:

- Mit kínlódsz vele, mit kínlódsz vele.

*

És most itt állanak a feketébe öltözött, tisztas asszonyok a törvényszék előtt.

S a kemény és büszke vádlott megtörve már mindent ráhagy. Megbénult lélekkel nem törődik már a kérdésekkel, mindenre igent mond. Észre se veszi,

ha ellentmondó kérdéseket tesznek. Minden igen, csak néha üti fel fejét: - bűnrészességet nem vállal, mindent a bábaasszony cselekedett.

Nagy fekete felhőkben telepszik a gond, a magyar bánat, magyar zokogás a teremre. Jönnek a tanúk mind, hetvenketten. Szomorú felvonulás. Túlnyomó részük egészségtelen, elhagyatott, szegény.

Kiáltó jel az élet pusztáján. Fáklya a nyomorult magyar sötétségből. A ballada eleven gyertyái, akik a nyomor leplébe vannak csavargatva, a rácsepegett szenvedés viaszába áztatva és a bűn tüzében égve.

És mégis ez a sötét láng az égre csap és szikrázva világít.

Emberek, ide nézzetek! Ide kerül egy magyar falu, ha leveszi róla a kezét az állam, a társadalom. Ide sülyed, ide zuhan az értelmes, a nagyszerű kálvinista magyar, éppen értelmessége és józansága miatt, ha nem fogja össze a nemzeti cél izzó lelkesedése.

Életre kell vezetni ezt a népet. Munkát, szervezetet, szociális erőt kell belőle kicsiholni. Hogy minden energiája cselekvő legyen, hogy lelkiisége aktív legyen, hogy emberi értékei nagyszerű, igazi életté váljanak.

Rettenetes az a szellemi nyomor, amelyről a szolnoki tárgyalás levonja a gyásztakarót: ha ez sem korbácsolja fel a magyar öntudatot, akkor Magyarországra is rámondhatja egyik Sors a másíknak:

- Mit kínlódsz vele.”

(forrás: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00483/14921.htm>)

143. lábjegyzethez

Petőfi Sándor: *János vitéz* (részlet)

„[...]

Egyszer János vitéz a hajófödelen
Sétált föl s alá az est szürkületében.
A kormányos ekkép szólt legényeihez:
„Piros az ég alja: aligha szél nem lesz.”
Hanem János vitéz nem figyelt e szóra,
Feje fölött repült egy nagy sereg gólya;
Őszre járt az idő: ezek a madarak
Bizonyosan szülőföldéről szálltanak.
Szelíd epedéssel tekintett utánok,
Mintha azok neki jó hírt mondanának,
Jó hírt Iluskáról, szép Iluskájáról,
S oly régen nem látott kedves hazájáról.

Másnap, amint az ég alja jövendölte,
Csakugyan szél támadt, mégpedig nem gyöngé.
Zokogott a tenger hánykodó hulláma
A zugó fergeteg korbácsolására.
Volt a hajó népe nagy megijedésben,
Amint szokott lenni olyan vad szélvészben.
Hiába volt minden erőmegfeszítés,
Nem látszott sehonnan érkezni menekvés.
Sötét felhő is jön; a világ elborúl,
Egyszerre megdördül az égiháború,
Villámok cikáznak, hullnak szanaszerte;
Egy villám a hajót izről porrá törte.[...]”

(forrás: <http://mek.oszk.hu/01000/01006/html/vs184407.htm>)

166. lábjegyzethez

Petőfi Sándor: *A Tisza*

Nyári napnak alkonyúlatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.
A folyó oly símán, oly szelíden
Ballagott le parttalan medrében,
Nem akarta, hogy a nap sugára
Megbotolják habjai fodrába'.
Síma tükrén a piros sugárok
(Mint megannyi tündér) táncot jártak,
Szinte hallott lépteik csengése,
Mint parányi sarkantyúk pengése.
Ahol álltam, sárga főveny-szőnyeg
Volt terítve, s tartott a mezőnek,
Melyen a levágott sarju-rendek,
Mint a könyvben a sorok, heverték.
Túl a réten néma méltóságban
Magas erdő: benne már homály van,
De az alkony üszköt vet fejére,
S olyan, mintha égne s folya vére.
Másfelől, a Tisza tulsó partján,
Mogyoró- s rekettye-bokrok tarkán,
Köztök egy csak a nyilás, azon át
Látni távol kis falucska tornyát.
Boldog órák szép emlékeképen
Rózsafelhők usztak át az égen.
Legmesszebről rám merengve néztek
Ködön át a mármarosi bércek.
Semmi zaj. Az ünnepélyes csendbe
Egy madár csak néha füttyentett be,
Nagy távolban a malom zugása
Csak olyan volt, mint szunyog dongása.

Túlhan, vélem átellenben épen,
Pór menyecske jött. Korsó kezében.
Korsaját mig telemerítette,
Rám nézett át; aztán ment sietve.
Ottan némán, mozdulatlan álltam,
Míntha gyökeret vert volna lábam.
Lelkem édes, mély mámorba szédült
A természet örök szépségétül.
Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz. -
Késő éjjel értem a tanyára
Fris gyümölcsből készült vacsorára.
Társaimmal hosszan beszélgettünk.
Lobogott a rőzseláng mellettünk.
Többek között szóltam én hozzájuk:
„Szegény Tisza, miért is bántjátok?
Annyi rosszat kiabáltok róla,
S ő a föld legjámborabb folyója.”
Pár nap mulva fél szendergésemből
Félrevert harang zugása vert föl.
Jön az árvíz! jön az árvíz! hangzék,
S tengert láttam, ahogy kitekinték.
Mint az örült, ki letépte láncát,
Vágtatott a Tisza a rónán át,
Zúgva, bőgve törte át a gátot,
El akarta nyelni a világot!

Pest, 1847. február

(forrás: <http://mek.oszk.hu/01000/01006/01006.pdf>)

169. lábjegyzethez

Radnóti Miklós: *Nem tudhatom...*

„Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
nekem szülőházam itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyerekkorom világa.
Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngé ága
s remélem, testem is majd e földbe süpped el.
Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel
egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom,
tudom, hogy merre mennek, kik mennek az uton,
s tudom, hogy mit jelenthet egy nyári alkonyon
a házfalacról csorgó, vöröslő fájdalom.
Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj,
s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály;
annak mit rejt e térkép? gyárat s vad laktanyát,
de nékem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát;
az gyárat lát a látcsón és szántóföldeket,
míg én a dolgozót, ki dolgaért remeg,
erdőt, füttyös gyümölcsöst, szöllőt és sírokat,
a sírok közt anyókat, ki halkán sírogat,
s mi fönről pusztítandó vasút, vagy gyárüzem,
az bakterház s a bakter előtte áll s üzen,
piros zászló kezében, körötte sok gyerek,
s a gyárak udvarában komondor hempereg;
és ott a park, a régi szerelmek lábnyoma,
a csókok íze számban hol méz, hol áfonya,
s az iskolába menvén, a járda peremén,
hogy ne feleljek aznap, egy kőre léptem én,
ím itt e kő, de fönről e kő se látható,
nincs műszer, mellyel mindez jól megmutatható.
Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép,
s tudjuk miben vétkeztünk, mikor, hol és mikép,
de élnek dolgozók itt, költők is büntelen,
és csecsszopók, akikben megnő az értelem,
világít bennük, *őrzik*, sötét pincékbe bújva,

míg jelt nem ír hazánkra újból a béke ujja,
s fojtott szavunkra majdan friss szóval ők felelnek.
Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg.”

(forrás: http://epa.oszk.hu/01200/01245/00043/hti_0903.htm)